

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Переяслав–Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

Економічний вісник університету

Збірник наукових праць
учених та аспірантів

Випуск 31/1

Заснований у 2006 році
Видається два рази на рік

Переяслав–Хмельницький
2016

У збірнику опубліковані наукові статті з актуальних питань національної економіки України, розвитку підприємництва, аграрної економіки, функціонування фінансової системи та соціальної сфери.

Для наукових працівників, викладачів, студентів економічних спеціальностей, працівників фінансово-кредитних установ та підприємницьких структур.

Редакційна рада: Боголіб Т.М., докт. екон. наук (головний редактор);

Алексєєв І.В., докт. екон. наук; Калюга Є.В., докт. екон. наук; Кириленко О.П., докт. екон. наук; Кужелєв М.О., докт. екон. наук; Лисецький А.С., докт. екон. наук; Лондар С.Л., докт. екон. наук; Лук'яненко І.Г., докт. екон. наук; Мех О.А., докт. екон. наук; Навальна М.І., докт. філол. наук; Оболенська Т.Є., докт. екон. наук; Оболенський О.Ю., докт. екон. наук; Петрук О.М., докт. екон. наук; Тарангул Л.Л., докт. екон. наук; Череп А.В., докт. екон. наук; Макарчук І.М., канд. екон. наук; Паламарчук О.М., канд. екон. наук; Чабан Г.В., канд. екон. наук; Кучеренко С.Ю., канд. екон. наук (відп. секретар).

Міжнародна редакційна рада: В. Косєдовскі докт. екон. наук (Польща); В. Воронов докт. соц. наук (Латвія); І. Бойко докт. екон. наук (Росія); О. Ванкевич докт. екон. наук (Республіка Білорусь); О. Доріна докт. екон. наук (Республіка Білорусь); А. Левітська докт. екон. наук (Республіка Молдова); В. Меньшиков докт. соц. наук (Латвія); Р. Нурєєв докт. екон. наук (Росія); М. Шефер докт. екон. наук (Німеччина); С. Полоник докт. екон. наук (Республіка Білорусь); М. Хітов докт. економіки (Болгарія); Т. Сорокіна докт. екон. наук (Республіка Білорусь); Т. Тетеринець канд. екон. наук (Республіка Білорусь).

Рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди». Протокол № 12 від 23 листопада 2016 року.

Постановою президії ВАК України від 10 лютого 2010 р. № 1-05/1 збірник наукових праць «Економічний вісник університету» внесено до нового переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з економічних наук на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Наказом Міністерства освіти і науки України № 1021 від 7 жовтня 2015 р. відповідно до рішення Державної атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України від 29 вересня 2015 року збірник наукових праць «Економічний вісник університету» перереєстровано як фахове наукове видання України, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з економічних наук на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Адреса редакційної колегії:

08400, м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 30, к. 107.

Засновник та видавець: Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди».

Художник обкладинки: Попенко О.В.

Коректор: Навальна М.І.

Верстка: Сердюк А.В.

Підписано до друку 25 листопада, 2016 року. Формат 60х84/8.

Папір офсет. №1.

Гарнітура тип Arial. Друк офсетний. Ум. др. арк. 35,92.

Обл.–вид. арк. 30,22. Наклад 300 примірників.

Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди.

08400, обл. Київська, м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 30.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи (реєстрація: серія КВ, №12268-1152 Р від 01.02.2007; перереєстрація: серія КВ, №21383-11183 ПР від 17.06.2015.)

Тел./факс +38 (04567) 5–66–71; 5–63–94; e-mail: ekon.dek@mail.ru, ekon.dek@ukr.net

Сайт збірника наукових праць: www.economik.phdpu.edu.ua

Періодичне наукове видання «Економічний вісник університету»

зареєстроване в міжнародній базі даних періодичних видань:

ISSN 2306-546X (print)

ISSN 2414-3774 (online)

Key title: Ekonomičnij visnik universitetu

Abbreviated key title: Ekon. visn. univ.

Індексування і реферування: Україніка Наукова, Джерело, Наукова електронна бібліотека eLIBRARY.ru

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), Всеросійський інститут наукової і технічної інформації Російської академії наук (BIHITI РАН), Ulrich's Periodicals Directory (CША), International Scientific Indexing (ISI, UAE), Universal Impact Factor (UIF), Cite Factor, Google Scholar, Research Bible, Open Academic Journals Index (OAJI), CyberLeninka (Росія), Index Copernicus International (ICI), Central and Eastern European Online Library (CEEOL), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Українські наукові журнали.

© ПХДПУ, 2016.

Министерство образования и науки Украины
ГВУЗ «Переяслав–Хмельницкий государственный
педагогический университет имени Григория Сковороды»

Экономический вестник университета

Сборник научных трудов
ученых и аспирантов

Выпуск 31/1

Основан в 2006 году
Издается два раза в год

Переяслав–Хмельницкий
2016

ББК 65.9 (4)
УДК 330.658.114
18Е

В сборнике опубликованы научные статьи по актуальным вопросам национальной экономики Украины, развития предпринимательства, аграрной экономики, функционирования финансовой системы и социальной сферы.

Для научных работников, преподавателей, студентов экономических специальностей, работников финансово-кредитных учреждений и предпринимательских структур.

Редакционный совет: Боголиб Т.М., докт. экон. наук (главный редактор);

Алексеев И.В., докт. экон. наук; Калюга Е.В., докт. экон. наук; Кириленко О.П., докт. экон. наук; Кужелев М.А., докт. экон. наук; Лисецкий А.С., докт. экон. наук; Лондар С.Л., докт. экон. наук; Лукьяненко И.Г., докт. экон. наук; Мех О.А., докт. экон. наук; Навальная М.И., докт. филол. наук; Оболенская Т.Е., докт. экон. наук; Оболенский А.Ю., докт. экон. наук; Петрук А.М., докт. экон. наук; Тарангул Л.Л., докт. экон. наук; Череп А.В., докт. экон. наук; Макарчук И.Н., канд. экон. наук; Паламарчук О.Н., канд. экон. наук; Чабан Г.В., канд. экон. наук, Кучеренко С.Ю., канд. экон. наук (отв. секретарь).

Международный редакционный совет: В. Коседовски докт. экон. наук (Польша), В. Воронов докт. соц. наук (Латвия), И. Бойко докт. экон. наук (Россия), Е. Ванкевич докт. экон. наук (Республика Беларусь), Е. Дорина докт. экон. наук (Республика Беларусь); А. Левитская докт. экон. наук (Республика Молдова), В. Меньшиков докт. соц. наук (Латвия), Р. Нуреев докт. экон. наук (Россия), М. Шефер докт. экон. наук (Германия), С. Полоник докт. экон. наук (Республика Беларусь), М. Хитов докт. экономики (Болгария), Т. Сорокина докт. экон. наук (Республика Беларусь), Т. Тетеринец канд. экон. наук (Республика Беларусь).

Рекомендован к печати Ученым советом ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды». Протокол № 12 от 23 ноября 2016 г.

Постановлением президиума ВАК Украины от 10 февраля 2010 № 1-05/1 сборник научных трудов «Экономический вестник университета» внесен в новый перечень научных профессиональных изданий Украины, в которых могут публиковаться результаты диссертационных работ по экономическим наукам на соискание ученых степеней доктора и кандидата наук.

Приказом Министерства образования и науки Украины № 1021 от 7 октября 2015 г. в соответствии с решением Государственной аттестационной коллегии Министерства образования и науки Украины от 29 сентября 2015 сборник научных трудов «Экономический вестник университета» перерегистрирован как профессиональное научное издание Украины, в котором могут публиковаться результаты диссертационных работ по экономическим наукам на соискание ученых степеней доктора и кандидата наук.

Адрес редакционной коллегии:

08401, г. Переяслав-Хмельницкий, ул. Сухомлинского, 30, к. 107.

Учредитель и издатель: Государственное высшее учебное заведение «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды».

Художник обложки: Попенко А.В.

Корректор: Навальная М.И.

Верстка: Сердюк А.В.

Подписан к печати 25 ноября 2016. Формат 60х84/8.

Бумага офсет. № 1.

Гарнитура тип Arial. Печать офсетная. Ум. п.л. 35,92.

Обл.-изд. л. 30,22. Тираж 300 экземпляров.

Государственное высшее учебное заведение «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды.

08400, Киевская обл., г. Переяслав-Хмельницкий, ул. Сухомлинского, 30.

Свидетельство о внесении в Государственный реестр субъектов издательского дела (регистрация: серия KB, № 12268-1152 Р от 01.02.2007; перерегистрация: серия KB, №21383-11183 ПР от 17.06.2015.)

Тел. / Факс +38 (04567) 5-66-71; 5-63-94, e-mail: ekon.dek@mail.ru, ekon.dek@ukr.net

Сайт сборника научных трудов: www.economik.phdpu.edu.ua

Периодическое научное издание «Экономический вестник университета» зарегистрировано в международной базе данных периодических изданий:

ISSN 2306-546X (print)

ISSN 2414-3774 (online)

Key title: *Ekonomičnij visnik universitetu*

Abbreviated key title: *Ekon. visn. univ.*

Индексирование и реферирование: «Украиника Наукова», «Джерело», Научная электронная библиотека eLIBRARY.ru

Международные информационные и наукометрические базы данных: Российский индекс научного цитирования (РИНЦ), Всероссийский институт научной и технической информации Российской академии наук (ВИНИТИ РАН), Ulrich's Periodicals Directory (CША), International Scientific Indexing (ISI, UAE), Universal Impact Factor (UIF), Cite Factor, Google Scholar, Research Bible, Open Academic Journals Index (OAJI), CyberLeninka (Россия), Index Copernicus International (ICI), Central and Eastern European Online Library (CEEOL), Национальная библиотека Украины имени В.И. Вернадского, Украинские научные журналы.

©ПХДПУ, 2016.

Ministry of Education and Science of Ukraine
SHEE «Pereyaslav–Khmelnyskiy State
Pedagogical University after Grygoriy Skovoroda»

University Economic Bulletin

Collection of scientific articles of scientists
and post–graduate students

ISSUE 31/1

Established in 2006
Issued twice per year

Pereyaslav–Khmelnyskiy
2016

ББК 65.9(4)
УДК 330.658.114
18Е

The collection contains the scientific articles on the actual issues of the national economy of Ukraine, development of entrepreneurship, agricultural economy, functioning of financial system and social sphere.

For scientists, teachers, students of economic specialties, employees of financial and credit institutions and entrepreneurs.

Editorial Board: **T.M. Bogolib**, Doctor of Economics (chief editor);

I.V. Alekseyev, Doctor of Economics; **Y.V. Kaliuga**, Doctor of Economics; **O.P. Kyrylenko**, Doctor of Economics; **M.O. Kuzheliev**, Doctor of Economics; **A.S. Lisetsky**, Doctor of Economics; **S.L. Londar**, Doctor of Economics; **I.G. Lukianenko**, Doctor of Economics; **O.A. Mekh**, Doctor of Economics; **M.I. Navalna**, Doctor of Philology; **T.Y. Obolenska**, Doctor of Economics; **O.Y. Obolenskiy**, Doctor of Economics; **O.M. Petruk**, Doctor of Economics; **L.L. Tarangul**, Doctor of Economics; **A.V. Cherep**, Doctor of Economics; **I.M. Makarchuk**, Candidate of Economics, **O.M. Palamarchuk**, Candidate of Economics; **G.V. Chaban**, Candidate of Economics, **S.Y. Kucherenko**, Candidate of Economics (Secretary).

International Editorial Board: **V. Kosedovski**, Doctor of Economics (Poland); **V. Voronov**, Doctor of Sociology (Latvia); **I. Boyko**, Doctor of Economics (Russia); **O. Vankevych**, Doctor of Economics (Republic of Belarus); **O. Dorina**, Doctor of Economics (Republic of Belarus); **A. Levitska**, Doctor of Economics (Republic of Moldova); **V. Menshikov**, Doctor of Sociology (Latvia); **R. Nyreyev**, Doctor of Economics (Russia); **M. Shefer**, Doctor of Economics (Germany); **S. Polonyk**, Doctor of Economics (Republic of Belarus); **M. Khitov**, Doctor of Economics (Bulgaria); **T. Sorokina**, Doctor of Economics (Republic of Belarus); **T. Teterynets**, Candidate of Economics (Republic of Belarus).

Recommended by the Academic Council of SHEE «Pereyaslav-Khmelnyskiy SPU after Grygoriy Skovoroda». Protocol No 12 dated November 23, 2016.

By the decision of Presidium of Higher Attestation Committee of Ukraine dated February 10, 2010, No 1-05/1 Collection of Scientific Articles «University Economic Bulletin» was included to the new list of the professional publications of Ukraine, in which results of Dissertations in Economy for the Doctor and Candidate scientific degrees may be published.

By the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 1021 from October 7, 2015 and according to the resolution of the State Attestation Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine from September 29, 2015 the Collection of Scientific Articles of Scientists and Post-graduate Students «University Economic Bulletin» is re-registered as a professional scientific publication of Ukraine where the research results of doctoral and candidate theses in Economics can be published.

Address of Editorial Board:

08400, Pereyaslav-Khmelnyskiy, Sukhomlynskogo Str., 30, office 107.

Founder and issuer: State Higher Educational Establishment «Pereyaslav-Khmelnyskiy SPU after Grygoriy Skovoroda».

Cover page designer: O.V. Popenko

Corrector: M.I. Navalna

Layout: A.V. Serdyuk

Signed for print on November 25, 2016. Format 60x84/8.

Offset paper №1.

Type Arial. Offset print. Conventional printed sheet. 35,92.

Issued sheets 30,22. 300 copies.

State Higher Educational Establishment «Pereyaslav-Khmelnyskiy State Pedagogic University after Grygoriy Skovoroda».

08400, Kyiv Region, Pereyaslav-Khmelnyskiy, Sukhomlynskogo Str., 30.

Certificate on inclusion to the State Publisher Register (registration: series KB, No 12268-1152 P dated 01.02.2007; re-registration: series KB, No 21383-11183 PR dated 17.06.2015).

Tel./fax +38 (04567) 5-66-71; 5-63-94; e-mail: ekon.dek@mail.ru, ekon.dek@ukr.net

Website of scientific bulletin: www.economik.phdpu.edu.ua

Serial publication «University Economic Bulletin»,

Registered in the international database of serial publications:

ISSN 2306-546X (print)

ISSN 2414-3774 (online)

Key title: Ekonomichnij visnik universitetu

Abbreviated key title: Ekon. visn. univ.

Indexing and reviewing: Ukrainika Naukova, Dzherelo, Scientific Electronic Library eLIBRARY.ru

International information and scientometric data base: Russian Science Citation Index (RISC), Russian Institute for Scientific and Technical Information of Russian Academy of Sciences (VINITI), Ulrich's Periodicals Directory (USA), International Scientific Indexing (ISI, UAE), Universal Impact Factor (UIF), Cite Factor, Google Scholar, Research Bible, Open Academic Journals Index (OAJI), CyberLeninka (Russia), Index Copernicus International (ICI), Central and Eastern European Online Library (CEEOL), National Library of Ukraine after V.I. Vernadsky, Ukrainian Scientific Journals.

©ПХДПУ, 2016.

ЕКОНОМІКА ЗНАНЬ, ІННОВАЦІЙНА ЕКОНОМІКА

УДК 651.1:378:005.6

СВІТОВІ РЕЙТИНГИ УНІВЕРСИТЕТІВ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Малишко В.В.,
Яременко Л.М.

Предметом дослідження є світові рейтинги університетів.

Метою дослідження є аналіз світових рейтингів університетів на глобальному ринку освітніх послуг.

Методи, що були використані в процесі дослідження: узагальнення, метод порівняльного аналізу, статистичний та інші методи дослідження.

Результати роботи. У статті охарактеризовано основні світові рейтинги університетів на глобальному ринку освітніх послуг, найпопулярнішими серед яких являються: Академічний рейтинг університетів (Academic Ranking of World Universities, ARWU, Кумай), Times Higher Education Rankings of Universities (рейтинг журналу Times, Великобританія), Вебометрикс (Webometrics, Іспанія), Університас 21. Визначено особливості кожного рейтингу. Обґрунтовано основні критерії формування світових рейтингів університетів. Досліджено один із найбільш важливих критеріїв міжнародних рейтингів університетів розвитку вищої освіти і університетської науки – капіталізація. Вказано на загальні тенденції розвитку конкурентних університетів, кращі вищі українські університети, які увійшли у рейтинг закладів світу та на п'ятірку університетів, згідно рейтингу, оснований на показниках бази даних Scopus ВНЗ. Запропоновано заходи, щодо покращення рейтингу українських ВНЗ.

Галузь застосування результатів: Міністерство освіти і науки України, Верховна Рада України.

Висновки. Університети світового класу на відміну від українських ВНЗ досягають лідерських позицій за рахунок підготовки висококонкурентних випускників на ринку праці, високий рівень наукових досліджень, фінансової підтримки зі сторони держави (яка сприяє модернізації вищої освіти та розбудові конкурентоспроможних навчальних закладів на глобальному ринку), поширення нових ідей і технологій. За рахунок виконання наведених позицій будь який вищий навчальний заклад зможе зайняти лідерські позиції на глобальному ринку освітніх послуг.

Ключові слова: університет, ринок фінансових послуг, конкурентоспроможність, міжнародний рейтинг університетів, світові рейтинги.

МИРОВЫЕ РЕЙТИНГИ УНИВЕРСИТЕТОВ НА ГЛОБАЛЬНОМ РЫНКЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ

Малышко В.В.,
Яременко Л.М.

Предметом исследования являются мировые рейтинги университетов.

Целью исследования является анализ мировых рейтингов университетов на глобальном рынке образовательных услуг.

Методы, использованные в процессе исследования: обобщения, метод сравнительного анализа, статистический и другие методы исследования.

Результаты работы. В статье охарактеризованы основные мировые рейтинги университетов на глобальном рынке образовательных услуг, наиболее популярными среди которых являются: Академический рейтинг университетов (Academic Ranking of World Universities, ARWU, Кумай), Times Higher Education Rankings of Universities (рейтинг журнала Times, Великобритания), Вебометрикс

(Webometrics, Испания), Университас 21. Определены особенности каждого рейтинга. Обоснованы основные критерии формирования мировых рейтингов университетов. Исследован один из наиболее важных критериев международных рейтингов университетов развития высшего образования и университетской науки – капитализация. Указано на общие тенденции развития конкурентных университетов, лучшие высшие украинские университеты, которые вошли в рейтинг заведений мира и на пятерку университетов, согласно рейтингу, основанном на показателях базы данных Scopus ВУЗОВ. Предложены мероприятия, по улучшению рейтинга украинских ВУЗОВ.

Область применения результатов: Министерство образования и науки Украины, Верховная Рада Украины.

Выводы. Университеты мирового класса в отличие от украинских вузов достигают лидерских позиций за счет подготовки высококонкурентных выпускников на рынке труда, высокого уровня научных исследований, финансовой поддержки со стороны государства (которое способствует модернизации высшего образования и развитию конкурентоспособных учебных заведений на глобальном рынке), распространение новых идей и технологий. За счет выполнения приведенных позиций любое высшее учебное заведение сможет занять лидерские позиции на глобальном рынке образовательных услуг.

Ключевые слова: университет, рынок финансовых услуг, конкурентоспособность, международный рейтинг университетов, мировые рейтинги.

GLOBAL UNIVERSITY RANKINGS AT THE GLOBAL MARKET OF EDUCATIONAL SERVICES

Malyshko V.V.,
Yaremenko L.M.

Subject of research are the global University rankings.

The purpose of research is the analysis of world University rankings at the global market of educational services.

Methodology of research: generalization, comparative analysis, statistical and other research methods.

The results of research. The article describes the main world rankings of universities in the global educational market, the most popular among them are: Academic ranking of universities (Academic Ranking of World Universities, ARWU, China), the Times Higher Education Rankings of Universities (Times magazine, United Kingdom), Webometrics (Webometrics, Spain), University 21. The features of each rating. The main criteria for the formation of the world University rankings. Investigated one of the most important criteria for international rankings of universities the development of higher education and University research – capitalization. Listed on the General trends of the development of competitive universities, the best higher Ukrainian universities entered the ranking institutions in the world and in the top five universities, according to rankings based on the indicators of database Scopus UNIVERSITIES. Measures to improve the rating of Ukrainian UNIVERSITIES.

Areas of results implementation: Ministry of education and science of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine.

Conclusions. World-class universities in contrast to the Ukrainian UNIVERSITIES reach leadership positions through training competitive graduates in the labor market, high level of scientific research, financial support from the state (which contributes to the modernisation of higher education and the development of competitive educational institutions in the global market), the spread of new ideas and technologies. By following the positions of any institution of higher education can take a leadership position in the global market of educational services.

Keywords: university, financial services market, competitiveness, international university rankings, world rankings.

Постановка проблеми. В сучасних умовах все більшої актуальності набувають питання, що пов'язані з загостренням конкуренції вищих навчальних закладів на глобальному ринку освітніх послуг. Це в свою чергу спонукає до створення потужної конкурентоспроможної системи вищої освіти, формування і пошуку власних конкурентних переваг, створення реальних умов для реалізації конкурентних переваг, удосконалення самого механізму управління, цілеспрямованість державної політики, що дозволить вищим навчальним закладам утримувати гідні конкурентні позиції на глобальному ринку освітніх послуг. Основою конкурентоспроможності вищих навчальних закладів на глобальному ринку освітніх послуг виступають рейтинги університетів. Як правило кожен рейтинг – це метод оцінки за визначеними показниками, який характеризується відповідними критеріями, користується авторитетом, відзначається об'єктивністю та впливає на статус університету. Тому актуальними питаннями на сьогодні залишаються: місце університетів в різних рейтингах, оприлюднення відповідної методики щодо визначення місця університету у відповідному рейтингу, чіткий перелік показників які беруться до уваги та ін.

Аналіз досліджень і публікацій. Підвалини рейтингування університетів на ринку освітніх послуг стали предметом дослідження багатьох відомих вітчизняних науковців. Зокрема, А.А. Дьякон охарактеризувала світові рейтинги університетів як інструмент конкурентної боротьби на міжнародному ринку освітніх послуг [6, с. 21-28], Т.М. Олендр [9] описує рейтинги вищих навчальних закладів як інструмент відображення якості вищої освіти.

Мета дослідження – охарактеризувати світові рейтинги університетів на глобальному ринку освітніх послуг.

Основні результати дослідження. У світі глобалізованої вищої освіти міжнародні університетські рейтинги рік у рік стають дедалі актуальнішими – для абітурієнтів, аби зорієнтуватися, куди ж вступити в іншій країні, і для самих університетів, аби мати змогу приваблювати високими позиціями (чи бодай самим фактом включення до рейтингу) іноземних студентів, грантові кошти й інвестиції, кращих викладачів і дослідників [7].

Найпопулярнішими рейтингами вищих навчальних закладів, які користуються довірою у всьому світі, на нашу думку, являються наступні рейтинги: Академічний рейтинг університетів (Academic Ranking of World

Universities, ARWU, Китай), Times Higher Education Rankings of Universities (рейтинг журналу Times, Великобританія), Вебометрикс (Webometrics, Іспанія), Університас 21.

Одним із самих відомих являється Академічний рейтинг світових університетів (відомий як Шанхайський рейтинг), розроблений спеціалістами Інститута вищої освіти Шанхайського університету (Shanghai Jiao Tong University). Починаючи з 2003 року Academic Ranking of World Universities (ARWU) щорічно представляє топ-500 світових університетів і тим самим користується найбільшим авторитетом, об'єктивністю і довірою серед світових рейтингів вищих навчальних закладів світу.

При складанні рейтингу основна увага звертається на дослідницьку діяльність в сфері науки і технології. Цей рейтинг вирізняється своєю спрямованістю на використання показників, що характеризують результати дослідницької діяльності університетів, але його оприлюднені результати часом піддаються жорсткій критиці. Університети оцінювалися за шістьма параметрами: кількість досліджень, проведених навчальним закладом і кількість випускників, які отримали різні премії, а також площа університету, публікації в журналі «Nature and Science» [11].

Топ-20 університетів світу за Академічним рейтингом світових університетів відображено в таблиці 1.

Таблиця 1. Топ-20 університетів світу (2015 рік)

Місце	Університет	Країна	Національний рейтинг	Бали
1	Harvard University	США	1	100
2	Stanford University	США	2	72.1
3	Massachusetts Institute of Technology (MIT)	США	3	70.5
4	University of California-Berkeley	США	4	70.1
5	University of Cambridge	Британія	1	69.2
6	Princeton University	США	5	60.7
7	California Institute of Technology	США	6	60.5
8	Columbia University	США	7	59.6
9	University of Chicago	США	8	57.4
9	University of Oxford	Британія	2	57.4
11	Yale University	США	9	55.2
12	University of California, Los Angeles	США	10	51.9
13	Cornell University	США	11	50.6
14	University of California, San Diego	США	12	49.3
15	University of Washington	США	13	48.1
16	University of Pennsylvania	США	14	47.1
17	The Johns Hopkins University	США	15	47
18	University of California, San Francisco	США	16	45.2
19	Swiss Federal Institute of Technology Zurich	Швейцарія	1	43.9
20	University College London	Британія	3	43.3

Джерело: [2].

Не дивлячись на те, що розробкою Академічного рейтингу університетів займаються китайські експерти, в топ-20 даного рейтингу не увійшов жоден вуз Китаю, що на нашу думку підтверджує об'єктивність і точність даного рейтингу.

Не менш відомим являється рейтинг журналу Times, який розроблений з 2004 року. Рейтинг Times Higher Education World University Rankings 2014/15, підготовлений Thomson Reuters, оцінює університети світового класу по всіх ключовим напрямкам їх діяльності. Топ 10 Times Higher Education World University Rankings відображено в таблиці 2.

Таблиця 2. Топ 10 Times Higher Education World University Rankings

Місце 2014-15 р.	Місце 2013-14 р.	Університет	Країна
1	1	California Institute of Technology	США
2	2	Harvard University	США
3	3	University of Oxford	Великобританія
4	4	Stanford University	США
5	7	University of Cambridge	Великобританія
6	5	Massachusetts Institute of Technology	США
7	6	Princeton University	США
8	8	University of California, Berkeley	США
9	10	Imperial College London	Великобританія
10	11	Yale University	США

Джерело: [22].

Користується також значною популярністю рейтинг університетів QS (Quacquarelli Symonds World University Rankings). Британська компанія Quacquarelli Symonds опублікувала результати міжнародного рейтингу вищих навчальних закладів QS World University Rankings 2015/16, який оцінює результати діяльності університетів світу по основним академічним показникам. Оцінка найкращих університетів світу в рейтингу QS проводиться на основі шести критеріїв: академічна репутація (40%), репутація серед роботодавців (10%), співвідношення викладацького складу до числа студентів (20%), індекс цитованості (20%), частка іноземних студентів (5%), частка іноземних викладачів (5%) [8].

Результати рейтингу QS за 2015-2016 роки відображено в таблиці 3.

Таблиця 3. Результати рейтингу QS

Місце у 2015/2016 році	ВНЗ	Країна	Загальний бал
1	Massachusetts Institute of Technology	США	100
2	Harvard University	США	98,7
3	University of Cambridge	Великобританія	98,6
3	Stanford University	США	98,6
5	California Institute of Technology	США	97,9
6	University of Oxford	Великобританія	97,7
7	Imperial College London	Великобританія	97,2
10	University of Chicago	США	94,6
11	Princeton University	США	94,4

Джерело: [19].

З 2004 р. Іспанською національною дослідницькою радою розробляється рейтинг Вебометрикс, що охоплює більше 20 тисяч освітніх установ. Експертиза вищих навчальних закладів, згідно з методологією даного рейтингу, передбачає здійснення перманентного моніторингу їх присутності та представленості у всесвітній мережі Інтернет. Зокрема, до обліку беруться обсяги та кількість Інтернет-сторінок; частота відвідування користувачами Інтернету офіційного сайту вищого навчального закладу; чисельність виставлених у мережі Інтернет файлів, статей; обсяги зовнішніх посилань на інформаційні ресурси університету, представлених у мережі Інтернет [14]. Десятка кращих університетів світу в 2015 році по рейтингу Вебометрикс представлена винятково вищими навчальними закладами США. Відповідно до рейтингу Webometrics [8] станом на січень 2015 року список топ 10 кращих університетів світу виглядає наступним чином (таблиця 4).

Таблиця 4. Топ-10 кращих університетів світу відповідно до рейтингу Вебометрикс

Університет	Країна	Місце
Harvard University	США	1
Massachusetts Institute of Technology	США	2
Stanford University	США	3
University of California, Berkeley	США	4 (↑2)
Cornell University	США	5 (↓1)
University of Michigan	США	6 (↓1)
University Minnesota	США	7 (↑2)
University of Washington	США	8 (↓1)
University of Pennsylvania	США	9 (↑1)
Columbia University	США	10 (↓2)

Джерело: [5].

Найновішим рейтингом являється рейтинг Universitas21 або U21, який розроблений з 2012 року ученими університету Мельбурна (Австралія). Потрібно зазначити, особливість даного рейтингу полягає в тому, що це єдиний світовий рейтинг орієнтований на оцінку системи вищої освіти загалом країни, а не окремого університету. Результати рейтингування системи вищої освіти за рейтингом U21 відображено в таблиці 5.

Одним з найбільш важливих критеріїв міжнародного рейтингу університетів виступає капіталізація розвитку вищої освіти, елементами якої є поліпшення фінансового, інфраструктурного та кадрового забезпечення. Ми дотримуємося думки багатьох економістів, соціологів та політологів, що характерними ознаками елітності університетів являється капіталізація та активи університету, оскільки за гроші можна купити майже всі ознаки елітності (побудувати просторі будівлі вузу та навчальні корпуси, оснастити спеціалізовані навчальні лабораторії новітнім обладнанням та інструментарієм, побудувати стадіони та басейни, оновити бібліотечні фонди та саме головне залучити до викладання найкращих професорів). Не для кого не таємниця, що абсолютним чемпіоном по сумі активів виступає Гарвардський університет.

Газета «Вашингтон Пост» в огляді від 10 вересня 2006 року із досить характерною назвою «Кращу освіту, яку можна купити за гроші» (автор Дж. Карабел – професор університету Берклі) оцінює капітали Гарварду в 25,9 млрд. доларів [13].

Таблиця 5. Результати рейтингування системи вищої освіти за рейтингом U21

Місце	Країна	Індекс	Місце	Країни Східної Європи	Індекс
1	США	100	26	Словенія	57
2	Швейцарія	87,1	32	Польща	50,7
3	Данія	85,3	33	Росія	50,4
4	Фінляндія	85,2	41	Україна	43,8
5	Швеція	84,7	42	Румунія	43,6
6	Канада	82,8	43	Болгарія	42,1
7	Нідерланди	81,6			
8	Великобританія	80,6			
9	Сінгапур	80,3			
10	Австралія	77,1			

Джерело: [23].

У США простежується досить активний процес капіталізації. Це проявляється через самостійність вищих навчальних закладів на досить конкурентному ринку освітніх послуг. Державна фінансова підтримка складає близько 30 % всіх витрат, а решта коштів залучається з інших джерел. Що стосується європейських університетів то їм важко конкурувати із університетами США особливо у фінансових питаннях.

Так, наприклад, вартість навчання одного студента в США складає 20-40 тис. доларів, у країнах Європи в 3 рази менше, а в Україні в 10 разів менше. У доповіді з питань вищої освіти в Євросоюзі представлений у 2010 році єврокомісією, говориться: «Ріст недофінансування європейських університетів підриває їх можливості із залучення кращих талантів, удосконалення наукової і викладацької діяльності. Із 3300 університетів тільки два старовинні Оксфорд і Кембридж формують репутацію вищої освіти ЄС, решта просто не мають фінансової можливості запросити працювати відомих вчених». У Гарвардському університеті працює 40 Нобелівських лауреатів, із Колумбійського університету вийшли 54 лауреати Нобелівської премії, у Пристонському університеті працює 16 лауреатів Нобелівської премії, в Оксфордському університеті Нобелівська премія присуджена 76 вченим, у Кембриджському університеті 85 вчених отримали Нобелівські премії. Щорічний економічний ефект від впровадження нових розробок і технологій, розроблених Гарвардським університетом складає 20 млрд. доларів щорічно. В Україні всього близько 20 млн. грн. [3].

Якщо говорити про Україну то вона має розгалужену мережу освітніх закладів (мережа ВНЗ України налічує 862 заклади, з них 192 університети, серед яких 98 мають статус національних і 11 дослідницьких [4]) та всі умови для успішної капіталізації вищої освіти, які ми пропонуємо охарактеризувати наступним чином: високо продуктивний інтелектуальний капітал, який проявляється у високому рівні професіоналізму (оскільки темпи розвитку науки обумовлені кількістю науковців, наукові розробки розробляються у стінах українських навчальних закладів), позитивна динаміка обсягів підготовки та захистів кандидатських та докторських дисертацій, наявність потужних наукових шкіл по різних напрямках наукових досліджень, повністю використаний потенціал освітнього ринку, високий попит населення на послуги вищої освіти (базову вищу освіту має більша чисельність населення), досить дешева інтелектуальна власність України, що дає можливість навчальним закладам купувати наукові розробки у вченого і досить вигідно їх продавати. Особливої ваги питання становлення конкурентоспроможних університетів набувають в Україні де фінансові можливості вищих навчальних закладів ще є недостатніми щоб поборотися з іншими університетами на міжнародному рівні. Оскільки, відповідно до ст. 55 Бюджетного Кодексу України фінансуються лише захищені статті: заробітна плата, нарахування на заробітну плату, стипендії та комунальні послуги [1].

На нашу думку, конкурентний успіх університетських закладів на глобальному ринку освітніх послуг залежить від таких основних складових:

1. Підготовки і перепідготовки кадрів найвищої кваліфікації.
2. Здійсненні фундаментальних і прикладних досліджень.
3. Високий потенціал генерування нових знань.
4. Диверсифікація джерел фінансування.
5. Посилення міжнародного співробітництва.
6. Якість навчального процесу.

Позитивні та негативні сторони тенденцій освіти на міжнародному ринку освітніх послуг, перспективи розвитку вищої освіти, конкурентоспроможність університетів світового класу, фактори та чинники міжнародної конкурентоспроможності університетів знайшли широкого висвітлення у міжнародно визнаних теоретиків, таких як: Х. Хорт, С. Маргінсон, Ф. Альтбах, Л. Армстронг, А. Тейк, Дж. Салмі та інші.

Дослідженню висококонкурентних університетів глобального і національного рівня присвячена наукова праця португальського дослідника Х. Хорта («Глобальні і відомі національні університети: інтернаціоналізація, конкурентоспроможність та роль держави», 2009 р.) [17].

Португальський дослідник у своїх дослідженнях зупиняється на моментах, які забезпечують високу міжнародну конкурентоспроможність: належність університетів до групи країн із домінуючими в світі науковими системами, наявність фінансових ресурсів та найкраща репутація порівняно з іншими

університетами, успішна міжнародна діяльність. Особливу увагу він приділяє державній підтримці, з метою нарощення міжнародного конкурентного статусу університетів.

Відомий австралійський дослідник С. Маргінсон досліджував динаміку національної та глобальної конкуренції у сфері вищої освіти і тим самим наголошував, що дослідницькі університети, як продуценти і постачальники суспільства «позиційними товарами» (разом з іншими університетськими закладами), які забезпечують доступ до соціального престижу і отримання доходів, цілеспрямовано намагаються наростити свій статус як виробників таких благ. Він розробив авторську модель сегментації глобального ринку освітніх послуг, в якій фактично відображена ієрархія окремих груп університетських закладів за рівнем їх міжнародної конкурентоспроможності [18].

Головними двома складовими конкурентного статусу дослідницьких університетів на глобальному ринку освітніх послуг стає по-перше їх високопродуктивна діяльність у сфері наукових досліджень і по-друге залучення до навчання талановитих студентів. При цьому елітними можуть стати лише ті університети попит на навчання в яких завжди перевищує пропозицію. Прикладом таких являються американські та британські університети які характеризуються значним науково-дослідним потенціалом, що і визначає їх міжнародну конкурентоспроможність, являються авторитетом і користуються репутацією на глобальному ринку освітніх послуг. Ми підтримуємо думку вченого, що наявність на території країн високо конкурентних університетів є перш за все ознакою стабільної економіки, високого національного науково-технічного потенціалу та попитом до навчання іноземних студентів.

Американський вчений Ф. Альтбах, директор Центру міжнародної вищої освіти при Бостонському коледжі досліджує визначальні чинники міжнародної конкурентоспроможності університетів світового класу. Автор у своїй праці «Витрати і вигоди університету світового класу» (2003 р.) наголошує, що «кожна країна бажає мати університет світового класу, але ніхто не знає, що означає такий університетський статус і яким чином його можна отримати» [15]. Дослідник принципово не пропонує визначення категорії «університет світового класу», а лише наголошує на деяких характеристиках, якими повинен володіти університетський заклад і які стосуються передусім сфери дослідницької діяльності: сприятливі умови праці в університеті для наукової роботи (наявність лабораторій, обладнань, бібліотек); наявність першокласних професорів; здійснення університетом проривних досліджень, які визнаються науковою спільнотою у світовому масштабі, можуть бути оцінені та поширені.

Значну увагу до конкурентних переваг університетських закладів в умовах нового глобального середовища приділяв Л. Армстронг [16], який розвинув і дослідив такі напрямки конкурентних переваг, як: тісний зв'язок наукових досліджень та викладання; інституційна досконалість; організаційні зміни та дистанційне навчання. Ми погоджуємося з його думкою, що внутрішні ресурси університетів повинні бути спрямовані на нові напрями досліджень і творчу діяльність викладачів.

Аналізу критеріїв та визначальних чинників дослідницької конкурентоспроможності (research competitiveness) університетів присвячена робота американського вченого А. Тейка «Дослідницька конкурентоспроможність і національна політика у сфері науки» (2001 р.). Дослідник, формулюючи питання, «що означає для університету і держави нарощувати свою дослідницьку конкурентоспроможність», відповідає на нього таким чином. «З одного боку, відповідь проста: більше грантів, крупніші гранти і більше грошей на дослідження. Але в той час, як для університетських адміністраторів і політичних діячів зазначені категорії є цілями, яких необхідно досягати, то для професорсько-викладацького персоналу і дослідників – це, радше, способи, за допомогою яких забезпечується більше дослідницьких результатів, публікацій, у тому числі високоцитованих, а також досягається вищий ступінь визнання науковців та інституцій, які вони представляють» [21].

З його міркувань слідує, що дослідницька конкурентоспроможність не є єдиною та виключною місією університету і не лише означає здатність університету залучати державні фонди (гранти) на дослідження, а й передбачає інвестування у ті сфери, від яких залежить поліпшення якості навчального процесу.

Угорські дослідники А. Страмбу-Діма та К. Вегес вважали, що тільки підприємницькі університети у XXI ст. можуть утримати високий конкурентний статус через:

- посилення внутрішнього управління;
- розширення сфер діяльності;
- диверсифікації ресурсної бази;
- стимулювання наукових досліджень;
- створення підприємницької культури [20].

Відомий марокканський економіст, управлінець вищої освіти Дж. Салмі [12] розробив концепцію міжнародної конкурентоспроможності університетів світового класу (більшість з яких є дослідницькими). Для її успішної діяльності він пропонує залучати висококваліфікованих людей, для того, щоб розбудовувати продуктивне міжнародне співробітництво, але для цього всього потрібно мати відповідне фінансування: державне, залучення приватного капіталу, наукові гранти. Все це дозволить створити сприятливий клімат для забезпечення ефективного навчального процесу та здійснювати наукові дослідження у пріоритетних сферах науки і техніки. Одним з важливих місць у концепції Дж. Салмі [12] є розбудова ефективної системи управління вузом. Завдяки якій здійснюється розвиток його стратегічного бачення, інновацій та гнучкості і яка б давала право приймати рішення, а також управляти ресурсами без бюрократичних процедур. Найефективнішу систему управління можна розвинути завдяки тому, коли національне законодавство сприятиме інституціональній самостійності дослідницького університету, його автономії та поширенню академічних свобод. Все це також неможливо мати без наявності міцної, потужної команди менеджерів та стратегічного мислення у вузі.

Як ми можемо побачити з охарактеризованих вище рейтингів українські вищі навчальні заклади не представлені в згаданих рейтингах. Українські ВНЗ теж мають високий кадровий і науковий потенціал, однак вони мають мало досвіду щоб поборотися за місце в міжнародному рейтингу з більш потужними ВНЗ світу. Однак, українські ВНЗ займають гідні позиції в національних рейтингах в межах нашої країни і будемо надіятися що в майбутньому вони займуть гідні позиції і представлять себе в міжнародних рейтингах.

2015 року Центр міжнародних проектів «Євроосвіта» в партнерстві з міжнародною групою експертів представили 9-ий академічний рейтинг вищих учбових закладів «Топ-200 Україна» [10].

Як, і в 2014 році, Київський національний університет ім. Т.Г. Шевченка та НТУУ Київський політехнічний інститут розділили перше-друге місця у рейтинговій таблиці. Ці два провідних українських виші продемонстрували практично ідентичні інтегральні показники, та значно випередили решту університетів, що увійшли до 10-ки кращих.

Харківський національний університет ім. Каразіна займає 3 місце, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» покращив свої показники й зайняв 4-е місце, Національний університет Києво-Могилянська Академія (5-е місце), Львівська Політехніка (6-е місце), Національна Гірнична Академія (7-ме місце), Національний медичний університет ім. Богомольця (8-ме місце), Львівський Національний університет (9-е місце), Дніпропетровський національний університет (10-е місце).

У рейтинг кращих вищих навчальних закладів світу увійшли 6 українських університетів: Київський національний університет імені Тараса Шевченка розділив 421-430 місця з іншими вузами. При цьому раніше цей навчальний заклад займав в рейтингу 441-450 місця, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, який зайняв 481-490 місця. (цей університет вперше увійшов в рейтинг), Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут» відзначений 551-600 місцями (при цьому в минулому році він займав 601-650 місця), Сумський державний університет, теж вперше потрапив у рейтинг з результатом 651-700 місце. У той же час Донецький національний університет і Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» замикають рейтинг, займаючи позиції з 701 по 1000 місце.

Згідно рейтингу, оснований на показниках бази даних Scopus ВНЗ, станом на квітень 2016 року включено 128 вищих навчальних закладів України, що на 8 вищих навчальних закладів більше ніж у вересні 2014 року. Вони розташовуються в списку відповідно до індексу Гірша, який відображає кількість наукових публікацій співробітниками або навчальним закладом. В п'ятірку лідерів входять такі ВНЗ, які відображені в таблиці 6.

Таблиця 6. Рейтинг університетів за показниками Scopus 2016 року

Місце	Навчальний заклад	Кількість публікацій	Кількість цитувань	Індекс Гірша
1	Київський національний університет імені Тараса Шевченка	13453	57459	73
2	Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна	7614	35148	57
3	Львівський національний університет імені Івана Франка	5358	24362	46
4	Одеський національний університет імені І. І. Мечникова	2634	11681	46
5	Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича	2311	8170	44

Джерело: [10].

Ми пропонуємо, покращити рейтинг українських ВНЗ за допомогою наступних заходів:

- збільшити кількість зовнішніх гіперпосилань на домен ВНЗ, а якщо є потреба зробити зміну доменного імені офіційного веб-сайту, що дасть змогу перш за все представити ВНЗ у глобальній мережі Інтернет, створити відповідний образ університету, інформувати про події та успіхи ВНЗ;
- здійснювати постійний контроль за роботою сайтів університетів в мережі Інтернет, постійно поновлювати інформацію на сайті, щоб забезпечити постійний доступ зовнішніх користувачів до інформації;
- здійснити переклад веб-сайту ВНЗ декількома мовами;
- надати можливість науковцям безкоштовно публікуватися хоча б один раз на рік у журналах, які входять в базу Scopus, це дасть змогу підвищити якість наукової роботи науково-педагогічного персоналу;
- постійний доступ до електронних версій статей науково-педагогічного персоналу, навчальних посібників, методичних розробок, монографій.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Загострення конкуренції між вищими навчальними закладами – одне з найбільш актуальних питань, основою якого виступають рейтинги. У світі набуває популярності велика кількість різноманітних рейтингів, укладачі яких розробляють безліч показників, які на їхню думку можуть оцінити роботу окремого ВНЗ. Однак, на нашу думку доречним було б оприлюднення самої методики його укладання, показники які враховувалися при складанні рейтингу, а також надійність і точність інформації на основі якої розроблявся рейтинг. Критерієм міжнародного рейтингу університетів виступає капіталізація розвитку вищої освіти, яка вважається характерною ознакою елітності на глобальному ринку освітніх послуг.

Список використаних джерел

1. Бюджетний Кодекс України (2016) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Академический рейтинг университетов мира – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ria.ru/abitura_world/20150815/1163854228.html.

3. Антонюк Л.Л., Сацук В.І. Концепції міжнародної конкурентоспроможності університетів - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://meim.kneu.edu.ua/get_file.php.
4. Боголіб Т.М. Процеси капіталізації розвитку вищої освіти і університетської науки» / Т.М. Боголіб // *Фінанси України*. – 2012. – № 11. – С. 84-93. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2012_11_10.
5. Вебометричний рейтинг університетів світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <https://uk.wikipedia.org/>.
6. Дьякон А.А. «Світові рейтинги університетів як інструмент конкурентної боротьби на міжнародному ринку освітніх послуг» / А.А.Дьякон // *Науковий вісник ЧДІЕУ*. – 2014. - № 1 (21), с. 21-28.
7. Когут І. «Рейтинги університетів: як правильно читати» / Категорія: ЗМІ про освіту і науку. *Дзеркало тижня*, 13.10.2015 // <http://mon.gov.ua/usi-novivni/zmi/2015/10/13/rejtingi-universitetiv-yak-pravilno-chitati/>.
8. Методология QS World University Rankings [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://ria.ru/docs/sn/QS_World_University_Rankings/.
9. Олендр Т.М. «Рейтинги вищих навчальних закладів як інструмент відображення якості вищої освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis_64.exe?
10. Рейтинг університетів за показниками Scopus 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://osvita.ua/vnz/rating/51053/>.
11. Рейтинги університетів світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://ipress.ua/news/rejting_shanhaj_skoغو_universytetu_
12. Салми Дж. Создание университетов мирового класса / Джамиль Салми; пер. с англ. – М.: Издательство «Весь Мир». – 2009. – 132 с.
13. Academic Ranking of World Universities – 2006 / Institute of Higher Education. Shanghai Jiao Tong University.
14. Aguillo I.F. «Webometric Ranking of World Universities: Introduction, Methodology, and Future Developments» / Aguillo I.F., Ortega J.L., Fernandes M. // *Higher Education in Europe*. - 2008. - Vol. 33 №2/3, July-October, p. 233-244.
15. Altbach P.G. (2003). The costs and benefits of world-class universities // *International Higher Education* // <http://www.bc.edu/ci/he>.
16. Armstrong L. (2002). A New Game in Town: Competitive Higher Education / in *Digital Academe*. In Dutton, William H. and Loader, Brian D. (Eds.), *The new media and institutions of higher education and learning*. Chapter 6. New York: Routledge.
17. Horta H. Global and national prominent universities: internationalization, competitiveness and the role of the State // *Higher Education*. – 2009. – No. 58. – Pp. 387-405.
18. Marginson S. Dynamics of National and Global Competition in Higher Education // *Higher Education*. – 2006. - Vol. 52, No. 1.
19. QS World University Rankings® 2015/16 // <http://www.topuniversities.com/>.
20. Strambu-Dima A. & Veghes C. Entrepreneurial University «A New Vision On The Academic Competitiveness In A World In Motion», *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica, Faculty of Sciences, «1 Decembrie 1918» University, Alba Iulia*, 2008. - vol. 2(10), pages 56.
21. Teich A.H. (2001). Research Competitiveness and National Science Policy / Chapter one in «Strategies for Competitiveness in Academic Research», edited by J.Scott Hauger and Celia McEnaney. – Washington, DC: AAAS, Available at: <http://www.alteich.com/al/publins.htm>.
22. Times Higher Education: Рейтинг лучших университетов мира 2014-2015 (THE World University Rankings 2014-2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=3567.
23. Universitas 21: Рейтинг национальных систем высшего образования 2015 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://gtmarket.ru/news/2015/06/17/7207>.

References

1. Bjudzhetnyj Kodeks Ukraїny, (2016) [Budget Code of Ukraine]: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
2. Akademicheskyy reytyngh unyversytetov myra – 2015 [Academic ranking of world universities – 2015]: // http://ria.ru/abitura_world/20150815/1163854228.html.
3. Antonjuk, L.L., Sacyk, V.I. Konceptii' mizhnarodnoi' konkurentospromozhnosti universytetiv [The concept of international competitiveness universities]: // http://meim.kneu.edu.ua/get_file.php.
4. Bogolib, T.M. (2012). Procesy kapitalizacii' rozvytku vyshhoi' osvity i universytets'koi' nauky» [The process of capitalization of development of higher education and University science]. *Finance of Ukraine*, №11, 84-93: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2012_11_10.
5. Vebometrychnyj reytyngh universytetiv svitu [Webometrics ranking of world universities]: // <https://uk.wikipedia.org/>.
6. D'jakon, A.A. (2014). «Svitovi rejtynghy universytetiv jak instrument konkurentnoi' borot'by na mizhnarodnomu rynku osvitnih poslug» [Global University rankings as a competitive tool in the international market of educational services]. *Scientific Herald of CHIEU*, № 1(21), 21-28.
7. Kogut, I. (2015). «Rejtynghy universytetiv: jak pravyl'no chytaty» [University Rankings: how to read] / Category: media, education and science. *The mirror of the week*, 13.10.2015: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/zmi/2015/10/13/rejtingi-universitetiv-yak-pravilno-chitati/>.

8. Metodologiya QS World University Rankings: http://ria.ru/docs/sn/QS_World_University_Rankings/.
9. Olendr, T.M. «Rejtyngy vyshhyh navchal'nyh zakladiv yak instrument vidobrazhennja jakosti vyshhoi osvity» [The ranking of higher education institutions as a tool of reflection of the quality of higher education]: // www.irbis-nbuv.gov.ua/cgiirbis_64.exe?
10. Rejtyng universytetiv za pokaznykamy Scopus 2016 roku [Ranking of universities according to Scopus indices 2016]: // <http://osvita.ua/vnz/rating/51053/>.
11. Rejtyngy universytetiv svitu [Rankings of world universities]: // http://ipress.ua/news/rejtyng_shanhay_skogo_universytetu_
12. Salmy, Dzh. (2009). Sozdanye unyversytetov myrovogo klassa [Creating world-class universities], Moscow: Publishing «All The World», 132 s.
13. Academic Ranking of World Universities – 2006. Institute of Higher Education. Shanghai Jiao Tong University.
14. Aguillo, I.F. (2008). «Webometric Ranking of World Universities: Introduction, Methodology, and Future Developments». Higher Education in Europe. Vol. 33 №2/3, July-October, p. 233-244.
15. Altbach, P.G. (2003). The costs and benefits of world-class universities // International Higher Education: <http://www.bc.edu/cihe>.
16. Armstrong, L. (2002). A New Game in Town: Competitive Higher Education / in Digital Academe. In Dutton, William H. and Loader, Brian D. (Eds.), The new media and institutions of higher education and learning. Chapter 6. New York: Routledge.
17. Horta, H. (2009). Global and national prominent universities: internationalization, competitiveness and the role of the State // Higher Education. – No. 58, 387-405.
18. Marginson, S. (2006). Dynamics of National and Global Competition in Higher Education // Higher Education. – Vol. 52, No. 1.
19. QS World University Rankings® 2015/16 // <http://www.topuniversities.com/>.
20. Strambu-Dima, A. & Veghes, C. (2008). Entrepreneurial University «A New Vision On The Academic Competitiveness In A World In Motion», Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica, Faculty of Sciences, «1 Decembrie 1918» University, Alba Iulia, vol. 2(10), pages 56.
21. Teich, A.H. (2001). Research Competitiveness and National Science Policy / Chapter one in «Strategies for Competitiveness in Academic Research», edited by J.Scott Hauger and Celia McEnaney. – Washington, DC: AAAS, Available at: <http://www.alteich.com/al/publins.htm>.
22. Times Higher Education: Rejtyng luchshyh unyversytetov myra 2014-2015 (THE World University Rankings 2014-2015): // www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=3567.
23. Universitas 21: Rejtyng nacyonal'nyh system vysshego obrazovanyja 2015 goda: // <http://gtmarket.ru/news/2015/06/17/7207>.

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Малишко Віталіна Валеріївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи і страхування

e-mail: dinis_2207@mail.ru

Яременко Людмила Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і оподаткування

e-mail: 1luda1@rambler.ru

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Малышко Виталина Валериевна, кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования

e-mail: dinis_2207@mail.ru

Яременко Людмила Михайловна, кандидат экономических наук, доцент кафедры учета и налогообложения

e-mail: 1luda1@rambler.ru

ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»

ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл., Украина, 08401

DATA ABOUT AUTHORS

Malyshko Vitalina Valeriivna, Candidate of Sciences in Economy, assistant professor of Finance, banking and insurance

e-mail: dinis_2207@mail.ru

Jaremenko Liudmyla Mykhailivna, Candidate of Sciences in Economy, assistant professor of Accounting and taxation

e-mail: 1luda1@rambler.ru

Hryhorii Skovoroda Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogic University, State Higher Education Institution

vul. Sukhomlynskoho, 30, Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv Oblast, Ukraine, 08401

ІНФОРМАТИКА ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ**Хаметов А.А.**

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання формування та реалізації бюджетної політики як інструменту впливу на економічний розвиток країни.

Метою дослідження інформатики в сучасній освіті є пошук методів і шляхів подолання проблеми її розвитку.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурний, порівняльний, факторний, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження.

Результати роботи. Визначено особливості реалізації інформатики у ВНЗ. Запропоновано пріоритетні напрями удосконалення викладання інформатики на середньострокову перспективу.

Галузь застосування результатів роботи. Ринок освіти держави та інструменти її реалізації.

Висновки. Для успішного вирішення проблем інформатизації освіти України доцільно комплексно проводити дослідження за вище зазначеними напрямками з широким залученням до виконання цієї роботи наукових установ АПН України, вищих навчальних закладів та виробників засобів ІКТ. Аналіз напрямків реформування освіти і можливостей застосування інформаційних технологій під час їх здійснення, дає підстави стверджувати, що вирішальним чинником досягнення основних цілей реформування освіти є її інформатизація. Ефективні системи інформатизації освіти можуть бути створені, якщо вони базуються на дослідженні видів діяльності, що здійснюються в системі освіти, і враховують як сучасний стан, так і можливі трансформації освіти у процесі її реформування, сучасний стан і перспективи розвитку галузі інформаційних технологій, останні досягнення педагогіки, психології та інформаційних технологій навчання.

Ключові слова: інформатика, інформаційні процеси, інформаційні технології, інформатизація, інформаційне суспільство.

ИНФОРМАТИКА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ РАЗВИТИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ**Хаметов А.А.**

Предметом исследования являются теоретические и практические вопросы формирования и реализации бюджетной политики как инструмента влияния на экономическое развитие страны.

Целью исследования информатики в современном образовании является поиск методов и путей решения проблемы ее развития.

Методы исследования. В работе применена совокупность научных методов и подходов, в том числе системный, структурный, сравнительный, факторный, что позволило реализовать концептуальное единство исследования.

Результаты работы. Определены особенности реализации информатики в вузе. Предложены приоритетные направления совершенствования преподавания информатики на среднесрочную перспективу.

Область применения результатов работы. Рынок образования государства и инструменты ее реализации.

Вывод. Для успешного решения проблем информатизации образования Украины целесообразно комплексно проводить исследования по выше указанным направлениям с широким привлечением к выполнению этой работы научных учреждений АПН Украины, высших учебных заведений и производителей средств ИКТ. Анализ направлений реформирования образования и возможностей применения информационных технологий при их осуществлении, дает основания утверждать, что решающим фактором достижения основных целей реформирования образования является ее информатизация. Эффективные системы информатизации образования могут быть созданы, если они базируются на исследовании видов деятельности, осуществляемых в системе образования, и учитывают как современное состояние, так и возможные трансформации образования в процессе ее реформирования, современное состояние и перспективы развития отрасли информационных технологий, последние достижения педагогической, психологической и информационных технологий обучения.

Ключевые слова: информатика, информационные процессы, информационные технологии, информатизация, информационное общество.

INFORMATION AS A PART OF INNOVATION ECONOMY**Khametov A.A.**

The subject of research is theoretical and practical issues of development and implementation of fiscal policy as a tool to influence economic development.

The aim of the study computer science in modern education is the search for methods and ways to overcome the problems of development.

Research methods. The paper used a set of scientific methods and approaches, including systemic, structural, comparative, factorial, allowing realize conceptual integrity of the study.

The results of the work. *The features of implementation science in high school. A priority directions of improvement of science teaching in the medium term.*

Range of application results. *Real state education and tools to implement it.*

Conclusion. *To solve the problems of education informatization Ukraine should conduct a comprehensive study on the above mentioned areas with wide involvement in this work of research institutions Pedagogical Sciences of Ukraine, higher education institutions and producers of ICT. Analysis of trends educational reform and capabilities of information technology during their implementation, gives reason to believe that the decisive factor in achieving the main objectives of reforming education is its informatization. An effective system of information education can be made if they are based on the research activities undertaken in the education system, and take into account both the current state and possible transformation of education in the process of reforming the current state and prospects of development of information technology, the latest achievements of pedagogy, psychology and information technology training.*

Keywords: *computer science, information processes, information technology, information, information society.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти, вибрана тема пояснюється істотною загальнолюдською значущістю матеріалу. Проблема інформатизації і безпосередньо пов'язаної з нею комп'ютеризації всіх сфер людської діяльності є однією з глобальних проблем сучасного світу. Причина тому – нечуване для попередніх епох підвищення ролі інформації, перетворення її в одну з найважливіших рушійних сил всього виробничого і суспільного життя. Зараз відбувається паралельно стрімкий стрибок в розвитку апаратних засобів, тобто власне комп'ютерів як технічних пристроїв, які за останні 2-3 стали достатньо доступними. Тому впровадження комп'ютерних технологій в освіту можна охарактеризувати як логічний і необхідний крок в розвитку сучасного інформаційного світу в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над проблемою розвитку сучасної інформатики працює ціла плеяда вчених: Сергієнко І.В., Летичевський О.А., Глушков В.М. та інші. Однак, проблема для України залишається актуальною і малодослідженою.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання формування та реалізації бюджетної політики як інструменту впливу на економічний розвиток країни.

Метою дослідження інформатики в сучасній освіті є пошук методів і шляхів подолання проблеми її розвитку.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурний, порівняльний, факторний, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження.

Результати дослідження. Інформатика є одним з тих предметів, в яких диференціація навчання реалізується найбільш природним чином. Цьому сприяє сам характер інформатики як науки і сукупності безлічі інформаційних технологій.

Інформатика представляє собою стратегічно важливий напрямок науки і практики, необхідний для розвитку економіки, промисловості, високих технологій, забезпечення національної безпеки, професійної освіти всіх рівнів та підготовки наукових кадрів, а також забезпечує наукову базу для формування глобального інформаційного суспільства. Інформатика в якості фундаментальної науки стала важливою складовою всієї системи наукового пізнання.

Особлива роль відводиться вивченню та використанню інформатики у навчальних планах і програмах шкіл (класів) із поглибленим вивченням предметів природничо-математичного циклу. Досвід подібної роботи отримав розвиток від шкіл із поглибленим вивченням математики і програмування. Важлива особливість програм таких шкіл полягає в тому, що підвищена підготовка учнів із окремих навчальних предметів і видів діяльності сприяє не лише розширенню та поглибленню теоретичних знань, умінь і навичок школярів, але передбачає й практичну підготовку, що посилює профорієнтаційну спрямованість навчання. Інформатика при цьому посилює прикладну, політехнічну складову навчальних програм. Іноді з використанням ІКТ може бути пов'язаний головний напрям поглибленої підготовки. Програми шкіл (класів) із поглибленим вивченням інформатики, як і зміст літньої виробничої практики учнів, у кожному конкретному випадку уточнюються залежно від характеристики комп'ютерів, що використовуються в навчальному процесі та відповідного програмного забезпечення.

Інформатика – комплексна наукова й інженерна дисципліна:

- об'єктом якої є інформаційні процеси будь-якої природи;
- предметом є нові інформаційні технології, які реалізуються за допомогою комп'ютерних систем;
- методологією – філософські основи природничих і гуманітарних наук, обчислювальний експеримент.

Інформатика – динамічна наука, що інтенсивно розвивається та суттєво впливає на розвиток інших наук і технологій. Вона перетворюється із суто технічної на фундаментальну суспільно значущу науку.

Останні технічні досягнення часто знаходили застосування в учбовому процесі, і ПК в цьому сенсі не є виключенням. Вже перші дослідження застосування ПК в учбовому процесі показали, що використання обчислювальної техніки дозволяє істотно підвищити ефективність процесу навчання, поліпшити облік і оцінку знань, забезпечити можливість індивідуальної допомоги викладача що до кожного учня в рішенні окремих задач, полегшити створення і постановку нових курсів.

ПК є могутнім засобом для обробки інформації, представленої у вигляді слів, чисел, зображень, звуків і т.п. Головною особливістю ПК як інструменту є можливість його налаштування (програмування) на виконання різного роду робіт, пов'язаних з отриманням і переробкою інформації.

Застосування обчислювальної техніки в учбовому процесі відкриває нові шляхи в розвитку навичок мислення і умінь вирішувати складні проблеми, надає принципово нові можливості для активізації навчання. ПК дозволяє зробити аудиторні і самостійні заняття більш цікавішими, динамічними і переконливими, а величезний потік інформації, що вивчається, легко доступним.

Головними перевагами ПК перед іншими технічними засобами навчання є гнучкість, можливість настроювання на різні методи і алгоритми навчання, а також індивідуальність реакції на дії кожного окремого учня. Застосування ЕОМ дає можливість зробити процес навчання активнішим, додати йому характер дослідження і пошуку. У відмінності від підручників, телебачення і кінофільмів ПК забезпечує можливість негайного відгуку на дії учня, повторення, роз'яснення матеріалу для слабкіших, переходу до складнішому і надскладному матеріалу для найбільш підготовлених. При цьому легко і природньо реалізується навчання в індивідуальному темпі.

Не підлягає сумніву, що у багатьох випадках переваги комп'ютера не заперечні. Він не тільки позбавить студентів від рутинних робіт, але і дозволить їм зайнятися трудомісткими практичними завданнями з використанням методів лінійного програмування і складних аналітичних досліджень. Використання текстових редакторів позбавляє студентів від нудного друкування на машинці і дає можливість викладачам вимагати від студентів багатократної переробки заданої теми, поки вона не стане задовільною. Подібна шліфовка стилю була б неможливою без комп'ютера. Час, який раніше витрачався на рутинні операції, що раз по раз повторюються, тепер може бути присвячений важливішим питанням, що вимагають напруги думки і творчого підходу.

У медичних інститутах просто не вистачить викладачів, щоб проводити індивідуальні заняття із студентами, які методом безкінечних повторів відпрацьовують діагностичні навички.[5]

На юридичних факультетах, де на кожного викладача доводиться група в 20-30 чоловік, немає можливості працювати з окремими студентами, перевіряючи, як вони засвоїли принцип ведення судових дебатов.

Комп'ютери відкривають нові перспективи в області освіти. У міру збільшення об'єму знань і ускладнення методів аналізу, стає все важчим будувати навчання дотримуючись в основному принципу пасивного слухання лекцій і читання учбових текстів. Критичне мислення, умінь зрозуміти і вирішувати складні проблеми, здатність вивести корисні висновки з купи початкових даних - все це набуває великої важливості і вимагає від студентів активнішої діяльності.

Інформаційна технологія – це сукупність методів, засобів, прийомів, що забезпечують пошук, збирання, зберігання, опрацювання, подання, передавання інформації між людьми.

У вузькому значенні «інформаційні технології» – це сукупність методів засобів, прийомів пошуку, зберігання, опрацювання, подання і передавання графічної, текстової, цифрової, аудіо і відеоінформації на основі електронних засобів комп'ютерної техніки і зв'язку. Нині, на жаль, в Україні рівень інформатизації суспільства в цілому і освіти зокрема суттєво нижчий рівня інформатизації суспільства й освіти розвинутих країн.

Ступінь розбудови в Україні порівняно із світовими тенденціями є недостатнім і не відповідає потенціалу та можливостям України. Наведені причини відставання, серед яких:

- ефективність використання фінансових, матеріальних, кадрових ресурсів, спрямованих на інформатизацію, впровадження ІКТ у соціально-економічну сферу, є низькою;
- розвиток нормативно-правової бази інформаційної сфери недостатній;
- рівень комп'ютерної та інформаційної грамотності населення є недостатнім, упровадження нових методів навчання із застосуванням сучасних ІКТ – повільним;
- рівень державної підтримки виробництва засобів інформатизації, програмних засобів та впровадження ІКТ є недостатнім, що не забезпечує всіх потреб економіки і суспільного життя;
- спостерігаються нерівномірність забезпечення можливості доступу населення до комп'ютерних і телекомунікаційних засобів, поглиблення «інформаційної нерівності» між окремими регіонами, галузями економіки та різними верствами населення.

У Законі вказано також, що розвиток інформаційного суспільства в Україні та впровадження новітніх ІКТ в усі сфери суспільного життя і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування визначається одним із пріоритетних напрямів державної політики.

Серед основних стратегічних цілей розвитку інформаційного суспільства в Україні, зокрема, названі:

- прискорення розробки та впровадження новітніх конкурентоспроможних ІКТ в усі сфери суспільного життя;
- забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення, насамперед шляхом створення системи освіти, орієнтованої на використання новітніх ІКТ у формуванні всебічно розвиненої особистості;
- створення загальнодержавних інформаційних систем, насамперед у сферах охорони здоров'я, освіти, науки, культури, охорони довкілля.
- Основними напрямками розвитку інформаційного суспільства в Україні, зокрема, визначені:
- надання кожній людині можливості для здобуття знань, умінь і навичок із використанням ІКТ під час навчання, виховання та професійної підготовки;
- створення умов для забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності усіх верств населення, створення системи мотивацій щодо впровадження і використання ІКТ для формування широкого попиту на такі технології в усіх сферах життя суспільства.

Таким чином, інформатизація освіти визнана одним із пріоритетних державних завдань. Інформатизація системи освіти повинна бути невід'ємною складовою інформатизації України і здійснюватися згідно з єдиними державними нормативами, враховуючи при цьому особливості системи освіти.

Інформатизація освіти важлива не сама по собі. Вона повинна сприяти виконанню тієї місії, яка покладається на освіту суспільством. Можна погодитися з думкою Б.М. Богатиря, що «найголовнішою місією освіти в сучасних умовах є забезпечення стійкого соціально-економічного і науково-технічного розвитку країни з урахуванням її національних і регіональних культурних і соціальних особливостей, а також глобальних тенденцій у світі», додавши, що цей розвиток повинен бути спрямований на благо як суспільства в цілому, так і кожної людини зокрема.

Для виконання своєї місії освіта повинна бути реформована таким чином, щоб своєчасно й адекватно реагувати на виклики суспільства, продиктовані розвитком людської цивілізації.

Можна стверджувати, що інформатизація освіти – один з основних чинників вирішення вище зазначених проблем в освіті.

У вирішенні першої із зазначених проблем сучасні інформаційні технології, враховуючи можливості Інтернету, мають вирішальне значення такі їх властивості як:

- можливість надавати практично необмежені обсяги інформації з будь-яких галузей знань;
- можливість доступу до інформаційних ресурсів у будь-який час і в будь-якому місці;
- наявність в Інтернеті значної кількості спеціальних навчальних курсів із різних дисциплін, яка постійно збільшується;
- можливість дистанційного навчання дозволяють кожній людині, що має можливість користуватися сучасними інформаційними технологіями, навчатися в будь-які моменти впродовж усього свого життя, самостійно вибираючи бажану галузь і траєкторію навчання.[2]

Завдання інформатизації освіти у вирішенні даної проблеми – постійне вдосконалення програмних і технічних засобів з урахуванням досягнень педагогічних, психологічних і технічних наук, спрямованих на спрощення пошуку необхідних знань, їх засвоєння і практичне застосування.

Друга проблема – необхідність формування розвиненої, самодостатньої особистості, здатної приймати правильні рішення в умовах дії на неї все зростаючої кількості різноманітних впливів, часто суперечливих і протилежних – значною мірою є породженням інформатизації суспільства в цілому і освіти зокрема. Її вирішення окрім відповідної орієнтації навчально-виховного процесу в освітніх закладах на формування особистості, очевидно, може здійснюватися і засобами інформаційних технологій. Завдання інформатизації освіти у вирішенні цієї проблеми – розробка з урахуванням досягнень психологічної науки спеціального програмного забезпечення, присвяченого формуванню особистості, а також врахування під час розробки програм з інших навчальних предметів фактору впливу їх майбутнього використання на формування особистості.

У вирішенні третьої проблеми – організації навчально-виховного процесу важливу роль повинні відігравати інформаційні технології. Уже сьогодні створені навчальні комп'ютерні програми і системи, які певною мірою спроможні адаптуватися до здібностей учня. Завдання інформатизації освіти у вирішенні цієї проблеми – створення спільно з педагогами і психологами навчальних комп'ютерних систем, які дозволять максимально наблизити навчання і виховання кожної дитини до її сутності, здібностей та особливостей. Особлива увага повинна бути приділена створенню навчальних комп'ютерних систем для дітей з особливими потребами. Природно, що в таких навчальних системах учитель (викладач) повинен бути не ментором, а партнером учня (студента) в навчанні і розвитку.

Вирішення четвертої проблеми лежить як у науково-технічній, так і в фінансово-економічній і адміністративній площинах.

Одним із важливих факторів, що суттєво впливають на можливість одержання якісної освіти, є можливість користуватися сучасними інформаційними технологіями. Тому «забезпечити максимально наближені стартові можливості дітей із різних сімей у здобутті освіти» в сучасних умовах означає, зокрема, забезпечити для всіх дітей рівні можливості користуватися інформаційними технологіями. Особливо це стосується загальної середньої освіти, яку безкоштовно (за рахунок держави) повинні одержати всі громадяни України. У процесі інформатизації освіти Академії педагогічних наук спільно з МОН України необхідно визначити науково обґрунтовані вимоги до засобів інформатизації, які необхідні і достатні для вивчення навчальних предметів в обсягах, передбачених державними стандартами загальної освіти, а державі забезпечити такими засобами всі навчальні заклади, що надають загальну середню освіту, згідно з єдиними нормативами [2].

Інформатизація освіти є важливим засобом і складовою реформування освіти, адже перехід системи освіти на якісно новий рівень без її інформатизації просто неможливий. Водночас необхідно зауважити, що використання інформаційних технологій необхідне і корисне не лише у реформованій, але й у нинішній освіті. Здійснення інформатизації освіти вимагає з'ясування сутності цього процесу і визначення основних напрямків його реалізації.

Є різні визначення поняття інформатизація освіти [4, 5]. Вони відображають різні аспекти і складові процесу впровадження в систему освіти інформаційних технологій. Узагальнено ж можна сказати, що інформатизація освіти – це створення і використання інформаційних технологій для підвищення ефективності видів діяльності, що здійснюються в системі освіти.

Система освіти є складною ієрархічною системою, цілі і правила функціонування якої встановлюються Законами та іншими нормативно-правовими актами України у сфері освіти. Досягнення поставлених цілей і реалізація встановлених правил забезпечується шляхом побудови відповідної організаційної структури системи освіти і здійснення в ній певних видів діяльності. Реформування освіти – це передусім внесення змін у нормативно-правові акти у сфері освіти, які викликають відповідні зміни в структурі та здійснюваній діяльності в сфері освіти.

Основне завдання інформатизації освіти – впливати на виконувані види діяльності таким чином, щоб досягати поставлених цілей із меншими затратами ресурсів (часових, матеріальних, фінансових тощо).

Створення ефективної системи інформатизації освіти потребує дослідження системи освіти як об'єкта інформатизації. Необхідно розробити методику досліджень, застосування якої забезпечувало б одержання параметрів об'єкта інформатизації, які необхідні для визначення оптимальних параметрів системи інформатизації. Слід зауважити, що під системою інформатизації системи освіти розуміється сукупність систем інформатизації всіх об'єктів освіти всіх рівнів ієрархії.

Основною сутністю інформатизації освіти є використання інформаційних технологій у різних видах діяльності, які здійснюються в системі освіти. Тому, досліджуючи систему освіти як об'єкт інформатизації, основну увагу необхідно приділити дослідженню цих видів діяльності, визначити критерії їх класифікації, виходячи з психолого-педагогічних та інформаційних характеристик і класифікувати їх за визначеними критеріями [1].

Для всіх кваліфікаційних груп видів діяльності в освіті необхідно визначити основні вимоги до засобів ІКТ для їх інформатизації.

Здійснення інформатизації освіти України на належному сучасному рівні з максимальною вигодою, зокрема, економічною, потребує також:

- дослідити сучасний стан застосування засобів ІКТ в освіті;
- дослідити фактори, що впливають на ефективність використання засобів ІКТ;
- дослідити відповідність існуючих засобів ІКТ визначеним основним вимогам та можливість їх ефективного використання для інформатизації усіх видів діяльності в освіті;
- сформулювати (можливо, у вигляді проекту нормативного документу) основні вимоги до перспективних засобів ІКТ;
- проаналізувати існуючі способи організації розробки і виробництва засобів ІКТ та забезпечення ними закладів і установ освіти в Україні і за рубежом;
- проаналізувати науково-технічний і промисловий потенціал України щодо розробки і тиражування засобів ІКТ для інформатизації освіти;
- розробити рекомендації щодо найбільш доцільних способів організації розробки і тиражування засобів ІКТ та забезпечення ними закладів і установ освіти;
- розробити рекомендації щодо підвищення ефективності використання засобів ІКТ в закладах і установах освіти України;
- дослідити існуючі способи моніторингу стану інформатизації установ і закладів освіти і ефективності використання засобів ІКТ.

Висновки. Для успішного вирішення проблем інформатизації освіти України доцільно комплексно проводити дослідження за вище зазначеними напрямками з широким залученням до виконання цієї роботи наукових установ АПН України, вищих навчальних закладів та виробників засобів ІКТ. Аналіз напрямків реформування освіти і можливостей застосування інформаційних технологій під час їх здійснення, дає підстави стверджувати, що вирішальним чинником досягнення основних цілей реформування освіти є її інформатизація. Ефективні системи інформатизації освіти можуть бути створені, якщо вони базуються на дослідженні видів діяльності, що здійснюються в системі освіти, і враховують як сучасний стан, так і можливі трансформації освіти у процесі її реформування, сучасний стан і перспективи розвитку галузі інформаційних технологій, останні досягнення педагогіки, психології та інформаційних технологій навчання.

Список використаних джерел

1. Ковалюк Т.В. *Моделювання систем: навч. посіб.* / Т.В. Ковалюк – К.: Знання-Прес, 2008 – 384с.
2. Глобальна бібліотека наукових ресурсів «Поняття інформатика» – [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://globalteka.ru/news/1-latest-news/306-2009-09-21-08-53-15.html>.
3. Шеховцев В.А. *Операційні системи / навч. посіб.* / В.А. Шеховцев – К.: Знання – Прес, 2010 – 576с.
4. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. «Безробіття» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
5. Інформаційне агентство УНІАН «Сучасна інформатика» – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki>

References

1. Kovaljuk T.V. *Modeljuvannja system: navch. posib.* – K.: Znannja-Pres, 2008 – 384s.
2. Global'na biblioteka naukovykh resursiv «Ponjattja informatyka»: <http://globalteka.ru/news/1-latest-news/306-2009-09-21-08-53-15.html>.
3. Shehovcev V.A. *Operacijni systemy: navch. posib.* – K.: Znannja – Press, 2010 – 576s.
4. Vikipedija. Vil'na encyklopedija. «Bezrobittja»: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
5. Informacijne agentstvo UNIAN «Suchasna informatyka»: <http://uk.wikipedia.org/wiki>

ДАНИ ПРО АВТОРА

Хаметов Андрій Алімович, викладач кафедри документознавства
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
08401, м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського, 30.

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Хаметов Андрей Алимович, преподаватель кафедры документоведения
ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»
08401, г. Переяслав-Хмельницкий, ул. Сухомлинского, 30.

DANI ABOUT THE AUTHOR

Khametov A.A. Lecturer Documentation
SHEE «Pereyaslav-Khmel'nyts'kyi State Pedagogic University named Grygoriy Skovoroda»
08401, Pereyaslav-Khmel'nyts'kyi, Suhomlinskogo str. 30.

УДК 338:658

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Ігнатенко М.В.

Предмет статті. Розглянуто питання удосконалення інвестиційної привабливості економіки України.

Метою дослідження є проаналізувати процес удосконалення інвестиційної привабливості економіки України. Виявити ряд основних проблем, що перешкоджають ефективному процесу удосконалення інвестиційної привабливості економіки країни і залученню максимальних іноземних інвестицій в економіку України. Розглянути найважливіші чинники вирішення проблем, визначити позитивні аспекти іноземного інвестування для України та світової економіки, запропонувати заходи щодо стимулювання розвитку інвестиційної діяльності в Україні.

Результати дослідження свідчать про те, що ступінь одержаних результатів полягає у розробці науково-обґрунтованих рекомендацій, методів та висновків, спрямованих на вирішення ряду основних проблем, що перешкоджають ефективному процесу удосконалення інвестиційної привабливості економіки України. Запропоновано заходи щодо процесу удосконалення інвестиційної привабливості економіки України.

Галузь застосування результатів: Досліджені головні проблеми надходження іноземних інвестицій та запропоновано основні шляхи їх вирішення. Сформульовані практичні рекомендації щодо процесу удосконалення інвестиційної привабливості економіки України.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що процес удосконалення інвестиційної привабливості економіки України в умовах формування сучасного глобального простору є проблемним для сучасної орієнтованості на вкладання інвестицій в нашу економіку. Головними проблемами у залученні іноземних інвестицій на сьогодні є: політична та законодавча нестабільність, відсутність надійних гарантій захисту від змін українського законодавства, значний податковий та адміністративний тиск, високий рівень корупційності та бюрократизму, значний рівень інфляції в країні та складність реєстраційних, ліцензійних і митних процедур. Основними шляхами вирішення даних проблем можуть бути: створення системи інституцій і механізмів, що полегшують діяльність інвесторів в економіку України та здійснення скоординованої інформаційно-маркетингової політики, що суттєво покращить інвестиційну привабливість України у світі.

Ключові слова: іноземна інвестиція, прямі іноземні інвестиції, акціонерний капітал, акції, пріоритетні галузі економіки, глобалізація світової економіки, іноземний інвестор, інвестиційний клімат, стимулювання інвестиційної діяльності.

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Ігнатенко Н.В.

Предмет статьи. Рассмотрены вопросы усовершенствования инвестиционной привлекательности экономики Украины.

Целью исследования является проанализировать процесс усовершенствования инвестиционной привлекательности экономики Украины. Проявить ряд основных проблем, препятствующих эффективному процессу усовершенствования инвестиционной привлекательности экономики страны и привлечению максимальных иностранных инвестиций в экономику Украины. Рассмотреть важнейшие факторы решения проблем, определить положительные аспекты иностранного

інвестування для України і світової економіки, пропонувати заходи по стимулюванню розвитку інвестиційної діяльності в Україні.

Результати дослідження свідчать про те, що ступінь отриманих результатів заключається в розробці науково-обоснованих рекомендацій, методів і висновків, направлених на рішення ряду основних проблем, перешкоджаючих ефективному процесу удосконалення інвестиційної привабливості економіки України. Предложено заходи по процесу удосконалення інвестиційної привабливості економіки України.

Область застосування результатів: досліджені головні проблеми надходження іноземних інвестицій і пропонуються основні шляхи їх рішення. Сформульовані практичні рекомендації по процесу удосконалення інвестиційної привабливості економіки України.

Висновки. В результаті проведеного дослідження встановлено, що процес удосконалення інвестиційної привабливості економіки України в умовах формування сучасного глобального простору є проблемним для сучасної орієнтованості на вкладення інвестицій в нашу економіку. Головними проблемами в залученні іноземних інвестицій на сьогодні є: політична і законодавча нестабільність, відсутність надійних гарантій захисту від змін українського законодавства, значительний податковий і адміністративний тиск, високий рівень корумпованості і бюрократизму, значительний рівень інфляції в країні і складність реєстраційних, ліцензійних і митних процедур. Основними шляхами рішення даних проблем можуть бути: створення системи інститутів і механізмів, що спрощують діяльність інвесторів в економіку України і здійснення скоординованої інформаційно-маркетингової політики, що суттєво покращить інвестиційну привабливість України в світі.

Ключові слова: іноземна інвестиція, прямі іноземні інвестиції, акціонерний капітал, акції, пріоритетні галузі економіки, глобалізація світової економіки, іноземний інвестор, інвестиційний клімат, стимулювання інвестиційної діяльності.

IMPROVEMENT OF INVESTMENT ATTRACTION OF UKRAINE'S ECONOMY

Ignatenko M.V.

The subject of research. The question the improvement of investment attractiveness of Ukraine's economy is considered.

The purpose of research is to analyze the improvement of investment attractiveness of Ukraine's economy; to find out a number of the key issues hindering effective process of the improvement of investment attractiveness of the country's economy and maximum attraction of foreign investments in Ukraine's economy; to consider the most important issues; to define the positive aspects of foreign investment to Ukraine and the world economy; to propose measures to the improvement of investment attractiveness of Ukraine's economy.

The results of work are to develop the scientific-substantiated recommendations, methods and conclusions to direct on the decision of actual problems that hinder effective process of the improvement of investment attractiveness of Ukraine's economy. The measures for the improvement of investment attractiveness of Ukraine's economy are offered.

Practical implications. The actual problems of incomings of foreign investments are studied and the main ways of their solutions are offered. The practical recommendations to the improvement of investment attractiveness of Ukraine's economy are defined.

Conclusions. As a result of the study, it is found that the process of the improvement of investment attractiveness of Ukraine's economy in the current terms of global space is a problem for modern orientation the investments in our economy.

The main problems in attraction of foreign investments for today is: political and legislative instability, lack of reliable guarantees of protection against changes in the Ukrainian legislation, significant tax and administrative pressure, high levels of corruption and bureaucracy, a significant level of inflation in the country and the complexity of registration, licensing and customs procedures. The main ways of solving these issues include: creating of the system of institutions and mechanisms to facilitate the work of investors in Ukraine's economy and implementation of a coordinated information-marketing policy that will significantly improve Ukraine's investment attractiveness in the world.

Key words: foreign investment, direct foreign investment, share capital, shares, the priority sectors of the economy, globalization of the world economy, a foreign investor, investment climate, stimulate investment activity.

Постановка проблеми. Україна не спроможна забезпечити соціально-економічний розвиток за рахунок власних фінансових ресурсів і потребує притоку іноземного капіталу. Ситуація ускладнюється зростаючою конкуренцією на світових ринках капіталу. Формування сприятливого інвестиційного клімату є одним із стратегічних завдань, що сьогодні стоять перед українською державою, від реалізації якого залежить можливість стабілізації національної економіки та її подальша соціально-економічна динаміка. Тому, проблема удосконалення інвестиційної привабливості економіки України є надзвичайно актуальною і важливою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальним питанням залучення іноземних інвестицій в економіку України і удосконалення її інвестиційного клімату присвячено чимало праць українських вчених,

зокрема: О.І. Кушлак, А.Смитюх, Д.Ю. Семененко, А. Черпак, В. Шеховцов, О. Шевченко, В.О. Шпильова, Г.Ю. Штерн, А.О.Гура, Л. Борщ, О. Гаврилюка, А. Гайдуцького, В. Гейця, А. Дуки, Ю. Козака, О. Малютіна, В. Новицького, А. Пересади, А. Пехника, О. Рогача, А. Філіпенка та ін. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених аналізу інвестиційного клімату в Україні, слід відзначити необхідність подальшого дослідження питання удосконалення інвестиційної привабливості національної економіки в сучасних складних умовах.

Постановка завдання полягає у дослідженні найбільш поширених підходів до удосконалення та стимулювання інноваційної діяльності України та визначенні основних перешкод інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. У розвитку кожної держави надзвичайно важливу роль відіграють іноземні інвестиційні потоки. Чим вищий рівень інвестиційної привабливості країни, тим більше зацікавлених інвесторів. Інвестування в об'єкти господарювання країни є одним із найефективніших способів розвитку, економічної, соціальної, екологічної та інших сфер. На сьогоднішній день Україна переживає складні часи економічного розвитку, що й зумовлює актуальність потреби аналізу проблем інвестиційної привабливості. У сучасних умовах залучення інвестицій сприяє розвитку економіки, впровадження нових технологій, оновленню зношених основних виробничих фондів, створенню нових робочих місць та інших важливих складових сприяють розвитку країн, їх регіонів і галузей. Прагнення до відкритості економіки, підвищенню конкурентоспроможності національного виробництва, завоювання довіри на світовому ринку, участі в міжнародному фінансовому обміні обумовлює необхідність створення умов для залучення іноземних інвестицій [3].

За даними Держстату у січні-червні 2016 року в економіку України іноземними інвесторами вкладено 2859,1 млн.дол. США та вилучено 330,1 млн.дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу), у січні-червні 2015 року – 1042,4 млн.дол. США та 351,3 млн.дол. США відповідно [1].

Обсяг залучених з початку інвестування прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України на 01.07.2016 року становив 44790,7 млн.дол. США. На підприємствах промисловості зосереджено 29,6 % загального обсягу прямих інвестицій в Україну, в установах фінансової та страхової діяльності – 29,4 % [2].

До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає 83,5% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 11091,7 млн.дол. США, Нідерланди – 5769,0 млн.дол. США, Німеччина – 5447,4 млн.дол. США, Російська Федерація – 4740,4 млн.дол. США, Австрія – 2629,8 млн.дол. США, Велика Британія – 1969,0 млн.дол. США, Віргінські Острови (Брит.) – 1719,5 млн.дол. США, Франція – 1526,0 млн.дол. США, Швейцарія – 1476,5 млн.дол. США та Італія – 964,9 млн.дол. США [4].

До десяти регіонів: Дніпропетровської, Донецької, Харківської, Київської, Луганської, Львівської, Одеської, Запорізької, Полтавської, Івано-Франківської областей та до м. Київ надійшло найбільше всього інвестицій – 94,1 відсотка всіх залучених прямих іноземних інвестицій. Таке спрямування прямих іноземних інвестицій та капітальних інвестицій в регіональному розрізі не сприяє рівномірному соціально-економічному розвитку регіонів та посилює подальше збільшення розриву у їх розвитку [5].

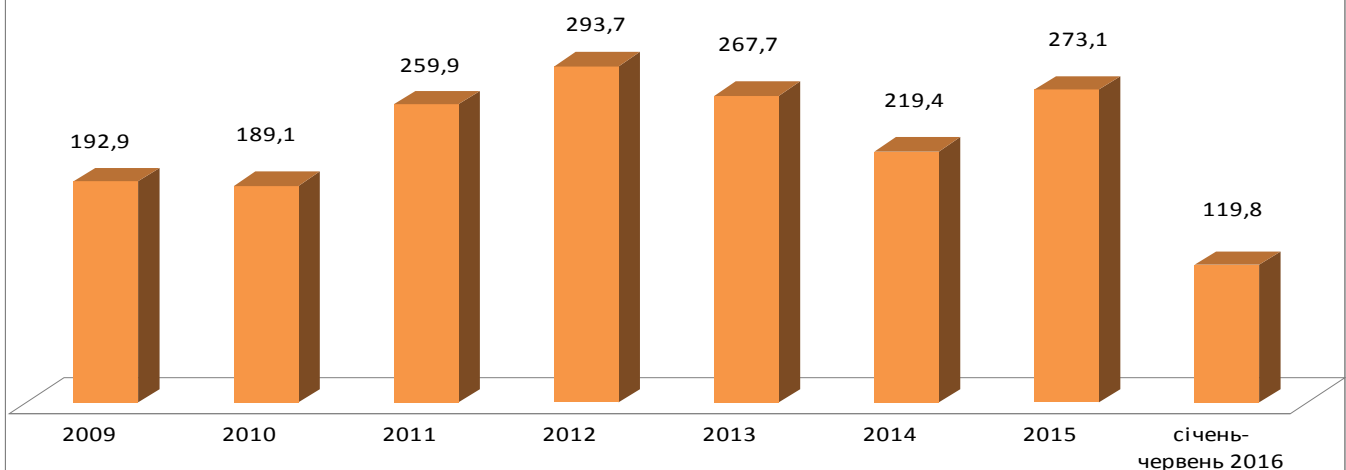
**Розподіл освоєних капітальних інвестицій
за сферами економічної діяльності
(у % до загального обсягу)**

Провідними сферами економічної діяльності, за обсягами залучення капітальних інвестицій, у січні-червні 2016 року залишаються: промисловість – 33,4%, будівництво – 13,7%, сільське, лісове та рибне господарство – 14,5%, інформація та телекомунікації – 4,8%, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 10,0%, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – 6,8%, державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування – 2,3%.

Обсяги освоєння капітальних інвестицій підприємств України у січні-червні 2016 року складають 119,8 млрд. грн. [1].

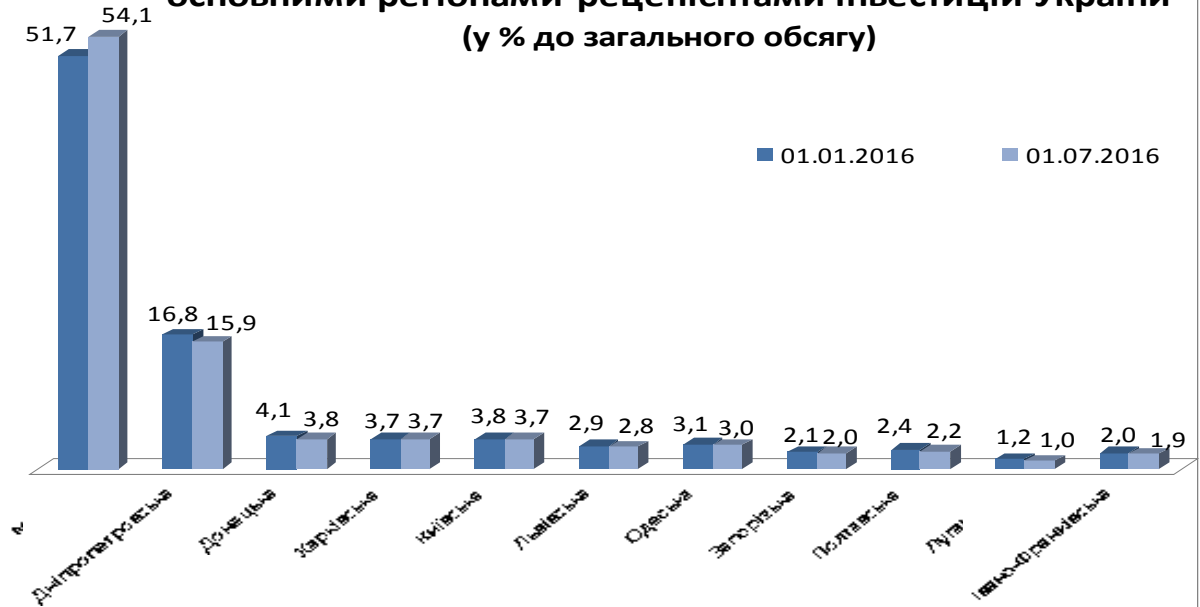
Капітальні інвестиції, млрд.грн.

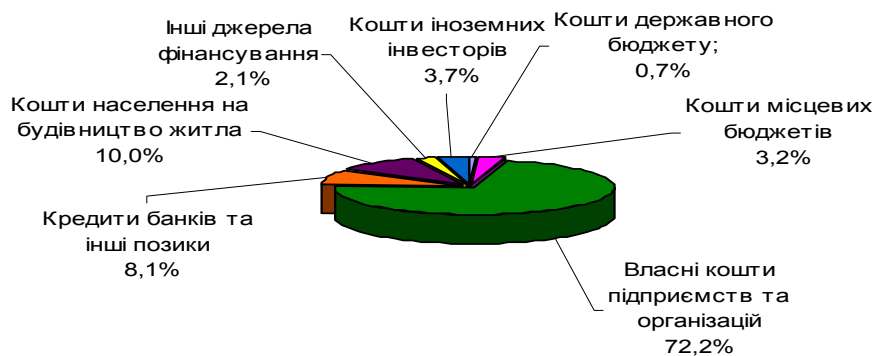
Головним джерелом фінансування капітальних інвестицій, як і раніше, залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких у січні-червні 2016 року освоєно 72,2 відсотка капіталовкладень [2].

Частка кредитів банків та інших позик у загальних обсягах капіталовкладень становила 8,1 відсотка. За рахунок державного та місцевих бюджетів освоєно 3,9 відсотка капітальних інвестицій. Частка коштів іноземних інвесторів становила 3,7 відсотка усіх капіталовкладень, частка коштів населення на будівництво житла – 10,0 відсотка. Інші джерела фінансування становлять 2,1 відсотка [1].

Розподіл залучених прямих іноземних інвестицій за основними регіонами-рецепієнтами інвестицій України (у % до загального обсягу)

Розподіл капітальних інвестицій за джерелами фінансування, %

Отже, Україна залишається привабливою для інвестицій, водночас вона не знаходиться осторонь світових процесів, є достатньо інтегрованою у світове господарство і порушення макростабільності на зовнішніх ринках має свій відголос в Україні [6].

У рейтингу інвестиційної привабливості країн світу International Business Compass за 2015 рік, опублікованому компанією BDO, Україна за рік піднялася на 20 позицій [4].

Україна в рейтингу розташовується на 89 місці і входить до переліку країн, що показали найкраще зростання за рік, нарівні з Білоруссю і Латвією. У 2014 році наша країна займала 109 місце. Зазначені індекси формуються компанією BDO спільно з Гамбурзьким інститутом світової економіки, і характеризують економічну і фінансову привабливість різних країн світу на підставі трьох основних показників: економічних, політичних і соціокультурних умов [5].

У рейтингу легкості ведення бізнесу, що його укладає Світовий банк, Україна посіла 83 місце і покращила свої позиції на 4 пункти порівняно з минулим роком.

У доповіді Doing Business 2016 відзначається, що ключовою реформою, яка сприяла підвищенню рейтингу України, є спрощення реєстрації бізнесу. Так, у сфері реєстрації підприємств Україна посіла 30-те місце та покращила свої позиції на 40 пунктів порівняно з минулим роком. В Україні скорочено час на реєстрацію підприємства платником податків та скасовано збір за державну реєстрацію бізнесу.

Для подальшого покращення інвестиційного клімату України актуальним на сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки. За результатами відбору державних інвестиційних проектів Міжвідомчою комісією з питань державних інвестиційних проектів відібрано 10 проектів, які включено до державного бюджету на 2016 рік з відповідним їх фінансуванням. Разом з цим, у Мінекономрозвитку, починаючи з кінця 2015 року, проводиться робота з головними розпорядниками коштів державного бюджету щодо підготовки та подання державних інвестиційних проектів з метою забезпечення їх реалізації у 2017 році [7].

Для того, щоб удосконалити процес інвестиційної привабливості економіки України потрібно проводити заходи в напрямі розвитку інвестиційної інфраструктури, а саме: провести роботу по реалізації Закону України «Про індустріальні парки», яким передбачено державну підтримку облаштування індустріальних парків;

- провести роботу щодо забезпечення методологічної та інформаційної підтримки суб'єктів індустріальних парків, сприяння в отриманні ними державної підтримки відповідно до законодавства, а також, в залученні інвестицій для їх облаштування та функціонування.

Сьогодні в Реєстр індустріальних парків вже включено 14 таких парків. Ще 7 індустріальних парків створено і знаходяться в процесі підготовки документів, необхідних для включення їх у вказаний Реєстр [5].

У 2016 році міськрадою м. Шостка подано та прийнято Мінрегіонбудом заявку на фінансування робіт щодо облаштування індустріального парку «Шостка» за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку. Також, з 2002 року в смт. Малинівка Чугуївського району Харківської області функціонує приватний індустріальний парк «Малинівка», а з 2010 року на території підприємства ПрАТ «Камвольно-суконна компанія «Чексіл» – індустріальний парк «Чексіл». У м. Суми на території Сумської камвольно-прядильної фабрики (виробничі потужності якої збережено та використовуються одним із учасників парку) створено і функціонує індустріальний парк «Патріот». 17 червня 2016 року у Херсоні презентовано індустріальний парк «KhersonIndustrialPark» (утворений на базі ТОВ «Укрсільгоспмаш») [6].

Нормами Митного кодексу України (стаття 287) передбачено звільнення від сплати ввізного мита товарів, які ввозяться іноземними інвесторами на строк не менше трьох років з метою інвестування на підставі зареєстрованих договорів (контрактів) або як внесок іноземного інвестора до статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями. Започатковано на постійній основі діалог з бізнесом для врегулювання проблемних питань з інвесторами – щоквартальні робочі зустрічі за участю представників міністерств та бізнесу. Крім того, з метою пошуку дієвого механізму залучення іноземних інвестицій в Україну, збільшення обсягу іноземних інвестицій, підтримки пріоритетних інвестиційних проектів, поліпшення інвестиційного клімату в державі, забезпечення захисту прав інвесторів, сприяння ефективній взаємодії інвесторів з державними органами здійснюються заходи щодо створення Офісу із залучення інвестицій і супроводження інвесторів (далі – Офіс). Офіс буде створено при Кабінетові Міністрів України, він буде працювати як координаційний механізм. Організаційну та фінансову підтримку створення та функціонування Офісу забезпечить організація Western NIS Enterprise Fund [1].

Отже, Україна залишається привабливою для інвестицій, водночас вона не знаходиться осторонь світових процесів, є достатньо інтегрованою у світове господарство і порушення макростабільності на зовнішніх ринках має свій відголос в Україні. Для подальшого покращення місця України у рейтингу «Ведення бізнесу – 2017» актуальним на сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки [4].

Чотири кроки до сталого розвитку в процесі удосконалення інвестиційної привабливості економіки України в майбутньому:

- зменшення адміністративних бар'єрів за рахунок зниження рівня бюрократії та підвищення ефективності законодавства та прозорості системи регулювання підприємницької діяльності;
- співробітництво в інноваційній сфері за рахунок розвитку проектів в області НДДКР між зарубіжними та українськими компаніями та зміцнення партнерства між університетами та виробничими підприємствами;
- підвищення інвестиційної привабливості регіонів за рахунок забезпечення більш збалансованого розвитку західної та східної частин країни, реалізації державних програм з розвитку регіонів та розроблення програм, що враховують регіональні особливості, для більш активного залучення інвесторів;
- вдосконалення бізнес-освіти за рахунок проведення інноваційних програм спільно із зарубіжними університетами та розширення списку спеціальностей, за якими ведеться навчання на факультетах бізнесу [8].

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження встановлено, що процес удосконалення інвестиційної привабливості економіки України в умовах формування сучасного глобального простору є проблемним для сучасної орієнтованості на вкладання інвестицій в нашу економіку. Головними проблемами у залученні іноземних інвестицій на сьогодні є: політична та законодавча нестабільність, відсутність надійних гарантій захисту від змін українського законодавства, значний податковий та адміністративний тиск, високий рівень корумпованості та бюрократизму, значний рівень інфляції в країні та складність реєстраційних, ліцензійних і митних процедур. Основними шляхами вирішення даних проблем можуть бути: створення системи інституцій і механізмів, що полегшують діяльність інвесторів в економіку України та здійснення скоординованої інформаційно-маркетингової політики, що суттєво покращить інвестиційну привабливість України у світі.

Тому необхідною основною умовою для ефективного стимулювання інноваційної діяльності в Україні є посилення ролі держави у фінансовій підтримці досліджень та розробок, а також надання пільгових преференцій підприємствам і організаціям, що впроваджують інновації. Необхідно створення науково-технічних зон зі спеціальним режимом пільгового оподаткування інноваційно-інвестиційної діяльності; створення умов для розбудови українських механізмів венчурного фінансування відповідно до європейського досвіду; запровадження заходів щодо підтримки трансферу технологій, як визначального чинника активізації інноваційних процесів в національній економіці. Також доцільно створити посередницький центр між розробниками і підприємствами, зацікавленими у впровадженні технологічних інновацій, який би здійснював інформаційну та логістичну підтримку комерціалізації результатів НДДКР. Подальші наукові дослідження спрямовані на розроблення нових існуючих методів удосконалення і стимулювання інноваційної діяльності, в Україні, які сприятимуть ефективному розвитку та зміцненню економіки країни.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України, Експрес-випуск від 14.02.2016 № 88/0/03.5вн-14 - <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Кушлак О.І. Міграція капіталу як умова вступу України в глобальний економічний простір / О.І. Кушлак // www.intkonf.org.
3. Смитюх А. Арифметика корпоративного контролю [Електронний ресурс] / А. Смитюх. – Режим доступу: <http://antiraid.org.ua/2016/02/18/print:page,1,arifmetika-korporativnogo-kontrolja.html>
4. Семененко Д. Ю. Проблеми та перспективи залучення іноземних інвестицій до економіки України / Д.Ю. Семененко // www.masters.donntu.edu.ua.
5. Черпак А. Корпоративний контроль в системі управління акціонерним товариством / А. Черпак // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2015. – № 3. – С. 144-180.
6. Шеховцов В. Визначення шляхів та підходів до управління процесами зміни форми власності підприємств ОПК та можливості у зв'язку з цим державного контролю за їх діяльністю [Електронний ресурс] / В. Шеховцов, О. Шевченко. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/May2016/6.htm>
7. Шпильова В. О. Корпоративна культура: сутність та актуальні проблеми сучасності [Електронний ресурс] / В. О. Шпильова // Ефективна економіка. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=70>
8. Штерн Г. Ю. Корпоративне управління: навч. посіб. / Г. Ю. Штерн. – Харків: ХНАМГ, 2015. – 132 с.

References

1. Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy [State Statistics Committee of Ukraine]. <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Kushlak O.I. Migrantsia kapitalu yak umova vstupu Ukrainy v hlobalnyi ekonomichnyi prostir [The Migration of Capital as a Condition of Entry of Ukraine in the Global Economic Space]. <http://www.intkonf.org>.
3. Smitiukh A. Arifmetika korporativnogo kontroliia [Arithmetic Corporate Control]. <http://antiraid.org.ua/2016/02/18/print:page,1,arifmetika-korporativnogo-kontrolja.html>
4. Semenenko D.Yu. Problemy ta perspektivy zaluchennia inozemnykh investytsii do ekonomiky Ukrainy [Problems and Perspectives of Attraction Foreign Investments in Ukraine's Economy]. <http://www.masters.donntu.edu.ua>.
5. Cherpak A. Korporatyvnyi kontrol v systemi upravlinnia aksionernym tovarystvom [Corporate Control in the System of Management of a Joint-stock Company]. Visnyk Ternopilskoi akademii narodnoho hospodarstva [Bulletin of Ternopil Academy of National Economy]. no. 3. (2015). pp. 144-180.
6. Shekhovtsov V., Shevchenko O. Vyznachennia shliakhiv ta pidkhodiv do upravlinnia protsesamy zminy formy vlasnosti pidpriemstv OPK ta mozhlyvosti u zviazku z tsym derzhavnoho kontroliu za ikh diialnistiu [Determining of Ways and Approaches to Manage the Enterprises (OPK) and the State Control for their Activities]. <http://www.niss.gov.ua/Monitor/May2016/6.htm>
7. Shpylova V.O. Korporatyvna kultura: sutnist ta aktualni problemy suchasnosti [Corporate Culture: the Essence and Problems of Modernity]. Efektyvna ekonomika [Effective Economy]. <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=70>
8. Shtern H.Yu. Korporatyvne upravlinnia: navchalnyi posibnyk [Corporate Governance: Educational Accessory]. Kharkiv: KhNAMH, 2015. 132 p.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Ігнатенко Микола Васильович, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30 ауд.103, м.Переяслав-Хмельницький, 08400, Україна

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Игнатенко Николай Васильевич, кандидат экономических наук, доцент кафедры экономики ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»
ул. Сухомлинского, 30 ауд.103, г. Переяслав-Хмельницкий, 08400, Украина

DATA ABOUT THE AUTHOR

УДК 338.45

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ ГНУЧКИХ СТРУКТУР ОРГАНІЗАЦІЙ

Герасенко В.П.

Ключові слова: гнучкість ОСУ, ефективність системи управління організацією, фактори економічного середовища, принципи побудови ОСУ, управлінські функції, алгоритм побудови гнучкої структури управління підприємством, методи побудови гнучких структур управління, базова модель організаційної структури маркетингової діяльності організації, інтегрований маркетинг, організаційно-економічний механізм управління організацією.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОСТРОЕНИЯ ГИБКИХ СТРУКТУР ОРГАНИЗАЦИЙ

Герасенко В.П.

В статье отражена методология построения гибких структур организаций. Приведен укрупненный алгоритм построения гибкой структуры управления предприятием. Рассмотрены основные системообразующие элементы организационных структур управления организацией. Предложена базовая модель организационной структуры маркетинговой деятельности организации.

Цель: построение оптимальных структур управления организациями, обеспечивающих достижение максимальной социально-экономической эффективности их функционирования.

Методология: инструментарий исследования базируется на системно-целевом подходе с применением методов: структуризации целей, экспертно-аналитического, сравнения и аналогий, организационного моделирования.

Результаты работы: рассмотрены теоретические основы построения гибких структур организаций; предложен укрупненный алгоритм построения гибких структур управления организациями, позволяющий учитывать основные факторы, вызывающие необходимость модификации действующей структуры управления; отражены методологические подходы к выделению системных и локальных задач в организационной структуре управления (ОСУ); элементы гибкости организационных структур.

Ключевые слова: гибкость ОСУ, эффективность системы управления организацией, факторы экономической среды, принципы построения ОСУ, управленческие функции, алгоритм построения гибкой структуры управления предприятием, методы построения гибких структур управления, базовая модель организационной структуры маркетинговой деятельности организации, интегрированный маркетинг, организационно-экономический механизм управления организацией.

METHODOLOGICAL BASES OF CONSTRUCTION OF FLEXIBLE STRUCTURES ORGANIZATIONS

Gerasenko V.P.

The article describes the methodology for the flexible structures of organizations. Given UK-rupanya algorithm for a flexible structure of enterprise management. Describes the main strategic elements of organizational structures of management of the organization. The basic model of organizational structure of marketing activities of the organization.

Purpose: optimal governance structures for the organizations that achieve maximum socio-economic efficiency of their functioning.

Methodology: the survey instruments is based on system-oriented approach methods: structuring of objectives, analysis, comparisons and analogies, organizational modeling.

The results of the work: theoretical basis of building flexible structures of organizations; the proposed high-level algorithm for the construction of flexible structures control organizations that take into account the main factors that cause the need for the modified-lication of the current governance structure; reflects methodological approaches to the selection of systemic and local problems in the organizational structure governance (ESG) issues; flexibility of organizational structures.

Key words: flexibility, the WASP, the effectiveness of the system of management of the organization, sources of the economic environment, the principles of WASP, managerial functions, the algorithm for constructing the flexible structure of enterprise management, methods of construction of flexible structures control, the basic model of organizational structure of marketing activities of the organization, integrated marketing, organizational and economic mechanism of management by the organization.

Введение. Современная производственная система характеризуется расширением и усложнением хозяйственных связей, высокой степенью изменчивости рыночной конъюнктуры. Для выживания и развития основных звеньев экономики в реальных условиях необходимо приспосабливаться к динамично

меняющимся условиям окружающей среды. Это требует быстрого реагирования организационных структур на изменение внутренней и внешней среды с наименьшими затратами.

Постановка проблемы. Решение широкого круга задач, связанных со стратегическими изменениями и обновлением производства, требует разработки альтернативных стратегий развития и обеспечения конкурентоспособного хозяйствования. Одновременно необходимо решать проблемы снижения издержек, рациональной организации производства и другие, обеспечивающие повышение эффективности производства в долгосрочной и краткосрочной перспективе.

Совершенствование философии хозяйствования требует построения оптимальных структур управления организациями, которые должны гарантировать высокую надежность, оперативность, экономичность и эффективность управления.

Методология проведения работы. Построение гибких, динамичных организационных структур управления, ориентированных на конечные результаты, основывается на системно-целевом подходе с применением общенаучных и специальных методов, а также их сочетании.

1. Теоретические основы построения гибких структур организаций. Как показывают результаты исследования в основных звеньях экономики очевидно стремление к построению оптимальных структур управления организациями, обеспечивающих достижение максимальной социально-экономической эффективности их функционирования. Однако, практическое решение данной проблемы в ее идеальной постановке сдерживается рядом трудностей принципиального характера, основными из которых являются:

- ограниченная возможность построения математических моделей организационных процессов, отражающих качество функционирования организации;
- задачи, возникающие в теории организационного управления, не являются стандартными, находятся в непрерывном развитии как результат развития общественных отношений;
- в теории и практике управления организациями возникают новые проблемы как по постановке задач, так и по методам их решения (иерархия в организационных системах управления, развитие природы экономической конкуренции, изменение акцентов уровня самостоятельности в среде «монополия – локальная независимая организация» и т. д.).

Расширение масштабов хозяйствования приводит к тому, что централизованный сбор и обработка экономической информации либо технически невозможны, либо приводят к значительному запаздыванию в принятии решений. В обоих случаях приходится принимать управленческие решения по устаревшей информации, что приводит к возрастанию неопределенности и, следовательно, к снижению эффективности системы управления организацией. В сложившихся условиях стала просматриваться тенденция к усилению децентрализации управления, что позволяет принимать управленческие решения в условиях уже меньшей неопределенности.

Однако, децентрализация управления, в свою очередь, приводит к усилению источников новой неопределенности, связанной с возникновением новых целей на нижних уровнях управления, не согласующихся с интересами верхних уровней. Таким образом, появление при децентрализации управления новых самостоятельных экономических организмов (организаций, фирм и т. д.) с получением права на принятие решений приводит в конечном итоге к возникновению противоречий между целым и его частями.

В нашем представлении возникает экстремальная задача построения структур управления организацией с оптимальным соотношением централизации и децентрализации. Можно выделить следующие два направления решения данной задачи:

- построение оптимальной структуры управления организацией, которая находится в конкретной внутренней и внешней экономической среде;
- построение гибкой структуры управления, которая может быть быстро и безболезненно модифицирована для создания возможности оптимального управления в уже изменившейся экономической ситуации.

Второй путь (гибкие структуры), предлагаемый нами, является перспективным и способствует при более простых структурах управления учитывать обратные связи, налагаемые внешней и внутренней экономической средой и, в конечном итоге, при меньших затратах достигать оптимального функционирования организации.

Основным качеством гибкой модификации организационной структуры в отличие от «жесткого», «фиксированного» ее изменения является возможность принимать решения по развитию оргструктуры оперативно, тогда, когда это отвечает интересам организации, а не по периодам разработки бизнес-планов организации. Гибкость может быть достигнута надлежащим, детальным планированием развития оргструктуры с учетом перспектив и прогнозов развития экономической ситуации.

Гибкость структур управления организацией может быть обеспечена за счет новой методологии их построения. В укрупненном плане эта методология базируется на учете влияния обратных связей на социально-экономическую эффективность функционирования организации по следующим двум группам экономических задач:

- задачи, отражающие содержание и структуру предметной области организационного управления (системные или контурные задачи организационного управления);
- локальные задачи организационного управления.

Системные задачи (задачи первого уровня) несут укрупненный характер и отражают следующие две основные функции системы организационного управления:

- обоснование границ предметной области организационного управления. Сюда включаются группы социально-экономических задач, на принятие решений в которых оказывает влияние выбор параметров структуры управления организацией (определяющие факторы экономической среды, функции, принципы и методы построения управленческих структур и т. д.);
- обоснование структуры предметной области организационного управления, которая может быть представлена группами социально-экономических задач и условий их функционирования (цели, функции, принципы, методы и т. д.).

Локальные задачи организационного управления (задачи второго уровня) детализируют предметную область. При этом должно быть определено их содержание и взаимосвязи по прямым и обратным информационным каналам.

Системные и локальные задачи в органической взаимосвязи позволяют определить принципы и способы организации, а также теоретическую и практическую деятельность по созданию и функционированию гибкой структуры управления организацией. При этом гибкость структуры создает возможность быстрой перенастройки системы управления для создания условий ее функционирования в оптимальном режиме.

В нашем понимании укрупненный алгоритм построения гибких структур управления организацией позволяет учитывать:

- основные факторы, вызывающие необходимость модификации действующей структуры управления;
- методологические подходы к выделению системных и локальных задач в организационной структуре управления;
- элементы гибкости организационных структур.

Исходными условиями построения данного алгоритма являются приведенные ниже основные системообразующие элементы организационных структур управления организацией.

2. Выделение и учет определяющих структурных факторов, оказывающих наиболее существенное влияние на необходимость и степень изменения действующей организационной структуры управления организацией. Определяющие структурные факторы могут быть как внутренними, так и внешними по отношению к организации.

Внутренние структурные факторы предопределяют необходимость внесения изменений в действующую организационную структуру управления с целью повышения эффективности управления организацией при ухудшении внутренних условий хозяйствования (повышение требований к качеству выпускаемой продукции, изменение техники и технологии, изменение структуры и объемов выпускаемой продукции и т. д.).

Внешние структурные факторы предопределяют необходимость учета в системе управления изменений во внешних условиях хозяйствования, выходящих за рамки организации (инфляция, ужесточение конкурентной среды по реализации выпускаемой продукции и т. д.).

Необходимость изменения организационной структуры управления организацией возникает тогда, когда при изменении внутренних и внешних определяющих структурных факторов диапазон эффективного управления их регулированием оказывается уже исчерпанным. В данной ситуации изменение организационной структуры управления позволяет использовать более существенные резервы оптимизации управления, чем стремление улучшить положение дела за счет усиления регулирования в рамках неизменной управленческой структуры.

Выделение определяющих структурных факторов должно осуществляться на основе выявления тенденции их изменения. При этом тенденции положительного изменения факторов следует усиливать, а отрицательные – ослаблять путем принятия соответствующих управленческих решений и изменения требований к организационной структуре управления. Изменение требований к оргструктуре управления должно находить отражение в соответствующем изменении ее параметров с целью получения соответствующей реакции на изменения факторов внутренней и внешней социально-экономической среды.

Ситуационный подход к управлению организацией позволяет получить ответ на различные по своей природе воздействия со стороны внешней среды и ряда внутренних характеристик, в частности технологии производства и качества ее человеческих ресурсов. Если среда и технология относительно стабильны, достаточно определены, люди по своему складу исполнители, а не предприниматели и творцы, то принципы построения организационной структуры управления административной, классической школы вполне достаточны для построения ОСУ. Однако по мере усложнения производственной среды, повышения доли специализированной, мелкосерийной продукции, нарастания разнообразия ее целей и задач большое значение приобретает *принцип гибкости* в построении ее оргструктуры. Он реализуется путем создания проектных и матричных структур.

В целом при анализе определяющих структурных факторов следует ориентироваться на создание гибких организационных структур управления, отходя от стабильных аналогов.

3. Принципы построения ОСУ. При создании сложных организационных систем управления далеко не все факторы могут быть учтены аналитическими процедурами. В этом случае решения, близкие к оптимальным, могут быть получены на основе выделения и реализации определенных принципов построения управленческих структур.

Совокупность принципов построения организационной структуры управления должна выделять, с одной стороны, главные требования к ней, а с другой – основные правила ее построения. Обобщая разнообразие подходов в научной литературе можно выделить следующие основные принципы построения ОСУ:

1. Принцип целевой ориентации на конечный результат.
2. Принцип функционального разделения и специализации управленческого труда.
3. Принцип единства распорядительства и персональной ответственности.
4. Принцип рациональной управляемости.
5. Принцип регламентации оргструктуры.
- 4. Управленческие функции**, реализуемые организационной структурой управления.

Из всего разнообразия управленческих функций представляют практический интерес нижеприведенные:

1. Маркетинга [1].
2. Внешнеэкономическая деятельность.
3. Планирование и экономический анализ деятельности организации.
4. Финансирование.
5. Организация и стимулирование труда.
6. Деятельность по формированию и использованию материально-вещественных факторов производства.
7. Управление собственностью.
8. Информационное обеспечение и учет.
9. Оперативное управление производством и контроль.

Совокупность рассмотренных функций управления характеризует содержание управленческой деятельности аппарата управления организацией. В зависимости от конкретных усилий и факторов, рассмотренных выше, формируется состав звеньев управления с той или иной степенью объединения или расчленения групп вышеперечисленных функций. А трудоемкость их выполнения определяет внутреннюю структуру управленческих подразделений и состав исполнителей. Итоговыми документами, разрабатываемыми на стадии проектирования ОСУ, являются полная организационная схема аппарата управления организацией, положения о базовых подразделениях, штатное расписание и т.д.

5. Методы построения гибких структур управления. Построение и совершенствование ОСУ осуществляется на основе реализации системно-целевого подхода путем применения конкретных методов и их сочетания.

В настоящее время наиболее известны следующие **методы формирования ОСУ**: метод структуризации целей, экспертно-аналитический метод, метод сравнения и аналогий и метод организационного моделирования [2-4].

Вместе с тем известные модели отображают лишь отдельные стороны организационных систем управления и не охватывают в комплексе всех аспектов формирования организационной структуры (административно-управленческого, информационного, поведенческого). Ограничивает сферу практического применения организационных моделей трудность моделирования всего многообразия организационно-структурных отношений и поведения людей. Поэтому моделирование рассматривается как вспомогательный научно-аналитический инструмент для поиска и выбора рациональных решений построения ОСУ.

С учетом специфики переходного периода к рынку, диктующего качественно новые требования к организационной системе управления и ее структуре, применение ранее распространенных типовых решений ОСУ является малопригодным, за исключением, пожалуй, отдельных блоков оперативного управления и технологического обслуживания производства. Необходимость приспособления к неопределенной, неожиданно изменяющейся внешней среде еще больше ограничивает возможность применения методов организационного моделирования. Таким образом, в сложившихся условиях наиболее приемлемо использование преимущественно сочетания метода структуризации целей и экспертно-аналитического.

6. Укрупненный алгоритм построения гибкой структуры управления предприятием. Рассмотренные выше подходы к совершенствованию управления организацией в условиях перехода к рыночной экономике позволяют выделить приоритетную проблему практической деятельности в этом направлении – это построение гибкой структуры управления. При всей сложности этой проблемы и многочисленности конкретных элементов, обусловленных специфичностью предметной области, представляется возможным формализовать этот процесс в следующей последовательности:

1. Оценка исходной критической социально-экономической ситуации.
2. Определение цели и условий изменения организационной структуры.
3. Выбор критериев эффективности.
4. Формирование множеств допустимых стратегий по изменению ОСУ.
5. Построение логической модели гибкой структуры управления организацией.
6. Логическое моделирование исходных построения гибкой структуры.
7. Сравнение стратегий изменения ОСУ.
9. Реализация решения по созданию гибкой структуры управления.

7. Базовая модель организационной структуры маркетинговой деятельности организации. На основе изложенных методических подходов нами предлагается базовая модель организационной структуры управления организацией, которая может выступать в роли типовой при ориентировке организации на

маркетингову діяльність (рис.). При цьому для середніх і малих організацій пропозиційна базова модель легко може бути модифікована шляхом укрупнення виконуваних функцій структурними підрозділами системи управління. Пунктирними лініями на схемі показані рекомендувані функціональні впливи на структурні підрозділення, які не входять безпосередньо в маркетинговий комплекс, але підпорядковуються в своїх діях маркетинговим цілям і задачам розвитку організації в цілому.

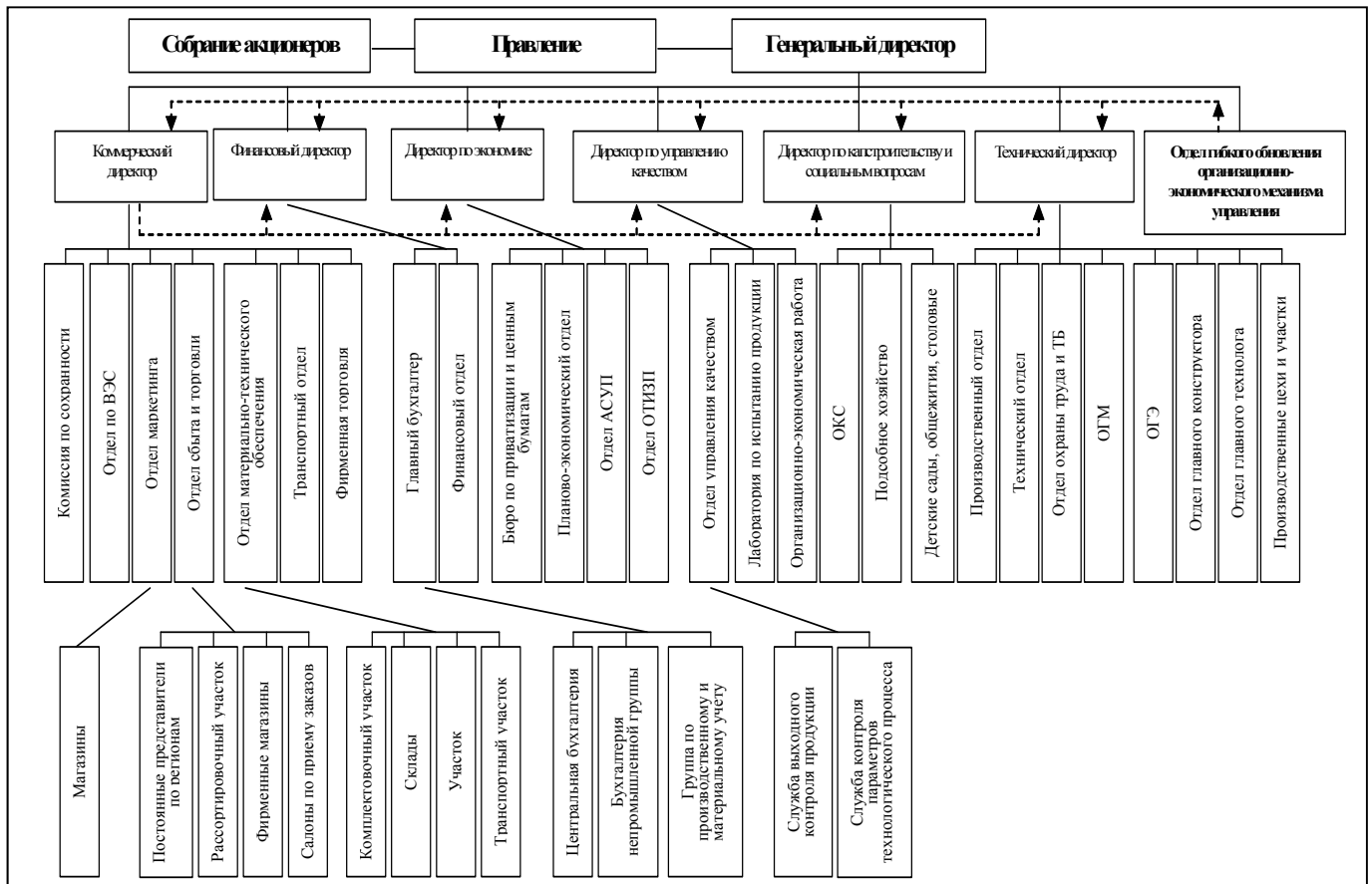

Рисунок. Базовая модель организационной структуры

Предлагаемая организация работы хозяйствующему субъекту позволит четко разработать целенаправленные формы реализации стратегического управления, которые могут быть представлены основными маркетинговыми мероприятиями в виде специальных проектов, объединяющих ключевые элементы и показатели социально-экономической эффективности функционирования организационного механизма управления производством.

Исследования практики функционирования основных звеньев экономики Беларуси позволило нам выделить проблему маркетинговой концепции и эффективной переориентации деятельности организации в соответствии с принципами стратегического маркетинга. Практическая реализация маркетинговой деятельности должна осуществляться через подразделения, которые занимаются постоянным сбором информации о рынке, конкурентах, ее обработкой, выработкой стратегии, принятием управленческих решений и контролем за их выполнением.

В предлагаемой базовой модели организационной структуры маркетинговой деятельности организации реализуются следующие функциональные элементы:

- сбор рыночной информации;
- обработка, анализ и хранение информации, выработка стратегических альтернатив;
- разработка мероприятий маркетинга;
- принятие решений по стратегии маркетинга и гибкому изменению организационной структуры управления организацией;
- реализация маркетинговой стратегии.

Первые четыре группы функциональных элементов реализуются либо выделенными маркетинговыми подразделениями, либо общими структурными подразделениями управления, в которых часть персонала специализируется на решении маркетинговых задач. Пятый функциональный элемент выполняется ответственными работниками на высшем уровне управления.

Проводимые работы должны основываться на *принципе интегрированного маркетинга*, который в нашем представлении должен отражать осуществление практической деятельности по следующим направлениям:

- выбор поставщиков материальных и топливно-энергетических ресурсов и создание соответствующей конкурентной среды среди поставщиков;
- выбор и развитие рынков реализации произведенной продукции;
- установление и укрепление длительных хозяйственных связей как с поставщиками, так и с потребителями продукции.

Практическая реализация элементов гибкости предлагаемой базовой модели организационной структуры основывается на реализации следующих принципов:

- непрерывности обновления организационно-экономического механизма управления (этот принцип реализуется путем создания специального структурного подразделения в предлагаемой базовой модели организационной структуры маркетинговой деятельности организации);
- нисходящей разработки организационной структуры;
- структурного стратегического программирования;
- сквозного структурного контроля эффективности функционирования организационно-экономического механизма управления организацией.

Непрерывность обновления организационно-экономического механизма управления должна основываться на реализации принципа гибкости.

Выводы:

1. Гибкость оргструктуры – это способность системы адаптироваться к количественным и качественным изменениям выпускаемой продукции, а также к изменениям во внешней экономической среде.

2. Достижение максимальных экономических результатов функционирования организации возможно при выборе оптимальной степени гибкости оргструктуры с учетом всех влияющих на нее факторов. При решении этой задачи необходимо учитывать динамику стоимостных показателей, рисков, человеческий фактор и другие определяющие условия.

3. Целью создания гибкой оргструктуры управления является не достижение высокой гибкости ради самой гибкости, а создание высокоэффективной системы управления организацией. Гибкость оргструктуры может быть охарактеризована четырьмя основными наиболее важными качествами: универсальность, приспособляемость, повторяемость, чувствительность к изменениям экономической ситуации.

Список использованных источников

1. Котлер Ф. Основы маркетинга: Пер. с англ. / Общ. ред. и вступ. ст. Е. М. Пеньковой. – М.: Прогресс, 1990. – 736 с.
2. Герасенко В. П. Блочно-целевая структура управления предприятием в условиях перехода к рынку: Дис. ... на соискание ученой степени канд. экон. наук: 08.00.05. – М., 1990. – Т. 1. – 204 с.
3. Анализ организационной структуры предприятия и ее развитие в соответствии с требованиями рынка. – М.: Экономика, 1990. – 96 с.
4. Герасенко В.П. Теоретические основы экономического прогнозирования эффективности оргструктур предприятий // Проблемы современной экономики. – 2008. – № 3(27). – С. 317–323.

References

1. Kotler F. Fundamentals of marketing: Per. from English. / Total. ed. and introd. article E.M. Hemp. – M.: Progress, 1990. – 736 p.
2. Gerashenko, V.P. Block-target structure of enterprise management in conditions of transition to a market economy: Dis.... on competition of a scientific degree Cand. Ekon. Sciences: 08.00.05. – M., 1990. – Vol. 1. – 204 p
3. The analysis of the organizational structure of the enterprise and its development in accordance with the requirements of the established market. – Moscow: Economics, 1990. – 96 p
4. Gerashenko, V.P. Theoretical foundations of economic forecasting, efficiency of organizational structures of the enterprises // problems of modern Economics. – 2008. – №3(27). – P. 317-323.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Герасенко Володимир Петрович, доктор економічних наук
Білоруський державний економічний університет
Проспект Партизанський, 26, ауд.704, 220070, м.Мінськ, Республіка Білорусь

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Герасенко Владимир Петрович, доктор экономических наук
Белорусский государственный экономический университет
Проспект Партизанский, 26, ауд.704, 220070, г.Минск, Республика Беларусь

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Gerasenko Vladimir Petrovich, Doctor of Economics
Belarus State Economic University
2nd Cycle lane, 3 (hostel № 6), section 21, 220033, Minsk, Republic of Belarus

СТАНДАРТИЗАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Гора Н.В.

Предметом роботи є розгляд системи та показників управління якістю товарів на підприємствах.

Метою роботи є визначення понять управління якістю продукції, розкриття системи показників якості та їх класифікацію, а також характеристика сучасних систем управління якістю на підприємствах.

Методологія проведення роботи. Робота виконана на основі аналізу систем та розгляду стандартів, що впливають на підвищення якості продукції.

Результати роботи. Розглянуто основні поняття стандартизації та її зв'язок з управлінням якістю товарів на підприємстві. Розкрито сутність поняття системи управління якістю, визначено систему і зміст показників, а також охарактеризовано концепції сучасних систем управління якістю продукції. Обґрунтовано категорію конкурентоздатність продукції, яка визначається сукупністю якісних і вартісних особливостей товару, що можуть задовольняти потреби споживача, а також витратами на придбання і споживання відповідного товару. Разом з тим, стандартизація продукції впливає не тільки на підвищення якості товару, а й на її реалізацію через комплексну розробку стандартів, встановлення в стандартах технологічних вимог до показників якості, а також єдиних методів випробування і засобів контролю. Основою стандартизації є створення системи нормативно-технічної документації, яка визначає прогресивні вимоги до продукції, що виготовляється на потреби народного господарства, населення, оборони країни, експорту, а також контроль за правильністю використання цієї документації. Галузь застосування результатів: організація та проведення наукових досліджень у сфері виробництва та збуту продукції, формування основних вимог до якості товарів, розгляд державних стандартів.

Висновки. Без вдосконалення систем управління якістю товарів підприємства не зможуть конкурувати на ринках збуту, оскільки їхня продукція буде неконкурентоспроможна, що в подальшому може призвести до банкрутства.

Ключові слова: стандартизація, управління якістю, якість, якість продукції підприємства, показники якості, конкурентоспроможність.

СТАНДАРТИЗАЦИЯ КАК ВАЖНЫЙ ИНСТРУМЕНТ
УПРАВЛЕНИЯ КАЧЕСТВОМ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ

Гора Н.В.

Предметом работы является рассмотрение системы и показателей управления качеством товара на предприятиях.

Целью работы является определение понятий управления качеством продукции, раскрытие системы показателей качества и их классификация, а также характеристика современных систем управления качеством на предприятиях.

Методология проведения работы. Работа выполнена на основе анализа систем и рассмотрения стандартов, влияющих на повышение качества продукции.

Результаты работы. Рассмотрены основные понятия стандартизации и ее связь с управлением качеством товаров на предприятии. Раскрыта сущность понятия системы управления качеством, определена система и содержание показателей, а также охарактеризованы концепции современных систем управления качеством продукции. Обоснованно категорию конкурентоспособность продукции, которая определяется совокупностью качественных и стоимостных особенностей товара, которые могут удовлетворять потребности потребителя, а также расходами на приобретение и потребление соответствующего товара. Вместе с тем, стандартизация продукции влияет не только на повышение качества товаров, но и на ее реализацию через комплексную разработку стандартов, установление в стандартах технологических требований к показателям качества, а также единых методов испытаний и средств контроля. Основой стандартизации является создание системы нормативно-технической документации, которая определяет прогрессивные требования к продукции, изготавливаемой на потребности народного хозяйства, населения, обороны страны, экспорта, а также контроль за правильностью использования этой документации. Область применения результатов: организация и проведение научных исследований в сфере производства и сбыта продукции, формирование основных требований к качеству товаров, рассмотрение государственных стандартов.

Выводы. Без совершенствования систем управления качеством товаров предприятия не смогут конкурировать на рынках сбыта, поскольку их продукция будет неконкурентоспособна, что в дальнейшем может привести к банкротству.

Ключевые слова: стандартизация, управление качеством, качество, качество продукции предприятия, показатели качества, конкурентоспособность.

STANDARDIZATION AS AN IMPORTANT TOOL OF QUALITY MANAGEMENT IN ENTERPRISES

Gora N.V.

The subject of this work is to examine the system and indicators of management quality on enterprise.

The aim of this work is to define the concepts of quality management, the disclosure of the system of quality indicators and their classification and also characteristics of modern systems of quality management in enterprises.

The methodology of work. The work is performed on the basis of the analysis systems and review of standards that affect the improvement of product quality.

The results of the work. Describes the basic concepts of standardization and its relationship with quality management of products in the enterprise. The essence of the concept of quality management system, defines the system and the indicators as well as the concept of modern systems of quality management. Reasonably the category of product competitiveness, which is determined by the combination of quality and cost peculiarities of goods, which can satisfy the consumer's needs, and also expenses for the purchase and consumption of the relevant goods. However, the standardization of products affects not only the improvement of the quality of goods, but also for its implementation through the integrated development of standards, establishment of standards, technological requirements, quality indicators, and consistent methods of testing and controls. The Foundation of standardization is the creation of a system of normative-technical documentation, which determines the progressive requirements for products manufactured for the needs of national economy, population, defense, exports, and control over the correct use of this documentation. The scope of the results: the organization and carrying out scientific research in the field of production and sales, the formation of the main requirements to the quality of goods, consideration of state standards.

Conclusions. Without improving quality management systems of goods of the enterprise will not be able to compete in the markets because their products will be uncompetitive, which may lead to bankruptcy.

Keywords: *standardization, management by quality, quality, quality of products of enterprise, indexes of quality, competitiveness.*

Постановка проблеми. Трансформаційні зміни в економіці України, викликані процесами глобалізації, інтеграції в світогосподарський простір зумовлюють потребу в нових, прогресивних підходах до управління промисловими підприємствами, які надають їм конкурентних переваг. Одним з таких підходів є управління якістю продукції.

На даному етапі розвитку економіки проблема якості є найважливішим чинником підвищення рівня життя, економічної, соціальної та екологічної безпеки. Якість – це комплексне поняття, що характеризує ефективність усіх сторін діяльності: розробка стратегії, організація виробництва, маркетинг і т.

Останнім часом зростає інтерес до соціально-економічних способів і методів управління якістю, обумовлює актуальність досліджень проблеми управління якістю підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження, пов'язані з проблемою забезпечення якості висвітлюють різні аспекти процесу управління якістю продукції. Питанням конкурентоспроможності та якості продукції приділяють велику увагу відомі як зарубіжні, так і вітчизняні вчені: О.Богданова, Т.Кузьміна, С.Бабіч, С.Коб'яков, Г.Тіхосова, В.Друзюк, О.Криворучко, А.Тельнов, Д.Юданов, А.Гличев, М.Шаповал, Г.Семенов, В.Колот, Н.Краснокутська, А.Лука, І.Смолін та ін. Однак з розвитком суспільних потреб людства підприємства розробляють і вдосконалюють методи аналізу якості в подальшому впливає на їх конкурентоспроможність. Дана тематика набуває великого значення для подальшого вивчення вченими.

Мета статті – визначити поняття управління якістю продукції, розкрити систему показників якості та їх класифікацію, а також охарактеризувати сучасні системи управління якістю.

Виклад основного матеріалу. Нинішні економічні умови роблять все компанії впровадити ефективний механізм для комплексного управління якістю продукції і строго дотримуватися його вимог.

Важливим елементом в управлінні якістю виробничих підприємств стандартизації системи, яка характеризується як нормотворчої діяльності, яка є найбільш раціональним нормам, а потім виправляє їх в нормативних документах у вигляді стандартів, інструкцій, процедур і вимог для розробки продукту.

Стандартизація – є незамінним інструментом для забезпечення сумісності, сумісності, узгодження, введення тексту, надійності, технології та інформаційних мереж, безпеки і екологічних вимог, єдності характеристик і властивостей якості продукції, виробничих процесів і послуг[1].

Стандартизація здійснюється з метою гарантування безпечності продукції, робіт і послуг для навколишнього середовища, життя, здоров'я та майна; якості продукції, робіт і послуг відповідно до рівня розвитку науки, техніки й технології; економії всіх видів ресурсів[5].

Характерною особливістю стандартизації є те, що сфера її дії та застосування, рівень розвитку мають широкий діапазон. Немає такої сфери діяльності людини, до якої б не була причетна стандартизація.

Адже з поширенням і поглибленням пізнання, розвитком науки і техніки, удосконаленням виробництва масштаби робіт значно зростають і поширюється сфера використання принципів стандартизації.

Об'єкт стандартизації – це предмет, який підлягає стандартизації. До об'єктів стандартизації належать: продукція, процеси, послуги, зокрема матеріали, їхні складники, устаткування, системи, їхня сумісність, правила, процедури, функції, методи чи діяльність, які можуть бути охарактеризовані кількісно і якісно за допомогою понять, визначень, умовних одиниць тощо[4].

Вплив стандартизації на підвищення якості продукції реалізується переважно через комплексну розробку стандартів на сировину, матеріали, напівфабрикати, комплектуюче устаткування, оснащення і готову продукцію; встановлення в стандартах технологічних вимог до показників якості, а також єдиних методів випробування і засобів контролю.

Головне завдання стандартизації – створити систему нормативно-технічної документації, яка визначає прогресивні вимоги до продукції, що виготовляється на потреби народного господарства, населення, оборони країни, експорту, а також контроль за правильністю використання цієї документації[7].

За існуючою системою стандартизації можна розробляти і підтримувати в діючому режимі:

- єдину технічну мову;
- уніфіковані ряди найважливіших технічних характеристик продукції;
- систему класифікаторів техніко-економічної інформації;
- вірогідні довідкові дані про властивості матеріалів та речовин[3].

Державна система стандартизації України має бути гармонізована з міжнародними, національними системами і спрямована на забезпечення:

- реалізації єдиної технічної політики у сфері стандартизації;
- захисту інтересів споживачів і держави з питань безпеки продукції;
- взаємозамінності та сумісності продукції, її уніфікації;
- якості продукції відповідно до розвитку науки і техніки, потреб населення і народного господарства;
- створення нормативної бази функціонування систем стандартизації та сертифікації продукції.

Ефективне управління якістю, що забезпечує високий рівень задоволення потреб і очікувань споживачів, є найважливішою передумовою успіху підприємства будь-якого виду діяльності та будь-якої форми власності.

Якість продукції та послуг - це головний інструмент конкуренції, і якщо на підприємстві припиняють турбуватися щодо їхнього вдосконалення, то банкрутство буде неминуче [2].

Якість – як економічна категорія, відбиває сукупність властивостей продукції, що зумовлюють ступінь її придатності задовольняти потреби людини відповідно до свого призначення[7].

Контроль якості – одна з основних функцій у процесі управління якістю, складова частина управління якістю, яка зосереджена на виконанні вимог до якості. Значення контролю полягає в тому, що він дозволяє вчасно виявити причини недостатньої якості праці, оперативно усунути їх з мінімальними втратами. Ця діяльність включає проведення вимірів, експертизи, випробування, оцінювання однієї або декількох характеристик об'єкта і порівняння отриманих результатів із встановленими вимогами для визначення відповідності за кожною з цих характеристик[5].

Управління якістю продукції містить у собі ті аспекти виконання функцій управління, що визначають цілі і відповідальність у сфері якості. Тому із функцій управління якістю застосовуються:

- планування якості,
- організація робіт з формування якості,
- контроль якості,
- навчання та мотивація працівників в області якості.

Всі ці функції пов'язані між собою у вигляді петлі якості і у сукупності являють собою процес управління якістю в рамках всього підприємства[4].

Планування якості є складовою частиною управління якістю, що зосереджена на встановленні цілей у сфері якості, визначенні операційних процесів, відповідних ресурсів, необхідних для досягнення цілей у сфері якості. Планування якості охоплює також оцінку якості праці виконавців і якості продукції, підготовку системи і програми якості, розробку положень з її поліпшення. Планування якості здійснюється, виходячи з аналізу вимог замовників та ринків збуту і спрямовано на їх задоволення.

Організація робіт в області якості передбачає побудову структури і забезпечення її ефективного функціонування, розподілу відповідальності, повноважень, взаємовідносин між працівниками, розробку відповідних схем зв'язків із зовнішніми організаціями, а також розробку системи якості.

Після розробки йде етап впровадження системи якості, протягом якого проводяться внутрішні перевірки системи і, як правило, її доопрацювання за результатами перевірок. Завершальним етапом є сертифікація системи якості на відповідність стандартам ISO 9000.

Навчання і мотивація працівників спрямовані на формування активного і кваліфікованого трудового потенціалу, який поряд з матеріально-технічною базою і організацією робіт є одним з основних факторів виготовлення високоякісної продукції.

Навчання працівників слід орієнтувати на виконання ключових функцій, серед яких: надання праці творчого характеру, згуртованість трудових колективів, формування і розвиток інтелектуального капіталу, підвищення кваліфікації працівників, зниження втрат від неефективних, нерациональних, некваліфікованих дій.

Політика якості спрямована на вибір напрямків роботи з управління якістю продукції, цілей та вибору реальних засобів для їх досягнення, які дозволять виготовляти продукцію високої якості. Головним напрямом в політиці якості повинне бути максимальне використання усіх внутрішніх резервів для досягнення високого рівня якості продукції, а також пошук таких рішень, які дозволили б скоротити витрати без зниження якості[6].

Для того, щоб підприємство завжди дотримувалось стандартів якості, повинна впроваджуватись система управління якістю, яка допомагає забезпечити належний рівень якості, визначити показники які відповідають вимогам.

Відповідно до Держстандарту управління якістю продукції, система управління якістю на підприємстві – це взаємопов'язаний комплекс заходів для встановлення, забезпечення і підтримання потрібного рівня якості продукції під час її розроблення, виробництва, експлуатації або споживання, здійснюваних шляхом систематичного контролю якості і цілеспрямованого впливу на умови і чинники, що зумовлюють якість продукції [3].

Підтримуючи управління системою якості потрібно завжди проводити контроль за показниками якості, тому охарактеризуємо більш детально ці показники (рис.1).

Показники якості – це кількісна характеристика однієї або кількох властивостей продукції за певних умов її створення, експлуатації або споживання.

Залежно від призначення певні види продукції мають свої специфічні показники якості. Поряд з цим використовуються показники для оцінки багатьох видів виробів, а також вимірники відносного рівня якості всієї вироблюваної підприємством продукції.

З урахуванням таких обставин усі показники якості виробів поділяють на дві групи: перша – диференційовані (поодинокі) показники, з яких виокремлюється найбільш розгалужена низка одиничних показників якості; друга – загальні показники якості всього обсягу вироблюваної підприємством продукції [1].

Рисунок 1. Система і зміст показників якості продукції.

Одиничні показники умовно поділяються на такі групи:

- 1) Показники призначення (характеризують пристосованість виробів до використання та область використання).
- 2) Показники надійності і довговічності.
- 3) Показники технологічності (характеризують ефективність конструкцій машин та технологій їх виготовлення).
- 4) Ергономічні показники (враховують комплекс гігієнічних антропометричних, фізіологічних властивостей людини, вимоги техніки безпеки).
- 5) Естетичні показники (характеризують виразність, відповідність стилю і моді, оригінальність, гармонійність).
- 6) Показники стандартизації та уніфікації, що відбивають ступінь використання у виробі стандартизованих та уніфікованих деталей та вузлів.
- 7) Економічні показники (відображають затрати на розробку, виготовлення і експлуатацію виробу).

До комплексних показників якості (технічного рівня) знарядь праці відносяться, наприклад: коефіцієнт готовності обладнання, що характеризує одночасно його безвідмовність і ремонтпридатність; питомі витрати на один кілометр пробігу автомобіля тощо [7].

У практиці господарювання важливо знати не лише якість окремих виробів, але й загальний рівень якості усієї сукупності виготовлюваної підприємством продукції. З цією метою застосовують певну систему загальних показників. Основними з них є:

- частка принципово нових (прогресивних) виробів у загальному їх обсязі;
- коефіцієнт оновлення асортименту продукції;
- частка виготовлюваної продукції, на яку одержані сертифікати;
- частка продукції для експорту у загальному її обсязі на підприємстві;
- частка виробничого браку (бракованих виробів);
- відносний обсяг сезонних товарів, реалізованих за зниженими цінами[6].

Висновки: Формування й використання системи управління якістю дає змогу виявити постійний інтерес з боку підприємств до питань забезпечення якості продукції, що виробляється та підвищення її

конкурентоспроможності на ринку. Тому, для контролю цієї системи рекомендуємо здійснювати контроль і показників якості та відповідності їх стандартам. Впроваджувати та застосовувати підприємствам сучасні концепції управління якістю для того, щоб їхня продукція відповідала вимогам стандартів та запитам споживачів.

Список використаних джерел

1. Богданова О.Ф., Кузьміна Т.О., Бабіч С.С., Коб'яков С.М., Тіхосова Г.А. Стандартизація і сертифікація продукції легкої промисловості / Під заг. ред. Л.А. Чурсіної. – К.: Кондор, 2007. – 482 с.
2. Друзюк В. Система управління якістю – інвестиція в майбутнє / В. Друзюк, О. Федак // Стандартизація. Сертифікація. Якість. – 2009. – №1. – С. 51–54.
3. ДСТУ ISO 9001-2001. Системи управління якістю. Вимоги. – На заміну ДСТУ ISO 9001-95, 9002-95, 9003-95. – К.: Держстандарт України, 2001. – 24 с.
4. Криворучко О. Мотивація якості на підприємстві / О. Криворучко // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2007. – № 3. – С. 34–39.
5. Стандарти Міжнародної організації зі стандартизації – ISO: Довідник: в 3 т. / В.Л. Іванов (ред.), В.А. Павлюкова (уклад.). – Л.: Леонорм, 1998. – 259с. – (Нормативна база підприємства). – Т. 1. – 259с.
6. Тельнов А.С. Механізм управління якістю продукції промислових підприємств: Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки / А.С. Тельнов – 2010. – Т. 1, №6. – С. 153–157.
7. Фомичев С.К., Старостина А.А., Скрябина Н.И. Основы управления качеством: Учебное пособие / Межрегиональная академия управления персоналом. – К.: МАУП, 2000. – 194с.

References

1. Boghdanova O.F., Kuzjmina T.O., Babich S.S., Kob'jakov S.M., Tikhosova Gh.A. Standartyzacija i sertyfikacija produkciji leghkoji promyslovosti / Pid zagh. red. L.A. Chursinoji. – K.: Kondor, 2007. – 482 s.
2. Druzjuk V. Systema upravlinnja jakistju – investycja v majbutnje / V. Druzjuk, O. Fedak // Standartyzacija. Sertyfikacija. Jakistj. -2009. -№1. – S. 51–54.
3. DSTU ISO 9001-2001. Systemy upravlinnja jakistju. Vymoghy. – Na zaminu DSTU ISO 9001-95, 9002-95, 9003-95. – K.: Derzhstandart Ukrainy, 2001. – 24 s.
4. Kryvoruchko O. Motyvacija jakosti na pidpryjemstvi / O. Kryvoruchko // Standartyzacija, sertyfikacija, jakistj. – 2007. – № 3. – S. 34–39.
5. Standarty Mizhnarodnoji orghanizaciji zi standartyzaciji – ISO: Dovidnyk: v 3 t. / V.L. Ivanov (red.), V.A. Pavljukova (uklad.). – L.: Leonorm, 1998. – 259s. – (Normatyvna baza pidpryjemstva). – T. 1. – 259s.
6. Teljnov A.S. Mekhanizm upravlinnja jakistju produkciji promyslovykh pidryjemstv: Visnyk Khmeljnyckogho nacionaljnogho universytetu. Ekonomichni nauky / A.S. Teljnov – 2010. – T. 1, № 6. – S. 153–157.
7. Upravlinnja jakistju produkciji/ O.J. Zapunnyj, O.D. Zapunnyj, I.V. Poluda, S.M. Savchenko, V.D. Njemcov – K.: Kyjivskyj politekhnichnyj instytut, 1998. – 134s.
8. Fomychev S.K., Starostyna A.A., Skryabyna N.Y. Osnovy upravlenija kachestvom: Uchebnoe posobyje / Mezhhregionalnaja akademyja upravlenija personalom. – K.: MAUP, 2000. – 194s.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Гора Наталія Володимирівна, викладач кафедри професійної освіти
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
вул. Ломоносова 39, м. Переяслав-Хмельницький, 08403, Україна
e-mail: nata2730@ukr.net

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Гора Наталья Владимировна, преподаватель кафедры профессионального образования
ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»
ул. Ломоносова 39, м. Переяслав-Хмельницкий, 08403, Украина
e-mail: nata2730@ukr.net

DATA ABOUT THE AUTHOR

Gora Nataliia Vladimirovna, lecturer of the Department of professional education
SHEE «Pereyaslav-Khmelnitskyi state pedagogical University named after G. Skovoroda»
Lomonosova str 39, m. Pereyaslav-Khmelnitsky, 08403, Ukraine
e-mail: nata2730@ukr.net

МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ОПТИМАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ВИКОРИСТАННЯ ПРИБУТКУ НА АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТАХ З ДЕРЖАВНОЮ ЧАСТКОЮ В УКРАЇНІ

Горбатенко О.А.

Предметом дослідження є розробка механізму впровадження оптимальної стратегії використання прибутку на акціонерних товариствах з державною часткою в Україні.

Метою дослідження є проаналізувати діяльність акціонерних товариств, розробити рекомендації, щодо покращення та вдосконалення механізму впровадження оптимальної стратегії використання прибутку на акціонерних товариствах з державною часткою в Україні, необхідність дослідити особливості використання прибутку на акціонерних товариствах з державною часткою в Україні, теоретичні засади належної організації управління прибутком, які дають змогу усім учасникам корпоративних взаємовідносин прослідкувати відповідність діяльності товариств їх інтересам. Необхідно встановити можливість зберігання чи продажу дрібних пакетів акцій, які перебувають у власності держави, для підвищення прибутку на акціонерних товариствах з державною часткою в Україні.

Результати дослідження свідчать про те, що ступінь одержаних результатів полягає у розробці науково-обґрунтованих рекомендацій, методів та висновків, спрямованих на покращення та вдосконалення розвитку функціонування діяльності і підвищення прибутку на акціонерних товариствах з державною часткою в Україні.

Галузь застосування результатів: організація та проведення наукових досліджень на акціонерних товариствах, спрямованих на покращення та вдосконалення розвитку функціонування діяльності і підвищення прибутку на акціонерних товариствах з державною часткою в Україні.

Висновки: Розглянуто особливості контролю прибутку у акціонерних товариствах, досліджено основні види та суб'єкти корпоративного контролю. Сформульовано основні напрямки державної політики у акціонерних товариствах стосовно частки власності. Проаналізовано основні інструменти прихованого перерозподілу контролю у акціонерних товариствах, тобто прийняття рішення щодо емісії акцій. Удосконалено алгоритм його прийняття рішення про емісію акцій, шляхом продажу дрібних пакетів акцій. Обґрунтовано доцільність продажу пакетів акцій менше ніж 25 %, у разі відсутності ефективності їх подальшого зберігання у власності держави. Пропонується новий механізм впровадження оптимальної стратегії використання прибутку на акціонерних товариствах з державною часткою в Україні. Запропоновано основні шляхи контролю державних органів влади над діяльністю керівників акціонерних товариств; контроль за ефективністю та доцільністю участі держави у статутних капіталах акціонерних товариств; контроль за процесом продажу державних пакетів акцій, через аналіз та оцінку цього процесу.

Ключові слова: акціонерне товариство, корпоративний контроль, державна частка власності, емісія акцій, продаж акцій, пакет акцій.

МЕХАНИЗМЫ ВНЕДРЕНИЯ ОПТИМАЛЬНОЙ СТРАТЕГИИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРИБЫЛИ НА АКЦИОНЕРНЫХ ОБЩЕСТВАХ С ГОСУДАРСТВЕННОЙ ЧАСТЬЮ В УКРАИНЕ

Горбатенко Е.А.

Предметом исследования является разработка механизма внедрения оптимальной стратегии использования прибыли на акционерных обществах с государственной частью в Украине.

Целью исследования является проанализировать деятельность акционерных обществ, разработать рекомендации по улучшению и усовершенствованию механизма внедрения оптимальной стратегии использования прибыли на акционерных обществах с государственной частью в Украине, необходимость исследовать особенности использования прибыли на акционерных обществах с государственной частью в Украине, теоретические основы надлежащей организации управления прибылью, которые позволяют всем участникам корпоративных взаимоотношений проследить соответствие деятельности обществ их интересам. Необходимо установить возможность хранения или продажи мелких пакетов акций, находящихся в собственности государства, для повышения прибыли на акционерных обществах с государственной частью в Украине.

Результаты исследования свидетельствуют о том, что степень полученных результатов заключается в разработке научно-обоснованных рекомендаций, методов и выводов, направленных на улучшение и совершенствование развития функционирования деятельности и повышения прибыли на акционерных обществах с государственной частью в Украине.

Область применения результатов: организация и проведение научных исследований на акционерных обществах, направленных на улучшение и совершенствование развития функционирования деятельности и повышения прибыли на акционерных обществах с государственной частью в Украине.

Выводы: Рассмотрены особенности контроля прибыли в акционерных обществах, исследованы основные виды и субъекты корпоративного контроля. Сформулированы основные направления государственной политики в акционерных обществах относительно части собственности.

Проанализированы основные инструменты скрытого перераспределения контроля в акционерных обществах, то есть принятие решения об эмиссии акций. Усовершенствовано алгоритм его принятие решения об эмиссии акций, путем продажи мелких пакетов акций. Обоснована целесообразность продажи пакетов акций менее 25%, при отсутствии эффективности их дальнейшего хранения в собственности государства. Предлагается новый механизм внедрения оптимальной стратегии использования прибыли на акционерных обществах с государственной частью в Украине. Предложены основные пути контроля государственных органов власти за деятельностью руководителей акционерных обществ; контроль за эффективностью и целесообразностью участия государства в уставных капиталах акционерных обществ; контроль за процессом продажи государственных пакетов акций, через анализ и оценку этого процесса.

Ключевые слова: акционерное общество, корпоративный контроль, государственная часть, эмиссия акций, продажа акций, пакет акций.

IMPLEMENTATION MECHANISMS OF THE OPTIMAL STRATEGY TO USE JOINT-STOCK COMPANIES' INCOMES WITH THE STATE SHARE IN UKRAINE

Gorbatenko O.A.

The subject of research is to develop a mechanism for implementing of the optimal strategy to use joint-stock companies' incomes with the state share in Ukraine.

The purpose of research is to analyze the activity of joint-stock companies; to develop recommendations for the improvement of the implementation mechanism of the optimal strategy to use joint-stock companies' incomes with the state share in Ukraine; to study the features to use joint-stock companies' incomes with the state share in Ukraine, the theoretical principles of proper management organization by profit that allow all participants of corporate relations companies track compliance of their interests. It is necessary to ascertain the possibility of keeping or selling small blocks of shares which are owned of the state to increase joint stock companies' incomes with the state share in Ukraine.

The results of work are to develop scientific-substantiated recommendations, methods and conclusions, which directed on the development, improvement and increase of joint-stock companies' income with the state share in Ukraine.

Practical Implications: the organization and carrying out of the research on joint-stock companies are directed on the development, improvement and increase of joint-stock companies' income with the state share in Ukraine

Conclusions: The features of the control of profits in joint-stock companies are considered, the main types and subjects of corporate control are studied. The basic directions of the state policy of joint-stock companies with the state share are formulated. The basic instruments of hidden redistribution control in joint-stock companies (decision-making to equity issue) are analysed. The scheme of decision to equity issue has improved by selling small blocks of shares. Expediency sale of shares less than 25% in the event of absence of further keeping in state ownership are substantiated. The new mechanism for implementing of the optimal strategy to use joint-stock companies' incomes with state share in Ukraine is offered. In the study are proposed: the basic ways of controlling of state authorities over the managers' activities of joint-stock companies; control the efficiency and suitability of state participation in the statutory capital of the joint-stock companies; control the sale of state block of shares through analysis and evaluation of the process.

Key words: joint-stock company, corporative control, the state share of ownership, equity issue, sale of shares, a block of shares.

Постановка проблеми. Процес становлення та проблеми розвитку акціонерних товариств з державною часткою в Україні, механізм функціонування корпоративних фінансів, стратегія управління прибутком та акціонерним капіталом, питання емісійної та дивідендної політики, проведення операцій емітентами та інвесторами з пайовими цінними паперами на фондовому ринку потребують подальшого науково-практичного дослідження фінансово-кредитного механізму діяльності акціонерних товариств з державною часткою, його формування, розвитку та напрямів удосконалення в сучасних умовах трансформації ринкової економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблематика знайшла висвітлення в науковій вітчизняній і зарубіжній літературі. Зокрема, її досліджують такі вчені, як: А.В. Кравець, І. Волошин, А.Смитюх, М.В. Топчак, А.Черпак, В.Шеховцов, В.О. Шпильова, Г.Ю. Штерн, В.М. Геєць, І. К. Бондар, В.І. Голиков, М.П. Денисенко, О.М. Вакульчик, І.О. Жадан, О.Р. Кібенко, В.Є. Леонтьєв, І.І. Мазур, Г.В. Назарова, П.П. Самофалов, О.М. Сафронова, О.Й. Пасхавер, Л.О. Птащенко, С.О. Теньков, М.В. Чечетов, М. Г. Чумаченко та ін. В той же час існуюча ситуація вимагає подальшої поглибленої розробки та вдосконалення механізму впровадження оптимальної стратегії використання прибутку на акціонерних товариствах з державною часткою в Україні та управлінням державним корпоративним сектором економіки. Недостатньо розробленими залишаються також питання дотримання інтересів держави як акціонера. Виявлення специфіки розвитку і механізму становлення форм інтеграції капіталів потребує більш детального дослідження процесу розвитку корпоративних відносин на акціонерних товариствах з державною часткою в Україні.

Постановка завдання. Проаналізувати діяльність акціонерних товариств, розробити рекомендації, щодо покращення та вдосконалення механізму впровадження оптимальної стратегії використання прибутку на акціонерних товариствах з державною часткою в Україні, необхідність дослідити особливості використання прибутку на акціонерних товариствах з державною часткою в Україні, теоретичні засади належної організації управління прибутком, які дають змогу усім учасникам корпоративних взаємовідносин прослідкувати відповідність діяльності товариств їх інтересам. Необхідно встановити можливість зберігання чи продажу дрібних пакетів акцій, які перебувають у власності держави, для підвищення прибутку на акціонерних товариствах з державною часткою в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні відчувається значний дефіцит ґрунтовних досліджень і практично-орієнтованих наукових розробок, щодо формування нових механізмів впровадження оптимальної стратегії використання прибутку на акціонерних товариствах з державною часткою в Україні. Розробка та впровадження нових механізмів оптимальної стратегії використання прибутку на акціонерних товариствах з державною часткою, доведення структури капіталу підприємств з державною часткою до їх оптимального рівня і впровадження в повсякденну практику дали б можливість підвищити їх прибутковість і фінансову стійкість. Поступовий розвиток корпоративного сектору в Україні, підвищення прозорості й цивілізованості формування відносин власності зумовлюють актуальність впровадження ефективних механізмів управління прибутком акціонерних товариств. Ці механізми вивчаються й реалізуються в системі фінансового менеджменту, а саме в рамках предмета корпоративних фінансів. Сучасне управління прибутком акціонерних товариств з державною часткою – це управління у сфері грошових відносин щодо формування, розподілу і використання грошових доходів, нагромаджень і фінансових ресурсів з метою найефективнішого їх використання і підвищення платоспроможності товариств та підвищенню рівня економіки країни в цілому [2].

За 2015 рік загальна кількість господарських товариств з державними частками зменшилася на 3,7%. За станом на початок 2016 року у Реєстрі корпоративних прав держави обліковувалося 548 господарських товариств, у статутному капіталі яких є державна частка. Держава в особі уряду, ФДМУ, Міністерств та інших центральних та місцевих органів виконавчої влади здійснювала управління корпоративними правами в 463 акціонерних товариствах, 54 товариствах з обмеженою відповідальністю, 31 національній акціонерній компанії (НАК) та державній холдинговій компанії (ДХК).

Із загальної кількості цих об'єктів 272 господарських товариства (49,63%) мали у статутному капіталі державну частку розміром понад 50%, яка надає державі право контролю за їхньою діяльністю (156 господарських товариств або 28,46% мали державну частку 100%), 141 господарське товариство (25,72%) - державну частку розміром від 25% до 50%, а 135 господарських товариств (24,95%) - державну частку менше 25%. У реєстрі на звітну дату обліковувалося 136 акціонерних товариств, заснованих Міністерствами у процесі корпоратизації державних підприємств, а також 20 НАК та ДХК, які не надають до Фонду жодної статистичної звітності, а функції з управління цими товариствами здійснюють виключно засновники – Міністерства.

Фонд держмайна та його регіональні відділення здійснювали управління 358 об'єктами з корпоративними правами держави (65,32% загальної кількості), з них 134 об'єкти з контрольними держпакетами. Міністерства та інші центральні й місцеві органи виконавчої влади управляли корпоративними правами 190 господарських товариств (34,67% загальної кількості), з них 138 об'єктів з контрольними держпакетами. За минулий рік загальна кількість господарських товариств з державними частками зменшилась на 3,7% з 569 до 548 компаній. При цьому кількість об'єктів з державною часткою до 10% зменшилась з 71 до 68 товариств, з часткою від 10% до 25% - з 68 до 67, з часткою від 25% до 50% - з 153 до 141 товариств, а з часткою від 50% до 100% - з 277 до 272 товариств.

Протягом 2015 року господарськими товариствами, що належать до сфери управління ФДМУ, до Держбюджету було перераховано дивідендів на державні частки на загальну суму 384,47 млн. грн. (у 2014 році цей показник дорівнював 403,05 млн. грн.) [1].

За інформацією Фонду держмайна за станом на початок 2016 року провадження у справі про банкрутство було порушено щодо 55 господарських товариств, у статутних капіталах яких державна частка перевищує 50% і які знаходяться в управлінні ФДМУ. Із загальної кількості зазначених об'єктів 4 перебувало у стадії розпорядження майном, 16 - у стадії санації, а 35 – у процесі ліквідації.

Згідно з даними Федерації Європейських Фондових Бірж (The Federation of European Securities Exchanges - FESE), станом на початок квітня 2016 р., лідерами серед фондових майданчиків країн Європи за показником ринкової капіталізації були пан-європейська біржа Euronext – 2,96 трлн. євро, Deutsche Börse (Німеччина) – 1,46 трлн. євро, SIX Swiss Exchange (Швейцарія) – 1,4 трлн. євро, група бірж NASDAQ Nordics&Baltics – 1,11 трлн. євро та BME Spanish Exchanges (Іспанія) – 614 млрд. євро [3].

У І кварталі поточного року на переважній більшості фондових майданчиків Європи відбувалося зменшення капіталізації. З початку року капіталізація зросла лише у Borsa Istanbul (Туреччина) – на 11,7%, Budapest Stock Exchange (Угорщина) – на 10,9%, Irish Stock Exchange (Ірландія) – на 4,7% та Warsaw Stock Exchange (Польща) – на 4,5%.

Крім того, у звітному періоді на європейських біржах також спостерігалось зменшення основних індексів. Найгірші результати мали Athens Exchange (Греція), індекс якої впав на 12,8%, SIX Swiss Exchange – на 11,5% та Euronext Brussels (Бельгія) – на 8,8%. Натомість найбільше зросли індекси Borsa Istanbul – на

17,1%, Budapest Stock Exchange (Угорщина) – на 10,6%, Warsaw Stock Exchange – на 7,5% та CEESEG-Ljubljana (Словенія) – на 4,3%.

Поряд із цим дещо зменшилася кількість компаній, які знаходяться в лістингу фондових бірж Європи. Станом на початок квітня, найбільшу кількість компаній у лістингу мали BME Spanish Exchanges – 3 649, пан-європейська біржа Euronext – 1 055 та Warsaw Stock Exchange – 902.

Серед фондових майданчиків країн Центральної та Східної Європи найбільшу капіталізацію, станом на початок квітня 2016 р., мала Warsaw Stock Exchange – 131,7 млрд. євро. Друге місце посіла CEESEG-Vienna (Австрія), капіталізація якої становила 84,17 млрд. євро, а третє - CEESEG-Prague (Чехія) з капіталізацією 21,55 млрд. євро. Зростання капіталізації з початку року у цьому регіоні, як зазначалося вище, було зафіксовано лише у Budapest Stock Exchange та Warsaw Stock Exchange.

Протягом перших трьох місяців на більшості бірж ЦСЄ відбувалося зростання основних індексів. Лідерами стали біржі Угорщини, Польщі та Словенії, індекси яких зросли на 10,6%, 7,5% та 4,3% відповідно.

У регіоні Центральної та Східної Європи найбільшу кількість компаній у лістингу мала Warsaw Stock Exchange - 902, Bulgarian Stock Exchange (Болгарія) – 361 та CEESEG-Vienna - 91. На більшості фондових майданчиків також мало місце незначне зменшення кількості лістингових компаній.

Таблиця 1. Індекс та обсяги торгів на ПФТС за 15.04.2016 р. [1]

Обсяг торгів, грн.	Індекс ПФТС
373 806 719,02	232,58

Таблиця 2. Індекс українських акцій та обсяги торгів на «Українській біржі» за 15.04.2016 р. [1]

Обсяг торгів, грн.	Індекс українських акцій
14 021 245	605,38

Згідно з даними Державної служби статистики, за попередніми підсумками, у 2015 році фінансовий результат до оподаткування великих та середніх підприємств України (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя, частини зони проведення антитерористичної операції, а також результатів діяльності банків) виявився від'ємним та становив 230,6 млрд. грн. (у 2014 році він дорівнював 389,1 млрд. грн.). Прибуток вітчизняних підприємств торік склав 279,1 млрд. грн. і проти попереднього року збільшився на 51,3%. Збитків ними було допущено на суму 509,7 млрд. грн. (на 11,1% менше, ніж за 2014 році). Частка збиткових підприємств у 2015 році порівняно з попереднім роком скоротилася на 5,8% до 31,9%. Негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами в Україні у січні - лютому 2015 року становило \$731 млн. У січні-лютому 2016 року експорт товарів з України становив \$4 722,0 млн., а імпорт в Україну – \$5 453 млн., інформує Державна служба статистики. Порівняно із січнем - лютим 2015 року експорт скоротився на 21,3% (на \$1 274,6 млн.), імпорт – на 12,8% (на \$798,5 млн.). Негативне сальдо зовнішньої торгівлі товарами у звітному періоді становило \$731 млн. (у січні - лютому 2015 року негативне сальдо дорівнювало \$254,9 млн.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту склав 0,87 (у січні – лютому 2015 року – 0,96).

Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами із 194 країн світу. Експорт товарів до країн Європейського Союзу становив \$2 097,6 млн., або 44,4% від загального обсягу експорту, та зменшився порівняно із січнем-лютим 2015 року на 2,1%. Імпорт товарів із країн Європейського Союзу дорівнював \$2 454 млн., або 45% від загального обсягу, та зменшився проти січня - лютого 2015 року на 1,9%.

За інформацією НКЦПФР, загальний обсяг емісійних цінних паперів, зареєстрованих регулятором у січні-березні 2016 року, становив 35,41 млрд. грн., що на 17,9 млрд. грн. перевищило показник аналогічного періоду минулого року (17,51 млрд. грн.). Упродовж I кварталу поточного року НКЦПФР зареєструвала 24 випуски акцій на загальну суму 28,9 млрд. грн. Порівняно з першими трьома місяцями 2015 року обсяг зареєстрованих випусків акцій збільшився на 15,56 млрд. грн. [4].

Значний за обсягом випуск акцій, які суттєво вплинув на загальну структуру зареєстрованих випусків протягом зазначеного періоду, було здійснено ПАТ «ВТБ Банк», ПАТ «Державний експортно-імпортний банк України», ПАТ «Укрсоцбанк» та ПАТ «Комерційний банк» з метою збільшення статутного капіталу.

Крім того, у січні - березні Комісією було зареєстровано 42 випуски корпоративних облігацій на загальну суму 1,96 млрд. грн., або на 197,91 млн. грн. менше ніж у січні-березні 2015 року. Обсяг випусків інвестиційних сертифікатів пайових інвестиційних фондів, зареєстрованих НКЦПФР протягом січня - березня 2016 року, збільшився у порівнянні із січнем - березнем минулого року на 1,69 млрд. грн. та дорівнював 2,95 млрд. грн. Обсяг випусків акцій корпоративних інвестиційних фондів збільшився на 854,35 млн. грн. та становив 1,6 млрд. грн.

Кількість зареєстрованих корпоративних та пайових інвестиційних фондів в Україні станом на кінець березня 2016 року дорівнювала 2 140, з них 415 КІФ та 1 725 ПІФ. Капіталізація лістингових компаній фондового ринку України за станом на 31.03.2016 р. складала 29,78 млрд. грн. Обсяги біржової торгівлі цінними паперами у I кварталі поточного року дорівнювали 48,01 млрд. грн. або на 62,54% (58,64 млрд. грн.) менше ніж у I кварталі минулого року [1].

Обсяг виконаних біржових контрактів з цінними паперами на організаторах торгівлі на первинному ринку склав 1,48% від загального обсягу виконаних біржових контрактів, а на вторинному ринку - 98,52%.

Лідерами ринку серед фінансових інструментів у січні - березні 2016 року виявилися облігації внутрішньої державної позики, з якими було укладено угод на суму 34,59 млрд. грн. або 72,04% від загального обсягу. Обсяг торгів депозитними сертифікатами Національного банку становив 10,74 млрд. грн., корпоративними облігаціями – 1,33 млрд. грн., акціями - 0,54 млрд. грн., деривативами – 0,34 млрд. грн., інвестиційними сертифікатами - 0,32 млрд. грн., опціонними сертифікатами – 0,16 млрд. грн. Обсяги торгів цінними паперами в розрізі фондових бірж були такими: ФБ «Перспектива» - 36,92 млрд. грн.; ФБ ПФТС - 9,65 млрд. грн.; «Українська біржа» - 0,78 млрд. грн.; КМФБ - 0,64 млрд. грн.; УФБ – 15,76 млн. грн.; ФБ «Універсальна» - 10,14 млн. грн.; СЕФБ - 2,28 млн. грн.

Як свідчать дані Фонду державного майна, у січні - березні 2016 року на фондових біржах було запропоновано до продажу 42 пакети акцій 39 акціонерних товариств загальною номінальною вартістю 322,44 млн. грн. За підсумками торгів нових власників знайшли 4 пакети акцій, ціна продажу яких становила 7,55 млн. грн.

Протягом звітного періоду органами приватизації продано 35 об'єктів державної власності, з яких 29 об'єктів групи А, 2 об'єкти групи В, 4 об'єкти групи Д. За угодами з органами місцевого самоврядування було реалізовано 92 об'єкти комунальної власності, з яких 91 об'єкт групи А, один об'єкт групи Д [5].

Станом на 1 квітня 2016 року від приватизації державного майна перераховано до загального фонду державного бюджету 24,32 млн. грн. (відповідно до закону про Держбюджет надходження від приватизації у 2016 році мають скласти 17,1 млрд. грн.). Переважно ці кошти надійшли від продажу об'єктів малої приватизації та невеликих пакетів акцій на фондових біржах.

Станом на 1 квітня 2016 року ФДМУ здійснював управління корпоративними правами держави у 352 господарських товариствах, з яких 102 господарські товариства мають у статутному капіталі державну частку понад 50% (контрольний пакет), що становить 29 % загальної кількості господарських товариств, які перебувають у сфері управління Фонду.

Таблиця 3. Індекс та обсяги торгів на ПФТС за 22.04.2016 р. [1]

Обсяг торгів, грн.	Індекс ПФТС
775 488 937,68	232,52

Таблиця 4. Індекс українських акцій та обсяги торгів на «Українській біржі» за 22.04.2016 р. [1]

Обсяг торгів, грн.	Індекс українських акцій
15 254 909	612,24

Згідно з даними Державної служби статистики у березні 2016 року у порівнянні з відповідним періодом минулого року Індекс промислового виробництва в Україні становив 104,8% (у січні - березні - 103,7%). При цьому у березні поточного року у порівнянні із лютим спостерігалось зростання промислового виробництва на 6,8%

У добувній промисловості та розробленні кар'єрів у березні 2016 року у порівнянні із березнем 2015 року обсяги промислового виробництва зросли на 5,7% (з початку року - на 4,2%), у переробній промисловості - на 6,5% (з початку року - на 4,4%), а у постачанні і розподіленні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – зменшилися на 2,3% (з початку року – зросли на 0,6%).

У січні - березні 2016 року підприємствами України було виконано будівельних робіт на суму 10 млрд. грн., що на 1,9% більше обсягів будівництва у відповідному періоді 2015 року, повідомляє Державна служба статистики. По будівлях Індекс будівельної продукції у січні - березні 2016 року становив 99,6% (по житлових будівлях – 96,6%, по нежитлових будівлях - 104,1%), а по інженерних спорудах – 104,9%. При цьому у січні - березні 2016 року в порівнянні із січнем - березнем 2015 року зростання обсягів будівництва було зафіксовано у більш ніж половині областей України [6].

Отже, для досягнення покращення та вдосконалення механізму впровадження оптимальної стратегії використання прибутку на акціонерних товариствах з державною часткою в Україні, необхідно:

1. Затвердити законопроекти «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах» в яких зазначається:

- доповнення до Цивільного кодексу України новими статтями, щодо започаткування механізму рахунка умовного зберігання (ескроу), який надасть можливість удосконалення здійснення розрахунків за придбані акції;

- доповнення до статей 8 та 11 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» з метою надання Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку права здійснювати контроль за виконанням учасниками ринку вимог щодо спеціальних процедур, встановлених статтями 65-653 Закону України «Про акціонерні товариства», та права застосування заходів впливу до учасників, які не виконують зазначене;

- внесення змін до статей 39-42 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» щодо необхідності розкриття інформації про зміну власників акцій, яким належить 5 і більше відсотків простих акцій публічного акціонерного товариства, про набуття особою пакету акцій у розмірі 50 і більше відсотків або 75 і більше відсотків або 95 і більше відсотків акцій товариства, а також інформації про таких власників акцій;

- викладення у новій редакції статті 65 Закону України «Про акціонерні товариства» з метою удосконалення механізму придбання акцій приватного акціонерного товариства за наслідком придбаного контрольного пакета акцій;

- доповнення Закону України «Про акціонерні товариства» новими статтями 651 «Придбання акцій публічного акціонерного товариства за наслідками придбання контрольного пакета акцій або значного контрольного пакету акцій», 652 «Обов'язковий продаж простих акцій акціонерами на вимогу особи (осіб, що діють спільно), яка є власником 95 і більше відсотків простих акцій», 653 «Обов'язкове придбання особою (особами, що діють спільно), яка є власником 95 і більше відсотків простих акцій акціонерного товариства акцій на вимогу акціонерів», 654 «Наслідки недотримання вимог щодо виконання обов'язків власником контрольного пакета акцій або значного контрольного пакету акцій або пакету акцій у розмірі 95 і більше відсотків акцій товариства» та 655 «Особливості придбання контрольного та домінуючого контрольного пакетів акцій в приватних акціонерних товариствах», тощо.

Крім того, цими законопроектами передбачено внесення змін до деяких інших законодавчих актів України з метою комплексного врегулювання механізмів придбання акцій товариства за наслідком придбаного контрольного, значного або домінуючого пакета акцій. Прийняття цих законів сприятиме підвищенню рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах, захисту прав та інтересів інвесторів та адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу [7].

2. Затвердити нові законопроекти, які передбачають ліквідацію Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та передачу її функцій НБУ та Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку. Тому, що ці нові законопроекти сприятимуть до більшої прозорості державного регулювання фінансового ринку та оптимізації регуляторного впливу на його учасників. Регулювання наблизиться до стандартів, що діють у банківському секторі із урахуванням найкращих міжнародних практик. НБУ має всі можливості для одночасного здійснення ефективного нагляду за банківським ринком та ринком небанківських фінансових послуг. Перехід функцій пруденційного нагляду за ними до центрального банку консолідує державне регулювання ринків фінансових послуг, синхронізує підходи та інструменти та підвищить ефективність нагляду за відповідними сферами ринку. Це підвищить захищеність та збільшить довіру до ринку з боку споживачів фінансових послуг. Перехід регулювання небанківських фінансових установ до Національного банку дозволить:

- скоротить кількість органів державного нагляду за ринком небанківських фінансових послуг;
- очистить ринок від недобросовісних гравців;
- запровадить однакові прозорі правила гри;
- стимулює інтенсивний розвиток цього ринку;
- збільшить інвестиційну привабливість небанківських фінансових установ;
- знизить вартість надання фінансових послуг споживачам;
- збільшить захищеність користувачів фінансових послуг [4].

3. Затвердити нові законопроекти, які передбачають скасування Закону «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати» та Декрету Кабінету Міністрів України «Про довірчі товариства» з метою усунення надмірного регулювання. Також у НБУ нагадують, що на розгляді Верховної Ради перебуває більше 20 законопроектів, необхідних для продовження реформи фінансового сектору. Стратегічне значення мають питання захисту прав споживачів фінансових послуг, захисту прав кредиторів, фінансової реструктуризації боргів підприємств та фізичних осіб, консолідації функцій державного регулювання ринків фінансових послуг, а також протидії відмиванню (легалізації) доходів, одержаних злочинним шляхом [6].

Висновки з проведеного дослідження. Розглянуто особливості контролю прибутку у акціонерних товариствах, досліджено основні види та суб'єкти корпоративного контролю. Сформульовано основні напрямки державної політики у акціонерних товариствах стосовно частки власності. Проаналізовано основні інструменти прихованого перерозподілу контролю у акціонерних товариствах, тобто прийняття рішення щодо емісії акцій. Удосконалено алгоритм прийняття рішення про емісію акцій, шляхом продажу дрібних пакетів акцій. Обґрунтовано доцільність продажу пакетів акцій менше ніж 25 %, у разі відсутності ефективності їх подальшого зберігання у власності держави. Пропонується новий механізм впровадження оптимальної стратегії використання прибутку на акціонерних товариствах з державною часткою в Україні. Запропоновано основні шляхи контролю державних органів влади над діяльністю керівників акціонерних товариств; контроль за ефективністю та доцільністю участі держави у статутних капіталах акціонерних товариств; контроль за процесом продажу державних пакетів акцій, через аналіз та оцінку цього процесу.

Отже, запропоновані нові механізми впровадження оптимальної стратегії використання прибутку на акціонерних товариствах з державною часткою в Україні дають можливість не тільки оперативно й оптимально структурувати капітал підприємств з державною часткою в їх майновому і фінансовому втіленнях, а й спрогнозувати максимальне зростання рентабельності власного капіталу і фінансової стійкості товариств в майбутньому, та розробити загальні можливі напрями підвищення ефективності діяльності товариств з державною часткою в цілому, що дасть можливість підвищити і рівень економіки нашої України.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України, Експрес-випуск від 14.02.2016 № 88/0/03.5вн-14 - <http://www.ukrstat.gov.ua>

2. Смитюх А. Арифметика корпоративного контролю [Електронний ресурс] / А.Смитюх. – Режим доступу: <http://antiraid.org.ua/2016/02/18/print:page,1,arifmetika-korporativnogo-kontrolja.html>
3. Топчак М. В. Дивідендна політика як стратегія акціонерного товариства у сфері розподілу прибутку / М. В. Топчак, І. А. Маринич // Науковий вісник. – 2014. – Вип. 15.5. – С. 123-267.
4. Черпак А. Корпоративний контроль в системі управління акціонерним товариством / А. Черпак // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2015. – № 3. – С. 25-47.
5. Шеховцов В. Визначення шляхів та підходів до управління процесами зміни форми власності підприємств ОПК та можливості у зв'язку з цим державного контролю за їх діяльністю [Електронний ресурс] / В. Шеховцов, О. Шевченко. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Monitor/May2015/6.htm>
6. Шпильова В. О. Корпоративна культура: сутність та актуальні проблеми сучасності [Електронний ресурс] / В. О. Шпильова // Ефективна економіка. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=70>
7. Штерн Г. Ю. Корпоративне управління: навч. посіб. / Г. Ю. Штерн. – Харків: ХНАМГ, 2016. – 345 с.

References

1. Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy [State Statistics Committee of Ukraine]. <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Smitiukh A. Arifmetika korporativnogo kontrolia [Arithmetic Corporate Control]. <http://antiraid.org.ua/2016/02/18/print:page,1,arifmetika-korporativnogo-kontrolja.html>
3. Topchak M. V., Marynych I.A. Dyvidentna polityka yak stratehiia aktsionernoho tovarystva u sferi rozpodilu prybutku [Dividend Policy as a Strategy Joint-stock Company in the Sphere of Distribution of the Profit]. *Naukovyi visnyk [Scientific Bulletin]*. Vol. 15.5. (2014). pp. 123-267.
4. Cherpak A. Korporatyvnyi kontrol v systemi upravlinnia aktsionernym tovarystvom [Corporate Control in the System of Management of a Joint-stock Company]. *Visnyk Ternopilskoi akademii narodnoho hospodarstva [Bulletin of Ternopil Academy of National Economy]*. no. 3. (2015). pp. 25-47.
5. Shekhovtsov V., Shevchenko O. Vyznachennia shliakhiv ta pidkhodiv do upravlinnia protsesamy zminy formy vlasnosti pidpriemstv OPK ta mozhlyvosti u zviazku z tsym derzhavnoho kontroliu za ikh diialnistiu [Determining of Ways and Approaches to Manage the Enterprises (OPK) and the State Control for their Activities]. <http://www.niss.gov.ua/Monitor/May2015/6.htm>
6. Shpylova V.O Korporatyvna kultura: sutnist ta aktualni problemy suchasnosti [Corporate Culture: the Essence and Problems of Modernity]. *Efektivna ekonomika [Effective Economy]*. <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=70>
7. Shtern H.Yu. Korporativne upravlinnia: navchalnyi posibnyk [Corporate Governance: Educational Accessory]. Kharkiv: KhNAMH, 2016. 342 p.

ДАНІ ПРО АВТОРА

Горбатенко Олена Анатоліївна, старший викладач кафедри економіки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
вул. Богдана Хмельницького, 76 кв.83 м. Переяслав-Хмельницький, 08400, Україна

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Горбатенко Елена Анатольевна, старший преподаватель кафедры экономики ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»
ул. Богдана Хмельницкого, 76 кв.83, г.Переяслав-Хмельницкий, 08400, Украина

DATA ABOUT THE AUTHOR

Gorbatenko Olena Anatoliivna, senior teacher
SHEE «Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University»
76 Bohdan Khmelnytskyi Str., 83 fl., Pereiaslav-Khmelnyskyi, Kyiv region, 08400, Ukraine

УДК 658.8:004

ІНФОРМАЦІЙНИЙ МАРКЕТИНГ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Дрок П.В.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання формування та реалізації інформаційного маркетингу як інструменту впливу на економічний розвиток країни.

Метою дослідження є визначення особливостей реалізації вітчизняного інформаційного маркетингу в сучасних умовах розвитку освіти та обґрунтування напрямів її удосконалення.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурний, порівняльний, факторний, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження.

Результати роботи. Визначено особливості реалізації вітчизняної інформаційної політики у сфері освіти. Запропоновано пріоритетні напрями удосконалення інформаційного маркетингу на середньострокову перспективу.

Галузь застосування результатів роботи. Сфера освіти.

Висновки. Інформаційний маркетинг встановлює і постійно підтримує не тільки товарний але й інформаційний обмін між потенційними учасниками ринкових відносин. Потреба в ньому тим вища, чим більше виробників однорідної продукції протистоїть нужденним у ній суб'єктам. Як правило, ще до укладання угоди, підприємець намагається детально дослідити найменші нюанси споживчих переваг, а покупець, у свою чергу, експлуатаційні й економічні характеристики запропонованих товарів. За допомогою каналів комунікаційних мереж маркетингу відомості про стан попиту і пропозиції стають надбанням обох сторін. Акт купівлі-продажу відбувається лише в тому випадку, якщо продуцент і покупець домовляються про взаємовигідні умови контракту. Результат досягнутої угоди - перехід від виробника до споживача права на використання товару в обмін на інший товар або гроші.

Ключові слова: інформаційний маркетинг, маркетингові комунікації, ринок, попит, концепції маркетингу, ціноутворення, глобалізація, народне господарства, економічна структура.

ИНФОРМАЦИОННЫЙ МАРКЕТИНГ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Дрок П.В.

Предметом исследования являются теоретические и практические вопросы формирования и реализации информационного маркетинга как инструмента влияния на экономическое развитие страны.

Целью исследования является определение особенностей реализации отечественного информационного маркетинга в современных условиях развития образования и обоснование направлений ее совершенствования.

Методы исследования. В работе применена совокупность научных методов и подходов, в том числе системный, структурный, сравнительный, факторный, что позволило реализовать концептуальное единство исследования.

Результаты работы. Определены особенности реализации отечественной информационной политики в сфере образования. Предложены приоритетные направления совершенствования информационного маркетингу на среднесрочную перспективу.

Область применения результатов работы. Сфера образования.

Выводы. Информационный маркетинг устанавливает и постоянно поддерживает не только товарный но и информационный обмен между потенциальными участниками рыночных отношений. Потребность в нем тем выше, чем больше производителей однородной продукции противостоит нуждающимся в ней субъектам. Как правило, еще до заключения сделки, предприниматель пытается детально исследовать самые нюансы потребительских предпочтений, а покупатель, в свою очередь, эксплуатационные и экономические характеристики предлагаемых товаров. С помощью каналов коммуникационных сетей маркетинга сведения о состоянии спроса и предложения становятся достоянием обеих сторон. Акт купли-продажи происходит только в том случае, если продуцент и покупатель договариваются о взаимовыгодных условиях контракта. Результат достигнутого соглашения - переход от производителя к потребителю права на использование товара в обмен на другой товар или деньги.

Ключевые слова: информационный маркетинг, маркетинговые коммуникации, рынок, спрос, концепции маркетинга, ценообразование, глобализация, народное хозяйства, экономическая структура.

INFORMATION IN THE CONTEXT OF MARKETING OF INFORMATION TECHNOLOGY

Drok P.V.

The subject of research is theoretical and practical issues of development and implementation of marketing information as a tool to influence economic development.

The study aims to determine the details of the national information marketing modern conditions of education and study areas of improvement.

Research methods. The paper used a set of scientific methods and approaches, including systemic, structural, comparative, factorial, allowing realize conceptual integrity of the study.

The results of the work. The features information implementation of national education policy. A priority directions of improvement of information marketing the medium term.

Range of application results. The sphere of education.

Conclusions. Information Marketing sets and continually supports not only trade but also exchange of information between potential participants of market relations. Need it the better, the more manufacturers of similar products opposed to those in need in her subjects. Typically, before the conclusion of the agreement, the employer is trying to explore the smallest detail nuances consumer preferences and buyer, in turn, operational and economic characteristics of the proposed goods. With channel marketing communications network information about the state of supply and demand are the property of both parties. The act of sale is only if the producer and the buyer agree on a mutually beneficial contract. The result of the agreement - the transition from producer to consumer rights to use goods in exchange for other goods or money.

Keywords: *information marketing, marketing communications, market demand, marketing concepts, pricing, globalization, the economy, the economic structure.*

Постановка проблеми. У сучасному світі все більше підприємств усвідомлює свою безпосередню залежність від суспільства і його потреб. Перехід економіки на ринкові відносини, поставив нові завдання і зажадав від підприємств нового підходу до принципів ведення бізнесу в цілому, який забезпечував би більш досконалі засоби виробничої і комерційної діяльності, їх здійснення на якісно новому рівні. Саме такий підхід стимулює використання досвіду маркетингу, його адаптацію до конкретних умов регіону і країни в цілому, який працює задля забезпечення задоволення потреб ринку, прискорення товароруку і підвищення доходності виробництва і торгівлі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою обґрунтування теоретичних концепцій розвитку інформаційного маркетингу займаються такі всесвітньовідомі вчені як: Роуз П., Мескон М., Альберт М., Хедоурі Ф., Грейсон Дж., Котлер Ф., Кузьмін І.І., Красильников С.А., Романов А.Н. та ін. Однак проблема розвитку інформаційного маркетингу в специфічних умовах ведення бізнесу в Україні залишається актуальною і малодослідженою.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання формування та реалізації інформаційного маркетингу як інструменту впливу на економічний розвиток країни.

Метою дослідження є визначення особливостей реалізації вітчизняного інформаційного маркетингу в сучасних умовах розвитку освіти та обґрунтування напрямів її удосконалення.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурний, порівняльний, факторний, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження.

Результати дослідження. Інформаційний маркетинг - це соціальний процес, метою якого є одержання за допомогою прямого обміну, або ринку необхідних товарів і послуг як для окремих індивідів і соціальних груп, так і для підприємства [5].

Інформаційний маркетинг, як економічний процес, забезпечує контакт виробника і споживача, сприяє ефективності обмінів між ними, що відбуваються на ринку, раціональній орієнтації суспільного виробництва і відтворення. З цього погляду він є цілеспрямованим початком виробництва, засобом зведення до мінімуму невідповідності попиту і пропозиції.

Існує п'ять альтернативних концепцій маркетингу, кожна з яких відповідає певному етапу становлення маркетингу:

- удосконалення виробництва;
- удосконалення товару;
- інтенсифікація збутових зусиль;
- традиційна концепція маркетингу;
- соціально-етична концепція маркетингу [5].

Загальна тенденція еволюції зазначених концепцій – перенос акценту з виробництва товару на споживача й зростаюча орієнтація на проблеми споживача.

У залежності від особливостей фірми розміру, виду діяльності, персоналу та відповідно до своїх цілей, завдань і специфіки ринку розробляється концепція маркетингу, якої фірма дотримується в своїй діяльності. Слід відзначити, що зазвичай важко знайти у чистому вигляді ту чи іншу концепцію, оскільки маркетингова концепція фірми може мати риси декількох концепцій одночасно, в залежності від специфіки пропонованих ними товарів і контролюваних ринків.

Сучасний розвиток інформаційного маркетингу в Україні відбувається в умовах соціально-економічних змін, що характеризуються динамізмом, високим ступенем невизначеності навколишнього середовища, суттєвими технологічними перетвореннями, які в значній мірі впливають і на маркетинг. Вказані процеси обумовлюють характер та закономірність його розвитку в усіх галузях народного господарства та економічних структурах країни [3].

Відносно теоретико-методологічних питань інформаційного маркетингу, то на даному етапі його розвитку вважається, що створення теорії й методології маркетингу в основному завершено. Безумовно, можлива поява нових визначень маркетингу, конкретизація й доповнення його принципів і методів, однак такий розвиток теорії маркетингу не носить принципового характеру і, перш за все, швидше становить інтерес для теоретиків, а не для практикуючих працівників.

Пріоритетним завданням інформаційного маркетингу вважається здатність передбачати майбутнє розвитку ринку, його зовнішнього та внутрішнього середовища, а підприємство на основі маркетингової діяльності може отримати стратегічну конкурентну перевагу та створити передумови для адекватної реакції на зміни й обумовити цілеспрямований вплив на зовнішнє середовище та активне його формування. Сучасний інформаційний маркетинг повинен базуватися на швидкому, гнучкому плануванні нововведень, в центрі яких завжди повинен бути споживач. Нові продукти можуть створити нові ринки, а на існуючих ринках допомагають потіснити конкурентів. Якщо раніше пріоритети віддавалися мінімізації ризику виходу на ринок з новим продуктом, то на сьогодні пріоритети зміщуються у бік прискорення виходу на ринок, прагнення стати на ньому піонером, що, як правило, сприяє збільшенню сегменту ринку. Втрати від пізнього виходу на ринок можуть суттєво перевищувати втрати від недостатньої ефективності нових продуктів.

Швидкість та гнучкість у прийнятті продуктивних рішень для багатьох підприємств є одним з цільових орієнтирів. Але створювати конкурентну перевагу відносно продукту все важче, хоча розробці нових продуктів

приділяється багато часу. Маркетологи успішних американських підприємств підкреслюють важливість максимально точного знання свого споживача з використанням методів зворотного зв'язку, що відповідають вимогам підприємства. В українській практиці ж підприємства, як правило, ставляться до споживачів як до чогось середнього між засобами задоволення власних амбіцій та неминучою необхідністю підлаштовуватися під ринкові умови. Менеджмент таких підприємств найчастіше просто делегує турботу про покупців команді, яка займається продажами, тобто, в найліпшому разі, український маркетинг має «функціональний характер» [4].

Діапазон економічних явищ, що впливають на маркетингову діяльність, змінюється залежно від розвитку ринку, виробництва послуг та потреб, і, відповідно до цього, з'являються нові елементи маркетингу, переглядаються напрями та зміст традиційних методів управління. Завдання маркетингу зводиться не тільки до реалізації вже вироблених послуг, а доповнюється впливом на споживача, на формування його потреб з урахуванням можливостей розширюваного виробництва зі створення нових послуг. На думку вченого І. Ансоффа «... ринкова культура, яка раніше лише реагувала на зміни, має стати агресивною, передбачаючою потреби покупців та спрямованою на творче створення способів їх задоволення» [3].

Тому все більшою стає потреба у концентрації розрізнених елементів управлінської діяльності, пов'язаної з впливом на рівень та структуру попиту, в єдине ціле. Погодження та реалізація інтересів суб'єктів ринку, насамперед споживачів та постачальників послуг, може зменшити дисбаланс між попитом і пропозицією та якістю функціональної дії послуги.

Інформаційний маркетинг, що робить акцент на масовості, все в частіше поступається місцем маркетингу, орієнтованому на невеликі сегменти, які в сучасний час все в більшій мірі трансформуються у ринкові ніші. Цей маркетинг орієнтований на цінності досить конкретних груп споживачів. Як результат, посилилась значимість індивідуального налаштування продуктів під конкретних споживачів, що передбачає хороші знання споживачів та індивідуалізоване ставлення до них. Все частіше практикується встановлення зворотного зв'язку з споживачами після купівлі [1].

Останнім часом в Україні інформаційний маркетинг упевнено завоює ринкові позиції як джерело, що дає змогу створювати й підтримувати певні стандарти людського життя. Він базується на основі таких принципів:

- досягнення кінцевого практичного результату виробничо-збутової діяльності відповідно до довгострокових цілей підприємства, тобто отримання прибутку від реалізації запланованої кількості й асортименту продукції;
- орієнтація не лише на поточний, а й на довгостроковий результат діяльності підприємства, що вимагає особливої уваги прогностичним дослідженням виробництва й ринку;
- застосування у взаємозв'язку тактики та стратегії активного пристосування до вимог споживачів;
- цілеспрямований вплив на попит споживачів з метою його належного формування;
- комплексність, тобто здійснення різноманітних маркетингових дій як системи взаємозалежних заходів.

Рівень ефективності маркетингової діяльності необов'язково визначається результатами поточної діяльності. Висока ефективність, в першу чергу, повинна визначатись тим, що підприємство виважено проводить маркетингову політику у стратегічному масштабі. Звідси випливає необхідність приділяти велику увагу проблемам росту бізнесу. В сучасних ринкових умовах рости менш ризиковано, ніж не рости. Але не кожен ріст є виправданим. Потрібно, щоб він приносив хороші результати, щоб був збалансованим. Баланс повинен відображатися у рості ринкової вартості підприємства, наявності вільних коштів та прийнятному ризику ведення даного бізнесу. Так, згідно з визначенням П. Доля, маркетинг - це процес управління, мета якого полягає у максимізації доходів акціонерів шляхом розробки та реалізації стратегій для побудови довірчих відносин з цінними для підприємства покупцями [4].

З точки зору посилення значимості стратегічної орієнтації в цілому та маркетингу зокрема слід відзначити тенденцію розвитку різноманітних партнерських відносин і, перш за все, з існуючими споживачами. Адже значно важче завоювати нових споживачів, ніж підвищити ступінь лояльності існуючих. Існуючих споживачів легше зацікавити новими продуктами та методами їх просування. Доцільно залучати споживачів до розробки нових продуктів, реклами, методів стимулювання продажів тощо.

Слід відзначити розвиток партнерських відносин між всіма групами впливу на підприємстві (акціонерами, керівниками, персоналом та іншими), що необхідно для вибору правильних напрямків розвитку підприємства та забезпечення їх ефективної реалізації.

В сучасних умовах акцент в діяльності підприємств зміщується з виробництва та продажу продуктів на вибір цінностей, їх створення та передачу споживачам і, як результат, перехід на маркетинг, що спонукається споживачем [1].

У маркетингу, що спонукається продуктом, продукт зазвичай створюється для великої групи споживачів, часто використовується масовий маркетинг. Маркетингова діяльність швидше орієнтована на залучення нових споживачів, аніж на утримання існуючих.

У маркетингу, що спонукається споживачем, у якості головного принципу організації діяльності підприємства розглядаються сегменти споживачів. Більше не існує ринків для продуктів, які трішки подобаються всім, - є лише ринки для продуктів, які сильно подобаються комусь. Звідси - посилення ролі сегментування шляхом проведення спеціальних якісних та кількісних досліджень. Зростає значимість аналізу споживчої цінності продуктів, що продаються. Під споживчою цінністю розуміється вигода споживача

за відрахуванням його витрат на придбання та використання даного продукту. Додаткова цінність повинна перевищувати додаткові витрати. Цим цілям служить аналіз «витрати-цінність», спрямований на порівняння цінності та всіх витрат. Наприклад, можна купити більш дорогу вантажівку, яка рідше ламається [2].

Сучасний інформаційний маркетинг в Україні повинен базуватися на швидкому, гнучкому плануванні нововведень. Маркетингові зусилля мають бути спрямовані на розробку і пропозицію такого продукту, про який споживач ще не знає. В центрі нововведень завжди повинен бути споживач. Для того, щоб знати свого споживача рекомендується застосовувати сучасні технології.

Сучасні тенденції розвитку партнерських відносин обумовили появу та швидкий розвиток маркетингу відносин, тобто такого виду маркетингу, в основі якого лежить побудова взаємовигідних відносин з ключовими партнерами: споживачами, постачальниками, оптовими та роздрібними торговцями. В сучасних умовах акцент в діяльності підприємств зміщується з виробництва та продажу продуктів на вибір цінностей, їх створення та передачу споживачам і, як результат, перехід на маркетинг, що спонукається споживачем.

Висновки. На завершення доцільно додати, що у багатьох високо розвинених країнах світу звички, наміри і поведінку економічних суб'єктів формує культура інформаційного маркетингу, тобто ефективне його регулювання, правильна організація та підвищення виробництва і доходності. Поняття «Інформаційний маркетинг» є дуже складним, тому його використання та запровадження потребує глибоких знань та правильного розуміння суті явищ, які пов'язані з ним. Тому необхідно ґрунтовно вивчати дану сферу економіки, покращувати її функціонування, усувати усі проблеми, які гальмують та пригнічують її розвиток в Україні, оскільки саме ця діяльність допоможе нам вийти на дещо вищий, прогресивніший та продуктивніший етап економічного розвитку нашої держави.

Список використаних джерел

1. Єжова Л.Ф. Інформаційний маркетинг. Навч. Посібник / Під заг. ред. Єжової Л.Ф., 2006. - 506 с.
2. Гриценко Г.П. Інформаційний маркетинг. Навчальний посібник / Під заг. ред. Гриценко Г.П., 2008. - 401 с.
3. Єжова Л.Ф. Інформаційний маркетинг. Навч. посібник [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://mmlib.net/knigi/marketing/kniga-29/>
4. Белявцев М.І., Воробйов В.Н. Маркетинговий менеджмент: Навч. посібник / Під заг. ред. М.І. Белявцева, В.Н. Воробйова. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. - 407 с
5. Павленко А.Ф., Войчак А.В. Маркетинг Підручник. / Павленко А.Ф., Войчак А.В. - К. КНЕУ, 2003. - 246 с
6. Циганкова Т.М. Сучасні моделі та тенденції розвитку стратегічного маркетингу / Циганкова Т.М. // Маркетинг в Україні. - 2004. - №2. - С 31 - 36.
7. Котлер Ф., Вероника Вонг, Джон Сондерс, Гари Армстронг Основы маркетинга, = Principles of Marketing: European Edition 4th. - М.: «Вильямс», 2007. - С. 1200.

References

1. Yezhov L.F. Information marketynh. Teach. manual, 2006. - 506 p.
2. Gritsenko G.P. Information marketynh". Textbook, 2008. - 401 p.
3. Yezhov L.F. Information marketynh. Teach. manual.: <http://mmlib.net/knigi/marketing/kniga-29/>
4. Belyavtsev M.I., Vorobyev V.N. Marketing Management: Training. manual – K.: Center of educational literature, 2006. - 407 p
5. Pavlenko A.F., Voychak A.V. Marketing. Handbook - K. KNEU, 2003. - 246 p
6. Tsygankov T.N. Current models and trends in strategic marketing // Marketing in Ukraine. - 2004. - №2. - S 31 - 36.
7. F. Kotler, Veronica Wong, John Saunders, Gari Armstrong Fundamentals of Marketing, = Principles of Marketing: European Edition 4th. - М.: «Williams», 2007. - S. 1200.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Дрок Павло Валерійович, кандитат історичних наук, старший викладач кафедри документознавства ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
08401, м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського 30
e-mail: drok_pavel@mail.ru

ДАНИЕ ОБ АВТОРЕ

Дрок Павел Валерьевич, кандитат исторических наук, старший преподаватель кафедры документоведения ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»
08401, г. Переяслав-Хмельницкий, ул. Сухомлинского 30
e-mail: drok_pavel@mail.ru

DANI about the author

Drok Pavlo Valeriyovich, Candidate of Historical Sciences, Senior Lecturer Documentation SHEE «Pereyaslav-Khmel'nyc'kyi State Pedagogic University named Grygoriy Skovoroda»
08401, Pereyaslav-Khmel'nyc'kyi, Suhomlinskogo str. 30
e-mail: drok_pavel@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ ЦІНОУТВОРЕННЯ В ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ

Железняк О.В.

У статті розглянуто методи і прийоми ціноутворення, що використовуються підприємствами туристичної галузі в Україні.

Метою дослідження є визначення необхідності удосконалення діяльності туристичної галузі по забезпеченню нормальних умов для покращення функціонування туризму.

Методологічною основою дослідження виступають нормативно-законодавчі акти України, аналіз наукових публікацій і статистичних матеріалів.

Методами дослідження виступає: системний підхід, порівняльний аналіз, статистичні спостереження і порівняння.

Результати дослідження показали про необхідність використання гнучкого підходу в ціноутворенні туристичного продукту.

Ключові слова: фактори, етапи, процеси, методи, стратегія, ціна, ціноутворення, якість, політика, турпродукт, попит, пропозиція.

ОСОБЕННОСТИ ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ В ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ

Железняк Е.В.

В статье рассмотрены методы и приемы ценообразования, используемых предприятиями туристической отрасли в Украине.

Целью исследования является определение необходимости совершенствования деятельности туристической отрасли по обеспечению нормальных условий для улучшения функционирования туризма.

Методологической основой исследования выступают нормативно-законодательные акты Украины, анализ научных публикаций и статистических материалов.

Методами исследования выступает: системный подход, сравнительный анализ, статистические наблюдения и сравнения.

Результаты исследования показали о необходимости использования гибкого подхода в ценообразовании туристического продукта.

Ключевые слова: факторы, этапы, процессы, методы, стратегия, цена, ценообразование, качество, политика, турпродукт, спрос, предложение.

FEATURES PRICING IN TOURISM

Zhelezniak O.V.

The article discusses pricing methods and techniques used by enterprises of the tourism industry in Ukraine.

The study aims to determine the need for improvement of the tourism industry to ensure normal conditions for improving the functioning of tourism.

The methodological basis of research are normative and legislative acts of Ukraine, analysis of scientific publications and statistical data.

Methods of research supports: a systematic approach, comparative analysis, statistical observation and comparison.

The results showed about the need for flexibility in pricing tourist product.

Keywords: factors, stages, processes, methods, strategies, price, pricing, quality, policy, tourism product, demand, supply.

Актуальність теми. Сучасні умови господарювання вимагають від туристичних підприємств застосування гнучкої системи формування ціни на туристичний продукт, яка була б здатна адекватно реагувати на зміни численних факторів, що впливають на процес ціноутворення і забезпечила б довгостроковий фінансовий успіх туристичного підприємства. Виділення ціноутворення як окремого стратегічного процесу в діяльності туристичного підприємства, ґрунтовне дослідження та аналіз його складових частин є основою нового методологічного підходу до формування ціни на туристичний продукт.

Ефективне управління ціноутворенням можливе тільки при комплексному системному підході до аналізу всієї мережі процесів туристичного підприємства.

Мета дослідження. Метою дослідження є особливості визначення ціноутворення в туристичній галузі.

Ступінь дослідження. Дослідженням теоретико-методологічних аспектів проблем ціноутворення в умовах фінансової кризи є наукові праці таких відомих науковців, як Башкірова І.Н., Відяпін В.І., Гелюта І.Ф., Герасименко В.В., Голиков Е.А., Горфинкель В.Я., Журавльова Г.П., Каламбет А.П., Котлер Ф., Менкью Н.Г., Салімжанов І. К., Тарасович В.М., Цацулін А.Н., Швандар В.А. Щодо туристичної галузі України, особливостями ціноутворення і аналізу результатів роботи цієї галузі займалися такі науковці як В. Азара, В. Главацький, Л. Гринів, М.Долішній, В.Павлов, В.Сенін, О.Шаблій та інші.

Виклад основного матеріалу. Ціна являє собою економічну категорію, що означає грошову вартість (цінність), а саме ціну, за яку продавець хоче продати, а покупець готовий купити товар.

Використання гнучкого підходу до ціноутворення повинно бути маневреним та динамічним. Політика ціноутворення здійснюється з урахуванням зовнішніх і внутрішніх факторів розвитку туристичної організації. До

зовнішніх факторів відносять: співвідношення попиту та пропозиції; рівень і динаміку конкуруючих цін; державне регулювання як економіки в цілому, так і сфери туризму зокрема; політичну ситуацію; споживачів, їх платоспроможність, інтереси, звички та смаки. Ціноутворення в туризмі – це комплексна міра, обумовлена різноманітністю продукту, високим рівнем конкуренції та складністю чіткої оцінки майбутнього попиту [2, с.123-126].

Внутрішні фактори або цілі ціноутворення полягають в:

- максимізації поточного прибутку від формування і реалізації продукту;
- утриманні позицій на ринку;
- досягненні лідерства в якості тур продуктів;
- завоюванні і підтримці лідерства на ринку туристських послуг;
- прагненні туристської організації до збільшення темпів росту формування та реалізації, навіть за рахунок зниження доходів;
- бажанні підняти свій імідж (престиж);
- зацікавленості туроператора і турагента в збільшенні своєї частки на ринку туристських послуг;
- бажанні туроператора ухилитися від обвинувачення в монополізації;
- прагненні уникнути банкрутства.

Теоретичні аспекти цінової політики охоплюють заходи короткотермінового і разового характеру, які спрямовані на непередбачені зміни цін на ринках чи поведінки конкурентів, помилок управлінського персоналу, і можуть іноді йти всупереч стратегічним завданням туристичного підприємства. Тому розглянемо етапи ціноутворення, які використовуються у світовій та вітчизняній практиці. Зупинимося на тих методах, які найчастіше використовуються в Україні та застосовуються на міжнародному рівні:

Процес ціноутворення складається з семи етапів [7]:

Етап 1. Визначення мети ціноутворення (отримання прибутку, виживання підприємства, забезпечення конкурентоспроможності тощо).

Етап 2. Аналіз попиту на товар (оцінка попиту при різних цінах, аналіз факторів впливу на попит, встановлення максимальної ціни тощо).

Етап 3. Аналіз витрат (розрахунок постійних, змінних, повних, середніх та маржинальних витрат тощо).

Етап 4. Аналіз цін конкурентів (аналіз реальних цін на конкуруючі товари, порівняння товарів та їх якості).

Етап 5. Вибір методу ціноутворення (методи прямого ціноутворення чи непрямого).

Сутність етапу в безпосередньому визначенні ціни. На цьому етапі відбувається ціноузгодження всіх складових турпродукту. Ціна комплексного туристичного пакету є похідною від цін виробників окремих послуг.

Ціна конкретного продукту визначається взаємодією трьох груп факторів:

- індивідуальних витрат виробництва й збуту;
- стану попиту;
- рівня конкуренції на ринку.

З урахуванням цих факторів у практиці маркетингу сформувались два основних підходи до встановлення ціни:

1. Витратний.
2. Ринковий (маркетинговий).

Якщо підприємство прийняло рішення до повної суми витрат додавати певний відсоток прибутку – такий метод називається витратним. Цей метод дуже популярний на туристичному ринку, оскільки гарантує отримання прибутку та зменшує вплив цінової конкуренції. Розмір відсотку прибутку може бути стандартним для галузі, а може коливатись у залежності від виду товару, його цінності, обсягу продаж, сезону. Як правило фірми визначають нормативний прибуток 15 – 20% від собівартості. Витратний метод розраховується двома способами.

1. На основі «витрати + прибуток».
2. На основі «цільового прибутку».

Собівартість тура в різних випадках розраховується по-різному й залежить від виду тура:

- попередня, тобто точна собівартість відома ще до безпосередньої реалізації тура, застосовується відносно індивідуальних турів і визначається простим підсумовуванням вартостей туристичних послуг постачальників.

- плановоточна собівартість - невідома до моменту безпосередньої реалізації тура. Застосовується при організації групових турів і визначається розподілом загальної суми вартостей туруслуг постачальників між всіма учасниками тура з урахуванням групових знижок на проживання, екскурсійне обслуговування.

Ціна турпакета на одного туриста визначається методом нормативної калькуляції по формулі:

$$Ц = (C + П - З + K) / (Ч + KС), \text{ де} \quad (1)$$

Ц - ціна турпакета на одного туриста, грн.;

С - собівартість послуг, що входять у турпакет, грн.;

П - прибуток туроператора, грн.;

З - знижка, надана туроператором туристові із ціни окремих видів послуг, що входять до турпакету, грн.;

К - комісійна винагорода турагента, що реалізує турпакет (може бути із плюсом й означає надбавку до ціни турпакета, а може бути з мінусом й означає знижку із ціни туроператора на користь турагента), грн.;

Ч - кількість туристів у групі, осіб;

КС – кількість супровідних осіб групи туристів, осіб.

Ринковий (маркетинговий) підхід до визначення ціни в туризмі припускає вивчення ринку споживачів конкурентів тощо. До даного підходу відносять наступні методи ціноутворення:

1) ціноутворення з орієнтацією на рівень конкуренції - практично в основу ціни беруть ціну конкурентів. У цьому випадку фірми прагнуть зберегти постійну залежність між своїми цінами й витратами;

2) ціноутворення з орієнтацією на попит - при цьому виявляється максимальна сума, що споживач буде згоден сплатити за дану послугу. Проводяться маркетингові дослідження (анкети, опитування, інтерв'ю). На основі досліджень прогнозується попит, потім визначаються сприятливі витрати виробництва. Для кожного сегмента повинна бути встановлена своя ціна за результатами маркетингових досліджень.

Етап 6. Вибір цінової стратегії (стратегія швидкого проникнення на ринок, стратегія високих цін, низьких цін, проникнення, зняття вершків, цінового лідера, ціна – якість тощо).

Етап 7. Встановлення остаточної ціни (перевірка встановленої ціни на відповідність цінового образу підприємства, прогнозування реакції конкурентів, встановлення остаточної ціни).

Одним з етапів ціноутворення є вибір цінової стратегії. Насамперед, він ґрунтується на аналізі таких чинників:

- якісні характеристики турпродукту;
- ступінь новизни турпродукту;
- умови конкуренції;
- особливості ринку збуту;
- витрати та розмір очікуваного прибутку;
- імідж підприємства.

Під ціновою стратегією ми розуміємо політику цін на довгострокову перспективу, що повинна бути інструментом здійснення стратегічних цілей.

Кожній меті може відповідати та чи інша стратегія, яка відображає один з аспектів цінової політики: ціновий рівень, цінова дискримінація, еластичність цін, диференціація цін.

Стратегія низьких цін є одним із способів проникнення на ринок і завоювання його значної частки для нового товару. Небезпека проведення такої цінової політики полягає в тому, що:

по-перше, вона може викликати високий попит на товар, який значно перевищуватиме виробничі можливості фірми. А для фірми недостатньо встановити ціни на низькому рівні, важливо виконати всі одержані замовлення;

по-друге, політика низьких цін звужує можливості зміни цін у майбутньому. Ціни завжди легше знизити, ніж підвищити;

по-третє, існує небезпека сприйняття дешевого товару як низькоякісного, тому, що, власне, якість асоціюється у покупців з ціною.

Ця стратегія не отримала широкого поширення на туристичному ринку, оскільки середні та малі підприємства, що тут переважають, не мають достатньо фінансових ресурсів, щоб перекрити витрати на її втілення. Описаний підхід набуває сенсу при дуже еластичному попиті та великих обсягах виробництва і продаж.

Політика високих цін спрямована на те, щоб заробити на тих покупцях, які спроможні платити за товар більш високу ціну. Перевагою такої політики є можливість швидкого покриття витрат на виробництво і маркетинг, отримання відповідних прибутків, підвищення іміджу фірми, як підприємства – новатора, а також уникнення небажаного ажіотажного попиту.

Стратегія цінової дискримінації, тобто встановлення різного рівня цін для різних сегментів ринку, є привабливою, тому, що розрахована на різноманітні можливості платоспроможності покупців. Крім того, застосовуючи цю стратегію та поширену програму цінових знижок фірма виробник забезпечує своє виживання.

Підприємства, які планують розробити новий товар-імітатор стикаються з проблемою його позиціонування щодо товарів-конкурентів за показниками якості й ціни. Для такого випадку пропонується чотири варіанти стратегії позиціонування ціни (рис.) [7].

		Ціна		
		Висока	Середня	Низька
Якість товару	Висока	1. Стратегія преміальних націнок	2. Стратегія глибокого проникнення на ринок	3. Стратегія підвищеної ціннісної значущості
	Середня	4. Стратегія завищеної ціни	5. Стратегія середнього рівня	6. Стратегія доброякісності
	Низька	7. Стратегія пограбування	8. Стратегія показного блиску	9. Стратегія низької ціннісної значущості

Рисунок. Стратегії з урахуванням співвідношення «ціна-якість» товару

Стратегія глибокого проникнення на ринок дає змогу зацікавити споживачів завдяки високій якості товару та середній ціні;

Стратегія підвищеної цінності значущості (висока якість) і стратегія доброякісності (середня якість) за низької ціни на товар є надзвичайно вигідними для покупця і дають змогу великим фірмам вирішити дві проблеми – завоювати ринок або збільшити частину ринку. Остання стратегія передбачає визначення ціни з урахуванням якості товару і може розглядатися в межах товарного асортименту і конкурентних стратегій залежно від рівня якості товару порівняно з іншими моделями або конкурентними товарами-аналогами.

Стратегія завищеної ціни (середня якість – висока ціна) хоча й дозволяє фірмі звести до мінімуму витрати на етапі впровадження, проте приховує певний ризик, що висока ціна зашкодить попиту.

Стратегія середнього рівня передбачає встановлення середніх цін на товари середньої якості;

Стратегія пограбування (висока ціна) та стратегія показного блиску (середня ціна) за низької якості товару криє в собі загрозу втратити в майбутньому покупця.

Стратегія низької цінності значущості передбачає встановлення низької ціни на товари низької якості.

Цінові стратегії 1, 5, 9 ілюструють диференціацію ціни залежно від рівня якості.

Стратегії 2, 3, 6 націлені на витиснення конкурентів.

Стратегії 4, 7, 8 демонструють завищення ціни відносно корисного ефекту товару.

Важливим аспектом цінової стратегії є питання еластичності ціни. За ступенем гнучкості розрізняють маркетингову політику однієї ціни (ціна залишається стабільною досить тривалий час) та гнучких, тобто еластичних цін.

Як правило, стабільні ціни діють на ринках, де відбувається масовий продаж товарів, тоді як гнучкі ціни характерні для ринків, де укладаються індивідуальні тури.

Використовуються і інші стратегії ціноутворення:

- стратегія престижних цін (для споживачів, які цінують якість та унікальність продукту)
- стратегія наслідування лідера
- стратегія цін, що падають
- стратегія переважної ціни
- стратегія цін ринкового сегменту.

Висновки. Для досягнення поставлених цілей з найменшими витратами й найбільшою ефективністю необхідно вибирати найбільш ефективну цінову стратегію та її розробку.

Ціноутворення в сфері туризму повинно постійно забезпечувати:

- 1) високу еластичність цін у різних сегментах туристського ринку;
- 2) встановлення розриву в часі між моментами встановлення ціни і купівлі-продажу турпродукту;
- 3) встановлення роздрібних цін, тому що вони призначені безпосередньо для споживання;
- 4) нездатності туристських послуг до збереження, внаслідок чого роздрібні торговці не розділяють з виробниками ризику, пов'язаного з утворенням нереалізованих запасів;
- 5) високий ступінь впливу конкурентів (на однакові туристські послуги діють два рівні цін – внутрішні і зовнішньоторговельні, наприклад тарифи на транспорт, готельні послуги, обслуговування туристів. Тому, з урахуванням міжнародних вимог, ціни для іноземних туристів встановлюються на більш високому рівні, ніж для вітчизняних);
- 6) встановлення сезонної диференціації цін і тарифів (оскільки попит на туристські послуги носить яскраво виражений сезонний характер);
- 7) витратний механізм туристської послуги (ціна не повинна викликати в покупців негативних емоцій, або пов'язана зі статусом клієнта);
- 8) орієнтацію не на середнього споживача, а на певні типові групи.
- 9) значний ступінь державного регулювання в сфері транспорту, що часто включає елементи контролю цін.
- 10) визначення ціни однієї туристської путівки, яка залежить від виду туру (груповий чи індивідуальний. Чим більша чисельність групи, тим нижча вартість туру в розрахунку на одну людину. Ціна туру на одну людину залежить від кількості тур днів: чим триваліший тур, тим дорожче він буде коштувати за інших рівних умов;

11) туристичні організації повинні постійно застосовувати наступні знижки з вартості турпродукту (сезонні; знижки для дітей і школярів; зазвичай дітям до 7 років надається знижка 50%, школярам – 40%; спеціальні знижки, надані авіакомпаніями і готелями для людей у віці 50-65 років; знижки для постійних клієнтів; знижки у випадку, якщо турист, який забронював тур, дає фірмі право самостійного вибору однієї з трьох дат свого відправлення й одного з трьох пунктів призначення відпочинку.

Кожен метод ціноутворення має свої переваги і недоліки. Тому кожна туристична компанія повинна приймати власне рішення в цій сфері, враховуючи конкретну ситуацію і уподобання споживачів, які можуть дещо відрізнятися в різних регіонах світу.

Крім того туристичним послугам України потрібно інтегрувати до кращих стандартів, зменшувати свої витрати і робити всі умови щоб державне регулювання туристичної галузі забезпечувало нормальні умови для функціонування туризму. Для того, щоб туристи приїжджаючи в Україну були задоволені відпочинком і щоб ціни відповідали якості наданих послуг, але на жаль поки що ми можемо сказати, що ціни є високими на

туристичні послуги, а надання послуг є низьким через недостатність кваліфікованих працівників та низьке державне регулювання. В Україні потрібно активно переймати і запроваджувати сучасні методики оцінки туристичної діяльності, для того щоб туристичному комплексу було легше інтегруватися до світового ринку туристичних послуг.

Список використаних джерел

1. Закон України про внесення змін до закону України «Про туризм» від 18.11.03 р. №1282-IV // Офіційний вісник України.-2003.-№50.-С.260
2. Бицько О.С. Особливості ціноутворення в туристичній галузі України // Зовнішня торгівля: право та економіка.-2007.-№1.-С.123-126
3. Іляшенко А.Х. Туристичні ресурси як передумова розвитку туристично-рекреаційної галузі України // Держава та регіони. - 2008. - №5. - С.64-68.
4. Мальська М.П. Економіка туризму: теорія та практика: підручник / М.П. Мальська, М.Й. Рутинський, С.В. Білоус, Н. Л. Мандюк. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 544 с.
5. Оцінка та напрямки удосконалення конкурентоспроможності туристичних підприємств // Лужанська Т.Ю., Костенко С.А., Катц Е.Б., Будкевич Г.Б. // Економічний форум. – 2015. – С. 258–267.
6. Мельниченко С.В. Управління бізнес-процесами в туризмі: монографія / С.В. Мельниченко, К.А. Шеєнкова. – К.: КНТЕУ, 2015. – 263 с.
7. Оснач О.Ф. Промисловий маркетинг. Підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / О.Ф. Оснач, В.П. Пилипчук, Л.П. Коваленко – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 364 с.
8. www.tourism.gov.ua
9. www.ukrstat.gov.ua

References

1. Zakon Ukraini pro vnesennya zmin do zakonu Ukraini «Pro turizm» vid 18.11.03 r. 1282-IV // Ofitslyniy vlsnik Ukraini.-2003.- №50.-S.260
2. Bitsko O.S. Osoblivosti zinoutvorenniya v turistichniy galuzi Ukraini // Zovnishnya torgivlya: pravo ta ekonomika.-2007.- №1.-S.123-126
3. Ilyashenko A.H. Turistichni resursi yak peredumova rozvitku turistichno-rekreatslynoyi galuzi Ukraini // Derzhava ta reglioni.-2008.- №5.-S.64-68
4. Malska M.P., Rutinskiy M.Y., Bilous S.V., Mandyuk N.L. Ekonomika turizmu: teoriya ta praktika:pidruchnik – K.: Zentr uchbovoi literaturi, 2014. – 544 s.
5. Luzhanska T.Yu., Kostenko S.A., Katz E.B., Budkevich G.B. Ozinka ta napryamki udoskonalennya konkurentospromozhnosti turistichnih pidpriemstv // Ekonomichniy forum. – 2015. – S. 258–267.
6. Melnichenko S.V., Sheenkova K.A. Upravlinnya bisnes-prozesami v turizmi: monografiya. – K.: KNTEU, 2015. – 263 s.
7. Osnach O.F., Pilipchuk V.P., Kovalenko L.P. Promisloviy marketing. Pidruchnik [dlya stud. visch. navch. zakl. – K.: Zentr uchbovoi literaturi, 2009. – 364 s.
8. www.tourism.gov.ua
9. www.ukrstat.gov.ua

ДАНИ ПРО АВТОРА

Железняк Олена Валеріївна, викладач кафедри професійної освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди
1пров.Трубіжний, 23, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна
e-mail: Koziy_TV@mail.ru

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Железняк Елена Валерьевна, преподаватель кафедры профессионального образования ГВУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды
1пров.Трубижний, 23, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл., Украина
e-mail: Koziy_TV@mail.ru

DATA ABOUT THE AUTHOR

Zhelezniak Elena, Lecturer of Department of Vocational Education SHEE «Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University»
prv. Trubizne, 23, Pereyaslav-Khmelnitsky, Ukraine
e-mail: Koziy_TV@mail.ru

ПРОБЛЕМИ КОМУНІКАЦІЙ В УПРАВЛІННІ ОРГАНІЗАЦІЄЮ**Зленко А.М.,
Ісайкіна О.Д.**

Комунікації – це складні процеси, що охоплюють кілька взаємозалежних етапів, кожен з яких є важливим для розуміння адресатом суті надісланого йому повідомлення. Якщо знехтувати певними правилами передавання інформації її зміст може бути втрачено. Тому слід обирати такий метод комунікації, що сприяв би забезпеченню найефективнішого і найбезпечнішого обміну інформацією в кожній конкретній управлінській ситуації.

Предметом дослідження є комунікації в системі управління організацією.

Метою публікації є з'ясування ролі комунікаційного процесу в управлінні організацією, дослідження переваг, недоліків і бар'єрів різних способів комунікацій.

Результати роботи можуть знайти своє практичне застосування в менеджменті сучасних вітчизняних підприємств та організацій.

Створення ефективних внутрішніх та зовнішніх комунікацій досягається шляхом добре організованого комунікаційного процесу. Комунікації виступають тим ланцюгом, що поєднує всі елементи організації в цілісну систему.

Разом з тим, комунікація не обмежується простим передаванням даних. Вона має здійснюватися так, щоб надіслана інформація мотивувала дії того, кому вона адресована. А це можливо за умови, коли обидві сторони впевнені в тому, що вирішення і відповідні дії на основі даної інформації змінять ситуацію на краще. Тому інформація повинна бути достовірною, своєчасною, повною і релевантною.

Вимоги до інформації неоднакові на різних стадіях процесу управління. Так, при визначенні цілей велике значення мають обсяг інформації, наукова і технічна її новизна, повнота. При оцінюванні ситуації важливою є структура інформації, що дає змогу використати системний підхід для аналізу ситуації. При розробленні управлінських рішень – її своєчасність, повнота, можливість автоматизованого оброблення тощо.

Загалом, слід зазначити, що оперативне освоєння збору, обробки та ефективного використання інформації постає стратегічним завданням управлінської діяльності. Від його вирішення залежить швидкість винайдення та актуальність прийняття і реалізації управлінських рішень. Широке використання інформаційних технологій радикально вплинуло на організацію комунікаційних процесів в сучасному суспільстві: встановлення зв'язків стало простіше, обмін інформацією набув практично миттєвого характеру, знизилась залежність від місця знаходження комунікантів, з'явилися нові способи комунікацій, які максимально наблизили дистанційне спілкування до безпосереднього.

Ключові слова: комунікація, комунікаційний процес, інформація, управління, організація.

ПРОБЛЕМЫ КОММУНИКАЦИЙ В УПРАВЛЕНИИ ОРГАНИЗАЦИЕЙ**Зленко А.Н.,
Исайкина Е.Д.**

Коммуникации – это сложные процессы, которые охватывают несколько взаимозависимых этапов, каждый из которых является важным для понимания адресатом сути отправленного ему сообщения. Если пренебречь определенными правилами передачи информации, ее содержание могут быть утеряны. Поэтому следует избирать такой метод коммуникации, который способствовал бы обеспечению самого эффективного и самого безопасного обмена информацией в каждой конкретной управленческой ситуации.

Предметом исследования являются коммуникации в системе управления организацией.

Целью публикации является выяснение роли коммуникационного процесса в управлении организацией, исследование преимуществ, недостатков и барьеров разных способов коммуникаций.

Результаты работы могут найти практическое применение в менеджменте современных отечественных предприятий и организаций.

Создание эффективных внутренних и внешних коммуникаций достигается путем хорошо организованного коммуникационного процесса. Коммуникации выступают в качестве той цели, которая сочетает все элементы организации в целостную систему.

Вместе с тем, коммуникация не ограничивается простой передачей данных. Она должна осуществляться так, чтобы отправленная информация мотивировала действия того, кому она адресована. А это возможно при условии, когда обе стороны уверены в том, что решение и соответствующие действия на основании данной информации изменят ситуацию к лучшему. Поэтому информация должна быть достоверной, своевременной, полной и релевантной.

Требования к информации неодинаковые на разных стадиях процесса управления. Так, при определении целей большое значение имеют объем информации, научная и техническая ее новизна и полнота. При оценивании ситуации важной является структура информации, которая дает возможность использовать системный подход для анализа ситуации. При разработке

управленческих решений – ее своевременность, полнота, возможность автоматизированного обрабатывания и тому подобное.

В целом, следует отметить, что оперативное освоение сбора, обработки и эффективного использования информации является стратегическим заданием управленческой деятельности. От его решения зависит скорость и актуальность принятия и реализации управленческих решений. Широкое использование информационных технологий радикально повлияло на организацию коммуникационных процессов в современном обществе: установление связей стало проще, обмен информацией приобрел практически мгновенный характер, снизилась зависимость от места нахождения коммуникантов, появились новые способы коммуникаций, которые максимально приблизили дистанционное общение к непосредственному.

Ключевые слова: коммуникация, коммуникационный процесс, информация, управление, организация.

PROBLEMS OF COMMUNICATION IN ORGANIZATION MANAGEMENT

Zlenko A.M.,
Isaykina O.D.

Communications are complicated processes, that cover several interrelated stages, each of which is important for understanding of addressee the essence of the sent message. If one ignore some rules of submitting of the information, its content may be strained or even lost. So one should choose such method of communication, which can provide the most effective and the safest exchange of information in every management situation.

The subject of the research are communications in the system of organization management.

The aim of the publication is to find out the role of communicative process in the organization management, to research the advantages, disadvantages and barrier of different kinds of communication.

Results of the work may find its practical application in management of modern domestic enterprises and organizations.

Creating of effective inner and outer communications is achieved by well-organized communicative process. Communications are that chain, which combines all elements of organization in the integral system.

At the same time, communication is not limited by a simple data transmission. It must be carried out in such a way, that sent information would motivate actions of whom it was addressed. And it is possible by a condition, when both sides are sure, that solution and appropriate actions on the base of given information will improve the situation. That is why the information must be reliable, timely, complete and relevant.

Requirements for information are not the same on different stages of management process. When defining goals, a great value have the amount of information, its scientific and technical novelty, completeness. In assessing the information, its structure is important, which gives an opportunity to use systematic approach to analyze the situation. When developing management solutions – its timeliness, completeness, possibility of automated processing etc.

In general, we should notice, that operative exploration of gathering, processing and effective using of the information rises as a strategic task of management. From its solution depends the rapidity of finding and the actuality of adoption and implementation of management decisions.

The wide using of informational technologies radically affected on the organization of communicative processes in modern society: establishing of relations became easier, the information interchange got almost instantaneous nature, the dependence on location of communicants decreased, new ways of communication, which brought closer a distance communication to direct, appeared.

Keywords: communication, communicative process, information, management, organization.

Актуальність дослідження. Необхідність використання комунікацій в управлінській діяльності обумовлюється високим ступенем інформаційної складності завдань, які стоять перед сучасними організаціями. Вдале впровадження комунікацій впливає на систему внутрішніх та зовнішніх взаємин підприємства шляхом оптимізації процесу обміну інформацією, зменшенню завантаження менеджерів та створенню умов прийняття ефективних управлінських рішень.

Ступінь дослідження. Проблемам комунікацій в цілому та в управлінській діяльності зокрема присвячені праці багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених. По-перше видатних представників наукових шкіл менеджменту таких як: Ф. Тейлор А. Файоль, Г. Гант, К. Шенон, Н. Вінер, М. Мескон, П. Друкер, Г. Мінцберг. По-друге, загальні засади теорії комунікацій закладені в працях таких видатних вчених, як: Ю. Хабермас, К. Ясперс, М. Вебер, Г. Почепцов, Ф. Денс, Р. Шералієвої, Ф.С. Бацевич, В.М. Манакіна, О.В. Яшенкової. Нарешті, безпосередньо питання використання інформації і комунікації в управлінні розглядали в своїх працях В. Бебик, Р. Пушкар, Т. Безверхнюк, Н. Дніпренко, О. Зернецька, А. Мельник, Т. Ляпіна та інші.

Предметом дослідження є комунікації в системі управління організацією.

Метою публікації є з'ясування ролі комунікаційного процесу в управлінні організацією, дослідження переваг, недоліків і бар'єрів різних способів комунікацій.

Виклад основного матеріалу. Умови інформаційного суспільства вимагають від сучасного управлінця володіння новітніми підходами в роботі з інформацією, адже саме вона виступає основним інструментом та результатом його праці. Інформація – це найважливіший ресурс, який дає змогу організаціям розвиватися, зміцнювати стратегічні позиції. Комунікаційний процес визначають як обмін

інформацією між двома чи більше людьми. Основна мета такого процесу полягає в забезпеченні розуміння інформації, що є предметом обміну, тобто повідомлень.

Разом з тим, комунікація не обмежується простим передаванням даних. Вона має здійснюватися так, щоб надіслана інформація мотивувала дії того, кому вона адресована. А це можливо за умови, коли обидві сторони впевнені в тому, що вирішення і відповідні дії на основі даної інформації змінять ситуацію на краще. Тому інформація повинна бути достовірною, своєчасною, повною і релевантною.

Вимоги до інформації неоднакові на різних стадіях процесу управління. Так, при визначенні цілей велике значення мають обсяг інформації, наукова і технічна її новизна, повнота. При оцінюванні ситуації важливою є структура інформації, що дає змогу використати системний підхід для аналізу ситуації. При розробленні управлінських рішень – її своєчасність, повнота, можливість автоматизованого оброблення тощо.

Створення ефективних комунікацій як усередині, так і за межами організації досягається шляхом добре організованого комунікаційного процесу. Для досягнення високої якості та результативності управління усі учасники процесу мають мати рівний доступ до інформаційних ресурсів, можливість безперешкодно та ефективно комунікувати один з одним, формуючи оптимальні умови для успішного прийняття рішень, вирішення конфліктів та спільної роботи команди [7, с. 195].

Загалом у комунікаційному процесі вирізняють чотири базових елементи:

- відправник – особа, яка генерує ідеї або збирає інформацію та передає її;
- повідомлення – інформація, закодована за допомогою символів;
- канал – засіб передачі інформації;
- одержувач – особа, котрій призначено інформацію й яка інтерпретує її [8].

Під час обміну інформацією завданням відправника та одержувача є складання повідомлення, використання каналу зв'язку для його передачі таким чином, щоб обидві сторони зрозуміли і підтримали висхідну ідею.

Комунікації можуть відбуватися різними способами – усно, невербально, письмово. Відповіддю на виклики часу є поява електронної комунікації. Кожна з них має свої переваги і недоліки, що і зумовлює сфери їх використання [2].

Усні комунікації передбачають спілкування за допомогою усного мовлення (бесіда зі співрозмовником наодинці, наради, виступи перед аудиторією, телефонні розмови). Перевагою таких комунікацій є економія часу, швидше порозуміння, яке забезпечується інтонацією, гучністю голосу, його емоційним забарвленням. Інтонація служить індикатором психологічного стану того, хто говорить. Якщо вона повчальна, то в співрозмовника виникає внутрішній протест щодо неї; якщо довірлива – співрозмовник відчуває власну винятковість, що налаштовує його на сприйняття інформації та довіру до неї.

На увагу слухача впливає і гучність голосу. Зокрема, особливий наголос на певному слові означає важливість його для осмислення подальшої інформації. Емоційне забарвлення голосу свідчить про обурення чи невдоволення людини тим, що відбувається. До цього засобу нерідко вдаються керівники, вказуючи підлеглим на допущені помилки. Однак іноді це спричиняє протилежний бажаному ефект. У деяких випадках підвищення голосу негативно впливає на слухача, погіршуючи взаєморозуміння.

Усні комунікації є доцільними за необхідності швидкого прийняття рішень. Вони забезпечують оперативний зворотний зв'язок. Це зумовлено не лише тим, що усна мова є майже миттєвим перетворенням думок на зрозумілі сигнали, а й тим, що при такій розмові можна уникати зайвих подробиць, особливо коли співрозмовники добре знайомі. У такому разі існує «розуміння з півслова», яке, до того ж, підкріплюється невербальними сигналами [5].

Невербальні (несловесні) комунікації – комунікації через міміку, жести, вираз очей тощо, що свідчать про ставлення співрозмовників один до одного і до інформації, якою вони обмінюються. Вчені встановили, що 55% повідомлень сприймаються через вираз обличчя, пози, жести; 38% – через інтонації голосу і лише 7% – через слова. Невербальні сигнали («мова тіла») можуть багато чого розповісти про внутрішній стан навіть незнайомої людини. Вони посилюють сприйняття співрозмовником почутого, підтверджуючи його достовірність (у разі адекватних символів) або спростовуючи (коли невербальні знаки вказують на обман). Вміле їх використання дає змогу розуміти людей, вести переговори, вирішувати конфлікти, виступати перед аудиторією, викликати довіру тощо [5].

Письмові комунікації – це передавання інформації на паперових, магнітних, лазерних носіях. Використовуються за необхідності передати або зафіксувати і зберегти інформацію точно. Найчастіше вдаються до них під час складання планів та звітів, написання доповідей та оформлення оголошень, інформування широкого загалу користувачів інформації, що перебувають поза межами безпосередньої досяжності (довідники, рекламні проспекти, відомчі інформбулетені, газети тощо). Їх перевагами є те, що вони дають змогу ґрунтовно підготувати повідомлення, привести його у відповідність до стандартних вимог (лаконічність, системність викладення, повнота, коректність) і зберігати інформацію протягом тривалого часу. Водночас вони мають суттєві вади: потребують ретельної підготовки і значних витрат часу для написання повідомлення, щоб викладену інформацію адресат сприймав однозначно, саме так, як того хотів відправник; зворотний зв'язок за таких комунікацій уповільнений (якщо в листі є незрозуміла інформація чи помилка, для її з'ясування необхідно кілька днів).

Професійний рівень управлінця проявляється у зовнішньому оформленні письмового спілкування. Закреслення, виправлення в тексті, друкарські помилки і т.п. псують враження від письмового повідомлення так само, як незграбні манери відволікають від усного мовлення. Крім того, необхідно дотримуватись граматичних правил – орфографічні, пунктуаційні помилки і безграмотний виклад змісту є ознаками неосвіченості автора.

Удосконалення комунікацій можна забезпечити шляхом використання контрольного переліку «П'ять «С» комунікацій», який наводить Р. Фалмер [3]. Якщо повідомлення високо оцінюється за кожною з таких категорій, то воно успішно передасть ідеї від відправника до одержувача.

Розглянемо ці комунікації детальніше [3]:

1. Ясність (Clarity). Якщо використати стосовно комунікаційного процесу закон управління, сформульований Морфі («Якщо що-небудь може зіпсуватися, то воно зіпсується»), то він матиме такий вигляд: «Якщо у вашому повідомленні що-небудь може бути неправильно сприйнятим, то воно і буде неправильно сприйняте». Повідомлення має бути настільки однозначним і логічно витриманим, наскільки це можливо.

2. Повнота (Completeness). Намагаючись спростити й уявити ситуацію, можемо потрапити в «пастку» неповноти недостатньої поінформованості.

3. Лаконічність (Conciseness). Більшість комунікацій удосконалюється, коли кілька добре підібраних слів замінюють багатослівні повідомлення з недбало підібраними словами. У разі формування довгих послань іноді проблема пов'язана з обширністю теми. Часто справа пов'язана з неспроможністю комунікатора сформулювати конкретне повідомлення, яке він хоче передати.

4. Конкретність (Concreteness). Комунікатори вдаються до абстракцій та узагальнень, якщо не зовсім впевнені в реальностях, конкретних фактах. Абстракція звичайно набуває цінності, коли справа пов'язана з абстрактними поняттями, а вибір конкретної термінології залежить від ситуації.

5. Коректність (Correctness). Уміле використання методів комунікації буде непотрібним, якщо повідомлення некоректне. Однак некоректні повідомлення не завжди спричинені намірами виявляти інформацію. Незначні перебільшення, а також необґрунтовані узагальнення та припущення можуть зумовити виникнення великих комунікаційних бар'єрів.

«П'ять «С» комунікацій» корисні під час оцінювання будь-якого повідомлення, і досвідчені менеджери вміло реалізують ці вимоги [3].

Нині важко погодитись із твердженням, що письмова мова є другорядною по відношенню до усної, хоча з точки зору походження письмова мова дійсно виникла пізніше. Звукові образи у свідомості не завжди є необхідними для спілкування та формування понять, а написання, в свою чергу, цілком здатні слугувати знаряддям комунікації і без відповідного зв'язку зі звучанням. Сьогодні нові явища письмової мови усе частіше виникають незалежно від усної форми (наприклад, мова SMS-повідомлень), тут йдеться не лише про взаємозв'язок двох форм мови, а й про їх рівність, бо в окремих випадках проявляються особливості притаманні лише письмовій мові. Графічні знаки здатні позначати ті чи інші об'єкти дійсності та реалізувати поняття про них так само безпосередньо, як і звукові знаки [6].

Суттєвий вплив на комунікації в організаціях мають електронні засоби комунікацій. Інформаційні технології можуть використовувати комп'ютери, комп'ютерні мережі, телефони та інше устаткування. Існує шість найпоширеніших видів інформаційних систем:

- операційно-виконавча система – з її допомогою виконують рутинні та поточні операції;
- інформаційна система менеджменту – збирає дані, організовує й систематизує їх у формі, зручній для менеджерів, а тоді забезпечує цих менеджерів інформацією, необхідною для їх роботи;
- система підтримки рішень – автоматично знаходить, опрацьовує та підсумовує інформацію, необхідну для специфічних рішень;
- адміністративна інформаційна система – призначена для спеціальних потреб опрацювання інформації менеджерами вищого рівня;
- Інтернет-мережі – комунікаційні мережі, які діють у межах однієї організації;
- експертні системи – створені за принципом визначення усіх можливостей «якщо-тоді», які стосуються конкретної ситуації.

Останні досягнення в галузі інформаційних технологій можуть сприяти покращенню обміну інформації в організаціях. Персональний комп'ютер уже зробив великий вплив на інформацію, яку керівники, допоміжний персонал і працівники розсилають і отримують.

Електронна пошта дає працівникам можливість направляти письмові повідомлення будь-якій особі в організації. Це має зменшити традиційно невичерпний потік телефонних розмов. Крім того електронна пошта – ефективний засіб зв'язку між людьми, що вони знаходяться в різних приміщеннях, різних містах і навіть різних штатах і країнах.

Суттєвою відмінністю на користь електронної пошти є можливість відправляти одне повідомлення великій кількості одержувачів. А в ході відеоконференції люди, що знаходяться в різних місцях і навіть у різних країнах, обговорюють різноманітні проблеми й при цьому бачать одне одного в обличчя.

Однак, за умов управлінської комунікації на шляху отримання інформації постають різні бар'єри.

При цьому бар'єри пов'язані із зовнішнім середовищем, у якому здійснюється комунікативний процес, і виявляються в інформаційному перевантаженні (бар'єром стає занадто велика кількість інформації); розмаїтті носіїв (газети, телебачення, конференції, звіти консультантів тощо); перевантаженні інформацією, що призводить до знецінення її змісту; вмінні користуватися інформацією (ексклюзивні дані дають змогу використовувати їх для впливу на інших; доступ до джерел обмеженої інформації, тобто тієї, яка призначена для внутрішнього користування, розширює владні повноваження індивідів) [1].

Мікробар'єри – це специфічні комунікативні бар'єри. Сучасні дослідники зазначають різні причини їх виникнення:

- особливості інтелекту тих, хто спілкується;
- неоднакове знання предмета розмови;
- різні лексикон і тезаурус (сукупність понять з певної галузі знань);
- відсутність єдиного розуміння ситуації спілкування;
- психологічні особливості партнерів (наприклад надзвичайна відвертість чи надзвичайна інтелігентність одного з них, інтуїтивне сприймання світу чи напористість іншого);
- соціальні, політичні, професійні, релігійні відмінності тощо [1].

Комунікативні бар'єри виникають на міжособистісному рівні: у повідомленні відправника, в обміні думками між відправником і одержувачем, у виборі носія (електронна пошта, комп'ютер, офіційна мова тощо). Вони залежать від індивідуальних особливостей учасників комунікації, від уміння співрозмовників перекодувати думки в слова, слухати і концентрувати увагу. У зв'язку з цим виокремлюють такі бар'єри, як: межа уяви, словниковий запас відправника інформації, словниковий запас одержувача, його здатність розуміти значення слів, обсяг запам'ятовування [1].

Бар'єри, пов'язані із комунікативними особливостями учасників взаємодії, мають соціальний або психологічний характер. Вони можуть виникати через особливі соціально-психологічні стосунки, які склалися між партнерами (антипатія, недовіра тощо), а також через своєрідний «фільтр» довіри чи недовіри. Причому фільтр діє таким чином, що абсолютно істинна інформація може стати неприйнятною, а хибна, навпаки, прийнятною.

В організації існує потреба фільтрувати повідомлення для того, щоб з одного рівня організації або відділу на інший направлялися лише ті повідомлення, які їх стосуються.

Для прискорення руху інформації або надання повідомленню чіткості різноманітні відомості об'єднуються й спрощуються. Такий відбір може стати причиною ненадходження важливої інформації до певного сектору організації або її суттєве викривлення.

Важливо з'ясувати, за яких умов той чи інший канал інформації може бути заблокований цим фільтром. Важливо також виявити засоби, які допомагають прийняттю інформації і послаблюють дію фільтрів. Сукупність цих засобів називається фасцинацією (від англ. *fascination* – зачарування). Вони організовуються для супроводу інформації з метою зменшення її втрат під час сприймання реципієнтом, підвищення довіри до неї. Засоби фасцинації відіграють роль додаткового фону, підсилювача інформації, що частково сприяє подоланню фільтра недовіри. Як зразок фасцинації може слугувати музичний супровід повідомлення [1].

Б. Поршнев виокремлює три форми комунікативних бар'єрів, які різняться за ступенем прозорості: уникання, авторитет, нерозуміння. Загалом, комунікативний бар'єр є механізмом захисту від небажаної інформації. Перешкода, яку відправник встановлює на шляху небажаної, стомливої чи небезпечної інформації, може бути різного ступеня прозорості. Практично непрозорим бар'єром є уникання. Втекти від небажаної інформації та її впливу можливо як фізично (уникання не передбачає контакту із самим носієм такої інформації), так і психологічно (забування інформації або «заглиблення в себе» під час слухання). Другий бар'єр – авторитет – діє таким чином: інформація потрапляє до свідомості, але на цьому шляху вона суттєво знецінюється через суб'єктивне зниження авторитетності її джерела, тобто, зрештою, стає ненадійною й малозначущою. Третій бар'єр – нерозуміння, найтонший спосіб знизити вплив інформації шляхом її перекручення до невпізнання, надання їй нейтрального смислу [1].

Оскільки причини комунікативних бар'єрів можуть приховуватися в змістових і формальних характеристиках самого повідомлення (фонетичних, стилістичних, семантичних), а також у логіці його побудови, то є потреба розглянути такі бар'єри детальніше.

Логічний бар'єр виникає тоді, коли партнери не знаходять спільної мови. Тобто кожна людина бачить світ, ситуацію, проблему, що обговорюється, із своєї точки зору, яка може не збігатися з позицією партнера. Окрім того, одні й ті ж самі слова за тієї чи іншої ситуації можуть мати зовсім інший смисл, який є завжди індивідуально-особистісним: він зароджується у свідомості того, хто говорить, але не обов'язково є зрозумілим тому, хто слухає. Більше того, сама думка породжується різними потребами людини. Ось чому за кожною думкою стоїть мотив, який і є первинною інстанцією в породженні мовлення.

Отож перш ніж виголосити думку, людина спочатку «запаковує» її у внутрішню мову, а потім виражає словами, вербалізує. Той, хто слухає, розшифровує значення слів, осягаючи таким чином смисл вербального повідомлення. Труднощі виникають у зв'язку з неадекватним розумінням інформації. Основна проблема, яка закладена в нерозумінні, пов'язана з особливостями мислення реципієнта, адже партнер зі спілкування розуміє все по-своєму, а не так, як сказав відправник інформації. Найчастіше логічний бар'єр виникає в партнерів з неоднаковим видом мислення. Приміром, у одного – абстрактно-логічне, а в іншого – наочно-образне.

Логічний бар'єр може виникнути на рівні операційної діяльності людей. Відомо, що такі операції мислення, як порівняння, аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування, використовуються людьми з різним ступенем глибини. Тобто поки один заглиблюється в розгорнутий аналіз проблеми, інший, зібравши поверхневу інформацію, вже має готову відповідь.

Залежно від того, які форми мислення превалюють в інтелекті кожного з партнерів, вони також спілкуються на рівні розуміння чи нерозуміння, тобто й тут має місце логічний бар'єр.

Звичайно, логічний бар'єр може виникнути кожного разу, коли партнери різняться особливостями розумової діяльності й не вважають за потрібне враховувати специфіку один одного. Подолати логічний бар'єр, як вважають спеціалісти, можна тільки одним шляхом: «йти від партнера», тобто намагатися зрозуміти те, як він викладає свої думки й у чому полягають розбіжності.

Фонетичний бар'єр, тобто перешкода, яка створюється особливостями мови того, хто говорить, виникає тоді, коли учасники комунікативного процесу розмовляють різними мовами й діалектами, мають суттєві дефекти мови та дикції, перекохану граматичну побудову висловлювань. Цей бар'єр можуть породити також невиразне мовлення, зловживання великою кількістю звуків-паразитів, мова-скоромовка або дуже голосна розмова [1].

Семантичний бар'єр виникає через відсутність збігу в системах значень партнерів з комунікації – тезаурусах, тобто лінгвістичного словника мови, з повною смисловою інформацією. Іншими словами, він має місце тоді, коли партнери користуються одними й тими ж знаками (і словами також) для позначення абсолютно різних речей. Семантичний бар'єр – це, по-перше, проблема жаргонів і сленгів, по-друге, він викликається обмеженням лексики у одного з співрозмовників, по-третє, його причинами можуть бути соціальні, культурні, психологічні, національні, релігійні, професійні, групові та інші особливості спілкування.

Семантичні бар'єри можуть створювати комунікативні проблеми для компаній, що діють у транснаціональному середовищі. Наприклад, фірма General Motors, випустивши на латиноамериканський ринок модель Chevy Nova, не отримала очікуваного рівня збуту, оскільки, слово «нова» іспанською означає «вона не їде».

Водночас, з того, що кожна людина має неповторний досвід, освіту, своє коло спілкування, а отже, і неповторний тезаурус, зовсім не обов'язково робити висновок, що взаєморозуміння неможливе. Щоб подолати семантичний бар'єр, необхідно збагнути особливості іншої людини й використовувати в розмові з нею зрозумілу для неї лексику. При цьому слова, що мають різне значення, варто пояснювати: в якому сенсі ви вживаєте те чи інше слово. Необхідно також пам'ятати про те, що мовні норми, специфіка нашої мови мають змінюватися залежно від того, до кого спрямоване повідомлення.

Стилістичний бар'єр виникає в разі невідповідності стилю мови комунікатора й ситуації спілкування або стилю мови й актуального психологічного стану реципієнта. Приміром, партнер може не сприйняти критичного зауваження співрозмовника, тому що воно було виголошене в панібратській манері. Тобто стиль може бути недоречним, занадто важким, не відповідати комунікативній ситуації і намірам партнера. Якщо комунікатор використовує мовні звороти: «Вам потрібно», «Ви зобов'язані», «Ти повинен» й подібні, у реципієнта виникає явний чи прихований супротив. Такому стилю, який має примусовий характер, протистоїть інша філософія стосунків, котру називають парадигмою можливого: «Можливо», «Бажано, щоб ви», «Ви можете» та ін. [1].

Сучасні дослідники проблем комунікації радять дотримуватися двох основних прийомів структурування інформації (йдеться передусім про ділову сферу): правила рамки і правила ланцюга.

Сутність правила рамки полягає в тому, що початок і кінець (цілі, наміри, перспективи, результати й висновки) будь-якої розмови слід чітко окреслювати, адже вони в інформаційному ряді запам'ятовуються краще.

Правило ланцюга визначає «внутрішню» структурування комунікативного процесу. Йдеться про те, що необхідна для аналізу проблеми інформація має утворювати ланцюг, в якому повідомлення поєднані за певними ознаками. Дуже важливою є й послідовність викладу всієї інформації в цілому. Отож стилістичний бар'єр між партнерами за таких умов породжує неправильну організацію повідомлення. Вважається, що повідомлення сприймається краще, якщо воно побудоване таким чином:

- від уваги до інтересу;
- від інтересу до основних положень;
- від основних положень до заперечень і запитань;
- відповіді, висновки, резюмування [1].

Стилістичний бар'єр може виникнути й за умови, коли форма комунікації та її зміст не відповідають одне одному. Приміром, запросили на розмову, а замість діалогу був односторонній монолог, що викликає у співрозмовника не лише незадоволення, а й нерозуміння самої інформації, позаяк негативні емоції, які не дають змоги ефективно слухати, заважають зосередитися і сприймати почуте. Стилістичний бар'єр виникає й тоді, коли інформація передається науково-канцелярським стилем, який зрозуміліший під час читання й утруднений у слуховому сприйнятті.

Обмежувачем ефективності обміну інформації між співрозмовниками може бути відсутність зворотного зв'язку з приводу надісланого відправником повідомлення. Зворотній зв'язок важливий, оскільки дає можливість установити, чи дійсно повідомлення, отримане одержувачем, витлумачене в тому розумінні, який в нього заклали.

Ефективна комунікація залежить не лише від того, наскільки точно й ефективно відправник вміє передавати інформацію, а й від того, наскільки він вміє сприймати повідомлення. Нажаль, у розумінні більшості слухати – означає лише можливість давати співрозмовнику висловитися. Проте, процес сприйняття є набагато складнішим і має відповідати певним умовам:

- обліште говорити – неможливо слухати, говорячи;
- допоможіть співрозмовнику почувати себе вільніше;
- покажіть йому, що ви готові слухати;
- усуньте фактори, що роздратовують – не малюйте, не стукайте по столу, не перекладайте папери тощо;

- намагайтеся відчувати проблеми співрозмовника;
- будьте терплячим – не економте час, не переривайте співрозмовника;
- стримуйте невдоволення – розлючена людина надає словам невірний зміст;
- не допускайте суперечок або критики – це примушує співрозмовника зайняти захисну позицію. Не сперечайтесь. Перемагаючи в суперечці – ви програєте;
- ставте питання – показуючи тим самим, що ви слухаєте [4].

Зміст повідомлень може втратити початкове значення й в процесі горизонтального чи вертикального руху інформації всередині організації. Оскільки повідомлення, що відправляються, можуть нівелюватися через різні статуси рівнів організації. Так, топ-менеджери мають вищий статус, тому виникає тенденція надавати їм лише позитивну інформацію, що може призвести до прагнення підлеглих не інформувати керівника про потенційну чи існуючу проблему. Натомість підлеглі, маючи бажання отримати схвалення від керівника, можуть повідомляти йому лише те, що він хоче почути [4].

Висновки. Загалом, слід зазначити, що оперативне освоєння збору, обробки та ефективного використання інформації постає стратегічним завданням управлінської діяльності. Від його вирішення залежить швидкість винайдення та актуальність прийняття і реалізації управлінських рішень. Широке використання інформаційних технологій радикально вплинуло на організацію комунікаційних процесів в сучасному суспільстві: встановлення зв'язків стало простіше, обмін інформацією набув практично миттєвого характеру, знизилась залежність від місця знаходження комунікантів, з'явилися нові способи комунікацій, які максимально наблизили дистанційне спілкування до безпосереднього.

Список використаних джерел

1. Бар'єри комунікації – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://readbookz.com/book/174/5625.html>
2. Варенко В.М. Інформаційно-аналітична діяльність: Навч. посібник. / В.М. Варенко – К.: Університет «Україна», 2013. – 416 с.
3. Дикань Н.В. Менеджмент: навч. посібник / Н.В. Дикань, І.І. Борисенко. – К.: Знання, 2008. – 389 с.
4. Комунікації в організаціях: процес, типи, зв'язки, бар'єри. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/management/15040/>
5. Нечаюк Л.І., Телеш Н.О. Готельно-ресторанний бізнес: менеджмент. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 348 с.
6. Ситдикова І.В. Нові парадигми досліджень письмової комунікації – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/46-4/3.pdf
7. Туріянська М. М. Комунікації в системі управління знаннями / М. Туріянська // Вісник економічної науки України. – 2011. – № 2. – С.194-196.
8. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. / О.В. Яшенкова. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 312 с.

References

1. Bar'jery komunikacii' [Barriers of communication]: <http://readbookz.com/book/174/5625.html>
2. Varenko V.M. Informacijno-analitychna dijal'nist' [Research and information activity]: Navch. posibnyk. K.: Universytet «Ukraina», 2013. – 416 s.
3. Dykan' N.V., Borysenko I.I. Menedzhment [Management]: navch. posibnyk. K.: Znannja, 2008. – 389 s.
4. Komunikacii' v organizacijah: proces, typy, zv'jazky, bar'jery. [Communications in organizations: process, types, copulas, barriers]: <http://osvita.ua/vnz/reports/management/15040/>
5. Nechajuk L.I., Telesh N.O. Gotel'no-restorannyj biznes: menedzhment. [Hotel-restaurant business: management] Navchal'nyj posibnyk. K.: Centr navchal'noi' literatury, 2003. – 348 s.
6. Sytdykova I.V. Novi paradygmy doslidzhen' pys'movoi' komunikacii' [New paradigms of researches of writing communication]: http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/46-4/3.pdf
7. Turijans'ka M. M. Komunikacii' v systemi upravlinnja znannjamy [Communications are in control system by knowledge] // Visnyk ekonomichnoi' nauky Ukrainy. – 2011. – №2. – S.194-196.
8. Jashenkova O.V. Osnovy teorii' movnoi' komunikacii' [Bases of theory of language communication]: navch. posib. K.: VC «Akademija», 2010. – 312 s.

ДАНИ ПРО АВТОРІВ

Зленко Алла Миколаївна, кандидат історичних наук, доцент кафедри документознавства

e-mail: zlenko.am@mail.ru

Ісайкіна Олена Дмитрівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри документознавства

e-mail: isaykina08@mail.ru

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

ДАНИЕОБ АВТОРАХ

Зленко Алла Николаевна, кандидат исторических наук, доцент кафедры документоведения

e-mail: zlenko.am@mail.ru

Исайкина Елена Дмитриевна, кандидат исторических наук, доцент кафедры документоведения

DATA ABOUT AUTHORS

Zlenko Alla Mykolaivna, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of Department of Documentation

e-mail: zlenko.am@mail.ru

Isaykina Elena Dmitrivna, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of Department of Documentation

e-mail: isaykina08@mail.ru

Pereyaslav-Khmenytsky Hryhoriy Skovoroda Pedagogical University

УДК:659:339.13

**МОДЕЛЮВАННЯ ЯК МЕТОД ОБЛІКОВОГО СИНТЕЗУ І АНАЛІЗУ
ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ**

Лисецький А.С.,

Бурлаков О.О.,

Чабан Г.В.

Предмет роботи: моделювання господарських процесів засобами інформаційних систем в умовах посилення вимог до якості роботи сільськогосподарських підприємств, фермерських господарств і кооперативів

Мета: розробити та обґрунтувати методику обліку (синтезу інформації) та аналізу економічної ефективності господарських систем з використанням нормативного методу.

Методологія: використано інструменти балансової методології бухгалтерського обліку та економіко-математичного моделювання.

Результати роботи: розроблено та обґрунтовано модель «ресурс – продукт» як інструмент аналізу економічної ефективності господарських систем.

Галузь застосування результатів: управління господарськими системами у галузі сільського господарства і фермерства.

Висновки: Запропоновано моделі синтезу господарських операцій і аналізу ефективності господарських систем.

Ключові слова: моделювання, облік, узагальнення, синтез, аналіз, ефективність.

**МОДЕЛИРОВАНИЕ КАК МЕТОД УЧЕТНОГО СИНТЕЗА И АНАЛИЗА
ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕСУРСОВ**

Лисецкий А.С.,

Бурлаков А.А.,

Чабан Г.В.

Предмет работы: моделирование хозяйственных процессов средствами информационных систем в условиях ужесточения требований к качеству работы сельскохозяйственных предприятий, фермерских хозяйств и кооперативов

Цель: разработать и обосновать методику учета (синтеза информации) и анализа экономической эффективности хозяйственных систем с использованием нормативного метода.

Методология: использовано инструменты балансовой методологии бухгалтерского учета и экономико-математического моделирования.

Результаты работы: разработана и обоснована модель «ресурс - продукт» как инструмент анализа экономической эффективности хозяйственной систем.

Область применения результатов: управление хозяйственными системами в области сельского хозяйства и фермерства.

Выводы: Предложены модели синтеза хозяйственных операций и анализа эффективности хозяйственных систем.

Ключевые слова: моделирование, учет, обобщение, синтез, анализ, эффективность.

**MODELING AS A METHOD OF ACCOUNTING SYNTHESIS
AND ANALYSIS OF ECONOMIC EFFICIENCY OF RESOURCE USE**

Lisiecky A.S.,

Burlakov O.O.,

Chaban G.V.

Subject of work: modeling business processes by means of information systems in terms of enhancing the quality requirements of the enterprises, farms and cooperatives

Objective: To develop and justify the method of accounting (information fusion) and cost-effectiveness analysis of business systems using regulatory methods.

Methodology: The methodology used in carrying instruments accounting and economic-mathematical modeling.

Results: The model developed and «resource - product» as a tool of economic analysis efektyvnostihospodarskyh systems.

Range of application of results: economic management systems in agriculture ifermerstva.

Conclusions: The proposed model synthesis business operations and efficiency analysis of economic systems.

Keywords: modeling, accounting, compilation, synthesis, analysis, efficiency.

Постановка проблеми. 7 липня 2014 року Держстатом України затверджено новий за формоюзвіт № 50-сг «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств». Він містить декілька розділів: 1) Виробництво і реалізація продукції сільського господарства; 2) Структура виробничої собівартості за видами продукції сільського господарства; 3) Витрати на виробництво продукції сільського господарства і послуг; 4) Державна підтримка сільського господарства; 5) Купівля матеріально-технічних ресурсів для виробничих потреб; 6) Баланс продукції сільського господарства. Довідково відображено показники землекористування і кількості працівників. Порівняно до традиційної нова форма є суттєво розширеною, що свідчить про підвищену увагу Уряду до збалансованості галузі сільського господарства. З історії цього спостереження відомо, що така увага до галузі приділялася лише за радянських часів, а завдання обліку вирішувалися апаратом галузевого міністерства. У пореформений період, коли лібералізація економіки була політикою, звітність була скорочена, а саме спостереження передано органам державної статистики. Узагальнення даних виконують ці органи, а виконавцями первинного обліку завжди були працівники бухгалтерії та економісти.

Актуальність теми. Господарський і бухгалтерський облік повинен дати вичерпну інформацію про рівень збалансованості сільгоспвиробників, зокрема для досягнення інноваційного розвитку, підвищення конкурентоспроможності продукції, забезпеченості програм коштами. Важливим завданням на сучасному етапі може бути запровадження нормативного обліку, стандартизації вартості, припинення зростання цін та інфляції. Удосконалення обліку і звітності торкається всіх без винятку форм господарювання, від фермерського до холдингового, узагальнення звітності безпосередньо торкається списку з десяти тисяч одиниць. Можливо, що у наступний період такий деталізований звіт буде скорочений, але основні наукові принципи організації обліку економічної ефективності господарств у сільському господарстві мають бути канонічними й усталеними.

Аналіз досліджень. Дослідження соціально-економічної ефективності господарських систем є предметом математичної статистики її розділів економетрики [1]. Балансову методологію досконало виклав у своєму підручнику І.П. Васильченко [2]. Саме економетрика і модель Леот'єва-Форда за визнанням Н. Глікмана залишаються основними напрямками математичного моделювання соціально-економічних процесів. Моделювання як метод облікового синтезу і аналізу економічної ефективності використання ресурсів – це предмет перманентних наукових досліджень. Заслуговує на увагу напрямок нормативного методу пошуку ефективності систем [2]. Галузеві проблеми ефективності розглянуті у ряді праць, зокрема досліджень сільського господарства [3]. Серед фундаторів ресурсного моделювання слід відзначити праці О.О. Бугуцького і К.М. Якуби [4]. Певний підсумок пошуків можна віднайти у рекомендації по застосуванню нормативного методу планування й обліку затрат на виробництво, опублікованих в кінці минулого століття [5]. На сучасному етапі серед численних публікацій найпоширенішим виявився пошук методів узагальнення дрібнотоварного виробництва [6]. Семантика і прагматика побудови обліку у сучасних умовах знаходиться у рамках канонічних форм і стандартів, що спрямовані на дослідження фінансових результатів. Що стосується розвитку балансознавства і стандартизації вартості, то їх дослідження залишається актуальним [7].

Постановка завдання. Метою статті є оприлюднення деяких міркувань з приводу обґрунтування принципів і методики обліку (синтезу інформації) і аналізу економічної ефективності на рівні господарських систем.

Виклад основного матеріалу. У системі операційної діяльності застосовується балансовий метод. Завдання обліку – узагальнення господарських, інвестиційних і фінансових операцій для виявлення фактичних фінансових результатів роботи підприємства, документальне оформлення їх і складання звіту про фінансові результати, що подається фіскальним органам влади. Сільськогосподарські підприємства, як правило, ведуть облік операційної діяльності, а тому їх фінансовий звіт не повинен торкатися розділів про інвестиційні або фінансові операції. Інвестиційна і фінансова діяльність з метою отримання доходів – це предмет обліку інвестиційних проектів і фінансової діяльності інших організацій.

Економіка будь-якого підприємства вибудовується на інвестиціях, ресурсах, витратах і доходах від продажу продукції. Сільськогосподарське підприємство основним ресурсом має земельні угіддя і біологічні об'єкти. Саме через те аналітичний облік процесів виробництва треба моделювати як «ресурс – продукт».

Економетрика підприємства базується на найпростіших вимірниках: ціна, вартість, ринок, прибуток, ефективність.

Кошти, що витрачені на закупки факторів виробництва, вимірюють витратами (англ. total cost). Капітальні витрати, що приведені до річного виміру, та поточні витрати на виробництво називатимемо авансованими коштами. Інвестиційну складову розбіємо на шматочки так, що вона дорівнює сумі добутків питомих витрат (с) на обсяг фактору (х) у формулі:

$$C = c_1x_1 + c_2x_2 + \dots + c_ix_i + \dots + c_nx_n. \quad (1)$$

Змінним фактором ефективності витрат може бути земельний ресурс, якщо йдеться про сільське господарство. Якщо змінним фактором виробництва є продукт, то говорять про собівартість продукції.

Будь-яка підприємницька діяльність завершується ринком. Вільний ринок формує ціну попиту. Позначимо ціну буквою (р) – від англ. price. Готівку, що надходить від продажу, а також кошти у безготівковому вигляді (D), визначимо як добуток ринкової ціни (р) на кількість товарної маси ($B = <x, u>$), що може бути диференційованою за інтенсивністю (u) у формулі:

$$D = <x, u, p>. \quad (2)$$

Прибуток (Pr) (англ. Profit) визначимо як інтегральний ефект підприємництва та формалізуємо наступним чином:

$$Pr = (p - c) \cdot x \quad (3)$$

Приведена формула є найпростішим уявленням мети підприємництва, зокрема досягнення максимального прибутку. Важелями досягнення мети є три: ціна, собівартість, товарна маса. Зміст цієї формули дуже просто ілюструється площинами вартості, що відтинаються відрізками на осі диференційованих ресурсів (x) та ціноутворення (p – c). Ефективність розвитку бізнесу проілюструємо на спрощених моделях прибутку, що використовувалися у недалекому минулому. Поняття прибуток замінимо на чистий дохід (D), ціну визначимо як (Ц), собівартість (C), кількість товарної продукції (B). Графік цієї моделі подамо наступним чином (рис. 1).

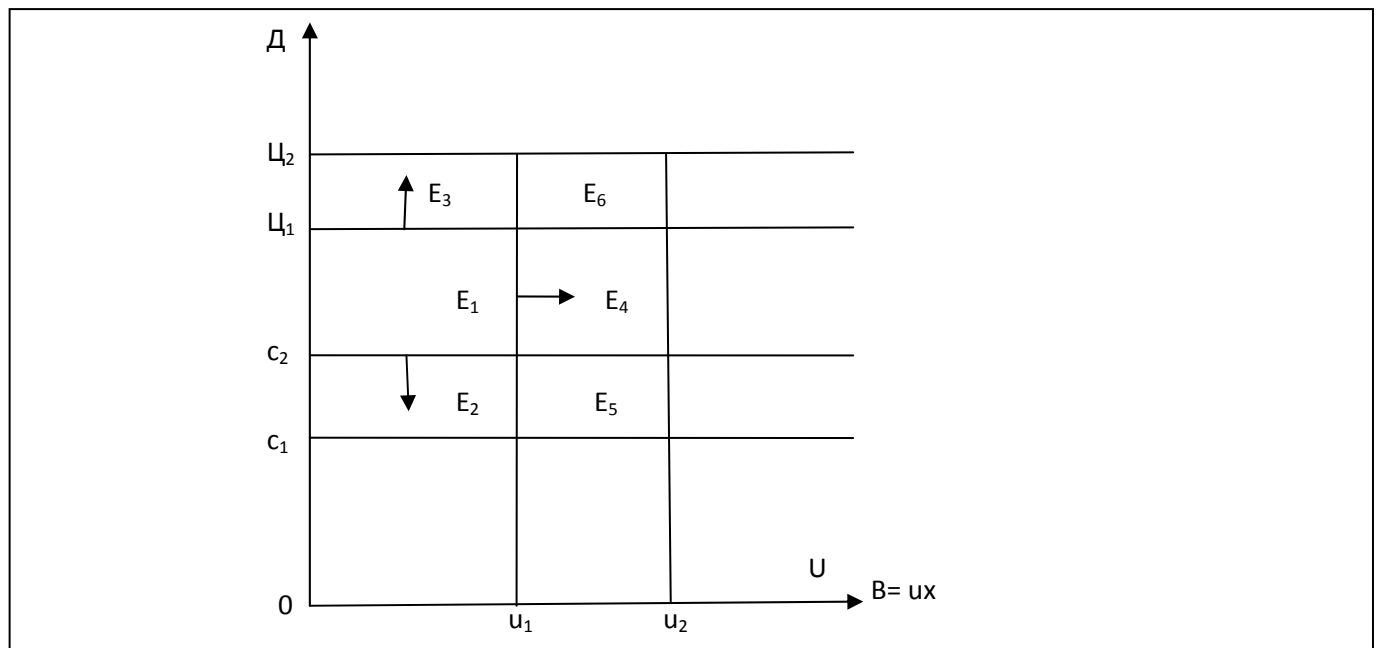

Рисунок 1. Стратегія для досягнення максимального прибутку

Базовий сценарій розраховується за формулою:

$$D1 = (Ц1 - C1) \cdot B1 \quad (4)$$

Сценарій 1. Стратегія відповідає засадам представницької фірми А.Маршала, що діє за принципами пріоритетності ринкового попиту і цін та застосовує стратегію інноваційного розвитку для зниження собівартості продукції. Ефект від такої політики відображає формула (5):

$$E2 = (C1 - C2) \cdot B1 \quad (5)$$

Сценарій 2. Традиційний для вільного ринку. Передбачає системне підвищення цін на продукцію. Ефект від зростання цін на продукт (6):

$$E3 = (Ц2 - Ц1) \cdot B1 \quad (6)$$

Сценарій 3. Доцільний за умови стабільного попиту на продукцію та ринкових цін через розширення товарного сегменту пропозиції на ринок. Ефект від зростання обсягів (масштабу) виробництва (7):

$$E4 = (Ц1 - C1) \cdot (B2 - B1) \quad (7)$$

Всі інші сценарії є комбінаціями від поєднання перших трьох. Перелічимо їх ефекти наступними формулами:

1) Ефект від зміни собівартості і обсягів виробництва:

$$E5 = (C1 - C2) \cdot (B2 - B1) \quad (8)$$

2) Ефект від зміни цін і обсягів виробництва:

$$E6 = (Ц2 - Ц1) \cdot (B2 - B1) \quad (9)$$

3) Ефект від зміни собівартості і цін:

$$E2 + E3 = [(C1 - C2) + (Ц2 - Ц1)] \cdot B1 \quad (10)$$

4) Рівень доходу в результаті зниження собівартості:

$$E1 + E2 = (C1 - C2)B1 \quad (11)$$

5) Рівень доходу в результаті зростання цін:

$$E1 + E3 = (C2 - C1)B1 \quad (12)$$

6) Рівень доходу в результаті зростання цін і зниження собівартості:

$$E1 + E2 + E3 = (C2 - C2)B1 \quad (13)$$

7) Рівень доходу після зростання обсягів виробництва:

$$E1 + E4 = (C1 - C1)(B2 - B1) \quad (14)$$

8) Сума доходу після зростання цін, зниження собівартості на приріст обсягів виробництва:

$$E4 + E5 + E6 = (C2 - C2)(B2 - B1) \quad (15)$$

9) Загальний дохід з урахуванням всіх факторів і обсягу виробництва:

$$E1 + E2 + E3 + E4 + E5 + E6 = (C2 - C2)B2 \quad (16)$$

Приведений перелік можливих сценаріїв і результатів показує множину стратегій і результатів. В таких умовах конкуренція набуває характеру анархії ринку, що приводить до суспільних втрат і кризових явищ. Тут необхідними є моделі міжгалузевого (продуктового) аналізу.

Граничний аналіз факторів ефективності сільського господарства. Витрати на виробництво продукції рослинництва є функцією ресурсів сільськогосподарських угідь (посівних площ):

$$C = C(s).$$

Якщо площа сільськогосподарських угідь збільшується на Δs , то ресурсам $(s + \Delta s)$ відповідають витрати $C = C(s + \Delta s)$. Таким чином, залученим в економічний оборот земельним ресурсам Δs відповідає приріст витрат у формулі:

$$\Delta C = C(s + \Delta s) - C(s).$$

Тепер можна вирахувати *середній приріст* витрат виробництва, який припадає на одиницю приросту залучених інвестицій (земельних ресурсів) і буде відношенням $(\Delta C)/(\Delta s)$. Таким чином, *граничними витратами* виробництва є похідна:

$$\lim_{\Delta s \rightarrow 0} \frac{\Delta C}{\Delta s} = C'(s).$$

Економічний зміст граничних витрат полягає у тому, що їх рівень показує зміни у рівні витрат, зокрема капітальних, в результаті збільшення (зменшення) землекористування окремих господарських формувань.

Граничний дохід. Дохід (D) в сільському господарстві є функцією кількості одержаної продукції за ринковими цінами з одиниці земельних ресурсів. Його приріст залежить від приросту урожайності при усталеному рівні цін. Тому граничний аналіз доходів може торкатися розміру земельних ресурсів так само, як і граничних витрат: приріст доходів для кожного продукту і крапки концентрації землекористування є похідною диференціального обчислення.

Граничний продукт. Предметом аналізу є фактори виробництва, зокрема, земля, праця і капітал. Особливий інтерес у сучасних умовах викликає гранична рента, ціна і оплата праці, відсоток на капітал. Сума граничних доходів рентного походження диференціюється стосовно природно-кліматичних ресурсів сільського господарства. Земля є фактором, що генерує доходи рентного походження, а тому її вартість є капіталізованою рентою. Диференціальна рента є найбільш важливим предметом дослідження регіональної економіки. Розмір диференціальної ренти визначено, якщо є похідна функції ренти від обсягів сільськогосподарських ресурсів різної якості.

Граничний продукт (MP – marginal product) сільськогосподарських земельних ресурсів треба визначати як приріст виробництва валової продукції, отриманий за рахунок використання додаткової кількості землі та добрив (dY/dX). Методика аналізу продуктивності змінного ресурсу є загальнонауковою: $(Y_i - Y_{i-1})/(X_i - X_{i-1})$.

Калькуляція і оцінка – елементи методу бухгалтерського обліку, що використовується повсякчас для виконання його місії економетрики, дослідження економічної ефективності господарських систем.

Питання калькуляції виникають у процесі виробництва і реалізації продукції. Вона визначає методику обліку і узагальнення витрат для виявлення резервів підвищення ефективності виробництва. Складність питань калькуляції та систематизації витрат пов'язана не тільки і навіть не стільки із різноманіттям господарських процесів, що відповідають складності технологічними і організаційними умовами, скільки наявністю «зачарованого кола» міжгалузевих потоків продукції та ресурсів. Складність калькуляції полягає також у тому, що необхідно забезпечити розмежування витрат між завершеним і незавершеним виробництвом, витратами на ресурс і на продукт.

Фактична (звітна) калькуляція складається за даними бухгалтерського обліку про фактичні витрати на виробництво продукції і відображає фактичну собівартість виробленої продукції або надання послуг або виконання робіт. Вона одночасно характеризує рівень відхилення собівартості, встановленою нормативною і плановою калькуляцією.

Об'єктом калькуляції визнається не тільки продукція, роботи, послуги, що виробляються у звітному періоді, а й та її частина, що реалізується на галузевому ринку. Деяка кількість продукції використовується як насіння і корми, надходить на переробку в межах діючого підприємства. Тому важливо узгоджувати номенклатуру валової і товарної продукції та калькулювати кінцеву товарну продукцію.

Форма № 50 побудована саме за таким принципом, тобто містить показники: зібраних площ за видами, кількості виробленої та реалізованої продукції у фізичних вимірниках; витрат на виробництво, виробничої та комерційної собівартості:

Продукція	Код	Виробництво продукції			Реалізація продукції (робіт, послуг)			
		зібрана площа, га	Вироб-лено продук-ції, ц	Вироб-нича собівар-тість, тис.грн.	у фізичній масі, ц	Вироб-нича собівар-тість, тис.грн.	повна собівар-тість, тис.грн.	чистий дохід (виручка), тис.грн.
А	Б	1	2	3	4	5	6	7

Джерело: «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» (форма № 50).

Семантика побудови форми традиційна а не змінювалася протягом десятка років. Прагматика моделі націлена на виявлення фінансових результатів на галузевих ринках сільськогосподарської продукції. Саме такий напрямок узагальнення вбачається у вартісних показниках розділу. На певному етапі форма була доповнена довідкою про елементи витрат за обраним колом продуктів, зокрема зернових і технічних культур. Якщо відкинути три графи, що відображають підсумки у рядках, то залишається 9 змістовних статей витрат:

	Код	Виробнича собівартість, тис.грн.								
		прямі матеріальні витрати					оплата праці	загальновиробничі витрати		
		насіння	мінеральні добрива	пальне і мастила	оплата послуг	решта витрат		амортизація	соціальні заходи	загальні витрати
А	Б	1	2	3	4	5	6	7	8	9

Джерело: «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» (форма № 50).

Зміст статей витрат у галузі тваринництва може бути також скороченим за рахунок зайвих підсумкових граф форми і буде виглядати наступним чином:

Галузь	Код	Виробнича собівартість							
		прямі матеріальні витрати				оплата праці	загальновиробничі витрати		
		корми	пальне і мастила	оплата послуг	решта витрат		амортизація	соціальні заходи	решта витрат
А	Б	1	2	3	4	6	7	8	9

Джерело: «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» (форма № 50).

Нова редакція звітної форми містить інформацію про формування ресурсів ряду видів продукції, всього 27 назв. Баланси продуктів містять наступний перелік статей:

	Код	Надходження		Витрати						Приріст запасів
		всього	куплено	продано	фураж	насіння	переробка	втрати	інші	
А	Б	1	2	3	4	5	6	7	8	9

Джерело: «Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств» (форма № 50).

Розділ 5 форми № 50 не містить балансів худоби і птиці ні у кількісному, ні у ваговому вимірнику. Продукцію вирощування худоби і птиці приведено в одиницях приросту живої маси, а кількість реалізованої продукції – в одиницях маси наявної худоби і птиці.

Розділ 2 форми №50 за традицією містить дані про витрати за елементами витрат у галузях рослинництва і тваринництва. Третій розділ форми – це показники державної підтримки сільського господарства.

Окремий четвертий розділ форми присвячений обстеженню купівлі матеріально-технічних ресурсів.

Таким чином, нова форма звітності вимагає підвищеної уваги та оперативного обліку ряду ресурсів, продуктів і процесів сільськогосподарського виробництва поза межами системного фінансового обліку. Пому особливої уваги заслуговує тісне поєднання системного балансового (бухгалтерського) і аналітичного виробничого обліку. Розглянемо синтетичний облік з урахуванням діючого плану рахунків [8].

Загальна схема моделювання господарських процесів методом дебета і кредита. Ця схема є продуктом чисто фінансового підходу до розв'язання завдання вимірювання доходів і витрат виробництва. Методика передбачає декілька кроків адитивного синтезу даних та відображення господарських операцій на балансових рахунках.

Крок перший. Узагальнення операцій щодо витрат матеріальних ресурсів, оплати праці, відрахувань органам соціального страхування, нарахування амортизації:

Рахунок 80 «Матеріальні витрати»			
20	«Виробничі запаси»	23	«Виробництво»
21	«Поточні біологічні активи»	91	«Загальновиробничі витрати»
23	«Виробництво»	92	«Адміністративні витрати»
27	«Продукція сільськогосподарського виробництва»	93	«Витрати на збут»
Рахунок 81 «Витрати на оплату праці»			
66	«Розрахунки з оплати праці»	23	«Виробництво»
		91	«Загальновиробничі витрати»
		92	«Адміністративні витрати»
		93	«Витрати на збут»
Рахунок 82 «Відрахування на соціальні заходи»			
65	«Розрахунки за страхуванням»	23	«Виробництво»
		91	«Загальновиробничі витрати»
		92	«Адміністративні витрати»
		93	«Витрати на збут»
		94	«Інші витрати операційної діяльності»
Рахунок 83 «Амортизація»			
13	«Знос необоротних активів»	23	«Виробництво»
		91	«Загальновиробничі витрати»
		92	«Адміністративні витрати»
		93	«Витрати на збут»
		94	«Інші витрати операційної діяльності»

Джерело: власне зображення.

Ліва сторона рахунку тут і далі відображає його дебет. Узагальнення матеріальних витрат відбувається з кредитом рахунку № 20 і №27. Аналітичний облік вибудовується за статтями витрат. Кредит рахунків № 80-83 відображає розподіл витрат за напрямками. Таких є п'ять: виробництво (23), загальновиробничі (91), адміністративні (92), збутові (93), інші (94). Така схема забезпечує розподіл елементів витрат і їх узагальнення за напрямками управління.

Крок 2. Облік витрат на виробництво сільськогосподарської продукції пов'язується з кореспонденцією рахунків попереднього блоку з рахунком 23 «Виробництво». У відповідності до встановленого порядку облікового синтезу у дебет цього рахунку відносять лише прямі витрати на виробництво конкретних видів продукції та загально виробничі витрати. Кредит рахунку кореспондує з рахунком 27 «Продукція сільськогосподарського виробництва», що має однакову номенклатуру видів продукції:

Рахунок 23 «Виробництво»			
80	«Матеріальні витрати»	27	«Продукція сільськогосподарського виробництва»
81	«Витрати на оплату праці»		
82	«Відрахування на соціальні заходи»		
83	«Амортизація»		
84	«Інші операційні витрати»		
91	«Загальновиробничі витрати»		

Джерело: власне зображення.

Як видно, загальновиробничі витрати утворюють окремий вартісний потік, унормований відсотком до прямих матеріальних витрат.

Крок 3. Формування інформації про надходження сільськогосподарської продукції та її використання:

Рахунок 27 «Продукція сільськогосподарського виробництва»			
23	«Виробництво»	23	«Виробництво»
		90	«Собівартість реалізації»

Джерело: власне зображення.

Характерною вимогою до ведення цього рахунку є отримання інформації про рух продукції, зокрема на ринок (90), на галузеве споживання (23). Аналітичний облік має будуватися за ознаками балансової рівності надходження і використання, що може забезпечити даними для складання розділу 5 форми 50-сг звітності.

Крок 4. Узагальнення витрат у межах синтетичного рахунку 90 «Собівартість реалізації» та спрямування їх на фінансові результати:

Рахунок 90 «Собівартість реалізації»			
27	«Продукція сільськогосподарського виробництва»	79	«Фінансові результати»
91	«Загальновиробничі витрати»		

Джерело: власне зображення.

Семантику і прагматику рахункової формули побудовано за принципом адитивного підсумку витрат і розрахунку фінансових результатів від продажу продукції. Для здійснення калькуляції кінцевої продукції з урахуванням галузевого споживання насіння і кормів власного виробництва необхідно використати балансовий метод у моделях «ресурс – продукт».

Крок 5. Накопичення інформації про виручку від реалізації продукції сільського господарства, порівняння її з сукупними витратам та виявлення фінансових результатів:

Рахунок 79 «Фінансові результати»			
90	«Собівартість реалізації»	70	«Доходи від реалізації»
92	«Адміністративні витрати»		
93	«Витрати на збут»		
44	«Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)»	44	«Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)»

Джерело: власне зображення.

По дебету рахунку 79 окрім прямих витрат, пов'язаних з виробництвом, позначаються потоки адміністративних витрат (92) і витрат на збут (93). Рахунок закривається балансовим рахунком 44, що може відображати нерозподілений прибуток поточного року, або непокриті збитки.

Аналіз цієї схеми показує, що взаємозв'язки потоків матеріальних і фінансових ресурсів ретельно відображені як у оборотному, так і у сальдовому балансах. Ця фінансова бухгалтерія служить підставою для обґрунтування фіскальної політики у рамках конкретного оподаткування доходів фірми. Глибинні резерви накопичення коштів для рефінансування економіки відкриваються шляхом моделювання обліку виробництва, зокрема з використанням методів економіко-математичного моделювання і економетрики.

Суттєві вимоги до обліку накладає нормативний метод, що має сприяти управлінню витратами. Метою цієї роботи є приборкання витрат, удосконалення способу виробництва, запровадження досягнень науки тощо. Компанія воліє знати і володіти факторами ефективності виробництва навіть будучи прибутковою. Такими факторами окрім ціни і кількості продажів може бути продуктивність природних ресурсів, якість земельних ділянок, забезпеченість ґрунтів вологою, продуктивний потенціал худоби тощо. Якщо компанія знає, що продуктивні витрати на добрива, засоби захисту у рослинництві, комбіновані корми і підтримання мікроклімату у тваринництві можуть суттєво підвищити урожайність і продуктивність худоби, то компанія має шанси управляти витратами.

Основою управління є планування ресурсної ємності виробництва, включно змінними і фіксованими витратами. Для цього рекомендується нормативна калькуляція і граничний аналіз витрат.

Стандартні (нормативні) калькуляції застосовуються з метою встановлення допустимих витрат на виробництво продукції на основі науково - обґрунтованих норм. Нормативні калькуляції складають на основі існуючих норм використання засобів виробництва. Вони відображають досягнутий рівень техніки, технології, організації виробництва і праці. Нормативні калькуляції призначені для визначання нормативної собівартості продукції. Вони служать основою для оперативного контролю за відхиленнями фактичних витрат від установлених нормативів і є дієвим засобом управління процесом формування собівартості.

Як видно, у сільському господарстві менше шансів унормувати витрати на одиницю продукції, вони формуються з урахуванням природно-кліматичних умов і не спів ставні у просторі. Але ще менше шансів побудувати системний бухгалтерський облік виробничої системи без належно організованого аналітичного і управлінського обліку. Нормування витрат і калькуляція у галузі мають бути інструментами перманентного управління витратами і оперативного бюджетування центрів витрат і відповідальності.

Управлінський облік значного числа компаній базується на застосуванні системи бюджетування. Саме через призму бюджетів розглядаються доходи й витрати компанії від стадії планування до стадії аналізу досягнутих результатів. У процесі планування витрат компанії враховують статистичні дані попередніх періодів, фактори впливу зовнішнього (динаміка ринків) і внутрішнього (агроресурси) середовища.

Контроль виконання бюджету центрів витрат на виробництво варто орієнтувати на дотримання агротехніки і технології догляду за рослинами. У тваринництві йдеться про дотримання кормового раціону з урахуванням продуктивності або інтенсивності відгодівлі. Важливим є фактор часу, дотримання строків виконання робіт з обробітку ґрунту або догляду за посівами. Моделі «план – факт» у галузі доречні у тваринництві, коли йдеться про підготовку тваринницьких приміщень, зокрема у птахівництві, що пов'язано з термінами одержання приплоду або інкубації яєць. Перманентним має бути контроль якості кормів і збалансованості раціону годівлі тварин.

Нормативний облік і контроль відомий з початку минулого століття. На Заході він отримав назву директ-кост і запроваджувався у зв'язку з економічною кризою 1929 року. Проблеми запровадження нормативного планування і обліку сільськогосподарського виробництва були актуальними для України у середині минулого століття і повсякчас. Характерним у цьому питанні є складання технологічних карт у рослинництві з розрахунку на одиницю площі та у тваринництві на одиницю площі приміщення для утримання тварин. Зразком узагальнення таких розрахунків на початку нинішнього століття може бути робота Інституту аграрної економіки [5,7].

Запровадження нормативного обліку витрат справа приватна. Можна і не запроваджувати, але наявність «зачарованого кола» прямих і зворотних зв'язків виключає можливість будь-якого калькулювання фактичної собівартості продукції сільського господарства. Для ілюстрації цієї думки наведемо схему продуктових потоків сільськогосподарського комплексу України (рис.1).

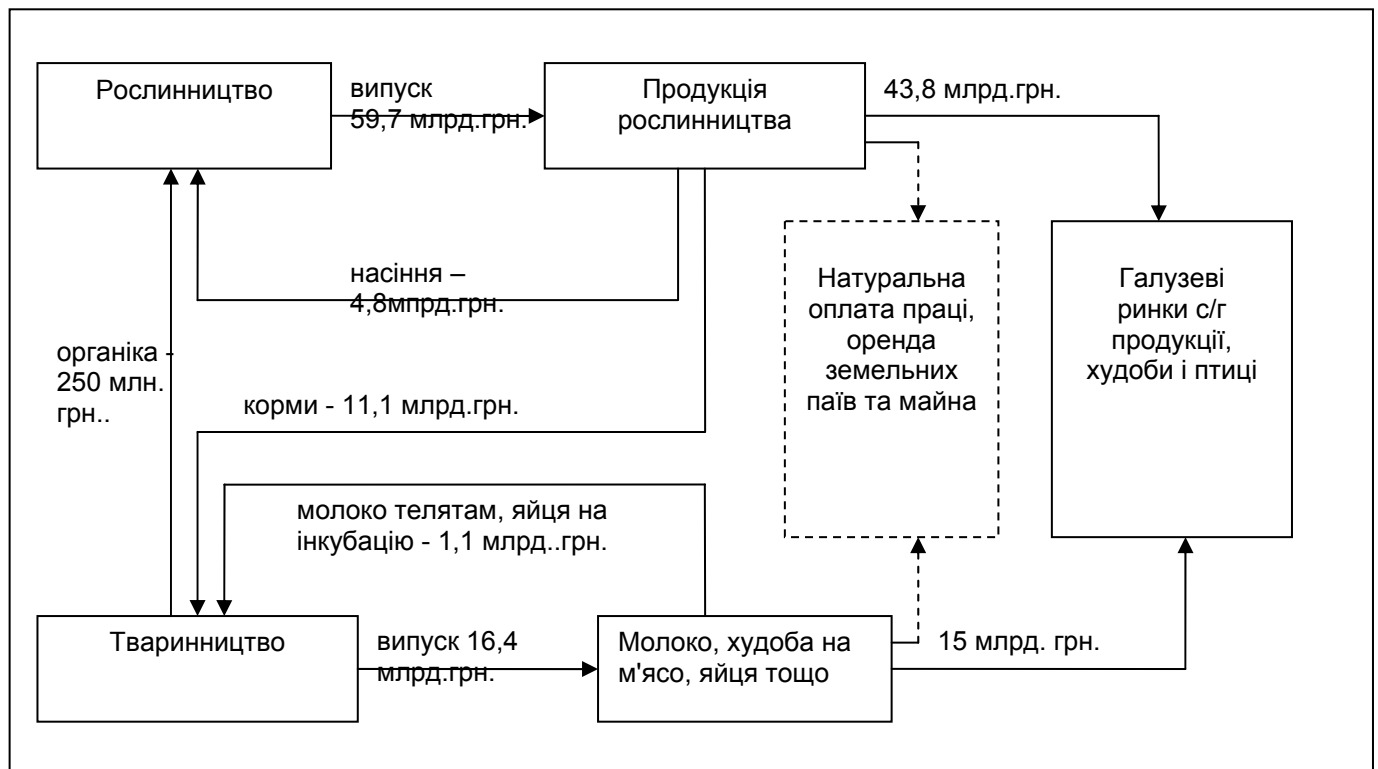

Рисунок 1. Графік продуктових потоків рослинництва і тваринництва.

Коментуючи зображення у термінах балансового обліку можна говорити про наступне. Кредит рахунку 23 у кореспонденції з рахунком 27 відображає галузеві випуски продукції рослинництва і тваринництва. Дебет рахунку 23 з кредитом 27 через рахунок 80 частина продукції відображає зворотний зв'язок: насіння у рослинництві, молока у скотарстві, яєць для інкубації у птахівництві. Дебет аналітичного рахунку «Тваринництво» з кредитом рахунку «Продукція рослинництва» має відображати міжгалузевий зв'язок: витрати кормів власного виробництва. Використання продукції на погашення зобов'язань з орендної плати відтворюють сутність зв'язків між власниками земельних ділянок і землекористувачами. З фінансового обігу випадає продукція вирощування продуктивної худоби для відтворення стада. Всі ці та інші проблеми узагальнення витрат виключають будь-яку можливість належного обґрунтування собівартості як основи ціноутворення. Аналіз схеми дає підстави для виокремлення сутнісних ознак руху вартості продукції від несуттєвих, а рахункова формула обґрунтовує координати руху вартості для справедливого ціноутворення.

Висновки. Удосконалення систем балансового фінансового і виробничого аналітичного обліку витрат важливе народногосподарське завдання. На шляху до конкурентоспроможності всіх і кожного сільськогосподарського підприємства система заходів підвищення інформаційності облікового процесу. Відзначимо нагальну необхідність удосконалення господарського обліку сільськогосподарських ресурсів і ефективності їх використання. Першим, або основним фактором виробництва у землеробстві є орні землі, природні кормові та інші угіддя, які з урахуванням якості ґрунтів генерують дохід природно-рентного походження. Цей дохід повинен належати місцевим громадам сільської території. Авансований капітал – другий фактор виробництва, він формує прибуток, унормований рівнем банківського процента на позики. Третім фактором є праця, що породжує дохід селян, що працюють за наймом. Нарешті, четвертим фактором є розумна організація виробництва, що несе дохід від управління (масштабування, комбінування, спеціалізації тощо).

Список використаних джерел

1. Жебрак М.Х. Основы планово-нормативного учета производства. М.: Госполитиздат, 1938. - 312с.; Рудановский А.П. Баланс как объект учета. - М.: 1913; Рудановский А.П. Теория учета: дебет и кредит как метод учета баланса. - М.: 1925;
2. Палий В.Ф., Соколов Я.В. Введение в теорию бухгалтерского учета. М.: Финансы и статистика, 1981. - 224с.; Рашитов Р.С., Соколов Я.В. Моделирование как метод бухгалтерского учета. Л. 1974. - 237с.;
3. Лисецкий А.С., Ляшенко В.М. Бухгалтерский учет в птицеводстве. М.: Финансы и статистика, 1983. - 168с.; Лисецкий А.С. Регіональне економічне рахівництво. Львів: ЦНТЕІ, 1997. - 70с.; Лисецкий А.С. Методичні рекомендації з планування і аналізу використання фінансових ресурсів агропромислових підприємств. - Київ: НДІЕОСГ ім. Шліхтера, 1985. - 113 с.; Лисецкий А.С. Проблемы повышения экономической эффективности промышленного птицеводства (информационно-аналитический аспект) / Автореферат диссертации на соиск.уч.степени докт.экон.наук. Киев: 1992. - 52 с.
4. Андрейчук В.Г. Эффективность использования производственного потенциала в сельском хозяйстве. М.: Экономика, 1983. - 208с.; Бугуцкий А.А., Якуба Е.М. Эффективность использования ресурсов сельскохозяйственного производства. М.: Колос, 1984, -263с.;
5. Рекомендации по внедрению нормативного метода планирования и учета затрат на производство в сельскохозяйственных предприятиях (практическое пособие). - К.: Урожай, 1976. - 96с.
6. Михайлов М.Г. Організація бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу: навч. посібник для вчн / М.Г.Михайлов, Л.І.Полятикіна, О.П.Славкова. - К.: ЦУП, 2008. - 319 с.; Сук Л.К. Облік на підприємствах малого бізнесу: навч.посібник. / Л.К.Сук, П.Л.Сук, О.В.Данілочкіна. - К.: Каравела, 2012. - 252 с.; Хом'як Р.Л. Облік на підприємствах малого бізнесу: навч. посібник / Р.Л. Хом'як, З.М. Скибінська. - Львів: Магнолія, 2007. - 204 с.
7. Ціноутворення та нормативні витрати в сільському господарстві (теорія, методологія, практика) у 2-х томах. Т.1. Теорія ціноутворення та технологічні карти вирощування сільськогосподарських культур / За ред. П.Т. Саблука, Ю.Ф. Мельника, М.В. Зубця, В.Я. Меселя-Веселяка. - К., 2008. - 698 с.; Т.2. Нормативна собівартість та ціни на сільськогосподарську продукцію / За ред. П.Т. Саблука, Ю.Ф. Мельника, М.В. Зубця, В.Я. Меселя-Веселяка. - К., 2008. - 650 с.; Концепція формування цінового механізму на продукцію аграрного виробництва // Економіка АПК. - 2008. - № 1. - С. 5-18.
8. Закон України Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні //zakon1.rada.gov.ua/laws/show/996-14/print1154544481489948

References

1. Zhebrak M.Kh. Osnovy planovo-normativnogo ucheta proizvodstva [Fundamentals of Planning and Accounting normative production]. M.: Gospolitizdat, 1938. - 312s.; Rudanovskiy A.P. Balans kak ob'ekt ucheta [Balance Sheet As Object Accounting]. - M.: 1913; Rudanovskiy A.P. Teoriya ucheta: debet i kredit kak metod ucheta balansa [Theory of Accounting: Debit and Credit How Accounting balance method]. - M.: 1925;
2. Paliy V.F., Sokolov Ya.V. Vvedenie v teoriyu bukhgalterskogo ucheta [Introduction to the accounting Accounting Theory]. M.: Finansy i statistika, 1981. - 224s.; Rashitov R.S., Sokolov Ya.V. Modelirovanie kak metod bukhgalterskogo ucheta [Modeling How the accounting Accounting method]. L. 1974. - 237s.;
3. Lisetskiy A.S., Lyashenko V.M. Buhgalterskiy uchet v ptitsevodstve [Accounting in poultry]. M.: Finansy i statistika, 1983. - 168s.; Lysec'kyj A.S. Regional'ne ekonomichne rahivnyctvo [Regional economic accounting]. L'viv: CNTEI, 1997. - 70s.; Lysec'kyj A.S. Metodychni rekomendacii' z planuvannja i analizu vykorystannja finansovyh resursiv agropromyslovyh pidpryjemstv [Guidelines for planning and analysis using financial resources of agricultural enterprises]. - Kyi'v: NDIEOSG im. Shlihtera, 1985. - 113 s.; Lisetskiy A.S. Problemy povysheniya ekonomicheskoy effektivnosti promyshlennogo ptitsevodstva (informatsionno-analiticheskij aspekt) [Problems of increasing the economic efficiency of the poultry (information-analytical aspect)] / Avtoreferat dissertatsii na soisk.uch.stepeni dokt.ekon.nauk. Kiev: 1992. - 52 s.
4. Andreychuk V.G. Effektivnost' ispol'zovaiya proizvodstvennogo potentsiala v sel'skom khozyaystve [Efficient use of production potential in agriculture]. M.: Ekonomika, 1983. - 208s.; Bugutskiy A.A., Yakuba E.M. Effektivnost' ispol'zovaniya resursov sel'skokhozyaystvennogo proizvodstva [The effectiveness of the use of agricultural inputs]. M.: Kolos, 1984, -263s.;
5. Rekomendatsii po vnedreniyu normativnogo metoda planirovaniya i ucheta zatrat na proizvodstvo v sel'skokhozyaystvennykh predpriyatiyakh (prakticheskoe posobie). [Guidelines for the implementation of a standard method of planning and taking into account the cost of production in the agricultural enterprises (practical guide).] - K.: Urozhay, 1976. - 96 s.
6. Myhajlov M.G., Poljatykina L.I., Slavkova O.P. Organizacija buhgalters'kogo obliku na pidpryjemstvah malogo biznesu [Accounting organization for small businesses]. navch. posibnyk dlja vch - K.: CUP, 2008. - 319 s.; Suk L.K., Suk P.L., Danilochkina O.V. Oblik na pidpryjemstvah malogo biznesu: navch.posibnyk. [Accounting for small businesses] - K.: Karavela, 2012. - 252 s.; Hom'jak R.L., Skybins'ka Z.M. Oblik na pidpryjemstvah malogo biznesu [Accounting for small businesses] navch. posibnyk - L'viv: Magnolija, 2007. - 204 s.
7. Cinoutvorennja ta normatyvni vytraty v sil's'komu gospodarstvi (teorija, metodologija, praktyka) [Pricing and regulatory costs in the agricultural sector (theory, methodology, practice)] u 2-h tomah. T.1. Teorija cinoutvorennja ta tehnologichni karty vyroshhuvannja sil's'kogospodars'kyh kul'tur [The theory of pricing and

process maps cultivation of crops] Za red. P.T. Sabluka, Ju.F. Mel'nyka, M.V. Zubcja, V.Ja. Meselja-Veseljaka. – K., 2008. – 698 s.; T.2. Normatyvna sobivartist' ta ciny na sil's'kogospodars'ku produkciju [Regulatory costs and prices of agricultural products] Za red. P.T. Sabluka, Ju.F. Mel'nyka, M.V. Zubcja, V.Ja. Meselja-Veseljaka. – K., 2008. – 650 s.; *Koncepcija formuvannja cinovogo mehanizmu na produkciju agrarnogo vyrobnyctva [The concept of pricing mechanism for the products of agriculture]* // *Ekonomika APK*. – 2008. – №1. – S.5-18.

8. *Zakon Ukrai'ny Pro buhgalters'kyj oblik ta finansovu zvitnist' v Ukrai'ni [Law of Ukraine On Accounting and Financial Reporting in Ukraine]*: //zakon1.rada.gov.ua/laws/show/996-14/print1154544481489948

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Лисецький Анатолій Степанович, доктор економічних наук, професор, зав.кафедри обліку і оподаткування
e-mail: Lysetsky@meta.ua

Бурлаков Олексій Олександрович, кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і оподаткування
e-mail: alex.dreamtv@gmail.com

Чабан Галина Вікторівна, кандидат економічних наук, доцент, заступник зав.кафедри обліку і оподаткування
e-mail: lesia.tirbah@mail.ru

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського 30, м. Переяслав-Хмельницький, 08401, Україна

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Лисецкий Анатолий Степанович, доктор экономических наук, профессор, зав.кафедрой учета и налогообложения

e-mail: Lysetsky@meta.ua

Бурлаков Алексей Александрович, кандидат экономических наук, доцент кафедры учета и налогообложения

e-mail: alex.dreamtv@gmail.com

Чабан Галина Викторовна, кандидат экономических наук, доцент, зам. зав. кафедрой учета и налогообложения

e-mail: lesia.tirbah@mail.ru

ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»
ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий, 08401, Украина

DATAE BOUT THE AUTHORS

Lysetskyi Anatolii Stepanjvich, Ph.D. in Economical Science, Professor of accounting and taxation

e-mail: Lysetsky@meta.ua

Burlakov Alexey Alexandrovich, candidate of economic Sciences, associate Professor of accounting and taxation

e-mail: alex.dreamtv@gmail.com

Chaban Galina Victorivna, candidate of economic Sciences, Professor of accounting and taxation

e-mail: lesia.tirbah@mail.ru

SHEE «Pereiaslav-Khmelnitsky Hrygorii Skovoroda State Pedagogical University»

Str. Sukhomlinsky 30, Pereyaslav-Khmelnitsky, 08401, Ukraine

УДК 658.012

АНТИКРИЗОВИЙ МАРКЕТИНГ ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

**Натрус К.С.,
Хамініч С.Ю.**

Предметом дослідження є особливості антикризового маркетингу як складової стратегічного управління.

Основна мета дослідження полягає у визначенні антикризових маркетингових стратегій, які повинні включатися до стратегії управління.

Методологічною основою і теоретичною базою дослідження послужили загальні положення економічних теорій менеджменту і маркетингу, наукові дослідження з питань антикризового управління та розробки маркетингових стратегій.

Результати роботи. У статті детально розглянуто поняття кризи, стадії її розвитку. Виокремлені види антикризового управління. Визначено цілі, завдання, стадії та інструменти антикризового маркетингу, як складової стратегічного управління.

Галузь застосування результатів. використання в процесі подальших теоретичних досліджень проблематики антикризового маркетингу в стратегічному управлінні, а також в практичній роботі по підготовці антикризових маркетингових стратегій суб'єктів господарювання.

Висновки. На основі проведеного дослідження виділено три види антикризових маркетингових стратегій, які повинні включатися до складу загального стратегічного управління суб'єктом господарювання.

Ключові слова: криза, стратегічне управління, антикризовий маркетинг, антикризова стратегія.

АНТИКРИЗИСНИЙ МАРКЕТИНГ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ

**Натрус К.С.,
Хаминич С.Ю.**

Предметом исследования являются особенности антикризисного маркетинга как составляющей стратегического управления.

Основная цель исследования состоит в определении антикризисных маркетинговых стратегий, которые должны включаться в стратегию управления.

Методологической основой и теоретической базой исследования послужили общие положения экономических теорий менеджмента и маркетинга, научные исследования по вопросам антикризисного управления и разработки маркетинговых стратегий.

Результаты работы. В статье подробно рассмотрено понятие кризиса, стадии его развития. Выделены виды антикризисного управления. Определены цели, задачи, стадии и инструменты антикризисного маркетинга, как составляющей стратегического управления.

Область применения результатов. Использование в процессе дальнейших теоретических исследований проблематики антикризисного маркетинга в стратегическом управлении, а также в практической работе по подготовке антикризисных маркетинговых стратегий субъектов хозяйствования.

Выводы. На основе проведенного исследования выделены три вида антикризисных маркетинговых стратегий, которые должны включаться в состав общего стратегического управления предприятием.

Ключевые слова: кризис, стратегическое управление, антикризисный маркетинг, антикризисная стратегия.

ANTI-CRISIS MARKETING AS A COMPONENT OF STRATEGIC MANAGEMENT

**Natrus C.S.,
Khaminich S.Y.**

Object of research are features of anti-recessionary marketing as a component of strategic management.

The main objective of a research consists in definition of crisis marketing response strategies which have to join in the strategy of management.

General provisions of the management and marketing theories, research on issues of crisis management and the development of marketing strategies are methodological as well as theoretical basis of the research.

Results. The article discussed in detail the concept of the crisis, its stage of development. Types of crisis management are obtained. The aims, objectives and instruments of crisis stage of marketing as a component of strategic management are defined.

Application of results. Implementation of crisis marketing in strategic management in the process of further theoretical research, as well as the practical work on the preparation of anti-crisis marketing strategies of business entities.

Conclusions. On the basis of the conducted research three types of crisis marketing strategies are allocated, which shall be included to general strategic enterprise management.

Key words: crisis, strategic management, anti-crisis marketing, anti-crisis strategy.

Актуальність. В умовах невизначеного бізнес-середовища входження України в глобалізаційні процеси вимагає нових підходів та методів до управління. Це сприяє як розвитку демократичних суспільних відносин так і незбалансованості дій суб'єктів господарювання національної економіки, де відповідність динаміки виробництва і споживання генерує недотримання співвідношення між економічною і політичною складовою. На сьогодні держава вдається до широкого кола заходів спрямованих на забезпечення переорієнтації національної економіки на європейський вектор та соціальну компоненту суб'єктів господарювання. Так як основна економічна місія підприємств – отримання прибутку, а мета – задоволення потреб споживача продукцією, то саме антикризовий маркетинг як складова стратегічного управління є проблемою актуальною для національних компаній. Сучасні реалії свідчать про першочергове використання в управлінській практиці маркетингових складових. За цих обставин досліджувана проблематика опинилася перед необхідністю поглибленого вивчення антикризового маркетингу як складової управління, що на сьогодні є актуальним і дійсно необхідним.

Постановка проблеми. Проблема налагодження ефективного антикризового управління є ключовою для сучасних підприємств. Для забезпечення виживання національних компаній необхідно розробляти і впроваджувати в практику господарювання систему антикризового управління. Ця система повинна мати свої антикризові цілі, ґрунтуватися на сукупності зовнішніх і внутрішніх впливів, що забезпечують виявлення і подолання кризових чинників діяльності підприємства. У програмах антикризового управління підприємствами, як правило, майже не представлена або повністю відсутній маркетингова складова. Проте, без продуманої стратегії маркетингу неможливо подолати кризові явища.

Предметом дослідження є особливості антикризового маркетингу, як складової стратегічного управління.

Основна мета дослідження полягає у визначенні й обґрунтуванні антикризових маркетингових стратегій, що повинні включатися до стратегії управління.

Завданнями публікації в контексті поставленої мети будуть наступні: розгляд процесу переходу в умови кризи; формулювання цілей, завдань, стадій і інструментів антикризового маркетингу; визначення основних напрямів антикризових маркетингових стратегій, як складових стратегічного управління.

Методи: робота виконана з використанням аналітичного та емпіричного методів дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про роль і місце маркетингу в антикризовому управлінні висвітлені в спеціальній економічній літературі. Серед них виділяються роботи українських та зарубіжних авторів: Р. Хіт [2], Т. Гренц [1], В. Мюллер [3], Ф. Котлер [8], М. Вебер [5], А. М. Штангрет [13], А. Д. Чернявський [12], В. О. Василенко [4], В. М. Крутько [9], Е. П. Голубков [6], С. Е. Матюшина [10], С.Е. Кован [7] та інші. Проте, цілі, завдання та специфіка антикризової маркетингової стратегії вивчені недостатньо.

Результати дослідження. Нині відбувається процес доволі радикальної трансформації української економіки. Сучасний її етап розпочався ще в 2013 р., при укладанні «Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом». Виключення економічних зв'язків цілих регіонів (Крим та Донбас), нестабільність валюти та інші чинники викликали загальне погіршення фінансово-економічного стану вітчизняних підприємств. Це вплинуло на їх експортні можливості, оскільки просування власних товарів і послуг на зовнішні ринки потребує відповідних витрат. Навіть за останні періоди статистика свідчить про негативний торговельний баланс. У січні-липні 2016 р. експорт товарів становив 19545,4 млн.дол. США, імпорт – 20492,8 млн.дол. Порівняно із січнем-липнем 2015р. експорт скоротився на 10,5% (на 2291,6 млн.дол.), імпорт – на 4,0% (на 858,8 млн.дол.). Негативне сальдо становило 947,4 млн.дол. (у січні-липні 2015р. позитивне – 485,4 млн.дол.). [11] Ці статистичні данні підкреслюють кризовий та невизначений стан економічного середовища.

Питання про зміст поняття «криза» є неоднозначним. Вперше воно стало використовуватися в XVII-XVIII століттях стосовно процесів, що відбуваються в суспільстві - на цьому етапі виділяються військові та політичні кризи. І тільки в XIX столітті це поняття застосовується в економіці. «Класичне» економічне поняття кризи, означає «небажану та драматичну фазу в капіталістичній економічній системі, яка характеризується коливаннями і негативними явищами, перешкодами».

Згодом «класичне» визначення кризи було замінено більш багатозначним поняттям «економічна криза». У сучасній економіці криза, в загальному понятті - це крайнє загострення протиріч у соціально-економічній системі (організації), що загрожує її життєстійкості в навколишньому середовищі.

Зараз більш часто використовується поняття «криза підприємства». У широкому сенсі воно означає процес, який ставить під загрозу існування підприємства.

Сучасне визначення кризи представлено в словнику Вебера, в якому криза розглядається як «поворотна крапка до кращого або до гіршого». [5]

Під фінансовою кризою Штангрет А. М. розуміє фазу розбалансованої діяльності підприємства та обмежених можливостей впливу його керівництва на фінансові відносини, що виникають на суб'єкті господарювання. [13]

Чернявський А. Д. дає наступне визначення кризи: «Криза – це переломний етап в функціонуванні будь якої системи, на якому вона зазнає впливу ззовні чи зсередини, що вимагає від неї якісно нового реагування. Основна особливість кризи міститься в загрозі руйнації системи». [12]

Василенко В. О. визначає, що «криза при широкому на неї погляді, так само потрібна системі, що розвивається, як і стабільний стан. Кризу треба розглядати як переломний момент у розвитку змін». [4]

Крутько В. Н. вважає, що криза – це раптовість, високий рівень загрози життєво важливим інтересам і гостра нестача часу для прийняття відповідних мір. На його погляд, кризова ситуація характеризується наступними параметрами:

- наявністю загрози пріоритетним цілям і цінностям;
- ефектом раптовості для осіб, що відповідають за подолання кризи;
- гострим дефіцитом часу для реагування на загрозу.

На погляд автора, це такі ситуації, коли під загрозу ставиться сама можливість подальшого виживання. [9]

Відомий австралійський вчений з питань антикризового менеджменту Р. Хіт наводить цілий ряд визначень кризи, її характеристик, які пропонують його американські та англійські колеги:

- «кризовими називаємо ситуації, позначені високою не безпекою, станом невпевненості, відчуттям невідкладності»;

- існує «чотири визначальні ознаки, притаманні критичним ситуаціям: потреба швидкого прийняття рішень, гостра нестача кваліфікованої робочої сили, засобів та часу на опанування ситуацією»;

- криза – це «широкомасштабна непередбачувана подія, яка веде до потенційно негативних результатів. Ця подія та її наслідки можуть завдавати серйозної шкоди усій організації: працівникам, продукції, зв'язкам, фінансам та репутації»;

- «вихідною точкою кризової події є втрата контролю над ситуацією. Найважливіше завдання кризового менеджменту – в найкоротший період часу максимально обмежити розмір потенційної шкоди».

Сам Р. Хіт визначає основні характеристики кризової ситуації: «... загроза життю і матеріальним цінностям, втрата контролю над ситуацією, видима та/або невидима шкода людям, матеріальним об'єктам і організаціям». [2]

Німецький вчений Гренц Т. пропонує наступне визначення: «Криза на підприємстві – то є незапланований та небажаний, обмежений в часі процес, який може суттєво заважати і навіть зробити неможливим функціонування підприємства» [1].

Узагальнюючи визначення науковців можна сказати, що криза організації - це крайнє загострення протиріч у соціально-економічній системі (організації), що не дозволяє досягти поставлених цілей і загрожує її життєстійкості в навколишньому середовищі і супроводжується погіршенням результатуючих показників виробничо-господарської діяльності організації.

За моделлю В. Мюллера розвиток кризи на підприємстві має 4 стадії (рис.1):

- стратегічна криза;
- криза результатів;
- криза ліквідності;
- банкрутство [3].

Криза стратегії, або стратегічна криза, - потенціал розвитку підприємства (інноваційний потенціал) знаходиться під загрозою, вичерпаний і/або немає можливості створити новий. Причини стратегічної кризи різні, наприклад, відставання від технологічного розвитку, неадекватна мінливим вимогам ринку стратегія маркетингу.

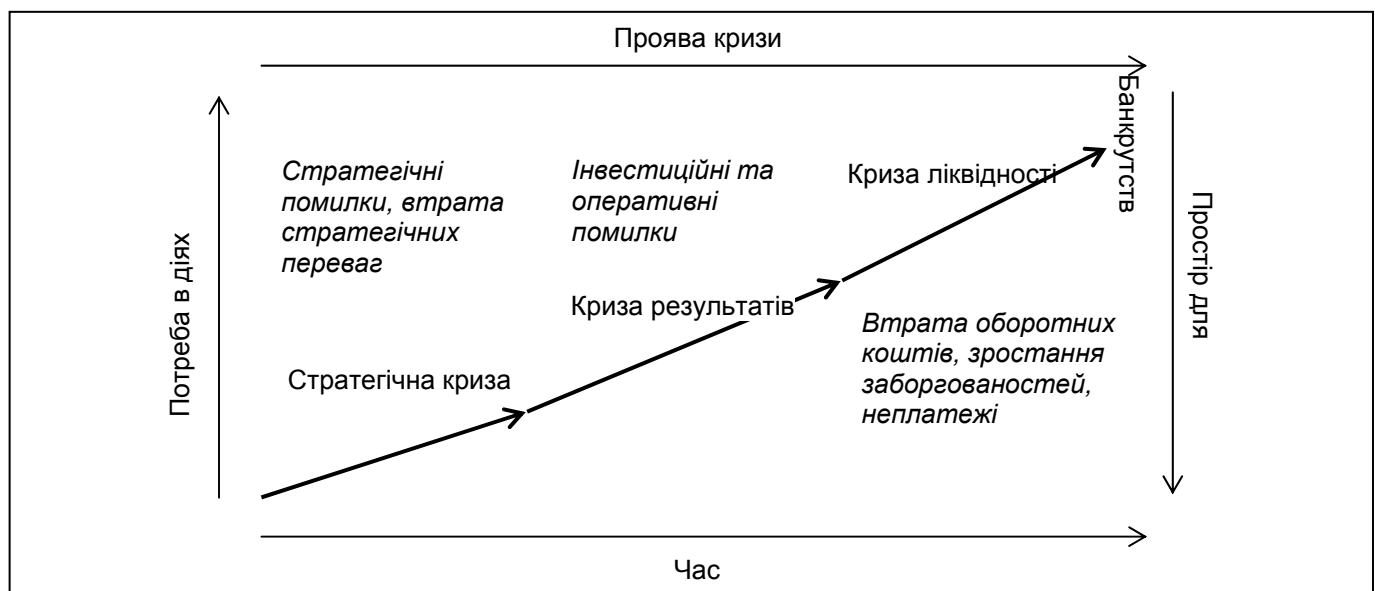

Рисунок 1. Розвиток кризи на підприємстві. (Складено авторами на основі [3])

Криза результатів, або оперативна криза - підприємство зазнає збитків і через постійне зменшення власного капіталу рухається до ситуації дефіциту балансу, перевищення пасивів над активами. Причинами, що викликають кризу результатів, можуть бути: втрати, як наслідок відсутності потенціалу розвитку підприємства, недостатня ефективність оперативних заходів або менеджменту, який не здатний використовувати інноваційний потенціал для підвищення доходів.

Криза ліквідності - через зростаючі збитки підприємству загрожує втрата платоспроможності або платоспроможність вже відсутня. На додаток до цього, підприємству загрожує небезпека дефіциту балансу/перевищення пасивів над активами.

Банкрутство - кінцева стадія розвитку кризи, при якій підприємство перестає існувати як суб'єкт фінансово-господарської діяльності. [3]

Тобто стан кризи не виникає миттєво. Процес переходу починається з поступового погіршення таких економічних показників роботи організації як збут, прибуток, рентабельність (спочатку окремих виробництв, а потім і фірми в цілому), іміджу в очах споживачів і т.д. Кризовий стан організації з точки зору маркетингу, означає, в першу чергу, її неконкурентоспроможність.

Організація повинна своєчасно відреагувати на цей процес шляхом встановлення об'єктивних причин його виникнення і створення комплексу маркетингових заходів, які перешкоджають подальшому розвитку кризового процесу. Без чітко виробленої маркетингової програми практично неможливо уникнути і, тим більше, вивести підприємство з кризи.

Ще Ф. Котлер відзначав, що в кризові часи роль маркетингу значно зростає, так як маркетологи допомагають організації вижити за рахунок пошуку нових ринкових ніш, модернізації продуктової політики, пошуку нових резервів і фокусів діяльності організації. [8]

На думку Є.П. Голубкова саме маркетинговий підхід до вирішення ключових проблем організації в кризовий період здатний допомогти не тільки знизити наслідки, але і продовжувати основну комерційну діяльність. Завдання маркетингу, на думку Є.П. Голубкова, - «виявити як зовнішні, так і внутрішні причини кризової ситуації і запропонувати заходи по її подоланню». [6]

Тому маркетинг в антикризовому управлінні є не просто однією з систем підприємства, а основою, яка забезпечує стійкість роботи всіх інших його підрозділів. Формування антикризового механізму має ґрунтуватися на внутрішніх можливостях підприємства, що включають і рівень розвитку таких компонентів менеджменту, як прогнозування, планування, інформаційне забезпечення, мотивація персоналу, процеси централізації й децентралізації, інтеграції й диверсифікованості управління, організаційні структури управління контролю тощо.

Спеціальних маркетингових теорій для кризи організації немає. В умовах кризи організації або для її запобігання використовуються ті ж інструменти маркетингу, що і в стабільних умовах, але при цьому змінюються цілі та задачі маркетингу, які набувають нових специфічних рис.

Цілі маркетингу повинні бути узгоджені з метою загальної стратегії організації. У стабільних системах головна мета управління - підвищення ефективності діяльності і зростання вартості бізнесу. Таким чином, можна виділити наступні цілі маркетингу для стабільних систем організації: максимізація обсягу продажів, максимізація прибутку, збільшення частки ринку, збільшення вартості бренду, збільшення частки лояльних покупців і ін.

При антикризовому управлінні головною метою організації є запобігання або мінімізація негативних наслідків кризи, забезпечення умов отримання необхідних грошових коштів організації від збільшення обсягу збуту виробленої нею продукції. Для даного виду управління цілями маркетингу можуть бути: пошук нових ринкових можливостей, підтримка рівня продажів, збереження частки ринку, збереження частки лояльних покупців і ін.

Цілі маркетингу в умовах антикризового управління динамічніші і більш підвладні коригуванню. [13]

Завдання маркетингу також відрізняються в залежності від стану нестабільності, так як змінюються умови функціонування організації. Наприклад, при зниженні рівня попиту на вироблену продукцію може виникнути необхідність в скороченні обсягів виробництва даного товару і, як наслідок, скорочення обсягів його продажів. Визначення рівня попиту для організації дуже важливо, тому що від цього залежать фінансові потоки і ліквідність активів.

Також відрізняється інтенсифікація видів управління під час кризового стану. Серед основних виділяють ординарний (в стабільних системах) і антикризовий (в нестабільних системах) та арбітражний вид управління.

Ординарне управління направлено на загальний розвиток компанії, для нього складаються стратегічні та оперативні плани розвитку, у нього більш глибока структура, а контроль відповідає завданням, які були поставлені керівництвом. Навпаки, антикризове управління націлене на виживання компанії, для нього характерні цілеспрямованість, короткостроковість і жорсткий контроль з боку начальства.

У разі настання гострої нерозв'язної кризи виділяють третій стан нестабільної системи, який можна назвати як «непереборна криза», коли організація може визнаватися банкрутом. За такої ситуації використовується арбітражне управління. Здійснюється при визнанні судом організації-боржника банкрутом. Тут регулярне управління відсутнє, а реалізуються тільки функції антикризового управління. Мета - максимально можливе задоволення вимог кредиторів, збереження організації як майнового комплексу, що дозволяє відновити бізнес іншим власникам; максимально можливе збереження робочих місць. [7]

Поділ завдань маркетингу в залежності від стану попиту і характеристик видів управління наведені в таблиці 1.

Таблиця 1. Завдання маркетингу в залежності від стану попиту і видів управління

Стан попиту	Вид управління	Завдання маркетингу
Негативний попит	Антикризове, арбітражне управління	Створити попит
Відсутність попиту	Антикризове, арбітражне управління	Стимулювати попит
Потенційний попит	Ординарне, антикризове управління	Розвинути попит
Зниження попиту	Антикризове управління	Підвищити попит
Коливний попит	Ординарне, антикризове управління	Збалансувати попит
Повний попит	Ординарне управління	Підтримувати попит
Надмірний попит	Антикризове, ординарне управління	Знизити попит
Иррациональный	Антикризисное, ординарное управление	Ликвидировать спрос

Складено авторами на основі [8]

Сутність антикризової маркетингової стратегії полягає у висуванні найбільш важливих цілей в області виробничої, цінової, збутової політики та визначенні генеральних напрямків ділової активності підприємства. Маркетингова стратегія підприємства в період здійснення процедури фінансового оздоровлення направляється на максимальну адаптацію виробничо-збутового процесу до вимог ринку.

Зміст стратегії антикризового маркетингу збагачується в міру її просування по стадіях маркетингової діяльності. Виділяються типові для маркетингового циклу чотири стадії:

- аналіз і оцінка ринкових і маркетингових можливостей організації;
- відбір цільових ринків;
- розробка комплексу маркетингу;
- розробка і реалізація маркетингових програм.

Антикризова стратегія маркетингу реалізується шляхом використання певних маркетингових інструментів, таких як:

- приведення обсягів та структури виробництва, системи ціноутворення відповідно до фактичного і прогнозованим станом ринку;
- сегментація ринку і виділення найбільш маржинальних або додаткових сегментів споживачів;
- вдосконалення якості та інших факторів споживчої цінності продуктів у відповідність із запитами цільових груп споживачів;
- оптимізація каналів і способів продажів;
- використання додаткових каналів просування, зокрема, інструментів малозатратного «партизанського» маркетингу та ін. [10]

Отже, враховуючи різноманітні цілі, завдання маркетингу, стан ринку та стадію кризи на підприємстві запропоновані наступні варіанти маркетингові стратегії (табл. 2).

Перший варіант антикризової стратегії маркетингу може бути використаний підприємствами з наступними характеристиками:

- ринок збуту (сфера споживання) знаходиться в стадії становлення;

Таблиця 2. Варіанти антикризової стратегії маркетингу

Можливі стратегії	Маркетингові інструменти			
	Товаропотоки	Витрати на маркетинг	Ціни	Просування
Розширення ринку збуту, вихід підприємства на нові сегменти ринку. Зростання або збереження ринкової частки за рахунок нових ринків збуту	Середньої інтенсивності, з тенденцією до зростання	Високі	Гнучкі	Агресивне
Затвердження підприємства на освоєних ринках, утримання позицій. Зростання або збереження ринкової частки за рахунок старих ринків збуту	Інтенсивні	Середні	Високі чи середні	Стійкий, постійний тиск на ринок
Відстоювання ринкової ніші, захист від конкурентів. Збереження або мінімізація втрати ринкової частки	Середньої інтенсивності	Невисокі	Середні чи низькі	Пасивне

- ринок, незважаючи на кризу, має значний ринковий потенціал, в споживання включаються все нові покупки;

- підприємство випускає інноваційний продукт, що володіє високою споживчою цінністю (якістю);
- конкуренція на ринку відносно розвинена;
- підприємство має фінансові резерви;
- реклама дає високу віддачу;
- економічні вхідні бар'єри високі.

Другий варіант антикризової стратегії підходить для давно і стабільно працюючих підприємств з наступними характеристиками:

- ринок збуту (сфера споживання) знаходиться в фазі зрілості;
- ринок зберігає певний потенціал (потенційну ємність);
- підприємство має велику і лояльну клієнтську базу;
- суб'єкт господарювання має певні фінансові резерви;
- продукт чи інші значущі для споживачів інструменти маркетингу мають реальні конкурентні переваги;
- інструменти просування не девальвували (реклама дає помірну віддачу);
- чинники якості та сервісу для споживачів важливіші, ніж низька ціна.

Третій варіант антикризової стратегії маркетингу може бути реалізований підприємствами, які мінімізують підприємницькі ризики в такій ситуації:

- ринок збуту (сфера споживання) знаходиться у фазі спаду;
- підприємство має досить лояльну, хоча і консервативну клієнтську базу;
- суб'єкт господарювання має обмежені фінансові резерви;
- основний фактор, що формує попит на даному ринку - низька ціна;
- інструменти просування девальвовані (реклама не дає віддачі);
- продукт не володіє значущими конкурентними перевагами.

Розглядаючи антикризовий маркетинг, автори акцентують на його особливостях: має строго визначені обмежені витрати; пропонує лише життєво необхідні товари, роботи та послуги за помірними цінами;

систематизує та аналізує доходи та можливості потенційних споживачів; знаходиться у пошуках нових регіонів збуту; знаходиться у постійному пошуку нестандартних оригінальних рішень (вірусний маркетинг; партизанський маркетинг і т.д.). Тобто специфіка акцентується на тому, щоб приймати грамотні управлінські рішення.

На даний момент характерною рисою українського ринку є поступова відмова споживачів від стандартизованої продукції й можливість вільного вибору товарів, що задовольняють особисті потреби. Наслідком такого процесу став перехід від масового виробництва і відповідно орієнтації на стратегію масового маркетингу до сфокусованих стратегій, що спрямовані на диференціацію ринків і товарів. Саме тому однією з основних рис процесу реструктуризації українських підприємств є переорієнтація ринкової діяльності з обов'язковим упровадженням сегментації ринку. Отже, в процесі антикризового управління підприємством важливе місце буде посідати маркетинг, який дозволить переорієнтувати його діяльність на більш повне задоволення потреб споживачів певного сегмента або ніші за умови обмеженого використання фінансових ресурсів.

Висновки: Таким чином, перехідний період починається з поступового погіршення таких економічних показників роботи організації, як збут, прибуток, рентабельність, імідж в очах споживачів і т.д., які впливають на ефективну господарську діяльність із позиції стратегічного управління. При цьому на різних стадіях нестабільності компанія може зіткнутися з різними кризовими проявами - від зниження оборотності до втрати довіри акціонерів.

Спеціальних маркетингових теорій для організації, яка знаходиться в кризовому стані, не виділяють. Проте, у антикризовому маркетингу з'являються свої специфічні цілі та завдання. На основі особливостей різних видів управління (ординарний, антикризовий, арбітражний) встановлено особливі характеристики маркетингу в залежності від попиту та стану кризи.

Визначено, що антикризова стратегія завжди визначає три основні напрями дій для управління підприємством: розширення ринку збуту; утримання позицій на освоєних ринках; відстоювання ринкової ніші, захист від конкурентів.

На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що антикризова маркетингова стратегія підприємства повинна бути не резервною складовою стратегічного управління, а різновидом універсальних стратегій. Тільки за таких умов вона буде заздалегідь спланованою і взаємозалежною зі стратегіями всіх сфер діяльності підприємства не тільки в умовах кризи, а й в стабільних умовах функціонування підприємства, виступаючи системою прогнозування і запобігання різного роду кризових ситуацій. Взаємозв'язок між антикризовим маркетингом і управлінням дає підприємствам можливість виходити на більш високий рівень.

Список використаних джерел

1. Grenz T. *Deminsionen und Typen der Unternehmenskrise* / T. Grenz. – Frankfurt am Main, 1987.
2. Heath R., Palenchar M. *Strategic Issues Management: Organizations and Public Policy Challenges*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2009.
3. Muller-Stewens, G. *Strategisches Management: wie strategische Initiativen zum Wandel fuhren.*, Stuttgart. 2001.
4. Василенко В.О. *Антикризове управління підприємством: навч. Посібник* / В.О. Василенко. – К.: ЦУЛ, 2003. – 504 с.
5. Вебер М *Основные социологические понятия* // Вебер М. *Избранные произведения* – М, 1990
6. Голубков, Е.П. *Антикризисный маркетинг* / Е.П. Голубков // *Маркетинг в России и за рубежом*. – 2009. – №1. – С. 5-17.
7. Кован, С.Е. *Теория антикризисного управления предприятием: учеб. пособие* / С.Е. Кован, Л.П. Мокрова, А.Н. Ряховская – М.: Изд.: «Кнорус», 2009. – 160 с.
8. Котлер, Ф. *Маркетинг. Менеджмент* / Ф. Котлер, К. Л. Келлер; [пер. с англ. С. Жильцова, М. Жильцова, Д. Раевская]. – М.: Питер, 2007. – 814 с.
9. Крутько В. М. *Введение в менеджмент кризисных ситуаций: [Практические рекомендации]* / В. М. Крутько. – К.: МЗУУП, 1994. – 52 с.
10. Матюшина Т. В. *Алгоритм разработки антикризисной стратегии маркетинга: шаг за шагом: [материалы Форума]* // *Бизнес-школа SRC: [режим доступа]*. – URL: <http://www.src-master.ru/antikrizis/matyushina/matyushina.pdf>
11. Сайт Державної служби статистики України [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>
12. Чернявський А.Д. *Антикризисное управление: учеб. пособие* / А.Д. Чернявский. – К: МАУП, 2000. – 208 с.
13. Штангрет А.М. *Антикризове управління підприємством: навч. Посібник* / А.М. Штангрет, О.І. Копилук. – К.: Знанн, 2007. – 355 с.

References

1. Grenz T. *Deminsionen und Typen der Unternehmenskrise*. Frankfurt am Main, 1987.
2. Heath R., Palenchar M. *Strategic Issues Management: Organizations and Public Policy Challenges*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2009.
3. Muller-Stewens, G. *Strategisches Management: wie strategische Initiativen zum Wandel fuhren.*, Stuttgart. 2001.

4. Vasilenko V.O. *Antikrizove upravlinnya pidpriemstvom: navch. Posibnik*. K.: TSUL, 2003. - 504 p.
5. Weber M. *Basic sociological concepts* // Weber M. *Selected Works* - M 1990
6. Golubkov, E.P. *Crisis Marketing. Marketing in Russia and abroad*. - 2009. - №1. - S. 5-17.
7. Cowan, S.E., Mokrova L.P., Ryakhovskaya A.N. *Theory of crisis management of the enterprise: Textbook. Benefit*. M.: «KnoRus», 2009. - 160 p.
8. Kotler, F., Keller, K.L. *Marketing. Management* [Trans. from English. S. Zhiltsova, M. Zhiltsova, D. Raevskaya]. – M.: Peter, 2007. - 814 p.
9. Krut'ko V.M. *Introduction to the management of the crisis situatsiy: [Praktichiskie recommendations]*. K.: MZUUP, 1994. - 52 p.
10. Matyushina T. *Algorithm development of anti-crisis marketing strategy step by step: [proceedings of the Forum] // Business School of the SRC: <http://www.src-master.ru/antikrizis/matyushina/matyushina.pdf>*
11. *Website Derzhavnoi Service of Ukraine statistics: <http://ukrstat.gov.ua/>*
12. Chernyavsky A.D. *Crisis Management: Textbook. Benefit*. By: AIDP, 2000. – 208 p.
13. Shtangret A.M., Kopilyuk O.I. *Antikrizove upravlinnya pidpriemstvom: navch. Posibnik*. K.: Knowledge, 2007. - 355 p.

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Натрус Кристина Сергіївна, аспірантка кафедри економічної теорії та маркетингу

e-mail: kristina_natrus@mail.ru

Хамініч Світлана Юріївна, д.е.н., професор кафедри економічної теорії та маркетингу

e-mail: marketing.05@mail.ru

Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

вул. Володимира Моссаковського, 35, Дніпро, 49000, Україна

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Натрус Кристина Сергеевна, аспирантка кафедры экономической теории и маркетинга

e-mail: kristina_natrus@mail.ru

Хаминич Светлана Юрьевна, д.э.н., профессор кафедры экономической теории и маркетинга

e-mail: marketing.05@mail.ru

Днепропетровского национального университета имени Олеся Гончара

ул. Владимира Моссаковского, 35, Днепр, 49000, Украина

DATA ABOUT THE AUTHORS

Natrus Christina, postgraduate student of the Department of Economic Theory and Marketing

e-mail: kristina_natrus@mail.ru

Khaminich Svetlana, Doctor of Economics, Professor of the Department of Economic Theory and Marketing

e-mail: marketing.05@mail.ru

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

49000 Ukraine, Dnipro, 35, Vladimir Mossakovskii Str.,

УДК 614.2 + 26.89

НАПРЯМКИ І ДИНАМІКА РОЗВИТКУ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я (НА ПРИКЛАДІ БЕЛГОРОДСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Павлов К.В.,

Степчук М.А.,

Пінкус Т.М.

Ключові слова: регіон, модернізація охорони здоров'я, Белгородська область, тривічне надання медичної допомоги.

НАПРАВЛЕНИЯ И ДИНАМИКА РАЗВИТИЯ МЕДИЦИНСКОЙ ПОМОЩИ НАСЕЛЕНИЮ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ БЕЛГОРОДСКОЙ ОБЛАСТИ)

Павлов К.В.,

Степчук М.А.,

Пинкус Т.М.

Предмет. Проводимая реформа здравоохранения направлена на обеспечение качества и доступности медицинской помощи, что должно способствовать повышению продолжительности активной жизни населения и является залогом устойчивого социально-экономического развития общества. В этой связи статья посвящена определению направлений, методов и форм

инновационного развития и модернизации системы здравоохранения региона на основе организации и приоритета использования первичной медико-санитарной помощи.

Цели. Целью данного исследования является изучение состояния и динамики развития медицинской помощи, в том числе специализированных её видов населению Белгородской области за последнее время, а также определение прогнозов её развития в обозримой перспективе.

Методология. В процессе исследования социально-экономических проблем оказания медицинской помощи населению региона использовались методы системного и статистического анализа, а также методы прогнозирования и программирования развития воспроизводственных систем.

Результаты. На современном этапе развития общества реорганизация и модернизация системы здравоохранения региона как основа решения проблем сохранения здоровья населения зависят от активного межведомственного взаимодействия, а также от эффективности деятельности самой системы здравоохранения, решения проблем её финансирования, укомплектования и уровня профессионализма кадров, оснащения медицинских организаций современным оборудованием, эффективными методами и методиками диагностики и лечения. В этой связи были выявлены приоритетные направления развития первичной медико-санитарной помощи как формы перехода на трёхуровневое её оказание.

Выводы. Сделан вывод о том, что в результате реализации мероприятий модернизации здравоохранения региона медицинская помощь получила своё развитие на всех уровнях её оказания, в том числе на уровне первичной медико-санитарной помощи и на уровне оказания специализированных её видов. Вместе с тем, процесс модернизации здравоохранения Белгородской области осуществлялся недостаточно системно, что требует дальнейшего совершенствования системы управления здравоохранения региона, особенно отказа от приоритета оказания населению стационарной медицинской помощи.

Ключевые слова: регион, модернизация здравоохранения, Белгородская область, трёхуровневое оказание медицинской помощи.

THE DIRECTIONS AND DYNAMICS OF DEVELOPMENT OF MEDICAL CARE TO THE POPULATION IN THE CONDITIONS OF HEALTH CARE UPGRADE (ON THE EXAMPLE OF THE BELGOROD REGION)

Pavlov K.V.,
Stepchuk M.A.,
Pinkus T.M.

Importance The ongoing health reform is aimed at ensuring the quality and accessibility of health care, which should enhance the active life expectancy of the population and is the key to sustainable socio-economic development of society. In this regard, the article is devoted to determination of directions, forms and methods of innovation development and modernization of the region's health care system based on the priority of the organization and the use of primary health care.

Objectives The aim of this study is to investigate the status and dynamics of health care development, including its specialized species population of the Belgorod region in recent years, as well as the definition of forecasts of its development in the foreseeable future.

Methods In the course of research on the socio-economic problems of providing medical care to the population of the region were used methods of system and statistical analysis, as well as the methods of forecasting and programming of the reproductive systems.

Results At the present stage of development of society reorganization and modernization of the health system in the region as a basis for solving problems of preservation of health of the population depends on the activity of interagency cooperation, as well as the effectiveness of the health system, addressing its financing, staffing and the level of professionalism, equipping medical institutions with modern equipment, effective methods and techniques for diagnosis and treatment. In this regard it has been identified priority areas for the development of primary health care as a form of transition to three-level of its provision.

Conclusions and Relevance It is concluded that as a result of the modernization of the region's health activities Medical assistance received its development at all levels of its provision, including at the level of primary health care at the level of its provision of specialized species. At the same time, healthcare modernization process of the Belgorod region was carried out systematically enough, it requires further improvement of health management system in the region, especially the non-priority provision of public hospital care.

Keywords: region, modernization of the health area, Belgorod region, three-level medical care.

На современном этапе развития общества реорганизация и модернизация системы здравоохранения региона как основа решения проблем сохранения здоровья населения и решения связанных с этим иных социально-экономических проблем зависят от активного межведомственного взаимодействия, а также от эффективности деятельности самой системы здравоохранения, проблем его финансирования, укомплектования и уровня профессионализма кадров, оснащения медицинских организаций современным оборудованием, эффективными методами и методиками диагностики и лечения и разработкой адекватной системы мотивации качественной работы специалистов [1]. В этой связи изучение динамики этих явлений в

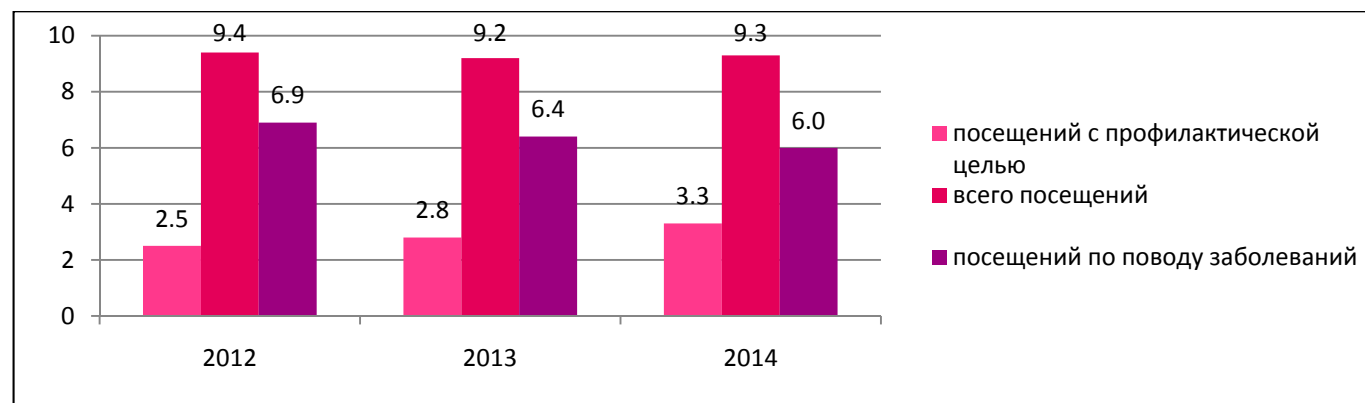
период модернизации здравоохранения региона приобретает первостепенную значимость и актуальность. Исходя из сказанного, целью данного исследования является изучение состояния и динамики развития медицинской помощи (в т.ч. специализированных её видов) в регионе за последнее время, а также определение перспектив ее развития.

Для достижения этой цели были поставлены и решены следующие задачи: анализ и изучение законодательной базы по организации медицинской помощи и развитию здравоохранения; осуществление оценки и состояния здравоохранения и организации медицинской помощи Белгородской области с приоритетом первичной медико-санитарной помощи (ПМСП) и оценки специализированной (в том числе высокотехнологичной) помощи, а также формирование прогноза их развития на ближайшую перспективу. Методологической основой для достижения цели исследования использовался комплексный подход и использовались методы статистического и сравнительного анализа [2]. С их помощью проанализированы различные аспекты организации медицинской помощи жителям региона и отдельных её видов, дана её оценка и перспективы развития.

Для их реализации здравоохранение Белгородской области в настоящее время располагает сетью медицинских организаций, в состав которой входят: 50 больничных организаций, имеющих в своем составе 53 врачебные амбулатории, 62 центра (отделения) врача общей (семейной) практики (ВОП), 543 фельдшерско-акушерских пункта (ФАП), 1 домовое хозяйство; 18 самостоятельных амбулаторно-поликлинических организаций; 3 станции скорой медицинской помощи (кроме того, 37 станций и отделений, не имеющих статуса юридического лица); 4 станции переливания крови; 5 круглогодичных санаторно-курортных организаций; дом ребенка; 7 организаций особого типа, не оказывающих медицинскую помощь населению. В регионе также широко развита сеть частных и ведомственных медицинских организаций, 9 из которых участвуют в реализации территориальной программы государственных гарантий оказания гражданам Белгородской области бесплатной медицинской помощи (программа госгарантий). Приоритет в развитии системы здравоохранения региона отдан развитию внебольничной медицинской помощи и её профилактического направления с конечной целью увеличения продолжительности жизни и сокращения смертности населения [3]. Параллельно развивалась специализированная, в том числе высокотехнологичная медицинская помощь (ВМП).

1. В целях обеспечения ПМСП жителям области функционирует широкая сеть медицинских организаций, включающая территориальные поликлиники для взрослых, детские поликлиники, женские консультации, врачебные и фельдшерские здравпункты в городах и лечебно-профилактические учреждения врачебного участка в сельской местности, к которым относятся фельдшерско-акушерские пункты, здравпункты, центры врача общей практики, участковые больницы, врачебные амбулатории, являющиеся первичным звеном в системе ПМСП [4]. Для жителей районного центра основным учреждением, оказывающим ПМСП, является поликлиника центральной районной больницы. Всего в 2014 году ПМСП в области оказывалась 133 амбулаторными медицинскими организациями, в которых работало 14 454 человека, из них: врачей – 3 109; среднего медицинского персонала – 6 989; младшего медицинского персонала – 1 977. За анализируемый период с 2012 по 2014г.г. обеспеченность врачебными кадрами амбулаторно-поликлинического звена увеличилась на 8.1% и составила в 2014 г. 20.1 на 10000 населения (2012 г. – 18.5); а обеспеченность средним медицинским персоналом увеличилась на 2.7% и составила 45.2 (2012 г. – 44.0) на 1000 населения [5].

В результате проведенной реорганизации мощность амбулаторно-поликлинических медицинских организаций за 2012-2014 годы сократилась всего на 0.3% и составила в 2014 г. 33 812 посещений в смену (2012 г. – 33 923). Соответственно несколько снизилась обеспеченность населения амбулаторно-поликлиническими организациями, которая составила 218.7 посещений в смену на 10000 населения, что ниже среднего показателя по ЦФО (Центральный федеральный округ) (ЦФО 2013 г. – 234.5). Однако это не повлияло на количество посещений к врачам амбулаторно-поликлинического звена (первичного звена), которое на протяжении этих лет не изменилось и составило 9.3 на 1 жителя в год. В тоже время, в связи с активным развитием профилактического направления работы первичного звена изменилась структура посещений (см. рисунок 1).

* Авторская разработка

Рисунок 1. Структура посещений к врачам амбулаторно-поликлинического звена за период с 2012 по 2014 г.г.

Как видно из рисунка 1, количество посещений с профилактической целью увеличилось на 32% и составило в 2014 г. 3.3 посещения на 1 жителя в год (2012 г. – 2.5), а их доля в структуре посещений увеличилась на 5.5% и соответственно составила 35.5% от общего количества посещений в поликлинике и на дому (2012 г. – 30.0). Доля посещений по поводу заболеваний, наоборот, уменьшилась на 13.0% и составила 6.0 посещения на 1 жителя в год в 2014 г. (для сравнения в 2012 г. – 6.9). Это подтверждает существование тенденции о переориентации работы врачей первичного звена на профилактическую работу. С этой целью проводилась диспансеризация определенных групп взрослого населения Белгородской области - общее число граждан, подлежащих диспансеризации в 2014 году, составило 301 258 человек (прошли диспансеризацию 301 478 человек, что составляет 100,1% от плана). С помощью мобильных бригад в рамках диспансеризации обследовано 13,8% населения, а граждан, проживающих в сельской местности – 44,6%. Доля отказов от отдельных исследований составила 4.3%, а доля письменных отказов от диспансеризации в целом – 1.3%. По половому признаку обследованные распределились: мужчины – 44.1%, женщины – 55.9%. По возрасту: 21-35 лет – 33.7%; 36-60 лет – 41.3%; старше 60 лет – 25%. По результатам осмотров по группам здоровья граждане распределились следующим образом: I группа здоровья – 32.7% (98 531 человек); II группа здоровья – 23.4% (70 588 человек); III группа здоровья – 43.9% (132 359 человек). Частота выявленных поведенческих факторов риска составила (в %): нерациональное питание – 25.7; низкая физическая активность – 19.5; курение – 18.1; избыточная масса тела (ожирение) – 17.9; риск пагубного потребления алкоголя – 1.6. Частота выявления патологии составляет (на 1000 обследованных): болезни системы кровообращения – 15.61; эндокринологические заболевания – 6.83; болезни органов пищеварения – 6.4; болезни глаз – 3.28; болезни нервной системы – 2.33; болезни органов дыхания – 1.9; болезни крови – 0.97; злокачественные новообразования – 0.78; глаукома – 0.57. Кроме этого, выявлены злокачественные новообразования следующих локализаций: молочной железы в 180 случаев; предстательной железы – 93; женских половых органов – 24; желудочно-кишечного тракта (ЖКТ), нижние отделы) – 9; трахеи, бронхов, легких – 11; (ЖКТ, верхние отделы) – 3. В итоге по результатам диспансеризации приняты следующие решения: установлено диспансерное наблюдение за 22.2% лиц; назначено лечение – 21.7%; направлено на дополнительное диагностическое исследование – 0.5%; направлено на получение специализированной, в том числе, высокотехнологичной медицинской помощи – 0.13%; направлено на санаторно-курортное лечение – 3.7% обследованных лиц.

По мнению авторов, смысл и цель диспансерного наблюдения для граждан, имеющих хронические неинфекционные заболевания (ХНИЗ) или хотя бы высокий риск их развития - это: достижение заданных значений параметров фискального, лабораторного и инструментального обследования; коррекция факторов риска развития заболевания; предупреждение обострений ХНИЗ; снижение числа обращений к врачу, вызовов скорой помощи и госпитализаций; повышение качества жизни и снижение числа предотвратимых смертей [6]. Мероприятия по достижению этой цели включены в подпрограмму развития ПМСП и реализуются в районах Белгородской области.

В целом значение ПМСП для населения определяется высокой доступностью этого вида медицинской помощи, возможностью получения квалифицированного обследования и лечения без госпитализации, а зачастую и без освобождения от работы или учебы. С целью повышения доступности встречи пациента с врачом практически во всех амбулаторно-поликлинических учреждениях области реализована возможность электронной записи на прием к врачу с использованием информационно-сенсорных терминалов и интернет сервисов [7].

Для повышения доступности медицинской помощи преимущественно пожилого сельского населения в отдаленных селах и хуторах, проведения осмотров и диспансеризации используются медицинские мобильные бригады. Количество мобильных бригад, созданных при центральных районных больницах (ЦРБ), за 2012-2014 годы увеличилось на 7 бригад и составило 36 (2012 г. – 29) [5]. На 34.6% увеличилось количество их выездов, на 30,6% – число осматриваемых жителей, а число диспансерных больных, получивших консультации – в 5,4 раза (см. табл. 1).

Таблица 1. Динамика объемов работы врачей мобильных бригад центральных районных больниц (ЦРБ) области за 2012-2014 годы

Мобильные бригады	Количество выездов				Осмотрено (чел.)				Консультировано (чел.)			
	2012г.	2013г.	2014г.	2014г. к 2012г., %	2012г.	2013г.	2014г.	2014г. к 2012г., %	2012г.	2013г.	2014г.	2014г. к 2012г., %
Всеми бригадами	1131	1397	1522	134.6	81548	99592	106494	130.6	8149	21584	44292	>в5.4р.
Одной бригадой	39	42	42	107.7	2812	2906	2958	105.2	281	654	1230	>в4.4р.

Авторская разработка

а. Соответственно увеличивалась нагрузка на каждую бригаду. Для эффективной и качественной работы бригад специалисты использовали портативное оборудование [8]. Кроме того, с целью повышения доступности ПМСП сельскому населению внедряется использование дистанционных видов помощи, в том числе, возможности телемедицины.

2. Важной составляющей первичной медико-санитарной помощи является скорая медицинская помощь (СМП). С целью обеспечения населения данным видом помощи в Белгородской области создана широкая сеть станций (подстанций) СМП, 3 из которых являются самостоятельными юридическими лицами и 38 отделений СМП. Отделения СМП организованы в административных районах при центральных районных больницах. Радиус обслуживания в городской черте сегодня не превышает 10 км., в селе – около 30 км. В крупных городах и районных центрах: Белгород, Старый Оскол, Губкин и Валуйки в составе СМП организованы подстанции из расчета 20-минутной транспортной доступности. Число выездов бригад скорой медицинской помощи в 2014 г. снизилось и составило 316 вызова на 1000 населения (2012 г. – 317), при Федеральном нормативе – 318. Ежедневно по области обслуживается около 1341 вызовов. В течение года работало 493 бригады (2012 г. – 471), из них: 79 – врачебных (2012 г. – 84), 362 – фельдшерских (2012 г. – 335), 29 – бригад интенсивной терапии (2012 г. – 28), 10 – психиатрических (2012 г. – 10), 13 – педиатрических (2012 г. – 14). Обеспеченность врачебными бригадами в 2014 г. снизилась и составила 0.31 на 10 000 населения (2012 г. – 0.33), фельдшерскими – 0.23 (2012 г. – 0.22). Уменьшилась укомплектованность врачебных должностей СМП и с учетом совместительства она составила 92.9% (2012 г. – 98.6); средним медицинским персоналом – 98.7% (2012 г. – 99.4). Кроме основной задачи служба СМП осуществляла перевозку инфекционных больных, плановых больных, в том числе больных на гемодиализ и другие. За анализируемый период наблюдается уменьшение на 4,4% числа перевозок (с 30457 в 2012 г. до 29093 в 2014 г.) и в структуре вызовов перевозки в 2014 году составили 6% (2012 г. – 6,2) [6].

3. В целях рационального использования СМП проводится работа по переадресовке больных с неотложными состояниями (в часы работы поликлиник) участковой службе. С целью их обслуживания в поликлиниках г. Белгорода запланировано открытие кабинетов неотложной помощи [9]. В настоящее время решаются вопросы оптимизации оказания скорой медицинской помощи в рамках Белгородской агломерации, а также расширения радиуса обслуживания МБУЗ (Муниципальное больничное учреждение здравоохранения) СМП г. Белгорода за счет территории Белгородского района и улучшения взаимодействия указанных структурных подразделений СМП. В планах на ближайшую перспективу в целом по области число вызовов СМП должно снизиться до 313 на 1000 населения в год. Этому будет способствовать использование программы ГЛОНАС, переход на единую диспетчерскую службу и обслуживание вызовов по принципу ближайшей бригады.

4. Неоценимо значение в оказании медицинской помощи населению связано с восстановительным лечением и реабилитацией, которые направлены на восстановление физического, психологического и функционального состояния, трудовой и профессиональной деятельности пациентов [10]. В Белгородской области создана многоуровневая система восстановительного лечения и медицинской реабилитации, включающая в себя ряд этапов: стационарный, амбулаторно-поликлинический и санаторно-курортный этапы. Основные реабилитационные мероприятия в области осуществляются в амбулаторно-поликлинических и стационарных учреждениях здравоохранения [11].

5. На стационарном этапе в области восстановительное лечение и медицинская реабилитация начинается с первых дней пребывания больного в стационаре [5]. Кроме этого, оно обеспечивается в ОГБУЗ (Областное государственное бюджетное учреждение здравоохранения) «Ново-Таволжанская больница медицинской реабилитации» на 192 койках, в отделении восстановительного лечения и медицинской реабилитации ОГБУЗ «Алексеевская ЦРБ» на 20 койках, в ОГБУЗ «Чернянская центральная районная больница» – на 15 койках, в ОГБУЗ «Вейделевская центральная районная больница» – на 15 койках и на 64 койках реабилитации на базе санатория «Красиво». Всего в стационарных отделениях медицинская реабилитация в 2014 году проводилась по кардиологическому, неврологическому, ортопедическому, терапевтическому профилю и по профилю патологии беременности. Непосредственно в санатории «Красиво» осуществляется реабилитация кардиологических больных после хирургических вмешательств, стентирования, протезирования клапанов, которые в общей массе прошедших реабилитацию составляли до 35%. Средняя по региону длительность реабилитационного курса на специализированных койках составила 16 дней, что на 27% ниже федерального норматива (норматив – 22 дня).

6. Долечивание после стационарного лечения организовано в медицинских организациях с использованием отделений (кабинетов) восстановительного лечения, физиотерапии, лечебной физкультуры, рефлексотерапии, а также в санаторно-курортных учреждениях [12, 13]. На базе ОГБУЗ «Белгородская областная клиническая больница Святителя Иоасафа» путем реорганизации областного центра медицинской реабилитации организовано отделение, в котором оказывается широкий спектр медицинских услуг по реабилитации больных в амбулаторных условиях. Широко используется восстановительное лечение и медицинская реабилитация на базе физиотерапевтических отделений (кабинетов), кабинетов ЛФК, массажа в городских поликлиниках области, Яковлевской, Новооскольской, Грайворонской, Волоконовской, Корочанской и других центральных районных больницах.

7. С целью оздоровления населения в системе здравоохранения области имеется 5 санаториев круглогодичного функционирования общей коечной мощностью 850 коек, в т.ч.: ОГАУЗ «Санаторий «Красиво» на 450 коек; ОГКУЗ «Санаторий для детей с родителями» в г. Белгороде – на 100 коек; МБУЗ «Городской детский санаторий «Надежда» г. Старый Оскол» – на 100 коек; ОГКУЗ «Детский санаторий г. Грайворон» – на 100 коек; ОГКУЗ «Детский противотуберкулезный санаторий п. Ивня» – на 100 коек. В 2014 году санаторно-курортное лечение получило 16 198 человек, что на 9.2% больше, чем за 2012 год. Из общего числа получивших санаторно-курортное лечение в 2014 году 29.8% составили дети до 17 лет (2012 г. – 37.2).

8. Для улучшения оказания медицинской помощи по восстановительному лечению, медицинской реабилитации и санаторно-курортному оздоровлению населения области по предложению авторов [6] в Программу включены и реализуются следующие мероприятия: внедрение новых методик восстановительного лечения и реабилитации больных; укрепление материально-технической базы учреждений медицинской реабилитации; оснащение эффективным медицинским оборудованием учреждения, осуществляющие восстановительное лечение и медицинскую реабилитацию; проведение последипломной подготовки врачей-специалистов по медицинской реабилитации; обеспечение преемственности между медицинскими учреждениями восстановительного лечения, медицинской реабилитации, общей лечебной сети и санаторно-курортными учреждениями; обеспечение выполнения квот на лечение в стационарах больниц и отделениях медицинской реабилитации и восстановительного лечения.

9. Паллиативная медицинская помощь является актуальной в здравоохранении области [14]. Она призвана улучшить качество жизни пациентов с различными хроническими заболеваниями, когда возможности специализированного лечения ограничены или исчерпаны. В регионе за последние 3 года в многопрофильных больницах была организована 281 паллиативная койка, в т.ч. 263 койки – для взрослых, 18 коек – для детей. Кроме этого функционирует 35 паллиативных коек для онкологических больных в ОГБУЗ «Областной онкологический диспансер». Обеспеченность паллиативными койками в области составляет 2.0 на 10 000 населения, что значительно выше общероссийского показателя (РФ 2013 г. – 0.21). В 2014 году на паллиативных койках было пролечено 6 562 человека, из них умерло 206 человек, больничная летальность составила 3.1%. Длительность лечения по данному профилю составляет 13.2 дня, что на 17 дней ниже федерального норматива (30 дней) и на 9 дней ниже среднего показателя по РФ (за 2014 год – 22,0 дня). Работа паллиативных коек составила 273 дня в году. Низкие показатели функционирования паллиативных коек объясняются наличием объективных и субъективных причин: продолжалась организовываться служба и учёба специалистов, отработывался порядок госпитализации на эти койки, население не в полной мере осознало положительную роль паллиативной помощи в системе оказания медицинской помощи и ряд других [15].

Одним из основных критериев оценки работы первичного звена является показатель смертности прикрепленного населения к данному участку, в том числе на дому. В 2014 году в области зарегистрировано всего 21 641 случаев смерти (около 2-х случаев на 1 участок в месяц, РФ – 3). Случаев смерти на дому лиц всех возрастов зарегистрировано 14 848 (2012 г. – 16 138) или 1,2 случая на 1 участок в месяц. Из них: в возрасте 0-17 лет включительно 25 случаев или 0.17% (2012 г. – 32 случая или 0.2%), в трудоспособном возрасте (женщины 18-54 года, мужчины 18-59 лет) – 2 357 случаев или 15.9% (2012 г. – 2 460 случаев или 15.2%), старше трудоспособного возраста – 12 466 человек или 84.0% (2012 г. – 13 646 случаев или 84.6%). При проведении анализа смертности на дому авторы особое внимание обратили на группу лиц 0-17 лет включительно и на случаи умерших на дому в трудоспособном возрасте.

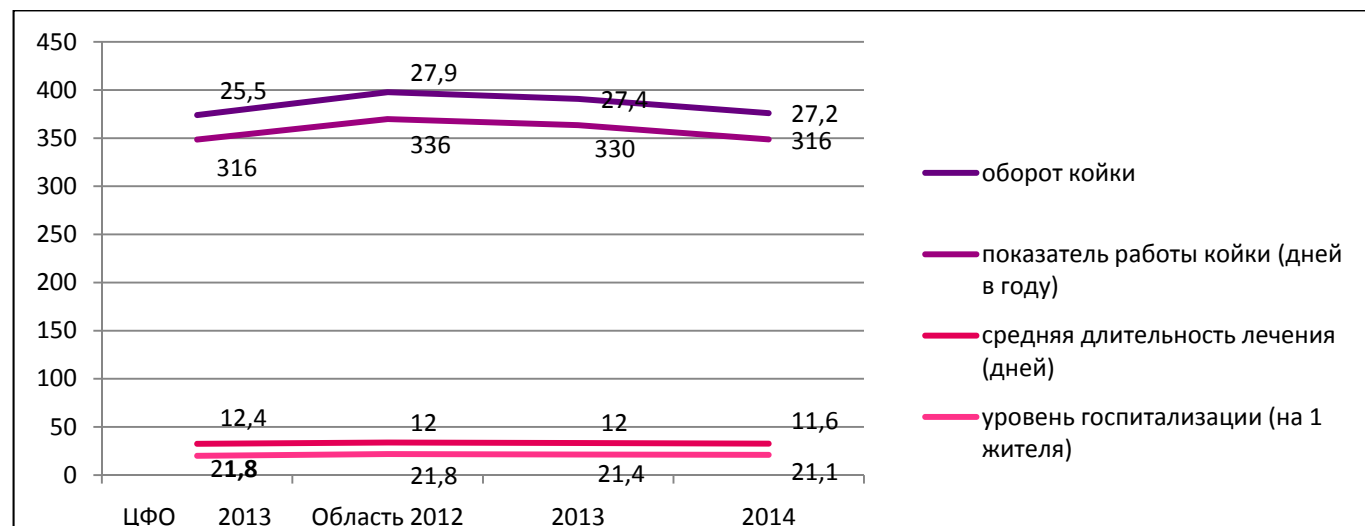
10. Так, за анализируемые годы число случаев смерти на дому лиц в возрасте 0 - 17 лет включительно уменьшилось на 23.3%, в результате показатель составил 9,2 на 100 000 детского населения (2012 г. – 12.0). Однако показатель младенческой смертности (смертность детей до 1 года) на дому увеличился на 8.0% и составил 4,1 на 100 000 детского населения (2012 г. – 3.8). При этом удельный вес младенческой смертности на дому (этот показатель имеет важное социальное значение, так как особенно высок риск гибели детей из семей социального риска и, прежде всего, зависит от недостаточного ухода родителей за детьми раннего возраста) увеличился на 12.7% и составил 44.0% от всех умерших на дому в возрасте 0-17 лет (2012 г. – 31.3%). Увеличился на 0.9% и показатель числа лиц, умерших на дому в трудоспособном возрасте, который составил 267,9 на 100 000 населения соответствующей возрастной группы (2012 г. – 265.5). Это обстоятельство требует разработки дополнительных мероприятий по профилактике как младенческой смертности, так и смертности населения трудоспособного возраста на дому [5].

11. Для государства большое значение имеет снижение финансовых затрат на дорогостоящее стационарное лечение. В этой связи ПМСП имеет приоритетное значение в медицинском обслуживании как наиболее массовый и доступный вид медицинского обслуживания. По данным многих авторов 80% обратившихся за медицинской помощью, начинают и заканчивают свое лечение в амбулаторно-поликлинических медицинских организациях. При этом затраты на оказание данного вида медицинской помощи в 4-5 раз уступают затратам на оказание стационарной помощи населению [16].

12. С этой целью в регионе часть объёмов стационарной помощи планомерно перемещалась в область амбулаторной помощи. Круглосуточный коечный фонд области на 01.01.2015 г. составил 11 994 койки. В зависимости от потребности в оказании тех или иных видов помощи осуществлялась оптимизация дорогостоящих неэффективно используемых стационарных коек. Так, за последние три года в области

было сокращено 89 коек круглосуточного пребывания различных профилей. В связи с этим обеспеченность круглосуточным коечным фондом уменьшилась и составила в 2014 году 77.6 на 10 000 населения (2012 г. – 78.5), этот показатель ниже среднего по ЦФО (ЦФО 2013 г. – 79.8). В результате улучшилась эффективность работа стационара [17].

13. Таким образом, в результате приведения деятельности стационарных медицинских организаций к федеральным нормативам и стандартам оказания медицинской помощи и развития амбулаторно-поликлинической помощи в Белгородской области значительно сократились такие показатели использования коечного фонда, как уровень госпитализации – на 3.2% и длительность лечения – на 6.5% (см. рисунок 2).

* Авторская разработка

Рисунок 2. Динамика основных показателей деятельности медицинских стационарных учреждений за 2012-2014 годы

Для компенсации объёмов стационарной помощи за эти годы развиты более экономичные стационарозамещающие виды медицинской помощи: дневные стационары при поликлиниках и дневные стационары на дому. В 2014 году функционировали 61 дневной стационар для взрослых и 7 дневных стационаров для детей. Коечный фонд стационарозамещающих видов помощи составил 2781 место и 269 условных мест – в стационарах на дому, которые эффективно использовались. В общей сложности в 2014 году в дневных стационарах было пролечено 86.8 тысяч человек, ими было проведено 986,1 тыс. пациенто-дней, что составляет 638 дней на 1000 жителей и полностью удовлетворяет потребность в этом виде помощи.

В соответствии с Программой [6] осуществлялся переход на трёхуровневое оказание медицинской помощи и внедрялись новые формы организации ПМСП, в первую очередь в пилотных районах: переход на более эффективную и менее затратную трёхэтапную стандартизованную организационную систему её оказания первого уровня с приоритетом профилактики; развитие этой системы в сельской местности по принципу врача общей практики; приведение к стандартам уровня оснащённости медицинских организаций, широкое использование межрайонных центров и других эффективных подходов и методов, обеспечивающих повышение качества и социально-экономическую эффективность первичной помощи. Одновременно использовались новые формы финансирования первичной помощи, в частности, такие, как одноканальное финансирование на основе подушевого норматива с применением частичного фондодержания, консолидация средств бюджетов всех уровней в системе здравоохранения региона, а также отраслевая оплата труда медицинских работников, как стационаров, так и первичного звена, что в итоге должно обеспечить привлечение квалифицированных специалистов и повысить мотивацию улучшения качества их труда [18]. Кроме этого, использовалось привлечение инвесторов, государственно-частное партнёрство и иные формы. Сегодня от состояния первичной медико-санитарной помощи зависит эффективность и качество деятельности всей системы здравоохранения региона, сохранение трудового потенциала области, а также решение медико-социальных проблем, возникающих, в т.ч. на уровне семьи и у социально незащищённых групп населения [19].

Вместе с тем, указанные задачи не могут быть решены только лишь за счет работы системы здравоохранения, для этого требуется эффективное межведомственное взаимодействие. Для активного выявления факторов риска и своевременного принятия мер профилактической направленности, в особенности среди наиболее уязвимых групп населения, представляется целесообразным сформировать «медико-социальные группы», в состав которых могут быть включены социальный работник, участковый полицейский, а также медицинский работник. В задачи данной группы должны входить: патронаж хронических больных и лиц с факторами риска развития различных заболеваний (алкоголизм, наркомания); проведение профилактических бесед; контроль приема лекарственных препаратов и выполнения

назначений врача среди граждан, нуждающихся в социальном обслуживании. При этом профилактические мероприятия будут направлены на снижение смертности населения от основных причин: цереброваскулярные болезни, острое нарушение мозгового кровообращения, острый коронарный синдром, гипертоническая болезнь, ишемическая болезнь сердца, сахарный диабет, онкологические заболевания, туберкулез, болезни органов дыхания, болезни органов пищеварения, внешние причины. При этом обязательный контроль параметров таких факторов, как: артериальное давление, липидный спектр, глюкоза крови. Всё это позволит на первом уровне оказания медицинской помощи выявлять заболевания на ранних стадиях развития и обострение хронических заболеваний, их оздоровление, коррекция факторов риска развития заболеваний; недопущение необходимости госпитализации в круглосуточный стационар и применения специализированной, в т.ч. высокотехнологичной медицинской помощи.

Однако в настоящее время продолжается процесс старения населения региона, наблюдается высокий уровень хронических заболеваний и их осложнений у лиц пожилого возраста, что требует оказания им затратной специализированной, в том числе, высокотехнологичной медицинской помощи. С этой целью и с целью обеспечения специализированной помощью всего населения области организована трехуровневая система ее оказания путем создания межрайонных специализированных центров, определения путей рациональной маршрутизации пациентов, соблюдения этапности оказания медицинской помощи в соответствии с утвержденными порядками и стандартами. В рамках территориальной программы госгарантий оказание специализированной медицинской помощи в условиях круглосуточных стационаров организовано на базе 42 государственных и 8 муниципальных медицинских организаций. Первый уровень включает 17 медицинских организаций, оказывающих первичную, в том числе первичную специализированную медико-санитарную помощь. Второй уровень включает 13 медицинских организаций, на базе которых организованы межмуниципальные центры для оказания специализированной медицинской помощи по следующим профилям: акушерство, неонатология, кардиология, неврология, травматология, инфекция, офтальмология, оториноларингология, хирургия, гастроэнтерология и паллиативная помощь. Третий уровень включает 20 медицинских организаций, оказывающих специализированную, в том числе высокотехнологичную медицинскую помощь. В их число входит ряд стационарных учреждений и отделений, где оказывается специализированная помощь больным, страдающим социально-значимыми заболеваниями.

14. Так, например, онкологическая помощь населению области оказывается в ОГБУЗ «Белгородский онкологический диспансер», ОГБУЗ «Детская областная клиническая больница» и МБУЗ «Городская больница №2» Старооскольского городского округа. Коечный фонд онкологической службы представлен 423 койками, в том числе 253 онкологического профиля для взрослых, 35 коек для детей, 35 коек для оказания паллиативной помощи и 100 коек радиологических [5]. В 2014 году средняя длительность работы койки-места онкологического профиля снизилась на 6.2% и составила 336 дней в году (2012 г. – 358), при утверждённом показателе на 2014 год – 327 дней. Работа койки-места с перегрузкой в онкологическом диспансере связана с неэффективным использованием коек в городской больнице №2 г. Старый Оскол. Всего на онкологических койках было пролечено в 2014 г. 13 057 больных, из них умерло 67 человек, больничная летальность составила 0.5%. Больничная летальность от злокачественных новообразований во всех стационарах области составила 1.8% (2012 г. – 1.3%). Длительность лечения онкологических больных увеличилась на 7.9% и составила 10.9 дней (2012 г. – 10.1). Онкологическую помощь оказывают 80 онкологов при штатной численности 102.25 единиц и занятых – 96.75 единиц. Укомплектованность составила 94.65%, а коэффициент совместительства – 1.2. Обеспеченность врачами-онкологами за последние 3 года выросла на 2% и составила 0.52 на 10 000 населения (2012 г. – 0.51). В поликлинике количество штатных должностей онкологов составило 61.5 единиц, занятых – 56.0 единиц, физических лиц – 44 онколога, коэффициент совместительства составил 1.3.

15. Фтизиатрическую помощь населению оказывают 3 противотуберкулезных диспансера и одна специализированная противотуберкулезная больница. Общая коечная сеть фтизиатрической службы составляет 450 коек, в том числе 400 коек для взрослых и 50 коек для детей. Обеспеченность туберкулезными койками сократилась на 9.4% и составила 2.9 на 10 000 населения (2012 г. – 3.2). Сокращение коечного фонда обусловлено тем, что в области идет снижение уровня общей заболеваемости туберкулезом. Медицинскую помощь туберкулезным больным оказывает 71 врач фтизиатр при штатной численности 116.0 единиц, занятых – 111.75 единиц. Укомплектованность составила 94,8%, коэффициент совместительства – 1.6 (2012 г. – 1.5). В поликлинике количество штатных должностей – 80.0 единиц, занятых – 75.75 единиц, физических лиц – 54 единицы, в том числе 31 – участковый фтизиатр. Укомплектованность в поликлинике составила 94.7%, коэффициент совместительства – 1.4.

Психиатрическую помощь жители получают в 4 специализированных стационарах и психиатрическом отделении центральной районной больницы, кроме того, в поликлиниках оказывается психиатрическая помощь в амбулаторных условиях. Коечный фонд психиатрической службы за последние 3 года сократился на 1.0% и представлен 1000 койками, в т. ч. 960 – для взрослых и 40 – для детей, из них 980 – в специализированных стационарах и 20 – в отделении ЦРБ. Обеспеченность койками сократилась на 1.5% и составила 6.5 на 10 000 населения (2012 г. – 6.6), по РФ (2013 г.) обеспеченность психиатрическими койками составила – 10.0. Работа койки-места составила в среднем 327 дней. В 2014 году пролечено 4 918 больных, из них умерло 27. Больничная летальность составила 0.55%. Всего в учреждениях здравоохранения области работает 88 врачей

психиатров, в т. ч. 49 в поликлинике при штатной численности 139,75 единиц, из них 56,75 единиц должности психиатров участковых. Занятых должностей – 139,25 единиц. Укомплектованность составила 63,0%, коэффициент совместительства – 1,6. Обеспеченность врачами психиатрами за последние 3 года увеличилась на 20% и составила 0,6 на 10 тыс. населения (2012 г. – 0,5).

16. Наркологическую службу области представляют 2 наркологических диспансера, наркологическое отделение центральной районной больницы и штат психиатров-наркологов, оказывающих медицинскую помощь в амбулаторных условиях. Коечный фонд наркологической службы в течение последних лет не изменялся и составляет 130 коек, в т. ч. 120 – в наркологических диспансерах и 10 – в ЦРБ. Обеспеченность койками составила 0,84 на 10 тыс. населения (РФ в 2013 году – 1,7). Работа койки-места составила 328 дней. В 2014 году пролечено 3 815 больных, из них умерло 16 чел., больничная летальность – 0,4%. Всего в учреждениях здравоохранения области 112,5 штатных должностей психиатров-наркологов, в том числе 21 – участковые, занято всего 108,5 единиц (96,4%), (2012 г. – 118,0 и 112,5 соответственно). В поликлинике количество штатных должностей – 95,5 единиц, занятых – 93 (97,4%). Фактически работает 68 врачей психиатров-наркологов, в т.ч. 55 – в поликлинике. Обеспеченность врачами наркологами увеличилась на 10,0% и составила 0,44 на 10 000 населения (2012 г. – 0,4). Коэффициент совместительства составил – 1,6, в поликлинике – 1,7 [6].

17. Дерматовенерологическую помощь в области оказывают 2 кожно-венерологических диспансера и врачи дерматовенерологи в амбулаторно-поликлинических условиях. Коечный фонд дерматовенерологической службы за последние 3 года не изменился и составляет 104 койки, в том числе: 89 коек дерматологического профиля, 15 коек – венерологического. Обеспеченность дерматологическими и венерологическими койками составляет 0,67 на 10 тыс. населения (РФ в 2013 г. – 0,91). Работа дерматовенерологических коек в 2014 году в среднем составила 336 дней. Всего в учреждениях здравоохранения области 93,0 штатные должности дерматовенерологов, занято – 91,75 единиц (98,6%). В поликлинике количество штатных должностей 84,0 единиц, занятых – 82,75 единиц (98,5%). Фактически работают 78 врачей дерматовенерологов, в т.ч. 72 – в поликлинике. Обеспеченность врачами дерматовенерологами увеличилась на 19,0% и составила 0,5 на 10 000 населения (2012 г. – 0,42). Коэффициент совместительства составил – 1,2, в поликлинике – 1,15.

18. Таким образом, населению области оказывается специализированная медицинская помощь на всех трёх уровнях, в том числе больным, страдающим социально-значимыми заболеваниями [20]. Однако для её развития, повышения доступности и качества необходимо доукомплектовать учреждения квалифицированными специалистами и оснастить эффективными технологиями и оборудованием и, в первую очередь, сделать все это в межрайонных центрах.

а. Обеспеченность населения высокотехнологичной медицинской помощью (ВМП) является показателем уровня развития здравоохранения области, а объём этой помощи характеризует уровень развития ПМСР и в обратнопропорциональной степени эффективность её функционирования. В 2014 году в рамках реализации подпрограммы 3 государственной программы «Развитие здравоохранения Белгородской области на 2014-2020 годы» проводился отбор пациентов, нуждавшихся в оказании им высокотехнологичной медицинской помощи, как в муниципальные и областные учреждения здравоохранения, так и в медицинские учреждения федерального подчинения.

19. В области имеют лицензии на оказание высокотехнологичной медицинской помощи пять медицинских организаций, в том числе: 3 – областных и 2 – муниципальных. В 2014 году было пролечено в этих учреждениях 2 864 пациента, из них 1 649 – помощь оказана за счет средств обязательного медицинского страхования (ОМС). На оказание ВМП планировалось выделение средства из бюджетов всех уровней в размере – 195,8 млн. руб. (2013 г. – 291,7), из них: 167,3 млн. руб. из областного бюджета (2013 г. – 225,4) и 28,5 млн. руб. из Федерального бюджета (2013 г. – 66,4). В 2014 году всего поступило средств 195,1 млн. руб. (дефицит – 0,4% за счёт всех бюджетов). Фактически израсходовано всего 204,3 млн. руб. (в том числе остаток средств 2013 г. – 8,9 млн. руб.).

В ОГБУЗ «Белгородская областная клиническая больница (ОКБ) Святителя Иоасафа» ВМП оказывается по 11 лицензированным профилям, в том числе: нейрохирургия, неонатология, онкология, сердечнососудистая хирургия, ортопедия (эндопротезы), травматология и ортопедия, трансплантология, абдоминальная хирургия, урология, акушерство и гинекология.

Всего в 2014 году в этой больнице оказана ВМП 1215 больным, в том числе:

- абдоминальная хирургия – 30;
- акушерство и гинекология – 60;
- нейрохирургия – 127;
- неонатология – 0;
- онкология – 70;
- офтальмология – 98;
- сердечнососудистая хирургия – 587;
- травматология и ортопедия (эндопротезы) – 200;
- трансплантология – 7;
- урология – 5 [5].

Анализ показал, что за 2012-2014 годы объем оказания ВМП в ОКБ увеличился на 14,4%, однако в сравнении с 2013 год он уменьшился на 28.9% за счёт снижения финансирования из областного и федерального бюджетов. Динамика объемов ВМП, оказанной в ОКБ за 2012-2014 годы, показана в табл. 2.

Таблица 2. Динамика объемов оказания ВМП в ОКБ за 2012-2014 годы.

Профиль МП	Объемы ВМП по годам (человек)		
	2012г.	2013г.	2014г.
Абдоминальная хирургия	-	-	30
Акушерство и гинекология	100	-	60
Нейрохирургия	120	160	127
Неонатология	100	100	-
Онкология	105	182	70
Офтальмология	-	-	98
Сердечнососудистая хирургия	272	883	587
Травматология и ортопедия (эндопротезы)	304	304	200
Травматология и ортопедия	51	70	31
Трансплантология	10	10	7
Урология	-	-	5
Итого	1062	1709	1215

* Авторская разработка

20. Из них умерло 15 пациентов (2013 г. – 17), в т.ч.: в кардиохирургическом отделении – 12 (2013 г. – 11), в нейрохирургическом отделении – 3 (2013 г. – 5). Больничная летальность составила 1.2% (2013 г. – 1.0). Средняя длительность пребывания больного на койке в ОКБ за 2012-2014 годы показана в табл. 3, из которой видно что, средняя длительность пребывания больного на профильных койках ВМП следующая: абдоминальная хирургия – 15.9 дня (2012 г. – нет), акушерство и гинекология – 9.8 (2012 г. – 18.1), сердечнососудистая хирургия – 15.1 (2012 г. – 17.3), травматология и ортопедия – 19.4 (2012 г. – 19.5), травматология и ортопедия (эндопротезы) – 11.7 (2012 г. – 13.9), нейрохирургия – 19.8 (2012 г. – 17.8), онкология – 14.6 (2012 г. – 12.5), трансплантология – 41.8 (2012 г. – 46.7), урология – 13.8 (2013 г. – нет), офтальмология – 9.5 (2013 г. – нет). Таким образом, средняя длительность лечения уменьшилась на 6.9 дня и составила 17.4 дня (2012 г. – 24.0) [5].

Таблица 3. Динамика средней длительности лечения и летальность в ОКБ за 2012-2014 годы, (в днях)

Профиль ВМП	2012г.	2013г.	2014г.
- Абдоминальная хирургия	-	-	15.9
- Акушерство и гинекология	18.1	-	9.8
- Нейрохирургия	17.8	16.3	19.8
- Неонатология	46.5	46.5	-
- Онкология	12.5	13.1	14.6
- Офтальмология	-	-	9.5
-Сердечнососудистая хирургия	17.3	15.7	15.1
-Травматология и ортопедия (эндопротезы)	13.9	11.8	11.7
-Травматология и ортопедия	19.5	18.8	19.4
-Трансплантология	46.7	57.0	41.8
-Урология	-	-	13.8
Летальность, в %	1.1	1.0	1.2

* Авторская разработка

21. В ОГБУЗ «Детская областная клиническая больница» (ДОКБ) по мере получения лицензий на осуществление медицинской деятельности расширилось оказание ВМП по профилям и увеличился её объём. Так, в 2014 г. ДОКБ имела бессрочные лицензии по следующим профилям: неонатология, оториноларингология, онкология, педиатрия, урология-андрология, гематология, абдоминальная хирургия, травматология и ортопедия. По этим профилям оказано на 15.25% больше объёма ВМП, который составил 204 ребенка (2012 г. – 177), в т.ч. по профилям: травматология и ортопедия – 34; онкология – 40; педиатрия – 83; неонатология – 13; урология – 20; отоларингология – 14. Наряду с этим уменьшилось на 37.1% число детей, направленных в федеральные медицинские учреждения, которое составило 1 248 (2012 г. – 1 984) детей, в том числе: для получения ВМП – 748 (2012 г. – 1 639), по СМП – 500 (2012 г. – 345), из них выполнено кардиохирургических операций – 159 (2012 г. – 82). Кроме того, на базе ОГБУЗ «Белгородская областная клиническая больница Святителя Иоасафа» кардиохирургических операций проведено на 50.0% меньше (2012 г. – 24). Таким образом, за анализируемые годы в целом по области объём ВМП детям уменьшился на 26.2%.

22. В ОГБУЗ «Белгородский онкологический диспансер» в 2014 году для оказания ВМП было выделено 177 квот по областному бюджету и 10 квот – по федеральному. По состоянию на 01.01.2015 года квоты были освоены на 100%, как и в предыдущие 2 года.

23. В МБУЗ «Городская клиническая больница №1» и МБУЗ «Городская больница №2 г. Белгорода» выполнены небольшие объёмы ВМП по замене крупных суставов.

24. Таким образом, высокотехнологична медицинская помощь населению области оказывается в муниципальных и областных учреждениях здравоохранения, а также в медицинских учреждениях федерального подчинения за счёт средств областного и федерального бюджетов, средств ОМС и внебюджетных источников. Однако за последние три года финансирование ВМП за счёт средств бюджетов снизилось на 32.9%, что привело к уменьшению объёмов ВМП на 11.8% и, соответственно, увеличению времени на ожидания её получения у ряда больных.

Таким образом, анализ системы оказания медицинской помощи населению в период модернизации здравоохранения в Белгородской области показал, что эта система получила свое развитие на всех уровнях ее оказания: первичная медико-санитарная помощь, специализированные ее виды, в том числе, высокотехнологичная медицинская помощь. Однако модернизация проводилась недостаточно системно [6]. При осуществлении процесса оптимизации объёмов стационарной помощи медленно реорганизовывалась и совершенствовалась система оказания амбулаторной помощи. Росли требования к специалистам и к показателям объёма их работы, в т.ч. по оформлению документации, и это при дефиците кадров и отсутствии в ряде медицинских организаций достаточного количества средств на адекватную мотивацию труда медицинских работников. Этому также способствовало сложное социально-экономическое положение в регионе в связи с продолжающимся кризисом в стране, ростом дефицита финансирования программных мероприятий по развитию здравоохранения и медицинской помощи, в том числе, высокотехнологичной, без своевременной отсрочки их реализации. Все это требует дальнейшего совершенствования системы управления, организации и реализации мероприятий по внедрению трёхуровневого оказания медицинской помощи населению, а также внедрению оптимальной стандартизированной системы организации её первого уровня. Реализация этих мероприятий позволит вернуть доверие населения к преимущественному оказанию амбулаторной помощи, к отказу от приоритета стационарной помощи и ускорению процесса переориентации специалистов первичного звена на профилактическую работу.

Список использованных источников

1. Калиниченко Л.А. *Этапность внедрения организационно-экономического механизма управления поликлиникой* // *Здравоохранение*. - 2004. - № 3 – С. 181-186.
2. Павлов К.В. *Инновационная экология как перспективное научное направление*. Ижевск: Изд-во «Шелест», 2016.-360 с.
3. Баранов А.А. *Интенсификация: Экономический и социальный аспект*. М.: Экономика, 1983. 255 с.
4. Карташов Ю.Т. *Качество медицинской помощи: ожидания и действительность* // *Здравоохранение*. - 2008. - № 5 – С. 29-35.
5. Степчук М.А. *Основные показатели деятельности лечебно-профилактических учреждений и состояния здоровья населения Белгородской области*. Статсборник. ОГКУЗ «МИАЦ». Белгород, 2015. - 200 с.
6. Степчук М.А., Пинкус Т.М., Павлов К.В. *Развитие перспективных форм организации и финансирования первичного звена здравоохранения региона в условиях модернизации российской экономики*. Ижевск: Изд-во «Шелест», 2015. – 356 с.
7. Кацура С.Н. *Становление инновационной системы в Украине: национальный и региональный аспекты*. Донецк: Институт экономики промышленности НАН Украины, 2011. 504 с.
8. Колесников С.И. *Экономические основы природопользования*. М.: Дашков и Ко, 2011. 304 с.
9. Ляшенко В.И., Павлов К.В., Шишкин М.И. *Нанозкономика в славянских странах СНГ / Серия: Экономическое славяноведение*. Ижевск: Книгоград, 2011. 348 с.
10. Маркс К. *Капитал*. (Книга 3-я). *Процесс капиталистического производства, взятый в целом*. Ч. 2 // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. Т. 25. Ч. 2. 551 с.
11. Меркин Р.М., Соловьева О.Г. *Дискуссионные проблемы теории интенсификации строительного производства* // *Известия академии наук. Серия Экономическая* 1984. № 4. С. 33–40.
12. Павлов К.В. *Патологические процессы в экономике*. М.: Магистр, 2009. 458 с.
13. Сорокин Г.Н. *Интенсификация социалистического воспроизводства* // *Вопросы экономики*. 1985. № 3. С. 3–13.
14. Титова Т.Д. *Эффективность интенсификации на внутренних водоемах: монография*. Калининград: Калининградский государственный университет, 1971. 138 с.
15. Тихонов И.А. *Основы интенсивного экономического развития*. М.: Мысль, 1979. 198 с.
16. *Теория инновационной экономики / под ред. О.С. Белокрыловой*. Ростов н/Д, 2009. 376 с.
17. *Экономический механизм и особенности инновационной политики на Севере / под науч. ред. В.С. Селина, В.А. Цукермана*. Апатиты: Кольский НЦ РАН, 2012. 255 с.
18. *Эффективность интенсификации производства на основе внедрения достижений науки / под ред. В.П. Лебедева*. М.: Мысль, 1975. 255 с.

19. Еделев Д.А., Ляпунцова Е.В. Инновационные факторы социально-экономического развития российской промышленности // Вестник Северо-Осетинского государственного университета им. К.Л. Хетагурова. 2014. № 4. С. 250–255.

20. Ключков В.В., Ратнер С.В. Управление развитием «зеленых» технологий: социально-экономические аспекты. М.: ИПУ РАН, 2013. 291 с.

References

1. Kalinichenko L.A. Etapnost vnedreniya organizatsionno-ekonomicheskogo mehanisma upravleniya policlinicoi [Staging of implementation of the organizational and economic controlling mechanism polyclinic]. Zdravooohranenie [Health care], 2004, no 3, pp. 181-186.
2. Pavlov K.V. Innovatsionnaya ekologiya kak perspektivnoye nauchnoye napravlenie [Innovative ecology as perspective scientific direction]. Izhevsk: Shelest publishing house, 2016.-360 p.
3. Baranov A.A. Intensifikatsiya: ekonomicheskii i sotsialnii aspekt [Intensification: economic and social aspects]. Moscow, Economy Publ., 1983. 255p.
4. Kartashov Yu.T. Kachestvo meditsinskoj pomoshchi: ozhidaniya i deistvitelnost [Quality of medical care: expectations and reality] Zdravooohranenie [Health care], 2008, no 5, pp. 29-35.
5. Stepchuk M. A. Osnovnie pokazateli deaytelnosti lechebno-profilakticheskikh ychregdenii I sostoyanie zdorovay naseleniy Belgorodskoi oblasti [Main indicators of activity of treatment and prevention facilities and state of health of the population of the Belgorod region]. Statsbornik. OGKUZ of «MIATs». Belgorod, 2015. - 200 p.
6. Stepchuk M. A., Pinkus T.M., Pavlov K.V. Razvitie perspektivnih form organizatsii i finansirovaniya pervichnogo zvena zdavooohraneniya regiona v usloviyah modernizatsii rossiiskoi ekonomiki [Development of perspective forms of the organization and financing of primary link of health care of the region in the conditions of upgrade of the Russian economy]. Izhevsk: Shelest publishing house, 2015. – 356 p.
7. Katsura S.N. Stanovlenie innovatsionnoi sistemi v Ukraine: natsionalnii i regionalnii aspekti [Formation of the innovation system in Ukraine: national and regional aspects]. Donetsk, Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine, 2011. 504 p.
8. Kolesnikov S.I. Ekonomicheskie osnovi prirodopolzovaniya [Economic foundations of nature]. Moscow, Dashkov & Co Publ., 2011. 304p.
9. Ljashenko V.I., Pavlov K.V., Shishkin M.I. Nanoekonomika v slavyanskikh stranah SNG [Nanoeconomics in the Slavic countries of the CIS]. (Series: Economic Slavic studies). Izhevsk, Knigograd Publ., 2011. 348 p.
10. Marx K. Kapital. Kniga 3. Protsess kapitalisticheskogo proizvodstva, vzyatii v tselom Ch. 2 [Capital. (Book the 3rd). The process of capitalist production taken in general. P. 2] // Marx K., Engels F. Soch. 2nd prod. T. 25. P. 2. 551 p.
11. Merkin P. M., Solovyov O.G. Diskysionnii problemi teorii intensivifikatsii stroitel'nogo proizvodstva [Controversial problems of the theory of building production intensification] Izvestiy Akademii nauk. Seriy ekonomicheskay [Proceedings of the Academy of Sciences. Economic Series], 1984, no 4, pp. 33-40.
12. Pavlov K.V. Patologicheskie protsesi v ekonomike [Pathological processes in the economy]. Moscow, Master Publ., 2009. 458p.
13. Sorokin G.N. Intensifikatsiya socialisticheskogo vosproizvodstva [Intensification of socialist reproduction] Voprosi ekonomiki [Economic Issues], 1985, no 3, pp. 3-13.
14. Titova T.D. Effektivnost intensivifikatsii na vnytrekh vodoemakh [Efficiency intensification in inland waters]. Kaliningrad, Kaliningrad State University Publ., 1971. 138 p.
15. Tikhonov I.A. Osnovi intensivnogo ekonomicheskogo razvitiya [Fundamentals of intensive economic development]. Moscow, Thought Publ., 1979. 198 p.
16. Teoriya innovatsionnoi ekonomiki [The theory of the innovation economy] / Ed. O.S. Belokrylova. Rostov-on-Don, 2009. 376 p.
17. Ekonomicheskii mehanizm i osobennosti innovatsionnoi politiki na Severe [The economic mechanism and characteristics of innovation policy in the North] / Under scientific ed. Ph.D. V.S. Selina, Ph.D. V.A. Zukerman. Apatity, Kola Scientific Center, Russian Academy of Sciences Publ., 2012. 255 p.
18. Effektivnost intensivifikatsii proizvodstva na osnove vnedreniya dostigenii nayki [The effectiveness of intensification of production on the basis of the introduction of science] / edited V.P. Lebedeva. Moscow, The Idea Publ., 1975. 255 p.
19. Edelev D.A., Lyapunova E.V. Innovatsionni faktori sostialno-ekonomicheskogo razvitiya rossiiskoi promishlennosti [Innovative factors of socio-economic development of the Russian industry] Vestnik Severo-Osetinskogo gosudarstvennogo yuniversiteta imeni K.L. Khetagurova [Bulletin of the North Ossetian State University named after K.L. Khetagurova], 2014, no. 4, pp. 250-255.
20. Klotchkov V.V., Ratner S.V. Upravlenie razvitiem «zelenih» tehnologii: sotsialno-ekonomicheskie aspekti [Managing the development of «green» technologies: the socio-economic aspects]. Moscow, Institute of Control Sciences, Russian Academy of Sciences Publ., 2013. 291 p.

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Павлов Костянтин Вікторович, доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки Удмуртської Республіки, зав. кафедрою економіки і менеджменту ЧО ВПО «Камський інститут гуманітарних і інженерних технологій», м Іжевськ, Російська Федерація.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

Степчук Михайло Андрійович, кандидат медичних наук, начальник відділу медичної статистики обласного державної установи охорони здоров'я «Медичний інформаційно-аналітичний центр», м Білгород, Російська Федерація.

e-mail: m.stepchuk@km.ru

Пінкус Тетяна Михайлівна, заступник директора по статистиці, аналізу та прогнозування обласного державної установи охорони здоров'я «Медичний інформаційно-аналітичний центр», м Білгород, Російська Федерація.

e-mail: belmiac@mail.ru

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Павлов Константин Викторович, доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель науки Удмуртской Республики, зав. кафедрой экономики и менеджмента ЧО ВПО «Камский институт гуманитарных и инженерных технологий», г. Ижевск, Российская Федерация.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

Степчук Михаил Андреевич, кандидат медицинских наук, начальник отдела медицинской статистики областного государственного учреждения здравоохранения «Медицинский информационно-аналитический центр», г. Белгород, Российская Федерация.

e-mail: m.stepchuk@km.ru

Пинкус Татьяна Михайловна, заместитель директора по статистике, анализу и прогнозированию областного государственного учреждения здравоохранения «Медицинский информационно-аналитический центр», г. Белгород, Российская Федерация.

e-mail: belmiac@mail.ru

DATA ABOUT AUTHORS

Pavlov Konstantin Viktorovich, Doctor of Economics, professor, honored worker of science of the Udmurt Republic, department chair of economy and management CHO VPO «Kama institute of humanitarian and engineering technologies», Izhevsk, Russian Federation.

e-mail: kvp_ruk@mail.ru

Stepchuk Mikhail Andreevich, candidate of medical sciences, head of department of medical statistics of regional State Healthcare Institution «Medical information and analysis center», Belgorod, Russian Federation.

e-mail: m.stepchuk@km.ru

Pinkus Tatyana Mikhaelovna, deputy director according to the statistics, to the analysis and forecasting of regional State Healthcare Institution «Medical information and analysis center», Belgorod, Russian Federation.

e-mail: belmiac@mail.ru

УДК 657.37:657

ПОКАЗНИКИ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ПІДПРИЄМСТВА У СИСТЕМІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Перчук О.В.

Предметом дослідження виступає сукупність методологічних підходів та методичних положень формування системи показників фінансових результатів у фінансовій звітності.

Мета написання даної статті полягає в дослідженні проблемних питань формування оптимальної системи показників фінансових результатів підприємства та відображення їх у формах фінансової звітності.

Методологія проведення роботи. Робота виконана за результатами дослідження сучасних наукових поглядів щодо удосконалення та розвитку методологічних та практичних засад формування системи показників фінансових результатів в умовах гармонізації міжнародних та національних стандартів фінансової звітності. Методологічною основою дослідження є комплексний підхід, системно-структурний аналіз та діалектичний метод наукового пізнання.

Результати роботи. Розглянуто вимоги до розкриття інформації про фінансові результати діяльності суб'єктів господарювання у вітчизняних і міжнародних стандартах фінансової звітності. Здійснено аналіз діючої форми Звіту про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід). Подано сутність фінансових результатів підприємства як результат бухгалтерської оцінки результатів діяльності підприємства, що відображає різницю між відповідними доходами та витратами поточної діяльності підприємства згідно з нормативними положеннями системи обліку. Представлено види фінансових результатів підприємства з урахуванням послідовності їх формування та інтересів зацікавлених сторін.

Галузь застосування результатів: організація та проведення наукових досліджень щодо удосконалення теорії та практики складання фінансової звітності в умовах переходу до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

Висновки: Фінансові результати у фінансовій звітності подано як результат бухгалтерської оцінки результатів діяльності підприємства, що відображають різницю між відповідними доходами та витратами поточної діяльності підприємства згідно із нормативними положеннями системи обліку. При певному зближенні регламентацій щодо складання Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) з вимогами МСФЗ він (Звіт) ще не повністю задовольняє їм. Зокрема, це стосується питань класифікації видів діяльності, відображення інших операційних та інших доходів і витрат, форматів представлення елементів операційних витрат, наведення компонентів іншого сукупного доходу тощо.

Ключові слова: витрати, доходи, звіт про фінансові результати (сукупний дохід), прибуток, фінансова звітність, фінансові результати.

ПОКАЗАТЕЛИ ФИНАНСОВЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ПРЕДПРИЯТИЯ В СИСТЕМЕ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ

Перчук О.В.

Предметом исследования выступает совокупность методологических подходов и методических положений формирования системы показателей финансовых результатов в финансовой отчетности.

Цель написания данной статьи заключается в исследовании проблемных вопросов формирования оптимальной системы показателей финансовых результатов предприятия и отражения их в формах финансовой отчетности.

Методология проведения работы. Работа выполнена по результатам исследования современных научных взглядов относительно совершенствования и развития методологических и практических основ формирования системы показателей финансовых результатов в условиях гармонизации международных и национальных стандартов финансовой отчетности. Методологической основой исследования является комплексный подход, системно-структурный анализ и диалектический метод научного познания.

Результаты работы. Рассмотрены требования к раскрытию информации о финансовых результатах деятельности субъектов хозяйствования в отечественных и международных стандартах финансовой отчетности. Осуществлен анализ действующей формы Отчета о финансовых результатах (Отчет о совокупном доходе). Раскрыто сущность финансовых результатов предприятия как следствия бухгалтерской оценки результатов деятельности предприятия, отражающий разницу между соответствующими доходами и расходами текущей деятельности предприятия в соответствии с нормативными положениями системы учета. Представлены виды финансовых результатов предприятия с учетом последовательности их формирования и интересов заинтересованных сторон.

Область применения результатов: организация и проведение научных исследований по совершенствованию теории и практики составления финансовой отчетности в условиях перехода к международным стандартам бухгалтерского учета.

Выводы: Финансовые результаты в финансовой отчетности представлены как результат бухгалтерской оценки результатов деятельности предприятия, отражающие разницу между соответствующими доходами и расходами текущей деятельности предприятия в соответствии с нормативными положениями системы учета. При определенном сближении регламентаций по составлению Отчета о финансовых результатах (отчета о совокупном доходе) с требованиями МСФО он (отчет) не полностью удовлетворяет им. В частности, это касается вопросов классификации видов деятельности, отражение других операционных и других доходов и расходов, форматов представления элементов операционных расходов, наводнения компонентов прочего совокупного дохода и тому подобное.

Ключевые слова: расходы, доходы, отчет о финансовых результатах (совокупный доход), прибыль, финансовая отчетность, финансовые результаты.

ENTERPRISE'S FINANCIAL RESULTS SCORECARD IN THE SYSTEM OF FINANCIAL STATEMENT

Perchuk O.V.

The subject of research is the set of methodological approaches and methodic thesis related to the formation of financial results scorecard in the financial statement.

The purpose of the article is to investigate the problem issues of how to form the enterprise's optimal financial results scorecard and how to display it in financial statement sheets.

Methodology. The paper is written according to the results of studying the modern scientific views on the improvement and development of methodological and practical principles concerning the financial results scorecard formation in terms of harmonization of national and international financial statement standards. The methodological basis of the investigation comprises the comprehensive approach, system and structural analysis, dialectical method of scientific cognition.

The research results. The requirements to information disclosure of financial results of economic entities activity in domestic and international financial statement standards are considered. The analysis of the current form of a profit and loss statement (income statement) is made. The essence of financial results is given as a

result of their accounting evaluation. This essence shows the difference between corresponding incomes and expenditures of the enterprise's current activity in accordance with the accounting system normative principles. The kinds of the enterprise's financial results are presented considering the sequence of their formation and interests of the parties concerned.

Areas of results implementation. Organizing and conducting research on improving the financial reporting theory and practice in terms of transition to international accounting standards.

Conclusions. The financial results are presented in financial statement as a result of accounting evaluation of the enterprise's activity that shows the difference between corresponding incomes and expenditures of the enterprise's current activity in accordance with the accounting system normative principles. At a certain approximation of regulations on preparing a profit and loss statement (income statement) with requirements of International Financial Reporting Standards (IFRS), this statement still doesn't satisfy them. In particular, it concerns the classification of activities, showing other operational incomes and other incomes and expenditures, the formats of presenting the elements of operational expenditures, adducing the components of other aggregate income etc.

Keywords: expenditures, incomes, profit and loss statement (income statement), profit, financial statement, financial results.

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання актуалізують питання, пов'язані з достовірністю даних бухгалтерського обліку та повнотою їх представлення користувачам для прийняття управлінських рішень. Одним із проблемних аспектів є формування фінансових результатів в обліку і звітності підприємства. Особливо гостро це питання постало після введення в дію Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» (надалі – НП(С)БО 1). Традиційно новації у бухгалтерському обліку викликають чимало дискусій та обговорень, поглиблюються дослідження у напрямку організаційних та методичних аспектів складання фінансової звітності. Особливу увагу привертає Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід), як основне джерело інформації про результативність діяльності підприємства.

Актуальність. Внесені на початку 2012 року зміни до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» зобов'язали усі публічні акціонерні товариства, банки, страховиків, підприємства, що здійснюють господарську діяльність за видами, перелік яких установлено КМУ, складати фінансову звітність безпосередньо за МСФЗ. Такий крок є необхідним, оскільки фінансова звітність, як джерело інформації про економічний розвиток підприємства, вимагає постійної гармонізації з метою використання її зовнішніми іноземними користувачами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливий внесок у розгляд питання доцільності формування фінансової звітності підприємств, зокрема і звіту про фінансові результати, відповідно до вимог Міжнародних стандартів фінансової звітності у різні періоди розкривали у своїх дослідженнях М. Білуха, Ф. Бутинець, С. Голов, Н. Горицька, В. Жук, Г. Кірейцев, М. Кужельний, Н. Малюга, Є. Мних, В. Пархоменко, О. Петрук, В. Сопко, Л. Сук Н. Ткаченко, В. Швець та інші науковці.

Склад показників Звіту про фінансові результати в контексті законодавчих змін досліджують Н. Кузик, О. Боярова, А. Озеран, І. Подольська. Дискусійні аспекти фінансової звітності відповідно до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», зокрема в частині формування інформації про сукупний дохід, розкриваються у працях Н. Прохар, Ю. Ночовної, О. Кунченко.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження проблемних питань формування оптимальної системи показників фінансових результатів підприємства та відображення їх у формах фінансової звітності.

Виклад основного матеріалу. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 не змінює назву та роль форм фінансової звітності, яка інформує про доходи, витрати, фінансові результати та сукупний дохід підприємства. Вона як і раніше є джерелом інформації для здійснення оцінки потенційних змін економічних ресурсів господарюючого суб'єкту, прогнозування майбутніх грошових потоків та здійснення інших видів прогнозів, і є обов'язковою у складі фінансової звітності. Проте у структуру і зміст цієї форми внесено цілий ряд змін.

Необхідно відмітити, що змінилася структура звіту. На сьогодні, звіт складається не з трьох, а чотирьох розділів:

- I «Фінансові результати»;
- II «Сукупний дохід»;
- III «Елементи операційних витрат»;
- IV «Розрахунок показників прибутковості акцій».

Чинна форма Звіту про фінансові результати включає показники нового розділу «Сукупний дохід». Згідно з п. 3 р. 1 НП(С)БО 1, сукупний дохід – це зміни у власному капіталі протягом звітного періоду внаслідок господарських операцій та інших подій (за винятком змін капіталу за рахунок операцій із власниками) [6]. Очевидно, появу нового розділу можна розглядати знову ж таки, як спробу зблизити між собою сутність фінансової звітності за вітчизняними П(С)БО та МСФЗ. У цьому розділі наведено доволі детальну інформацію про інший сукупний дохід та розраховано сукупний дохід підприємства, отриманий у звітному періоді. Відзначимо, що показники цього розділу характеризують ті зміни в капіталі, що не пов'язані з визнанням доходів і витрат підприємства, а відображаються у складі додаткового капіталу, зокрема,

результат переоцінки основних засобів і нематеріальних активів. До іншого сукупного доходу відносяться наступні компоненти:

- 1) дооцінка (уцінка) необоротних активів;
- 2) дооцінка (уцінка) фінансових інструментів;
- 3) накопичені курсові різниці;
- 4) частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств;
- 5) інший сукупний дохід.

Перший та другий розділ форми 2 є аналогами закордонного Звіту про сукупний дохід.

Зі структури Звіту про фінансові результати виключено поділ статей доходів і витрат підприємства на доходи і витрати в результаті звичайної діяльності та надзвичайні доходи і витрати. Разом з тим, такі нововведення наразі суперечать вимогам П(С)БО 15 «Доходи» і 16 «Витрати», які поки що містять такі поняття як «надзвичайні доходи» і «надзвичайні витрати». Щодо останніх, то у П(С)БО 16 наведено порядок відображення надзвичайних витрат у фінансовій звітності і розрахунок відповідної суми.

Відповідно до п. 4 р. І НП(С)БО 1 кількість статей Звіту про фінансові результати не регламентована. Підприємства можуть не наводити статті, за якими відсутня інформація до розкриття за виключенням тих випадків, коли така інформація була в попередньому звітному періоді. Складання звіту про фінансові результати (звіт про сукупний дохід) передбачає можливість додавати статті з переліку додаткових статей фінансової звітності, зберігаючи при цьому їх назву й код рядка, однак такі додаткові статті повинні відповідати двом критеріям:

- 1) інформація в них є суттєвою, тобто відсутність якої може вплинути на рішення користувачів фінансової звітності;
- 2) оцінка статті може бути достовірно визначена.

У міжнародній практиці Звіт про фінансові результати відомий під кількома назвами. У багатьох країнах його називають Звітом про прибутки та збитки (Profit & Loss Statement (P&L), що співзвучно МСФЗ, або Звітом про прибуток (Income Statement, Statement of earnings, or Statement of operations – назви, що використовують переважно американські компанії).

У міжнародних стандартах вимоги до форм фінансової звітності викладені в МСБО (IAS) 1 «Подання фінансової звітності». Довгий час Звіт про прибутки і збитки ґрунтувався на підході «доходи – витрати»: суб'єкт господарювання повинен визнавати всі статті доходу та витрат за період у прибутку або збитку, окрім випадків, коли МСФЗ вимагає або дозволяє інше (МСБО 1, §88) [3].

Згідно із змінами в МСБО 1 від 6 вересня 2007 р. з 1 січня 2009 р. суб'єкти господарювання, крім звіту про прибутки і збитки, повинні в обов'язковому порядку наводити інформацію про інший сукупний дохід (Other comprehensive income). Отже, сучасний Звіт про прибутки чи збитки та інший сукупний дохід (Statement of profit or loss and other comprehensive income for the period) побудований на основі концепції бухгалтерського прибутку, за якою під бухгалтерським прибутком слід розуміти «фактичний приріст власного капіталу протягом звітного періоду» [5, с. 162].

Концепція збереження капіталу за Міжнародними стандартами фінансової звітності передбачає поділ доходів на такі, що впливають на фінансовий результат, і такі, які не чинять цього впливу. Друга група доходів, відповідно до НП(С)БО об'єднана поняттям «сукупний дохід».

Відповідно до п.7 МСБО 1 під загальним сукупним доходом розуміють зміну у власному капіталі протягом періоду внаслідок операцій та інших подій, крім тих змін, що виникли внаслідок операцій з власниками, які діють згідно із своїми повноваженнями [3]. Загальний сукупний дохід включає всі компоненти «прибутків і збитків» та іншого сукупного доходу. Інший сукупний дохід містить статті доходів і витрат (включаючи коригування перекласифікації), які не підлягають визнанню у прибутках чи збитках, як це вимагають або допускають інші МСФЗ.

Поняття «фінансовий результат підприємства» має неоднозначне трактування в економічній літературі та досить часто ототожнюється з прибутком. Така ситуація зумовлена різними підходами щодо трактування цих показників, змістовним наповненням понять «доходи» та «витрати» та особливостями їх визначення за різних систем обліку та завдань управління.

Основні сутнісні характеристики прибутку надає економічна теорія, причому уявлення про прибуток та джерела його походження з розвитком економічної думки постійно змінювалися. Сутність фінансових результатів в літературі подається як підсумковий результат діяльності підприємства, наведений у формі прибутку (збитку), а також як приріст капіталу внаслідок діяльності у звітному періоді. У визначенні сутності фінансових результатів ми дотримуємось позиції, що подана у праці [2], згідно з якою «фінансові результати являють собою бухгалтерську оцінку різниці між поточними доходами ... та витратами ... відповідно до нормативної бази складання фінансової звітності» [2, с. 25]. Отже, використання понять «прибуток» та «фінансовий результат» як синонімів є некоректним.

Прибуток і фінансові результати різняться за характером оцінки, незважаючи на їх семантичну схожість. Оцінка прибутку в більшості випадків носить суб'єктивний характер та залежить від дотримання відповідних теоретичних засад, оскільки існують різні підходи до визначення прибутку. Визначення фінансових результатів носить об'єктивний характер та ґрунтується на діючих національних стандартах обліку.

Формалізована модель визначення прибутку в узагальненому вигляді може бути представлена як функція доходів та витрат і прибуток визначається як різниця між ними. При визначенні фінансових

результатів, відповідно до міжнародної та вітчизняної практики, використовують два методи, а саме: метод «витрати-випуск», а також «балансовий» метод.

Визначення фінансового результату за методом «витрати-випуск», як і під час визначення прибутку, передбачає співставлення відповідних доходів та витрат із наступним їх коригуванням на суму зміни залишків запасів та незавершеного виробництва.

Суть балансового методу – визначення фінансового результату на підставі зміни величини чистих активів або власного капіталу впродовж звітного періоду. Наявність двох методів визначення фінансового результату ґрунтується на базових положеннях теорії балансу, зокрема наявності його статичної та динамічної моделей. В основі балансового методу визначення фінансового результату лежить статична модель балансу, а саме положення, що «бухгалтерський баланс має завдання огляду і констатації майнового стану підприємства на конкретний момент часу, і, одночасно шляхом порівняння балансів за різні моменти часу, повинен бути засобом оцінки результатів діяльності підприємства за періоди між складанням балансу» [10, с. 26]. За динамічного підходу фінансовий результат визначається як різниця між виручкою і витратами від реалізації, при цьому зміни у вартості майна не слід враховувати [10, с. 26]. В Україні балансовий метод поширення не набув, а порядок визначення фінансового результату ґрунтується на динамічній моделі. Проте науковці відзначають, що алгоритм визначення фінансового результату за динамічного підходу не такий однозначний та прозорий, оскільки величина результату значно залежить від методичних аспектів обліку окремих видів активів (зокрема запасів), визначення амортизації, розподілу непрямих витрат [10, с. 27].

Відмінності між прибутком та фінансовими результатами зумовлені різним складом доходів та витрат, що використовують під час розрахунків, а також різним ступенем ідентифікації елементів, що їх формують. Зокрема складові, від яких залежить прибуток, не завжди можуть бути чітко ідентифіковані, особливо під час визначення економічного або нормального прибутку. На відміну від прибутку, складові фінансових результатів чітко ідентифікуються, ведеться їх облік, для їх визначення на рівні кожного суб'єкта господарювання існує база об'єктивних даних.

Відмінною рисою МСФЗ від національної системи бухгалтерського обліку є те, що звітність за МСФЗ формується не ґрунтуючись на законодавчих нормах, а виходячи з конкретних фінансових реалій. Таким чином, пріоритет віддається економічному змісту, а не формі, що відповідає принципу превалювання сутності над формою, задекларований у концептуальних основах МСФЗ та у вітчизняному законодавстві. НП(С)БО 1 містить додатки з формами фінансової звітності та переліком додаткових статей фінансової звітності.

НП(С)БО 1, як зрештою, і попередні П(С)БО 1 і П(С)БО 3 не дає визначення поняття «фінансові результати», хоча воно міститься у назві форми однойменної звітності. Припускається, що фінансовий результат як усталений вираз означає кінцевий результат діяльності підприємства, який може бути або позитивною (прибуток), або негативною (збиток) величиною.

Визначення прибутку/збитку у НП(С)БО 1 ґрунтується на понятті доходів і витрат. Прибуток – це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати; збиток, відповідно, – перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати [6, п. 3].

Інший сукупний дохід тлумачиться у НП(С)БО 1 через неврегульований показник фінансових результатів: інший сукупний дохід – це «доходи і витрати, які не включені до фінансових результатів підприємства» [6, п. 3], хоча за змістом його визначення відповідає визначенню, наведеному МСФЗ.

Однією з цілей звіту про загальний сукупний дохід є намагання розподілити та окремо представити всі компоненти прибутку, оскільки сума прибутку чи збитку за період розраховується на основі методу нарахування із застосуванням оцінки за історичною собівартістю, тоді як загальний сукупний дохід включає переоцінку активів за справедливою вартістю.

Розглянемо визначення та відображення фінансових результатів з урахуванням діючих національних положень обліку фінансових результатів у звітності підприємств в Україні. Форма фінансової звітності, а отже і види фінансових результатів, що у ній відображені, значною мірою залежать від форми власності підприємства та його розміру.

Як система показників фінансові результати становлять інтерес для численних зацікавлених осіб, а саме: власників, менеджерів та робітників підприємства, постачальників, фінансових установ, держави. Їх зацікавленість зумовлена участю (прямо або опосередковано) кожної з груп у діяльності підприємства. Зокрема, участь власників (одноосібні власники, пайщики, акціонери) опосередковується через вкладення їх власних коштів, менеджерів (топ-менеджери, менеджери середньої ланки) та робітників – застосування своїх знань, здібностей та навичок у діяльності підприємства, постачальників – надання сировинних та товарних ресурсів, фінансових установ – надання у тимчасове використання фінансових ресурсів, держави – забезпечення правових засад господарювання.

Ураховуючи зазначене, фінансові результати підприємства можуть бути подано у розширеному вигляді, а саме, за поданням фінансових результатів:

- а) згідно з формою фінансової звітності та
- б) з додатковими, що отримані за співвідношення відповідних доходів та витрат.

В узагальненому вигляді розширений перелік показників фінансових результатів, що може бути визначений за даними фінансової звітності з огляду інтересів зацікавлених сторін, подано у таблиці 1.

За форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» початковим показником для визначення фінансових результатів є чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Даний показник відображає величину виручки (доходу) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) з вирахуванням наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів, податків і зборів. Чистий дохід за змістом відповідає показникові net revenues, що використовують для наведення та порівняння загальних результатів діяльності суб'єктів господарювання [1]. Різниця між чистим доходом та собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) дає показник валового прибутку або збитку (ВП(3)), залежно від того, позитивний чи негативний результат отримано. У формах звітності світових компаній даний показник відповідає показникові gross profit [1].

Наступний показник фінансових результатів, що виділено, – фінансовий результат від реалізації (ФРр.) – не знаходить відображення у формах фінансової звітності, проте може бути визначений на підставі даних, що у ній подано, а саме за вирахування від величини валового прибутку (збитку) адміністративних витрат та витрат на збут. Наведений показник відображає загальний результат основної діяльності підприємства – реалізації продукції, товарів, робіт (послуг) а його величина залежить не лише від ділової активності суб'єкта господарювання, але успішності діяльності у внутрішньому середовищі, зокрема оптимізації виробничо-збутових процесів на підприємстві. Фінансовий результат від реалізації подібний до показників операційного прибутку (OI) (operating income) та прибутку (збитку) від продажів, що використовуються під час подання результатів діяльності підприємств у інших країнах.

Таблиця 1. Показники Звіту про фінансові результати (сукупний дохід) з урахуванням послідовності формування та інтересів зацікавлених сторін

Фінансовий результат	Методика розрахунку	Умовні позначення	Група зацікавлених сторін
Валовий (прибуток/збиток) (ВП(3))	$ВП(3) = ЧД - С$	ЧД – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) С – собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	менеджери, кредитори, працівники підприємства
Фінансовий результат від реалізації (ФРр)	$ФРр = ВП(3) - Ва - Вз$	Ва – адміністративні витрати Вз – витрати на збут	менеджери, кредитори
Фінансовий результат від іншої операційної діяльності (ФРi.оп.)	$ФРi.оп. = Дi.оп. - Вi.оп.$	Дi.оп. – інші операційні доходи Вi.оп. – інші операційні витрати	менеджери підприємства
Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток/збиток) (ФРоп)	$ФРоп = ВП(3) + Дi.оп. - Ва - Вz - Вi.оп.$		менеджери підприємства, кредитори
Фінансовий результат від інвестиційної діяльності ((ФРiнв.))	$ФРiнв. = Дiнв. - Вiнв.$	Дiнв. – доходи від інвестиційної діяльності Вiнв. – витрати від інвестиційної діяльності	менеджери, власники підприємства
Фінансовий результат від фінансової діяльності ((ФРф.))	$ФРф. = Дф. - Вф.$	Дф. – доходи від фінансової діяльності Вф. – витрати від фінансової діяльності	менеджери, власники підприємства
Фінансовий результат до оподаткування (ФРоп)	$ФРоп = ФРоп. + ФРiнв. + ФРф$		менеджери, власники підприємства
Чистий фінансовий результат (прибуток/збиток) (ЧФР)	$ЧФР = ФРзвич. \pm В(Д)пп \pm П(З)пд / оп$	В(Д)пп – витрати (дохід) з податку на прибуток П(З)пд./оп – прибуток (збиток) від припинення діяльності після оподаткування	менеджери, працівники, власники підприємства
Капіталізований прибуток (Пк)	$Пк = ЧФР - ДВ$	ДВ – дивідендні виплати	менеджери, власники, акціонери, інвестори
Сукупний дохід (СД)	$СД = ЧФР + ІСДоп$	ІСДоп – інший сукупний дохід після оподаткування	менеджери, працівники, власники підприємства

Інша операційна діяльність підприємства також супроводжується відповідними доходами та витратами. Різниця між іншими операційними доходами та витратами дає показник фінансового результату від іншої операційної діяльності (*ФРi.оп.*), який становить інтерес, перш за все, для менеджменту підприємства, адже надає підстави для висновку щодо доцільності окремих господарських операцій (зокрема надання послуг з операційної оренди, реалізації активів), також свідчить про якість роботи з контрагентами масою на підприємстві (співвідношення між надходженнями та сплатою штрафів, пені за порушення умов контрактів, угод) та ін.

Загальний результат основної та іншої операційної діяльності знаходить відображення у фінансовому результаті від операційної діяльності (*ФРоп.*). Даний показник є значущим як для менеджменту підприємства, так і для кредиторів, адже свідчить про можливість підприємства щодо сплати відсотків за залучені кредитні ресурси. З огляду складу компонентів, які формують фінансовий результат від операційної діяльності, даний показник відповідає показникові EBIT (Earnings Before Interest and Taxes), який кредитні установи розглядають як основний під час прийняття рішення щодо надання позик.

Міжнародні стандарти фінансової звітності при відображенні витрат надають можливість вибору між двома методами: за характером витрат або функціональним призначенням.

При застосуванні методу за характером витрат у Звіті про прибуток чи збиток витрати об'єднують відповідно до їх економічної сутті, наприклад, амортизація, закупівля матеріалів, транспортні витрати, витрати на оплату праці тощо.

За методом функціонального призначення витрат або «собівартості продаж» витрати класифікують у відповідності до їх функції.

Вітчизняною формою Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) для визначення прибутку (збитку) звітного періоду передбачено відображення витрат від операційної діяльності, якщо слідувати термінології МСФЗ, за методом призначення витрат. Відображення витрат за їх економічною суттю (характером) так само є обов'язковим згідно з НП(С)БО 1 у розд. III Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід), однак перелік економічних елементів є жорстко регламентованим і не дає можливості висвітлити галузеві особливості підприємства.

Наступні показники відображають фінансові результати від інших видів звичайної діяльності, а саме: інвестиційної, фінансової та іншої звичайної. Інвестиційна діяльність суб'єкта господарювання пов'язана з його участю у функціонуванні та розвитку асоційованих, дочірніх або спільних підприємств; фінансова – з фінансовими інвестиціями, інша – з операціями, які виникають у процесі господарської діяльності, проте не пов'язані з діяльностями, що подані вище. Як і будь-яка інша, кожен з поданих видів діяльностей супроводжується доходами та витратами.

Зіставлення відповідних доходів із витратами дозволяє визначити в межах окремого суб'єкта господарювання фінансові результати від інвестиційної, фінансової та іншої звичайної діяльностей (*ФРiнвест.*, *ФРфін.*, *ФРін.* відповідно). Наведені показники становлять інтерес здебільшого для топ-менеджменту та власників підприємства в частині обґрунтування рішень щодо активізації або згортання діяльності суб'єкта господарювання у визначеному напрямі.

На підставі інформації щодо фінансового результату від операційної діяльності та з урахуванням фінансових результатів від інших видів звичайної діяльності визначають показник фінансового результату до оподаткування (*ФРзвич.*). Даний показник є об'єктом оподаткування та становить інтерес як для менеджменту підприємства, так і для держави. Визначення фінансового результату для менеджменту підприємства є значущим у частині оптимізації податкової політики суб'єкта господарювання та оцінки ефективності окремих господарських операцій з точки зору їх кінцевого ефекту. Щодо держави, то податок на прибуток підприємств є одним із основних бюджетоутворюючих податків, що зумовлює інтерес не лише до податку на прибуток як такого, але й до бази оподаткування, якою є фінансовий результат до оподаткування.

Кінцевим фінансовим результатом діяльності підприємства є чистий фінансовий результат (*ЧФР*), який становить інтерес, перш за все, для власників підприємства, адже за позитивного значення та достатнього розміру чистого прибутку зростає вірогідність отримання власниками доходу у вигляді дивідендів. Разом із тим, чистий прибуток є джерелом фінансових ресурсів для виробничого розвитку підприємства та реалізації соціальних проектів, що зумовлює інтерес до даного показника не лише з боку власників, але й працівники та менеджери підприємства.

Чистий прибуток розподіляється за такими напрямками, як виплата дивідендів власникам, спрямування прибутку до зареєстрованого капіталу та відрахування до резервного капіталу. Залишок чистого прибутку становить величину нерозподіленого прибутку. Ураховуючи зазначене, у межах підприємства у загальному вигляді можна виділити чистий прибуток, спрямований на споживання (виплату дивідендів) та капіталізований прибуток (Пк), який, у свою чергу, можна навести у вигляді прибутку, що зарезервований (зокрема, спрямований до зареєстрованого та резервного капіталів), а також реінвестованого прибутку, що відображається в обліку як нерозподілений прибуток та є джерелом для поповнення оборотних активів та реалізації інвестиційних проектів на підприємстві.

Нові вимоги до складання Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) відповідно до НП(С)БО 1 забезпечили наближення складу цього звіту до складу Звіту про прибуток чи збиток та інший

сукупний дохід, що регламентований МСБО 1. Насамперед це стосується, як зазначалося раніше, вимоги наведення інформації про інший сукупний дохід.

Висновки. Звіт про фінансові результати містить інформацію про діяльність підприємства за певний період, зокрема, про його рентабельність, що необхідно для оцінки потенційних змін у складі економічних ресурсів та прогнозування здатності підприємства генерувати грошові потоки від тієї ресурсної бази, що є в наявності. Крім того, цей звіт дає змогу формувати судження про ефективність, з якою підприємство може використовувати додаткові ресурси.

Узагальнення світового та вітчизняного досвіду дозволило визначити сутність фінансових результатів підприємства, особливості їх визначення за різних систем обліку та відображення у звітності. Отже, фінансові результати подано як результат бухгалтерської оцінки результатів діяльності підприємства, що відображають різницю між відповідними доходами та витратами поточної діяльності підприємства згідно із нормативними положеннями системи обліку.

Позитивною новацією НП(С)БО 1 є обов'язкове звітування про інший сукупний дохід. Показник сукупного доходу як індикатор змін в активах компанії є дуже інформативним, оскільки лежить в основі прийняття рішень інвесторами і кредиторами.

Аналізуючи зміст НП(С)БО 1, додатків до нього та Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності можна дійти висновку, що при певному зближенні регламентацій щодо складання Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) з вимогами МСФЗ він (Звіт) ще не повністю задовольняє їм. Зокрема, це стосується питань класифікації видів діяльності, відображення інших операційних та інших доходів і витрат, форматів представлення елементів операційних витрат, наведення компонентів іншого сукупного доходу тощо.

Список використаних джерел

1. Андросова Т.В. Світовий та вітчизняний досвід визначення фінансового результату як об'єкта моніторингу на торговельному підприємстві / Т.В. Андросова, О.А. Круглова, В.О. Козуб. // Проблеми економіки. - №3. - 2014. - С. 194-201.
2. Власова Н.О. Ефективність формування фінансових результатів підприємств роздрібної торгівлі: [монографія] / Н.О. Власова, І.Ю. Мелушова. - Х.: ХДУХТ, 2008. - 259 с.
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_013.
4. Мушинські Р. Звітність за МСФЗ: якщо буде затверджено наказ... / Р. Мушинські, С. Токар // Бухгалтерія. - 2012. - № 3 (1042). - С. 60-63.
5. Ловінська Л.Г. Оцінка в бухгалтерському обліку: [монографія]. - К.: КНЕУ, 2006. - 256 с.
6. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: затв. наказом Мінфіну України від 07.02.2013 № 73 та зареєстровано в Міністерстві юстиції України від 28.02.2013 за № 336/22868.
7. Озеран А. Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід): питання формування та співвідношення з МСФЗ. / Алла Озеран. // Бухгалтерський облік та аудит. - 2013. - №6. - С.25-34.
8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.99 р. № 996-XIV зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.zakon2.rada.gov.ua.
9. Про затвердження методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності: Наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013 р. №433 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://buhgalter911.com/Res/Zakoni/MetodRek>.
10. Янчева Л.М. Обліково-інформаційна система управління прибутком торговельних підприємств: [монографія] / Л.М. Янчева, І.Б. Чернікова, С.О. Кузнецова. - Х.: ХДУХТ, 2012. - 217 с.

References

1. Androsova T.V., Kruhlova O.A., Kozub V.O. Svitovyi ta vitchyznianyi dosvid vyznachennia finansovoho rezultatu yak obiekta monitorynhu na torhivelnomu pidpriemstvi [National and international definition of financial results as the object of monitoring trading company] // The problems of the economy. 2014 №3.
2. Vlasova, N.O., and Melushova, I.Yu. Efektyvnist formuvannia finansovykh rezultativ pidpriemstv rozdribnoi torhivli [The efficiency of formation of financial performance of retailers]. Kharkiv: KhDUKhT, 2008.
3. Mizhnarodnyi standart bukhgalterskoho obliku 1 «Podannia finansovoi zvitnosti» [International Accounting Standard 1 «Presentation of Financial Statements»]: www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_013
4. Mushynsky R., Tokar S. Zvitnist za MSFZ: yakshcho bude zatverdzheno nakaz... [Reporting under IFRS if the order is approved...] // Accounting. 2012. № 3 (1042).
5. Lovinska L.H. Otsinka v bukhgalterskomu obliku [Evaluation of accounting]. K.: KNEU, 2006.
6. National Accounting Regulation (Standard) 1 «General Requirements to Financial Reporting»: approved by Order of MFU dated 07.02.13, No 73.: www.zakon.rada.gov.ua.
7. Ozeran A. Zvit pro finansovi rezultaty (zvit pro suкупnyi dokhid): pytannia formuvannia ta spivvidnoshennia z MSFZ [Income statement (statement of comprehensive income): the formation and relationship with IFRS] // Accounting and audit. 2013. №6.
8. Law of Ukraine «On Accounting and Financial Reporting in Ukraine» [Electronic reference]: Law of Ukraine dated 16.07. 99, No 996-14: www.zakon.rada.gov.ua.

9. *Methodological recommendations for filling the forms of financial reporting (Order of Ministry of Finance dated 28.03.2013, No 433):* www.zakon.rada.gov.ua.

10. Yancheva, L. M., Chernikova, I. B., and Kuznetsova, S. O. *Oblikovo-informatsiina systema upravlinnia prybutkom torhovelnykh pidpriemstv [Accounting and Management Information System profit commercial enterprises]*. Kharkiv: KhDUKhT, 2012.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Перчук Оксана Володимирівна, старший викладач кафедри обліку і оподаткування ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401
e-mail: valera120379@mail.ru

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Перчук Оксана Владимировна, старший преподаватель кафедры учета и налогообложения ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»
ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл., Украина, 08401
e-mail: valera120379@mail.ru

DATA ABOUT THE AUTHOR

Perchuk Oksana Vladimirovna, senior lecturer of the Department of Accounting and Taxation SHEE «Pereyaslav-Khmelnyskiy SPU after Grygoriy Skovoroda»
Sukhomlynsky Str., 30, Pereyaslav-Khmelnysky, Kyiv region, 08401, Ukraine
e-mail: valera120379@mail.ru

УДК 341.1

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ВИНОРІБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Покорницька К.В.

У статті розглянуто сучасні тенденції функціонування виноградарсько-виноробної галузі України, виділені окремі проблеми її функціонування, а також позначені пріоритетні напрями інноваційного розвитку підприємств галузі. Предметом дослідження виступає вивчення напрямів побудови та управління інноваційним розвитком виноробних підприємств в умовах кризи економіки України. А мета, безпосередньо, пов'язана з аналізом сучасного стану інноваційного розвитку вітчизняних виноробних підприємств з метою удосконалення системи управління інноваційного розвитку цих підприємств.

В процесі дослідження використовувалися такі загальнонаукові методи пізнання, як економічний, логічний і порівняльний аналіз, комплексний підхід.

Практичні результати роботи полягають у визначенні балансу інноваційного розвитку виноробного підприємства в рамках формування системи управління ним. Таким чином, баланс інноваційного розвитку підприємства можливий лише за умови формування балансу його інноваційної структури, тобто належного співвідношення технологічних і функціональних інновацій. При цьому важливим є формування дієвої інноваційної системи з відповідним функціональним забезпеченням підприємницьких структур.

Ключові слова: виноробство, виноробна продукція, інноваційний розвиток, інновації, баланс інноваційної структури.

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫМ РАЗВИТИЕМ ВИНОДЕЛЬЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Покорницкая Е.В.

В статье рассмотрены современные тенденции функционирования виноградарско-винодельческой отрасли Украины, выделены отдельные проблемы ее функционирования, а также обозначены приоритетные направления инновационного развития предприятий отрасли. Предметом исследования выступает изучение направлений построения и управления инновационным развитием винодельческих предприятий в условиях кризиса экономики Украины. А цель, непосредственно, связана с анализом современного состояния инновационного развития отечественных винодельческих предприятий с целью усовершенствования системы управления инновационного развития этих предприятий.

В процессе исследования использовались такие общенаучные методы познания, как экономический, логический и сравнительный анализ, комплексный подход.

Практические результаты работы заключаются в определении баланса инновационного развития винодельческого предприятия в рамках формирования системы управления им. Таким

образом, баланс инновационного развития предприятия возможно лишь при условии формирования баланса его инновационной структуры, то есть надлежащего соотношения технологических и функциональных инноваций. При этом важным является формирование действенной инновационной системы с соответствующим функциональным обеспечением предпринимательских структур.

Ключевые слова: виноделие, винодельческая продукция, инновационное развитие, инновации, баланс инновационной структуры.

IMPROVEMENT OF SYSTEM MANAGERMENTS INNOVATIVE DEVELOPMENT OF VINE-MAKING ENTERPRISES

Pokornitska K.V.

The modern tendencies of functioning of viticulturist-vine-making industry of Ukraine are considered in the article, the separate problems of its functioning are selected, and also marked priority directions of innovative development of enterprises of industry. The study of directions of construction and management innovative development of vine-making enterprises comes forward the article of research in the conditions of crisis of economy of Ukraine. And a purpose, directly, is related to the analysis of modern innovative development of domestic vine-making enterprises status with the purpose of improvement of control system innovative development of these enterprises. In the process of research such scientific methods of cognition, as economic, logical and comparative analysis, complex approach, were used.

Practical job performances consist in determination of balance of innovative development of vine-making enterprise within the framework of forming of control system by him. Thus, balance of innovative development of enterprise possibly only on condition of forming of balance of his innovative structure, that the proper correlation of technological and functional innovations. Thus important is forming of the effective innovative system with the proper functional providing of enterprise structures.

Keywords: vine making, vine-making products, innovative development, innovations, balance of innovative structure.

Актуальність. В умовах високої динамічності, швидких змін середовища, наростаючої конкуренції особливої актуальності набуває напрямок розвитку виноробного підприємства. Цей напрямок має бути пов'язаний з інноваціями. Інновації є своєрідним індикатором ділової активності, що визначає як швидко розвиваються перспективні сектори за умови сприятливого інноваційного та інвестиційного клімату. Тому в умовах сьогодення виноробним підприємствам необхідно формувати стратегію інноваційного розвитку, що неможливо без залучення інвестиційних ресурсів для ефективного функціонування галузі.

Ступень дослідження даної проблеми вченими. Проблема інвестиційного розвитку виноробних підприємств завжди перебувала в центрі уваги таких учених, як Бондаренко С.А., Каламана О.Б., Петричко М.М., Ткаченко О.Б. та інших. Проте досі не дослідженими залишаються теоретичні та практичні питання удосконалення системи управління інноваційним розвитком підприємств виноробної промисловості, на вивчення яких і спрямоване дане дослідження.

Предмет дослідження. Предметом дослідження виступає вивчення напрямів побудови та управління інноваційним розвитком виноробних підприємств в умовах кризи економіки України.

Мета дослідження. На основі аналізу сучасного стану інноваційного розвитку вітчизняних виноробних підприємств розглянути комплекс заходів щодо удосконалення системи управління інноваційного розвитку цих підприємств.

Завдання дослідження. Задля досягнення зазначеної цілі необхідно вирішити наступні завдання:

- проаналізувати сучасний стан виноробної галузі в Україні;
- визначити основні проблеми розвитку виноробних підприємств;
- розглянути можливі варіанти інновацій в рамках специфічної діяльності підприємств;
- запропонувати дієву систему управління інноваційним розвитком виноробних підприємств.

Методи дослідження. При розробці проблеми використовувалися різні методичні підходи, в тому числі комплексний підхід до дослідження вдосконалення системи інноваційного розвитку виноробних підприємств, методи економічного, логічного і порівняльного аналізу.

Постановка проблеми. Ситуація, що склалася в українській економіці, характеризується загальним спадом виробництва та конкурентоспроможності продукції. Господарючі суб'єкти в конкурентній боротьбі мають довести своє право на існування шляхом насичення ринку новими технологіями. Збільшення ролі інновацій в сучасних умовах зумовлює активізацію інноваційної діяльності підприємств на основі підвищення ефективності виробництва, здійснення перспективних науково дослідних розробок і реалізації інноваційних програм. Сучасні інноваційні процеси досить складні і потребують детального вивчення.

Результати дослідження. Для виноробних підприємств інноваційна діяльність являє собою цілеспрямований і творчий виробничий, науково-технічний та організаційний процес, спрямований на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок. У результаті якого оцінюється реалізація інновацій в роботі підприємств з урахуванням галузевої специфіки.

Так, в умовах сьогодення інноваційний розвиток стає рушійною силою, яка спроможна подолати відмінності в особливостях функціонування підприємств виноградарсько-виноробної галузі різних країн. Виробники можуть вивчати світовий досвід, впроваджувати новітні, або значно вдосконалені технології і

процеси, нові методи маркетингу та організаційні методи у діяльність підприємства задля досягнення високого рівня якості продукції та виходу на міжнародний ринок. Але поряд з тим, інноваційна діяльність виноробних підприємств пов'язана із ризиком втрати власних ресурсів, недоотриманням доходу або понесенням додаткових витрат, які не дадуть бажаного результату. В країнах із розвинутою економікою багато уваги надається тим труднощам, з якими підприємства стикаються під час розробки й впровадження інновацій. Їх варто враховувати також на вітчизняних підприємствах, але в першу чергу потрібно провести аналіз тенденцій виноробної галузі в країні, що дозволить визначити слабкі місця підприємств та запропоновувати ефективні методи впровадження інновацій.

Виноградно-виноробний підкомплекс - перспективна складова аграрного сектора України. Основними виноградарськими областями України є Одеська, Херсонська Миколаївська і Закарпатська та Крим. У цих районах країни зосереджено понад 90% винного виробництва та виноградних насаджень [2, с. 40]. При цьому зазначимо, що в умовах сьогодення виноробні підприємства України працюють у складних умовах, які викликані в багатьом зовнішніми факторами. Так, спостерігається скорочення загальних площ насаджень виноградників, зменшується їхня урожайність, не дивлячись на доволі сприятливі агрокліматичні умови. Наслідком є загальне падіння економічної ефективності виробництва винограду та виноробної продукції.

Виноробні підприємства України скоротили виробництво виноматеріалів на 27,4% порівняно з 2013 р.. За 2014 р. виробництво виноматеріалів для шампанських та ігристих вин в Україні скоротилося на 14,5%, коньяку – на 21,9%. В той же час виробництво сировини для закладки на витримку столових вин скоротилося на 42,7%, кріплених вин – на 2,6% [6]. Проблеми розвитку виноградарства і виноробства в Україні привели до значного дисбалансу імпорту-експорту винної продукції і сировини. Згідно з дослідженнями Громадської організації «Інститут розвитку аграрних ринків» (ІРАР) [3], у 2012– 2013 рр. спостерігається тенденція до стрімкого зростання обсягів імпорту вина в Україну, особливо з Молдови, Грузії, Італії, Чилі та інших країн. Зростає імпорт як дешевих, так і дорогих вин.

Те, що відбувається на даний час у переробній промисловості України, є наслідком низької конкурентоспроможності продукції, яка випускається вітчизняними підприємствами як до, так і після вступу країни до СОТ [4].

Стратегія підвищення конкурентоспроможності виноробних підприємств передбачає їх орієнтацію на інноваційний розвиток, оскільки інновації є єдиним унікальним ресурсом підприємства.

В першу чергу побудова ефективної системи управління інвестиційним розвитком виноробних підприємств повинна починатися з виділення окремих етапів інноваційного процесу в галузі, серед яких можна виділити наступні:

- створення і упровадження інновацій;
- забезпечення науково-технічної новизни запропонованих інновацій;
- практичне застосування інновацій;
- комерційна реалізованість запропонованої системи інноваційного розвитку з метою задоволення потреб споживачів продукції виноробного підприємства, суспільних та екологічних потреб [5, с. 57].

Безпосередньо стосовно варіантів можливих інновацій зазначимо існування декількох їх видів у виноробній галузі, а саме: технологічні та функціональні. Технологічні інновації являються первинними, бо вони в першу чергу пов'язані з виробництвом продукції виноробного підприємства. В свою чергу, функціональні інновації, по відношенню до технологічних, є вторинними, і використовуються з метою забезпеченню належних умов функціонування виноробного підприємства задля його інноваційного розвитку [1, с. 22]. Крім того, зазначимо, що обидва типи інновацій не здатні існувати один без одного. Без застосування технологічних інновацій не може бути виготовлена інноваційна продукція, а сам інноваційний продукт за своєю сутністю виступає наслідком впровадження технологічних інновацій.

На рисунку розглянемо основні варіанти інновацій для підприємств виноробної галузі, які існують в тісному взаємозв'язку впровадження їх носять цілеспрямований та плановий характер. Враховуючи усі зазначені вище варіанти інновацій в виноробній галузі, зазначимо, що ефективність управління інноваційним розвитком підприємства залежить від встановлення балансу різнонаправлених нововведень, а саме технологічних та функціональних. Специфіка управління інноваціями залежить від особливостей реалізованих на підприємстві інноваційних процесів, тому важливим є формування структурного балансу нововведень, системність їх динамічної взаємодії і послідовності, який знаходить своє відображення у створенні системи інноваційного розвитку з відповідним функціональним забезпеченням підприємницьких структур.

Під функціональним забезпеченням розуміють розробку і дослідження елементів управління інноваційним розвитком підприємства:

- механізм фінансування;
- механізм управління організаційними проектами;
- механізм інституціонального управління;
- механізм мотивації персоналу;
- механізм розвитку персоналу.

Так, управління інноваційним розвитком виноробного підприємства повинно здійснюватися відповідним управляючим органом – центром, що здійснює керівництво підпорядкованих йому агентів. А головними завданнями цього органу повинні стати:

- визначення інституціональних основ інновацій як на підприємстві, так і в рамках економіки країни;
- організація управління взаємодією виноробного підприємства із зовнішнім середовищем через пошук джерел фінансування інноваційної діяльності та впровадження ефективних механізмів інноваційного розвитку;
- здійснення управління розвитком існуючої системи управління виноробним підприємством в умовах стратегічних інноваційних змін;
- організація ефективної взаємодії з постачальниками і споживачами, які стосуються норм і обмежень як самого підприємства, так і його контрагентів;
- формування системи управління персоналом підприємства (розробка мотивації персоналу, системи подолання опору змінам);
- забезпечення організації управління розвитком персоналу підприємства.

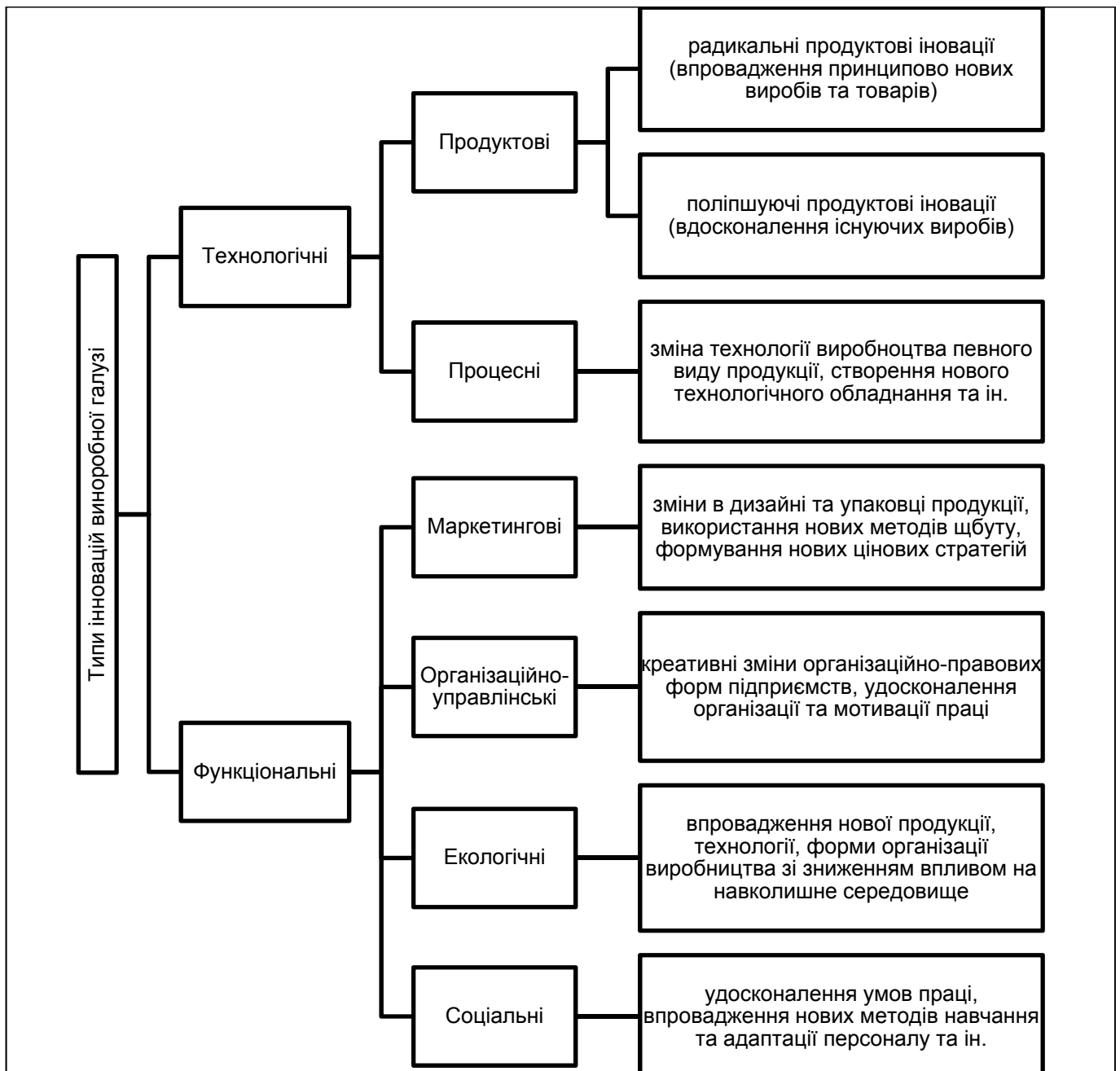

Рисунок. Можливі типи інновацій на виноробних підприємствах

Таким чином, лише комплексний підхід до впровадження інновацій на виноробних підприємствах дозволить створити систему управління, яка дозволить оптимально використовувати всі ресурси підприємства та досягти запланованого економічного та соціального ефекту.

Висновки. Враховуючи те, що виноробна галузь України сьогодні зменшує обсяги виробництва, саме інноваційний розвиток залишається найбільш перспективною сферою підвищення ефективності діяльності

виноробних підприємств. Зазначені нами шляхи особливості побудови та управління інноваційним розвитком таких підприємств дозволять більш легко подолати наслідки української кризи 2014-2015 рр. та досягти успішного результату, свідченням якого стане зростання обсягу виробництва і високої якості продукції, що виробляється.

Список використаних джерел

1. Бондаренко С.А. Типізація інновацій в забезпеченні балансу інноваційного розвитку виноробних підприємств // *Економічні інновації*. 2015. - №60(3). - С. 15-30.
2. Каламан О.Б. Аналіз стану та особливості управління підприємствами виноградарсько-виноробного підкомплексу // *Економіка харчової промисловості*. - 2015. - Т. 7, № 4. - С. 40 - 44.
3. Основні проблеми питання виробництва вина в Україні. Доповідь Громадської організації «Інститут розвитку аграрних ринків» Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.amdi.org.ua/uk/home/about-amdi.html>.
4. Промисловість і промислова політика України-2013: актуальні тренди, виклики, можливості: наук.-аналіт. доповідь / О.І. Амоша, В.П. Вишневецький, Л.О. Збаразська [та ін.] ; за заг. ред. В.П. Вишневецького ; НАН України, Ін-т економіки пром-ті. – Донецьк, 2014. – 200 с
5. Ткаченко О.Б. Інноваційні складові стратегічного розвитку виноробних підприємств України // *Економіка харчової промисловості*. 2016. – 31. – С. 55-61.
6. Украинские виноделы в 2014 г. сократили производство виноматериалов на 27,4% [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://interfax.com.ua/news/economic/244544.html>.

References

1. Bondarenko S.A. Casting innovation to provide a balance of innovative wineries. *Economic innovation*. 2015. - №60 (3). - P. 15-30.
2. Kalaman O.B. Analysis of business management and features of viticulture wine sub. *Economics of Food Industry*. - 2015. - Vol 7, № 4. - P. 40 - 44.
3. The main issues of wine production in Ukraine. Report of the NGO «Institute of development agrarian markets»: <http://www.amdi.org.ua/uk/home/about-amdi.html>.
4. Amasi A.I., Vishnevskii V.P., Brassica L.A. and others. Industry and industrial policy of Ukraine in 2013: current trends, challenges, opportunities: of Sciences.analit. report ; national Academy of Sciences of Ukraine, Institute of economy of industry. – Donetsk, 2014. – 200 p.
5. Tkachenko O.B. Innovative elements of strategic development wineries Ukraine. *Economics of Food Industry*. 2016 - 31. - P. 55-61.
6. Ukrainian winemakers in 2014 reduced the production of wine by 27.4%: <http://interfax.com.ua/news/economic/244544.html>.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Покорницька Катерина Вікторівна, аспірант

Державний науково дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

вул. Б.Хмельницького 5 «б»-67, с. Святопетрівське, 08141, Україна

e-mail: piastolova91@mail.ru

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Покорницкая Екатерина Викторовна, аспирант

Государственный научно-исследовательский институт информатизации и моделирования экономики

ул. Б. Хмельникого 5 «б»-67, с. Святопетровское, 08141, Украина

e-mail: piastolova91@mail.ru

DATA ABOUT THE AUTHOR

Pokornitska Katerina Viktorovna, graduate student

State Scientific Research Institute of Informatization and modeling the economy

B. Hmel'nitskogo str. 5b-67, Svyatopetrovskoe, 08141, Ukraine

e-mail: piastolova91@mail.ru

Рецензент: Дрига Сергій Георгійович, заслужений економіст України, доктор економічних наук, професор кафедри економіки та фінансів підприємства, Київський національний торгово-економічний університет

ПЕРЕРОБНА ПРОМИСЛОВІСТЬ: АНАЛІЗ СТАНУ ТА ОСНОВНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ**Семененко О.Г.**

В статті досліджено тенденції розвитку переробної промисловості України на основі аналізу основних показників фінансово-економічної діяльності галузей з 2010 по 2015 роки.

Методи, що були використані в процесі дослідження. Застосовано системний підхід та методології економічного, статистичного та економіко-математичного аналізу для вивчення тенденцій, динаміки макроекономічних показників переробних галузей України.

Результати роботи. Головною метою розвитку світового господарства є розвиток його галузей. Саме вони відіграють важливу роль в стабілізації фінансово-економічної кризи і стають основним фактором економічного зростання. Аналіз стану та тенденцій розвитку галузей промисловості, і її значної частини – галузей переробної промисловості, дозволяє визначити перспективи, стратегії та рішення, що підвищать конкурентоспроможність та ефективність промисловості, адекватні сучасним викликам.

Висновки. Переробна промисловість займає 60% валового продукту всієї промисловості країни. Аналіз динаміки та структури виробництва підгалузей переробної промисловості свідчить про стійку тенденцію до зменшення. Це відобразилося не тільки на ефективності фінансових даних галузей, але й на макропоказниках країни, особливо експортно-імпоротної діяльності. Деяке покращення основних показників діяльності переробних галузей у 2016 році не є запорукою забезпечення їх ефективного функціонування та стабільного розвитку в нових умовах глобальної ринкової конкуренції. Адекватні висновки та стратегічні рішення на основі проведених досліджень дозволить скоригувати напрями та фактори впливу на результативність фінансово-економічної діяльності переробних галузей країни.

Ключові слова. Переробна галузь, промисловість, показники діяльності, тенденції.

**ПЕРЕРАБАТЫВАЮЩАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ:
АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ И ОСНОВНЫХ ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ**

Семененко Е.Г.

В статье исследованы тенденции развития перерабатывающей промышленности Украины на основе анализа основных показателей финансово-экономической деятельности отраслей с 2010 по 2015 годы.

Методы, которые были использованы в процессе исследования. Применен системный подход и методологии экономического, статистического и экономико-математического анализа для изучения тенденций, динамики макроэкономических показателей перерабатывающих отраслей Украины.

Результаты работы. Главной целью развития мирового хозяйства является развитие его отраслей. Именно они играют важную роль в стабилизации финансово-экономического кризиса и становятся основным фактором экономического роста. Анализ состояния и тенденций развития отраслей промышленности, и ее значительной части - отраслей перерабатывающей промышленности, позволяет определить перспективы, стратегии и решения, которые повысят конкурентоспособность и эффективность промышленности, адекватные современным вызовам.

Выводы. Перерабатывающая промышленность занимает 60% валового продукта всей промышленности страны. Анализ динамики и структуры производства отраслей перерабатывающей промышленности свидетельствует об устойчивой тенденции к уменьшению. Это отразилось не только на эффективности финансовых данных отраслей, но и на макропоказателях страны, особенно экспортно-импортной деятельности. Некоторое улучшение основных показателей деятельности перерабатывающих отраслей в 2016 году не является залогом обеспечения их эффективного функционирования и устойчивого развития в новых условиях глобальной рыночной конкуренции. Адекватные выводы и стратегические решения, на основе проведенных исследований, позволят скорректировать направления и факторы влияния на результативность финансово-экономической деятельности перерабатывающих отраслей страны.

Ключевые слова. Перерабатывающая отрасль, промышленность, показатели деятельности, тенденции.

PROCESSING INDUSTRY: ANALYSIS OF THE STATUS AND MAIN TRENDS IN DEVELOPMENT**Semenenko E.G.**

Article investigates the trends of development in processing industry of Ukraine based on an analysis of key indicators to financial and economic activity of its branches from 2010 to 2015.

Methods that were used in the study. Systematic approach and methodology of economic, statistical and mathematical analysis to study trends and dynamics of macroeconomic indicators in processing industry of Ukraine.

Result of the work. The main goal of the world economy is the development of its industries. It plays an important role in stabilizing the financial crisis and becomes a major factor of economic growth. Analysis of the status and development of the industry, and its considerable part - processing industry, allows to determine prospects, strategies and solutions that will enhance the competitiveness and efficiency of industry, which are relevant to current challenges.

Conclusions. *Processing industry takes 60% of the GDP within the industries of Ukraine. Analysis of the dynamics and structure of branches in the processing industry demonstrates a steady downward trend. This is reflected not only on the efficiency of financial indicators of the branches but also on macro indicators of the country, especially in export-import activities. Some improvement in key performance indicators of processing industry in 2016 is not the key to ensure its effective functioning and sustainable development in the new environment of global market competition. Relevant conclusions and strategic decisions on the basis of research will adjust directions and impacts on the efficiency of financial and economic activity of processing industry of the country.*

Keywords. *Processing industry, industry, performance indicators, trends.*

Постановка проблеми. В умовах пошуку стратегій та алгоритмів виходу з глобальної кризи особлива увага надається розвитку промисловості та промислової політики. Сучасна промисловість є генератором науково-технічного прогресу і інновації в економіці. Так, у ЄС на частку промисловості, яка виробляє $\approx 15\%$ ВВП, припадає 65% витрат на НДДКР і майже 50% витрат на інновації. Інновації на активність великих промислових підприємств приблизно вдвічі більше за активність великих підприємств в інших секторах економіки [1, с.5].

Розвиток промислового виробництва більше за інші сектори впливає на ринок праці та глобальну конкурентоспроможність країни.

Серед найбільш впливових та одночасно проблемних ланок промисловості України є переробна промисловість. Її частка у загальному обсязі ВВП 3 2015 році склала 12,1%, на кінець другого кварталу 2016 року вона зросла на 1,2%. У загальному обсязі виробництва промисловості країни переробна промисловість займає майже 60%.

Головна мета статті дослідження особливості розвитку переробної промисловості, спираючись на оцінки і аналіз основних результатів діяльності з 2010 по 2015 роки.

Виклад основного матеріалу. Аналіз динаміки промислового виробництва в Україні протягом 2014–2015 рр. показав, що спад виробництва у першій половині 2015 р. поступово змінився на його стагнацію, а у другій половині 2015 р. промислове виробництво в Україні поступово почало зростати [2]. **Така ж тенденція спостерігалася і у переробній промисловості.**

За даними Держслужби статистики, станом на кінець 2015 р. у переробній промисловості України було зареєстровано 36,1 тис. підприємств. З них майже 84% суб'єктів господарювання належать до переробної промисловості і лише 4% – до видобувної. Решта (12%) – це підприємства, які виробляють і постачають водні та енергетичні ресурси для виробничої сфери та населення. За загальною кількістю підприємств, переробна промисловість як вид економічної діяльності поступається сільському, лісовому та рибному господарству, сферам адміністративного та допоміжного обслуговування, оптової та роздрібною торгівлі, надання інших видів послуг.

З 2010 по 2015 року у структурі розподілу за кількістю суб'єктів господарювання в галузях даного сектора економіки суттєвих зрушень не відбулося (Рис. 1).

Рисунок 1. Динаміка структури переробної промисловості за кількістю підприємств [3].

Найбільша кількість підприємств залишається у сфері ремонту машин та устаткування, в харчовій, машинобудівельній, деревообробній та целюлозно-паперовій галузях. За остання п'ять років кількість підприємств переробних галузей скоротилося на 7406 одиниць. Кількість великих підприємств скоротилося - на 17% (34 підприємства), середніх - на 25% (1012 підприємств), малих - на 13,5% (4294 підприємства). У групі великих підприємств найбільших втрат зазнала галузь машинобудування (19 підприємств) та металургійна промисловість (14 підприємств). В харчовій промисловості в період з 2010 по 2015 роки кількість великих підприємств збільшилася на 12 одиниць.

Кількість середніх підприємств в галузях з 2010 по 2014 роки зменшилася в середньому на 14-20%. Малі підприємства також зменшили свою частку від кількості підприємств базового року на 11-17%. Виключенням стала металургійна промисловість, яка навпаки збільшила кількість малих суб'єктів господарювання на 5% (18 підприємств).

Отже за останнє п'ятиріччя найбільше постраждав сектор середнього бізнесу, що відбилось в показниках динаміки обсягів виробництва переробної промисловості України з 2010 по 2016 роки (Рис.2).

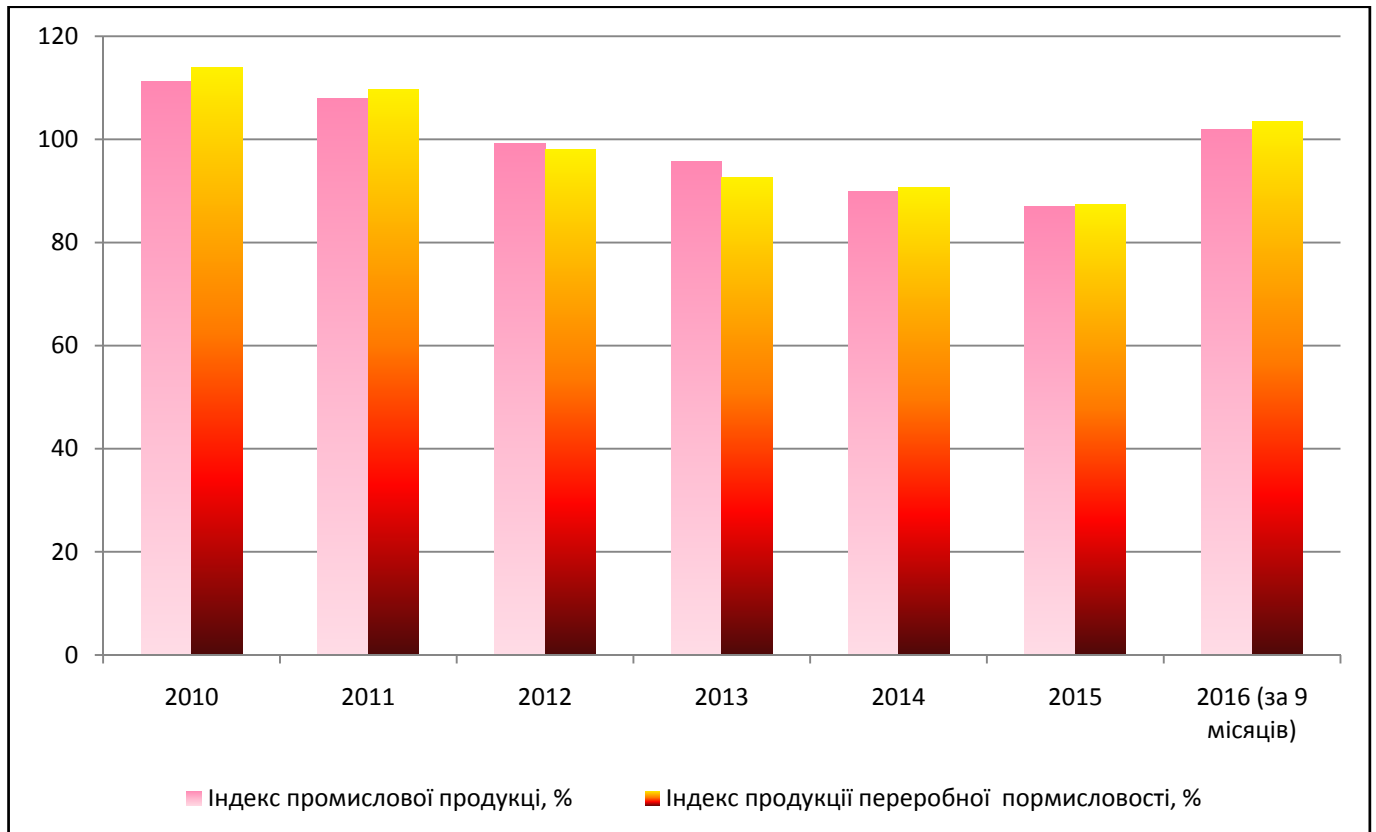

Рисунок 2. Динаміка індексів промислового виробництва в Україні (% до попереднього року) [3].

Динаміка скорочення промислового виробництва в період з 2010 по 2015 року в середньому склала 98,5% по усій промисловості та 98,7% - по переробній. Зростання обсягів виробництва у 2016 році, це результат діяльності підприємств в їх найбільш активний період. Порівнюючи індекси промислового виробництва за півроку 2014, 2015 та 2016 рр. можна констатувати збільшення обсягів виробництва в цей період, в середньому - на 10,7%, а в переробній промисловості - на 13,5%.

У 2015 році серед видів переробної промислової діяльності, які зберегли попередні позиції або навіть трохи наростили виробництво, були помічені такі (Рис. 3): у харчовій промисловості – виробництво вин та тютюну (+22,1% та 8%); у текстильній галузі – ткацьке виробництво (+9,4%); лісопильне та стругальне виробництво (+6,1%); у машинобудуванні та енергомашинобудуванні – виробництво електрообладнання (+10,3%), виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства (+4,4%).

Приріст обсягів виробництва переробної промисловості за видами діяльності коливався в межах від 4,4 до 22,1% при найбільш типових значеннях 3-8%. Найбільше зменшення в обсягах виробництва мали галузі з виробництва автотранспортних засобів (-39,3%), телевізорів, приймачів (-79,6%), іншого електричного устаткування (-29,1%) медичного обладнання (-22,1%), та інші.

Найбільшими аутсайдерами у 2015 р. стали такі виробництва (у дужках – скорочення обсягів продукції, % до 2014 р., рис. 3): у харчовій галузі – виробництво рибних та овочевих консервів (-26,4%), цукру (-30,1%); виробництво труб (-41,1%), виробництво комп'ютерів та оптичної техніки (-28,7%), виробництво побутової електронної апаратури (-67,1%), тощо. Як свідчать наведені дані, темпи падіння виробництва по даних видах діяльності були вищими за загальнопромисловий показник у 4 -16 разів.

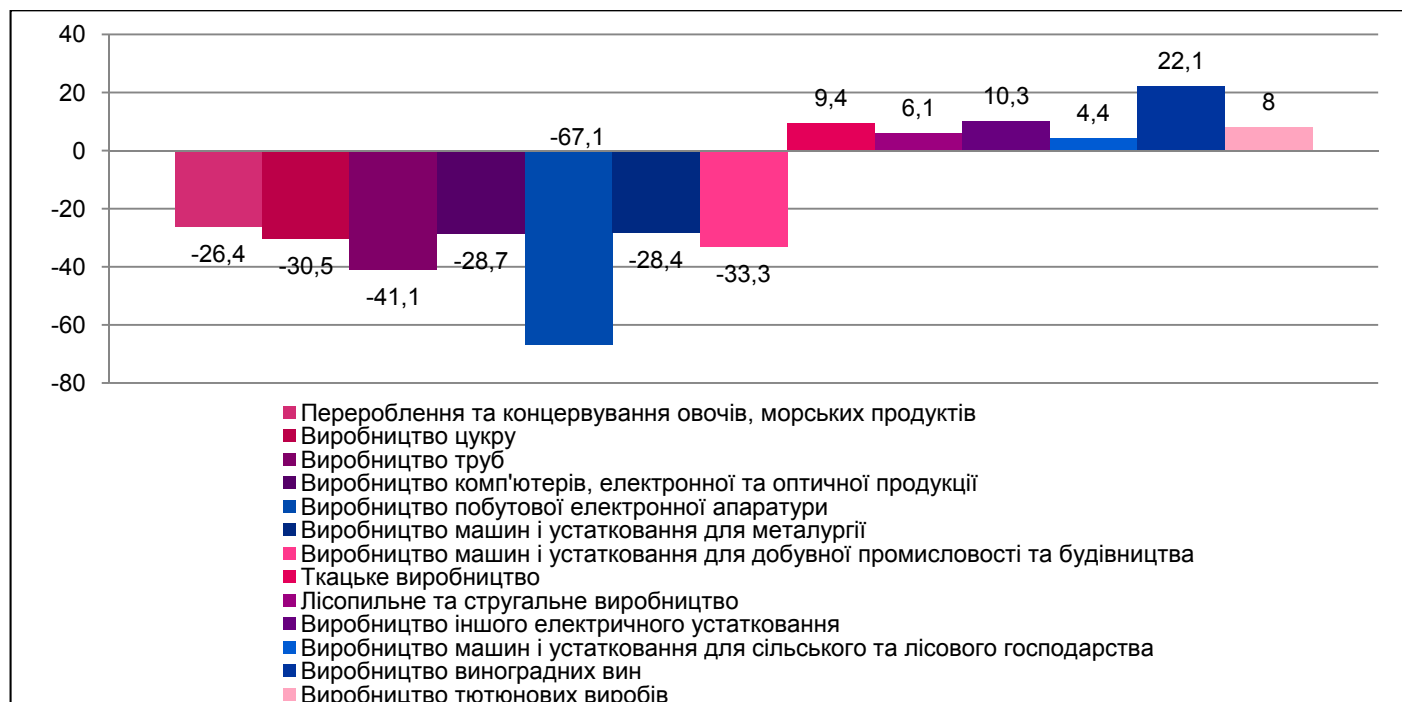

Рисунок 3. Приріст в обсягах галузей переробної промисловості України у 2015 році (% до попереднього року) [3].

У 2016 році картина помінялася на протилежну. Галузі, що мали суттєве зниження темпів виробництва у 2015 році, в наступному періоді наздогнали відрив і навіть суттєво покращили результат. Так лісопильне та стругальне виробництво збільшила свій показник відповідно до періоду 2015 року на 14,1%, підприємства поліграфічної галузі збільшили обсяги виробництва на 8,3%, нафтопереробна галузь покращила показники на 12,1%, а промисловість з виробництва коксу на 16,7%. Виробництво фарб, лаків і подібної продукції, друкарської фарби та мастик покращило результат на 14,5%

Рисунок 4. Темп зростання обсягів виробництва у 2016 році галузей переробної промисловості України (% до попереднього року) [3].

Найбільший приріст мали наступні галузі: виробництво виробів із бетону, гіпсу та цементу; виробництво радіологічного, електромедичного й електротерапевтичного устаткування та гумових виробів; виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції; виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарств, товарів порошкової металургії, тощо.

В цілому, по згрупованих індексах даних найбільш позитивні результати по обсягах виробництва за 6 років мали: (Рис. 4): фармацевтична промисловість, нафтопереробна промисловість, галузі з виробництва меблів, ремонту і монтажу машин та устаткування та металургійна промисловість. У цілому піврічні показники обсягів промислового виробництва переробної галузі за всіма видами виявилися найкращими за останні три роки.

Поступове зниження обсягів виробництва з 2010 по 2013 роки відобразилося і на результатах експортної діяльності переробної промисловості (Рис. 5).

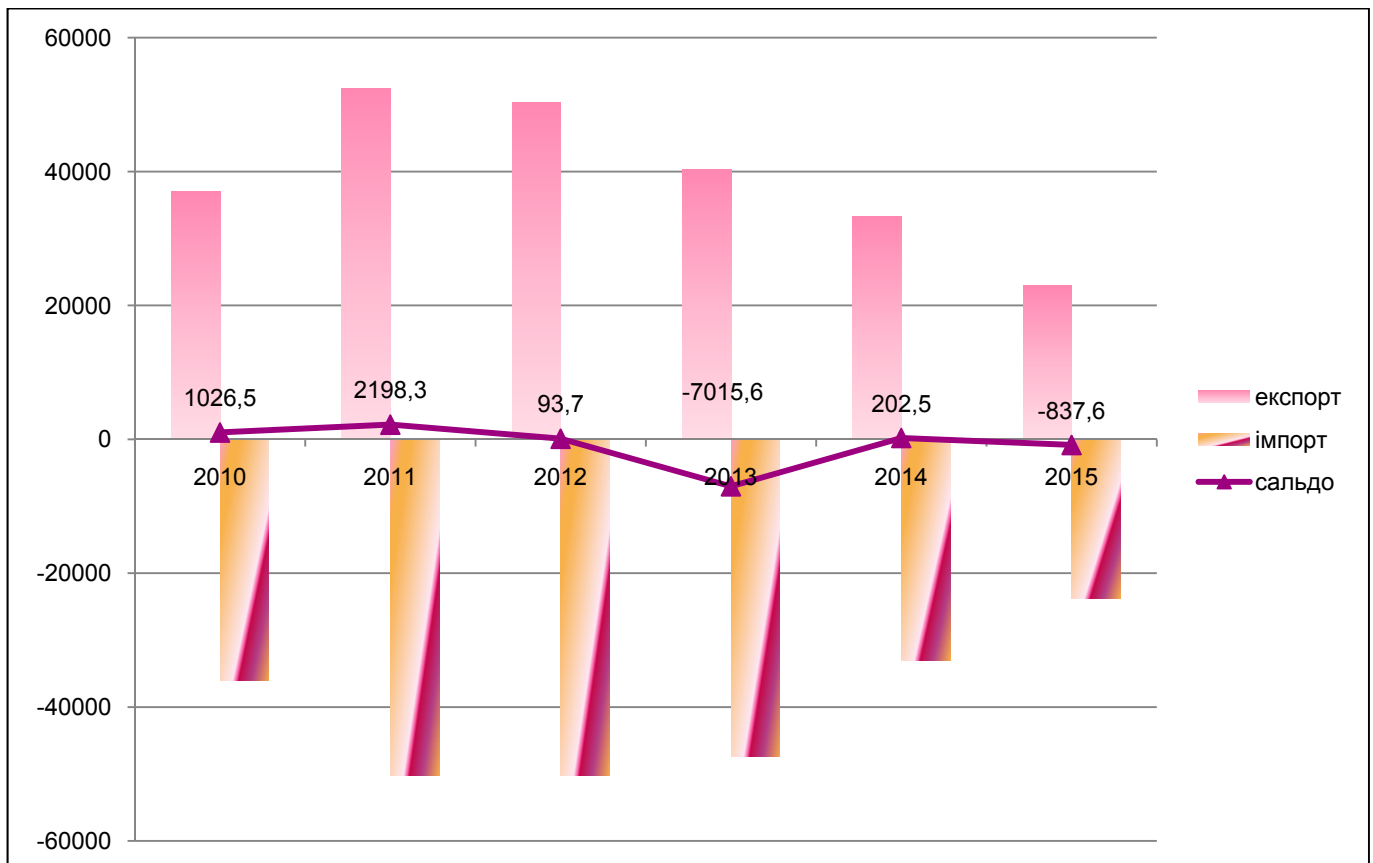

Рисунок 5. Динаміка експорту та імпорту переробної промисловості України за 2010-2015 роки, [3].

Як свідчить статистика, у 2013 р. відчутний вплив на обсяги вітчизняного промислового виробництва мав зовнішній ринок, : питома вага іноземних замовлень становила від 12% (фармацевтика) до 60% (одяг і транспортні засоби) в загальному обсязі.

Утім, традиційні галузі-експортери, насамперед металургійна та хімічна, не утримали позитивну динаміку виробництва, суттєво скоротивши його обсяги (відповідно на 6 та 17%). У 2013 році обсяги імпортованої продукції на 7015,6 млн. дол. були більшими за обсяг експорту, що відобразилося на рівні конкурентоспроможності промислових галузей [1, с.8].

У 2014 році ситуація на зовнішньому торговельному ринку також не покращилася. Хоча переробні галузі і мали позитивне сальдо над імпортом, але загальний обсяг експортованої продукції зменшився на 18%, порівняно з 2013 роком, а обсяг імпорту зменшився на 31%.

У 2015 році тенденція до зменшення обсягів експортно-імпоротної діяльності переробної промисловості продовжувалися. Експорт товарів скоротився на 31%, а імпорт на 29% (порівняно з 2014 роком).

За 9 місяців 2016 року обсяги експорту переробної промисловості знизилися порівняно з аналогічним періодом 2015 року на 23%, а імпорту на 35%. Обсяг імпорту перевищив обсяг експорту на 4669,7 млн. дол.

Таким чином є підстави оцінювати 2016 р. як такий, у якому посилюються тенденції до зниження активності та обсягів торгівлі з іншими країнами світу, що негативно впливає на розвиток галузей та їх конкурентоспроможність.

У структурі доходу від реалізації переробної промисловості України найбільша частка належить харчовій промисловості. За останні п'ять років вона збільшилася з 25,4% до 34,9% в основному за рахунок збільшення кількості підприємств та частки прибуткових підприємств в галузі (Табл.1).

Таблиця 1. Динаміка обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) переробної промисловості України за видами економічної діяльності у 2011-2015 роках

Промисловості	2011		2012		2013		2014		2015	
	млрд. грн.	Частка в структурі, %	млрд. грн.	Частка в структурі, %	млрд. грн.	Частка в структурі, %	млрд. грн.	Частка в структурі, %	млрд. грн.	Частка в структурі, %
Переробна промисловість, усього	852,5	100,0	871,1	100,0	817,7	100,0	903,7	100,0	1139,2	100,0
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	216,4	25,4	245,9	28,2	253,4	31,0	302,4	33,5	398,0	34,9
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	9,7	1,1	9,8	1,1	9,6	1,2	11,5	1,3	17,3	1,5
Виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	31,6	3,7	34,1	3,9	35,9	4,4	43,8	4,8	60,1	5,3
Виробництво коксу та продуктів нафто перероблення	77,9	9,1	63,1	7,2	48,8	6,0	47,1	5,2	59,9	5,3
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	52,7	6,2	55,0	6,4	48,5	5,9	49,8	5,5	68,0	6,0
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	8,8	1,0	10,4	1,2	12,2	1,5	14,6	1,6	20,3	1,8
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	55,6	6,5	58,7	6,7	58,4	7,1	64,2	7,1	85,9	7,5
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів	241,9	28,4	223,3	25,6	207,3	25,4	237,4	26,3	278,5	24,4
Машинобудування	130,9	15,3	140,5	16,1	113,9	13,9	101,9	11,3	115,3	10,1
Виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування	27,05	3,2	29,38	3,4	29,56	3,6	30,956	3,4	35,64	3,1

Джерело [3].

З 2011 року по 2015 рік структурні зрушення в напрямку збільшення частки у структурі відбулися: у легкій (+0,4%), деревообробній (+1,6%), фармацевтичній (+0,7%), неметалевої та мінеральній (+1%) галузях.

Зниження обсягу виробництва в загальній структурі реалізації спостерігалось: у машинобудуванні (-5,2%), у металургійній та нафтопереробній галузях (-3,9%), а також в хімічній промисловості (-0,2%). Всі ці структурні зрушення в напрямку зменшення частки у валовому доході відбулося із-за зменшення кількості великих та середніх підприємств у вище згаданих галузях.

Динаміка доходу від реалізації товарів в переробній промисловості свідчить про зростання цього показника, порівняно із попереднім періодом (Рис. 6), починаючи з 2014 року.

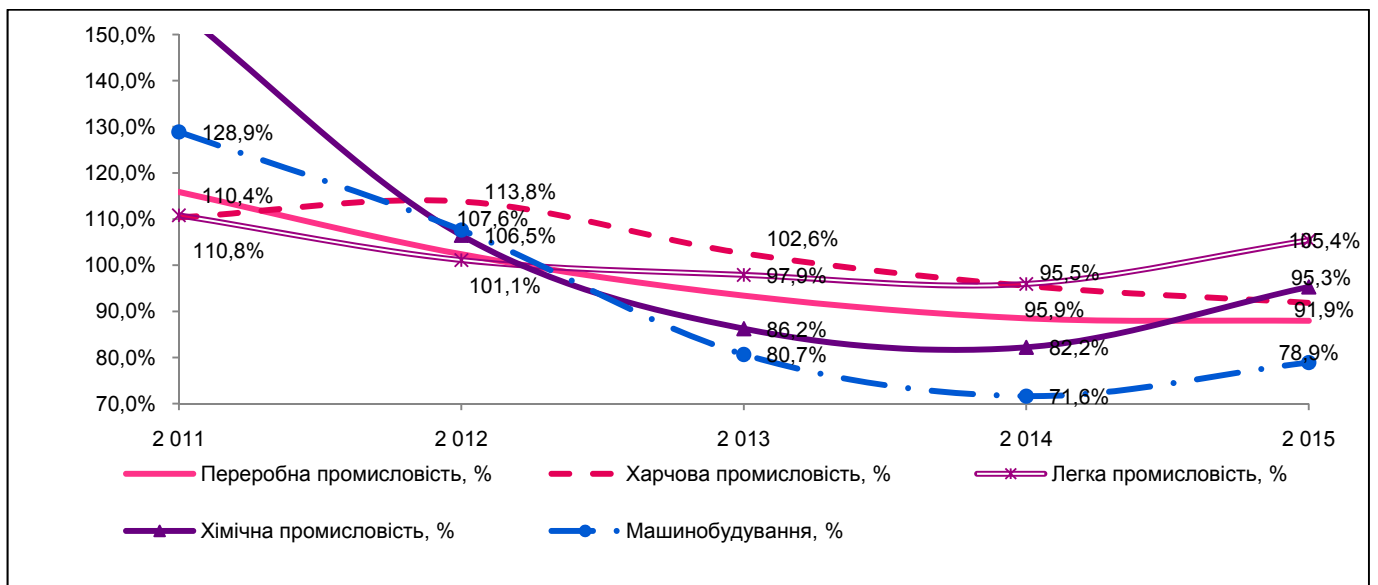

Рисунок 6. Динаміка обсягів реалізації переробної промисловості в Україні в порівняльних цінах 2010 року (% до попереднього року), [3].

Але темп зростання обсягів реалізації набагато нижчий ніж у 2010 та 2011 роках. Найбільш оптимістичний прогноз росту обсягів реалізації мають: легка, хімічна та фармацевтична галузі. В таких галузях як: металургійна, виробництво меблів, ремонт устаткування, деревообробний та харчовий галузях спостерігається стійка тенденція до подальшого зниження темпів обсягів реалізації.

За даними Державної служби статистики України фінансовий результат підприємств переробної промисловості до оподаткування за січень-червень 2016 р. становив -6,4 млрд. грн. Динаміка цього показника у 2010-2015 рр. була досить нестабільною, що обумовлено особливостями розвитку національної індустрії.

У переробній промисловості України за шість місяців 2016 року. було одержано найбільший фінансовий результат до оподаткування: в деревообробній та поліграфічній діяльності (1538,5 млн. грн.), у фармацевтичному виробництві (1435,2 млн. грн.), в легкій промисловості (847,3 млн. грн.) та в машинобудуванні (746,9 млн. грн.). Для порівняння, в перші шість місяців у 2015 році передові позиції посідали: фармацевтична промисловість (1164,7 млн. грн.), на другому місці - нафтопереробна промисловість (225,4 млн. грн.), на третьому місці була легка промисловість (112,3 млн. грн.).

Нестабільними були також і показники кількості прибуткових та збиткових підприємств переробної галузі. Так, загалом по переробних підприємства у січні – червні 2016 року. частка підприємств, які одержали прибуток, становила 63,5%, а загальний фінансовий результат таких підприємств склав 31,58 млрд. грн. Таким чином, порівняно з 2012-2015 рр. кількість прибуткових підприємств зменшилася (табл. 2).

Таблиця 2. Фінансовий результат підприємств, які одержали прибуток, за видами економічної діяльності переробної промисловості у 2012-2016 рр., млрд. грн.

Галузі	Фінансовий результат підприємств, які одержали прибуток, млрд. грн.					Підприємства, які одержали прибуток, % до загальної кількості підприємств				
	2012	2013	2014	2015	2016 за 6 місяців	2012	2013	2014	2015	2016 за 6 місяців
Переробна промисловість	45,81	38,22	44,11	64,52	31,58	64,1	63,3	63,3	75,1	63,5
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	15,71	14,82	13,89	19,67	9,04	61,7	53,7	52,2	72,3	47,3
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	0,56	0,59	1,03	1,83	0,94	63,5	65,2	65,2	77,2	69,4
Виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	1,80	1,96	2,21	3,99	2,16	65,4	62,9	62,4	77,9	67,3
Виробництво коксу та продуктів нафтопереробки	0,27	0,83	0,38	1,46	0,61	55,9	66,7	69,5	67,6	80,7
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	1,61	1,80	1,86	2,94	1,61	63,6	65,8	67,8	74,9	75,9
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і препаратів	1,27	1,53	1,91	2,72	1,58	63,9	54,9	67,6	76,3	53,8
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	2,63	2,69	2,16	3,95	2,55	61,4	63,7	65,1	74,9	69,4
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	3,87	2,42	8,69	9,42	5,62	63,7	67,5	66,4	73,8	78,1
Машинобудування	16,52	9,60	9,84	15,95	6,51	67	63,3	62,1	74,1	68,8
Виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування	1,59	1,99	2,13	2,60	0,96	65,9	64,5	65,4	75,7	69,4

Джерело [3].

Що до безпосередньо підприємств переробної промисловості, то за січень-вересень 2016 р. найбільші збитки отримані підприємствами харчової, хімічної промисловості, металургійного виробництва, усього - 15,0% від загальної суми збитків у промисловості.

Найбільший прибуток за січень-червень 2016 р. було одержано в таких галузях промисловості, як харчова промисловість (31,2% від загальної суми прибутків у переробній промисловості), металургія (25,36%), у машинобудуванні (15,8%), хімічній промисловості (12,94%). Такий результат в цілому відповідає динаміці 2012-2016 рр.

Стосовно питомої ваги переробної промисловості у фінансовому результаті підприємств України то, незважаючи на стабільне збільшення частки збиткових підприємств, а також різке падіння питомої ваги промисловості у фінансовому результаті підприємств України у 2015 р. до рівня 17%, вона, за результатами перших трьох кварталів 2016 р., відновила свої позиції та досягла рівня 2010 р. (січень-вересень 2016р. – 10,1 %; 2010 р. – 9,1 %).

Нестабільність динаміки фінансових результатів в економіці країни в цілому, і переробної промисловості зокрема, спричинена низкою чинників, серед яких значну роль продовжує відігравати «тінізація» [6].

Основними причинами цього явища є:

- 1) значний рівень податкового навантаження на підприємства та надмірне державне регулювання економіки;
- 2) корупція державних чиновників, які вимагають хабарі в суб'єктів економічної діяльності;
- 3) приховування керівництвом підприємств частини результатів своєї діяльності з метою запобігання переслідуванню з боку кримінальних елементів суспільства;
- 4) недосконалість економіко-правового середовища [1, с. 17]

Про загальну невисоку ефективність промисловості але потенційну спроможність підприємств даної галузі національної економіки збільшувати власний капітал свідчить рівень рентабельності операційної діяльності Табл. 3.

Таблиця 3. Динаміка операційної рентабельності підприємств переробної промисловості України у 2010-2015 роках, %

Галузі	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Переробна промисловість, усього	2,3	2,9	1,8	2,1	-0,6	0,7
Харчова промисловість	4,5	4,2	6,4	6,1	5,1	2,9
Легка промисловість	2,4	3,8	3	3,8	2,2	7,3
Деревообробна та целюлозно-паперова промисловість	4,4	4,4	5,1	5	2,6	6,8
Нафтопереробна промисловість	-0,6	-1,3	-5,2	0,8	-8,2	-3,9
Хімічна промисловість	-2,4	0,2	-8	-8,2	-23,5	-15,3
Фармацевтична промисловість	15,3	13,2	14	15,2	14,9	16,8
Виробництво неметалевої та іншої мінеральної продукції	2,5	3,1	2,5	2,5	-8	-2,3
Металургійна промисловість	-0,6	0,1	-4,2	-2,7	2,8	0,6
Машинобудування	7	9,3	9,9	6,6	-2,4	3,1
Інші види переробної промисловості	4,4	3,7	3,2	3,3	-2,1	1

Джерело [3].

Протягом 2010-2013 рр. рівень рентабельності операційної діяльності у переробній промисловості був майже стабільним (Табл. 3).

У 2014 році різке зниження цього показника на 2,7%, порівняно з 2013 роком, стало наслідком політичної та економічної кризи в найбільш вагомим підгалузях: хімічної (-23,5%), нафтопереробній (-8,2%), галузі з виробництва неметалевої та іншої мінеральної продукції (-8%), в машинобудуванні (-2,4%) та інших галузях переробної промисловості.

У 2015 році рівень рентабельності зріс на 1,4% п., але збитковість вище перелічених галузей не на багато покращилася. Єдиними секторами з позитивним значенням показника операційної рентабельності з 2010 по 2015 роки була фармацевтична галузь, харчова та легка промисловості. У 2015 році покращила операційну рентабельність машинобудівельна та металургійна галузі на 5,5% та 3,4% але ще не досягли рівня нормальної рентабельності для цих галузей (11-15%).

У 2016 році за показниками піврічного господарювання практично усі галузі вийшли на позитивний результат, крім нафтопереробки та хімічної промисловості (-3,3%; -1,6%). Загальний рівень операційної рентабельності переробної промисловості досяг рівня 2010-2011 року - 4,3%. Але порівняно з іншими країнами ця рентабельність занадто низька.

Низький рівень рентабельності та його динаміка не сприяють збільшенню капіталізації вітчизняних промислових підприємств. Ефективність операційної діяльності переробних промислових підприємств знижується внаслідок загального скорочення обсягів промислового виробництва та реалізованої продукції.

У підприємств переробної промисловості рентабельність операційної діяльності перебуває на низькому рівні, коливання спостерігається у межах від 2,9% до 1,8% (для порівняння: у РФ рентабельність реалізованих товарів та послуг у переробній промисловості становить близько 11% 17% у Білорусі – 9,6% 18%) [4, 5].

Це пов'язано, у тому числі, з високими витратами операційної діяльності на 1 грн. чистого доходу від реалізації продукції, незадовільним станом основних засобів, про що свідчить динаміка її зносу. У 2012 р. знос основних засобів у промисловості становив 57,3%, у переробній промисловості – 57,2%, у 2015 – коефіцієнт зносу в галузях в середньому склав - 0,23%.

Те, що відбувається на даний час у переробній промисловості України, є наслідком:

- низької конкурентоспроможності продукції, яка випускається вітчизняними підприємствами;
- слабкий зовнішній попит та зниження цін на основну вітчизняну експортну продукцію;
- зменшення обсягів виробництва таких орієнтованих на експорт галузей економіки, як металургія (0,6% у 2016 році, 4,2% у 2008 році.), машинобудування (3,1% у 2015 році та 9,9% у 2102) та виробництво хімічних речовин та хімічної продукції (-15,3% у 2015 році та 4,3% у 2018 році).

Крім того, високі ціни на імпортовані енергоносії та сировину для України знижує конкурентоспроможність продукції, обумовлює скорочення виробництва на українських переробних підприємствах.

Вихід зі складної ситуації, у якій наразі перебуває вітчизняна промисловість, це суттєве підвищення ефективності промислового виробництва. Воно потребує системного вирішення наявних проблем і суперечностей на основі розробки і реалізації активної промислової політики, суттєвого зміцнення інститутів антимонопольного регулювання і захисту конкуренції, державної підтримки орієнтованих на експорт підприємств переробної промисловості. [1, С.20-21].

Одним зі стратегічно важливих напрямів стабілізації економіки промисловості та переробної промисловості зокрема є підвищення рівня інвестування, особливо іноземного капіталу (Рис. 7).

За період з 2010 по 2015 роки рівень капітальних інвестицій в розрахунку на 1 тис. грн. вартості основних фондів в промисловість України знизився з 53,35 грн. до 22,81 грн. (тобто на 57%), аналогічний вид інвестицій в переробну галузь за шість років скоротився з 53,64 грн. до 89 грн. (на 41,5%).

Іноземні інвестиції мали більш складну тенденцію. З 2010 по 2011 роки інвестиції іноземного капіталу в промисловість України знижувалися в середньому на 15 грн. в рік (в розрахунку на тис. грн. вартості основних засобів. З 2012 року по 2013 роки ця частка інвестицій в промисловість зросла на 68 грн. (95%). Але вже у 2014 році знову спостерігалася тенденція до зниження показника на 59 грн., а потім на 92 грн. (Рис. 7).

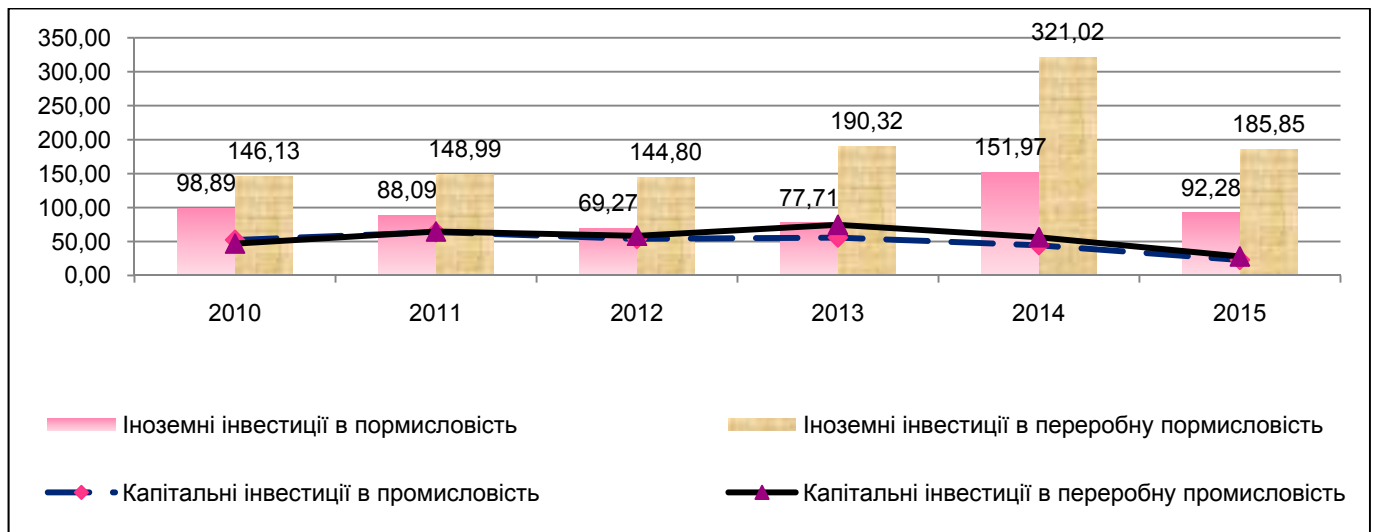

Рисунок 7. Динаміка рівня інвестування в промисловість та переробну промисловість України з 2010 по 2015 рр. (грн. на тис. грн. основних засобів) [3].

В переробній промисловості рівень іноземних інвестицій на одну тисячу основних фондів була вищою ніж у промисловості цілому, та з 2010 по 2013 роки рівень був стабільним (145 -147 грн.). З 2013 року він зріс на 45 грн., а в 2014 році на 137 грн.

У 2015 році рівень іноземних інвестицій у переробну промисловість знизився на 135 грн. (на тисячу грн. вартості основних фондів).

До кінця 2016 року очікується, що дія таких факторів, як внутрішній та інвестиційний попит компенсуватиме дію стримуючих чинників таких як торгівельне обмеження з боку РФ. Проте вирішальну роль у промисловому виробництві визначатиме динаміка цін на світових товарних ринках [1, 6].

Отже, не зважаючи на випереджаючий ріст капіталовкладень від іноземних інвесторів в переробну промисловість за останні 6 років, його обсяг не стабільний, і не дозволяє накопичувати достатній інвестиційний ресурс для модернізації економіки. Поки ж зберігаються певні надії на поліпшення ситуації у цій сфері, враховуючи що 80% банківського кредитування у промисловості припадають на переробну промисловість.

Висновки. Підсумовуючи наведене вище, можна констатувати деяке поліпшення економічних очікувань суб'єктів вітчизняної економіки, що входять в переробний сектор. Однак тенденція поки ще нестійка, а песимістичний сценарій достатньо ймовірний.

Зниження попиту на товари переробної галузі є наслідком не тільки зниження купівельної здатності населення та втрати ринків збуту Росії але й світової тенденції до зниження обсягів торгівлі.

Металургія, хімічна та нафтопереробна промисловість виявилися найбільш вразливими перед кризою. Фармацевтичний ринок стає дуже привабливим завдяки величезному потенціалу росту. Протягом останніх років фармацевтична галузь не просто виробляла додану вартість, а й якісно реформувалася.

Непогані перспективи для розвитку мають галузі легкої та харчової промисловості.

Аналіз проблем інвестиційної діяльності дозволив виявити нестабільність капіталовкладень, на яку впливають не тільки показники діяльності галузей, але й валютний тиск, недосконалість та протиріччя податкової та митної політики, закони, що врегульовують інвестиційно-інноваційну діяльність.

Загалом проведений вище аналіз показав надзвичайну складність нинішньої соціально-економічної ситуації в Україні, що й обумовило істотну неоднозначність прогнозів розвитку вітчизняної переробної промисловості. Адекватні висновки та пошук стратегічних рішень, на основі проведених досліджень, дозволить скоригувати напрями та фактори впливу на результативність фінансово-економічної діяльності переробних галузей України.

Список використаних джерел

1. Промисловість і промислова політика України 2013: актуальні тренди, виклики, можливості: наук.-аналіт. доповідь / О.І. Амоша, В.П. Вишневецький, Л.О. Збаразська та ін.; за заг. ред. В.П. Вишневецького; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2014. – 200 с.
2. Кулицький С. П. Про перспективи розвитку української економіки у 2016 р. [Електронний ресурс] / С. П. Кулицький // Резонанс. – 2016. – № 3. – С. 3–17. – Режим доступу: <http://nbuvip.gov.ua/images/rezonans/2015/rez3.pdf>. – Назва з екрану.
3. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Федеральна служба державної статистики: офіційний веб-сайт. – 2016. – Режим доступу: <http://www.gks.ru>.
4. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Національний статистичний комітет Республіки Білорусь: офіційний веб-сайт. – 2016. – Режим доступу: <http://belstat.gov.by>.
5. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України: офіційний веб-сайт. – 2016. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Інформаційно-аналітичні матеріали [Електронний ресурс] / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: офіційний веб-сайт. – 2016. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents>.

References

1. Amosha O.I., Vyshnevs'kyi V.P., Zbaraz's'ka L.O. ta in. Promyslovist' i promyslova polityka Ukraïny 2013: aktual'ni trendy, vyklyky, mozhlyvosti: nauk.-analit. dopovid' ; za zag. red. V.P. Vyshnevs'kogo; NAN Ukraïny, In-t ekonomiky prom-sti. – Donec'k, 2014. – 200 s.
2. Kulyc'kyj S.P. Pro perspektyvy rozvytku ukrai'ns'koi' ekonomiky u 2016 r. // Rezonans. – 2016. – №3. – S. 3–17.: <http://nbuvip.gov.ua/images/rezonans/2015/rez3.pdf>.
3. Statystychna informacija / Federal'na sluzhba derzhavnoi' statystyky: oficijnyj veb-sajt. – 2016.: <http://www.gks.ru>.
4. Statystychna informacija / Nacional'nyj statystychnyj komitetu Respubliki Bilorus': oficijnyj veb-sajt. – 2016.: <http://belstat.gov.by>.
5. Statystychna informacija / Derzhavna sluzhba statystyky Ukraïny: oficijnyj veb-sajt. – 2016.: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Informacijno-analitychni materialy / Ministerstvo ekonomichnogo rozvytku i torgivli Ukraïny: oficijnyj veb-sajt. – 2016.: <http://www.me.gov.ua/Documents>.

ДАННІ ПРО АВТОРА

Семененко Олена Газисівна, старший викладач кафедри політекономії
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»,
вул. Сергія Лазо - 4а, м. Переяслав-Хмельницький, 08400, Україна
e-mail: gazisovna@mail.ru

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Семененко Елена Газисовна, старший преподаватель кафедры политэкономии
ГБУЗ «Переяслав-Хмельницький ГПУ имени Григория Сковороды»,
ул. Лазо - 4а, г. Переяслав-Хмельницький, 08400, Украина
e-mail: gazisovna@mail.ru

INFORMATION ABOUT AUTHOR

Semenenko Elena Hazysovna, Senior Lecturer, Department of Political Economy
SHEI «Pereyaslav-Khmel'nitsky SPU named after Grygore Skovoroda»
4a Lazo Str. Pereyaslav-Khmel'nitsky, 08400, Ukraine
e-mail: gazisovna@mail.ru

УДК 332.145: (447-04 + 497.2)

УКРАЇНА СЛІДАМИ БОЛГАРІЇ – СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ І ПРОГНОЗ**Хітов М.М.**

Ключові слова: Україна, Болгарія, система поділу праці, монокультурне взаємодія, інвестиційна взаємодія, рівень поділу праці, ЄС, РЕВ, СРСР.

УКРАИНА ПО СТОПАМ БОЛГАРИИ – СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ И ПРОГНОЗ**Хитов М.М.**

В статье проводится сравнительный анализ двух восточноевропейских стран, Украины и Болгарии, в процессе их евроатлантической интеграции после распада системы разделения труда, в которой до этого функционировали их хозяйства. Делается прогноз по развитию экономики Украины на основе пройденного Болгарией пути.

Цель – исследовать основные закономерности и результаты взаимодействия между развитыми и развивающимися странами.

Методология – системный подход, методы сравнительного анализа и прогноза.

Результат работы – проделан сравнительный анализ развития двух сопоставимых по их социально-экономическому развитию стран бывшей социалистической системы разделения труда. Сделан научнообоснованный прогноз дальнейшего социально-экономического развития Украины на основе опыта Болгарии.

Область применения результатов – государственное управление социально-экономического развития

Выводы – развитие разных стран, при их интеграции в глобальной системе разделения труда, подчиняется одинаковым экономическим законам, несмотря на все попытки реализовать собственную специфическую национальную модель развития.

Ключевые слова: Украина, Болгария, система разделения труда, монокультурное взаимодействие, инвестиционное взаимодействие, уровень разделения труда, ЕС, СЭВ, СССР.

UKRAINE IN THE FOOTSTEPS OF BULGARIA – THE SOCIO-ECONOMIC ANALYSIS AND FORECAST**Hitov M.M.**

The article makes a comparative analysis of the two Eastern European countries, Ukraine and Bulgaria, during their Euro-Atlantic integration after the collapse of the system of division of labor within their economies were functioned until. It is made a forecast for the development of Ukraine's economy based on the the distance covered by Bulgaria.

The goal is to study the basic laws and results from interactions between developed and emerging countries.

Methodology is systematic approach, method of comparative analysis and a forecast.

The work results in the performed comparative analysis on the development of two comparable, in terms of socio-economic development, countries from the former socialist system of division of labor. It has been made a scientifically motivated forecast for the further socio-economic development of Ukraine, based on the experience of Bulgaria.

Application area of the results - the state management of socio-economic development.

Conclusions - the development of various countries, in their integration into the global system of division of labor, is subject to the same economic laws, despite of all attempts to establish its own specific national model of development.

Key words: Ukraine, Bulgaria, a system of division of labor, a monoculture interaction, an investment interaction, a degree of division of labor, the EU, the Comecon, the Soviet Union.

Введение. Сравнительный анализ двух восточноевропейских стран, Украины и Болгарии, особенно актуален, так как в условиях все более усугубляющегося мирового экономического кризиса оба государства продолжают искать свое место в рамках глобальных геополитических структур. Этот процесс идет параллельно в двух странах, с единственным уточнением, что в Украине он происходит с опозданием примерно на 15-20 лет, по отношению к аналогичным мероприятиям в Болгарии. В этом смысле опыт нашей страны в ее попытках найти свое новое место в глобальном мире крайне полезен для Украины.

На данный момент проблема взаимодействия между развитыми и развивающимися странами крайне слабо исследована. Ортодоксальная экономическая теория утверждает, что трудности развивающихся стран могут быть легко разрешены, однако реальная практика показывает другое.

В рамках традиционных подходов проблема развития отсталых государств считается неразрешимой. По этому вопросу существует ряд исследований. Одно из них – «В поисках роста» Уильяма Истерли¹. Вывод, который делает автор, следующий - сразу после Второй мировой войны экономическая наука начинает интересоваться, по разным причинам, проблемами роста в отсталых государствах. С того момента опубликованы самые разные рецепты, представлены самые разнообразные теории и все они оказываются недееспособными на практике.

Истерли дает пример – модель экономического роста Харода-Домара, которая связывает продукцию в кратковременном аспекте с объемом инвестиций. В 1959 году Евсей Домар, один из двух оставшихся в живых в этой паре, отказывается от своей модели, считая ее уже неправильной, непродуктивной и

¹ <http://www.nyudri.org/research-index/2001/questgrowth>

несоответствующей реальности. Несмотря на отказ автора, модель до сих пор пользуется в анализах, в практике международных финансовых организаций и в процессах прогнозирования.

Модель не работает не только в краткосрочном периоде (в варианте Харода-Домара), но и в долгосрочном (в варианте Роберта Солоу). В период после 1945 г. много стран пробовали развиваться с помощью инвестиций. В развивающиеся страны вложены огромные финансовые средства. Модель ожидает не только роста, но и сближения в уровнях доходов на душу населения между бедными и богатыми странами. На практике разрыв в уровнях доходов на душу населения между развитыми и развивающимися государствами только усиливается. Даже больше: если в 50-60-х годах XX века можно идентифицировать три группы стран – бедные, средние и богатые, то в наши дни большая часть стран со средним доходом оказалась среди бедных. Действительно, некоторые страны смогли пробиться и присоединиться к богатым, но это произошло в виде исключения. И сегодня на лицо либо бедные, либо богатые государства, а посередине почти никто не присутствует. Не произошла конвергенция, которую все ожидали.

Почему есть такая вера в инвестиции? Все знают, что это «производственная функция»: $Y = F(K, L)$.

согласно которой продукция Y зависит от двух факторов: от капитала K и от труда L . Иначе говоря, если капитала не хватает, то некоторое его добавление должно привести к бурному росту продукции Y . Оттуда ведет свое начало и дискуссия об инвестициях. Бытует мнение, что так как в бедных странах мало капитала, то там нужно инвестировать, и тогда начнется бурный рост, а потом структура экономики приблизится к той, которая существует в богатых государствах, т.е. бедные страны превратятся в богатые.

В девяностые годы XX-го века Роберт Лукас показывает, что при таком подходе, если рассмотреть Индию с ее уровнем капиталовооруженности труда, с объемами продукции, еще в восьмидесятые годы ее экономика должна была бы обеспечивать в 58 раз больше прибыли, чем в развитых странах, что очевидно не наблюдалось. Вполне нормальные уровни прибыли – чуть выше среднего уровня, но не в разы. И никакой поток инвестиций не наблюдался в этот период. Даже наоборот – большая часть этих самых инвестиций быстро покидала страну и снова возвращалась в развитые экономики.

Для дополнительной аргументации модели в последнее время используется новое мощное оружие – понятие человеческий капитал. Уже утверждается, что важен не просто физический капитал, а имеет значение совокупный капитал, в т.ч. и человеческий. Поэтому в последние годы развивающиеся страны делают колоссальные инвестиции именно в т.н. «человеческий капитал».

Однако, существуют две проблемы:

- у того же Истерли проводится ряд исследований, в которых человеческий капитал исчисляется не абстрактно, в деньгах, а в натуральном выражении (примерно в годах обучения), и эти данные соотносятся с данными экономического роста. И тогда выясняется, что влияния человеческого капитала не существует, а если оно есть, то в некоторых случаях отрицательное, и даже со значимыми статистическими стоимостями. Никогда нельзя утверждать, что страна стала богатой, потому что вкладывала в человеческий капитал, либо богатая страна просто может себе позволить вкладывать больше средств в человеческий капитал (образование, медицина). Многие исследования в мире говорят о том, что вероятнее всего вторая гипотеза более верна. Китайский опыт в этом направлении особенно показателен: в последние десятилетия сотни миллионов необразованных крестьян пересели на станки, чтобы следить за показаниями приборов и нажимать на те или иные кнопки. Для этих операций особое образование и не нужно. Именно в этом и реализуется тенденция углубления разделения труда, при которой трудовые операции все более упрощаются. Именно эти крестьяне осуществили китайское экономическое чудо.

- Теория человеческого капитала относится не к макро, а к микроэкономике. Она разработана на микроуровне. Более того, ее автор, Гэри Стэнли Беккер, получивший Нобелевскую премию именно за ее создание, не раз предупреждал, что его теория не макроэкономическая, а максимум на что она претендует, в условиях достаточно свободного американского рынка образования, прогнозировать сколько людей получат высшее образование и по каким специальностям. В никаком случае не может идти речь о макроуровне.

Несмотря на это, все настаивают на решающей роли человеческого капитала. Этот тезис о важности развития человеческого капитала пропагандируется во всех развивающихся странах, что способствует только бесплатному обеспечению дешевой образованной рабочей силой экономик развитых стран.

Расцвет и упадок современной индустрии Болгарии

До начала 90-х годов Украина и Болгария входили в советскую систему разделения труда. Обе страны развивали мощную тяжелую индустрию, сельское хозяйство и курортный туризм. Примерно до начала 90-х, Болгария контролировала 40% компьютерной индустрии в рамках СЭВ, активно экспортировала фармацевтические продукты, военную продукцию, продукты химической и пищевой промышленности, развивала крупномасштабное индустриальное земледелие и являлась одним из крупнейших мировых экспортеров ряда сельскохозяйственных продуктов. По уровню жизни населения в начале 80-х XX-го века страна находилась в первой двадцатке самых развитых государств мира (сегодня по сопоставимым показателям находимся примерно на 90-м месте).

При этом надо учесть, что непосредственно после Второй мировой войны Болгария являлась слаборазвитой сельскохозяйственной страной, с едва зарождающейся индустрией. Рынок, во всех его компонентах – капитальный, товарный, трудовой, денежный и валютный, функционировал в среде

преобладающего числа мелких сельскохозяйственных производителей, которые удовлетворяли прежде всего свои собственные потребности.

В результате резкого увеличения уровня разделения труда вследствие введения централизованного планирования, нарастания роли государственного бюджета и начала функционирования единственного национального банка, экономика резко увеличивает общественную производительность труда (в среднем около 10% в год за первые годы индустриализации). Высокие темпы экономического роста позволяют всего за двенадцать лет (1948 – 1960 г.) нарастить национальный доход в 2,8 раза. Двигателем этих невиданных темпов роста является промышленная отрасль, которая реализует в два раза больше прироста, чем для экономики в целом.

С другой стороны, коллективизация в сельском хозяйстве быстро решает веками накапливаемые негативные явления, как, например, массовое использование детского труда и примитивные средства производства. Уже к 1960 г. болгарское сельское хозяйство производит в два раза больше, чем в 30-х годах XX века, которые считаются самыми успешными довоенными годами.

Одна из главных целей политики индустриализации является повышение благосостояния населения. Оно достигается посредством бесперерывного нарастания трудовой занятости и повышения производительности труда через углубление его разделения. Нарастание потребления со стороны домохозяйств особенно сильно отражается на развитии розничной торговли. Меняется структура потребления – сокращается его часть для продовольствия, для одежды и обуви, за счет других непродовольственных товаров (расходы на гигиену, почтовые и транспортные услуги и т.д.).

Еще с конца 60-х страна бурными темпами развивает электронную промышленность. Государство расходует колоссальные для своих масштабов средства в развитие данной отрасли, в результате чего Болгария приобретает лидерские позиции среди стран СЭВ в этих высокотехнологических производствах с высокой долей добавленной стоимости. Это дает толчок и положительное влияние для всех смежных отраслей в национальном хозяйстве. Страна на долгие годы превращается в регионального технологического лидера.

Известно, что темпы экономического роста определяют уровень сокращения или увеличения благосостояния в разных государствах. Сделаем сравнительный анализ этих темпов в Болгарии и в некоторых других странах как Восточной, так и Западной Европой.

Данные показывают, что за весь рассматриваемый период Болгария достигает одного из самых лучших результатов по этому показателю. По расчетам советского экономиста Бориса Бодотина из Института международной экономики и международных отношений при АН СССР, в 1970 г. по производству национального дохода на душу населения Болгария достигает 69,7% от уровня ГДР, а в 1980 г. – соответственно 75,5%. По отношению к Польше данные соответственно – 95% и 107,5%, Венгрии – 91% и 96,3%, Чехословакии – 65,5% и 84,5%.

Таблица 1. Среднегодовой прирост произведенного национального дохода в бывших странах социалистической системы разделения труда.

	1951-1955	1961-1965	1971-1975	1976-1978	1979-1982	1983-1985	1986-1988
1.Болгария	12,2	6,7	7,9	6,1	5,4	3,1	5,5
2.Венгрия	5,7	4,5	6,3	5,1	1,6	0,7	1,6
3.Польша	8,6	6,2	9,7	5,0	-6,5	4,7	3,3
4.ГДР	13,2	3,5	5,4	4,2	3,9	4,9	3,9
5.Румыния	14,2	9,1	11,3	8,9	3,5	5,8	5,1
6.Чехословакия	8,1	1,9	5,7	4,1	1,5	2,9	2,5
7.СССР	11,3	5,7	5,1	5,2	3,3	3,3	3,4

На тот период по сопоставлению с развитыми капиталистическими экономиками, Болгария выглядит так:

Таблица 2. Среднегодовые темпы прироста произведенного национального дохода в Болгарии и прироста произведенного валового внутреннего продукта в развитых капиталистических странах:

	1951-1960	1961-1970	1971-1980	1981-1986
Болгария	10,95	7,75	7,30	4,00
США	2,70	4,70	2,80	2,80
Великобритания	6,502	2,80	1,50	2,00
Франция	4,50	5,70	3,50	1,60
ФРГ	7,50	4,60	2,70	1,40
Япония	5,20	5,70	5,203	3,70
Австрия	5,90	4,50	3,603	1,503
Швеция	3,40	4,30	2,004	1,704
Бельгия	3,10	4,70	3,00	1,00
Дания	3,60	4,70	2,50	2,60

В рамках разработанной ООН «Программе развития», включающей 130 государств, в 1987 г. наша страна занимает престижное 32 место по показателю валового национального продукта на душу населения.

Такая система и такой подход в управлении национальным хозяйством имели свои неудачи и недостатки, которые связаны, прежде всего, с неспособностью экономики реагировать на быстро нарастающий потребительский спрос, ускорившийся вследствие резкого повышения уровня жизни населения. Дефициты становились хроническими, особенно в сфере жилого строительства и в потреблении, до недавнего времени, престижных товаров, превратившихся в новых условиях в неизменных спутников быта обычных граждан. И, несмотря на то, что большая часть социальных проблем, которые являются хроническими для большей части развитых стран – безработица, преступность, наличие бездомных, были в общем решены, это уже не устраивало граждан социалистических стран, особенно на фоне бурно развивающихся «потребительских обществ» западного типа. Пресловутая «обеспеченность», характерная для социализма развивалась все медленнее, отставая от ожидания граждан, которые уже мечтали о «государстве всеобщего изобилия».

Все эти проблемы вели к постепенному нарастанию социального напряжения и поиска ответственности от властей. В результате всего этого, в середине 80-х годов, в Болгарии предложена новая система «рынка без плана», которая, однако, в условиях общественной собственности на средства производства не оправдала ожиданий в силу ряда объективных причин.

Первоначально надежды связывались с ожиданием, что, раз собственность перешла в руки коллективов или частных, она вдруг станет более эффективной через экономию сырья и материалов, энергии и труда, и через ввод механизма конкуренции, казалось, ведущего к низким ценам и более высокого качества продукции.

Широко прокламировалось, что «открытие национальной экономики» даст возможность выхода на международный рынок и завоевания новых ниш в международном разделении труда. Ожидалось, что таким образом резко вырастет интерес к новым инвестициям и к более созидательному труду. Государство должно было играть роль «ночного стража», и оно должно было удовлетворяться обеспечением национальной и внутренней безопасности. Рынок был поставлен на пьедестал, а «плохое планирование» отправлено в историю. Государство скрестило руки и оставило дела развиваться согласно естественному ходу экономических законов. Новыми лозунгами стали: «Кто хорошо работает, будет иметь прибыль» и «Когда есть спрос, будет и предложение». Таким образом открылся бы путь к такому типу экономики, которая обеспечивала бы удовлетворение «все более разнообразных человеческих нужды и потребностей».

От «успешного» конца децентрализации прошел достаточно длинный период, что дает основания попробовать сделать критическую оценку как положительных, так и отрицательных сторон этой новой экономики, которая пришла на смену государственного планирования. Критерий такого критического анализа может быть только один – конечные результаты осуществленных реформ:

- внешнеторговые отношения – апологеты нового экономического порядка искренне верили (или хотя бы демонстрировали такие чувства), что полное снятие национальных торговых барьеров приведет к неслыханному экономическому процветанию. Они предрекали, что с выходом на международные рынки национальные производители продемонстрируют непоклатимый предпринимательский дух болгарина, который поставит нас в ряды ведущих торговых наций планеты. Кроме этого они объясняли, что мощная иностранная конкуренция, хлынувшая в нашу страну, способствует быстрому просыпанию болгарского бизнеса и его превращение в конкурентный даже перед самыми эффективными международными производителями. Им помогали внешние менторы, которые лансировали идеологию «открытой экономики», способной творить чудеса. Однако, оказалось, что такой род экономик совсем не является символом прогресса. Какие были последствия подобной трактовке проблематики?

В общем случае, входя на международные рынки, мелкие местные компании столкнулись с конкурентами, которые оказались на порядок более мощными и организованными, чем наши. Дополнительно дела усложнялись проводимой политикой «демонополизацией», которая еще больше раздробила и без этого слабые местные фирмы. Самый яркий пример в этом отношении является некогда столб болгарской промышленности – военный сектор экономики, который после трех десятилетий становлений был разбит и уничтожен за неполных два года. Подобные процессы привели к дополнительному обеднению населения. Но самый «гениальный» ход новых доктринеров было резкое и полное открытие местных рынков для иностранных производителей. Своей намного более дешевой и качественной продукцией (эффект масштаба) новые рыночные лидеры были причиной для закрытия тысячи предприятий, особенно в секторах, связанных с производством потребительских товаров и услуг. Таким образом значительно был увеличен контингент потенциальных гастарбайтеров, готовых продавать свой труд на апельсиновых массивах Испании и Греции. Болгарин потерял веру в свои силы и в возможности реализовать новый индустриальный рывок по примеру предыдущих поколений;

- политика в отношении собственности – после 9 сентября 1944г. частная собственность была полностью отречена, национализирована и превращена в государственную. Подобный процесс, только с обратным знаком, случился и после 10 ноября 1989г., когда новые идеологи заклеили государственную собственность и взяли курс на переход к частным владениям средств производства. Первой ласточкой по новым маршрутам была реституция, после чего пришло возвращение земледельческих земель в реальных

и нереальных границах. В сельском хозяйстве земля была раздроблена, а механизация вернулась до уровня столетней давности;

- битва с точки зрения социальной справедливости тоже была потеряна. Новое время пришло во имя лучшего будущего для большей части членов общества, включая и по линии собственности. Однако процессы реконфигурации облагодетельствовали только один, крайне узкий круг болгар, оказавшихся «на правильном месте и в подходящее время» – в основном среди представителей бывшей партийно-государственной номенклатуры и новооявившихся силовых группировок, сеющих страх и респект среди население.

Все эти недостатки были бы игнорированы, если бы была достигнута основная цель, ради которой проводилось приватизация: низкие цены при высоком качестве продукции. К сожалению, и здесь население осталось только с красивыми обещаниями и пустыми кошельками.

Украина по стопам Болгарии

В то время Украина, как союзная республика в составе СССР, специализировалась в развитии космической и авиационной промышленности, тяжелой промышленности и металлургии, из ее народа выходили десятки миллионов инженеров, экономистов, ученых, хозяйственных и политических руководителей, которые реализовывали свой потенциал в масштабе всего Союза. Многие факты дают нам право утверждать, что регионы центральной и восточной Украины являлись индустриальным сердцем второй в то время экономики мира.

Именно поэтому распад СССР ударил сильнее всего именно на эти регионы, которые до того момента работали для единого внутреннего рынка, насчитывающего несколько сотен миллионов человек. Точно такая же судьба настигла и Болгарию. Страна, чья индустрия была полностью ориентирована на необъятные, с нашей точки зрения, рынки Советского союза, неожиданно в конце 80-х оказалась отрезанной от них, и колоссальные производственные мощности остались невостребованными в новых условиях свободного плавания в глобальном океане свободного рынка. Проблема нашей промышленности в том, что она полностью была построена под советским технологиям, которые к началу 90-х оказались устаревшими по сравнению с остальным миром.

Разность в системах разделения труда

Еще Адам Смит доказал, что при равных других условиях эффективность функционирования экономической системы зависит от масштабов рынка. От этого зависит и возможность производить большее разнообразие товаров с высшим качеством, благодаря возможности специализации и концентрации. Всем очевидно, что, например, в маленьких деревнях возможности производить разнообразие товаров и услуг намного ниже, чем в городах-миллионниках. И так было во всю историю человеческого развития – чем больше масштабы экономической системы, тем больше уровень разделения труда. До распада социалистической системы разделения труда, и болгарская и украинская экономики являлись составной частью сравнительно небольшого сегмента мирового хозяйства. Если производственные мощности всего остального мира интегрировались в рамках рынка, насчитывающего несколько миллиардов потенциальных производителей и потребителей, то в рамках советского блока можно было насчитать не более четырехсот миллионов человек. Это приводило к постепенному отставанию в рамках стран социализма, которое приобрело катастрофические масштабы после утраты Китая и его постепенного присоединения к Западной системе разделения труда.

После инициированного перестроечным советским руководством распада экономических связей между хозяйствующими субъектами в рамках СЭВ, Болгария стала постепенно ощущать нарастающие проблемы в своем хозяйстве. Страна резко начала наращивать внешние заимствования:

Таблица 3. Валовый внешний долг в конвертируемой валюте (в млн. долларах США)²

1970	1975	1980	1984	1985	1986	1987	1988	1989
1173,8	3510,2	4865,4	2922,9	4119,7	5561,6	7404,0	9125,7	9201,0

Процесс нарастания цен на нефть в семидесятых годах XX века (с 10 долларов США к 1973 г. до 250 \$ в конце десятилетия) тоже дало мощный толчок к увеличению внешних долгов, имея ввиду, что страна развивала сильно энергоемкие производства и импортировала подорожавшие из-за нефти многие товарные позиции. В периоде (1980-1984 г.) долг существенно снижен, но это в основном достиглось благодаря масштабному реэкспорту нефтяных продуктов, полученных по линии торгового и экономического сотрудничества с СССР. После прекращения этой практики с приходом к власти Горбачова, Болгария продолжила наращивать внешние долги, которые предназначались для приобретения западного оборудования для дальнейшего развития местного тяжелого машиностроения в поисках нового места в мировом хозяйстве, для замещающего долларовой импорта из-за невыполненных торговых обязательств Советского союза, для кратковременного туширования появившихся диспропорций в национальной экономике, ориентированной на производстве продукции примерно на 20 млн. внешних потребителей (при собственном населении около 9 млн. человек).

² Отчет БНБ 1990 г., стр. 83; 1992 г., стр. 85

Неожиданно оказалось, что значительное количество населения становится лишним на рынке труда, так как производимая продукция болгарскими предприятиями, в которых уровень разделения труда был ниже, чем в глобальной экономике, была никем не востребованна на мировых рынках. В 90-х порядка одного миллиона болгарских граждан эмигрировало в Турцию, что дало мощный толчок для роста на тот момент полуфеодалного по уровню развития нашего южного соседа. Еще миллион с лишним покинуло страну в другие государства Западной Европы и Америки, что с одной стороны, облекчало давление на рынок труда, но, с другой, обезлюдивало большую часть страны, что привело к тяжелой демографической катастрофе. Сегодня в стране на одного работающего приходится двое граждан, которые либо не работают, либо нетрудоспособные.

В настоящее время любой образованной молодой болгарин делает все возможное, чтобы покинуть свою родину в поисках личного счастья на Западе, или, по - другому говоря – ищет свою профессиональную и житейскую реализацию в более масштабной и, соответственно, более эффективной и богатой системе разделения труда.

С опозданием примерно на два десятилетия подобные демографические процессы начали наблюдаться и в Украине. Если ситуация полностью повторится по болгарскому сценарию, то через десять-пятнадцать лет население Украины должно сократится на треть. Это приведет к резкому повышению среднего возраста населения и к невозможности осуществлять в перспективе какую-либо хозяйственную деятельность, требующую применение высоких технологий, из-за нехватки квалифицированных работников в трудоспособном возрасте. Кроме этого оставшееся население сконцентрируется в 5-6 больших городских агломерациях, что приведет к депопуляции целых регионов страны.

На сегодняшний день Болгария специализируется в производстве житных культур и в туризме - специализация, которая продолжает создавать лишнее население на территории всей страны. В условиях повышающегося давления на рынки труда в развитых странах ЕС, где экономический кризис все больше нарастает, этот факт создает серьезные проблемы, так как этим лишним людям нечего предложить.

Из всех западноевропейских стран, которые каким-то образом заинтересованы в людских ресурсах Украины, единственно Польша в состоянии принять серьезное количество трудоспособных украинцев, имея в виду, что сама Польша в последнее десятилетие лишилась миллионов своих граждан. Однако и у нас, и в Украине существует проблема поколенческого карьерного регресса. Иначе говоря, если родители работали инженерами, экономистами или учеными, то их дети, несмотря на полученное высшее образование, должны мириться работать обслуживающим персоналом в богатых странах Западной Европы и Америки. Это одно из главных обстоятельств, которые делают болгар один из самых несчастных народов на планете, несмотря на очевидное увеличение разнообразия потребляемых продуктов работающим населением.

Другим фактором, о котором стоит упомянуть, является функционирующий валютный совет в нашей стране. Во время болгарского майдана в 1997 г., когда власть захватили прозападные силы, у нас была проведена резкая девальвация болгарской валюты, что привело к обесценению всех инвестиций, осуществленных до этого «неправильными» инвесторами, как и к первоначальному усилению конкурентоспособности болгарской продукции. Однако постепенно болгарский лев становился все более надцененным, и после 18 лет без какой-либо девальвации он превратился в одну из наиболее мощных валют мира. Имея ввиду низкую конкурентоспособность функционирования национального хозяйства, этот факт делает практически невозможным развитие любого высокотехнологического производства.

Выводы. Предпринятые четверть века назад реформы в Болгарии имели цель выхода страны из кризиса, связанного с недостатком широкого ассортимента некоторых товаров массового потребления. Вместо достижения таких результатов, страна была брошена в пропасть настоящей экономической катастрофы, посредством уничтожения целых секторов хозяйства и выброса на улицу миллионов трудоспособных болгар. Кризис перешел в стадию экономического геноцида.

Регресс и дезинтеграция в национальной экономике являются бесспорным фактом – Болгария от крупного экспортера со стабильными позициями во многих регионах мира превратилась в импортера по большей части товарных позиций. Это приводит к бесперерывному утечку национального капитала, к устойчивому нарастанию безработицы и бесперспективности перед миллионами людьми, к отсутствию будущего перед местными бизнес-агентами. Такие перспективы окончательно превращают наше хозяйство в сырьевой придаток (в том числе в источник дешевой рабочей силы) развитых экономик, и осуществляется быстрый переход от Второго к Третьему миру.

Все внешние индикаторы демонстрируют, что для Украины выбран такой же путь развития в рамках монокультурного взаимодействия между развитыми и развивающимися странами, и в перспективе государство постепенно будет специализироваться как общеевропейский фермер, снабжающий Старый континент разнообразным продовольствием. В связи с таким выбором, придется выбросить на произвол судьбы или перекалificarовать десятки миллионов людей и менять их социальный статус. Такого рода регресс не раз происходил в человеческой истории, и судьба Болгарии в последние пару десятилетий тому пример.

Список используемых источников

1. Структура и управление экономической системой, Матеев Евгени, УНСС, София, 2015.
2. Эпоха роста. Лекции по неэкономике, Григорьев Олег, Восток-Запад, София, 2016.

3. Начало и конец Третьей мировой войны, Дуранкев Боян, София, 1999; Режим доступа: <https://chitanka.info/text/8190-nachaloto-i-krajat-na-tretata-svetovna-v>
4. «В поисках роста», Истерли Уильям, Режим доступа: <http://litresp.ru/kniga/ru/l/isterli-uilyam/v-poiskah-rosta>
5. Экономика Болгарии в период 1949-2001 г., Илиев Иван, София, 2004.

References

1. Structure and management of the economic system, Mateev Evgeni, University of National and World Economy, Sofia, 2015.
2. Epoch of growth. Lectures on neoeconomics, Grigoryev Oleg, East-West, Sofia, 2016.
3. The beginning and the end of the Third World War, Durankev Boyan, 1999; Available at: <https://chitanka.info/text/8190-nachaloto-i-krajat-na-tretata-svetovna-v>.
4. The Elusive Quest for Growth: Economists' Adventures and Misadventures in the Tropics, William Easterly, MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London.
5. The Bulgarian economy during the period of 1949-2001, Ivan Iliev, Sofia 2004.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Хитов Митко Михайлов, доктор економіки, Університет національного і світового господарства, кафедра «Маркетингу та стратегічного планування» – Софія, Болгарія
e-mail: mhitov@dir.bg

ДАННЫЕ ОБ АВТОРА

Хитов Митко Михайлов, доктор економіки, Університет національного і мирового хозяйства, кафедра «Маркетинга и стратегического планирования» – Софія, Болгарія
e-mail: mhitov@dir.bg

DATA ABOUT THE AUTHOR

Mitko M. Hitov, a Ph.D. economist, University of National and World Economy, Department «Marketing and Strategic Planning» – Sofia, Bulgaria
e-mail: mhitov@dir.bg

УДК 65.012.32.009.12

ПРОЦЕС СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Юрченко Ю.О.

Предметом статті є теоретико-методологічні положення та практичні аспекти здійснення процесу стратегічного управління виробничо-господарською діяльністю будівельних підприємств. Метою статті є визначення теоретико-методологічних положень та обґрунтування практичних рекомендацій щодо здійснення процесу стратегічного управління виробничо-господарською діяльністю будівельних підприємств. Теоретико-методологічну основу дослідження становили загальнонаукові (діалектичний, структурно-функціональний) і спеціальні методи пізнання досліджуваних економічних явищ і процесів.

У статті на основі проведеного аналізу узагальнені методологічні положення здійснення процесу стратегічного управління виробничо-господарською діяльністю будівельних підприємств, включаючи характеристику його сутності та процедурних аспектів. Розкрита сутнісна характеристика стратегії та стратегічного набору для будівельних підприємств і обґрунтована необхідність їх розроблення із використанням комплексного системно-ситуаційного підходу. Представлене авторське бачення процесу формування і реалізації стратегії будівельних підприємств із описом змісту основних його визначальних етапів та у якості підсумку сформульовано методологічні рекомендації щодо формування і реалізації стратегії будівельних підприємств.

Підсумовуючи вищезазначене вважається доцільним розглядати стратегічне управління будівельним підприємством як сучасний інструмент управління розвитком будівельного підприємства, що спирається на інтелектуальний капітал як провідний актив і основу функціонування підприємства, який орієнтує діяльність підприємства на запити споживачів, дозволяє гнучко реагувати, адаптуватись до динаміки змін зовнішнього середовища та своєчасно реалізувати зміни на підприємстві.

Ключові слова: місія, стратегічне управління, стратегічний аналіз, стратегічні цілі, стратегія.

ПРОЦЕСС СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ СТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Юрченко Ю.А.

Предметом статьи является теоретико-методологические положения и практические аспекты стратегического управления производственно-хозяйственной деятельностью строительных предприятий. Целью статьи является определение теоретико-методологических положений и

обоснование практических рекомендаций реализации процесса стратегического управления производственно-хозяйственной деятельностью строительных предприятий. Теоретико-методологическую основу исследования составили общенаучные (диалектический, структурно-функциональный) и специальные методы познания исследуемых экономических явлений и процессов.

В статье на основе проведенного анализа обобщены методологические положения осуществления процесса стратегического управления производственно-хозяйственной деятельностью строительных предприятий, включая характеристику его сущности и процедурных аспектов. Раскрыта сущностная характеристика стратегии и стратегического набора для строительных предприятий и обоснована необходимость их разработки с использованием комплексного системно-ситуационного подхода. Представлено авторское видение процесса формирования и реализации стратегии строительных предприятий с описанием содержания основных его определяющих этапов и в качестве вывода сформулированы методологические рекомендации по формированию и реализации стратегии строительных предприятий.

В качестве вывода считается целесообразным рассматривать стратегическое управление строительным предприятием как современный инструмент управления развитием строительного предприятия, который опирается на интеллектуальный капитал как ведущий актив и основу функционирования предприятия, ориентирует деятельность предприятия на запросы потребителей, позволяет гибко реагировать, адаптироваться к динамике изменений внешней среды и своевременно реализовать изменения на предприятии.

Ключевые слова: миссия, стратегическое управление, стратегический анализ, стратегические цели, стратегия.

STRATEGIC MANAGEMENT PROCESS OF CONSTRUCTION ENTERPRISES

Yurchenko Y.A.

The subject of the article is theoretical, methodological provisions and practical aspects of the strategic management process of economic activity of construction enterprises. The aim of the article is to determine the theoretical and methodological provisions and justification of practical recommendations for implementing strategic management of economic activity of construction enterprises. Theoretical and methodological basis of the study included general scientific (dialectical, structural and functional) and special methods of studying the examined economic phenomena and processes.

The article on the basis of the conducted analysis summarizes methodological provisions of implementing the strategic management process of economic activity of the construction enterprises, including description of its essence and procedural aspects. Article also discloses characteristic of the construction enterprises strategy and strategic set and the necessity of its development using an integrated system and situational approach. The author's vision of the process of formation and implementation of the construction enterprises strategy with a description of the content of its main defining stages is represented and as a result the article formulates methodical recommendations on the formation and realization of construction enterprise strategy.

As a conclusion it is appropriate to consider the strategic management of the construction company as a modern management tool of the construction enterprise, which is based on intellectual capital as a leading asset and the foundation of the enterprise, which orients the activities on the demands of consumers, allows flexibly respond and adapt to dynamic changes of the environment and in time implement changes within the enterprise.

Key words: mission, strategic management, strategic analysis, strategic goals, strategy.

У сучасних умовах функціонування будівельних підприємств, які визначаються зростаючими потоками інформації і знання та загостренням конкурентної боротьби, відбуваються зміни у фундаменті розвитку і факторах економічного зростання, постає необхідність використання комплексного підходу до управління підприємством, що, в свою чергу, вимагає запровадження науково обґрунтованого підходу до здійснення процесу стратегічного управління діяльністю будівельних підприємств з метою розроблення та обґрунтування стратегій організаційно-економічного розвитку.

Науково-теоретична база здійснення процесу стратегічного управління представлена в роботах вітчизняних та зарубіжних вчених Д. Аакера, І. Ансоффа, Дж. Барні, К.Боумана, В.Верби, Т. Головка, Р. Гранта, Б.Карлоффа, Ж.-Ж. Ламбена, Г. Мінцберга, А. Наливайка, К. Омае, М. Портера, А.Дж. Стрікланда, Д. Тіса, А.А.Томпсона, Д. Хассі, А. Чандлера, Д. Шендель, З. Шершньової, К. Ендрюса та ін.

Предметом статті є теоретико-методологічні положення та практичні аспекти здійснення процесу стратегічного управління виробничо-господарською діяльністю будівельних підприємств. Метою статті є визначення теоретико-методологічних положень та обґрунтування практичних рекомендацій щодо здійснення процесу стратегічного управління виробничо-господарською діяльністю будівельних підприємств.

Поставлена мета обумовлює необхідність вирішення наступних завдань: узагальнення існуючих науково-теоретичних положень стосовно економічної сутності та особливостей стратегічного управління діяльністю будівельних підприємств; опис структури процесу здійснення стратегічного управління діяльністю будівельних підприємств та обґрунтування пріоритетних орієнтирів їх удосконалення в сучасних економічних умовах функціонування будівельних підприємств.

Теоретико-методологічну основу дослідження становили загальнонаукові (діалектичний, структурно-функціональний) і спеціальні методи пізнання досліджуваних економічних явищ і процесів.

У сучасних динамічних соціально-економічних умовах успішна діяльність будівельного підприємства передбачає його інтенсивний розвиток і зміцнення конкурентних позицій на ринку, що можливо здійснити лише на основі прийняття стратегічних рішень та виваженого використання інструментарію стратегічного управління.

За своєю сутністю стратегічне управління, на відміну від оперативного управління, покликане забезпечити функціонування будівельного підприємства і досягнення його цілей в довгостроковій перспективі на основі врахування динаміки факторів внутрішнього та зовнішнього середовища.

Серед визначальних особливостей стратегічного управління виробничо-господарською діяльністю будівельного підприємства вважається необхідним виділити наступні його характеристики:

- стратегічне управління спирається на інтелектуальний капітал як провідний актив будівельного підприємства;
- реалізується на основі прийняття управлінських рішень стратегічного характеру;
- орієнтує виробничу діяльність на задоволення запитів та потреб споживачів;
- є інструментарієм, який забезпечує гнучке регулювання, релевантні зміни в будівельному підприємстві, що відповідають викликам зовнішнього середовища і дозволяють отримати конкурентні переваги та адаптуватись до вектору змін зовнішнього та внутрішнього середовища;
- орієнтація на довгострокову перспективу розвитку будівельного підприємства.

Підсумовуючи вищезазначене вважається доцільним визначити стратегічне управління будівельним підприємством як сучасний інструмент управління розвитком будівельного підприємства, що спирається на інтелектуальний капітал як провідний актив і основу функціонування підприємства, та який на основі використання потенціалу будівельного підприємства орієнтує його діяльність на задоволення запитів споживачів, дозволяє гнучко реагувати, адаптуватись до вектору динаміки змін зовнішнього середовища та своєчасно реалізувати зміни на підприємстві. З точки зору процесного підходу стратегічне управління будівельним підприємством являє собою комплексний, багатостадіальний процес, який на основі використання цільового, комплексного, системно-ситуаційного та інтегрального підходів до діяльності підприємства дозволяє на основі прийняття рішень стратегічного характеру розробити стратегічні цілі розвитку будівельного підприємства, порівнювати їх з наявним потенціалом будівельного підприємства з метою визначення стратегічного розриву (інтервалу невідповідності між можливостями, зумовленими наявними тенденціями зростання підприємства, та бажаними орієнтирами, необхідними для вирішення нагальних проблем розвитку в довгостроковій перспективі) та приводити їх у відповідність із бажаним станом шляхом розроблення та реалізації стратегічного набору.

У структурі стратегічного управління можна виділити наступні основні етапи:

- стратегічний аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища;
- формулювання стратегічного бачення та місії організації;
- визначення стратегічних цілей діяльності будівельних підприємств;
- розроблення стратегічного набору для досягнення визначених цілей;
- реалізація системи стратегій у вигляді стратегічного набору;
- здійснення безперервного моніторингу та стратегічного контролю;
- оцінювання ефективності реалізації стратегій (визначення необхідності коригування місії, стратегічних цілей, стратегій або заходів по їх реалізації);
- коригування та адаптація стратегії до вектору динаміки змін зовнішнього середовища.

Першим базовим етапом у процесі стратегічного управління діяльністю будівельного підприємства є здійснення стратегічного аналізу діяльності будівельного підприємства, який інтерпретує стратегічне положення будівельного підприємства на основі виявлення змін, які відбувалися в його соціально-економічному оточенні, і визначення їх впливу на діяльність будівельного підприємства, а також за допомогою визначення переваг і ресурсів залежно від цих змін. Основною метою стратегічного аналізу діяльності будівельного підприємства є оцінка основних впливів на майбутній стан діяльності та визначення їх впливу на стратегічний вибір. У рамках стратегічного аналізу здійснюється аналіз зовнішнього середовища функціонування будівельного підприємства та прогнозування динаміки і вектору його розвитку; аналіз внутрішнього середовища та стратегічного потенціалу будівельного підприємства та прогнозування динаміки і вектору його розвитку; комплексний аналіз конкурентоспроможності будівельного підприємства.

У загальному випадку стратегічний аналіз являє собою процес оцінки стану і перспектив розвитку найважливіших, з погляду аналітика і розробника стратегії, умов і факторів діяльності організації, на основі інформації, отриманої в результаті дослідження зовнішнього середовища. Стратегічний аналіз використовується в якості інструментарію збору та перетворення даних, отриманих в результаті аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища, в стратегію будівельного підприємства. На сьогодні, стратегічний аналіз широко застосовується для визначення тенденцій розвитку зовнішнього середовища, виявлення стратегічного розриву та відхилень від цілей при реалізації стратегічних рішень, а також для оцінки можливостей, доступних організації при виборі і реалізації стратегії.

Наступним етапом є розроблення та формулювання місії будівельного підприємства, яка відображає його загальну ціль, якісну роль, призначення та обґрунтування існування, а також визначається сукупність стратегічних цілей діяльності. На основі отриманих даних в рамках проведеного стратегічного аналізу діяльності будівельного підприємства формулюється портфель альтернативних стратегій будівельного підприємства.

При цьому, якщо звернутись до теоретико-методологічних джерел, можна прослідкувати, що поняття «стратегія» було запозичене із військової сфери та почало застосовуватися в економіці в другій половині XX ст. у зв'язку з прискоренням науково-технічного прогресу, загостренням конкурентної боротьби і, як наслідок, необхідності прийняття стратегічних рішень з метою забезпечення довгострокового успіху. Багатосапектність, багатовимірність та комплексність стратегії як економічної категорії пояснює наявність сукупності різноманітних підходів до її визначення у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі.

У роботах П. Друкера і А. Чендлера йдеться про стратегію як систему довгострокових цілей підприємства, в рамках якої розміщуються необхідні для досягнення цих цілей ресурси. Основоположник стратегічного менеджменту І. Ансофф у своїй праці «Стратегічне управління» визначив стратегію як набір правил для прийняття рішень, якими організація керується у своїй діяльності [1, с. 43]. М. Мескон, М. Альберт і Ф. Хедоурі визначають стратегію як детальний всебічний комплексний план, призначений для того, щоб забезпечити реалізацію місії організації і досягнення її цілей [2, с. 65]. Р. Каплан і Д. Нортон визначають стратегію як набір гіпотез про причини і наслідки [3, с. 105]. П. Ховарт зазначає, що стратегія створює рамкові умови для реалізації оперативних заходів, спрямованих на досягнення поставлених цілей, тобто тлумачить стратегію як набір цілей і шляхів їх досягнення. В. Білошапка і Г. Загорій відзначають, що стратегія - це довгостроковий якісно визначений напрям розвитку організації [4, с. 24]. За визначенням К.Р. Ендрюса під стратегією розуміється встановлення ідеальної аналітичної мети, для досягнення якої здійснюється ідентифікація складових ринкових можливостей підприємства, його загальної компетенції та ресурсів, власних цінностей та прагнень, підтвердження зобов'язань підприємства перед суспільством та його членами [5].

А. Стрікланд та А. Томпсон у своїх працях визначають стратегію як план управління підприємством, спрямований на зміцнення його позицій, задоволення потреб споживачів і досягнення поставлених цілей [6]. З.Е. Шершньова, С.В. Оборська під стратегією розуміють довгостроковий курс розвитку фірми, спосіб досягнення цілей, які вона визначає для себе, керуючись власними міркуваннями у межах своєї політики [7]. А. Наливайко характеризує стратегію як встановлений та переглянутий набір напрямків діяльності (мети та способів досягнення) для забезпечення поновлюваної відмітності та прибутковості [5].

Таким чином, теоретична основа стратегії не визначена однозначно: це система цілей, набір правил, план, напрямок. У той же час наведені вище визначення погоджуються в тому, що стратегія має довгостроковий і цілеспрямований характер. Виходячи із вищезазначеного, можна зробити висновок, що основними характеристиками стратегії є: цілеспрямованість; системний підхід; довгострокова перспектива. У даній роботі пропонується визначити стратегію будівельного підприємства як сукупність стратегічних управлінських рішень, які визначені у комплексній програмі дій, яка визначає пріоритети та стратегічні напрямки діяльності будівельного підприємства і спрямована на досягнення визначених довгострокових цілей за умови оптимального використання внутрішнього потенціалу та адаптації до зовнішнього середовища. За своєю сутністю стратегія будівельного підприємства є довгостроковим плановим документом, в якому наводиться також деталізація заходів щодо її досягнення.

З методологічної точки зору стратегія будівельного підприємства характеризується наступними визначальними особливостями:

- окреслює основні перспективні цільові вектори функціонування та розвитку будівельного підприємства та шляхи їх досягнення в довгостроковій перспективі на основі найбільш оптимального використання потенціалу підприємства та поєднання наявних ресурсів;
- має складну внутрішню структуру та функціонує у вигляді системи стратегій (стратегічного набору);
- основою функціонування та взаємодії будівельного підприємства із динамічним зовнішнім середовищем;
- постійно уточнюється на основі результатів здійснення безперервного моніторингу та стратегічного контролю з метою адаптації до викликів зовнішнього середовища та оптимального використання потенціалу підприємства;
- є науково-обґрунтованим інструментарієм розвитку, інтеграції та досягнення синергії діяльності будівельного підприємства;
- має комплексний, багатоаспектний та багатовимірний характер і розробляється вищим керівництвом на основі використання системно-ситуаційного підходу;
- відповідає наступним вимогам: реальність, тобто відповідність стану розвитку зовнішнього середовища, потенціалу будівельного підприємства, логічність її внутрішньої структури, гнучкість, синергія, внутрішня цілісність, наукова обґрунтованість.

Процес розроблення стратегії будівельного підприємства передбачає вибір та обґрунтування такого плану дій на ринку, який дозволить після здійснення діагностики внутрішнього та зовнішнього середовища будівельного підприємства, сформулювати чіткі практичні ефективні рекомендації щодо вибору тих чи інших альтернатив і розробити детальні заходи щодо забезпечення переважно інтенсивного розвитку будівельного підприємства. Формування стратегії будівельного підприємства – це процес, що характеризується визначенням стратегічних цілей розвитку будівельного підприємства, аналізом альтернативних методів та засобів їх досягнення, створенням портфеля альтернативних стратегій, вибором оптимальної системи стратегій (стратегічного набору), розроблення деталізованих заходів з її реалізації, постійним моніторингом та коригуванням.

Складність розроблення стратегії будівельного підприємства пов'язана з необхідністю врахування сукупності динамічних, нечітких, не завжди формалізованих цілей, врахування впливу мінливого внутрішнього та

зовнішнього середовища. Беручи до уваги багатоплановий та різноаспектний характер діяльності будівельних підприємств, на практиці постає необхідність у розробленні сукупності ієрархічно взаємопов'язаних стратегій, що у своїй цілісності формують так званий «стратегічний набір» [2, 5], який являє собою ієрархічно організовану систему взаємопов'язаних стратегій різних рівнів та типів, які розробляються будівельним підприємством на визначений проміжок часу з урахуванням визначальних особливостей функціонування, потенціалу та перспективних напрямків розвитку будівельного підприємства, а також визначає його стратегічну орієнтацію та позиціонування у зовнішньому середовищі на основі досягнення його стратегічних цілей.

Найбільш часто розробляють наступні різновиди стратегій, які утворюють «стратегічний набір» [1-5]: загальнокорпоративна (генеральна) стратегія для всього будівельного підприємства в цілому; загальні конкурентні за окремими бізнес-напрямами; функціональні для кожної з функціональних підсистем будівельного підприємства; ресурсні для створення належного ресурсного забезпечення з метою досягнення стратегічних орієнтирів загального, функціонального типів стратегій та стратегій бізнес-напрямку.

Загальнокорпоративна стратегія описує загальний напрямок руху підприємства, розвитку його виробничо-збутової діяльності, показує, яким чином здійснювати управління різними стратегічними бізнес-одинацями будівельного підприємства з метою збалансування портфеля товарів і послуг та досягнення ефекту синергії. Стратегічні рішення даного рівня є найбільш складними, оскільки стосуються підприємства в цілому. Загальнокорпоративна стратегія формулюється на вищому рівні і є обов'язковою для всіх підрозділів будівельного підприємства, незалежно від ступеня їх автономії та децентралізації. В рамках загальнокорпоративної стратегії необхідно визначити поєднання і масштаби видів діяльності, сформулювати портфель видів бізнесу, визначити ринки та визначальні пріоритети діяльності, найняти менеджерів на ключові посади.

За умови комплексної структури і диверсифікованої діяльності будівельного підприємства та наявності самостійних видів бізнесу та автономних бізнес-одинаць (підрозділів будівельного підприємства, які виконують повний цикл – маркетинг, виробництво, збут) розробляються також стратегії бізнес-одинаць.

Функціональна стратегія будівельного підприємства є забезпечувальною стратегією, яка визначає стратегічну орієнтацію та спрямованість певної функціональної підсистеми управління підприємством, яка забезпечує їй досягнення цілей, а також сприяє досягненню та керованості процесами реалізації загальнокорпоративної стратегії та місії будівельного підприємства. Функціональні стратегії мають підпорядкований характер по відношенню до загальнокорпоративної стратегії, тому повинні бути узгоджені з її цілями на напрямками. За функціональними видами діяльності будівельного підприємства виділяють: виробничу стратегію, ресурсну стратегію, інноваційну стратегію, логістичну стратегію, маркетингову стратегію, фінансову стратегію, інвестиційну стратегію, стратегію продажу, стратегію соціальної відповідальності підприємства.

Фінансову стратегію можна визначити як комплексний довгостроковий план організації будівельним підприємством системної діяльності по досягненню його фінансових цілей шляхом формування, розподілу (перерозподілу) та використання фінансових ресурсів. Вважається доцільним виділення стратегії управління інтелектуальним капіталом, яка спрямована на створення будівельним підприємством доданої вартості із обсягу явних і неявних знань, закладених у нематеріальних активах людського, організаційного капіталу і капіталу відносин, поєднуючи різноманітні аспекти підвищення конкурентоспроможності, інноваційного розвитку і зростання параметрів ефективності діяльності підприємств у галузі будівництва на основі нових форм і методів управління.

Товарно-ринкова або виробнича стратегія будівельного підприємства описує, які продукти, в яких обсягах будуть проводитися і для яких груп споживачів та ринків. Інноваційна стратегія характеризує інноваційну політику будівельного підприємства, які інновації та в яких підрозділах компанії будуть розроблятися і здійснюватися, вибір ключових напрямків розробки нових продуктів, терміни і витрати на їх розробку і впровадження, шляхи залучення і типи інновацій. Логістична стратегія будівельного підприємства розробляється з метою визначення загальної логістичної моделі будівельного підприємства, оптимальні маршрути та потоки постачання ресурсів, найбільш ефективні варіанти складування запасів і товарів.

Маркетингова стратегія будівельного підприємства визначає сегментацію ринку споживачів, цінову політику, відносини з клієнтами, поведінку по відношенню до конкурентів, рекламу і просування товарів і інші характеристики, що забезпечують будівельному підприємству найбільш успішний збут і зростання.

Ресурсна стратегія визначає, які види ресурсів будуть використовуватись в процесі здійснення будівельної діяльності, потреби в обсягах ресурсів, альтернативні ресурси та можливості їх використання, структура постачальників, способи економії ресурсів і інші їх техніко-економічні характеристики.

Після розроблення стратегії наступним етапом є реалізація стратегії, що включає розроблення детальних програм та планів реалізації стратегії, обґрунтування ресурсного забезпечення програм та планів реалізації стратегії, адаптацію підприємства до реалізації стратегії та управління змінами.

Невід'ємною складовою процесу реалізації стратегії являється процес моніторингу та стратегічного контролю, який являє собою безперервний циклічний процес дослідження ефективності впровадження заходів із реалізації стратегії на основі систематичного відстеження змін і зрушень у показниках функціонування будівельного підприємства. Важливим етапом є також здійснення оцінки ефективності реалізації стратегії, на основі якої робляться висновки про доцільність коригування та адаптації стратегії.

Підсумовуючи все вищезазначене можна зробити висновок, що у сучасних умовах функціонування будівельних підприємств запровадження процесу стратегічного управління діяльністю будівельного

підприємства є безумовним імперативом забезпечення його організаційно-економічного розвитку. Стратегічне управління будівельним підприємством є сучасним інструментом управління розвитком будівельного підприємства, що спирається на інтелектуальний капітал як провідний актив і основу функціонування підприємства, та який на основі використання потенціалу будівельного підприємства орієнтує його діяльність на задоволення запитів споживачів, дозволяє гнучко реагувати, адаптуватись до вектору динаміки змін зовнішнього середовища та своєчасно реалізувати зміни на підприємстві. З точки зору процесного підходу стратегічне управління будівельним підприємством являє собою комплексний, багатостадіальний процес, який на основі використання цільового, комплексного, системно-ситуаційного та інтегрального підходів до діяльності підприємства дозволяє на основі прийняття рішень стратегічного характеру розробити стратегічні цілі розвитку будівельного підприємства, порівнювати їх з наявним потенціалом будівельного підприємства з метою визначення стратегічного розриву (інтервалу невідповідності між можливостями, зумовленими наявними тенденціями зростання підприємства, та бажаними орієнтирами, необхідними для вирішення нагальних проблем розвитку в довгостроковій перспективі) та приводити їх у відповідність із бажаним станом шляхом розроблення та реалізації стратегічного набору.

Список використаних джерел

1. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия / И. Ансофф. – СПб.: Питер, 1999. – 416 с.
2. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента / М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури – СПб-Киев: Вильямс, 2008. – 672 с.
3. Каплан Р., Нортон Д. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / Р. Каплан, Д. Нортон. – М.: Олимп-Бизнес, 2008. – 214 с.
4. Белошапка В. А., Загорий Г. В. Стратегическое управление: Принципы и международная практика / В. Белошапка, Г. Загорий. – К.: Абсолют-В, 1998. – 352 с.
5. Наливайко А. Теорія стратегій підприємства. Сучасний стан та перспективи розвитку: [Монографія] / А. Наливайко. – К.: КНЕУ, 2001. – 227 с.
6. Томпсон А.А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии. / А. А. Томпсон, А. Дж.Стрикленд. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ. – 1998. – 576 с.
7. Шершньова З.Є. Стратегічне управління / З. Є. Шершньова, С.В. Оборська, Ю.М. Ратушний. – К.: КНЕУ, 2004. – 699 с.

References

1. Ansoff I. Novaya korporativnaya strategiya [New corporate strategy]. – SPb.: Piter, 1999. – 416 p.
2. Meskon M., Albert M., Hedouri F. Osnovy menedzhmenta [Basic concepts of anagement]. – SPb-Kiev: Vilyams, 2008. – 672 p.
3. Kaplan R., Norton D. Sbalansirovannaya sistema pokazateley. Ot strategii k deystviyu [Balanced system of indicators. From strategy to action]. – М.: Olimp-Biznes, 2008. – 214 p.
4. Beloshapka V.A., Zahoryy H.V. Stratehicheskoe upravlenye: Pryntsypi i mezhdunarodnaya praktyka [Strategic management: principles and international practice]. – К.: Absolyut-V, 1998. – 352 p.
5. Nalyvayko A. Teoriya stratehiy pidpryyemstva. Suchasnyy stan ta perspektivy rozvytku [Theory of strategy of enterprises. Current state and development prospectives]. – К.: KNEU, 2001. – 227 p.
6. Tompson A.A. Stratehicheskyy menedzhment. Iskusstvo razrabotky i realizatsii stratehii [Strategic management. Art of strategy development and implementation]. – М.: Banky y byrzhzy, YuNITI. – 1998. – 576 p.
7. Shershnova Z.E. Strategichne upravlinnia [Strategic management]. – К.: KNEU, 2004. – 699 p.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Юрченко Юлія Олександрівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії, Київський національний університет будівництва і архітектури.

e-mail: yuliia.yurchenko@gmail.com

ДАННЫЕ ПРО АВТОРА

Юрченко Юлия Александровна, кандидат экономических наук, доцент кафедры экономической теории, Киевский национальный университет строительства и архитектуры.

e-mail: yuliia.yurchenko@gmail.com

DATA ABOUT THE AUTHOR

Yurchenko Yuliia Aleksandrovna, Ph.D. in economics, Associate Professor
Kyiv University of Construction and Architecture

e-mail: yuliia.yurchenko@gmail.com

Рецензент:

Лич В.М., д.е.н., проф., завідувач кафедри економічної теорії, Київський національний університет будівництва і архітектури.

УДК 332.1

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПОТРЕБ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Боголіб М.А.

***Предметом статті** є міжнародний досвід забезпечення соціально-економічних потреб територіальних громад.*

***Метою статті** є аналіз міжнародного досвіду функціонування територіальних громад зарубіжних країн.*

***Результати роботи.** Досліджено зарубіжний досвід функціонування фондів розвитку громад з метою використання цього інструменту фінансування місцевого розвитку в Україні. Проаналізовано перешкоди на шляху створення фондів розвитку громад та перспективи їх функціонування в Україні та в світі.*

***Галузь застосування результатів.** Результати дослідження можуть використовуватися в практичній економічній і управлінській діяльності.*

***Висновки.** Світовий досвід більшості зарубіжних країн переконує, що управління місцевими справами, як правило, здійснюється як через призначені з центру органи державної адміністрації на місцях, так і через представницькі органи, які обираються населенням відповідних адміністративно-територіальних одиниць.*

***Ключові слова:** муніципальна реформа, територіальна громада, бюджет, фінансові ресурси, фінансування, зарубіжний досвід.*

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПОТРЕБНОСТЕЙ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ОБЩЕСТВ

Боголиб М.А.

***Предметом статьи** является международный опыт обеспечения социально-экономических потребностей территориальных общин.*

***Целью исследования** является анализ международного опыта функционирования территориальных общин зарубежных стран.*

***Результаты исследования.** Исследован зарубежный опыт функционирования фондов развития общин с целью использования этого инструмента финансирования местного развития в Украине. Проанализированы препятствия на пути создания фондов развития общин и перспективы их функционирования в Украине и в мире.*

***Область применения результатов исследования.** Результаты исследования могут использоваться в практической экономической и управленческой деятельности.*

***Выводы.** Мировой опыт большинства зарубежных стран убеждает, что управление местными делами, как правило, осуществляется как через назначенные из центра органы государственной*

администрации на местах, так и через представительные органы, избираемые населением соответствующих административно-территориальных единиц.

Ключевые слова: муниципальная реформа, территориальная община, бюджет, финансовые ресурсы, финансирование, зарубежный опыт.

FOREIGN EXPERIENCE PROVIDING SOCIO-ECONOMIC NEEDS OF TERRITORIAL SOCIETIES

Bogolib M.A.

The subject of article is foreign of socio-economic needs of local communities.

The purpose of the article is analysis experience functioning territorial societies of foreign countries.

Results of research. Foreign experience of the functioning of community development funds (with the aim to use this tool to finance local development in Ukraine) was analyzed in the article. Obstacles on the way to creation of community development funds, and perspectives of their functioning in Ukraine and throughout the world were analyzed.

Scope of results of research. The results of the research can be applied in practical economic and administrative activities.

Conclusions. Creation of the real mechanism of providing profitable sources of organs local self-government in accordance with their expense plenary powers and is the necessary condition financing of socio-economic necessities of territorial societies. World experience of most foreign countries argues that a local administrative department, as a rule, is carried out both through the organs of state administration appointed from a center on places and through representative organs which are elected the population of the proper administrative-territorial units.

Keywords: municipal reform, local community budget, resources, finance, foreign experience.

Актуальність. Оскільки Україна вибрала для себе євроінтеграційний шлях подальшого розвитку, то досвід функціонування місцевого самоврядування країн-членів Європейського Союзу може бути корисним і для нашої держави. Функціонування територіальних громад Німеччини, Франції та Польщі мають як свої переваги, так і свої недоліки. Але все одно досвід їх функціонування є важливим для України, оскільки дані країни є країнами-членами Європейського Союзу та посідають провідні місця у світовому економічному розвитку.

Постановка проблеми. У різних країнах світу механізми, які використовують представники локальних спільнот для впровадження практик місцевого розвитку та доброчинності, постійно трансформуються та ускладнюються. Громади створюють нові типи організаційних об'єднань, беруть активну участь в управлінні ними, поєднують та накопичують фінансові та інші ресурси. Члени локальних спільнот аналізують власні потреби, підвищують рівень поінформованості про них у спільноті та модернізують програми, спрямовані на їх вирішення, формування громадських лідерів, посилення інститутів громадського суспільства.

Метою статті є аналіз міжнародного досвіду функціонування територіальних громад зарубіжних країн.

Ступінь дослідження проблеми. Дослідженням зарубіжного досвіду територіальних громад країн – членів ЄС займається велика кількість науковців, серед яких В. Дюран, Б. Дрейфус, І. Залуцький, В. Руденко та багато інших. Також питання щодо функціонування зарубіжних місцевих громад висвітлені в конституції зарубіжних країн та в багатьох нормативних і правових актах.

Проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні досить широко висвітлюються у вітчизняній науковій літературі, зокрема у працях В. Авер'янова, О. Амосова, В. Вакуленка, В. Кампа, В. Корженка, Ю. Куца, В. Мамонової, Н. Нижник, М. Пухтинського та ін. Проте робіт, в яких безпосередньо вивчається зарубіжний досвід сучасної організації місцевого самоврядування, у вітчизняній науці державного управління ще бракує.

Виклад основного матеріалу. У багатьох зарубіжних країнах дана проблема була вирішена шляхом проведення адміністративно-територіальної реформи з укрупнення адміністративно-територіальних одиниць.

Вибір України в напрямку євроінтеграції зумовлює застосовувати нові підходи до розвитку регіонів, визначення цілей, пріоритетів і механізмів реалізації регіональної політики. І саме досвід країн ЄС у сфері розвитку місцевого самоврядування, зокрема розвитку територіальних громад, є досить корисним для України. Оскільки існуюча система функціонування територіальних громад в Україні не є досконалою, досвід зарубіжних країн дозволить зробити деякі висновки та використати їх у подальшому їх розвитку та функціонуванню.

Першою країною, до досвіду якої хотілося б звернутися, – це Німеччина. У Німеччині, як і в Україні, територіальна громада є первинним суб'єктом місцевого самоврядування. Згідно зі ст. 28 (п. 2.) Конституції Німеччини 1949 року за громадою закріплене виключне право на вирішення справ локального спрямування в межах загальнодержавного законодавства. Вона визнає громади як «територіальні корпорації» та в загальних рисах регулює питання їх прибутків.

Місцеве самоврядування в Німеччині має два рівні (райони та громади). Опис структур самоврядування є нелегким завданням, оскільки комунальний устрій належить до компетенції 16 федеральних земель, а Конституція (федеральний рівень) обмежується тим, що вона гарантує право на місцеве самоврядування. При цьому організація державного управління в різних землях може мати дуже суттєві відмінності. Критеріями при визначенні територіальної основи комунального самоврядування є такі: кількість населення, структура розселення, традиції, особливості історичного, соціального розвитку міст тощо.

Середня кількість мешканців у районах становить приблизно 250 000 чол., у містах земельного підпорядкування – 200 000 чол., а в громадах – 6 000 чоловік (суттєві відмінності залежно від землі, від 40 000 чол. у Північній Рейн-Вестфалії та 2 400 у Шлезвіг-Гольштейн).

У Німеччині громади збирають «прямі» податки на професійну діяльність, на землю з розважальних закладів, від продажу алкогольних напоїв, податки на собак тощо. Крім того, до бюджету громад надходить частина федеральних регулюючих податків. Більше 17 % регулюючих податків територіальних громад Німеччини концентрують у місцевих бюджетах, причому основним є прибутковий податок. Доходи місцевих бюджетів у Німеччині складаються з податків. У Німеччині доходи від місцевих податків перевищують 20 % бюджетних доходів; неподаткових надходжень – 6 %; субсидій і дотацій з центрального бюджету (у Німеччині на державні трансферти припадає 49,7 % бюджетних доходів, у тому числі 32,4 % дотацій, 17,3 % субсидій); запозичень [4].

Для адміністративного устрою Французької республіки характерним є поєднання управління місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, причому із запровадженням ідеї децентралізації у цій країні все більше повноважень поступово переходить від органів державної до органів влади місцевої. Децентралізація також створила у Франції три основні рівні територіальних одиниць з повним набором повноважень для кожного з них. Це комуна, департамент та регіон.

У Франції частка місцевих податків у бюджеті комун становить 45–50 %, а в бюджеті департаментів – близько 38 %, у той час як із зовнішніх джерел фінансується 35 % бюджету комун і 41,5 % бюджету департаментів [3].

Намагання Франції та дії у напрямку децентралізації зробило певні кроки задля зміни французького суспільства в досягненні більшої демократичності. Маючи спрощений доступ до значної кількості необхідних послуг, повноваження місцевих рад тільки зросли. Місцеві громади пропонують надати їм додаткових повноважень, а отже, можна припустити, що у майбутньому Францію чекає подальша децентралізація.

Також хотілося б звернутися до досвіду Польщі, що входить до складу Європейського Союзу та межує з нашою державою.

Простий за організацією характер територіального поділу Польщі, який є певним орієнтиром для України, сприяв прийняттю закону про те, що жителі Гміни мають утворити самоврядне співтовариство. Гміна виконує суспільні завдання від свого імені й під власну відповідальність. Вона є юридичною особою. Устрій Гміни визначається її уставом. При створенні, об'єднанні, розподілі, скасуванні Гмін і визначенні їх кордонів прагнуть, щоб Гміна охоплювала однорідну за поселенським складом і просторовою структурою, а також соціальними й економічними відносинами територію. Гміна може створювати допоміжні адміністративні одиниці: села із сільським старостою, райони, селища, місто, розташоване на її території. Допоміжні одиниці створюються за рішенням Гмінної ради після консультації з жителями або з їх ініціативи.

У бюджет тієї чи іншої територіальної громади України від нормативної грошової оцінки надходить від 3 до 12 % фінансових ресурсів, що значно нижче, ніж у Польщі. Тому готовність вкладати кошти інвесторам в українські землі очевидна. До того ж не секрет, що в нас дешева робоча сила. Ми повинні не тільки створити для роботи іноземного бізнесу в нашій країні всі умови, але й разом з тим максимально, відповідно до чинного законодавства України, отримувати з цього свій заслужений дохід у сільські, селищні, районні та обласні бюджети [8].

Порівняти пропорції розподілу функцій між рівнями влади у різних країнах дає змогу показник децентралізації, який характеризує частку видатків органів місцевого самоврядування у загальній сумі витрат бюджетної системи. Так, у Канаді і Данії цей показник становить 60 %, в Іспанії – 52 %, у Швеції – 44 %, у США і Німеччині – 43 %, в Ірландії і Бельгії 42 %, у Фінляндії – більше 38 %, в Австрії і Нідерландах – до 35 %, в Італії – 32 %, у Норвегії, Польщі і Ісландії – близько 30 %, у Великій Британії і Чехії – 29 %, у Латвії – 28 %, у Литві – 26 %, в Угорщині – 26 %, в Естонії – 25 %, у Франції – 20 % [8, с. 561, 562; 15, с. 501]. Для порівняння, частка видатків місцевих бюджетів у Зведеному бюджеті України протягом останніх десяти років коливається в межах 39 – 42 % [12, с. 54, 55]. Наведені дані свідчать, що прямої залежності між рівнем витрат місцевого самоврядування і формою державного устрою та управління в державі не існує.

Реальний обсяг повноважень органів місцевого самоврядування характеризує частка доходів місцевих бюджетів у структурі консолідованого бюджету країни або рівень валового внутрішнього продукту (ВВП), що перерозподіляється через доходи місцевих бюджетів. У більшості країн Центральної та Східної Європи місцеві бюджети становлять від 20 до 29 % консолідованого бюджету держави. Мінімальні обсяги місцевих бюджетів у Чехії, Естонії та Литві, максимальний – у Польщі [12]. Середній рівень частки доходів місцевих бюджетів у ВВП у країнах з перехідною економікою на 8,6 % нижче, ніж у країнах з розвинутою економікою, і становить 8,0 % [6].

Майже немає країн, в яких для фінансування місцевих бюджетів не застосовувалися б державні трансферти як інструменти фінансового вирівнювання. Обсяги і призначення трансфертів залежать від розподілу повноважень між різними рівнями виконавчої влади та наявності у них інших джерел доходів.

Джерелами виплат бюджетних трансфертів можуть бути відрахування частки надходжень від одного або декількох податків, що сплачуються до Державного бюджету, або щорічні асигнування з Державного бюджету. У розвинених країнах перевагу надають першому джерелу, у країнах з перехідною економікою, часто в міру політичних мотивацій та можливостей бюджету вищого рівня, – бюджетним асигнуванням [1, с. 44].

Із теоретичних проблем організації функціонування місцевого самоврядування слід продовжити дослідження у напрямі побудови європейської моделі самоврядування в Україні, яка має бути наповнена

конкретним змістом для розроблення нових, більш ефективних механізмів організації функціонування місцевого управління.

У США функціонує Президентська комісія з проблем федералізму, яка займається підготовкою аналітичних звітів і рекомендацій для президента та Конгресу, створенням шляхів удосконалення федеративних відносин, координацією поточної діяльності федеральної адміністрації з питань удосконалення міжрегіональних відносин.

В Японії при Кабінеті міністрів діють Економічна консультативна рада та Консультативна рада планування комплексного розвитку територій, якими управляє прем'єр-міністр. Основним робочим органом у державному апараті Японії, що розробляє державну регіональну політику, програми і плани сталого регіонального розвитку – це є Управління економічного планування.

У країнах Західної Європи та США існують практика реалізації програми соціального житла. Так, у Німеччині малозабезпеченим громадянам надають грошову допомогу для самостійної оренди житла в приватному секторі. В США запроваджено систему субсидювання, згідно якої спочатку державну цільову допомогу отримував орендодавець, а згодом її отримувачем став орендар. Сектор соціального житла в Голландії, Швеції, Великобританії, Данії, Франції і Фінляндії становить 15-35 % від загального житлового фонду. В європейських державах на соціальні житлові програми виділяються значні кошти: від 0,1- 0,3 % ВВП, в Італії і Греції до 1,2-1,4 % ВВП, у Франції – 1,9 % ВВП. В Канаді вартість одного квадратного метра соціального житла не перевищує 650 дол. США. Як правило, в розвинутих країнах споживачами соціального житла є дійсно найбільш вразливі прошарки населення, оскільки порівняно низька якість житла та несприятливе оточення районів із соціальною забудовою унеможлиблює вселення туди заможних людей [9].

Звернемо особливу увагу на таку складову соціальної сфери, як охорона здоров'я.

Шведська система охорони здоров'я виходить із засад доступності медичного обслуговування для всіх верств населення, незалежно від того, працюють вони чи ні. Головне – наявність громадянства цієї країни чи дозволу на перебування на її території на час праці. Шведський фонд охорони здоров'я на 80 % поповнюється за рахунок внесків роботодавців, громадян та державних дотацій. Решту 20 % становлять оплата пацієнтів та продаж послуг. Кожен місцевий роботодавець сплачує 32,8% податок із фонду оплати праці. Із них на медичну опіку йде лише 11,81 %, решта з 20 із лишком відсотків потрапляють до пенсійного фонду, на страхування від нещасних випадків на виробництві та до інших обов'язкових фондів. Працівники вільних професій та люди, які є самі собі роботодавцями, теж сплачують податок роботодавця, але при цьому користуються системою пільг, згідно з якою він знижується з 32,8% до 26 % [6].

Вважається, що Бельгія має одну з найкращих систем охорони здоров'я у Європі. Медичне обслуговування тут є загальнодоступним та відносно дешевим для всіх громадян, але дуже дорогим для роботодавців та платників податків. Бельгійську систему охорони здоров'я фінансують з централізованого Національного управління соціального страхування.

Та все ж найбільше коштів надходить завдяки медичному страхуванню. З приватних підприємств вираховують 37,94 % від суми зарплати працівника, але сам робітник платить лише 13,07 %, а решту – 24,87 % – сплачує роботодавець. Відрахування із зарплатні держслужбовців значно менші – 7,35 % від своєї зарплати платить сам чиновник, а 3,8 % за нього доплачує держава.

У Великобританії використовується система бюджетного фінансування охорони здоров'я, що обумовлює його державний характер та централізацію управління. Фінансовою основою Національної системи охорони здоров'я є надходження від податків, які складають 90% бюджету охорони здоров'я. Тільки 7,5% бюджету формується за рахунок внесків роботодавців. Таким чином, Національну систему охорони здоров'я практично існує за рахунок коштів, що вносяться платниками податків та виділяються урядом на охорону здоров'я зі статті затрат на соціальні потреби. В цілому пацієнти платять 10% вартості лікування.

Висновки. Світовий досвід більшості зарубіжних країн переконує, що управління місцевими справами, як правило, здійснюється як через призначені з центру органи державної адміністрації на місцях, так і через представницькі органи, які обираються населенням відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

Список використаних джерел

1. Дрейфюс Б. Довідник територіальних громад / Бернар Дрейфюс ; пер. з французької за виданням *Vademecum des collectivités locales et territoriales. Réforme de la TP. 9e édition. 06.2010.*
2. Залуцький І.Р. Основи сталого розвитку територіальної громади: [навчальний посібник] / І.Р. Залуцький, Р.Л. Брусак, Б.М. Шевчук та ін. – К.: НАДУ, 2008. Збірник наукових праць. 2013. Випуск 37 – С. 189.
3. Зеленевиц В.О. Зарубіжний досвід фінансування охорони здоров'я / В.О. Зеленевиц, А.І. Кузьмин. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://intkonf.org/zelenovich-vo-ktn-kuzmin-ai-zarubizhnyi-dosvid-finansuvannya-ohoroni>.
4. Кохалик Х. Організація та функціонування системи комунального самоврядування на прикладі міст Німеччини та України: компаративний аналіз / Х. Кохалик // *Ефективність державного управління: збірник наукових праць.* – 2010. – Вип. 25.
5. Місцеві фінанси: підручник / за ред. О.П. Кириленко. – К.: Знання. 2006. – 677 с.
6. Павлюк К. В. Формування доходів місцевих бюджетів / К. В. Павлюк // *Фінанси України.* – 2006. – № 4. – С. 24–37.

7. Руденко В.В. Зарубіжний досвід фінансування місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / В.В. Руденко. – Режим доступу: http://buktoloka.cv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=115%3A2011-01-12-10-15-12.
8. Свяневич П. Місцеве самоврядування в Польщі. Стисла історія реформи місцевого самоврядування в Польщі (2001) [Електронний ресурс] / П. Свяневич. – Режим доступу: PS_Laws_repot_2507_ucr.doc.
9. Статистичний щорічник України за 2008 рік: Держкомстат України / за ред. Осауленка О.Г. – К.: Вид. «Консультант», 2009. – С. 54–55.
10. Слухай С.В. Зарубіжний досвід організації місцевих фінансів / С.В. Слухай, О.В. Гончаренко // Фінанси України. – 2006. – № 7. – С. 12–20.
11. Суркова Ю.О. Проблеми впровадження елементів зарубіжного досвіду фінансування житлового будівництва в Україні / Ю.О. Суркова. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://gisap.eu/ru/node/234>.
12. Фінанси: підручник / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.

References

1. Drejfyus B. Dovidnyk terytorialnyx gromad / Bernar Drejfyus ; per. z francuzkoyi, Vademecum des collectivites locales et territoriales. Reforme de la TP. 9e edition. 06.2010.
2. Zaluczkyj I.R., Brusak R.L., Shevchuk B.M. ta in. Osnovy stalogo rozvytku terytorialnoyi gromady: [navchalnyj posibnyk] – K.: NADU, 2008. Zbirnyk naukovykh prac. 2013. Vypusk 37 – S. 189.
3. Zelenevych V.O., Kuzmyn A.I. Zarubizhnyj dosvid finansuvannya oxorony zdorovya: <http://intkonf.org/zelenevich-vo-ktn-kuzmin-ai-zarubizhnyj-dosvid-finansuvannya-ohoroni>.
4. Koxalyk X. Organizaciya ta funkcionuvannya systemy komunalnogo samovryaduvannya na prykladi mist Nimechchyny ta Ukrayiny: komparatyvnyj analiz // Efektyvnist derzhavnogo upravlinnya: zbirnyk naukovykh prac. – 2010. – Vyp. 25.
5. Miscevi finansy: pidruchnyk / za red. O.P. Kyrylenko. – K.: Znannya. 2006. – 677s.
6. Pavlyuk K.V. Formuvannya doxodiv miscevyx byudzhetyv // Finansy Ukrayiny. – 2006. – № 4. – S. 24–37.
7. Rudenko V.V. Zarubizhnyj dosvid finansuvannya misceвого samovryaduvannya: http://buktoloka.cv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=115%3A2011-01-12-10-15-12.
8. Svyanevych P. Misceve samovryaduvannya v Polshhi. Stysla istoriya reformy misceвого samovryaduvannya v Polshhi (2001): PS_Laws_repot_2507_ucr.doc.
9. Statystychnyj shhorichnyk Ukrayiny za 2008 rik: Derzhkomstat Ukrayiny / za red. Osaulenka O.G. – K.: Vyd. «Konsultant», 2009. – S. 54–55.
10. Sluxaj S.V., Goncharenko O.V. Zarubizhnyj dosvid organizaciyi miscevyx finansiv // Finansy Ukrayiny. – 2006. – № 7. – S. 12–20.
11. Surkova Yu. O. Problemy vprovadzhennya elementiv zarubizhnogo dosvidu finansuvannya zhytlovogo budivnyctva v Ukrayini: <http://gisap.eu/ru/node/234>.
12. Finansy: pidruchnyk / za red. S.I. Yuriya, V.M. Fedosova. – K.: Znannya, 2008. – 611 s.

ДАНІ ПРО АВТОРА

Боголіб Максим Анатолійович, аспірант Київського національного торговельно-економічного університету
вул. Сухомлинського, 32, м. Переяслав-Хмельницький, Київська область, 08401, Україна
e-mail: boholib@mail.ru

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Боголиб Максим Анатольевич, аспирант Киевского национального торгового-экономического университета
ул. Сухомлинского, 32, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская область, 08401, Украина
e-mail: boholib@mail.ru

DATA ABOUT THE AUTHOR

Bogolib M.A., post-graduate student of Kyiv National University of Trade and Economics
32 Sukhomlynsky str., Pereyaslav-Khmelnytsky, 08401, Ukraine
e-mail: boholib@mail.ru

УДК 657

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ РЕЗЕРВІВ В СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Гайдук І.С.

Предметом статті є теоретичні підходи до трактування економічної сутності резервів.

Метою дослідження є висвітлення сутності, етапів розвитку та впровадження в бухгалтерському обліку резервів.

Методологічною основою статті стали загальнонаукові методи пізнання, концептуальні положення сучасних економічних теорій.

Результати роботи. У статті розглянуто основні змістові характеристики сутності резервів на підприємстві, визначено етапи їх розвитку в хронологічній послідовності. Представлено одну із класифікацій резервів та визначено їх значення для організації бухгалтерського обліку на підприємстві.

Галузь застосування результатів дослідження полягає в тому, що подані в роботі теоретичні положення, висновки і рекомендації, можуть бути використані у практичній діяльності підприємства при організації та документуванні в бухгалтерському обліку.

Висновки. Проаналізувавши визначення науковців щодо поняття резервів, помітним є те, що в наш час поки що залишаються дискусійними багато підходів до пояснення їх змісту. Автори намагаються розкрити сенс терміну «резерви» відповідно до специфіки своєї галузі знань, в процесі реалізації основних та другорядних завдань бухгалтерського обліку та контролю. Процес формування резервів є одним із найефективніших інструментів забезпечення стабільної діяльності підприємства та самострахування від ризиків. Загалом існує три проблеми, які є основою більшості питань сучасного бухгалтерського обліку: ідентифікації, оцінки та класифікації. Три стадії документування процесу облікового резервування, на кожній з яких визначаються відповідні документи та їх характеристика, дозволять комплексно систематизувати документообіг всередині підприємства для наступної чіткої організації руху засобів та ресурсів.

Ключові слова: резерви, бухгалтерський облік, класифікація резервів, облікова політика, первинний облік, етапи розвитку резервів, документальне оформлення резервів.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ РЕЗЕРВОВ В СИСТЕМЕ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА

Гайдук И.С.

Предметом статьи являются теоретические подходы к пониманию экономической сущности резервов.

Целью исследования является раскрытие сущности, этапов развития и внедрения резервов в бухгалтерский учет.

Методологической основой статьи стали общенаучные методы познания, концептуальные положения современных экономических теорий.

Результаты исследования. В статье рассмотрены основные содержательные характеристики сущности резервов на предприятии, определены этапы их развития в хронологической последовательности. Представлена одна из классификаций резервов и определено их значение для организации бухгалтерского учета на предприятии.

Область применения результатов исследования заключается в том, что представленные в работе теоретические положения, выводы и рекомендации могут быть использованы в практической деятельности предприятия при организации и документировании в бухгалтерском учете.

Выводы. Проанализировав определения ученых о понятии резервов, заметным является то, что в наше время пока остаются дискуссионными много подходов к объяснению их содержания. Авторы пытаются раскрыть смысл термина «резервы» в соответствии со спецификой своей области знаний, в процессе реализации основных и второстепенных задач бухгалтерского учета и контроля. Процесс формирования резервов является одним из наиболее эффективных инструментов обеспечения стабильной деятельности предприятия и самострахования от рисков. В целом существует три проблемы, которые являются основой большинства вопросов современного бухгалтерского учета: идентификации, оценки и классификации. Три стадии документирования процесса учетного резервирования, на каждой из которых определяются соответствующие документы и их характеристика, позволят комплексно систематизировать документооборот внутри компании для последующей четкой организации движения средств и ресурсов.

Ключевые слова: резервы, бухгалтерский учет, классификация резервов, учетная политика, первичный учет, этапы развития резервов, документальное оформление резервов.

THEORETICAL ASPECTS OF PROVISIONING IN ACCOUNTING

Gaiduk I.S.

The subject of the article is theoretical approaches to the interpretation of economic nature reserves.

The aim of the study is to highlight the essence, stages of development and implementation of accounting reserves.

Methodology work of this article is general scientific methods of cognition, conceptual principles of modern economic theories.

Results of research. The article discusses the basic content characteristics of nature reserves in the company, the stages of their development in chronological order. Presented by one of the classifications of reserves and their value determined for accounting at the company.

Scope of results of research is filed in the theoretical propositions, conclusions and recommendations can be used in the practice of the company in organizing and documenting accounting.

Conclusions. Scientists analyzed the definition on the concept of reserves is noticeable that nowadays still remains debatable many approaches to explain their meaning. The authors try to reveal the meaning of the term «reserves» in accordance with the specifics of their field of expertise, in the implementation of major and minor problems of accounting and control. The formation of the reserves is one of the most effective tools to ensure the sustainability of enterprises and self risk. In general, there are three issues that are the basis of most modern accounting: identification, assessment and classification. Three stages of documentation process your reservation, each of which is defined by relevant documents and their characteristics, will organize a comprehensive workflow within the company for the next clear traffic management tools and resources.

Keywords: reserves, accounting, classification of reserves, accounting policies, accounting primary stages of reserves, documenting reserves.

Актуальність. В сучасних реаліях сьогодення, господарська діяльність, яка дуже часто здійснюється за несприятливих економічних, політичних та соціальних умов, постійно перебуває в небезпеці щодо виникнення непередбачених витрат і збитків. Тому для забезпечення стійкості підприємства використовують різні механізми та інструменти, найбільш поширеним з яких є резервний. Трактують поняття «резерви» сьогодні залишається неузгодженим через відсутність серед науковців єдиного підходу до його змісту та класифікації. Цей термін має значне смислове навантаження. Багатозначна різноманітність термінології та її неоднозначність призводить до хибних джерел формування резервів та напрямів їх використання. Тому сьогодні необхідно мати теоретичне уявлення про природу внутрішніх резервів підприємств та їх сутність, що дозволить обґрунтувати принципи активізації економічної політики підприємства.

Постановка проблеми. Однією з найбільш актуальних проблем, які стоять перед керівництвом сучасних підприємств є проблема забезпечення ефективності виробництва. Від її рівня залежать конкурентоспроможність підприємства та темпи подальшого розвитку. Ще однією не менш важливою проблемою є оформлення та відображення операцій з резервами у первинних документах. Резерви є специфічною категорією бухгалтерського обліку і операції з ними на підприємстві відбуваються не так часто, як з основними засобами, оплатою праці, запасами тощо, тому підходи до їх документального оформлення мають формуватися з урахуванням їх особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню теорії, практики та методики формування та використання резервів присвячено чимало праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Значна частина теоретичних досліджень відображена у роботах: Яремка І.Й., Бетге Й., Козлової О.М., Вериги Ю.А., Орлова І.В., Соколова Я.В., Дячека С.М., Пархомчука О.О., Савицької Г.В., Царьова В.В., Хотинської Г.І., Харитонові Т.В., Неживої М.О. та ін. Проте залишаються проблемні питання, які стосуються обліку резервів, їх визнання та відображення у бухгалтерському обліку, які потребують подальшого дослідження та удосконалення.

Постановка завдання. У статті ставиться за основу важливість вивчення сутності резервів, комплексність поєднання їх функцій із міжнародною класифікацією через призму основних етапів розвитку в підприємницькій діяльності; виявлення проблем, пов'язаних з їх обліком, а також пошук шляхів їх вирішення.

Метою дослідження є висвітлення сутності, етапів розвитку та впровадження в бухгалтерському обліку резервів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «резерв» походить від французького «reserve», що в перекладі на українську означає «запас», або від латинського «reserve» – «зберігати, економити».

В економічній літературі вперше фінансові резерви знайшли своє відображення в бухгалтерських балансах в кінці XIV – початок XV ст. В історичній перспективі процес розвитку резервів можна розподілити на декілька етапів (рис. 1) [3, с. 9-10].

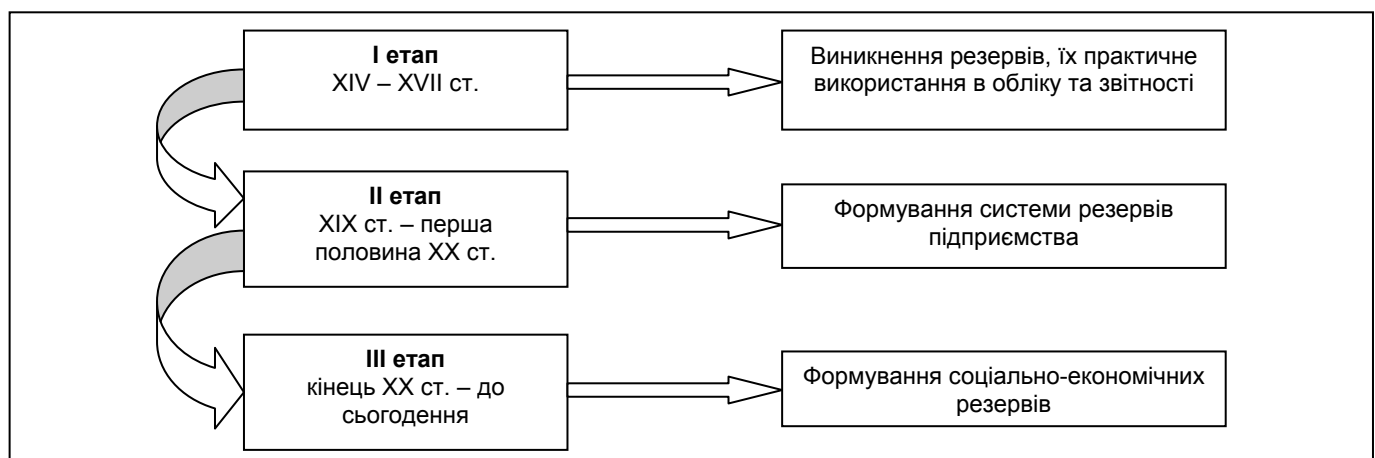

Рисунок 1. Етапи розвитку процесів формування резервів [10].

Вчені зазначають, що в економічній літературі не існує єдиного підходу до визначення поняття «резерви», тому з економічного погляду воно трактується в двох аспектах:

1) як запаси ресурсів, які необхідні для безперервної роботи підприємства та формуються цілеспрямовано у разі додаткової потреби;

2) як невикористані можливості підвищення ефективності виробництва.

В таблиці 1 відображено еволюцію та різноманітність трактування терміну «резерв» різними авторами.

Таблиця 1. Визначення сутності та змісту поняття «резерви» у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців

Автор	Визначення сутності
Савицька Г.В. [13]	Можливість розвитку виробництва щодо досягнутого рівня при використанні досягнень науково-технічного прогресу
Пархомчук О.О. [12]	Джерело покриття можливих або очікуваних витрат та збитків суб'єкта господарювання, що представляє собою запас високоліквідних засобів, які створилися на підприємстві відповідно до чинного законодавства та внутрішніх документів і характеризуються особливим порядком формування та цільовим характером використання
Дячек С.М. [5]	Інструмент самострахування підприємства від впливу в майбутньому на фінансовий стан підприємства очікуваних негативних наслідків ризиків господарської діяльності
Соколов Я.В. [14]	Накопичення для покриття очікуваних і чітко визначених витрат підприємства
Царьов В.В. [16]	Потенційні можливості, які упускаються фірмою або підприємством, і які забезпечують подальше підвищення економічної (соціальної, екологічної) ефективності виробництва за рахунок якнайповнішого використання у всіх сферах діяльності підприємства досягнень науково-технічного прогресу і передового досвіду
Азріліян А.Н. [2]	По-перше, резерви – це запас чого-небудь на випадок потреби. По-друге, резерв – це джерело, звідки черпаються необхідні нові матеріали, сила. По-третє, резерви – це відособлена частина активів, яка концентрується в резервних фондах як централізованих, так і децентралізованих і призначається для покриття непередбачених потреб, витрат для підстрахування ризиків
Бутинець Ф.Ф. [6]	По-перше, резерви – запаси ресурсів, які необхідні для безперервного здійснення процесу виробництва, надання послуг тощо. По-друге, резерви – вимірювані, ще не використані можливості розвитку та удосконалення основного або інших видів діяльності відносно вже досягнутого рівня, тобто можливості підвищення ефективності виробництва
Хотинська Г.І., Харитонova Т.В. [15]	По-перше, резерви – це запаси ресурсів, які необхідні для безперервної роботи підприємства, тобто резервні фонди. По-друге, резерви – це можливість підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності підприємства, тобто господарські резерви

Проаналізувавши вищенаведені визначення різних науковців, хотілося б підсумувати, що резерви – це джерело покриття можливих або очікуваних витрат та збитків суб'єкта господарювання у вигляді запасу ресурсів, які необхідні для безперервного здійснення процесу виробництва, надання послуг; або ж резерви – це вимірювані, ще невикористані можливості розвитку та удосконалення основного або інших видів діяльності відносно вже досягнутого рівня, тобто можливості підвищення ефективності виробництва.

У міжнародній практиці при складанні фінансової звітності резерви класифікуються за такими основними ознаками [3, с. 27-28]:

- резерви капіталу, включаючи фонд переоцінки вартості, та резерви надходження доходів у майбутньому, різних дотацій та безоплатно одержаних активів;
- нормативні резерви (встановлені законодавством) та ненормативні резерви (рішення про створення яких приймається підприємством самостійно);
- розподільчі, які розподіляються між власниками, та нерозподільчі резерви (розподіл цих резервів розпочинається при настанні ліквідації);
- цільові резерви (створюються та використовуються на конкретні цілі) та загальні резерви (не мають цільового характеру).

Значення облікових резервів також визначається через конкретизацію їх функцій, які, загальним чином, полягають у:

- стабілізації інформаційної моделі діяльності підприємства;
- інформаційному забезпеченні фінансового планування;
- забезпеченні системою бухгалтерського обліку надання об'єктивної інформації про ефективність управління.

Еволюцію резервів у бухгалтерському обліку в методологічному контексті певною мірою відображає відмінність підходів до їх формування та відображення у фінансовій звітності відповідно до положень різних класичних балансових теорій. Статична балансова теорія Г. Сімона, хоча і спрямована на репрезентацію балансом реальної поточної вартості майна і капіталу суб'єктивного господарювання, все ж передбачає формування та відображення в балансі резервного фонду та резервів, основою яких є зобов'язання

стосовно третіх осіб [17, с. 58]. А концепція статичності продовження діяльності підприємства вимагає врахування в балансі витрат і доходів майбутніх періодів (активних і пасивних антиципацій), як наслідку формування гарантійних резервів без правових зобов'язань [17, с. 58; 1, с. 11].

Деякі зарубіжні та вітчизняні науковці, зокрема, Б. Нідлз, Х. Андерсен, Д. Колдуелл та І.В. Орлов, виділяють три проблеми, які є основою більшості питань сучасного бухгалтерського обліку: проблема ідентифікації (recognition issue), проблема оцінки (valuation issue), проблема класифікації (classification issue) [11]. Зазначена проблематика також безпосередньо стосується операцій з резервами на підприємстві (рис. 2).

Основним завданням формування резервів у бухгалтерському обліку, на думку М.О. Козлової, є «відображення в обліку у вартісному вимірнику ступеня готовності використати певний обсяг ресурсів у випадку виникнення у ньому потреби в майбутньому» [8].

Ю.А. Верига стверджує, що «необхідність створення резервів обумовлена одним із принципів бухгалтерського обліку, а саме розмежування доходів і витрат між звітними періодами» [4].

І.Й. Яремко вважає, що «створення резервів в обліковій системі, виходячи з методологічних процедур подвійного запису, є прийом зрівноважування вартості майна і розміру капіталу економічної одиниці ... його не слід розуміти буквально, тому що в дійсності утримуються складові частини майна (цінності), які дорівнюють вартості створених резервів» [17].

Велику увагу в теоретичних та практичних дослідженнях з питань резервування приділено розмежуванню понять резервів і регулятивів (регулюючих статей). Чітко розмежував резерв і регулюючу статтю французький вчений Ж.-Б. Дюмарше. На його думку, резерву завжди в активі протистоїть реальна вартість, а регулятиву – тільки фіктивні цінності. Він наводив такий наочний приклад «Рахунок Торгової знижки – резерв, потенційний прибуток, оскільки йому в активі протистоїть реальний актив, – товари, що продаються. Знос основних засобів – регулююча стаття, так як йому в активі протистоїть вартість зношених основних засобів» [9, с. 85].

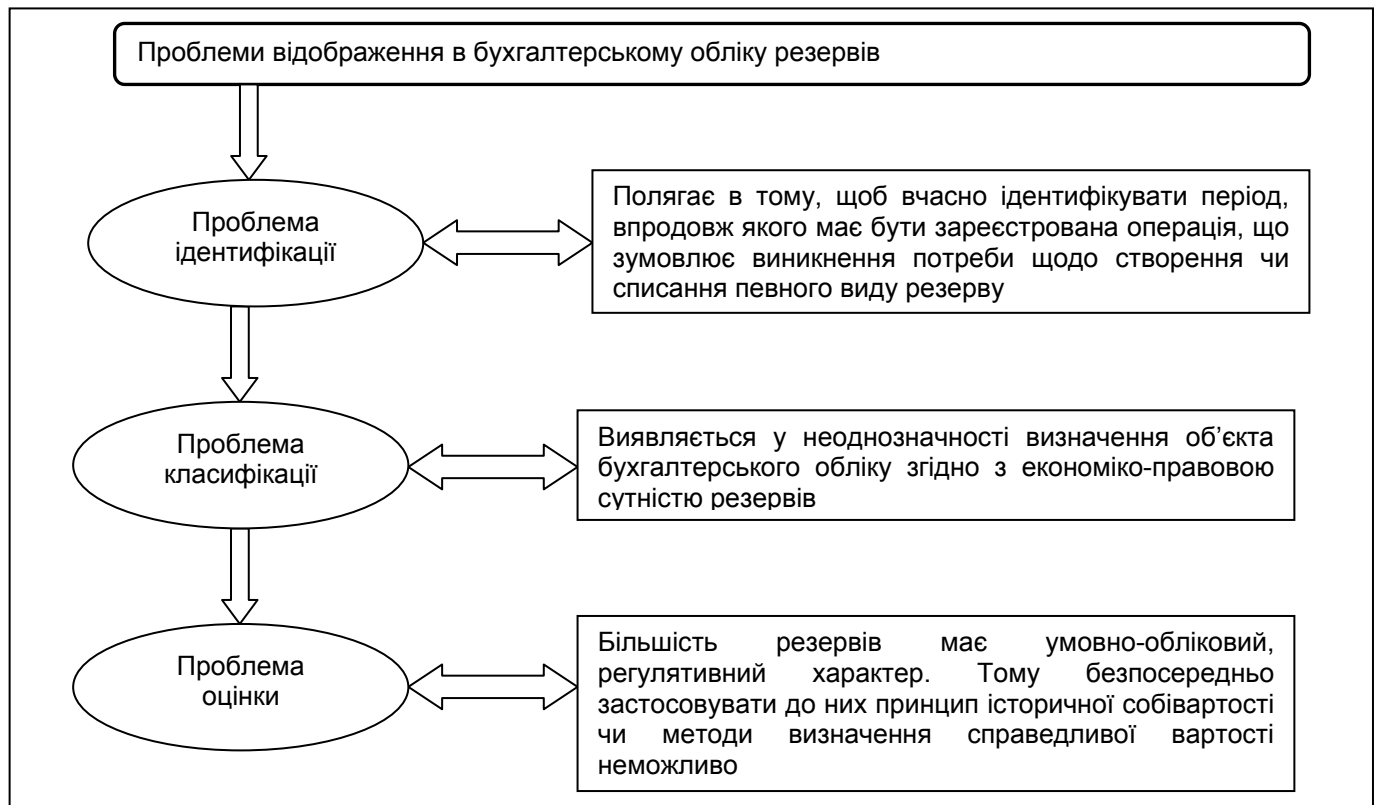

Рисунок 2. Проблеми відображення в бухгалтерському обліку резервів

Складено автором за [11].

Підтримуємо думку М.О. Козлової та О.О. Пархомчук, які пропонують документування процесу облікового резервування поділити на три стадії, на кожній з яких визначаються відповідні документи та їх характеристика.

Стадія 1. Прийняття рішення про формування резерву. На цій стадії формуються:

- документи-передумови, що засвідчують право на створення резерву, до яких належать розпорядчі документи (положення про облікову політику та положення про облікове резервування);
- документи-причини, що підтверджують наявність причини здійснення резервування, до яких зараховують документи, що засвідчують ймовірність виникнення умовного зобов'язання (акти перевірок, позовні заяви, гарантійні талони тощо);

- документи-підстави, що є підставою для прийняття рішення про створення резерву та його розміру (довідки та розрахунки бухгалтерії).

Стадія 2. Реалізація рішення про формування резерву. На цій стадії формуються документи-наслідки, що засвідчують факт здійснення господарської операції про створення резерву (довідки та розрахунки бухгалтерії).

Стадія 3. Використання даних системи обліку. На цій стадії формуються зведені документи, до яких належать облікові регістри, внутрішні та зовнішні звіти підприємства [7, с. 91-92].

Висновки. Проаналізувавши визначення науковців щодо поняття резервів, помітним є те, що в наш час поки що залишаються дискусійними багато підходів до пояснення їх змісту. Автори намагаються розкривати сенс терміну «резерви» відповідно до специфіки своєї галузі знань, в процесі реалізації основних та другорядних завдань бухгалтерського обліку та контролю. Процес формування резервів є одним із найефективніших інструментів забезпечення стабільної діяльності підприємства та самострахування від ризиків. Загалом існує три проблеми, які є основою більшості питань сучасного бухгалтерського обліку: ідентифікації, оцінки та класифікації. Три стадії документування процесу облікового резервування, на кожній з яких визначаються відповідні документи та їх характеристика, дозволять комплексно систематизувати документообіг всередині підприємства для наступної чіткої організації руху засобів та ресурсів.

Отже, існує необхідність здійснення подальших досліджень у напрямку визначення та обґрунтування категорії «резерви», їх класифікації та відображення у бухгалтерському обліку і звітності.

Список використаних джерел

1. Бетге Й. Балансоведение / Й. Бетге; перевод с нем. ; под ред. В.Д. Новодворского. – М.: Бухгалтерский учет, 2000. – 356 с.
2. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – 5-е изд., доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 2002. – 1280 с.
3. Верига Ю.А. Резервования капитала: облік, аудит та звітність: [монографія] / Ю.А. Верига, М.М. Орищенко. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – 180 с.
4. Верига Ю.А. Резерви підприємств України: облік і подання інформації у звітності / Ю.А. Верига // Вісник ЖДТУ. – 2003. – № 4 (26). – С. 52–58.
5. Дячек С.М. Резерви як інструмент управління ризиками господарської діяльності / С.М. Дячек. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2009_4/52.pdf.
6. Економічний аналіз: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит». За заг. ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП «Рута», 2003. – 680 с.
7. Козлова М.О. Документування процесу облікового резервування / М.О. Козлова, О.О. Пархомчук // Вісник ЖДТУ. – 2012. – № 1 (59). – С. 90–94.
8. Козлова О.М. Резервна система підприємства: поняття, необхідність, значення функції та обліковий аспект / О.М. Козлова // Вісник ЖДТУ. – 2005. – №1 (31). – С. 97–104.
9. Козлова О.М. Резерви, забезпечення, регулятиви: сутність та проблеми термінології / О.М. Козлова // Вісник ЖДТУ. – 2004. – № 1 (27). – С. 81–89.
10. Нежива М.О. Передумови формування фінансових резервів / М.О. Нежива // Вісник ЧДТУ. – 2013. – № 1 (64). – С. 270–276.
11. Орлов І.В. Документування та інвентаризація трансформації зобов'язань / І.В. Орлов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2010_30/10_30_29.pdf.
12. Пархомчук О.О. Резерви та їх значення для організації обліку: сутність поняття / О.О. Пархомчук // Міжн. зб. наук. пр. Вип. 3 (18).
13. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: 4-е изд., перераб. и доп. – Минск: ООО «Новое знание», 2000. – 688 с.
14. Соколов Я.В. История бухгалтерского учета / Я.В. Соколов, В.Я. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 272 с.
15. Хотинская Г.И. Анализ хозяйственной деятельности предприятия (на примере предприятия сферы услуг): Учебное пособие / Г.И. Хотинская, Т.В. Харитонова. – М.: Издательство «Дело и сервис», 2004. – 240 с.
16. Царев В.В. Внутрифирменное планирование / В.В. Царев. – СПб.: Питер, 2002. – 496 с.
17. Яремко І.Й. Економічні категорії в методології обліку: монографія / І.Й. Яремко. – Львів: Каменяр, 2002. – 192 с.

References

1. Betge, J. (2000). *Balansovedeny'e [Balansovedenie]*. Moskva: Buxgaltersky'j uchet [in Russian].
2. Azry'ly'yana, A.N. (2002). *Bol'shoj ekonomy'chesky'j slovar' [Great Dictionary of Economics]* (5nd ed). Moskva: Y'nsty'tut novoj zkonomy'ky' [in Russian].
3. Very'ga, Yu.A. (2011). *Rezervuvannya kapitalu: oblik, audy't ta zvitnist' [Reservations capital: accounting, auditing and reporting]*. Poltava: RVV PUET [in Ukrainian].
4. Very'ga, Yu.A. (2003). *Rezervy' pidpry'emstv Ukrayiny': oblik i podannya informaciyi u zvitnosti [Reserves of Ukraine's businesses: accounting and presentation of information in the financial statements]*. Visny'k ZhDTU [Bulletin ZSTU], 4 (26), 52–58 [in Ukrainian].

5. Dyachek, S.M. Rezervy` yak instrument upravlinnya ry`zy`kamy` gospodars`koyi diyal`nosti [Reserves as a tool for risk management of economic activities]. Retrieved from www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2009_4/52.pdf [in Ukrainian].
6. Buty`nec, F.F. (2003). Ekonomichny`j analiz [Economic analysis]. Zhy`tomy`r: PP «Ruta» [in Ukrainian].
7. Kozlova, M.O. (2012). Dokumentuvannya procesu oblikovogo rezervuvannya [Documenting process your backup]. Visny`k ZhDTU [Bulletin ZSTU], 1(59), 90–94 [in Ukrainian].
8. Kozlova, O.M. (2005). Rezervna sy`stema pidpry`yemstva: ponyattya, neobxidnist`, znachennya funkciyi ta oblikovy`j aspekt [Reserve enterprise: concept, necessity, importance and functions of an aspect]. Visny`k ZhDTU [Bulletin ZSTU], 1(31), 97–104 [in Ukrainian].
9. Kozlova, O.M. (2004). Rezervy`, zabezpechennya, regulaty`vy`: sutnist` ta problemy` terminologiyi [Reserves software regulatives: the nature and problems of terminology]. Visny`k ZhDTU [Bulletin ZSTU], 1(27), 81–89 [in Ukrainian].
10. Nezhy`va, M.O. (2013). Peredumovy` formuvannya finansovy`x rezerviv [Prerequisites formation of financial reserves]. Visny`k ChDTU [Bulletin ChSTU], 1(64), 270–276 [in Ukrainian].
11. Orlov, I.V. Dokumentuvannya ta inventory`zaciya transformaciyi zobov'yazan [Documentation and inventory commitments transformation]. Retrieved from http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2010_30/10_30_29.pdf [in Ukrainian].
12. Parxomchuk, O.O. Rezervy` ta yix znachennya dlya organizaciyi obliku: sutnist` ponyattya [Reserves and their importance to the organization of accounting: the essence of the concept]. Mizhn. zb. nauk. pr. [Int. Coll. Science. pr.], 3(18) [in Ukrainian].
13. Savy`czkaya, G.V. (2000). Analiz` xodyajstvennoj deyatel`nosti` predpry`yaty`ya [Analysis hodyajstvennoj activity] (4nd ed.). My`nsk: OOO «Novoe znany`e» [in Russian].
14. Sokolov, Ya.V., Sokolov, V.Ya. (2004). Y`story`ya buxgalterskogo ucheta [History and accounting]. Moskva: Fy`nansi y` staty`sty`ka [in Russian].
15. Xoty`nskaya, G.Y., Xary`tonova T.V. (2004). Analiz` xozyajstvennoj deyatel`nosti` predpry`yaty`ya (na pry`mere predpry`yaty`ya sferi uslug) [Analysis of economic activity of the enterprise (for example, service sector companies)]. Moskva: Y`zdatel`stvo «Delo y` servy`s» [in Russian].
16. Czarev, V.V. (2002). Vnutry`fy`rmennoe plany`rovany`e [House planning]. SPb.: Py`ter [in Russian].
17. Yaremko, I.J. (2002). Ekonomichni kategoriyi v metodologiyi obliku [Economic category in accounting methods]. L`viv: Kamenyar [in Ukrainian].

ДАНИ ПРО АВТОРА

Гайдук Іван Степанович, викладач кафедри обліку та оподаткування
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
вул. Підварська, 52, м. Переяслав-Хмельницький, Київська область, 08401, Україна
e-mail: iv.gaiduk@yandex.ru

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Гайдук Иван Степанович, преподаватель кафедры учета и налогообложения
ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»
ул. Пидварська, 52, м. Переяслав-Хмельницкий, Киевская область, 08401, Украина
e-mail: iv.gaiduk@yandex.ru

DATA ABOUT THE AUTHOR

Gaiduk Ivan Stepanovich, teacher of chair of the account and taxation
Pereyaslav-Khmelnytsky state pedagogical university named by Hryhory Skovoroda
52 Pidvarska atreet, Pereyaslav-Khmelnytsky, 08401, Ukraine
e-mail: iv.gaiduk@yandex.ru

УДК 330.352.2

ВІДОБРАЖЕННЯ ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОСТІ МОДЕЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Гук О.В.

Предметом дослідження є дослідження конкурентоспроможності (КСП) національної економіки, яке вимагає її кількісної оцінки, визначення слабких місць і пошуку напрямків підвищення її рівня.

Метою дослідження є аналіз умов для оптимального поєднання процесів підвищення рівня конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку, яке представляється можливим саме на основі побудови, відображення факторних взаємозалежностей між системою умов для сталого розвитку (через конкурентоспроможність) і його стратегічними цілями (якість життя) з подальшим переходом до основ «зеленої» економіки.

Методами дослідження у роботі є аналіз, порівняння, оцінка, інтегральний критерій КСП.

Результати роботи. У роботі зроблено оцінку сталого розвитку, з урахуванням дії конкурентоспроможності; використано ряд груп показників; враховані критерії конкурентних переваг, необхідних для обчислення інтегрального індексу КСП.

Галуззю застосування результатів дослідження є національна економіка, на базі якої відображується система умов відповідного дослідження саме для сталого розвитку (через конкурентоспроможність).

Висновки. Конкурентоспроможність дозволяє національній економіці успішно конкурувати на внутрішньому (з імпортованими товарами) і зовнішньому (для просування українського експорту) ринках. Зростання національної конкурентоспроможності є практично метою державної економічної політики і інструментом реалізації моделі сталого економічного розвитку. Структура аспектів оцінки конкурентоспроможності (інтегрального критерію) і складових елементів моделі сталого розвитку мають багато спільного, але не співпадають повністю.

Ключові слова. Концепція сталого розвитку, природно-ресурсний фактор, базові групи показників, статистична залежність, принципи сталого розвитку економіки, критерії конкурентоспроможності, зведений (інтегральний) індекс конкурентоспроможності, «зелена» економіка.

ОТРАЖЕНИЕ ВЗАИМОЗАВИСИМОСТИ МОДЕЛИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Гук О.В.

Предметом исследования является исследование конкурентоспособности (КСП) национальной экономики, которое требует ее количественной оценки, определения слабых мест и поиска направлений повышения ее уровня.

Целью исследования является анализ условий для оптимального сочетания процессов повышения уровня конкурентоспособности и обеспечения устойчивого развития, которое представляется возможным именно на основе построения, отражение факторных взаимозависимостей между системой условий для устойчивого развития (через конкурентоспособность) и его стратегическими целями (качество жизни) с дальнейшим переходом к основам «зеленой» экономики.

Методами исследования в работе являются анализ, сравнение, оценка, интегральный критерий КСП.

Результаты работы. В работе сделана оценка устойчивого развития, с учетом действия конкурентоспособности; использован ряд групп показателей; учтенные критерии конкурентных преимуществ, необходимых для вычисления интегрального индекса КСП.

Отраслью применения результатов исследования является национальная экономика, на базе которой отображается система условий соответствующего исследования именно для устойчивого развития (через конкурентоспособность).

Выводы. Конкурентоспособность позволяет национальной экономике успешно конкурировать на внутреннем (с импортированными товарами) и внешнем (для продвижения украинского экспорта) рынках. Рост национальной конкурентоспособности является практически целью государственной экономической политики и инструментом реализации модели устойчивого экономического развития. Структура аспектов оценки конкурентоспособности (интегрального критерия) и составных элементов модели устойчивого развития имеют много общего, но не совпадают полностью.

Ключевые слова. Концепция устойчивого развития, естественно-ресурсный фактор, базовые группы показателей, статистическая зависимость, принципы устойчивого развития экономики, критерии конкурентоспособности, возведенный (интегральный) индекс конкурентоспособности, «зеленая» экономика.

REFLECTION OF INTERDEPENDENCE OF MODEL OF STEADY DEVELOPMENT AND COMPETITIVENESS OF NATIONAL ECONOMY

Hooke O.V.

The article of research is research of competitiveness (KSP) of national economy, that requires her quantitative estimation, determining the weak locations and search of directions of increase of her level.

A research aim is an analysis of terms for optimal combination of processes of increase of level of competitiveness and providing of steady development that is possible exactly on the basis of construction, reflection of factor взаимозависимостей between the system of terms for steady development (through a competitiveness) and his strategic aims (quality of life) with the further passing to bases « of green» economy.

Research methods in-process are an analysis, comparison, estimation, integral criterion of KSP.

Job performances. It is in-process investigational the estimation of steady development is done, taking into account the action of competitiveness; the row of groups of indexes is used; taken into account criteria of competitive edges necessary for the calculation of integral index of KSP.

Conclusions. A competitiveness allows to the national economy successfully to compete on internal (with the imported commodities) and external (for advancement of the Ukrainian export) markets. A height of national конкурентоспроможності is practically the aim of public economic policy and instrument of realization of model

of steady economic development. Structure of aspects of estimation of competitiveness (integral kpmepia) and component elements of model of steady development have a lot in common, but does not coincide fully.

Keywords. *Conception of steady development, naturally-resource factor, base groups of indexes, statistical dependence, principles of steady development of economy, criteria of competitiveness, erected (integral) index of competitiveness, «green» economy.*

Актуальність теми дослідження зумовлена глибокою кризою української економіки, обумовлена внутрішніми причинами, які виходять за межі фінансових проблем і супроводжуються економічним спадом виробництва, зростанням безробіття, зниженням рівня життя широких верств населення. Для виходу з економічної кризи Україні слід, перш за все, підвищити конкурентоспроможність національної економіки.

Ступінь дослідження даної проблеми. Проблематиці конкурентоспроможності присвячені дослідження багатьох зарубіжних вчених-економістів: М.Е.Портера, М.Дж.Енраїта, Г.Т.Крокомбе, та інших. Варто також відзначити, що і в Україні низка провідних вчених присвятили свої дослідження зазначеним проблемам, зокрема Шевчук В.Я., Манцуров І.Г., Мусіна Л.О., Ходжаян А.О., Данилішин та ін., в яких розкрито проблеми формування і реалізації державної стратегії розвитку, обґрунтовано напрями державного регулювання енергоефективного розвитку економіки України. Вся викладена і досліджена інформація в цих працях є індикатором для широкого кола економічних суб'єктів ринку.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні питання, оцінки конкурентоспроможності, які вимагають дослідження кількісної оцінки, визначення слабких місць і пошуку напрямків підвищення її рівня та забезпечення сталого розвитку. **Метою дослідження** є аналіз умов для оптимального поєднання процесів підвищення рівня конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку, яке представляється можливим саме на основі побудови, відображення факторних взаємозалежностей між системою умов для сталого розвитку. Виходячи із мети поставлені на реалізовані такі **завдання дослідження**, як: дослідження оцінки сталого розвитку, з урахуванням дії конкурентоспроможності; використання ряду груп показників; врахування критеріїв конкурентних переваг, необхідних для обчислення інтегрального індексу КСП; забезпечення процесу макроекономічного аналізу та прогнозування науково обґрунтованими підходами та інструментами оцінки ефективності сталого розвитку. **Методами дослідження** у роботі є аналіз, порівняння, оцінка, інтегральний критерій КСП.

Постановка проблеми. Сталий розвиток національної економіки стає стратегічним напрямом економічної політики. Поки що в українській практиці відсутній стратегічний компонент, головні зусилля спрямовані на поточні проблеми. Сталий розвиток є цілою системою дій влади, населення і підприємництва щодо підтримки стабільних показників розвитку, постійного зростання продуктивності праці, мінімізації коливань доходів секторів економіки, сукупного попиту, високої якості соціальних і екологічних умов життя, ресурсозбереження і задоволення потреб населення в товарах, послугах і робочих місцях. В Україні не створені засади для сталого розвитку. Як це робити в умовах постійних криз, падіння ВВП і фінансових крахів (девальвації і інфляція) залишається проблемою номер один для української економіки. Один з напрямів сталого розвитку - формування конкурентоспроможної економіки, з'ясування впливу різних її факторів на соціальну, економічну та екологічну складові. Тому метою даної статті є аналіз умов для оптимального поєднання процесів підвищення рівня конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку, яке представляється можливим саме на основі побудови, відображення факторних взаємозалежностей між системою умов для сталого розвитку (через конкурентоспроможність) і його стратегічними цілями (якість життя) з подальшим переходом до основ «зеленої» економіки.

Результати дослідження. Питання можливості підвищення конкурентоспроможності економіки України на основі моделі сталого розвитку залишається недостатньо вивченим в Україні. Адже, саме конкурентоспроможність національної економіки – це здатність економічної системи забезпечувати за будь-якого впливу внутрішніх і зовнішніх чинників соціально-економічну оптимальність, яка проявляється у високому громадському ефекті через приріст якості життя в країні. Для чіткішого бачення напрямів забезпечення стійкого розвитку необхідно з'ясувати вплив різних чинників на соціальну, економічну і екологічну складові. Серед проблем, які стримують процес розвитку України в умовах глобалізації існують проблеми регулювання, а саме: відсутність структури більш високої ієрархії, здатної зняти кризові явища; дерегуляція; неефективність діючих економічних інструментів і важелів стимулювання впровадження екологобезпечних, енергозберігаючих і ресурсозберігаючих технологій; низька ефективність інвестицій, відсутність комплексності в рішенні завдань раціоналізації природокористування.

Суть концепції сталого розвитку закладена в його місії і цілях, сформованих по трьох головних аспектах: економічному, соціальному і екологічному. Сьогодні природно-ресурсний чинник формує значний вплив на розвиток країни. Питання його ефективного використання і розвитку через нагальні поточні проблеми залишаються поза увагою як влади, суб'єктів господарювання, науковців, так і самого соціуму, що негативно впливає на перспективи реалізації моделі сталого розвитку та її логічного продовження на засадах «зеленої» економіки. На стійкий розвиток економіки впливають економічні, екологічні і соціальні чинники. Дослідження факторних залежностей моделі сталого розвитку припускає об'єднання трьох базових груп показників: економічної, соціальної і екологічної. Крім класичних економічних параметрів розвитку (ВВП, інвестиції, зайнятість, продуктивність праці) вплив екологічних чинників характеризують поведінка з відходами, дія на атмосферне повітря і стан водопостачання і водовідведення. Окремим чинником є

ресурсозбереження (ресурсоефективність) і фінансування природоохоронних заходів. Організаційні принципи забезпечення переходу України до стійкого сталого розвитку представлені в таблиці. 1.

Таблиця 1. Організаційні принципи забезпечення трансформації національної економіки до сталого розвитку

	Тип принципу	Сутність принципу	Питома вага в заходах економічної політики сталого розвитку (% з 100)
1	Науковість та інноваційність	Максимальне використання результатів наукових досліджень та сучасних інноваційних технологій при формуванні економічної політики і запровадженні проектів і програм для інвестицій і розвитку	20
2	Екологічність, соціальність (доходи і соціальні трансферти), висока зайнятість	Направленість будь-яких інвестиційних проектів і цільових програм для сталого розвитку на забезпечення сучасних якісних і сприятливих умов життя людини. Їх соціальної значимості і соціальної справедливості.	15
3	Ефективність і ресурсозбереження, максимізація потенціалу	Ефективне використання наявного потенціалу, ресурсозбереження, продуктивність праці, висока зайнятість.	15
4	Стабільність економічного зростання	Стабільні темпи економічного зростання, нечутливість економіки до кризових проявів (зовнішніх і внутрішніх), відпрацьовані механізми державного стимулювання підприємницької діяльності.	15
5	Мінімізація ризиків нестабільності економіки і загроз входження в кризи	Наявність відпрацьованих інструментів протидії зменшенню попиту, панічних настроїв на фінансових ринках, якісне управління банківською системою з боку Національного банку, відсутність різких девальвацій, платіжна і бюджетна збалансованість економіки, ефективна антикорупційна політика. мінімальна залежність економіки від тіньових схем розподілу ВВП.	7
6	Сучасність, відповідність сучасному рівню технологій і управління	Відповідність міжнародним нормам, моделям державної політики впливу на економіку, потребам і рекомендаціям в національній, регіональних, місцевих та галузевих програмах сталого розвитку країни	8
7	Узгодженість економічної політики	Узгодженість всіх проектів і програм для сталого розвитку у єдиний збалансований з ресурсами комплекс і між собою, спрямованість на виконання національної стратегії сталого розвитку	10
8	Політична (зовнішня і внутрішня) стабільність. Дія механізмів врегулювання зовнішніх і внутрішніх конфліктів.	Відпрацьована система державної виконавчої влади і її механізмів впливу на підприємницьку активність, підтримка державою внутрішнього попиту, мінімізація державного боргу і бюджетних витрат на його обслуговування. Активне використання грошово-кредитної і бюджетної політики для стимулювання внутрішнього попиту і конкурентного середовища.	10

Конкурентоспроможність є активним фактором в реалізації моделі сталого розвитку, який забезпечує належне місце продукції національних товаровиробників на внутрішньому і зовнішньому ринку. В умовах глобалізації і відкритості економіки треба вигравати постійну конкурентну боротьбу з імпортом на внутрішньому ринку і підтримувати експорт. Структурний склад конкурентоспроможності (інтегрального критерію) і складових елементів моделі сталого розвитку мають багато спільного і відмінного [3].

Згідно визначених видових груп факторів економічного зростання, які будуть деталізовані нижче, в зведеному (інтегральному) індексі спроможності економіки до соціально-економічного зростання виділяють «поточну» та «стратегічну» конкурентоспроможність національної економіки (рис. 1).

До «поточної (внутрішньої) конкурентоспроможності» відносяться індекс виробничої конкурентоспроможності, індекс фінансової конкурентоспроможності та індекс конкурентоспроможності рівня життя. До оцінки «стратегічної конкурентоспроможності» віднесені індекс зовнішньоекономічної та інноваційної конкурентоспроможності. Індекс конкурентоспроможності освіти, науки, охорони здоров'я та індекс екологічної конкурентоспроможності віднесені до обох видів (поточної та стратегічної) конкурентоспроможності.

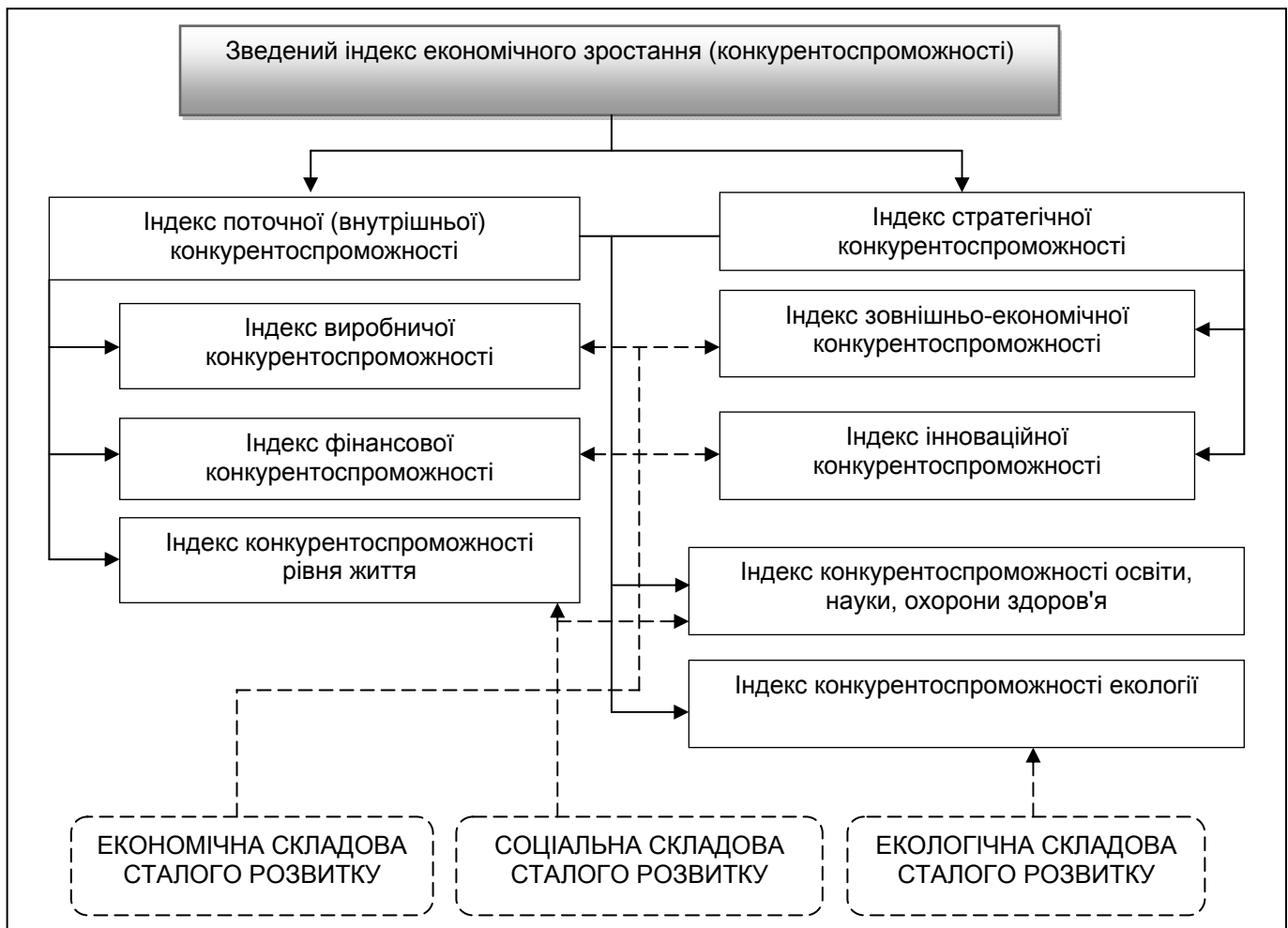

Рисунок 1. Оптимізована структура зведеного індексу економічного зростання (конкурентоспроможності)*

*- власна розробка автора.

Для дослідження (оцінки) сталого розвитку з урахуванням дії конкурентоспроможності використано сім груп показників, серед яких наступні:

I. Показники зовнішньої конкуренції - *Кзед*: об'єм експорту; прямі інвестиції з України в інші країни світу.
 II. Виробнича конкурентоспроможність - *Квир*: об'єм реалізованої продукції (робіт, послуг); рентабельність операційної діяльності; знос основних фондів; кількість суб'єктів господарювання на 10 тисяч населення.

III. Фінансова конкурентоспроможність - *Кфин*: сальдо торгового балансу; об'єм ПИИ в Україну; державний борг; норма накопичення; облікова ставка НБУ; рівень інфляції.

IV. Інвестиційна і інноваційна конкурентоспроможність - *Кин*: об'єм капітальних інвестицій в основні засоби; об'єм інвестицій в нематеріальні активи; загальні витрати на інновації; питома вага підприємств, що займаються інноваціями; питома вага реалізованої інноваційної продукції в об'ємі промислової продукції.

V. Конкурентоспроможність охорони здоров'я, освіти, науки - *Коон*: кількість студентів ВНЗ на 1 тисяча населення; кількість випущених фахівців різної спеціалізації; співвідношення кількості загальноосвітніх установ, що вчаться, і учителів; середня тривалість життя при народженні; смертність дітей у віці до 1 року на тисячу, що народилися; кількість лікарів усіх спеціальностей на 10 тис. населення; число лікарняних ліжок на 10 тис. населення; кількість наукових співробітників; об'єм виконаних наукових і науково-технічних робіт; питома вага наукових і науково-технічних робіт у ВВП.

VI. Конкурентоспроможність рівня життя - *Крж*: ВВП на особу населення; середньомісячний дохід на 1 особу; співвідношення середньомісячного доходу на 1 особу з прожитковим мінімумом; питома вага населення з середньомісячними доходами нижче прожиткового мінімуму; рівень безробіття.

VII. Конкурентоспроможність екології - *Кек*: використання води з природних водних об'єктів; спожито свіжої води; загальне відведення стічних вод; потужність очисних споруд; загальний об'єм відходів, накопичених при експлуатації, в місцях видалення відходів; утворення відходів; утилізація відходів; спалювання відходів; викиди діоксиду сірки; викиди оксидів азоту; викиди діоксиду вуглецю; Загальні об'єми викидів забруднюючих речовин; капітальні інвестиції і поточні витрати на екологічні цілі.

Інтегральний (загальний) показник конкурентоспроможності національної економіки (*Іконк*) доцільно представити у вигляді суми групових показників конкурентоспроможності з урахуванням їх питомої ваги, оскільки міра впливу чинників окремих груп на загальну конкурентоспроможність національної економіки неоднакова.

Тому що критерій конкурентоспроможності є комплексним показником, який враховує головні параметри конкурентних переваг, важливим моментом тут є питання про те, скільки і які параметри макроекономічних чинників економічного розвитку необхідно застосовувати через економічну політику в якості сценарних умов моделі сталого розвитку (для досягнення запланованих цілей). Коефіцієнти при групових індексах показують важливість цієї групової конкурентоспроможності для оцінки загальної (інтегральної).

Іконк = $0,1K_{зд} + 0,2K_{вир} + 0,1K_{фін} + 0,1K_{ін} + 0,08K_{оон} + 0,07K_{рж} + 0,05K_{ес} + 0,2K_{зрост} + 0,05K_{антикриз.} + 0,05K_{внутр}$ (1)

З представленої формули узагальнення конкурентоспроможності найбільш суттєвими треба вважати локальні оцінки спроможності економіки до виробництва товарів і послуг (реальний сектор) і спроможність економіки показувати високі темпи зростання. При безумовній важливості соціальних і екологічних факторів важливим залишається інвестиційна спроможність економіки до нагромадження капіталу, до приросту виробництва і зростання.

З метою економіко-математичної формалізації моделі сталого розвитку в якості факторної бази взято наведений вище типовий перелік показників конкурентоспроможності (7 груп), а саме:

- показників зовнішньої конкуренції ($K_{зд}$);
- виробничій конкурентоспроможності ($K_{вир}$);
- фінансовій конкурентоспроможності ($K_{фін}$);
- інвестиційній і інноваційній конкурентоспроможності ($K_{ін}$);
- конкурентоспроможності охорони здоров'я, освіти, науки ($K_{оон}$);
- конкурентоспроможності рівня життя ($K_{рж}$);
- конкурентоспроможності екологічного стану ($K_{ес}$).

Виходячи з особливостей саме сталого розвитку до цього переліку доцільно додати такі аспекти як конкурентність економіки з точки зору темпів зростання, конкурентність виходячи з стійкості економіки до кризових спадів, конкурентність через акцент на внутрішній ринок і внутрішній попит:

- спроможність національної економіки до розвитку (стабільність темпів зростання і їх чутливість до класичних заходів стимулювання зростання ВВП)- ($K_{зрост.}$);
- мінімальна реакція економіки на кризові процеси в зовнішньому середовищі і чутливість до заходів класичної антикризової політики- ($K_{антикриз.}$);
- суттєвість внутрішнього ринку в обсязі сукупного попиту на національну продукцію (розвинутість внутрішнього ринку (і його джерел фінансування)- ($K_{внутр.}$)).

Показником цілі в формалізованій моделі сталого розвитку обрано продуктивність (ВВП на одного зайнятого), рівень безробіття і тривалість життя. Таким чином було представлено взаємозв'язок конкурентоспроможності і моделі сталого економічного розвитку. На її основі можна досліджувати вплив кожного елементу конкурентоспроможності на досягнення цілей сталого розвитку. Під кожну ціль розвитку побудовано свою систему рівнянь статистичної залежності від десяти вказаних факторів. Використовувались однофакторні та двофакторні рівняння, які показали найбільш суттєві статистичні залежності між показниками-факторами і показником цілі.

Для деталізації моделі сталого розвитку до галузевого рівня доцільно використати методологічні засади «зеленої» економіки. «Зелена» економіка є стратегічним напрямком пріоритетного розвитку тих галузей, що орієнтовані на ресурсозбереження, збереження навколишнього природного середовища та підвищення добробуту населення. Модель зеленого розвитку як державна стратегія є тим фундаментальним чинником, який має спрямовувати інвестиційні потоки до пріоритетних «зелених» галузей.

Для визначення «зелених» ВЕД (галузей) і прогнозування їх розвитку доцільно використовувати методологію таблиць «витрата-випуск» (в складі системи національних рахунків) для аналізу структури і тенденцій розвитку «зеленої» економіки, планування ефективних пропорцій між окремими галузями на основі оцінки потреб і переваг від реалізації «зеленої» політики на засадах ресурсоефективності та екоінноваційності.

Висновки. Отже, на основі проведеного аналізу, ваговитості тих, чи інших чинників, котрі чинять вплив на КСП країни, можна запропонувати:

1. Конкурентоспроможність дозволяє національній економіці успішно конкурувати на внутрішньому (з імпортованими товарами) і зовнішньому (для просування українського експорту) ринках. Зростання національної конкурентоспроможності є практично метою державної економічної політики і інструментом реалізації моделі сталого економічного розвитку. Структура аспектів оцінки конкурентоспроможності (інтегрального критерія) і складових елементів моделі сталого розвитку мають багато спільного, але не співпадають повністю.

2. Групові індекси конкурентоспроможності, які входять до складу інтегрального індексу відбивають економічну (зовнішньоекономічна, виробнича, фінансова і інноваційна) і соціальну (охорона здоров'я, освіта, наука, рівень життя) складові конкурентоспроможності [4]. Головною метою сталого розвитку є забезпечення високої якості життя і здоров'я людей, їх екологічної і соціальної захищеності за рахунок збалансованого, соціально-економічного і екологічного розвитку, раціонального використання природно-ресурсного потенціалу країни з урахуванням можливостей задоволення відповідних потреб в природних ресурсах майбутніх поколінь [6].

3. З метою дослідження впливу факторів конкурентоспроможності на розвиток економіки сформовано економіко-математичну модель статистичних залежностей між факторною базою (10 груп показників конкурентоспроможності) і результатами розвитку (3 цілі). На основі моделі визначено 3 головні аспекти з 10 досліджених, які найсуттєвіше можуть впливати на результативність розвитку.

4. Аналіз на основі моделі дає можливість виявити найбільш значимі показники, які впливають на зміст конкурентоспроможності національної економіки і є складовими сталого розвитку. Основними перспективами подальшого підвищення конкурентоспроможності економіки України в реальному секторі економіки можуть забезпечити реформи у вищій освіті, збільшення фінансування наукових розробок на впровадження енерго- і ресурсозберігаючих технологій за рахунок бюджетів усіх рівнів, створення технопарків, технополісів, кластерів, інноваційного розвитку економіки.

5. Для підвищення конкурентоспроможності доцільно розробити стратегію конкурентної економіки, яка б базувалася на: поєднанні монетарної стабільності з економічним зростанням; переході до стимулюючої функції державних фінансів; механізмах довгострокового кредитування; заохоченні інноваційних процесів, детінізації [7]. Проведене дослідження дало змогу виявити найбільш значущі показники, які впливають на конкурентоспроможність національної економіки і є саме складовими сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Горбаль Н.І. Оцінювання конкурентоспроможності української економіки / Н.І. Горбаль, О.І. Дорош, Л.В. Іванець // Вісник національного університету «Львівська політехніка». – 2010. – № 691. – С. 310–314.
2. Юрпалов С. Конкурентоспособность территориальной системы: сущность и методы оценки / С. Юрпалов // Интеграция: власть, наука, производство. – 2003. – №1. – С. 33–37.
3. Ханнаков К.М. Анализ факторов и оценка конкурентоспособности регионов / К.М. Ханнаков // Вестник ОГУ 2011. – №8 (127).
4. Крючкова І.В. Концепція Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки на 2007–2015 рр. / І.В. Крючкова. – К.: ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України, 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iee.org.ua/ru/publication/85>.
5. Бойчик М.І. Національна конкурентоспроможність: сутність, аспекти / М.І. Бойчик // Сталий розвиток економіки, 2013. – Вип.3. С.34–40.
6. Конкурентоспроможність національної економіки та чинники, що впливають на неї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://firearticles.com/derzhavne-reguluvannya-economiky/288-konkurentospromozhnist-natsionalnoi-ekonomiky.html>.
7. Ходжаян А.О. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність, методи оцінювання, сучасний стан [Текст]: монографія / А.О. Ходжаян ; Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси: Вертикаль, 2010. – 431 с.

References

1. Gorbal' N.I., Dorosh O.I., Ivanec' L.V. Ocinjuvannja konkurentospromozhnosti ukrai'ns'koi' ekonomiky [Evaluation of competitiveness of the Ukrainian economy]. Visnyk nacional'nogo universytetu «L'viv's'ka politehnika». - 2010. - № 691. - S. 310-314.
2. Jurpalov S. Konkurentosposobnost' territorial'noy sistemy: sushchnost' i metody otsenki [Competitiveness of systems territorial: essence and methods of estimation]. Integration: power, science, production. - 2003. - № 1. - S. 33-37.
3. Hannakov K.M. Analiz faktorov i otsenka konkurentosposobnosti regionov [Analysis of factors and estimation of competitiveness of regions]. Vestnyk OGU, 2011. - №8 (127).
4. Krutchkova I.V. Konceptija Derzhavnoi' programy pidvyshhennja konkurentospromozhnosti nacional'noi' ekonomiky na 2007–2015 rr. [Conception of the Government program of increase of competitiveness of national economy on 2007-2015] - K.: DU «Institute of economy and prognostication» of NAN of Ukraine, 2007: <http://www.iee.org.ua/ru/publication/85>.
5. Boychik M.I. Nacional'na konkurentospromozhnist': cutnist', aspekty [National competitiveness: essence aspects] // Steady development of economy, 2013. - Bun.3. C.34-40.
6. Konkurentospromozhnist' nacional'noi' ekonomiky ta chynnyky, shho vplyvajut' na nei' [Competitiveness of national economy and factors that influence on her]: <http://firearticles.com/derzhavne-reguluvannya-economiky/288-konkurentospromozhnist-natsionalnoi-ekonomiky.html>.
7. Hodzhayan A.A. Konkurentospromozhnist' nacional'noi' ekonomiky: sutnist', metody ocinjuvannja, suchasnyj stan [Competitiveness of national economy: essence, evaluation methods, modern state] ; Cherkas. derzh. tehnol. un-t. – Cherkasy: Vertykal', 2010, 431 p.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Гук О.В., аспірант

Державний науково-дослідний інститут інформатизації і економічного моделювання

01014, м. Київ, бульвар Дружби народів, д. 38

e-mail: olegguk75@gmail.com

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Гук О.В., аспирант Государственный научно-исследовательский институт информатизации и экономического моделирования

01014, м.Київ, бульвар Дружбы народов, д. 38

e-mail: olegguk75@gmail.com

DATA ABOUT AUTHOR

Hooke O.V., graduate student

State research institute of informatization and economic design

01014, Kiev, boulevard of Friendship of people, 38

e-mail: oleguk75@gmail.com

Рецензент: **Щукін Борис Миколайович**, к.е.н., старший науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту інформатизації і економічного моделювання, м.Київ.

УДК: 658.821

**ГЕНЕЗИС СУТНОСТІ ТА ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**

Кліменко І.М.

Предмет дослідження. Сукупність теоретико-методичних засад щодо визначення поняття конкурентоспроможності підприємства.

Метою статті є дослідження сутності поняття конкуренції та конкурентоспроможності підприємства

Методи дослідження. Під час проведення дослідження застосовувалися такі методи: системного, порівняння, абстрактно-логічний, кореляційно-регресійного аналізу, а також історичний метод.

Методологія проведення роботи. Робота виконана за результатами дослідження сучасних вітчизняних та зарубіжних поглядів на визначення сутності поняття конкурентоспроможності підприємства.

Результати роботи. У статті досліджено сутність і значення конкурентоспроможності підприємства. Розглянуто погляди різних вчених-економістів на категорію «конкурентоспроможність підприємства».

Галузь застосування результатів: подані в роботі теоретичні положення, висновки і рекомендації, можуть бути використанні для формування сучасної економічної політики та управлінської діяльності підприємств.

Висновки. Проаналізовано теоретичні підходи вчених щодо розуміння понять конкуренція, конкурентоспроможність та конкурентоспроможність підприємства. Проведене дослідження дозволило провести ієрархічну структурування видів конкурентоспроможності та групування підходів щодо розуміння конкурентоспроможності підприємства.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, теоретичні концепції конкуренції, конкурентоспроможність підприємства, конкурентна позиція.

**ГЕНЕЗИС СУЩНОСТИ И ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОНЯТИЯ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ**

Клименко И.Н.

Предмет исследования. Совокупность теоретико-методических основ по определению понятия конкурентоспособности предприятия.

Целью статьи является исследование сущности понятия конкуренции и конкурентоспособности предприятия

Методы исследования. При проведении исследования применялись следующие методы: системного сравнения, абстрактно-логический, корреляционно-регрессионного анализа, а также исторический метод.

Методология проведения работы. Работа выполнена по результатам исследования современных отечественных и зарубежных взглядов на определение сущности понятия конкурентоспособность предприятия.

Результаты работы. В статье исследована сущность и значение конкурентоспособности предприятия. Рассмотрены взгляды различных ученых-экономистов на категорию «конкурентоспособность предприятия».

Область применения результатов: представленные в работе теоретические положения, выводы и рекомендации могут быть использованы для формирования современной экономической политики и управленческой деятельности предприятий.

Выводы. Проанализированы теоретические подходы ученых в понимании понятий конкуренции, конкурентоспособности и конкурентоспособности предприятия. Проведенное исследование позволило провести иерархическую структуризацию видов конкурентоспособности и группировки подходов к пониманию конкурентоспособности предприятия.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, теоретические концепции конкуренции, конкурентоспособность предприятия, конкурентная позиция.

THE GENESIS OF THE ESSENCE AND INTERPRETATION OF THE CONCEPT OF THE ENTERPRISE'S COMPETITIVE ABILITY

Klimenko I.M.

The subject of research. *The combination of theoretical and methodological principles for the definition of the concept of the enterprise's competitive ability.*

The purpose of research *is to study the essence of the concept of competition and the enterprise's competitive ability.*

Methods of research. *The following methods were used: a system, comparison, abstract and logical, correlation and regression analysis, and historical method.*

Methodology of work *is based on the study of contemporary domestic and foreign researches on the definition of the essence of the concept of the enterprise's competitive ability.*

The results of work. *The essence and importance of the enterprise's competitive ability was studied in the article. The different views of scientists-economists in the category of «competitive ability of an enterprise» were considered.*

Practical implications. *The theoretical principles, conclusions and recommendations can be used for the formation of modern economic policy and management activity of enterprises.*

Conclusions. *The scientists' theoretical approaches in understanding of the concept of competition, competitiveness and competitive ability of an enterprise are analysed. The study was allowed to define the hierarchical structuring of competitiveness types and grouping of approaches to understanding the enterprise's competitive ability.*

Key words: *competition, competitiveness, theoretical conceptions of competition, competitive ability of an enterprise, competitive position.*

Постановка проблеми. За сучасних умов господарювання, коли кожний виробник продукції чи постачальник послуг знаходиться у посиленій конкурентній боротьбі, повсякчас постає питання виживання та розвитку підприємства. Спроможність витримувати конкуренцію характеризує така економічна категорія, як конкурентоспроможність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомі наукові внески у розробку методичних підходів до визначення, поняття конкурентоспроможності підприємства внесли Г.Л. Азоев, Ю.Т. Бубнов, В.А. Биков, В.В. Дергачова, Л.Є. Довгань, М.Г. Долинська, О.А. Гавриш, Л.В. Донцова, О.В. Зозульов, А.З. Селезньов, Л.І. Піддубна, І.В. Сергєєв, І.О. Соловійов, Д.М. Стеченко, А. Стрікланд, А. Томпсон, С.А. Уваров, Р.А. Фатхутдінов, Є.Б. Фігурний, Т.Г. Философова, В.В. Хмурова, А.Ю. Юданов, Г.К. Яловий. та інші. Однак, незважаючи на значні теоретичні здобутки з питань забезпечення конкурентоспроможності підприємств, багато аспектів цієї проблеми потребують подальшого дослідження. Зокрема, це стосується уточнення суті та змісту поняття конкурентоспроможності підприємства, а також аналізу чинників формування конкурентоспроможності підприємства.

Метою дослідження є групування теоретичних поглядів вітчизняних та зарубіжних вчених щодо сутності «конкурентоспроможності підприємства» як економічної категорії.

Виклад основного матеріалу Ринкові умови господарювання вимагають підтримки високого рівня конкурентоспроможності – однієї із головних складових успіху підприємства на внутрішніх і міжнародних ринках. Термін «конкурентоспроможність» застосовується до товарів або продукції, до виробників або надавачів послуг, до регіонів і навіть окремих країн та національних економік. Звичайно, що сутність даного поняття в залежності від категорії застосування певним чином диференціюється, проте єдиним є те, що поняття «конкурентоспроможність» відображає здатність об'єкта дослідження ефективно виконувати покладені на нього функції в ринкових конкурентних умовах.

Конкурентоспроможність є однією з основних категорій, що широко використовується в теорії та практиці економічних наук, виступає багатоаспектним поняттям, що в перекладі з латинської мови означає суперництво, боротьбу за досягнення найкращих результатів.

Основою розуміння сутності поняття конкурентоспроможності підприємства є дослідження М. Портера, який є автором теорії конкурентної переваги, згідно з якою конкурентоспроможність підприємства може бути оцінена у межах груп підприємств, які належать до однієї галузі [7]. Він стверджує, що теорія конкуренції базується на тому, що реальними конкурентами виступають не країни, а окремо взяті виробники. Окрема держава зможе бути конкурентоспроможною лише за умови наявності таких галузей економіки, які також будуть конкурентоспроможними, але в свою чергу галузі будуть конкурентоспроможними лише в тому випадку, якщо до їх складу входять конкурентоспроможні підприємства, що виготовляють конкурентоспроможну продукцію.

Портер М. також небезпідставно вважає, що відокремлена одна від одної конкурентоспроможності товару, підприємства, галузі та країни є неможливим, тому що вони усі перебувають між собою у логічному взаємозв'язку[7].

Виходячи з даних тверджень можемо відмітити, що є можливість виділити такі три основні рівні, на яких здійснюється управління конкурентоспроможністю:

- мікрорівень, на якому здійснюють управління конкурентоспроможністю товарів та підприємств;
- мезорівень, на якому здійснюють управління конкурентоспроможністю галузей, кластерів;

- макрорівень, на якому здійснюють управління конкурентоспроможністю територій, регіонів, країн [11].

На сьогоднішній день існує велика кількість тлумачень поняття «конкурентоспроможність підприємства» але не існує єдиного його трактування, оскільки частина дослідників вважає, що конкурентоспроможність підприємств – це категорія, яка прямо визначається характеристиками їх продукції; інші дослідники беруть за основу ефективність виробничого процесу чи стратегічного планування розвитку підприємств, їх спроможність впроваджувати нові технології та боротися з суперниками на ринках тощо.

Азоєв Г.П. вважає, що конкурентоспроможність – це здатність ефективно розпоряджатися власними і позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку. Виробництво і реалізація конкурентоздатних товарів – обов'язкова умова конкурентоспроможності фірми, оскільки виступає результатом її конкурентних переваг за усім спектром проблем управління компанією [7]. В даному випадку, автором на перший план виносяться фінансова складова, а усі інші є похідними від неї, в тому числі і випуск конкурентоспроможної продукції. Вважається, що таке твердження не повною мірою відображає сутність конкурентоспроможності підприємства.

Фатхутдінов Р.А. розглядає конкурентоспроможність як властивість об'єкта, що характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби в порівнянні з аналогічними об'єктами, які представлені на даному ринку. Він зазначає, що конкурентоспроможність підприємства – це його здатність виробляти конкурентоспроможну продукцію [13].

В економічній літературі існує багато методів та прийомів аналізу конкурентних переваг підприємства, заснованих частіше всього на застосуванні матричних методів та експертного опитування фахівців відповідної галузі промисловості - моделі Бостонської консультативної групи, метод «ланцюжка цінності» Портера, методи PIMS, LOTS, GAP, «Мак-Кінзі», SWOT-аналіз та ін.

Оманним в оцінці конкурентоспроможності підприємства є й загальноприйнятий тест лідерства через показник частки ринку, коли він використовується ізольовано від інших характеристик конкурентоздатності. П. Друкер із цього приводу відмічає, що існує багато прикладів того, коли компанії, володіючи найбільшою часткою ринку, за своєю прибутковістю знаходилися далеко позаду конкурентів, у яких показник частки ринку був значно нижчим. Це означає, що не їм, а вони платять за становище лідера. Кожна група компаній повинна проявляти активність у всіх сферах, а, як правило, жодна фірма не може виділитися у всьому [3].

Дійсно, в процесі цінової конкуренції підприємство може свідомо знижувати ціни на окремі свої товари (послуги) до рівня безприбутковості або ще нижче, підвищуючи свою частку певного ринку, і в той же час терпіти збитки й зменшувати рівень конкурентоспроможності підприємства в цілому. В даному випадку причинно-наслідковий зв'язок між конкурентоздатністю

Так, І.З. Должанський вважав що зовнішні й внутрішні фактори конкурентоздатності підприємства розшифровує наступним чином (див. рис. 1.) [2].

Рисунок 1. Класифікація факторів конкурентоспроможності [2].

На його думку, підприємство повинно приділяти серйозну увагу аналізу зовнішніх та внутрішніх факторів конкурентоспроможності, надавати великого значення дослідженню своїх сильних і слабких сторін для оцінювання реальних можливостей у конкурентній боротьбі й розробленні заходів та накопичення коштів, за рахунок яких воно змогло б підвищити конкурентоспроможність і забезпечити свій успіх на ринку. У процесі такого дослідження використовують якісні та кількісні показники, які свідчать про ступінь стабільності підприємства, здатності випускати продукцію в оптимальному обсязі, яка користується попитом, а, крім того, що забезпечує одержання намічених і стабільних результатів[2].

Спектр даних показників повинен охоплювати: ефективність виробничо-збутової діяльності (на основі вивчення динаміки продажів у вартісному й кількісному вираженні, завантаження виробничих потужностей, портфеля замовлень, обсягу й напрямку інвестицій); ефективність капітальних вкладень, резерви зниження витрат виробництва. Крім того, важливе значення має аналіз витрат обігу (величини збутових витрат до прибутку) з метою виявлення непродуктивних витрат у всій системі руху товарів від продавця до покупця [8].

На думку Перцовського М.І., конкурентоспроможність підприємства – це можливість ведення ефективної господарської діяльності і її практичної прибуткової реалізації в умовах конкурентного ринку. Це узагальнюючий показник життєвої стійкості підприємства, його вміння ефективно використовувати свій фінансовий, виробничий, науково-технічний і трудовий потенціали [10].

Зокрема, Л.С. Кобиляцький, розширюючи межі розуміння поняття конкурентоспроможності підприємства, доводить, що дане поняття, окрім конкурентоспроможності продукції, визначають показники, які характеризують ефективність виробничої діяльності, фінансового стану підприємства, ефективності організації збуту і просування товару порівняно з підприємствами конкурентами [6]. Проте, в даному випадку запропонований перелік також не є вичерпним, зокрема поза увагою автора залишилась інноваційна діяльність.

Шинкаренко В.Г. і Бондаренко А.С. визначають конкурентоспроможність підприємства як спроможність підприємства до адаптації до змін у зовнішньому середовищі із одночасною підтримкою достатнього рівня конкурентних переваг. [15]. Вважаємо дане визначення найбільш вдалим із усіх нами розглянутих.

Узагальнюючи сутність категорійного апарату, в цій галузі дослідження, вважаємо за доцільне звернути увагу на найбільш вдалий, на нашу думку, термін, які характеризують відмінності конкретних категорій, а саме конкурентоспроможність та конкурентоспроможність підприємства, табл. 1.

Таблиця 1. Трактуювання різними вченими-економістами термінів «конкурентоспроможність» та «конкурентоспроможність підприємства»

Автор	Визначення та трактування
Енциклопедія бізнесмена, менеджера, економіста [4]	Конкурентоспроможність підприємства - рівень його компетентності порівняно з іншими підприємствами-конкурентами за такими параметрами, як технологія, практичні навички і професійні знання персоналу, рівень стратегічного і поточного планування, політика збуту, рівень управління, комунікації, якість систем управління виробництва.
В.О. Василенко [1]	Конкурентоспроможність – здатність організації домагатися своїх цілей в умовах ринку, на якому з аналогічними цілями діють інші підприємства.
	Конкурентоспроможність – здатність комерційної організації робити і продавати конкурентоспроможний продукт, перевага даної конкретної організації стосовно інших організацій конкурентів у даній галузі бізнесу.
	Конкурентоспроможність підприємства - можливість його ефективної господарської діяльності й її практичної реалізації в умовах конкурентного ринку.
З.Є. Шершеньова, С.В. Оборська [1]	Конкурентоспроможність підприємства – це рівень його компетенції відносно інших підприємств-конкурентів у нагромадженні та використанні виробничого потенціалу певної спрямованості, а також його окремих складових: технології, ресурсів, менеджменту, навичок і знань персоналу, що знаходить вираження в таких результатуючих показниках, як якість продукції, прибутковість, продуктивність.
С.Ф. Покропивний [18]	Конкурентоспроможність підприємства – здатність до ефективної господарської діяльності та забезпечення прибутковості за умов конкурентного ринку. Тобто, це здатність забезпечувати випуск і реалізацію конкурентоспроможної продукції.
В. Стівенсон [1]	Конкурентоспроможність характеризує те, «наскільки ефективно компанія задовольняє потреби клієнта порівняно з іншими компаніями, що пропонують подібний товар або послугу»
В.Д. Нємцов [9]	Конкурентоспроможність підприємства – комплексна порівняльна характеристика підприємства, яка відображає ступінь переваги сукупності оціночних показників його діяльності, що визначають успіх підприємства на певному ринку за певний проміжок часу, по відношенню до сукупності показників конкурентів.
Л.Н. Качалина [5]	Конкурентоспроможність – властивість об'єкта, яка характеризує ступінь відповідності техніко-функціональних, економічних, організаційних та інших характеристик об'єкта вимог споживачів, визначає частку ринку, яка належить даному об'єкту, і перешкоджає перерозподілу цього ринку на користь інших об'єктів.

Отже, із вищенаведеного можна зробити наступні висновки:

- конкурентоспроможність підприємства є відносним поняттям і, відповідно, може мати різний рівень по відношенню до різних конкурентів;
- конкурентоспроможність підприємства тим вища, чим кращі його результати на міжнародних (глобальних) ринках;
- конкурентоспроможність підприємства – це результат ефективної господарської діяльності підприємства за умов конкурентного ринку;

- конкурентоспроможність підприємства розглядається як комплексна порівняльна характеристика підприємства, яка відображає сукупність переваг над конкурентами, гармонійність розвитку підприємства;
- невід'ємною складовою конкурентоспроможності підприємства на ринку є маркетингова складова, а саме: задоволеність споживачів, позитивний імідж, наявність сильної торговельної марки тощо;

в основі конкурентоспроможності підприємства лежить конкурентоспроможність продукції або послуг, яку воно виготовляє або надає, проте ці категорії хоч і є взаємопов'язаними, але не тотожними.

В рамках попередніх тверджень варто додатково наголосити на тому, що дійсно підприємство не може бути конкурентоспроможним якщо його продукція не користується попитом. Проте, не все залежить від продукції, оскільки подекуди конкурентоспроможність власної продукції підприємства можуть забезпечувати або за рахунок доступу до більш дешевої сировини, або за рахунок її продажу за демпінговими цінами. Істотні відмінності між поняттями конкурентоспроможності товару та підприємства пояснюються так:

- результати оцінки конкурентоспроможності продукції дійсні лише у короткостроковому періоді часу, в той час як конкурентоспроможність підприємства варто розглядати в довгостроковій перспективі;

- конкурентоспроможність продукції є одиничним показником по відношенню до комплексного показника конкурентоспроможності підприємства, тобто конкурентоспроможність продукції розглядається щодо окремих її видів, а конкурентоспроможність підприємств охоплює всю номенклатуру його продукції;

- оцінка конкурентоспроможності підприємств здійснюється або самими підприємствами або їх довіреними особами, в той час як конкурентоспроможність продукції, яка на ринку стає товаром, оцінюється покупцями в момент її реалізації.

Разом з тим, низка провідних вчених в області дослідження конкурентоспроможності підприємств доводять, що дане поняття визначається набором факторів, таких як споживчі властивості товарів, міра їх конкурентної підтримки, характеристики цільових ринків, поведінка споживачів, потенціал і ресурси підприємства тощо. Дані фактори є настільки індивідуальними та різноманітними, а їх значимість може настільки ж суттєво коливатись для кожного підприємства, що виявляється неможливим пропонування універсальних методик їх оцінювання з метою прийняття управлінських рішень. Проте, якщо акцентувати увагу на конкурентних перевагах підприємства, тобто відповідних його характеристиках, що є кращими за аналогічні конкурентів, то є можливість певними чином звужити кількість цих факторів. До основних чинників конкурентоспроможності підприємства на сучасному етапі віднесено такі: ринкова (маркетингова) діяльність, фінансове забезпечення, інноваційна та інвестиційна діяльність, конкурентне середовище функціонування, кон'юнктура ринку, кваліфікація працівників, кваліфікація менеджменту, правові аспекти діяльності, технологія виробництва, якість продукції і/або послуг, наявність стратегічних і тактичних планів підвищення конкурентоспроможності тощо.

У відповідності до досліджень Жан-Жака Ламбена, можемо визначити такі групи забезпечуючих конкурентну перевагу підприємства, серед яких можемо виділити низку ключових факторів, а саме:

- високий рівень якості, що забезпечує додаткову цінність для споживачів за однією з двох основних складових: скорочення затрат споживачів або підвищення рівня ефективності продукції. За рахунок такої конкурентної переваги підприємство отримує додаткові ринкові вигоди у вигляді можливості встановлення більш високих цін;

- зниження витрат підприємства за рахунок підвищення продуктивності виробництва. За рахунок такої конкурентної переваги підприємство отримує вищі прибутки;

- перевага у ключових компетенціях підприємства – це певні особливості у технології або інших сферах підприємства, за рахунок яких підприємство створює унікальну споживчу цінність [8].

Зазначимо, що класифікацією конкурентних переваг, вслід за М. Портером, займався Р.А. Фатхутдінов [13]. Конкурентні переваги він згрупував за такими ознаками: до якої системи належать (рівень країни, рівень підприємства, рівень товару); яка сфера їх виникнення; який зміст конкурентної переваги; які методи її отримання; яка тривалість її реалізації; який кінцевий результат.

Варто погодитись із твердженням Д. Саттона та Т. Кляйна [12], які акцентують увагу на тому, що традиційні підходи до ведення комерційної діяльності передбачають напрацювання уміння копіювання діяльності конкурентів, що підсилюється несуттєвими законодавчими перепонами. З їхньої точки зору завдання підприємства полягає у тому, щоб досягнути такого рівня, коли копіювання його діяльності буде настільки очевидним, що погіршуватиме імідж конкурентів.

Ключове значення конкурентних переваг спостерігається й у формуванні потенціалу підприємства, виходячи із цього варто виділити такі конкурентні переваги, що формують і зміцнюють потенціал підприємства, й такі, що створюються на основі поточного потенціалу [12].

Аналогічно до розподілу конкурентних переваг за потенціалом підприємства можна розглядати їх розподіл й за характером впливу на споживачів. Так, конкурентні переваги можуть формувати поведінку та потреби споживачів і навпаки, можуть формуватися споживачами – дана система відповідає концепції маркетингового управління підприємствами, що сьогодні набуває значного поширення. Також існує класифікація конкурентних переваг, що виходить із рівня їх реалізації. В даному випадку варто виділити світові, національні, регіональні, міжгалузеві та галузеві конкурентні переваги.

Послугуючись концепціями конкурентних систем підприємства його конкурентні переваги можна поділити на такі: що сприяють управлінню попитом (ефективні методи просування і збуту продукції, підвищення продуктивності праці, зменшення затрат на виробництво і збут); що сприяють управлінню запитами споживачів

(формування комплексів маркетингу як оптимальних систем інструментів та дій, що сприяють успіху підприємства на конкретному ринку); що створюються сучасними конкурентними системами (прийоми та методи стратегічного, соціально-етичного, мережевого, партнерського та інших сучасних видів маркетингу). Наведена класифікація конкурентних переваг підприємства не входить у протиріччя з нашими попередніми дослідженнями конкурентоспроможності підприємства, більш того вона дає можливість узагальнити під єдиною назвою усю безмежну кількість специфічних факторів конкурентоспроможності підприємства [7].

Отже, категорія «конкурентоспроможність підприємства» має забезпечуватися його конкурентними перевагами та здатністю завоювати й тривалий час утримувати власну ринкову нішу, що реалізується завдяки ефективному використанню у діяльності підприємств маркетингової концепції.

Зауважимо, що дане твердження забезпечує реалізацію існуючих протилежних наукових підходів, одні з яких ґрунтуються на тому, що більш пріоритетними для конкурентоспроможності є процеси як протікають у внутрішньому середовищі підприємства, а інші – що важливішою є адаптація до зовнішніх умов господарювання, тобто здатності підприємства привести своє внутрішнє середовище у відповідність до зовнішніх умов. В нашому випадку з'єднувальною ланкою між внутрішнім та зовнішнім середовищем підприємства виступає маркетингове управління конкурентоспроможністю. Таким чином, результати проведених досліджень дають змогу стверджувати, що категорія «конкурентоспроможність підприємства» характеризується переліком властивостей, які представлені на рис. 2.

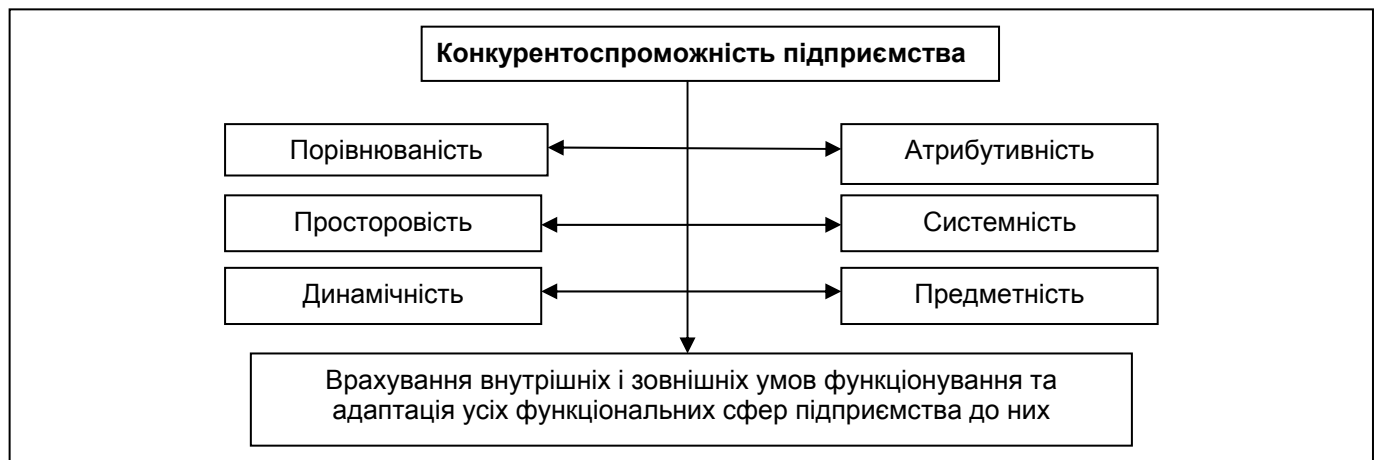

Рисунок 2. Властивості категорії «конкурентоспроможність підприємства» [7].

Порівнюваність вказує на те, що конкурентоспроможність підприємства визначається та досліджується порівняно з реальними конкурентами, які виготовляють аналогічну продукцію чи товари-замінники, функціонують на цьому самому ринку, або порівняння відбувається із ідеальним підприємством (як правило, за умови набуття досліджуванім підприємством монопольного становища на ринку) [7].

Просторовість наголошує на тому, що конкурентоспроможність підприємства визначається у межах певного конкретного ринку, оскільки за рівних умов підприємство може ідентифікуватись як конкурентоспроможне на одному ринку та неконкурентоспроможне – на іншому.

Атрибутивність вказує на виокремлення унікальної характеристики, яка передусім формує конкурентну перевагу підприємства (унікальна продукція, додатковий спектр послуг, оригінальна технологія виробництва, ресурсоекономічність продукції тощо).

Предметність передбачає виокремлення переліку та сукупності параметрів, які формують конкурентоспроможність підприємства, а саме:

- високу якість та низькі ціни на продукцію, учасну техніку та технологію, високу кваліфікацію кадрів, позитивний імідж продукції та бренд підприємства,
- розвинені маркетингові комунікації та канали просування, наявність фінансових можливостей для розвитку, наявність власних площ, будівель,
- споруд та інших основних фондів, наявність патентів на унікальні винаходи,
- використання прогресивних управлінських технологій тощо.

Динамічність вміщує у собі те, що поняття конкурентоспроможності є обмеженим у часі, адже підприємство може бути конкурентоспроможним в одному періоді, і втратити ці позиції в іншому; тобто конкурентоспроможність підприємства не є сталою величиною. Дана властивість вказує також і на те, що дослідження в області конкурентоспроможності потрібно здійснювати безперервно.

Системність передбачає врахування усієї сукупності або максимально можливої кількості параметрів та умов, що формують конкурентоспроможність підприємства, а також взаємозв'язки між ними та взаємовпливи.

Врахування внутрішніх та зовнішніх умов функціонування наголошує на тому, що під час оцінювання, прогнозування та управління конкурентоспроможністю підприємства необхідно враховувати усю сукупність чинників, що вплинули чи потенційно можуть вплинути на її формування.

Зрозуміло, що наведений склад властивостей не є вичерпним, але достатнім, для розкриття сутності поняття конкурентоспроможності підприємства [7].

Дослідивши підходи різних авторів, провівши аналіз еволюції підходів до обраного поняття у світовій економічній думці та з'ясувавши місце даного показника відносно основної мети виробничої діяльності, можна запропонувати наступне визначення:

Конкурентоспроможність підприємства - це спроможність підприємства утримувати та збільшувати свою конкурентну позицію в умовах ринку.

Між економічними категоріями «конкурентоспроможність», «конкурентна перевага» і «конкурентна позиція» прослідковується певний взаємозв'язок. Конкурентна позиція виступає результатом отримання та підтримання протягом достатнього тривалого періоду часу сукупності конкурентних дій та можливих переваг і є поняттям, яке розглядається в момент часу [7].

Конкурентна позиція і конкурентоспроможність підприємства мають двосторонній зв'язок. Інакше кажучи, це – поняття, які розглядаються в різні моменти часу діяльності підприємства на ринку. Конкурентоспроможність є можливістю втілювати на конкурентному ринку певні заходи з відомою метою, а реалізація підприємством можливостей цього втілення є тривалим і обмеженим у часі явищем. Реалізуючись у часі та просторі, ці можливості формують конкурентну позицію, яка оцінюється у певний момент конкретним значенням. Слід зауважити, що між категоріями існує також зворотній зв'язок, оскільки можливості втілення певних заходів ґрунтуються на наявній виробничій, фінансовій і управлінській базі. Тобто, за деякими факторами рівень конкурентоспроможності залежатиме від розміру конкурентної позиції, умовно кажучи – опиратиметься і відштовхуватиметься від неї.

З'ясувавши взаємозв'язок конкурентної позиції та конкурентоспроможності підприємства, можна зробити висновок, що зусилля, які втілює підприємство у конкурентних відносинах на ринку, представляють собою втілену конкурентоспроможність підприємства. Результатом сукупності цих зусиль є конкурентна позиція, яку підприємство займає на ринку

Конкурентоспроможність підприємства ґрунтується на конкурентних перевагах підприємства, визначає спроможність підприємства витримувати конкуренцію на певному ринку, за умови їх використання. В економічній літературі конкурентні переваги часто ототожнюють з можливостями більш ефективно розпоряджатися наявними ресурсами, а не з впровадженням абсолютно нових аспектів діяльності, які б забезпечили суттєвий відрив у порівнянні з конкурентами [7]. Необхідно відзначити, що така аналогія має певні підстави, оскільки сенс конкурентоспроможності, найчастіше, трактується як здатність випереджати суперників у досягненні поставлених комерційних цілей [7].

Висновок. Аналіз досліджень показав, що не існує єдиної думки стосовно розуміння понять конкуренція, конкурентоспроможність та конкурентоспроможність підприємства. Тому немає й єдиних рекомендацій для забезпечення конкурентоспроможності підприємства та підтримці її на високому рівні. Незважаючи на різні підходи і різні бачення визначення конкурентоспроможності підприємства, головним є те, що конкурентоспроможність – найважливіша ланка всієї системи ринкового господарювання. Визначивши сутність поняття конкурентоспроможності підприємства, необхідно його розширити виходячи із галузевих особливостей, які будуть впливати на саме формування конкурентоспроможного стану. Таким чином, дефініція конкурентоспроможності підприємства, на наш погляд, – це реальна та потенційна спроможність підприємства вести активну конкурентну боротьбу, протистояти впливу факторів зовнішнього середовища, виготовляти та збувати конкурентоспроможні товари та/або послуги, здійснюючи ефективну діяльність в умовах ринкових відносин.

Список використаних джерел

1. Василенко В. О. Стратегічне управління: [навч. посіб.] / Василенко В.О. – К.: ЦУЛ, 2003. – 396 с.
2. Должанский І. З. Конкурентоспроможність підприємства: Навч. посібник / І.З. Должанский, Т.О. Загорна. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
3. Друкер Питер Ф. Управление, нацеленное на результаты: [підручник] / Питер Ф. Друкер; пер. с англ. - М.: Технологическая школа бизнеса, 1994. - 200 с.
4. Енциклопедичний словник бізнесмена: менеджмент, маркетинг, інформатика / [під заг. ред. М.І. Молдованова]. – К.: Техніка, 2006. – 856 с.
5. Качалина Л.Н. Конкурентоспособный менеджмент: [підручник] / Л.М. Качалина – М.: Издательство Эксмо, 2006. – 464 с.
6. Кобиляцький Л.С. Управління конкурентоспроможністю: навч. посібник / Л.С. Кобиляцький. – К.: Зовнішня торгівля, 2003. – 304 с.
7. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: [монографія] / за заг. ред. О.Г. Янковського. – Одеса: Атлант, 2013. - 470
8. Ламбен Ж.Ж. Менеджмент ориентированный на рынок: посібник / Ж.Ламбен; под ред. В.Б. Колчанова ; [пер. с англ.]. – СПб.: Питер, 2008. – 800 с.
9. Немцов В. Д. Стратегічний менеджмент: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів] / В.Д. Немцов, Л.Є. Довгань. – К.: ТОВ «УВПК»УксОб», 2004. – 559 с.
10. Перцовский Н.И. Международный маркетинг: Учеб. пособие / Под ред. Н.И. Перцовского. – М.: Высшая школа, 2001. – 239 с.

11. Покропивний С. Ф. Економіка підприємства: підручник / Київський нац. екон. ун-т; заг. ред. С.Ф. Покропивний. - Київ: КНЕУ, 2001. - 526 с.
12. Саттон Д., Кляйн Т. Новая наука маркетинга. Маркетинговое управление предприятием / Д. Саттон, Т. Кляйн. - СПб.: Питер, 2004. - 240 с.
13. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент: [підручник] / Р.А. Фатхутдинов - М.: Маркетинг, 2002. - 892 с.
14. Шершньова З. Є. Стратегічне управління: [навч. посіб.] / З. Є. Шершньова, С. В. Оборська. - К.: КНЕУ, 2006. - С. 66-84
15. Шинкаренко В.Г. Управление конкурентоспособностью предприятия: монографія / В.Г. Шинкаренко, А.С. Бондаренко. - Харьков: Изд-во ХНАДУ, 2003. - 186 с.

References

1. Vasylenko V. O. *Stratehichne upravlinnia [Strategic Management]*. Kyiv: TsUL, 2003. 396.
2. Dolzhanskyi I. Z., Zahorna T. O. *Konkurentospromozhnist pidpriemstva [The Enterprise's Competitive Ability]*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury, 2006. 384.
3. Druker Pyter F. *Upravlenye, natselennoye na rezultaty [Management that Directed on the Results]*. Moscow: Tekhnolohicheskaya shkola byznosa, 1994. 200.
4. Moldovanov M. I. *Entsyklopedychnyi slovnyk biznesmena: menedzhment, marketynh, informatyka [Encyclopedia of a Businessman: Management, Marketing, Informatics]*. Kyiv: Tekhnika, 2006. 856.
5. Kachalya L. N. *Konkurentosposobnyi menedzhment [Competitive Management]*. Moscow: Yzdatelstvo Eksmo, 2006. 464.
6. Kobyliatskyi L. S. *Upravlinnia konkurentospromozhnistiu [Competitive Management]*. Kyiv: Zovnishnia torhivlia, 2003. 304.
7. Yankovskyi O. H. *Konkurentospromozhnist pidpriemstva: otsinka rivnia ta napriamy pidvyshchennia [The Enterprise's Competitive Ability: Assessment of the Level and Directions of Improvement]*. Monograph. Odesa: Atlant, 2013. 470.
8. Lamben Zh. Zh. *Menedzhment oryentyrovannyi na rynek [Management Oriented on the Market]*. Sankt-Peterburg: Pyter, 2008. 800.
9. Niemtsov V. D., Dovhan L. Ye. *Stratehichnyi menedzhment [Strategic Management]*. Kyiv: TOV «UVPK»UksOb», 2004. 559.
10. Pertsovskiy N. Y. *Mezhdunarodnyi marketynh [The International Marketing]*. Moscow: Vysshaia shkola, 2001. 239.
11. Pokropyvnyi S. F. *Ekonomika pidpriemstva [Enterprise Economics]*. - Kyiv: KNEU, 2001. 526.
12. Satton D., Kliain T. *Novaia nauka marketynha. Marketynhovoye upravlenye predpriatyem [Modern Marketing Science. Marketing Management by the Enterprise]*. Sankt-Peterburg: Pyter, 2004. 240.
13. Fatkhutdynov R. A. *Konkurentosposobnost' orhanyzatsyy v usloviakh kryzysa: ekonomika, marketynh, menedzhment [Competitiveness of the Organization in Terms of Crisis: Economics, Marketing, Management]*. Moscow: Marketynh, 2002. 892.
14. Shershnova Z. Ye., Oborska S. V. *Stratehichne upravlinnia [Strategic Management]*. Kyiv: KNEU, 2006. 66-84.
15. Shynkarenko V. H., Bondarenko A. S. *Upravlenye konkurentosposobnostyu predpriatyia [Management by the Enterprise's Competitive Ability]*. Monograph. Kharkov: Izd-vo KhNADU, 2003. 186.

ДАНІ ПРО АВТОРА

Кліменко Інна Миколаївна, викладач кафедри економіки
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, 08401, Україна

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Клименко Инна Николаевна, преподаватель кафедры экономики
ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»
ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий, 08401, Украина

DATA ABOUT THE AUTHOR

Klimenko Inna Mykolaivna, a Lecturer of the Department Economy
SHEE «Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University»
30, Sukhomlynskyi St., Pereiaslav-Khmelnyskyi, Kyiv region, Ukraine, 08401

СТАТИСТИЧНИЙ ОГЛЯД ПРОБЛЕМ РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Коваль С.П.

Предметом статті є дослідження основних проблем ринку праці в Україні шляхом статистичної оцінки динаміки показників цієї сфери у 2010-2015 роках.

У дослідженні використовувались загальнонаукові та спеціальні методи: аналізу динаміки та синтезу, аналогії та порівняння, експертних оцінок тощо.

Результати роботи. На основі дослідження окремих числових характеристик основних показників ринку праці проведено аналіз деяких проблем у сфері зайнятості та безробіття в Україні, а також досліджено основні перспективи їх подальшого можливого розвитку в сучасних умовах.

Результати дослідження можуть бути використані всіма зацікавленими сторонами, у тому числі органами державної виконавчої влади при вдосконаленні механізмів реалізації соціально-економічної політики зайнятості населення та державного регулювання ринку праці України.

Висновки. 1. На сьогодні в Україні існує ряд проблем ефективного розвитку та функціонування ринку праці. До основних проблем слід віднести удосконалення чинного законодавства з метою більш чіткого визначення головного фактора формування робочої сили України – чисельності населення працездатного віку.

2. Відсутність уваги до потенційно економічно активного в складі економічно неактивного населення з боку науки, соціальної політики та політики зайнятості є серйозним стратегічним прорахунком.

3. Враховуючи доволі значний обсяг обороту робочої сили на ринку праці, помітну рухливість переходів від неактивності до зайнятості або безробіття, не викликає сумнівів подальший розвиток досить позитивного розподілу якісних характеристик робочої сили як серед зайнятого, так і безробітного та економічно неактивного населення.

Ключові слова: економічна активність, зайнятість населення, безробіття, оцінка динаміки, числові характеристики, працездатний вік, робоча сила, ринок праці.

СТАТИСТИЧЕСКИЙ ОБЗОР ПРОБЛЕМ РЫНКА ТРУДА В УКРАИНЕ

Коваль С.П.

Предметом статьи является исследование основных проблем рынка труда в Украине путем статистической оценки динамики показателей этой сферы в 2010-2015 годах.

В исследовании использовались общенаучные и специальные методы: анализа динамики и синтеза, аналогии и сопоставления, экспертных оценок и др.

Результаты работы. На основе исследования отдельных числовых характеристик основных показателей рынка труда проведен анализ некоторых проблем в сфере занятости и безработицы в Украине, а также исследованы основные перспективы их дальнейшего возможного развития в современных условиях.

Результаты исследования могут быть использованы всеми заинтересованными сторонами, в том числе органами государственной исполнительной власти при усовершенствовании механизмов реализации социально-экономической политики занятости населения и государственного регулирования рынка труда Украины.

Выводы. 1. На сегодня в Украине существует ряд проблем эффективного развития и функционирования рынка труда. К основным проблемам следует отнести усовершенствование действующего законодательства с целью более четкого определения главного фактора формирования рабочей силы Украины – численности населения трудоспособного возраста.

2. Отсутствие внимания к потенциально экономически активному в составе экономически неактивного населения со стороны науки, социальной политики и политики занятости является серьезным стратегическим просчетом.

3. Учитывая довольно значительный объем оборота рабочей силы на рынке труда, заметную подвижность переходов от неактивности к занятости или безработице, не вызывает сомнения дальнейшее развитие достаточно положительного распределения качественных характеристик рабочей силы как среди занятого, так и безработного и экономически неактивного населения.

Ключевые слова: экономическая активность, занятость населения, безработица, оценка динамики, числовые характеристики, трудоспособный возраст, рабочая сила, рынок труда.

A STATISTICAL OVERVIEW OF THE LABOR MARKET PROBLEMS IN UKRAINE

Koval' S.P.

The subject of article is a research of the major problems of the labor market in Ukraine by statistical evaluation of dynamics of the indicators of this sphere in 2010-2015.

In the research were used to general scientific and special methods: analysis of dynamics and synthesis, analogies and comparisons, expert assessments, etc.

The results of work. Based on the research of individual numerical characteristics of the key indicators of the labor market analysis to some problems in the sphere of employment and unemployment in Ukraine, and also investigated the main prospects for their further development possible in modern conditions.

Results of the research can be used by all interested parties, including organs of State executive power in improving the mechanisms for the implementation of socio-economic policy of employment and State regulation of the labor market of Ukraine.

The conclusions. 1. At present, in Ukraine there are a number of problems for the effective development and functioning of the labor market. The main problems include the improvement of the existing legislation with the aim of a more clear definition of the main factor of the formation of the labor force – population of working age.

2. Lack of attention to the potentially economically active part of the economically inactive population by science, social policy and employment policy is a serious strategic miscalculation.

3. Given fairly large volume turnover workforce on the labor market, considerable mobility transitions from inactivity to employment or unemployment, no doubt the further development of fairly positive qualitative characteristics of distribution of labor among employed and unemployed and economically inactive population.

Key words: economic activity, employment, unemployment, evaluation of dynamics, numerical characteristics, population of working age, labor force, labor market.

Постановка проблеми. У 2014-2016 роках державна політика України формувалась під впливом низки негативних факторів, основними з яких були:

- нестабільна економічна та політична ситуація в країні;
- військовий конфлікт на сході України;
- масове переміщення громадян із зони конфлікту.

У результаті економічних дисбалансів і наслідків військового конфлікту на сході країни ситуація на ринку праці є напруженою. Поряд з певним поліпшенням ситуації у сфері зайнятості населення існують значні проблеми, які потребують розв'язання. Насамперед це стосується недостатньої економічної активності населення, сюди ж слід додати кількісно-якісний дисбаланс між попитом і пропонуванням робочої сили, низький рівень якості кваліфікації осіб, які шукають роботу тощо.

Зокрема, серед основних причин недостатньої економічної активності населення найвагомішими є: значне відставання ціни робочої сили від її вартості, незадовільні умови праці, недосконалість механізмів державної підтримки підприємницької ініціативи громадян і створення сприятливого підприємницького середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування та розвитку ринку праці, механізму його дії, причини виникнення безробіття і т. ін. знайшли висвітлення в численних працях науковців, дослідженнях вчених-економістів і соціологів: З.П. Бараник, Д.П. Богині, В.С. Васильченка, М.І. Долішнього, Т.М. Кір'ян, Г.І. Купалової, Е.М.Лібанової, В.В. Онікієнка, Л.Г. Рождественської, В.А.Савченка, Г.Г. Трофімової, О.М. Уманського, В.М. Шамоти, Л.С. Шевченко та ін.

Але на даний час в Україні бракує наукових праць, в яких би був присутній комплексний підхід до статистичного вивчення ринку праці, його динаміки та якісних особливостей в сучасних умовах розвитку [1, 2].

Метою статті є дослідження основних проблем ринку праці в Україні шляхом статистичної оцінки динаміки показників цієї сфери у 2010-2015 роках, аналіз деяких проблем у сфері зайнятості та безробіття в Україні, а також дослідження основних перспектив їх подальшого можливого розвитку в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Загалом чисельність економічно активного населення віком 15–70 років за період 2010-2015 років зменшилась на 2796,2 тис. осіб, або на 13,4% і становила в 2015 році близько 18,1 млн. осіб (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції). Зменшилась, у тому числі, чисельність економічно активного населення як серед чоловіків, так і серед жінок – відповідно на 1220,5 та 1575,7 тис. осіб або на 11,3% та 15,5%; а також як у міських поселеннях, так і в сільській місцевості (відповідно на 1880,6 та 915,6 тис. осіб або на 13,1% та 13,9%). Крім цього, зменшилась у 2015 році порівняно з 2010 роком і чисельність економічно активного населення працездатного віку на 1768 тис. осіб або на 9,2% [3].

Рівень економічної активності населення віком 15-70 років у відсотках до чисельності всього населення відповідної вікової групи становив у 2015 році 62,4%, знизившись при цьому на 1,2 в.п. порівняно з 2010 роком, у тому числі серед чоловіків – на 0,2 в.п. (69,2%), серед жінок – на 2,2 в.п. (56,2%).

Згідно з даними Держстату України, у 2015 році чисельність зайнятого населення віком 15–70 років зменшилась порівняно з 2010 роком на 2737 тис. осіб, або на 14,3% і становила понад 16,4 млн. осіб, у тому числі, серед чоловіків вона зменшилась на 1167,4 тис. осіб (8570,8 тис. осіб), а серед жінок – на 1569,6 тис. осіб (7872,4 тис. осіб). Кількість зайнятого населення працездатного віку зменшилась за цей період на 1709,5 тис. осіб, або на 9,8% і в 2015 році становила близько 15,7 млн. осіб. Рівень зайнятості населення віком 15–70 років знизився із 58,4% в 2010 році до 56,7% в 2015 році, а рівень зайнятості населення працездатного віку – з 65,5% до 64,7% відповідно. Упродовж 2010 – 2015 років зменшилась, в тому числі, чисельність зайнятого населення віком 15–70 років у міських поселеннях і в сільській місцевості – відповідно на 1763,2 тис. осіб (на 13,5%) та на 973,8 тис. осіб (на 15,9%).

Регіональні рівні зайнятості населення упродовж 2015 року представлено на рис.1.

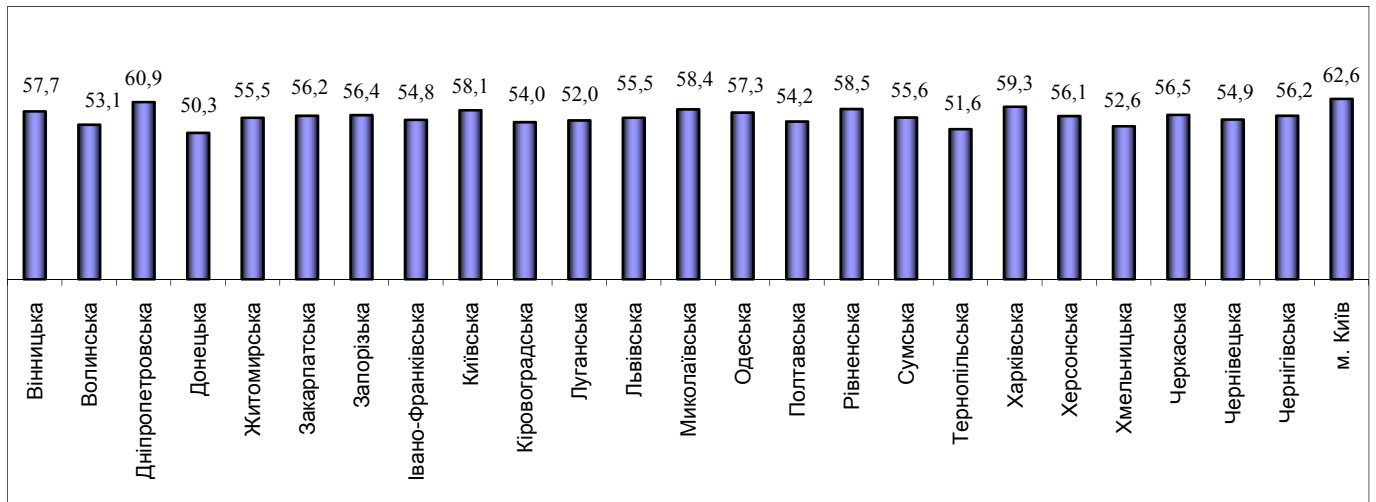

Рисунок 1. Рівні зайнятості населення у регіонах України у 2015 році, %

Протягом 2014-2015 року зазначений показник зріс у 11 областях – Вінницькій (з 56,3% до 57,7%), Дніпропетровській (з 60,2% до 60,9%), Івано-Франківській (з 53,9% до 54,8%), Київській (з 56,9% до 58,1%), Луганській (з 52,0% до 54,6%), Львівській (з 55,3% до 55,5%) Миколаївській (з 57,3% до 58,4%), Одеській (з 56,7% до 57,3%), Рівненській (з 57,2% до 58,5%), Харківській (з 59,0% до 59,3%), Черкаській (з 56,3% до 56,5%) та знизився у решті – 14 регіонах.

Чисельність безробітних у 2015 році становила 1,7 млн. осіб. Рівень безробіття (за методологією МОП) протягом 2015 року у порівнянні з відповідним періодом 2014 року зменшився на 0,2% та становив 9,1%. Протягом 2014-2015 року зазначений показник знизився у 12 регіонах України, зокрема у Вінницькій (з 10,5% до 8,9%), Волинській (з 9,9% до 9,8%), Дніпропетровській (з 8,0% до 7,2%), Житомирській (з 11,5% до 11,3%), Київській (з 8,0% до 6,4%), Львівській (з 8,6% до 8,2%), Миколаївській (з 9,1% до 8,9%), Одеській (з 6,7% до 6,5%), Рівненській (з 10,6% до 9,9%), Харківській (з 7,8% до 7,1%) та зріс у решті – 13 регіонах (рис.2).

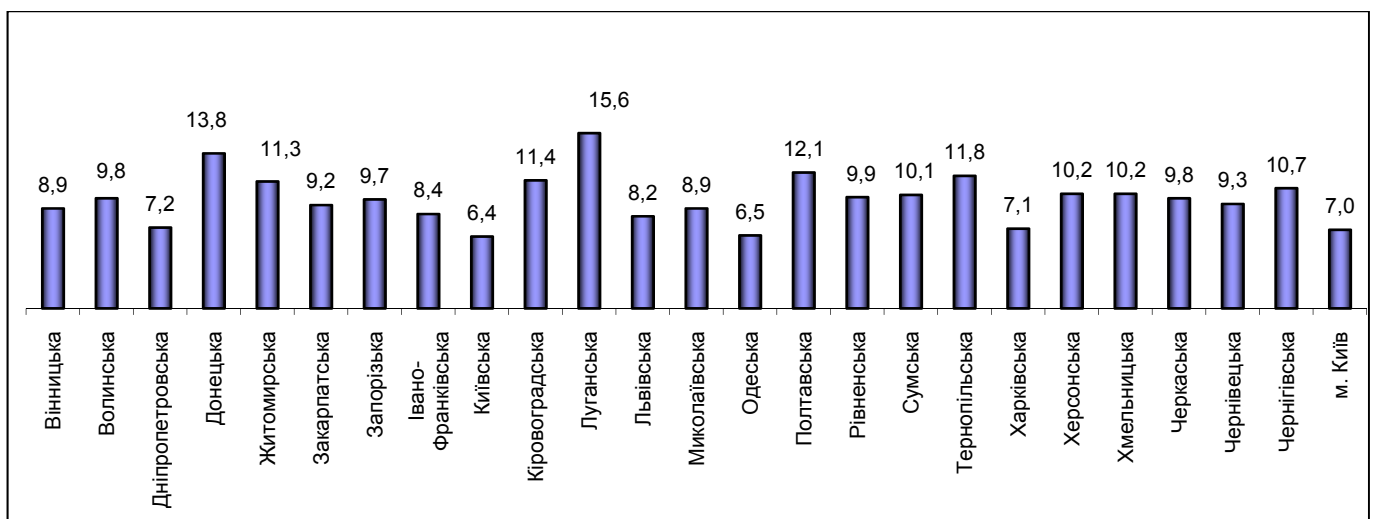

Рисунок 2. Рівень безробіття за методологією МОП у регіонах України у 2015 році, %

Позитивним явищем стало те, що чисельність безробітного населення віком 15–70 років, визначена за методологією МОП, у 2015 році зменшилась, порівняно з 2010 роком, на 59,2 тис. осіб, або на 3,5% і становила понад 1,6 млн. осіб (безробітне населення майже повністю складалось із безробітних громадян працездатного віку). Проте, рівень безробіття населення зазначеної вікової групи за означений період зріс на 0,9 в.п. і становив у 2015 році 9,1% економічно активного населення віком 15–70 років; рівень безробіття населення працездатного віку збільшився на 0,6 в.п. і становив в означеному 2015 році 9,5% економічно активного населення працездатного віку. При цьому за означений період спостерігалось зменшення безробітного населення віком 15–70 років як серед чоловіків (на 53,1 тис. осіб або на 5,2%), так і серед жінок (на 6,1 тис. осіб або на 0,9%), а також у міських поселеннях (на 117,4 тис. осіб або на 9,5%), а от у сільській місцевості його кількість, навпаки, зросла (на 58,2 тис. осіб або на 12,3%).

Водночас за період із 2010 року по 2015 рік також зменшилась чисельність економічно неактивного населення (складається із пенсіонерів, студентів денної форми навчання, осіб, які виконують сімейні обов'язки, осіб працездатного віку, які зневірилися знайти роботу або вважають, що немає підходящої

роботи, та не знають де і як її шукати, інших осіб, які не мали необхідності у працевлаштуванні): економічно неактивного населення віком 15–70 років – на 1019,5 тис. осіб, або на 8,5%, в тому числі економічно неактивного населення працездатного віку – на 572,9 тис. осіб, або на 7,6%. Їх чисельність становила в 2015 році, відповідно, понад 10,9 млн. осіб та 6,9 млн. осіб.

За віковими групами населення в 2015 році найбільші обсяги зменшення кількості зайнятого населення у порівнянні з 2014 роком спостерігались серед осіб віком 15–24, 25–29 та 60–70 років (відповідно, на 16,4%, 11,1% і 11,1%), найменші обсяги – серед осіб віком 50–59 та 35–39 років (на 6,9% і 7,4% відповідно). Рівень зайнятості населення найбільше знизився серед осіб віком 15–24 роки (відповідно, на 1,3 в.п.). Найвищий рівень зайнятості населення в означеному році спостерігався серед осіб віком 35–39 та 40–49 років (відповідно, 79,1% і 78,6%), а найнижчий – серед осіб віком 15–24 та 60–70 років (28,2% і 14,5% відповідно) [3].

За період 2014-2015 року спостерігалось зменшення кількості економічно активного та зайнятого населення віком 15–70 років у переважній більшості регіонів країни. У найбільших обсягах зменшилась, порівняно з 2014 роком, кількість економічно активного, зайнятого населення зазначеної вікової групи, а також кількість зайнятого населення працездатного віку, в Луганській (відповідно, на 63,4%, 65,1% і 66,3%) і Донецькій областях (55,4%, 56,8% і 57%). Зростання зазначених показників спостерігалось в Івано-Франківській (2,3%, 1,9% і 2,8%), Рівненській (1,6%, 2,5% і 1,5%), Миколаївській (1,2%, 1,4% і 2%), Київській (0,5%, 2,2% і 2,6%), Одеській (0,4%, 0,7% і 1,3%), Вінницькій областях (0,3%, 2% і 3,4%) [3].

У зазначеному році найвищий рівень зайнятості населення віком 15–70 років спостерігався в м. Києві, Дніпропетровській, Харківській, Рівненській, Миколаївській, Київській, Вінницькій, Одеській областях (62% – 57,3%), а найнижчий – в Донецькій, Тернопільській, Хмельницькій, Волинській, Кіровоградській областях (50,3% – 54%); рівень зайнятості населення працездатного віку найвищим був у Дніпропетровській і Харківській областях, м. Києві, Миколаївській, Київській, Черкаській, Вінницькій, Одеській, Херсонській та Запорізькій областях (70,9% – 65%), найнижчим – у Чернівецькій, Тернопільській, Донецькій, Волинській, Івано-Франківській, Рівненській, Хмельницькій, Житомирській, Кіровоградській, Закарпатській, Полтавській, Львівській та Сумській областях (56,3% – 64%).

Згідно з даними показників зайнятості та безробіття за видами економічної діяльності в 2015 році найбільша частка зайнятих від загальної кількості зайнятого населення віком 15–70 років здійснювала свою професійну діяльність в оптовій та роздрібній торгівлі, сфері ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (21,4%), сільському, лісовому та рибному господарстві (17,5%), промисловості (15,7%) та освіті (9,1%). Водночас і серед безробітного населення віком 15–70 років (за методологією МОП) переважали такі види економічної діяльності, як промисловість (21%), оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів (20,3%), сільське, лісове та рибне господарство (14,4%), будівництво (11,8%), транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (5,7%) та освіта (5,5%) [3].

Суттєве погіршення в 2015 році соціально-економічної ситуації в країні зумовило зменшення, порівняно з 2014 роком, кількості зайнятого населення віком 15–70 років в усіх видах економічної діяльності, крім державного управління й оборони, обов'язкового соціального страхування (зростання на 1,6%). Найбільші обсяги зменшення кількості зайнятого населення спостерігались у фінансовій та страховій діяльності (на 15,1%), будівництві (на 14%), в оптовій та роздрібній торгівлі, сфері ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (11,5%), промисловості (на 11,2%), діяльності у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування (10,7%), у транспорті, складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності (10,4%), а також у тимчасовому розміщенні й організації харчування (10,3%) [3].

Чисельність формально зайнятого населення у 2015 році складала понад 12,1 млн. осіб або 73,8% від загальної кількості зайнятого населення віком 15–70 років. В тому числі у розподілі за статтю більшими є показники частки формальної порівняно із загальною зайнятістю серед жінок (77,5%), у розподілі за місцем проживання – у міських поселеннях (81,3%), за віковими групами – у віці 40–59 років (76%), за рівнем освіти – з повною вищою освітою (90%).

Чисельність неформально зайнятого населення віком 15–70 років у 2015 році становила понад 4,3 млн. осіб, або 26,2% від загальної кількості зайнятого населення, в тому числі у розподілі за статтю більшими є показники частки неформальної порівняно із загальною зайнятістю серед чоловіків (29,5%), у розподілі за місцем проживання – у сільській місцевості (42,6%), за віковими групами – у віці 60–70 років (37,2%), за рівнем освіти – з початковою загальною освітою або без освіти (75,6%) [3].

Найбільш поширеною у 2015 році була зайнятість у формальному секторі економіки (понад 14,2 млн. осіб або 86,4% від загальної зайнятості), в тому числі формально зайнятих у формальному секторі працювало 85,4%. У розрізі видів економічної діяльності формально зайняте населення переважало в 2015 році в промисловості та інших видах (64%), неформально зайняте – в сільському, лісовому та рибному господарстві (40,2%), в оптовій та роздрібній торгівлі, сфері ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (21,8%), а також будівництві (15,3%) [3].

Тобто, неформальний сектор економіки був єдиним місцем праці майже для кожної другої особи з числа зайнятих сільських жителів. Проте, у міських поселеннях зайнятість у цьому секторі не набула таких масштабів завдяки більш сприятливій кон'юктурі ринку праці та наявності попиту на робочу силу в офіційному секторі.

За станом на 1 серпня 2016 р. чисельність наявного населення в Україні, за оцінкою Держстату України, становила 42650,2 тис. осіб. При цьому упродовж січня–липня 2016р. чисельність населення зменшилася на 110,3 тис. осіб. На 01.01.2016 року чисельність постійного населення України у віці 15–64 років (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя) становила близько 29,3 млн. осіб із загальної чисельності населення 42,6 млн. осіб, тобто 68,8%. Також слід врахувати чисельність економічно неактивних громадян (тих, хто у зв'язку із станом здоров'я або з інших соціально-економічних причин не виходить на ринок праці), яка у 2015 році склала близько 11 млн. осіб (близько 25,8% всього населення України). Найбільша кількість економічно неактивного населення віком 15–70 років спостерігалась серед жінок (61,1%). Переважну більшість осіб у структурі економічно неактивного населення за причинами економічної неактивності в 2015 році (як і в попередні роки) становили пенсіонери (53,3%), учні і студенти денної форми навчання (22,3%) та особи, що виконують сімейні обов'язки (18,9%) – разом 94,5%.

Важливо зазначити, що в 2015 році спостерігалось зменшення, порівняно з 2014 роком, частки кількості осіб (переважно працездатного віку), які зневірилися у можливості знайти роботу (на 0,2 в.п. до 1%) [2].

Як відомо, головним чинником формування робочої сили України є чисельність населення працездатного віку: нижню межу працездатного віку визначає модальний вік закінчення первинної професійно-освітньої підготовки, а верхню – реальний вік припинення трудової діяльності за умови набуття права на повну пенсію (20-60 років).

Загалом кількість безробітних осіб віком 15-70 років (за методологією МОП) у 2015 році становила 1654,7 тис. осіб (89,6% до 2014 року), в тому числі 962,5 тис. чоловіків та 692,2 тис. жінок. Найбільша кількість безробітних осіб цієї вікової категорії була серед чоловіків та міського населення (відповідно, 58,2% і 67,8% від кількості всього безробітного населення). Найбільш поширеними причинами незайнятості (безробіття) населення віком 15–70 років у 2015 році були наступні: звільнення за власним бажанням та за згодою сторін (28,9% від кількості всього безробітного населення), вивільнення з економічних причин (27,8%), неможливість працевлаштуватися після закінчення загальноосвітніх та вищих навчальних закладів I – IV рівнів акредитації (16,4%). Із загальної кількості безробітного населення 97,7% безробітних громадян (1617,4 тис. осіб) шукали роботу або намагались організувати власну справу. З них більше половини безробітних осіб віддавало перевагу таким способам пошуку роботи, як використання особистих зв'язків (37%) та звернення за сприянням у працевлаштуванні до Державної служби зайнятості (27,5%). Перший спосіб пошуку роботи найбільше був поширений серед безробітних осіб із числа громадян, що проживають у сільській місцевості, та чоловіків (відповідно, 41,1% і 41,6% безробітних осіб), другий спосіб пошуку роботи – серед безробітних осіб із числа жінок та мешканців сільської місцевості (користувалися ним, відповідно, 35,3% і 35,5% безробітних осіб) [3].

У 2015 році порівняно з 2014 роком спостерігалась тенденція щодо збільшення до 25,9 тис. осіб у вигляді попиту або потреби роботодавців на працівників (на 36,3%), а отже, зменшення навантаження зареєстрованих безробітних громадян на одне вільне робоче місце (посаду) до 19 осіб (на 26,3%). Однак це не призвело до усунення диспропорції між попитом на робочу силу та її пропозицією, яка складає перевищення пропозиції над попитом у 19 разів (табл. 1).

Таблиця 1. Попит і пропозиція робочої сили в 2015 році (на кінець року)

Найменування показника	Значення показника				
	в абсолютному вимірі	у відсотках до:		відхилення (+; -) % порівняно з:	
		2014р.	2010 р.	2014 р.	2010 р.
1. Чисельність безробітних громадян, зареєстрованих у Державній службі зайнятості України, тис. осіб	490,8	104,4	114,9	4,4	14,9
2. Потреба роботодавців у працівниках для заміщення вільних робочих місць (посад), тис. осіб	25,9	136,3	246,7	36,3	146,7
3. Навантаження зареєстрованих безробітних громадян на одне вільне робоче місце (посаду), осіб	19,0	73,7	46,3	-26,3	-53,7

Джерело: [3].

Дещо позитивно можна сказати про зменшення навантаження зареєстрованих безробітних на 10 вільних робочих місць (вакантних посад) у 2016 році. Так, у цілому по країні воно зменшилося із 87 осіб на кінець липня 2016р. до 66 осіб на кінець серпня.

Проте, наявність структурної диспропорції між попитом та пропозицією робочої сили, а також незадовільні якісні характеристики вільних робочих місць (посад) у частині оплати найманої праці є чинниками, що не приваблюють кваліфікованих працівників до роботи на таких робочих місцях, а отже, обмежують можливості працевлаштування безробітних громадян і задоволення потреби роботодавців у працівниках.

Слід також зазначити, що роботодавців не влаштовує значна кількість безробітних громадян в якості потенційних працівників унаслідок особливих вимог виробництва до рівня кваліфікації та досвіду роботи, а вирішення проблеми укомплектування вільних робочих місць (посад) висококваліфікованими працівниками ускладнюється через незадовільні якісні характеристики значної кількості цих претендентів.

Неузгодженість рівня підготовки бажаючих знайти роботу з вимогами ринку – не єдина проблема, пов'язана із системою професійної підготовки кадрів. Якість пропозиції робочої сили часто не відповідає сучасним вимогам професійно-освітньої сфери, мобільності та економічної активності загалом. Наслідком незбалансованості пропозиції робочої сили із попитом на неї є високий рівень безробіття, зокрема прихованого та часткового, а також значна частка безробітних, які не мають роботи понад 1 рік.

Висновки. Таким чином, на сьогодні в Україні існує ряд суттєвих проблем ефективного розвитку та функціонування ринку праці. До основних проблем слід віднести удосконалення чинного законодавства з метою більш чіткого визначення головного фактора формування робочої сили України – чисельності населення працездатного віку: нижню межу працездатного віку визначає модальний вік закінчення первинної професійно-освітньої підготовки, а верхню – реальний вік припинення трудової діяльності за умови набуття права на повну пенсію.

Відсутність уваги до потенційно економічно активного в складі економічно неактивного населення з боку науки, соціальної політики та політики зайнятості є серйозним стратегічним прорахунком. Це має бути виправлено, якщо державна політика обирає орієнтацію на гнучкий та інноваційно орієнтований ринок праці.

Враховуючи доволі значний обсяг обороту робочої сили на ринку праці, помітну рухливість переходів від неактивності до зайнятості й безробіття, не викликає сумнівів подальший розвиток досить позитивного розподілу якісних характеристик робочої сили як серед зайнятого, так і безробітного та неактивного населення. Це означає, що українська економіка може виявитися здатною до ефективного відбору, працевлаштування та утримання найякісніших кадрів.

Список використаних джерел

1. Коваль С.П. Механізм державного регулювання ринку праці / С.П. Коваль. // *Економічний вісник університету: Збірник наукових праць учених та аспірантів*. – Вип. 29/1. – 2016. – С.243-249.
2. Інформаційно-аналітичний портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gdip.com.ua/>.
3. Економічна активність населення України 2015: Стат.збірник /Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

References

1. Koval' S.P. Mehanizm Derzhavnogo Reguluvannya Rynku Praci. *Economichnyj visnyk universytetu: Zbirnyk naukovykh prac' uchenykh ta aspirantiv (Economic Bulletin of the University: A collection of scientific works of scientists and graduate students)*. – Issue 29/1. – 2016. – P. 243-249.
2. Informaciyno-analitychnyj portal.: <http://www.gdip.com.ua/>.
3. *Economichna Actyvnist' Naselennya Ukrainy 2015: Stat. Zbirnyk (Stat.Bulletin) /Derzhavna Sluzhba Statystyky Ukrainy*.: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Коваль Світлана Петрівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри політичної економії ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Коваль Светлана Петровна, кандидат экономических наук, доцент кафедры политической экономии ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»

DATA ABOUT THE AUTHOR

Koval' Svitlana Petrivna, Ph.D. in Economical Sciences, Docent of Chair of Political Economy SHEE «Pereyaslav-Khmel'nyc'kyi State Pedagogic University named Grygoriy Skovoroda»

УДК 33: [346.27:655.4(477)(091)]

РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ СТРУКТУРИ КООПЕРАТИВНОГО ВИДАВНИЦТВА «УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИК» У КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ЕКОНОМІЧНОЇ ІСТОРІЇ

Костик Є.П.

Предметом дослідження є організаційна та економічна структура кооперативного видавництва «Український робітник».

Мета наукового дослідження полягає у вивченні, через призму економічної історії, розвиток організаційної та економічної структури кооперативного видавництва «Український робітник».

Методи дослідження. Усі компоненти дослідження базуються на основних принципах – науковості, історизму, об'єктивності, системності, розвитку, пріоритету конкретної істини, плюралізму, а також методах пізнання соціально-економічних процесів суспільного розвитку – аналізу,

синтезу, проблемно-хронологічний, порівняльно-аналітичний, археографічний, ретроспективний, статистичний, системного та комплексного підходу.

Методологія проведення роботи. Основні положення і розробки економічної історії та історії економічної думки; праці вітчизняних та зарубіжних учених і практиків в означеній сфері.

Результати роботи. У контексті означеної проблематики ми спробували розглянути розвиток організаційної та соціально-економічної структури кооперативного видавництва «Український робітник», через призму економічної історії.

Галузь застосування результатів. Результати даного дослідження можуть бути застосовані у сфері вивчення проблем економічної історії та історії економічної думки.

Висновки. Таким чином, констатуючи розглянутий нами вище факт – створення та діяльності кооперативного видавництва «Український робітник», дає можливість охарактеризувати особливості формування організаційної структури видавництва, розкрити соціально-професійний склад засновників та членів, проаналізувати систему ведення кооперативного способу господарювання на засадах пайового підприємства. Слід зазначити, що в Україні на сучасному етапі розвитку системи ринкової економіки де домінують різні форми власності, національна видавнича галузь перебуває у край важкому становищі. Досі йде пошук ефективної моделі розвитку національного книговидавництва, то ж чому б не звернутися до власного історичного досвіду.

Ключові слова: кооперативне видавництво, структура видавництва, правління, редакційний відділ, комерційний відділ, фінансовий відділ, торгівельний відділ, відділ управління справами, збутово-торгівельне підприємство, господарська структура, матеріальна база, організаційна мережа, торгівельні обороти.

РАЗВИТИЕ ОРГАНИЗАЦИОННОЙ И ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ КООПЕРАТИВНОГО ИЗДАТЕЛЬСТВА «УКРАИНСКИЙ РАБОЧИЙ» В КОНТЕКСТЕ ИЗУЧЕНИЯ ПРОБЛЕМ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ИСТОРИИ

Костик Е.П.

Предметом исследования является организационная и экономическая структура кооперативного издательства «Украинский рабочий».

Цель научного исследования заключается в изучении, через призму экономической истории, развитие организационной и экономической структуры кооперативного издательства «Украинский рабочий».

Методы исследования. Все компоненты исследования базируются на основных принципах – научности, историзма, объективности, системности, развития, приоритета конкретной истины, плюрализма, а также методах познания социально-экономических процессов общественного развития – анализа, синтеза, проблемно-хронологический, сравнительно-аналитический, археографический, ретроспективный, статистический, системного и комплексного подхода.

Методология проведения работы. Основные положения и разработки экономической истории и истории экономической мысли; труды отечественных и зарубежных ученых и практиков в указанной сфере.

Результаты работы. В контексте обозначенной проблематики мы попытались рассмотреть развитие организационной и социально-экономической структуры кооперативного издательства «Украинский рабочий», через призму экономической истории.

Область применения результатов. Результаты данного исследования могут быть применены в области изучения проблем экономической истории и истории экономической мысли.

Выводы. Таким образом, констатируя рассмотрен нами выше факт – создания и деятельности кооперативного издательства «Украинский рабочий», дает возможность охарактеризовать особенности формирования организационной структуры издательства, раскрыть социально-профессиональный состав учредителей и членов, проанализировать систему ведения кооперативного способа хозяйствования на основе долевого предприятия. Следует отметить, что в Украине на современном этапе развития системы рыночной экономики где доминируют различные формы собственности, национальная издательская отрасль находится в крайне тяжелом положении. До сих пор идет поиск эффективной модели развития национального книгоиздания, то почему бы не обратиться к собственному историческому опыту.

Ключевые слова: кооперативное издательство, структура издательства, правление, редакционный отдел, коммерческий отдел, финансовый отдел, торговый отдел, отдел управления делами, сбытовой торговое предприятие, хозяйственная структура, материальная база, организационная сеть, торговые обороты.

DEVELOPMENT OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC STRUCTURE OF THE COOPERATIVE PUBLISHING «UKRAINIAN WORKER» IN THE STUDY OF ISSUES ON ECONOMIC HISTORY

Kostyk Ye.P.

The subject of research is the organizational and economic structure of the cooperative publishing «Ukrainian worker».

The purpose of research is to study the development of organizational and economic structure of the cooperative publishing «Ukrainian worker» in the light of economic history.

Methods of research. All components of the study are based on fundamental principles – scientific, historicism, objectivity, system, development, priority of concrete verity, pluralism; and also the methods of knowledge of social and economic processes of social development – analysis, synthesis, problem-chronological, comparative analytical, archaeological, retrospective, statistical, a systematic and integrated approach.

Methodology of work. The main principles and developments on economic history and the history of economic thought; the works of domestic and foreign scientists and practitioners in this field.

The results of work. In the context of the defined problem, we tried to consider the development of organizational and socio-economic structure of the cooperative publishing «Ukrainian worker» in the light of economic history.

Practical Implications. The results of this study can be used in studying issues of economic history and the history of economic thought.

Conclusions. Thus, the considered above fact, namely the making and activities of the cooperative publishing «Ukrainian worker», permits to characterize the features of the formation organizational structure of publishing, to consider social and professional founders and members, to analyze a system of cooperative management based on a share company. It should be noted that in Ukraine at the present stage of development of the market economy where is dominated by various forms of ownership, a national publishing industry is in a difficult situation. The search of an effective model of the national book publishing is an actual today, and so in our research we pay particular attention to own historical experience.

Key words: a cooperative publisher, a structure of publishing house, management, the editorial department, the commercial department, the financial department, the trading department, the department of administrative, a marketing-trade enterprise, economic structure, financial base, organization network, trading turnovers.

Актуальність теми. Відродження кооперативного руху в Україні та реформування економічно-господарських підвалин суспільного життя, вимагають наукового обґрунтування їх соціальних наслідків, відтак постає необхідність виваженого й всебічного вивчення власного історичного досвіду. Становлення та функціонування кооперативних видавництв в роки НЕПу залишається малодослідженою проблемою, вивчення якої має важливе науково-пізнавальне і суто практичне значення, поза як їхня діяльність вирізняється неабияким досвідом роботи в культурно-освітньому і духовному житті українського суспільства 20-х рр. XX ст. [1, с.5].

Ступінь дослідження проблеми. Довгий час ця проблема залишалася поза увагою істориків, тому, що містить суперечливі тенденції історичного розвитку тієї епохи. За радянської влади наукова проблема з питань створення кооперативних видавництв не досліджувалася хоча у деяких авторів про неї згадувалося – А. Козаченко, Г. Абрамов, В. Динкевич, Е. Добрий, Л. Гольденберг, А. Подгорнова, Н. Малихін, Р. Машталіп ті ін. У вітчизняній науковій літературі досить мало робіт, які б висвітлювали діяльність кооперативних видавництв побіжно ці питання вивчалися у працях таких авторів, як Т. Ківшар, С. Бабенко, М. Тимошик, В. Кізюн, Я. Ісаєвич, Є. Костик. Слід зазначити, що дана проблематика продовжує привертати увагу наукового співтовариства, тому є актуальною, адже окремі її аспекти залишаються невирішеними. Актуальність означеної проблематики, її недостатнє теоретичне вивчення та практичне значення зумовили головну мету і завдання дослідження.

Мета дослідження полягає у вивченні, через призму економічної історії, розвиток організаційної та економічної структури кооперативного видавництва «Український робітник».

Виклад основного матеріалу. Кооперативні видавництва як складова видавничої галузі УСРР почали з'являтися на початку 1920-х рр. Створенню та діяльності центральної мережі кооперативних видавництв слугували законодавчі акти, які були прийняті радянським урядом. За допомогою встановлених законами норм визначався правовий статус кооперативних видавництв, регулювалася їхня діяльність у видавничій сфері. Основні законодавчі акти, що приймалися вищими інстанціями, носили загальний характер і стосувалися кооперації у цілому. Їхньою конкретизацією займалися Наркомати, які у свою чергу видавали інструкції Головкооперкому, через який контролювалася робота всіх кооперативних об'єднань, у тому числі й кооперативних видавництв.

Видавництво «Український Робітник», було засноване внаслідок об'єднання двох видавництв: кооперативного видавництва «Робітник Донбасу» та профспілкового «Укрпрофвидат». Статут видавництва зареєстрував Головний кооперативний комітет 4 липня 1925 р. [2, арк. 9]. Цілі, які ставило перед собою видавництво, це в першу чергу широке розповсюдження серед членів робітничих союзів популярної літератури з питань профспілкового руху шляхом видання книг, газет та журналів. Друковану продукцію видавництво «Український Робітник» видавало українською, російською та іншими мовами [3, арк. 1].

Статут видавництва чітко визначав систему органів управління та контролю, куди входили загальні збори пайовиків, або збори уповноважених, рада, правління та ревізійна комісія [2, арк. 7].

Структура видавництва та її форми керівництва мали свої особливості. Так, за своєю формою структури видавництво було двоступеневим механізмом, що складалося з безпосередньо правління та філії видавництва.

Постійним керівним органом кооперативного видавництва було правління, яке виконувало функції виконавчого органу згідно з статутом. Цей структурний елемент займався поточними справами видавництва,

виступав його представником на випадок укладання угод. Правління напроцьовувало правила, інструкції, отримувало та видавало належні видавництву кошти, укладало угоди, видавало векселі, доручення та інші види зобов'язань, обирало голову правління, формувало штат та звільнювало працівників, готувало звіт та баланси оборотів на кожне півріччя. Першими членами правління видавництва «Український робітник» були Н.Н. Рабічов, В.Т. Сегалович, Г.Л. Авербах, Е.Г. Добрий, Ф.Я. Іванов, Б.І. Невельський, Г.Є. Штоке; кандидатами стали І.Р. Хотімський, Г.А. Гусев, Є.А. Горедік [2, арк. 1]. Правління збиралося не частіше двох разів на місяць, а якщо під час голосування голоси поділялися порівно, то домінуючий голос мав голова правління. Скарги на роботу правління подавалися до загальних зборів.

Правління розмежовувало свої функції між такими відділами: редакційний, комерційний, фінансовий, торгівельний, управління справами.

Редакційний відділ у структурному відношенні був неоднаковим, він залежав від кількості тематичних напрямків виданої літератури. Редакційним відділом керував завідуючий, котрий обирався правлінням переважно з його членів. Так, на засіданні правління видавництва «Український робітник» 8 березня 1926 р. розглядалося питання про розподіл обов'язків поміж його членами, завідуючим редакційним відділом став Г.І. Штоке [2, арк. 1]. До функцій редакційного відділу належало: розробка тематичних, редакційних та перспективних планів, робота з авторами та укладання з ними договірних зобов'язань, творча робота з авторами зі створення повноцінного рукопису, підбір ілюстрацій, підготовка рукопису до друку. Окрім того, він вивчав критико-бібліографічні та інші матеріали, що стосувалися виданої видавництвом літератури. У компетенцію редакційного відділу входило також художньо-поліграфічне оформлення видання.

Видавництво «Український робітник» поруч із неперіодичною літературою видавало газети та журнали, а відтак існувала редакція періодичних видань, що мала свій штат, на чолі кожного видання стояв головний редактор.

В обов'язки редакційного відділу входила робота з авторами, де особливу роль відігравав договір, у якому визначалися права та обов'язки сторін, а також умови договору. За договором, автор передавав видавництву виключне право видавати та перевидавати свою працю. Видавництво мало повне право вносити корективи до поданої автором праці, але автор мав право в разі незгоди відмовитися підписувати своє ім'я під нею. Якщо в праці допущені грубі помилки, то видавництво повертало її автору. Авторський гонорар нараховувався згідно з договором, але якщо автор подавав працю, що перевищувала розмір, зазначений договором, і видавництво її використало, то оплата нараховувалася йому після виходу праці з друку.

Важливим елементом редакційного відділу була коректорська, куди надходили отримані від редакцій рукописи. Тут проводилася вичитка рукопису: виправлялися орфографічні помилки, встановлювалася пунктуація, визначалася єдина транскрипція іноземних слів, єдина термінологія та умови скорочення, перевірялася загальна структура рукопису, підписи до малюнків, правильність побудови таблиць тощо. Рукописи після вичитки їх коректорами надходили до технічної редакції. Після обробки рукопису технічним редактором його направляли до друкарні. Потім інспектор з якості повинен був прийняти від друкарень готову продукцію. Калькулятор перевіряв друкарську калькуляцію; рахунки, звіти щодо використання паперу, підраховував об'єм рукопису в авторських аркушах для розрахунку авторського гонорару.

Кооперативне видавництво «Український робітник», окрім редакційної роботи, вело планово-фінансову, бухгалтерську та господарчу. Цим займався комерційний і частково фінансовий відділи, що складали річні, квартальні та місячні плани роботи, слідували за їхнім виконанням, контролювали укладання авторських угод, використання ставок авторського гонорару, ураховували норми роботи співробітників видавництва, складали оперативні звіти [2, арк. 1]. Комерційний відділ зобов'язаний був слідувати за розповсюдженням друкованої продукції видавництва, увесь акцент робився на власну продукцію. Бухгалтерія складала баланси, фінансові рахунки та звіти про діяльність видавництва, проводила розрахунки з авторами, підприємствами, закладами та організаціями, розрахунки із заробітної плати.

Значну роботу виконував торгівельний відділ, його ще називали відділ постачання. Він отримував і реалізував фонди паперу, картону, оправних тканин, слідував за їх збереженням та доставкою до друкарень, а також слідував за попитом на друковану продукцію, виконував розпорядження членів правління щодо системи її реалізації. Відділ мав у своєму розпорядженні складські приміщення, транспорт.

Адміністративно-господарчими проблемами займався відділ управління справами. Він вирішував питання, що стосувалися господарчого обслуговування видавництва в цілому. Під його керівництвом знаходилося – машинне бюро, архів, документація, відділ кадрів.

Слід зазначити, що структура кооперативного видавництва «Український робітник», як підприємства з багатофункціональними обов'язками була досить гнучкою, це давало йому можливість більш ефективно й мобільніше здійснювати свою видавничу діяльність.

Правління видавництва «Український робітник» надавало своїм філіям відносну самостійність. Вона полягала в тому, що філії проводили відповідно до планів усю роботу, яка була пов'язана зі збутом продукції, а також операції в галузі розрахункових взаємовідносин з покупцем та пов'язані із цим коштами. Філії та підприємства мали свій самостійний баланс, що й характеризував їхню господарчу діяльність, згідно із цими балансами складався загальний баланс видавництва. Зв'язок членів правління з філіями та друкарнями здійснювався шляхом листування та відряджень. Лише за перший рік роботи кооперативного видавництва «Український робітник» члени правління зробили понад 78 виїздів.

На засіданнях члени правління заслуховували звіти друкарень та філій видавництв. Двічі на рік проводилися наради з питань торгівлі, на яких були присутні всі керівники редакційного та виробничого відділів, а також завідувачі філіями. Вони обговорювали питання попиту та пропозиції на книжкових ринках, визначали пріоритетні напрямки подальшої роботи видавництва. Кожну філію очолювали призначені центральним правлінням завідувачі, у разі занепаду філії члени правління приймали рішення про звільнення та притягнення до відповідальності її завідувача.

Для функціонування будь-якої організації необхідний висококваліфікований керівний склад. У складі керівників кооперативного видавництва «Український робітник» була, переважно, інтелігенція, це люди, котрі мали спільні інтереси або покликання, серед них зустрічаються лікарі, письменники, освітяни, державні службовці тощо. Його засновники вирізнялися за соціальним походженням та освітнім рівнем.

Членами та засновниками кооперативного видавництва «Український робітник» були В.Г. Сегалович (1890 р.), за національністю єврей, підданство мав російське, одружений, мав доньку, володів російською та єврейською мовами, до революції учителював, належав до профспілки працівників освіти [3, арк. 5]; Г.Є. Штоке (1896 р.) – єврей, досконало володів єврейською, російською, українською, польською мовами, був одружений мав доньку, за спеціальністю – аптечний працівник, служив у лавах Червоної Армії політпрацівником [4, арк. 1]; А.А. Проховник (1904 р.) – єврей мав російське підданство, закінчив чотири класи, володів російською, єврейською та українською мовами, служив у лавах Червоної Армії на Полтавському фронті [5, арк. 5]; Г.С. Несіс (1900 р.) – єврей, мав російське підданство, освіта – вища [5, арк. 34]; Е.Г. Добрий (1898 р.) – єврей, одружений, мав сина, закінчив гімназію, працював просвітпрацівником, не служив у рядах Червоної Армії [6, арк. 1].

Фундаторами кооперативного видавництва «Український робітник» були окремі особи, громадські, політичні, господарські установи. Упорядниками видавництва виступили Всеукраїнська рада профспілок, Всеукраїнський комітет союзу гірників СРСР, Всеукраїнський кооперативний банк (Українбанк), Всеукраїнське центральне правління робітників поліграфічного виробництва [1, арк. 7]. З реєстру пайовиків стає зрозумілим, що в ньому станом на 1 жовтня 1927 р. зафіксовано 105 пайовиків, серед цієї кількості найбільшим відсотком паїв володіли такі підприємства та організації, як ВУРПС – 2005 паїв, Головоцстрах – 1000, Артемівська Райспілка – 770, Артемівський Окрвиконком – 543 та ін. [7, арк. 16]. А вже станом на 1 жовтня 1929 р. кооперативне видавництво «Український робітник» нараховувало 211 пайовиків [8, арк. 5].

«Український робітник» мав ознаки збутово-торгівельного підприємства, фундаторами яких були як фізичні, так і юридичні особи. Для того, щоб залишити кооператив, варто було написати заяву, яку розглядали правління, рада та ревізійна комісія. Вибулому поверталися його внески до пайового капіталу з урахуванням збитків, що припадали на його долю. Він не мав права на отримання частки основного капіталу або іншого майна кооперативу. Правом голосу на загальних зборах користувалися лише ті члени, які мали не менше 5-ти паїв. Кожен член, котрий мав право голосу, не міг передавати свої паї іншому.

Штат правління кооперативного видавництва «Український робітник», за період з 1 жовтня 1925 р. по перше жовтня 1926 р. значно змінювався – це ми можемо спостерігати проглянувши таблицю 1.

Таблиця 1. Штат правління кооперативного видавництва «Український робітник», за період з 1 жовтня 1925 р. по перше жовтня 1926 р.

	01.10.1925 р.	01.04.1926 р.	01.10.1926 р.
Центральні склади правління	11 чол.	15 чол.	13 чол.
Редакція періодичних видань	6 чол.	8 чол.	8 чол.
Правління	45 чол.	60 чол.	57 чол.
Всього	66 чол.	83 чол.	78 чол.

Таким чином ми бачимо, що на 1 жовтня 1925 р. штат правління становив 66 чоловік тоді як на 1 квітня 1926 р. кількість працюючих зросла до 83, такий швидкий ріст пов'язаний із загальним зростанням попиту на видавничу продукцію і розширенням матеріальної бази видавництва, що змусило правління кооперативу «Український робітник» збільшити свій штат для швидкої і більш продуктивної роботи. Однак на 1 жовтня поточного року видавництву довелося скоротити кількість працівників, це пояснюється загальною депресією на книжковому ринку. Станом на 1929–1930 рр. видавництво «Український робітник» нараховувало відповідно – 157 і 159 осіб [9, арк. 32].

Ефективність діяльності видавництва залежала від оперативної господарської структури, матеріальної бази (друкарське обладнання, постачання папером тощо).

Матеріальна база кооперативного видавництва «Український робітник» у перший рік діяльності сконцентрована була у трьох друкарнях: Артемівській, Слов'янській та Констянтинівській, а з 1 жовтня 1925 р. остаточно приєдналася ще й друкарня ВУРПС у Харкові [10, арк. 4 зворот]. «Український робітник» намагався періодично оздоровлювати технічний стан друкарень. У перший рік своєї діяльності із загальних коштів видавництва на технічне оснащення друкарень було виділено 29,6 тис. крб..

Основне завдання, що покладалося на друкарні, вчасно і якісно друкувати різноманітну друковану продукцію. Друкарні, окрім того, що виконували роботу, яка визначалася членами правління, тобто друк особистих видань, проводили додаткові роботи на замовлення інших фізичних або юридичних осіб, а також

переробляли сировину та напівфабрикати в біловий товар для членів правління. Так, за 1926 р. загальна сума від реалізації продукції по друкарнях видавництва «Український робітник» склала 11,2 млн. крб.

З другої половини 1920-х рр. держава посилила контроль над друкарськими підприємствами, особливо за тими, що належали кооперативним видавництвам. Згідно з постановою РНК УСРР (1926) «Про комітет поліграфічної промисловості та його місцеві органи» з метою регулювання поліграфічної промисловості УСРР при ВРНГ створився Центральний комітет поліграфічної промисловості [11, арк. 131]. Цей орган впливав на роботу друкарень, визначав кількість необхідного паперу, слідував за їхньою матеріальною базою [12, арк. 170]. Щомісячно Комітетом надсилалися до друкарень інспектори. Так, у жовтні 1927 р. у Слов'янській друкарні, що належала кооперативному видавництву «Український робітник», було проведено ревізію гербового податку; фінінспектори виявили, що видавництво невірно сплачувало цей вид податку в ряді документів, починаючи з 1924 р., унаслідок чого кооперативне видавництво було оштрафоване на 4,8 тис. крб. А вже в січні 1928 р. «Український робітник» змушений був визнати за недоцільне експлуатацію друкарень у Донбасі і передати їх Артемівському окрвиконкомові.

У співвідношенні до різного типу видавництв папір розподілявся нерівномірно, у першу чергу і в більшій кількості його отримували державні видавництва. Серед підприємств, які постачали папір до кооперативного видавництва «Український робітник» на період 1925-1926 рр. були: «Полісбумтрест», «Полісторг» [13, арк. 2].

Для швидкого розвитку свого підприємства кооперативні видавництва запроваджували посади рекламних агентів. «Український робітник» у своєму арсеналі мав спеціальних агентів, які займалися розповсюдженням продукції видавництва у регіонах, де були відсутні філії. Торгові агенти отримували свою платню з продажу товару, який брали в торгових центрах видавництва. З кожним агентом видавництво укладало окремий договір, у якому зазначались основні умови принципу роботи агента та його права й обов'язки [2, арк. 44].

Періодично члени правління видавництва виїздили за кордон для налагодження партнерських зв'язків. Порядок виїзду та приїзду за кордон суворо регламентувався інструкціями, які обов'язкові були для виконання [14, арк. 4]. 17 жовтня 1927 р. до Москви, де представили свою поліграфічну продукцію всі друкарні СРСР, було надіслано двох представників від Артемівської друкарні кооперативного видавництва «Український робітник». У вересні 1927 р. завідуючий видавничим відділом «Українського робітника» Г.І. Штоке відвідав виставку, що проходила в місті Лейпцигу, на якій представляли свою продукцію різноманітні видавництва, що діяли за кордоном. За кордоном представники видавництва знайомилися з методами та засобами торгівельної роботи своїх колег і партнерів, які вдало використовували будь-які можливості, щоб привернути увагу клієнта: спеціальну пресу, журнали, газети, листівки, радіо й телебачення, виставки книг тощо.

Організаційна мережа видавництва «Український робітник» була розподілена між сімома філіями (Артемівськ, Сталіно, Луганськ, Микитівна, Харків). Пізніше були відкриті представництва в Катеринославі, Києві та Кривому Розі. В інших регіонах України були укладені угоди з місцевими книготоргівельними організаціями про розповсюдження продукції видавництва на комісійних засадах.

Домовленості між кооперативним видавництвом «Український робітник» та іншими суб'єктами видавничої справи стосувались організації торгівельно-видавничої діяльності. Так, 16 липня 1926 р. на засіданні членів правління була висунута пропозиція про об'єднання його експедицій з видавництвом «Пролетарій». Пізніше «Пролетарій» висунув пропозицію «Українському робітнику» об'єднати філії в Одесі та Дніпропетровську. На той час «Український робітник» переживав економічні труднощі, поступово переходив до скорочення своєї книготоргівельної мережі. Видавництво «Пролетарій», вивчивши ситуацію, вирішило скористатися нею, а згодом Одеська та Дніпропетровська філії «Українського робітника» перейшли до нього.

Видавництво «Український робітник» ще на початку 1926 р. уклало договір з державним видавництвом «ГИЗ», центральне відділення якого знаходилося в Москві. Умови договору давали кооперативному видавництву виключне право на продаж підручників, які повинні були надходити від «ГИЗа» по всій території Донбасу. До червня умови договору були дотримані з обох сторін, але в наступні півтора місяця «ГИЗ» фактично призупинив постачання підручників кооперативному видавництву «Український робітник». Пізніше виявилось, що державне видавництво, окрім того, що порушило умови попереднього договору, уклало без відома «Українського робітника» договір з видавництвом «Работник просвещения» і передало йому виключне право на реалізацію підручників на території Донецького басейну. У червні-липні 1926 р. «Український робітник» залишився без підручників. Щоб уникнути боргів, видавництво змушене було укласти угоду про співпрацю з посередником – державним видавництвом «Работник просвещения». Незважаючи на розрив у стосунках з видавництвом «ГИЗа», на засіданні членів правління Є.Г. Добрий запевнив, що з «ГИЗом» потрібно відновити дружні стосунки, адже він має великий вплив на книжковий ринок, особливо з продажу підручників.

У липні 1926 р. видавництво «Український робітник» вело перемовини з державним видавництвом «Молот» в Одесі про об'єднання двох видавництв під керівництвом першого. Цю пропозицію «Молот» відхилив, але погодився на співпрацю [2, арк. 12]. У червні 1928 р. на засіданні членів правління був ратифікований договір з державним видавництвом «Коммунистическая Академия» на продажу кооперативу «Український робітник» 1 500 екземплярів плакатів «Світовий профспілковий рух».

28 липня 1927 р. між кооперативним видавництвом «Український робітник» та ДВУ було укладено тимчасову угоду, за якою державне видавництво зобов'язувалося не брати самостійно замовлення від Луганського відділення народної освіти на посібники, а разом з кооперативним видавництвом і від його імені, адже договір з наросвітою був укладений саме ним. «Український робітник» у свою чергу зобов'язаний був у разі укладення угоди з ДВУ передати йому виконання замовлень Луганського відділу наросвіти. У випадку, якщо угоди не досягнуть, «Український робітник» зобов'язувався передати ДВУ виконання 50% замовлень Луганського окрвдділу наросвіти на посібники, причому ДВУ в цьому випадку брав на себе зобов'язання щодо розрахунків, які отримав «Український робітник» від наросвіти, і давав йому від суми замовлення комісійну винагороду розміром до 5% [15, арк. 72]. 23 лютого 1928 р. у ДВУ було замовлено 25 назв, 184 примірників, а через два тижні знову 19 назв, 455 примірників [16, арк. 657].

У другій половині 1920-х р. ДВУ почав об'єднувати державні видавництва і створювати загальновидавничу та торгівельну систему, але без участі кооперативних видавництв. Станом на 1929 р. ДВУ очолив усю видавничу галузь. Він мав кошти та підтримку з боку держави, поступово витісняв з книжкового ринку всі діючі видавництва, у тому числі й кооперативні, що скорочували власну торгову мережу, концентруючись на видавничій роботі. Так, 9 березня 1929 р. від ДВУ до кооперативного видавництва «Український робітник» надійшов лист, у якому зазначалося, що воно порушило договір, укладений 5 червня 1928 р., а саме пункт 2 стосовно зобов'язання не проводити жодних активних операцій з випуску своїх видань на території Артемівського, Луганського, Сталінського округів. Про це ДВУ подав документальний факт проведених операцій з продажу книг Сталінською райспілкою, а рахунки виписувалися на ім'я кооператива «Український робітник». ДВУ звернувся з проханням до «Українського робітника» вирішити дану проблему, а в іншому випадку зобов'язувався передати справу до суду [17, арк. 183]. Державне видавництво також не дотримувалося умов договорів. 11 вересня 1929 р. до правління ДВУ надійшла скарга від кооператива «Український робітник», у ній зазначалося, що Криворізька філія не завжди отримує в достатній кількості замовлену у ДВУ літературу, що створює вкрай нестійке становище в її роботі.

Основною функцією кооперативного видавництва «Український робітник» було друк та збут друкованої продукції. Обсяг книжки видавництва постійно зростав, і в 1925/1926 р. складав 5,8 друк. арк., але був відчутним спад накладу до 9,2 тис. прим. У продукції «Українського робітника» за три роки діяльності масова література була на першому місці, яка складалася, головним чином, з професійної літератури – 21 назва, соціально-економічної – 15, з точних та прикладних наук – по 2 назви. Кооперативне видавництво видавало також лєнінську, наукову, кооперативну, сільськогосподарську літературу та підручники для шкіл соцвиху й політосвітніх закладів і шкіл профграмоти. Видавництво спеціалізувалося також і на друці періодичної літератури, серед низки журналів та газет зустрічаємо: «Знання», «Робітник», «Вісник професійного руху України», «Юнзі гвардії», «Робітничий клуб» та ін.

У другій половині 1920-х рр. завдяки політиці держави у видавничій галузі ситуація починає змінюватися на користь державних видавництв. Хоча у фінансовому відношенні маятник розвитку кооперативних видавництв у 1925-1927 рр. показував досить високі результати. Так, наприклад, загальні обороти видавництва «Український робітник» за 1925/26 р. становили: з продажу літератури – 1,3 млн. крб., канцтоварів – 1,2 млн. крб.; з реалізації книг та періодики – 448,8 тис. крб., з виконання друкарських замовлень – 1,1 млн. крб. Загальний оборот видавництва склав 4,1 млн. крб., із цієї суми чистий прибуток становив 63,7 тис. крб. Ми спостерігаємо непогані показники видавництва з продажу канцелярських товарів, тому що вони в основному закуповувалися в товаровиробника, а не в посередника. Загальноторговий обіг по філіях мав такий вигляд: Артемівська – кількість заготовленої літератури складала на суму – 245,6 тис. крб., канцтоварів – 238,2 тис. крб.; Сталінська – література (289,3, 320,2), Луганська – відповідно (223,6, 339,7), Маріупольська – (97,2, 66,9), Слов'янська – (39,6, 118,8), Микитівська – (37,9, 82,2), Харківська – (113,8, 67,1), Катеринославська – (16,9, канцтоварами не займалася), Київська – (2,3, аналогічно), склад правління – (279,1). У 1926/27 р. загальні обороти «Українського робітника» становили 4507,2 тис. крб., у порівнянні з минулим роком прослідковується приріст на 8,6%. В основному прибутки видавництва розподілялися в такий спосіб: від продажу літератури 1533,2 тис. крб., канцелярських товарів – 1598,6 тис. крб., книг – 192,9 тис. крб., періодики – 92,4 тис. крб., продажу продукції друкарень – 949,4 тис. крб., а також з продажу спортивно-стрілецького інвентаря – 140,9 тис. крб. До речі, торгівлю спортивно-стрілецьким інвентарем видавництво розпочало з другого півріччя 1926/27 р. Охарактеризувавши статистичні дані, ми виявили, що чистий прибуток видавництва за 1927 р. становив 3045,3 крб. Ця сума значно нижча в порівнянні з минулим роком на 10,9% від загального обороту видавництва. Пояснення цьому криються в першу чергу в реорганізації видавництва та ліквідації його друкарень і торгівельних філій у Донецькому регіоні [18, арк. 3-4].

У наступному році торгівельні обороти кооперативного видавництва «Український робітник» склали 3196,8 тис. крб. Щодо окремих видів торгівлі обороти поділяються таким чином: література – 1,421 тис. крб.; речі культобслуговування – 522,7 тис. крб.; канцтовари – 1 253,1 тис. крб.; продаж власних видань у загальнорічному обігу з літератури дали 202,8 тис. крб. У складі видавництва залишалися такі філії: Харківська, Дніпропетровська, Криворізька, Київська та Одеська [18, арк. 3]. У той час загальні показники з продажу літератури в УСРР в 1927/1928 р. склали 19,3 млн. крб. [19, арк. 251].

Кооперативне видавництво «Український робітник», окрім основної своєї діяльності, отримувало прибуток і з фінансових операцій, укладаючи кошти в різні організації, установи та підприємства. Так, на

початковому етапі своєї діяльності «Український робітник» мав паї та акції таких юридичних осіб, як Українбанк на загальну суму 9,7 тис. крб., Промбанк – 4,5 тис. крб., Горбанк – 8,9 тис. крб., Зовнішторгбанк – 1,7 тис. крб., Сільгоспбанк – 200 крб., Коопстрах – 500 крб., та ін., усього було придбано цінних паперів на 33,6 тис. крб.. У 1927/1928 р. «Український робітник» оперував цінними паперами на загальну суму 63,3 тис. крб., в основному це були облигації з державних позик, а також видавництво володіло паями та акціями ряду організацій на загальну суму 39,9 тис. крб.

У кінці 1920-х рр. кооперативне видавництво «Український робітник» ставало об'єктом критики у зв'язку з недотримання принципу кооперативності. Так, 7 червня 1929 р. до Головнокооперкому надійшов лист від «Книгоспілки» стосовно змін та доповнень до статуту кооперативного видавництва «Український робітник», у якому зазначалося, що його реєстрація була помилковою, відтак необхідно зняти з реєстрації. Своє категоричне рішення вона аргументувала тим, що існування цього кооперативного видавництва було доцільним у 1925-1928 рр., коли воно мало єдину в Донбасі книготоргівельну мережу, а в 1929 р. втратило її. Деякі робітничі кооперативи, що займалися книготоргівлею, були пайовиками цього видавництва. Профспілкові бібліотеки купували літературу винятково через колектори видавництва «Український робітник», монополія якого поширювалася не лише на великі промислові центри, а також «відчувалася» в селах. Представники «Книгоспілки» вважали, що кооперативне видавництво «Український робітник» своїми діями заважало роботі робітничій кооперації, тому його слід було вилучити з реєстру кооперативних організацій і внести до категорії профспілкових видавничих об'єднань [2, арк. 114].

Видавництво «Український робітник» як кооперативне проіснувало до 1930 р., а вже 21 серпня поточного року було реорганізоване в державне видавництво і внесене до системи Державного видавничого об'єднання УСРР.

Висновки. Отже, констатуємо розглянутий нами вище факт – створення та діяльності кооперативного видавництва «Український робітник», дає нам можливість охарактеризувати особливості формування організаційної структури видавництва, розкрити соціально-професійний склад засновників та членів, проаналізувати систему ведення кооперативного способу господарювання на засадах пайового підприємства.

Слід зазначити, що в Україні на сучасному етапі розвитку системи ринкової економіки де домінують різні форми власності, національна видавнича галузь перебуває у край важкому становищі. Досі йде пошук ефективної моделі розвитку національного книговидання, то ж чому б не звернутися до власного історичного досвіду.

Список використаних джерел

1. Костик Є.П. Створення та діяльність кооперативних видавництв в УСРР 1922 – 1930 рр.: Дис.... канд. іст. наук: 07.00.01 / Є.П. Костик ; Черкас. нац. ун-т ім. Б.Хмельницького. – Черкаси, 2006. – 241 с.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 271. – Оп. 1. – Спр. 495.
3. ЦДАВО України. – Ф. 174. – Оп. 2. – Спр. 1.
4. Там само. – Ф. 178. – Оп. 1. – Спр. 175.
5. Там само. – Ф. 174. – Оп. 1. – Спр. 183.
6. Там само. – Спр. 146.
7. Там само. – Спр. 88.
8. Там само. – Оп. 2. – Спр. 10.
9. Там само. – Спр. 16.
10. Там само. – Ф. 555. – Оп. 1. – Спр. 86.
11. Там само. – Ф. 2605. – Оп. 1. – Спр. 1138.
12. Там само. – Ф. 34. – Оп. 11. – Спр. 1889.
13. Збірник законів та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. – 1925. – Ч. 23.
14. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 6. – Спр. 8538.
15. Там само. – Ф. 34. – Оп. 11. – Спр. 1889.
16. Там само. – Ф. 174. – Оп. 1. – Спр. 119.
17. Там само. – Ф. 177. – Оп. 1. – Спр. 1348.
18. Там само. – Спр. 1500.
19. Там само. – Спр. 1637.

References

1. Kostyk Ye. P. Stvorennia ta diialnist kooperatyvnykh vydavnytstv v USSR 1922-1930 rokiv [Making and Activities of the Cooperative Publishing in the USSR (1922-1930)]. Candidate Dissertation: 07.00.01 (History of Ukraine). Cherkasy, 2006. 241 p.
2. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchikh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (dali – TsDAVO Ukrainy) [Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine (TsDAVO of Ukraine)]. F. 271. issue 1. no. 495.
3. Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. F. 174. issue 2. no. 1.
4. Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. F. 178. issue 1. no. 175.
5. Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. F. 174. issue 1. no. 183.
6. Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. no. 146.

7. Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. no. 88.
8. Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. issue 2. no. 10.
9. Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. no. 16.
10. Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. F. 555. issue 1. no. 86.
11. Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. F. 2605. issue 1. no. 1138.
12. Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. F. 34. issue 11. no. 1889.
13. Zbirnyk uzakonen' ta rozporiadzhen' robitnycho-selianskoho uriadu Ukrainy [Collection of Statutes and Orders of Worker-Peasant Government of Ukraine]. 1925. Part 23.
14. Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. F. 166. issue 6. no. 8538.
15. Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. F. 34. issue 11. no. 1889.
16. Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. F. 174. issue 1. no. 119.
17. Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. F. 177. Issue 1. no. 1348.
18. Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. no. 1500.
19. Tsdavo Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. no. 1637.

ДАНІ ПРО АВТОРА

Костик Євгеній Петрович, кандидат історичних наук, доцент кафедри економіки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, 08401, Україна
e-mail: klio79@mail.ru

Костик Евгений Петрович, кандидат исторических наук, доцент кафедры экономики ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»
ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий, 08401, Украина
e-mail: klio79@mail.ru

Information ABOUT THE AUTHOR

Kostyk Yevhenii Petrovych, Ph.D. in History, Assistant Professor of Economics
SHEE «Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University»
30, Sukhomlynskyi St., Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv region, 08401, Ukraine
e-mail: klio79@mail.ru

УДК 351.33.81

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ В РИНКОВИХ УМОВАХ

Курок О.О.

Предметом дослідження є еволюція наукових поглядів на проблеми підвищення ефективності державного регулювання економіки та вибір оптимальних концепцій соціально-економічного розвитку.

Метою дослідження є з'ясування еволюції наукових поглядів державного регулювання економічних процесів і вплив держави на соціально-економічний розвиток країни.

Методологія проведення роботи. Робота виконана на основі системи законів та законодавчих актів, що регламентуються діяльністю суб'єктів господарювання (визначають правовий простір). Це закони Верховної Ради України, постанови, рішення Кабінет Міністрів України, укази Президента України, нормативні акти органів місцевого самоврядування.

Результати роботи. Проведене дослідження сучасного стану державного регулювання економіки дає змогу стверджувати, що держава має достатньо інструментів впливу на економічну систему, які повинні забезпечувати реалізацію державних програм у різних сферах. Звичайно, програма – це не є план в тому сенсі, в якому він розумівся в період планової економіки, але вона містить основні цільові установки, що визначаються сферою реалізації. Тому подальшим напрямом досліджень з цієї проблематики повинно стати визначення особливостей даних програм стосовно різних сфер і галузей економіки.

Галузь застосування результатів. Держава – передусім політична регуляторна інституція, що має публічну владу та спеціалізований апарат регулювання суспільних відносин. Проблема з'ясування сутності регулювання економіки, форм і методів державного регулювання є однією з основних при з'ясуванні оптимальних шляхів розвитку держави. У сучасних умовах державне регулювання економіки є ядром механізму функціонування всього господарського комплексу країни.

Державне регулювання економіки – цілеспрямований та активний вплив державних і наддержавних органів управління на функціонування та розвиток цілісної економічної системи (а отже, і на її розширене відтворення) шляхом використання економічних законів і вирішення економічних суперечностей. У міру розвитку ринкового господарства виникали і загострювалися економічні і соціальні проблеми, що не могли бути вирішені автоматично на базі приватної власності і

саморегулюючого ринкового механізму. З'явилася необхідність державного втручання в процеси соціального та економічного розвитку з метою мінімізації впливу негативних наслідків економічних галузевих і загальногосподарських криз, що породжували масове безробіття та інфляцію.

Висновки. Сьогодні в Україні загально визнаною є об'єктивна необхідність переходу до регульованого ринку, однак чітко не визначено форми, принципи й засоби державного регулювання. Через це особливого значення набувають подальші дослідження в цьому напрямку та встановлення кола об'єктів державного впливу, оскільки саме об'єкт зумовлює адекватну йому економічну форму державного регулювання. Розвиток об'єкта регулювання зумовлює розвиток форм і засобів його регулювання.

Ключові слова: держава, регулювання економіки, шляхи розвитку, суспільне відтворення, механізм функціонування.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЭКОНОМИКИ В УСЛОВИЯХ РЫНКА

Курок А.А.

Предметом исследования является эволюция научных взглядов на проблемы повышения эффективности государственного регулирования экономики и выбор оптимальных концепций социально-экономического развития.

Целью исследования является выяснение эволюции научных взглядов государственного регулирования экономических процессов и влияние государства на социально-экономическое развитие страны.

Методология проведения работы. Работа выполнена на основе системы законов и законодательных актов, регламентирующей деятельность субъектов хозяйствования (определяют правовое пространство). Это законы Верховной Рады Украины, постановления, решения Кабинет Министров Украины, указы Президента Украины, нормативные акты органов местного самоуправления.

Результаты работы. Проведенное исследование современного состояния государственного регулирования экономики позволяет утверждать, что государство имеет достаточно инструментов влияния на экономическую систему, которые должны обеспечивать реализацию государственных программ в различных сферах. Конечно, программа - это не план в том смысле, в котором он понимал в период плановой экономики, но она содержит основные целевые установки, определяются сферой реализации. Поэтому дальнейшим направлением исследований по этой проблематике должно стать определение особенностей данных программ по различным сферам и отраслям экономики.

Область применения результатов. Государство – прежде всего политическая регуляторная институт, имеет публичную власть и специализированный аппарат регулирования общественных отношений. Проблема выяснения сущности регулирования экономики, форм и методов государственного регулирования является одной из основных при выяснении оптимальных путей развития государства. В современных условиях государственное регулирование экономики является ядром механизма функционирования всего хозяйственного комплекса страны.

Государственное регулирование экономики – целенаправленное и активное воздействие государственных и надгосударственных органов управления на функционирование и развитие целостной экономической системы (а значит, и на ее расширенное воспроизводство) путем использования экономических законов и решения экономических противоречий. По мере развития рыночного хозяйства возникали и обострялись экономические и социальные проблемы, которые не могли быть решены автоматически на базе частной собственности и саморегулирующегося рыночного механизма. Появилась необходимость государственного вмешательства в процессы социального и экономического развития с целью минимизации влияния негативных последствий экономических отраслевых и общехозяйственных кризисов, порождали массовую безработицу и инфляцию.

Выводы. Сегодня в Украине общепризнанной является объективная необходимость перехода к регулируемому рынку, однако четко не определены формы, принципы и средства государственного регулирования. Поэтому особое значение приобретают дальнейшие исследования в этом направлении и установление круга объектов государственного влияния, поскольку именно объект вызывает адекватную ему экономическую форму государственного регулирования. Развитие объекта регулирования обуславливает развитие форм и средств его регулирования.

Ключевые слова: государство, регулирование экономики, пути развития, общественное воспроизводство, механизм функционирования

STATE REGULATION OF ECONOMY IN THE MARKET

Kurok O.O.

Subject of the study is the evolution of scientific views on the problem of improving the efficiency of state regulation of the economy and the choice of optimal concepts of social and economic development.

Aim of research is to clarify the evolution of scientific views of state regulation of economic processes and state influence on the socio-economic development.

Methodology of work performance. Work carried out on the basis of laws and legislative acts that regulated business entities (define legal space). This law Supreme Rada of Ukraine, resolutions, decisions of the Cabinet of Ministers of Ukraine, decrees of the President of Ukraine, regulations of local governments.

Work results. *The study of the current state of government regulation of the economy makes it possible to argue that the state has enough instruments to influence the economic system that should ensure the implementation of government programs in various fields. Of course, the program - it is not a plan in the sense in which it was understood during the planned economy, but it contains the main target settings that define the scope of implementation. Therefore, the further direction of research on this issue should be the determining features of these programs on various sectors and industries.*

Branch of application of results. *State - primarily political regulatory institution that is a public authority and a special unit of social relations. The problem of finding out the nature of economic regulation, forms and methods of state regulation is a key in clarifying the optimal ways of development. In modern conditions of state regulation of the economy is the core of the functioning of the entire economic complex.*

State regulation of the economy - focused and active influence national and supranational authorities on the functioning and development of an integrated economic system (and hence its extended play) by use of economic laws and address the economic contradictions. As the market economy emerged and worsened economic and social problems could not be solved automatically based on private property and self-regulating market mechanism. There was a need for state intervention in social and economic development in order to minimize adverse effects, general industry and economic crises that generated massive unemployment and inflation.

Conclusions. *Today in Ukraine is an objective recognized the need to move to a regulated market, but not clearly defined forms, principles and methods of state regulation. After a particularly important further research in this area and setting range of objects of state influence, because the facility makes it an adequate form of economic regulation. The development object of regulation leads to the development of forms and means of regulation.*

Keywords: *state regulation of the economy, the development, social reproduction, operation mechanism*

Актуальність. Держава – передусім політична регуляторна інституція, що має публічну владу та спеціалізований апарат регулювання суспільних відносин. Проблема з'ясування сутності регулювання економіки, форм і методів державного регулювання є однією з основних при з'ясуванні оптимальних шляхів розвитку держави. У сучасних умовах державне регулювання економіки є ядром механізму функціонування всього господарського комплексу країни.

Державне регулювання економіки – цілеспрямований та активний вплив державних і наддержавних органів управління на функціонування та розвиток цілісної економічної системи (а отже, і на її розширене відтворення) шляхом використання економічних законів і вирішення економічних суперечностей. У міру розвитку ринкового господарства виникали і загострювалися економічні і соціальні проблеми, що не могли бути вирішені автоматично на базі приватної власності і саморегулюючого ринкового механізму. З'явилася необхідність державного втручання в процеси соціального та економічного розвитку з метою мінімізації впливу негативних наслідків економічних галузевих і загальногосподарських криз, що породжували масове безробіття та інфляцію.

Аналіз наукових досліджень. В Україні вплив держави на соціально-економічний розвиток країни досліджували В. Базилевич [1], А. Дьомін, Л. Побережна [2], С. Мочерний [7], А. Іващенко [4], В. Карсекін, С. Хлопак [5], В. Кулішов [6], А. Соколовська [8] та багато інших видатних вчених. В їхніх роботах висвітлено роль держави у формуванні ринкової економіки, а також економічної функції держави та особливості її виконання в Україні.

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування еволюції наукових поглядів державного регулювання економічних процесів і вплив держави на соціально-економічний розвиток країни.

Виклад основного матеріалу. Для визначення ролі держави в економіці використовуються різні терміни: «державне втручання», «державне управління», «державна економічна політика», «державна регуляторна політика», «державне регулювання економіки». Усі вони взаємопов'язані і характеризують відносини держави із суспільством. Так, державне управління економікою – це організуючий і регулюючий вплив держави на економічну діяльність суб'єктів ринку з метою її впорядкування та підвищення результативності господарювання.

Сутність механізму державного регулювання розкривається в працях А. Дьоміна, який визначає його як систему технічних для певного способу виробництва форм, методів, важелів та інструментів впливу на економіку і процес відтворення на основі властивих йому законів і згідно з правовими нормами суспільства [2]. Таке визначення спрощує поняття механізму, бо обмежує коло елементів, що становлять його основу.

На думку В. Карсекіна, більш вичерпним є таке визначення: механізм державного регулювання діяльності суб'єктів ринку – це сукупність форм, методів, засобів впливу на економіку, що охоплюють економічні відносини, які склалися між суб'єктами та об'єктами регулювання в процесі визначення та реалізації мети [5].

Л. Дідківська та Л. Головка визначають державне регулювання економіки (ДРЕ) як систему заходів держави для здійснення підтримуючої, компенсаційної та регулюючої діяльності держави, спрямованої на створення нормальних умов ефективного функціонування ринку та вирішення складних соціально-економічних проблем розвитку національної економіки і всього суспільства. Таке визначення є повним, оскільки розкриває функції, цілі та об'єкти державного втручання в економіку і поведінку громадян. Державне регулювання економіки має здійснюватися лише в межах функціональних дій держави на основі системи управління для об'єднання волі всіх громадян країни. Ця система має забезпечити безпеку держави від свавілля окремих громадян і одночасно враховувати поведінку громадян, захищати їх права.

Дещо по-іншому підходить до визначення терміну С. Чистов, який розглядає державне регулювання економіки з теоретичного і практичного погляду. З теоретичного погляду, ДРЕ – це система знань про сутність, закономірності дії та правила застосування типових методів і засобів впливу держави на перебіг соціально-економічного розвитку, спрямованих на досягнення цілей державної економічної політики. З практичного погляду, ДРЕ – це сфера діяльності держави щодо цілеспрямованого впливу на поведінку суб'єктів господарювання з метою забезпечення пріоритетів державної економічної політики.

Потреба в державному регулюванні економіки теоретично обґрунтована Дж. М. Кейнсом. Мета державного втручання полягає в забезпеченні прибутковості капіталу, запобіганні соціальному вибуху, який може статися внаслідок безробіття, падіння рівня життя, інфляції та інших явищ. На думку Дж. М. Кейнса та його прихильників, держава повинна взяти на себе відповідальність не лише за стан виробництва, формування сукупного попиту, але і за ситуацію у сфері зайнятості, використання трудових ресурсів, регулювання доходів населення [7].

Практика господарювання сучасних розвинених країн і систем переконливо доводить необхідність поєднання стихійного ринкового механізму і державного регулювання з метою забезпечення найефективнішого функціонування економіки. Дискусія про соціально-економічну роль держави лежить вже не у площині питань, чи важлива держава, а полягає у вирішенні проблеми, наскільки важлива держава.

Починаючи від перших цивілізацій, держава відігравала провідну роль у суспільно-політичному й економічному житті – від створення розгалуженої іригаційної системи і побудови потужного бюрократичного апарату управління (у давньосхідних деспотіях) до законодавчого закріплення права приватної власності та заснування демократичних засад державного управління (в античному світі). За часів Середньовіччя набуває поширення теза про «божественний» характер державної влади, відбувається зрощування верхівки державного апарату і релігійно-церковної знаті. Епоха первісного нагромадження капіталу, сколихнувши Європу від «феодального сну» і спричинивши зміну трактування суспільного та індивідуального багатства, привела до значного посилення ролі держави в економіці. Утвердження абсолютизму сприяло формуванню системи поглядів щодо державного регулювання в економічному вченні меркантилізму [5].

Економічна роль держави, згідно з теорією меркантилізму, така: – державне регулювання сфери зовнішньоекономічних відносин, що засноване на протекціоністських засадах і передбачає застосування низьких митних тарифів на імпорту сировини й експорт готових виробів та високих – на імпорту промислової продукції та експорт сировинних ресурсів; – державна регламентація внутрішнього промислового виробництва через запровадження державного контролю за якістю продукції, чисельністю і кваліфікацією працівників, надання привілеїв і монополічних прав новоствореним мануфактурам; – активна монополізація зовнішньої торгівлі приватним і державним капіталом за обов'язкової державної підтримки і стимулювання; – контроль грошового обігу і грошової системи, карбування монет з попереднім їх «псуванням» для поліпшення сальдо торговельного та платіжного балансу [1].

Класична школа економічної науки, прийшовши на зміну меркантилізму, запропонувала нове, обмежене трактування економічної ролі і завдань держави в ринковій економіці. Це було зумовлено успішним розвитком капіталізму вільної конкуренції, зародженням машинної індустрії на тлі переміщення сфери функціонування капіталу із зовнішньої торгівлі у промислове виробництво. Аналізуючи внесок економістів-класиків у скарбницю економічної думки, зазначимо, що більшість з них дотримувалася концепції «мінімальної держави», запропонованої А. Смітом у праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» [3].

До основних завдань держави (за А. Смітом) належать: охорона від зовнішнього насильства (підтримання обороноздатності); охорона від внутрішнього насильства і несправедливості (забезпечення правопорядку), забезпечення правосуддя; надання всім членам суспільства так званих суспільних благ; збирання податків для виконання перших трьох функцій.

Останній з представників класичної школи Дж. Мілль доповнив розгляд економічних функцій держави, запропонувавши подолати індивідуалізм і зловживання, що випливають з права приватної власності, та вдосконалювати розподіл суспільного багатства. Разом з доведенням ефективності вільної конкуренції Дж. Мілль вважав доцільним здійснення інституціональних реформ, активізацію участі держави у вирішенні проблем соціально-економічного розвитку суспільства (розвиток науки, створення виробничої та соціальної інфраструктури, стимулювання профспілкового і кооперативного руху, обмеження права успадкування тощо).

Класичні уявлення про механізми і межі державного втручання, що набули домінуючого впливу, спровокували появу альтернативних поглядів у стані їх ідейних противників. Наприклад, економісти, які критикували капіталізм з позицій дрібнотоварного виробництва, висловили відмінні від класичних і суперечливі між собою погляди: про повну відмову від держави як соціального інституту, організацію безгрошового обігу і безвідсоткового кредиту, наслідком такого реформування буде суспільство, де «капітал і праця стануть тотожними, суспільство зможе існувати самостійно і не матиме потреби в уряді» (П. Прудон); про нарощування державного регулювання економічних відносин, особливо в соціальній сфері, оскільки «добробут народу» – це мета державного втручання і об'єкт вивчення політичної економії (С. Сисмонді) [3].

Німецька історична школа інакше реагувала на економічний лібералізм класичної школи, надаючи принципово нового звучання проблемам економічної політики в концепції «виховного протекціонізму» і довівши необхідність формування «національного характеру» економічної теорії і державного регулювання. Потужна в політичному й економічному відношенні монархічна держава, економічний устрій якої враховував

би особливості розвитку національної економіки, менталітет, традиції, звичаї, природні й географічні умови, – ідеал німецької історичної школи.

Марксистська економічна теорія в питанні про економічну роль держави була досить непослідовною. З одного боку, держава визнавалася апаратом насильства, засобом експлуатації найманих працівників, з іншого – надкласовою інституцією, яка в умовах переходу до справедливого економічного устрою здійснить тотальне одержавлення, націоналізацію землі та майна, ліквідує право приватної власності, а згодом налагодить загальне управління економікою і забезпечить реалізацію економічних інтересів трудящих.

Маржиналізм і неокласична школа сприйняли основні теоретичні висновки класичного вчення: економічний лібералізм, ідею державного невтручання у виробничу та комерційну діяльність індивідів, тезу про раціональні дії економічних суб'єктів, особливо наголосивши на необхідності державної підтримки вільного підприємництва як основної ланки ринкової системи і на антимонopolній спрямованості державної економічної політики [6].

Кінець XIX – початок XX ст. ознаменувався переходом до нової стадії розвитку економічної системи, пов'язаної з виникненням і бурхливим розвитком монополічних утворень, концентрацією і централізацією всіх видів капіталу в усіх сферах господарства. З кінця XIX ст. майже в усіх країнах відбувалося неухильне розширення економічних функцій держави. Це призвело до посилення економічної ролі держави і спонукало економістів до пошуків теоретичного обґрунтування цієї тенденції за двома основними напрямками: – ідея «соціального контролю» інституціоналізму (Т. Веблен), що передбачала втручання держави в економічні процеси з метою прискорення встановлення індустріальної епохи; в межах економічної науки інституціональна теорія почала вивчати формальні і неформальні «інститути» та їх еволюції, до яких належала й держава; – повномасштабна система державного регулювання економіки, побудована на нових макроекономічних засадах, запропонована Дж. Кейнсом [7].

В основі кейнсіанського уявлення про економічну роль держави лежить проблема формування ефективного попиту, що забезпечить реалізацію створеного суспільством багатства. Кризовий стан економіки спонукав Дж. Кейнса до вирішення проблеми реалізації багатства за допомогою принципово нового підходу і розширення напрямів державного регулювання, серед яких – бюджетне регулювання з традиційно високим рівнем перерозподілу національного доходу через держбюджет, спрямоване на забезпечення фінансування державних інвестицій; здійснення значних соціальних витрат.

Історія розвитку країн з ринковою економікою характеризується неоднозначністю рішень щодо втручання держави в економіку. Однак у жодній країні держава не припинила діяльності щодо розвитку ринкової економіки. Навпаки, постійно ведеться пошук нових напрямів удосконалення взаємовідносин між державою та товаровиробниками, і залежно від багатьох факторів спостерігається послаблення або посилення державного втручання. В нинішніх умовах господарювання держава вже не тільки визначає загальні правила і рамки функціонування ринкової економіки, а й сама доповнює ринковий механізм [2].

Об'єктивними причинами необхідності державного регулювання економіки в умовах сьогодення є:

- наявність монополізму в багатьох галузях народного господарства та відсутність досконалої конкуренції;
- недосконалість цінового механізму для певної групи товарів, який робить їх виробництво неефективним;
- повільна адаптація до сучасних умов господарювання окремих ринків: робочої сили, капіталів, інтелектуального продукту тощо;
- забезпечення стабільності і гармонійності суспільства;
- сприяння збереженню та відтворенню природного, культурного, національно-історичного середовища існування народів;
- розв'язання питань міжнародної політики і співпраці [3].

У ринковій економіці держава втручається в ринок лише настільки, наскільки це потрібно для стійкості й макроекономічної рівноваги та для забезпечення діяльності механізму конкуренції. В економіці можуть виникнути ситуації, які обумовлюються: – неспроможністю конкуренції; – неспроможністю ринку забезпечувати людей суспільними товарами; – зовнішніми ефектами або наслідків дій, які не беруться до уваги людьми, що їх здійснюють (негативними – коли дії одного суб'єкта ринку завдають шкоди іншим; позитивними – коли дії суб'єкта ринку дають благо іншим). У значній кількості випадків зовнішні ефекти малопомітні на рівні приватної ініціативи та потребують коригування з боку державних і громадських структур. Держава, таким чином, має виконувати функцію визначення зовнішніх ефектів і перерозподілу доходів, яку не в змозі виконати традиційний ринковий механізм; – неповнотою ринків (повний ринок забезпечує споживачів товарами, ціни на які перевищують витрати на їх виробництво); – недосконалістю інформації; – економічною нестабільністю [6]. Державне регулювання охоплює всі напрямки суспільного виробництва. Однак першочергова увага приділяється регулюванню відносин власності та підприємництва, інвестицій і структурної перебудови галузей матеріального виробництва, соціального розвитку й ринку праці, фінансового ринку та грошового обігу, територіальних пропорцій і регіональних ринків, природокористування, зовнішньоекономічної діяльності. Ці питання становлять основний зміст державного регулювання економіки. Водночас з огляду на наявні особливі умови реформування розв'язуються гострі економічні та соціальні проблеми, зокрема структурні перетворення, технологічні оновлення, подолання кризових явищ.

Мета державного регулювання економіки – створити таку господарську систему, яка б орієнтувалась на вибір найефективніших варіантів використання наявних факторів виробництва та забезпечення сприятливих соціально-економічних умов життєдіяльності.

Завдяки механізму державного регулювання економіки необхідно створити умови для:

- ефективного функціонування ринкового середовища;
- усунення негативних наслідків ринкових процесів;
- захисту національних інтересів на світовому ринку;
- вирішення проблем, які ринковий механізм вирішити не може або вирішує їх не в повному обсязі.

Таким чином, державне регулювання ринкових відносин є необхідним для досягнення двох взаємопов'язаних цілей – це захист інтересів як окремих громадян, так і суспільства в цілому від тих негативних наслідків, які можуть для них породжувати ринкові відносини та забезпечення реалізації окремих суспільних інтересів, які не може реалізувати ринок.

На сучасному етапі модель змішаного регулювання національною економікою України можна окреслити такими аспектами: – вона має гармонічно поєднувати антитоталітарний механізм соціального ринкового господарства та економічне макрорегулювання змішаної економіки; – нова модель економіки має передбачати відносно тривале функціонування сильного державного та приватного секторів економіки, причому частка останнього повинна щорічно збільшуватись. Це свідчить про необхідність структурної перебудови не лише міжгалузевих комплексів, а й економіки країни загалом. При цьому переважання на початку державного сектора економіки не передбачає будь-яких пільг, переваг або виняткових прав, якими б користувались підприємства цього сектора; – у найближчому майбутньому економіка України має бути лише змішаною, одним із критеріїв керованості якої буде суперечлива єдність порівняно жорсткого державного регулювання економіки та ринкового саморегулювання. При цьому послаблення та звуження сфери макрорегулювання має здійснюватися лише в міру становлення та посилення дії механізмів ринкового саморегулювання в його цивілізованих формах; – посилення ринкової орієнтації та ринкових тенденцій у сфері ринкової економіки має здійснюватися водночас із посиленням впливу держави в соціальній сфері. Будь-які спроби перейти до ринкового саморегулювання у сфері розподілу в країні з постсоціалістичною економікою є згубними; – у нинішній соціально-політичній ситуації економіка України має бути не сепаратистською, а унітарноконструктивною з елементами регіонального самоврядування [4].

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що сьогодні в Україні загальновизнаною є об'єктивна необхідність переходу до регульованого ринку, однак чітко не визначено форми, принципи й засоби державного регулювання. Через це особливого значення набувають подальші дослідження в цьому напрямку та встановлення кола об'єктів державного впливу, оскільки саме об'єкт зумовлює адекватну йому економічну форму державного регулювання. Розвиток об'єкта регулювання зумовлює розвиток форм і засобів його регулювання.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д. Макроекономіка: підручник для вузів / В.Д. Базилевич. – 3-тє вид., випр. – К.: Знання, 2006. – 320 с.
2. Дьомін А.І. Вища освіта України і Болонський процес: Навчально-методичний посібник з організації самостійної роботи студентів та аспірантів вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації за вимогами кредитно-модульної системи організації навчання / А.І. Дьомін, Л.Л. Побережна. – Біла Церква, 2007. – 170 с.
3. Економічна теорія. Політекономія: підручник / за ред. В.Д. Базилевича. – К.: Знання-Прес, 2008. – 330 с.
4. Іващенко А.В. Роль і функції держави у формуванні ринкової економіки / А.В. Іващенко // Проблеми науки. – № 6. – 2008. – С. 52–54.
5. Карсекін В.І. Удосконалення інструментів фінансово-інвестиційної політики у сфері державного регулювання / В.І. Карсекін, С.В. Хлоп'як. – К.: Знання – 2009. – 170 с.
6. Кулішов В.В. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. – 2-ге вид., випр. / В.В. Кулішов. – Львів: Магнолія 2006, 2008. – 210 с.
7. Мочерний С.В. Економічна теорія / С.В. Мочерний. – К.: Знання-Прес, 2007. – 270 с.
8. Соколовська А. Економічна функція держави та особливості її виконання в Україні / А. Соколовська // Економіка України. – 2008. – № 3. – С. 23–27.

References

1. Bazilevich V.D. Macroeconomics: a textbook for high schools. K.: Znannja, 2006. - 320 p.
2. Demin A.I., Poberezhna L.L. Higher Education in Ukraine and the Bologna Process: Research handbook on the organization of independent work of students and post-graduates of higher educational institutions III-IV levels of accreditation requirements for the organization of credit-modular system of training. - Bila Cerkva, 2007. - 170 p.
3. Economic Theory. Political Economy: a textbook / ed. V.D. Bazilevich. - M.: Znannja-Press, 2008. - 330 p.
4. Ivashchenko A.V. The role and functions of the state in the formation of a market economy // Problems of science. - № 6. - 2008. - S. 52-54.
5. Karsekin V.I., Hlopyak S.V. Perfection of tools of financial and investment policy in the sphere of state regulation. M.: Znannja - 2009. - 170 p.
6. Kuleshov V.V. Textbook for students of higher educational institutions. - 2nd ed. / V.V. Kuleshov. - Lviv: Magnolia 2006, 2008. - 210 p.
7. Mocherny S.V. Economic Theory. M.: Znannja-Press, 2007. - 270 p.

8. Sokolovskaya A. The economic function of the state and especially its implementation in Ukraine // *Economics of Ukraine*. - 2008. - № 3. - S. 23-27.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Курок Олександр Олександрович, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401
e-mail: finansu2014@mail.ru

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Курок Александр Александрович, кандидат экономических наук, доцент кафедры экономики ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»
ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл., Украина, 08401
e-mail: finansu2014@mail.ru

AUTHOR DETAILS

Kurok Oleksandr, Candidate of Sciences in Economy, Docent of the Economy SHEI «Hryhorii Skovoroda Pereiaslav-Khmelnyskyi State Pedagogic University»
Sukhomlynsko, 30, Pereiaslav-Khmelnyskyi, Kyiv region, Ukraine, 08401
e-mail: finansu2014@mail.ru

УДК 399.9

СВІТОВИЙ ДОСВІД РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

**Різник В.В.,
Різник Н.А.**

Метою статті є аналіз світового досвіду розв'язання проблеми забезпечення зовнішньоекономічної безпеки. Предметом дослідження є сукупність теоретичних та практичних аспектів проблеми забезпечення зовнішньоекономічної безпеки. Об'єктом дослідження є аналіз світового досвіду розв'язання проблеми зовнішньоекономічної безпеки.

У статті використані теоретичні методи дослідження: аналіз та узагальнення наукової літератури, порівняння, систематизація, які дали змогу узагальнити теоретичний матеріал з проблеми дослідження, систематизувати світовий досвід розв'язання проблеми зовнішньоекономічної безпеки та обґрунтувати можливість його адаптації для України.

Забезпечення економічної безпеки є гарантією незалежності країни, основною умовою стабільності й ефективності життєдіяльності суспільства, досягнення успіху. Саме тому забезпечення економічної безпеки зараховують до числа найважливіших національних пріоритетів.

Держави світу пройшли тривалий шлях цивілізованого розвитку ринкової економіки, створення міцних федерацій та єврорегіонів, сильних традицій в галузі законотворчості. Однак усе це відбувалося на тлі політичної стабільності й економічного росту – двох найбільш необхідних складових забезпечення належного рівня національної безпеки та її складової – зовнішньоекономічної безпеки. Саме такий стан справ є орієнтиром та зразком для сталого розвитку економіки України та гарантування її зовнішньоекономічної безпеки.

Проведений аналіз світового досвіду розв'язання проблеми забезпечення зовнішньоекономічної безпеки та особливостей сучасного стану соціально-економічної безпеки провідних держав, дозволить врахувати позитивні аспекти їх досвіду у процесі надання рекомендацій щодо забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України.

Ключові слова: економічна безпека, зовнішньоекономічна безпека, національні пріоритети, стратегія економічної безпеки, відкритість економіки.

МИРОВОЙ ОПЫТ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

**Резник В.В.,
Резник Н.А.**

Целью статьи является анализ мирового опыта решения проблемы обеспечения внешнеэкономической безопасности. Предметом исследования является совокупность теоретических и практических аспектов проблемы обеспечения внешнеэкономической безопасности. Объектом исследования является анализ мирового опыта решения проблемы внешнеэкономической безопасности.

В статье использованы теоретические методы исследования: анализ и обобщение научной литературы, сравнение, систематизация, которые позволили обобщить теоретический материал по проблеме исследования, систематизировать мировой опыт решения проблемы внешнеэкономической безопасности и обосновать возможность его адаптации для Украины.

Обеспечение экономической безопасности является гарантией независимости страны, основным условием стабильности и эффективности жизнедеятельности общества, достижения успеха. Именно поэтому обеспечение экономической безопасности относят к числу важнейших национальных приоритетов.

Государства мира прошли долгий путь цивилизованного развития рыночной экономики, создания прочных федераций и еврорегионов, сильных традиций в области законодательства. Однако все это происходило на фоне политической стабильности и экономического роста - двух самых необходимых составляющих обеспечения надлежащего уровня национальной безопасности и ее составляющей - внешнеэкономической безопасности. Именно такое положение дел является ориентиром и образцом для устойчивого развития экономики Украины и обеспечения ее внешнеэкономической безопасности.

Проведенный анализ мирового опыта решения проблемы обеспечения внешнеэкономической безопасности и особенностей современного состояния социально-экономической безопасности ведущих государств, позволит учесть положительные аспекты их опыта в процессе предоставления рекомендаций по обеспечению внешнеэкономической безопасности Украины.

Ключевые слова: экономическая безопасность, внешнеэкономическая безопасность, национальные приоритеты, стратегия экономической безопасности, открытость экономики.

WORLD EXPERIENCE PROBLEMS SOFTWARE SOLUTION EXTERNAL SECURITY

Riznyk V.V.,
Riznyk N.A.

The aim of the article is the analysis of the world experience in solving the problem of ensuring security of foreign trade. The subject of the research is a set of theoretical and practical aspects of ensuring security of foreign trade. The object of research is the analysis of the world experience in solving the problem of external economic security.

The paper used theoretical methods: analysis and synthesis of scientific literature, comparison, systematization, that allowed generalizing the theoretical material on the issue of research, organize the world experience in solving the problem of external economic security and to justify the possibility of adapting it to Ukraine.

Ensuring economic security is a guarantee of the country's independence, the main condition for the stability and efficiency of society, to achieve success. That is why economic security among the most important national priorities.

States of the world have come a long way of civilized development of the market economy, building strong federations and Euro-regions, a strong tradition in the field of lawmaking. However, all this is happening against the background of political stability and economic growth - two of the most necessary components to ensure an adequate level of national security and its component - the external economic safety. It is this state of affairs is a guide and a model for sustainable development of the Ukrainian economy and ensure its external economic security.

The analysis of world experience in solving the problem of providing security and foreign economic features of the current state of socio-economic security of the leading states, will take into account the positive aspects of their experience in the provision of recommendations to ensure the safety of foreign trade of Ukraine.

Keywords: economic security, external security, national priorities, economic security strategy, openness of the economy.

Актуальність дослідження. Переймаючи позитивний досвід розвинених країн, Україна зможе уникнути помилок та складних проблем у забезпеченні як економічної безпеки держави загалом, так і її складової – зовнішньоекономічної безпеки. При цьому варто зазначити, що науковці та політики більшості розвинених країн не виокремлюють поняття «зовнішньоекономічної безпеки», а оперують поняттями «безпека», «національна безпека» та «економічна безпека», водночас вкладаючи у їх зміст і проблеми забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави.

Як показує світовий досвід, забезпечення економічної безпеки – це, насамперед, гарантія незалежності країни, умова стабільності та ефективності життєдіяльності суспільства. Одним з головних завдань економічної безпеки є збереження і зміцнення позицій країни у світовій економічній системі.

Ступінь дослідження. Вивченням досвіду забезпечення економічної безпеки в провідних країнах світу займається чимала кількість вчених-економістів та держслужбовців, зокрема: Варналій З. С., Єдинак В. Ю., Ліпкан В. А., Новікова О. Ф., Пастернак-Таранушенко Г. А., Сухоруков А. І., Третяк В. В., Харазішвілі Ю. М., Яремко Л. А.

Мета написання статті полягає у розгляді та аналізі світового досвіду розв'язання проблеми забезпечення зовнішньоекономічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Країни з розвинутою ринковою економікою мають багаторічний досвід забезпечення економічної безпеки держави. Це такі країни як Сполучені Штати Америки, Російська Федерація, Японія, Китайська Народна Республіка, Англія, Франція. Розглянемо становлення економічної безпеки, як науки, у деяких із них.

Офіційно термін «економічна безпека» був визнаний у 1985 р., коли на 40-й сесії Генеральної Асамблеї ООН була прийнята резолюція про міжнародну економічну безпеку. В ній було визначено, що

світовій спільноті необхідно сприяти забезпеченню міжнародної економічної безпеки з метою соціально-економічного розвитку та прогресу кожної країни. На 42-й сесії Генасамблеї ООН прийнята Концепція міжнародної економічної безпеки [11 с. 7].

Як відомо, у світі існують наступні моделі національної безпеки:

- американська – орієнтована на поєднання зовнішньої та внутрішньої безпеки, яку використовують за зразок більшість держав;
- японська – з акцентом на внутрішню соціальну безпеку;
- китайська, яка є найконцентрованішим виразом систем безпеки держав, що здійснюють будівництво соціалістичного суспільства;
- системи, властиві державам, які відносно нещодавно здобули незалежність і здійснюють глибинну переорієнтацію свого розвитку [3 с. 61].

Перш за все розглянемо досвід Сполучених Штатів Америки (США). Історія розвитку світової економіки свідчить, що навіть у сприятливі часи свого розвитку та існування США з самого початку стали на шлях активного забезпечення економічної безпеки держави та громадян. У 1791 р. міністр фінансів А. Гамільтон поставив питання про державний захист підприємців. Навіть в умовах Громадянської війни Конгрес США приймав закони щодо митного протекціонізму. Сумнозвісна всесвітня економічна криза 1929 – 1933 рр. показала, що генезис капіталізму може відбуватися в прогресивному напрямі лише за умов підтримки та захисту держави, що й спонукало Ф. Рузвельта почати «новий курс» зі зміцнення економічної безпеки держави. Відомо, що перші закони, які визначали цей курс і були базою подальшого розвитку заходів, спрямованих на подолання кризи та відновлення економічного потенціалу країни, стосувалися державного регулювання банківської діяльності, ринку цінних паперів, сільського господарства, реструктуризації промисловості, залізничного транспорту, тощо. Більшість із них мала надзвичайний ефект. Основні напрями в економічній системі «нового курсу» Ф. Рузвельта забезпечували державну підтримку грошово-фінансової та банківської системи, стимулювання приватних інвестицій за допомогою податкових пільг, стабілізацію цін шляхом девальвації долара та регулювання інфляції, монополізму та конкурентної боротьби. Саме такі економічні заходи, які зумовлювали безпеку держави, водночас надавали можливість проводити й адекватну соціальну політику. Історія підтвердила політичну мудрість адміністрації Ф. Рузвельта, який щиро вважав, що позитивних змін у державі можна чекати лише за умов коли кожний громадянин відчуватиме власну економічну безпеку, гарантовану державною підтримкою. Саме в цей час американці вперше підійшли до проблеми економічної безпеки держави з позиції забезпечення головного внутрішнього чинника економічного розвитку країни – соціальної стабільності суспільства; вперше був запропонований новий підхід – від економічної безпеки індивіда до економічної безпеки держави, суспільства в цілому; вперше був створений федеральний Комітет з економічної безпеки (1934 р.). Сьогодні аналогічні державні структури є в більшості країн світу [1 с. 420].

Багаторічний процес пошуку ефективних шляхів щодо надійного захисту національних економічних інтересів у США, дозволив створити ефективне та дієве нормативно-правове забезпечення економічної безпеки. Економічна безпека США як окрема та цілісна проблематика у цій країні не формулюється як у концептуальних і стратегічних документах, так і у законодавчих та нормативно-правових актах. Вона розглядається лише як невід'ємна і найважливіша зі структурних складових національної безпеки Сполучених Штатів у Стратегії національної безпеки та подається у виді окремих аспектів щодо її забезпечення у законах [10 с. 55].

Загрози національним інтересам США у Стратегії національної безпеки поділені на кілька груп: локальні та регіональні загрози; транснаціональні загрози; розповсюдження небезпечних технологій; діяльність іноземних розвідувальних служб; порушення функціонування державних структур у тих чи інших країнах. Характерною особливістю є те, що у стратегії містяться методи протистояння кожній з перелічених загроз, які мають здебільшого зовнішній характер [6 с. 318].

Паритетним напрямком у політиці США з 90-х років стало забезпечення економічної безпеки країни. У лютому 1993 р. державний секретар США У. Крістофер підкреслив, що зовнішня політика США повинна триматись на «трьох китах»:

- зміцненні економічної безпеки країни;
- підтриманні демократії;
- дотриманні прав людини [13 с. 8].

Головним завданням економічної безпеки країни за думкою держсекретаря є підвищення конкурентоздатності американських товарів, скорочення залежності країни від іноземних позик та зміцнення її можливостей виконувати міжнародні зобов'язання у торгово-економічних та інших галузях. Президентом США Дж. Бушем старшим затверджено меморандум, у якому були викладені основні положення Національної програми забезпечення економічної безпеки [14 с. 48].

В результаті була створена система економічної безпеки країни, визначені параметри загальної політики в галузі економічної безпеки, сучасні критерії, розроблено механізм керівництва системою забезпечення економічної безпеки, внесені зміни у систему підготовки і перепідготовки кадрів. Крім того були визначені загрози економічній безпеці США та створено каталог загроз економічній безпеці та їх оцінка [13 с. 7].

Адміністрація Президента США Б. Клінтона також приділяла економічній безпеці значну увагу. У концепцію економічної безпеки були введені положення про забезпечення національних економічних інтересів США у конкурентній боротьбі з суперниками на світовій арені, про захист лідируючих позицій США у технологічних галузях. Збереження могутності США пов'язується зі здійсненням заходів із забезпечення економічної безпеки [13 с. 7].

Національні інтереси США визначені у Стратегії національної безпеки. Там вони класифікуються за рівнем важливості для країни на три категорії: перша група – це життєво важливі інтереси; друга – важливі інтереси та третя – гуманітарні та інші інтереси. Економічні інтереси містяться у складі першої категорії важливості національних інтересів США, забезпечення яких є безумовним пріоритетом політики національної безпеки Сполучених Штатів і для захисту яких американський уряд повинен робити усе можливе навіть за рахунок одностороннього використання сили. До них відносяться: економічний добробут суспільства і захист життєво важливих державних інфраструктур, зокрема енергетики, банків, фінансів, державних комунікацій та ін. [10 с. 55].

Адміністрація Президента США Дж. Буша молодшого підтвердила пріоритетне значення економічної безпеки. Як зазначила у своїй доповіді радник по національній безпеці президента США Кондоліза Райс: «Політика США по відношенню до Росії повинна бути сконцентрована на питаннях безпеки, які мають важливе значення. По-перше, ми повинні визнати, що сила Росії являє собою меншу загрозу для безпеки Америки, ніж її слабкість та непослідовність» [13 с. 9].

Досвід розв'язання проблем національної безпеки накопичений Сполученими Штатами Америки спонукає інші держави світу розробляти та впроваджувати власні концепції і стратегії національної безпеки орієнтовані на надійний захист національних і економічних інтересів.

Переймаючи позитивні сторони досвіду забезпечення економічної безпеки у Сполучених Штатах, можемо виокремити основні положення, які обов'язково потрібно враховувати нашій державі під час забезпечення економічної безпеки та її складових, отже, це наступні умови:

- збереження економічної самостійності країни, її здатності приймати рішення у власних інтересах, що стосуються розвитку господарства;
- можливість зберегти вже досягнутий рівень життя населення і забезпечити його подальше прогресивне зростання.

Що стосується наших сусідів, то зокрема в Росії Закон Російської Федерації (РФ) «Про безпеку» був прийнятий у 1992 р., в ньому безпека визначається, як стан захисту життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз [4].

Прийнята у 1998 р. «Концепція національної безпеки Російської Федерації» визначає такі найважливіші завдання зовнішньоекономічної діяльності:

- створення сприятливих умов для міжнародної інтеграції російської економіки;
- розширення ринків збуту російської продукції;
- формування єдиного економічного простору (СЄП) з державами-учасниками Співдружності Незалежних Держав (СНД) [5].

Серед найважливіших умов реалізації національних інтересів в економіці визначаються: функціонування економіки в режимі розширеного відтворення; захист інтересів вітчизняних виробників; підвищення інноваційної активності; постійний контроль за стратегічними ресурсами країни; підтримка наукового потенціалу, здатного утвердити незалежність країни на стратегічно важливих напрямках науково-технічного прогресу; перехід економіки до моделі стійкого розвитку; збереження єдиного економічного середовища, розвиток внутрішнього ринку згідно виробничій спеціалізації регіонів; налагодження російськими виробниками економічних зв'язків, які б забезпечували реалізацію інтересів російських підприємств, сприяли підвищенню конкурентоспроможності вітчизняної продукції, виробництва та економічного зростання [9 с. 54].

Третім важливим документом правового регулювання економічної безпеки є Державна стратегія економічної безпеки Російської Федерації [12]. Акцентуємо увагу на тому, що в законодавчих документах Росії, щодо забезпечення економічної безпеки, виділено регіональний аспект економічної безпеки, чого немає у законодавстві інших країн.

Регіональний аспект національної безпеки Росії містить перелік загроз цієї сфери. Ними є: центробіжні устремління суб'єктів Російської Федерації; регіональний сепаратизм, етнотероризм, етноцентризм та шовінізм; відсутність контролю за міграційними процесами та відтворенням робочої сили, послаблення ролі державної мови у ряді регіонів федерації; розвал єдиного духовного та законодавчого простору держави; прийняття суб'єктами Російської Федерації нормативно-правових актів та рішень у супереч федеральному законодавству; економічна дезінтеграція та соціальна диференціація регіонів федерації; посилення неузгодженості взаємовідносин між центром та суб'єктами Російської Федерації. Необхідно відзначити, що регіональний аспект економічної безпеки міститься і серед критеріїв та параметрів стану економіки, які відповідають вимогам економічної безпеки Російської Федерації. Обумовлюється, що для визначення критеріїв та параметрів, які повинні відповідати вимогам економічної безпеки Росії, необхідно дотримуватися збереження єдиного економічного простору та широких міжрегіональних економічних відносин, забезпечуючи при цьому дотримання загальнодержавних інтересів, попередження розвитку сепаратистських тенденцій, функціонування єдиного загальноросійського ринку [10 с. 56].

В свою чергу, регіональний аспект економічної безпеки Росії визначається переліком загроз регіональній економічній безпеці. Найважливішою регіональною загрозою економічній безпеці РФ визнано небезпеку зростання нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів. До основних факторів впливу цієї загрози віднесені: об'єктивні різниці у рівні соціально-економічного розвитку регіонів; наявність депресивних, кризових та економічно відсталих районів на фоні структурних зрушень у промисловому виробництві, які супроводжуються значним зменшенням питомої ваги галузей обробної промисловості; порушенням виробничо-технологічних зв'язків між підприємствами окремих регіонів Росії; підвищенням розриву у рівні виробництва національного прибутку на душу населення між окремими суб'єктами Російської Федерації [7 с. 236].

Для України важливо врахувати зарубіжний досвід забезпечення зовнішньоекономічної безпеки, особливо стратегію Японії та інших провідних східноазійських країн, які ще в 50-х роках здійснили переорієнтацію з імпортозамінної моделі економіки на експортноорієнтовану. Цим країнам вдалося повною мірою:

- використати свої конкурентні переваги в трудомістких галузях;
- шляхом жорсткої державної політики спрямувати зарубіжну допомогу в імпортозамінний сектор економіки;
- вдосконалити науково-технічний потенціал експортних галузей;
- створити відповідну структуру експорту;
- сприяти кредитній політиці для експортерів тощо [1 с. 57].

Наприклад, уряд Японії з метою захисту внутрішнього ринку допускав лише іноземних конкурентів згідно зі спеціально розробленим графіком, який встановлював поступову лібералізацію. До того ж експортному прориву в Японії передувало насичення внутрішнього ринку вітчизняними товарами, що сприяло розвитку конкуренції між товаровиробниками і стимулювало експорт. В Україні все було зроблено навпаки – шляхом повної лібералізації зовнішньої торгівлі спочатку допущені на внутрішній ринок іноземні конкуренти без будь-яких обмежень, а після руйнації вітчизняної промисловості заговорили про необхідність захисту вітчизняних товаровиробників [1 с. 59].

Японський підхід до зміцнення комплексної економічної безпеки включає внутрішній і зовнішній аспекти. Серед пріоритетів зовнішньоекономічної безпеки японські теоретики і політики виділяють забезпечення сприятливих умов для сталого імпорту сировини за якнайнижчими цінами, зміцнення економічних позицій країни у світовому господарстві, зміцнення національної валюти, стратегічно орієнтовану інвестиційну політику та інше [10 с. 56].

Зовнішній аспект проблеми безпеки Японії передбачає більш широке тлумачення. Як відзначав відомий японський економіст, колишній міністр зовнішньої торгівлі і промисловості Окіта С., шлях до забезпечення безпеки японського суспільства полягає в тому, щоб «не створювати собі ворогів у світі», щоб усіляко розвивати і поглиблювати відносини дружби, співробітництва і партнерства з усіма країнами. Ці ж ідеї присутні в японській дипломатичній стратегії «за всіма азимутами», що є складовою частиною стратегії економічної і комплексної безпеки. Однак, паралельно японські аналітики активно розробляють механізми реалізації національних економічних інтересів в окремих регіонах, і насамперед у Північній Америці, у Південно-Східній Азії, Азіатсько-тихоокеанському регіоні [5 с. 320].

Цікавою для України є експортна політика Південної Кореї, що передбачає різноманітні пільги для експортерів, зведення до мінімуму різних бюрократичних перешкод і навіть запровадження щорічного святкування Дня експортера в останній день листопада [1 с. 60].

За оцінкою експертів за останні 20 років реальне зростання китайського ВВП в середньому становить 9,9%. Це підняло економіку Китаю з маргінального рівня до одного з найбільших рушіїв глобального зростання. Із 2000 по 2009 р. китайська економіка зросла від 3,7% глобального ВВП (в номінальному доларовому вимірі) до 8,1% [2], що являється гарним прикладом забезпечення економічної безпеки для України.

Стратегія національної безпеки Китаю на відміну від інших країн, наприклад, США, позбавлена активної наступальної позиції. Китайські експерти надають характеристику реального статусу кожної країни. Визнається, що США – єдина супердержава, Китай та Японія на стадії розвитку, Росія – регіональна держава. Констатуючи про скорочення військового потенціалу Росії, китайські фахівці визнають, що сьогодні американська перевага у Тихоокеанському регіоні є очевидною. З метою поліпшення даного стану справ здійснюється китайсько-російське співробітництво.

Стратегія національної безпеки Китаю не міститься у жодному конкретному документі, втім позиції стратегії безпеки Китаю можна виявити, вивчивши офіційний оборонний бюлетень – Білу книгу Китаю. Окремі положення, які відображають суть підходів до забезпечення національної безпеки Китаю, розміщені також у чисельних доповідях і статтях.

До національних інтересів Китаю належать: суверенітет, безпека, економічний розвиток, міжнародний статус і національна гідність. До довгострокових інтересів віднесені нарощування можливостей, послідовна реалізація етапів розвитку і досягнення процвітання країни. Нарощування можливостей передбачає розумне освоєння природного середовища, розвиток у сфері науки, технологій і економічний ріст [6 с. 328].

Держава регулює ринок, а ринок орієнтує підприємства. Практична реалізація цієї формули розглядається як мета реформи господарського механізму в КНР. Застосоване Китаєм поєднання планової та ринкової основ господарювання якнайбільше відповідає сьогодишнім умовам поступу України, для якої

вибір вірного шляху розвитку свого господарства надасть можливість гарантувати економічну безпеку, що є головною умовою збереження Україною державності [8].

Основними цілями стратегії національної безпеки є формування мирного та стабільного навколишнього середовища, захист суверенітету й незалежності, запобігання війн і здатність контролювати виникнення кризових ситуацій. У зв'язку із напруженою геополітичною обстановкою, у директивах дев'ятого п'ятирічного плану економічного і соціального розвитку Китайської Народної Республіки (КНР) і перспективній програмі до 2010 року, зберігається довгострокова установка на зміцнення оборонного потенціалу. Особлива увага у даному контексті приділяється розвитку збройних сил як інструмента опори влади і підтримання внутрішньополітичної стабільності.

Основним відомством, яке займається питаннями безпеки і оборони є Міністерство державної безпеки. У Законі «Про Державну оборону» 1991 року визначені повноваження державних органів у сфері безпеки і передбачено створення спільних координаційних нарад військових і цивільних органів в центрі й на місцях, рішення яких у межах їх компетенції є обов'язковими для виконання. Таким чином закладено законодавчу основу для здійснення єдиної державної політики національної безпеки, в якій обов'язок по забезпеченню національної безпеки лежать не лише на державних, а й на недержавних інституціях.

КНР найбільшу увагу приділяє удосконаленню якісних параметрів оборонного потенціалу. Керівництвом країни висувається вимога зміцнювати армію за рахунок науки і техніки, посилювати дослідження оборонного значення, створювати й удосконалювати механізм оборонної промисловості, який відповідає умовам ринкової економіки, поступово оновлювати озброєння і спорядження.

Характерною особливістю Китаю є здійснення воєнної стратегії активної оборони, тобто дотримання принципу самооборони, оборонних операцій, і завоювання переваги через нанесення удару лише після удару суперника.

Потрібно зазначити, що у більшості документів, у яких регламентуються різні аспекти забезпечення національної безпеки проголошується нерозривна єдність державних органів і народу, як чинник єдності державної політики у сфері національної безпеки.

Останнім часом Китай все більше починає проводити активну політику світового масштабу. І якщо раніше визнавалася домінуюча роль США у світі, то у 2002 році Китай заявив, що рішуче відкидає гегемонізм і політику з позиції сили, бореться з політикою війни, агресії та експансії. З метою забезпечення даного положення перед збройними силами ставиться завдання підвищити можливості ведення бойових дій при раптових змінах обстановки в умовах використання сучасної техніки, у тому числі високих наукомістких технологій [6 с. 332].

Керівництво країни прагне перетворити Китай на державу із могутніми збройними силами, здатними ефективно забезпечити національну безпеку від зовнішніх загроз.

Взагалі ж при розгляді системи управління національною безпекою Китаю слід враховувати історичну спадщину та світогляд даного народу.

Аналіз періодизації світових цивілізацій надає можливість висунути гіпотезу, відповідно до якої наступною світовою цивілізацією буде Китайська.

Починаючи з X століття н.е. відбувається формування так званої суспільної системи безпеки, структура якої обумовлена об'єднанням сімей по 10, 50, 500 осіб. При чому сім'ї мали вживати заходів безпеки як щодо власної охорони, так і щодо іноземців або гостей, що перебували у них на території. Безпека вважалася неподільною і за зниження її рівня відповідали усі. Це є важливим моментом, щоб усвідомити принципи побудови сучасної системи національної безпеки Китаю [7 с. 242].

Для України при формуванні зовнішньої політики важливим є врахування протиріч Китаю та Японії.

Відтак можна говорити не стільки про західнохристиянську та східноправославну скільки про євроатлантичну та євразійську цивілізацію. При чому саме між цими цивілізаціями і точитиметься головна геополітична боротьба за світове лідерство у XXI столітті. На думку вчених, євроатлантична цивілізація з часом втрачатиме свої позиції, що обумовлено деградацією європейських цінностей, депопуляцією титульних європейських етносів, невисоким ростом ВВП європейських країн. Що стосується системоутворюючої країни даної цивілізації, то вона зберігатиме свій потенціал протягом перших двох десятиліть XXI століття [2].

Китайська філософія безпеки базується на надтонкому проникненню до світогляду противника. За китайською філософією немає страшнішого ворога, ніж найближчий друг. Це резонує із європейським постулатом: немає постійних союзників, є постійні інтереси. При аналізі тих чи інших чинників та тенденцій китайські спеціалісти керуються правилом: сьогодні це може нічого не означати, а завтра це може стати найголовнішим.

Стратегія становлення Китаю світовим лідером полягає у знищенні своїх геополітичних та геоекономічних опонентів психологічно. Тому становлення Китаю відбуватиметься не за допомогою грубого і активного, прямого і подекуди протизаконного втручання у внутрішні справи інших держав, а через поступовий психологічний вплив на слабких, а також зменшення впливу сильних держав у світових регіонах.

Отже, як показує світова практика, країни з розвинутою і ефективно структурованою ринковою економікою, в яких підтримується макроекономічна стабілізація, в значно меншій мірі попадають під вплив внутрішнім і зовнішнім загрозам, ніж країни з перехідною економікою. Рівень нестійкості економіки до загроз, які виникають із сфери зовнішньоекономічних відносин, зумовлює внутрішньоекономічна і інституційна

нестабільність, яка загострюється в умовах соціально-економічної трансформації. Відкритість економіки, як така, не є причиною появи загроз для економіки, будучи лише сферою або умовою їх прояву. Тому, загроза ослаблення зовнішньоекономічної безпеки – явище похідне від внутрішніх економічних проблем країни, від специфіки її положення на реальних і фінансових ринках.

Висновки. Проведений аналіз світового досвіду забезпечення економічної безпеки дозволяє стверджувати, що забезпечення економічної безпеки є гарантією незалежності країни, основною умовою стабільності й ефективності життєдіяльності суспільства, досягнення успіху. Саме тому забезпечення економічної безпеки зараховують до числа найважливіших національних пріоритетів.

Держави світу пройшли тривалий шлях цивілізованого розвитку ринкової економіки, створення міцних федерацій та єврорегіонів, сильних традицій в області законотворчості. Однак усе це відбувалося на тлі політичної стабільності й економічного росту – двох найбільш необхідних складових забезпечення належного рівня національної безпеки та її складової – зовнішньоекономічної безпеки. Саме такий стан справ є орієнтиром та зразком для сталого розвитку економіки України та гарантування її зовнішньоекономічної безпеки.

Проведений аналіз світового досвіду розв'язання проблеми забезпечення зовнішньоекономічної безпеки та особливостей сучасного стану соціально-економічної безпеки провідних держав, дозволить врахувати позитивні аспекти їх досвіду у процесі надання рекомендацій щодо забезпечення зовнішньоекономічної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Економічна безпека: навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. – К.: Знання, 2009. – 647 с.
2. Економіка Китаю: його найпотужніша зброя чи слабке місце? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nato.int/docu/review/2009/Asia/rise_china_geopolitical/UK/index.htm
3. Єдинак В. Ю. Світовий досвід розв'язання проблем забезпечення економічної безпеки [текст] / В. Ю. Єдинак // Економіка та підприємництво. Держава та регіони. – 2009. – №3. С. 51-54.
4. Закон Российской Федерации «О безопасности» № 2446-1 от 5 марта 1992 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.politika.su/doc/2446t.html>.
5. Концепция национальной безопасности Российской Федерации (10 января 2000 года) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nationalsecurity.ru/library/00002/index.htm>
6. Ліпкан В.А. Національна безпека України: навч. посібн. [вид 2-ге] / В. А. Ліпкан. – К.: КНТ, 2009. – 576 с.
7. Новікова О. Ф. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення [Текст]: монографія / О. Ф. Новікова, Р. В. Покотиленко; НАН України, Інститут економіки промисловості. – Донецьк, 2006. – 407 с.
8. Пастернак-Таранушенко Г.А. Україна-Китай: шляхи співробітництва / Пастернак-Таранушенко Г.А., Пастернак-Таранушенко Д. // Матеріали конференції (Київ, серпень-вересень 1993 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://econbez.narod.ru/1security/2articles/34.htm>.
9. Пирожков С. Концептуальні підходи до формування системи національної безпеки України / С. Пирожков // Стратегічна панорама. – 2003. – № 1.
10. Покотиленко Р. В. Механізм формування та забезпечення економічної безпеки: дис.... канд. екон. н.: 08.02.03. / Покотиленко Руслан Вікторович. – Д., 2002. – 249 с.
11. Третьяк В. В. Економічна безпека: сутність та умови формування / В. В. Третьяк, Т. М. Гордієнко / Економіка та держава №1/2010 С.6-8.
12. Указ Президента Российской Федерации «О Государственной стратегии экономической безопасности Российской Федерации (Основных положениях)». от 29.04.96 г. № 608. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.nationalsecurity.ru/library/00002/index.htm>
13. Яценко Н. М. Регіональна економічна безпека у контексті національної економічної безпеки / Яценко Н. М. // – Актуальні проблеми економіки №2. – 2002. С.3.
14. Global Strategies. Insights from the World's Leading Thinkers. – Cambridge: Harvard Business Review Book Series, 1994. – 129 p.

References

1. Ekonomichna bezpeka: navch. Posib. [Economic Security] / za red. Z.S. Varnaliia. – K.: Znannia, 2009. – 647 s.
2. Ekonomika Kytau: yoho naipotuzhnisha zbroia chy slabke mistse? [Elektronnyi resurs]. [China's economy: its greatest weapon or weak point?]: http://www.nato.int/docu/review/2009/Asia/rise_china_geopolitical/UK/index.htm
3. Iedynak V.Iu. Svitovyi dosvid rozv'iazannia problem zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky [World experience solving problems of economic security] // Ekonomika ta pidpriemnytstvo. Derzhava ta rehiony. – 2009. – №3.- S. 51-54.
4. Zakon Rosssyiskoi Federatsyy «O bezopasnosty» № 2446-1 ot 5 marta 1992 [Law of the Russian Federation «On Security»]: <http://www.politika.su/doc/2446t.html>.
5. Kontseptsyia natsyionalnoi bezopasnosty Rosssyiskoi Federatsyy (10 yanvaria 2000 hoda) [National Security Concept of the Russian Federation]: <http://www.nationalsecurity.ru/library/00002/index.htm>
6. Lipkan V.A. Natsionalna bezpeka Ukrainy: navch. posibn. [vyd 2-he] [National Security Ukraine] K.: KNT, 2009. – 576 s.

7. Novikova O.F., Pokotylenko R.V. *Ekonomichna bezpeka: kontseptualne vyznachennia ta mekhanizm zabezpechennia: monografiia* [Economic security: a conceptual definition and mechanism to ensure] ; NAN Ukrainy, Instytut ekonomiky promyslovosti. - Donetsk, 2006. - 407 s.
8. Pasternak-Taranushenko H.A. *Ukraina-Kytai: shliakhy spivrobitnytstva* / Pasternak-Taranushenko H.A., Pasternak-Taranushenko D. // *Materialy konferentsii* (Kyiv, serpen-veresen 1993 r.) [Ukraine-China: ways of cooperation]: <http://econbez.narod.ru/1security/2articles/34.htm>.
9. Pyrozhkov S. *Kontseptualni pidkhody do formuvannia systemy natsionalnoi bezpeky Ukrainy* [Conceptual approaches to formation of the national security of Ukraine] // *Stratehichna panorama*. – 2003. – № 1.
10. Pokotylenko R.V. *Mekhanizm formuvannia ta zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky: dys.... kand. ekon. n.*: 08.02.03. [Formation mechanism and economic security] – D., 2002. – 249 s.
11. Tretiak V.V., Hordiienko T.M. *Ekonomichna bezpeka: sutnist ta umovy formuvannia* [Economic security: the nature and conditions of formation] // *Ekonomika ta derzhava*. №1/2010 - S.6-8.
12. *Ukaz Prezydenta Rossyiskoi Federatsyy «O Hosudarstvennoi stratehyy ekonomycheskoï bezopasnosti Rossyiskoi Federatsyy (Osnovnykh polozheniyakh)»*. ot 29.04.96 h. № 608. [Presidential Decree «On the Russian State Economic Security Strategy (Basic Provisions)»]: <http://www.nationalsecurity.ru/library/00002/index.htm> - Nazvanye s ekrana].
13. Yatsenko N.M. *Rehionalna ekonomichna bezpeka u konteksti natsionalnoi ekonomichnoi bezpeky* [Regional economic security in the context of national economic security] // *Aktualni problemy ekonomiky* №2. – 2002. - S.3.
14. *Global Strategies. Insights from the World's Leading Thinkers*. – Cambridge: Harvard Business Review Book Series, 1994. – 129 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Різник В'ячеслав Володимирович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри професійної освіти,
Різник Надія Анатоліївна – старший викладач кафедри професійної освіти
 ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди».
 вул. Миру 4, кв. 28, м. Переяслав-Хмельницький, 08400 Україна

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Резник Вячеслав Владимирович – кандидат педагогических наук, доцент кафедры профессионального образования,
Резник Надежда Анатольевна – старший преподаватель кафедры профессионального образования
 ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды».
 ул. Мира 4, кв. 28 г. Переяслав-Хмельницкий, 08400 Украина

INFORMATION ABOUT AUTHORS

Vyacheslav Riznyk – PhD, Assistant Professor of Vocational Education,
Nadiya Riznyk – senior lecturer in Vocational Education
 SHEE «Pereyaslav-Khmelnyskyi SPU named Gryhoriy Skovoroda»
 4/28, Myru Str, Pereyaslav-Khmelnyskyi, Ukraine 08400.

УДК 330.322.01

ІНВЕСТИЦІЙНІ ПРОЕКТИ: СУТНІСТЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Русин Р.С.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання формування інвестиційного проекту.

Метою дослідження є характеристика інвестиційного проекту та його сутності. В цьому контексті необхідно проаналізувати життєвий цикл інвестиційного проекту, окреслити основні його складові та запропонувати способи підвищення їх ефективності з врахуванням певних особливостей.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурний, порівняльний, факторний методи, що дозволило реалізувати мету дослідження.

Результати роботи. У статті розкрито економічну сутність інвестиційного проекту та його життєвого циклу. Проведено класифікацію інвестиційних проектів. Визначено проблеми зниження активності інвестиційної діяльності в Україні в умовах економічних перетворень. Обґрунтовано напрями підвищення інвестиційної привабливості.

Галузь застосування результатів. Інвестиційна діяльність.

Висновки. Необхідно відзначити, що у процесі дослідження було розглянуто суть поняття «інвестиційний проект», характерною ознакою процесу реалізації якого є можливість залучення інвестицій. Зокрема, реалізація інвестиційних проектів потребує залучення значного обсягу

фінансових ресурсів. Сьогодні інвестиційна діяльність підприємств здійснюється в умовах обмеженості інвестиційних ресурсів, тому під час інвестиційного проектування особливої уваги набувають проблеми вибору та економічного обґрунтування доцільності використання інвестиційних ресурсів з різних джерел фінансування.

Відтак, для підвищення рівня інвестиційної привабливості та активізації інвестиційної діяльності як на екзо-, так і на ендорівнях запропоновано напрямки покращення інвестиційного клімату. Тому, для повного розкриття інвестиційного потенціалу України та її сталого розвитку економіки, необхідна державна позиція та комплексний підхід щодо вирішення існуючих проблем, пов'язаних з інвестиційною діяльністю.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційні ресурси, інвестиційний проект, ринок інвестиційних ресурсів, інвестиційна діяльність.

ИНВЕСТИЦИОННЫЕ ПРОЕКТЫ: СУЩНОСТЬ И КЛАССИФИКАЦИЯ

Русын Р.С.

Предметом исследования являются теоретические и практические вопросы формирования инвестиционного проекта.

Целью исследования является характеристика инвестиционного проекта и его сущности. В этом контексте необходимо проанализировать жизненный цикл инвестиционного проекта, очертить основные его составляющие и предложить способы повышения их эффективности с учетом определенных особенностей.

Методы исследования. В работе применена совокупность научных методов и подходов, в том числе системный, структурный, сравнительный, факторный методы, что позволило реализовать цель исследования.

Результаты работы. В статье раскрыта экономическая сущность инвестиционного проекта и его жизненного цикла. Проведена классификация инвестиционных проектов. Определены проблемы снижения активности инвестиционной деятельности в Украине в условиях экономических преобразований. Обоснованно направления повышения инвестиционной привлекательности.

Отрасль применения результатов. Инвестиционная деятельность.

Выводы. Необходимо отметить, что в процессе исследования была рассмотрена суть понятия «инвестиционный проект», характерным признаком процесса, реализации которого является возможность привлечения инвестиций. В частности, реализация инвестиционных проектов нуждается в привлечении значительного объема финансовых ресурсов. Сегодня инвестиционная деятельность предприятий осуществляется в условиях ограниченности инвестиционных ресурсов, потому во время инвестиционного проектирования особенного внимания приобретают проблемы выбора и экономического обоснования целесообразности использования инвестиционных ресурсов из разных источников финансирования.

Следовательно, для повышения уровня инвестиционной привлекательности и активизации инвестиционной деятельности как на экзо-, так и на эндоуровнях предложены направления улучшения инвестиционного климата. Потому, для полного раскрытия инвестиционного потенциала Украины и ее устойчивого развития экономики, необходима государственная позиция и комплексный подход относительно решения существующих проблем, связанных с инвестиционной деятельностью.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционные ресурсы, инвестиционный проект, рынок инвестиционных ресурсов, инвестиционная деятельность.

INVESTMENT PROJECTS: ESSENCE AND CLASSIFICATION

Rusyn R.S.

The subject of research is theoretical and practical issues of formation of the investment project.

The purpose of the study is characteristic of the project and its nature. In this context it is necessary to analyze the life cycle of the project, to describe its main components and to propose ways to improve their efficiency, taking into account specific features.

Research methods. A set of scientific methods and approaches, including systemic, structural, comparative, factorial methods that allowed to realize the goal of the study are used in the paper.

The results of the study. In the paper the economic substance of the project and its life cycle are considered. The investment projects are classified. The problems which reduced an activity of investment activity in Ukraine in terms of economic transformation are outlined. The directions of improvement of investment attractiveness are suggested.

The scope of the results. Investment activity.

Conclusions. It should be noted that in the study were considered the essence of the concept of «investment project», a characteristic feature of the implementation process which makes a chance to attract investments. In particular, the implementation of investment projects needs to attract a significant amount of financial resources. Nowadays business investment activity is carried out in the context of limited investment resources, so while designing investments the issues of choice and economic substantiation for using the investment resources from different funding sources need special attention.

The refore, to improve investment attractiveness and stimulate investments both exogenous and endogenous levels are offered to improve the investment climate. Moreover, for the full investment potential of Ukraine and its sustainable economic development, government position and comprehensive approach for solving the existing problems related to investment activities is necessary.

Key words: investments, investment funds, investment project, investment market, investment activity.

Постановка проблеми. На даному етапі реформування економіки держави та впровадження зони вільної торгівлі з ЄС, відкриє нові можливості інвестування саме у реальний сектор економіки України. Залучення інвестицій, зокрема іноземних, дають змогу отримати ряд вигод, зокрема підтримання платіжного балансу, впровадження новітніх технологій, можливість переходу від ресурсної економіки до інноваційної (високотехнологічної), підвищення експортного потенціалу та проведення імпортозаміщення, досягнення соціально-економічного ефекту.

Залучення інвестиційних ресурсів, їх ефективний розподіл, а перш за все це створення умов для реалізації інвестиційних проектів, що в свою чергу дозволить досягнути поставлені цілі. Особливої уваги заслуговує процес прийняття рішення, а саме правильно сформовані та реалізовані інвестиційні проекти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням оцінки ефективності інвестиційних проектів в сучасних наукових дослідження приділено достатньо уваги, розроблено теоретичні та методологічні аспекти їх оцінювання. Аналіз останніх публікацій засвідчує, що дослідженню цих проблем приділялася значна увага з боку як іноземних, так і вітчизняних дослідників. Зокрема, вагомий внесок щодо проблем оптимізації інвестиційних процесів, методів залучення інвестицій та шляхів підвищення їх ефективності внесли такі зарубіжні вчені, як Дж. Бейлі, Л. Гітман, Дж.М. Кейнс, К.Р. Макконнелл, Дж.М. Розенберг, Ф. Хайек, У. Шарп, М. Фрідмен. Варто також виділити таких вітчизняних науковців, як І.А. Бланк, Є.І. Бойко, В. Верба, В.М. Геєць, М.І. Долишній, Б.Є. Кваснюк, О.Є. Кузьмін, І.І. Лукінов, М.І. Мельник, М.Г. Михайлов, А.А. Пересада, В.Р. Сиденко, О.В. Шевченко та інших. Проте залишається неповністю вивченим питання реалізації інвестиційних ресурсів через механізм інвестиційного проектування та розвиток ринку інвестиційних ресурсів.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання формування інвестиційного проекту.

Метою дослідження є характеристика інвестиційного проекту та його сутності. В цьому контексті необхідно проаналізувати життєвий цикл інвестиційного проекту, окреслити основні його складові та запропонувати способи підвищення їх ефективності з врахуванням певних особливостей.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурний, порівняльний, факторний методи, що дозволило реалізувати мету дослідження.

Результати дослідження. Інвестиції, як економічна категорія, має багатогранне та широке значення. Інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект [1]. В цьому контексті інвестиційний проект може бути визначений як оптимальний набір дій інвестора певного сектора, глобального і узгодженого планування, де поєднано людські, матеріальні та інші ресурси, що призводить до економічного і соціального розвитку.

Сучасна економічна література та законодавство представляє різні тлумачення категорії «інвестиційний проект».

Так, Закон України «Про інвестиційну діяльність» визначає інвестиційний проект як сукупність цілеспрямованих організаційно-правових, управлінських, аналітичних, фінансових та інженерно-технічних заходів, які здійснюються суб'єктами інвестиційної діяльності та оформлені у вигляді планово-розрахункових документів, необхідних та достатніх для обґрунтування, організації та управління роботами з реалізації проекту [1]. Закон України «Про режим іноземного інвестування» трактує інвестиції як цінності для отримання прибутку або досягнення соціального ефекту [2].

І.О. Бланк під інвестиційним проектом розуміє сукупність заходів, що передбачають певні капіталовкладення для отримання прибутку або соціального ефекту в майбутньому [3]. З точки зору підприємницької діяльності бізнес-словник трактує інвестиційний проект як довгострокові вкладення коштів для реалізації бізнес-ідеї аж до досягнення стабільного доходу від її втілення [4]. Усі автори визначають різні аспекти реалізації інвестиційного проекту. Таким чином, на основі найчастіше використовуваних понять можна сформулювати уточнююче визначення поняття «інвестиційний проект». Отже, інвестиційний проект – це сукупність заходів та намірів, обґрунтувань та практичних дій, які здійснюються інвестором, шляхом підготовки відповідної документації, що включає в себе інвестиційний план спрямований для отримання прибутку або досягнення соціального ефекту в майбутньому.

Проект повинен мати чітко визначену ціль, а його розробка включає ряд етапів, кожний з яких обов'язковий для вироблення обґрунтованого рішення та поділяється на певні стадії.

Залежно від цілі інвестиційної діяльності та очікуваного кінцевого результату інвестиційні проекти поділяються на виробничі, науково-технічні, комерційні, фінансові, економічні та соціально-економічні.

Інвестиційний проект є конкретною мотивацією деяких поточних витрат для отримання майбутніх вигод. Характерними особливостями, що відрізняють його не тільки від поточної діяльності, а й також від інших видів проектів, є: *тривалість, завершеність і структура*.

Виконання будь-якого інвестиційного проекту знаходиться під тиском двох чинників: *часу і вартості*.

Саме процес реалізації та експлуатації потребує певного відрізка часу, який являє собою життєвий цикл проекту та включає в себе стадії [5, с. 84]:

- передінвестиційна (розробка проекту);
- інвестиційна (початок реалізації проекту);
- експлуатаційна (швидке зростання, стабільне функціонування та занепад – передбачає експлуатацію активів, отримання прибутку, повернення вкладених коштів).

Менеджери, так і інші фахівці, що беруть участь в проекті, впродовж всього періоду виконання і використання ресурсів (людських, матеріальних, фінансових, технічних і т.д.) постійно зайняті під час виконання. Для цього їм потрібні адекватні інструменти і методи, як для правильних розрахунків як для тимчасових ресурсних параметрів так і для постійного моніторингу та контролю.

Тому, аналіз інвестиційних проектів як предмет вивчення є сукупністю прийомів і рекомендацій щодо розробки й експертизи проекту з метою визначення ступеня його повноти, імовірності, реалістичності й доцільності.

Проектний аналіз передбачає дослідження таких його ключових аспектів, як [6, с. 4]:

1. Технічний (можливість технічної реалізації проекту).
2. Екологічний (ступінь впливу на навколишнє середовище).
3. Комерційний (потенційний попит на продукт проекту).
4. Фінансовий (фінансова життєздатність проекту та повернення витрат на його реалізацію).
5. Економічний (ефективність проекту).
6. Соціальний (спосіб вирішення соціальних проблем та ступінь врахування інтересів різних соціальних груп).
7. Інституційний (ступінь сприяння зовнішнього оточення проекту його реалізації).

Під час аналізу інвестиційного проекту спочатку досліджують інвестиційну ідею, далі безпосередньо ідентифікують проект враховуючи зовнішні та внутрішні умови, проводять комплексний аналіз інвестиційного проекту, що завершується формуванням його підсумкової оцінки і рекомендацій інвестору щодо ухвалення рішення з його інвестиційного наміру.

Відповідності між етапами проекту і процесами, що відбуваються в інвестиційному проекті представлено на рис. 1.

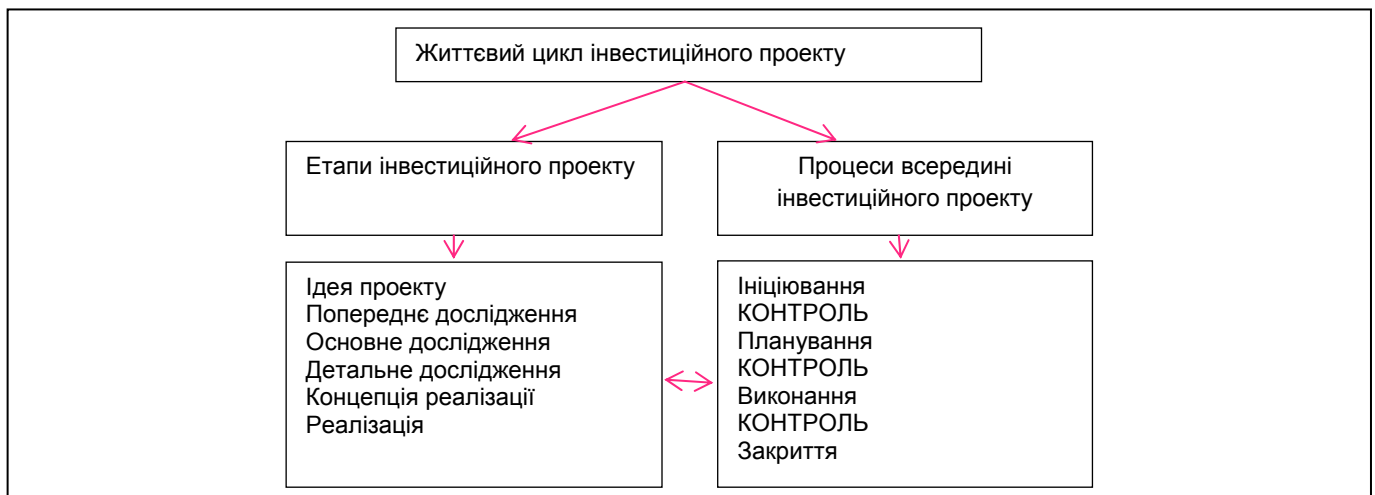

Рисунок 1. Відповідність між етапами і процесами інвестиційних проектів [7]

Основні етапи в інвестиційному проекті:

- ідея проекту бере свій початок на початковій стадії проекту і може бути сформульована первинною організацією або іншими ініціаторами. Метою цього етапу є прийняття проекту. Виготовлення, яке повинно враховувати ресурси необхідні для здійснення проекту, який синтезується в основному в фінансових ресурсах, а й досягнення рішення про переваги ініціювання проекту.

- попереднє дослідження передбачає аналіз потенціалу проекту, створення етапів і результатів, які будуть отримані, створення альтернативних рішень і можливостей його виконання з економічної, політичної і соціальної точки зору. Крім того, цей етап передбачає виявлення і встановлення лімітів, аналіз середовища, перевірка здійсненності проекту і його глобального планування. Він також включає адекватну перевірку і аналіз, надання пропозицій для реалізації проекту.

- основне дослідження передбачає розробку комплексної концепції та ілюструється вибір найбільш адекватного варіанту з точки зору доцільності та балансу між вартістю і прибутком, визначення детальних проектів, деталізація підрозділів проекту, створення свого інтерфейсу з контекстом загального проекту, вироблення рекомендацій по всіх підгрупах проекту. Всі ці етапи цієї фази включають в себе системний підхід, а саме через моніторинг адекватного виду контролю і впливу остаточних рішень за результатами контролю.

- стадія детального дослідження передбачає деталізацію процедур будівництва, детальний опис всіх підпроектів, завдань для кожного учасника, в тому числі обчислення і створення бюджетів.

- централізація результатів етапів проектів, представлених вище, відбувається на етапі розробки концепції інвестиційного проекту, метою якого є ідентифікація та створення рішень, необхідних документів, організаційних структур і нормативних актів з акцентом на наступні основні витрати відповідно до цілей.

- реалізація представляє собою останній етап інвестиційного проекту, і має на увазі практичне застосування всіх завершених етапів. Тепер можна побачити, як оформлення документів і концепція проекту стає зрозумілою для користувача. Уздовж реалізації та практичного виконання проекту можуть виникнути ситуації, в яких вся система проекту схильна до однієї або декількох переоцінок, які накладаються системами управління адекватними на цій стадії.

В сучасній літературі є різні підходи до класифікації інвестиційних проектів. Зокрема, для реалізації інвестиційної політики регіону та оцінювання інвестиційної привабливості інвестиційного проекту запропоновано наступну класифікацію інвестиційних проектів:

За цілями інвестування:

- приріст обсягу продукту;
- розширення (відновлення) асортименту продукту;
- підвищення якості та конкурентоспроможності продукту;
- зниження собівартості продукту;
- вирішення соціальних, економічних та інших завдань.

За строками реалізації:

- короткострокові з періодом реалізації до 1 року;
- середньострокові з періодом реалізації від 1 до 3 років;
- довгострокові з періодом реалізації більше 3 років.

За обсягами необхідних інвестиційних ресурсів понад:

- 3 мільйони євро - для суб'єктів великого підприємництва;
- 1 мільйон євро - для суб'єктів середнього підприємництва;
- 500 тисяч євро - для суб'єктів малого підприємництва.

За кількістю створених робочих місць понад:

- 150 - для суб'єктів великого підприємництва;
- 50 - для суб'єктів середнього підприємництва;
- 25 - для суб'єктів малого підприємництва.

За передбаченою схемою фінансування:

- кошти державного бюджету чи місцевого бюджету;
- за рахунок внутрішніх джерел;
- за рахунок зовнішніх джерел;
- за змішаною формою фінансування.

За масштабом:

- державні;
- обласні;
- місцеві.

За характером і сферою діяльності (табл. 1):

Таблиця 1. Вибір сектора для інвестування

I. Наука і технології	1.1. Дослідження і розробки, інновації
	1.2. IT-технології
	1.3 Інші інформаційні послуги
II. Енергетичний комплекс	2.1. Відновлювані джерела енергії
	2.2 Традиційна енергетика
	2.3 Енергетика і інфраструктура видобутку електроенергії
	2.4 Паливо
III. Транспорт	3.1. Транспортні засоби та транспорт
	3.2. Транспортні розв'язки та мережі
	3.3. Міські мобільні проекти
	3.4. Новітні технології і екологічний транспорт
IV. Соціальна інфраструктура	4.1. Людський капітал та освіта
	4.2. Охорона здоров'я
	4.3. Культурна і творча діяльність
	4.4. Туризм
	4.5. Соціальна інфраструктура
V. Ресурси і навколишнє середовище	5.1. Природні ресурси та ефективність їх використання
	5.2. Стійкість до зміни клімату та охорони навколишнього середовища
	5.3. Зміна клімату
VI. Галузева	6.1. Малий і середній бізнес

- наука і технології;
- енергетичний комплекс;
- транспорт;
- соціальна інфраструктура;
- ресурси і навколишнє середовище;
- галузева.

Ресурси, що використовуються в при реалізації інвестиційного проекту, незалежно від його виду, можна поділити на: трудові, фінансові та економічні [8]. За своєю метою використання, вони можуть бути як інвестиційними ресурсами так і не бути ними. Однак всі ресурси які використовуються в інвестиційному проекті є інвестиціями.

Висновки. Необхідно відзначити, що у процесі дослідження було розглянуто суть поняття «інвестиційний проект», характерною ознакою процесу реалізації якого є можливість залучення інвестицій. Зокрема, реалізація інвестиційних проектів потребує залучення значного обсягу фінансових ресурсів. Сьогодні інвестиційна діяльність підприємств здійснюється в умовах обмеженості інвестиційних ресурсів, тому під час інвестиційного проектування особливої уваги набувають проблеми вибору та економічного обґрунтування доцільності використання інвестиційних ресурсів з різних джерел фінансування.

До основних причин зниження активності інвестиційної діяльності в Україні відносяться:

- недосконалість законодавчої бази щодо інвестиційної діяльності;
- несприятливий інвестиційний клімат;
- недосконалість розкриття внутрішнього потенціалу регіонів;
- недостатня підготовка інвестиційних проектів та програм;
- низька ефективність інвестицій;
- відсутність інвестиційного ринку.

Відтак, для підвищення рівня інвестиційної привабливості та активізації інвестиційної діяльності як на екзо-, так і на ендорівнях запропоновано напрямки покращення інвестиційного клімату (рис. 2).

Рисунок 2. Напрямки покращення інвестиційного клімату

Тому, для повного розкриття інвестиційного потенціалу України та її сталого розвитку економіки, необхідна державна позиція та комплексний підхід щодо вирішення існуючих проблем, пов'язаних з інвестиційною діяльністю.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/1560-12>.
2. Закон України «Про режим іноземного інвестування» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/93/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Бланк И.А. Основы инвестиционного менеджмента / И.А. Бланк. Т. 1. – К.: Эльга-Н, Ника-Центр, 2001. – 536 с.
4. Business Dictionary [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.businessdictionary.com/definition/investment-project.html>.

5. Соколюк К.Ю. Інвестиційний проект як засіб реалізації інвестиційних ресурсів / К.Ю. Соколюк // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки. – № 2(77). – 2013. – С. 82-91.
6. Рач В.А. Особливості комерційного аспекту проектного аналізу регіональних освітніх проектів / В.А. Рач, А.Ю. Борзенко-Мирошніченко // Управління проектами та Розвиток виробництва: 36. наук. пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – № 1(33). – С. 112-119.
7. I. Hurjui, M.C. Hurjui Investment projects: general presentation, definition, classification, characteristics the stages. The Annals of The «Ștefan cel Mare» University Suceava. No. 8, 2008. P. 92–98.
8. Пересада А.А. Інвестиційний аналіз: підручник / А.А. Пересада, Т.В. Майорова, С.В. Онікієнко, Ю.М. Коваленко, С.В. Урванцева // Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» – 2-ге вид., переробл. та доповн. – К., 2008. – 544 с.

References

1. The official site of Verkhovna Rada of Ukraine (2014), Zakon Ukrainy Pro investytsijnu diialnist. [Law of Ukraine «On Investment Activity»].: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/1560-12>.
2. The official site of Verkhovna Rada of Ukraine (2016), Zakon Ukrainy Pro rezhyim inozemnoho investuvannia [Law of Ukraine «On foreign investment»].: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/main/93/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Blank, I.A. (2001), Osnovy investicionnogo menedzhmenta [Fundamentals of the investment management]. Jel'ga-N, Nika-Centr, Kyiv, Ukraine.
4. Business Dictionary: <http://www.businessdictionary.com/definition/investment-project.html>.
5. Sokoliuk, K.Yu. (2013), Investytsijnyj proekt iak zasib realizatsii investytsijnykh resursiv [The investment project as an instrumentality for investment resources implementing]. Economic science, vol. 1, no. 77, pp. 82-91.
6. Rach, V.A. and Borzenko-Miroshnichenko, A.Yu. (2010), Osoblyvosti komertsijnoho aspektu proektnoho analizu rehional'nykh osvitnikh proektiv [Features of commercial aspects of the project analysis of regional education projects]. Project management and development of production, vol. 1, no. 33, pp. 112-119.
7. Hurjui, I. and Hurjui, M.C. (2008) «Investment projects: general presentation, definition, classification, characteristics the stages», The Annals of The «Ștefan cel Mare» University Suceava. no. 8, pp. 92–98.
8. Peresada, A.A. Majorova, T.V., Onikiienko, S.V., Kovalenko, Yu.M. and Urvantseva, S.V. (2008), Investytsijnyj analiz k [Investment analysis]. Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Русин Роман Семенович, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри економічної кібернетики ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, Україна
e-mail: romrus@gmail.com

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Русын Роман Семенович, кандидат экономических наук, доцент, заведующий кафедрой экономической кибернетики
ДВНЗ «Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника»
ул. Шевченка, 57, г. Ивано-Франковск, 76018, Украина
e-mail: romrus@gmail.com

DATA ABOUT THE AUTHOR

Rusyn Roman Semenovich, Ph.D. in Economical Science, Associate Professor
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
57, Shevchenka street, Ivano-Frankivsk, 76018, Ukraine
e-mail: romrus@gmail.com

УДК 330.59 (477)

РІВЕНЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК ПОКАЗНИК СТАНУ ЕКОНОМІКИ КРАЇНИ

Чабан В.В.

Предметом дослідження виступає рівень та якість життя населення, державна соціальна політика України

Метою дослідження є сучасний стан системи соціального захисту населення в Україні та проблеми у сфері державного регулювання рівня і якості життя українського населення як основного показника ефективності соціальної політики.

Результати роботи обґрунтована діяльність важливих державних функцій соціального захисту населення, та проаналізовано рівень життя населення в Україні.

Галузь застосування результатів Верховна Рада України, Міністерство фінансів України та органи державної влади.

Висновки вважаємо за необхідне звернути державу на проблеми рівня та якості життя населення.

Ключові слова: рівень і якість життя населення, соціальна політика, соціальний захист, бідність, добробут, система соціального забезпечення.

УРОВЕНЬ ЖИЗНИ НАСЕЛЕНИЯ КАК ПОКАЗАТЕЛЬ СОСТОЯНИЯ ЭКОНОМИКИ СТРАНЫ

Чабан В.В.

Предметом исследования выступает уровень и качество жизни населения, государственная социальная политика Украины.

Целью исследования есть современное состояние системы социальной защиты населения в Украине и проблемы в сфере государственного регулирования уровня и качества жизни украинского населения как основного показателя эффективности социальной политики.

Результаты работы обоснована деятельность важных функций социальной защиты населения, и проанализирован уровень жизни населения в Украине.

Область применения результатов Верховная Рада Украины, министерство финансов Украины и органы государственной власти.

Выводы считаем необходимым обратить государство на проблемы уровня и качества жизни населения

Ключевые слова: уровень и качество жизни населения, социальная политика, социальная защита, бедность, благосостояние, система социального обеспечения.

THE STANDARD OF LIVING OF THE POPULATION AS AN INDICATOR OF THE STATE OF THE ECONOMY

Chaban V.V.

The subject of study is the level and quality of life, state social policy of Ukraine.

The aim of the study is the contemporary state of the social protection system in Ukraine and the problems in the field of state regulation of the level and quality of life of the Ukrainian population as the main indicator of the effectiveness of social policies.

The results of the activities proved important functions of social protection, and analyzed the standard of living in Ukraine.

Scope results Verkhovna Rada of Ukraine, the Ministry of Finance and the State authorities.

Conclusion Consider it necessary to draw conclusions on the state-level problems and quality of life.

Key words: level and quality of life of population, social policy, social defence, poverty, welfare, system of public welfare.

Постановка проблеми. Стратегічний курс України на побудову високо-корозвиненої, демократичної і правової держави, яка прагне інтегруватися у світовий та європейський економічний простір, передбачає пріоритетність досягнення соціальних цілей. Нині людина, яка є основним носієм економічних відносин, повинна мати відповідний рівень доходів, освітньо- професійний потенціал, належні умови проживання, культурний розвиток, соціальні права та гарантії. Тому на сьогодні головним завданням соціальної політики уряду України є забезпечення належного і підвищення наявного рівня життя населення нашої держави. Тому, для України в сучасних умовах розвитку потрібні значні зміни у сфері соціального захисту населення, тому що соціальний захист є основним завданням соціальної політики держави і ставить за мету забезпечення добробуту та прав і гарантій людини у сфері рівня і якості життя [2]. Адже сьогодні в Україні поглиблюється соціальне розшарування, яке призводить до розбалансування можливостей задоволення основних соціальних потреб населення. Досі продовжують залишатися низьким рівень та якість життя.

Система соціального захисту та соціальної політики в країні цілком ще не задовольняє життєві потреби населення. Проблеми у сфері соціального захисту населення ще залишаються і вирішення їх відкладається на невизначений термін. На сьогодні основною проблемою в Україні є і залишається проблема подолання бідності, тому що більша частина працюючого населення країни є дуже низький рівень доходів, який є найважливішим показником добробуту. Висока диференціація умов і рівня життя українського населення, нерівномірність розвитку регіонів, поширення масштабів безробіття, а також вплив світової фінансової кризи стримують динаміку соціально-економічного зростання країни та підсилюють соціальне напруження [4]. Тому сьогодні зміни розвитку сучасного українського суспільства вимагають позитивних зрушень у розвитку національної економіки та пошуку ефективних методів підвищення рівня та якості життя населення.

За цих умов необхідна реалізація вираженої державної соціальної політики, яка повинна забезпечувати соціально-економічне зростання країни та сприяти впровадженню нових методів, норм та державних стандартів рівня і якості життя для всього українського населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем рівня життя населення в Україні набуває дедалі більшого значення з погляду виявлення соціально уразливих груп населення та створення ефективно діючої соціальної політики. Серед вчених, які досліджували дані проблеми потрібно виділити праці І.М. Бабака, Н.П. Борецької, А.Г. Гвелесіані, В.М. Гейця, О.А. Грішнєвої, Е.М. Лібанової, О.Ф. Новікової,

О.І. Амоші, В.П. Антонюк, І.В. Качалової, Н.С. Власенко, В.О. Мандибури, І.М. Миценка, М.М. Руженського, В.М. Новікова, Н.М. Холода, Л.С. Шевченко.

Постановка завдання. Метою даної статті є аналіз рівня життя населення в Україні на сучасному етапі її розвитку, виявлення причин низького рівня життя та проблем, пов'язаних із його підвищенням.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, рівень життя – це характеристика економічного добробуту населення, що вимірюється реальним доходом на душу населення та чисельністю населення, яке знаходиться за межею бідності. Часто також беруться до уваги: доступ до системи охорони здоров'я, економічна нерівність, рівень освіти, доступ до певних товарів, очікувана тривалість життя при народженні. Часто терміну протиставляється поняття «якість життя», що також передбачає різноманітні неекономічні показники. Життєвий рівень населення залежить, з одного боку, від способу виробництва, який характеризується відносинами власності, рівня розвитку матеріальної бази суспільства, сфери послуг та суспільною продуктивністю праці, а з іншого – від способу життя, що визначається загальними проявами життєдіяльності людини, а саме: величиною потреб у різних життєвих благах та можливістю їх задоволення, виходячи з пропозиції товарів та послуг на ринку та реальних доходів населення.

Отже, на рівень життя населення впливає ряд економічних, соціальних, політичних, культурних, інноваційних, екологічних та інших факторів. Для аналізу й оцінки життєвого рівня населення використовують різні показники, такі як обсяг валового внутрішнього продукту, національного і реального доходу на душу населення, обсяг послуг на душу населення, середній рівень заробітної плати, забезпеченість житлом та інші. Окрім того, життєвий рівень населення країни характеризують показники середньої тривалості життя, народжуваності і смертності населення. Отже, стан і розвиток суспільства визначається значною кількістю показників та складом його населення, трудовими можливостями, рівнем та якістю життя, соціальною захищеністю. Показники кількості, складу, динаміки населення, рівня його життя дають змогу судити про можливості соціально-економічного розвитку країни, його тенденціях, вказують органам державної влади заходи, які необхідно вжити для розвитку народонаселення. Саме населення країни є джерелом ресурсів для праці, носієм конкретних економічних відносин. У даний час Україна переживає складний період розвитку державності, що відбивається на її населенні. Починаючи з 1993 року, чисельність постійного населення країни зменшується приблизно на 300-400 тис. осіб щорічно. За прогнозом Інституту демографії і соціальних досліджень НАН України, до 2050 року чисельність населення України може скоротитися до 35 млн. осіб. Це скорочення зумовлене великою кількістю факторів, серед яких економічна криза, зміна типу і режиму відтворення (переважання смертності над народжуваністю людей), негативні тенденції у міграційних процесах, екологія та ін. «Рівень життя» є складною та системною соціально-економічною категорією, яка відображає сукупність відносин та умов, що визначають життєдіяльність та розвиток людей [7]. Якість життя – ступінь відповідності умов і рівня життя науково обґрунтованим нормативам або визначеним стандартам [5, с. 240]. Під якістю життя розуміють також задоволеність населення життям з точки зору широкого набору потреб та інтересів [3, с. 462].

Рівень та якість життя характеризує досягнутий на певний проміжок часу в суспільстві ступінь задоволення різноманітних потреб населення, що є предметом соціального захисту – необхідного елемента функціонування будь-якої розвиненої держави, який слугує основною складовою соціально-розвинутої держави, адже його предметом є людина та можливості її всебічного розвитку. Гідний рівень якості життя всіх категорій населення потребує запровадження та дотримання високих соціальних стандартів, що є однією з основних функцій соціального захисту населення. Рівень життя постійно змінюється і залежить від стану економіки.

На сьогодні визначальним чинником, що впливає на рівень життя українського населення, є економічна ситуація, що склалася в країні сьогодні, системний аналіз якої дає змогу зрозуміти реальну масштабність макроекономічних диспропорцій, що виникли внаслідок гіперінфляційних потрясінь, і які в умовах кризової стагнації економіки призвели до значних втрат життєвого рівня населення України [6]. Відомо, що рівень та якість життя населення є показником результативності соціальної політики держави. Проте соціальна політика України базується переважно на категорійних принципах надання допомоги (без перевірки доходів). Обсяги допомоги, які надаються на виключно адресних засадах (з перевіркою доходів одержувачів) становлять менш ніж 1% від загальних видатків на соціальний захист [6]. Цей показник є надто малим порівняно з країнами ЄС, де він становить 12-15%.

Нині Україна опинилася за межами економічного та соціального прогресу. Відсутня збалансованість між економічним зростанням та соціальними видатками і неспроможність національної економіки повністю забезпечити всі зобов'язання держави, що дуже перешкоджає ефективному соціальному розвитку. Більшість нормативних актів у сфері соціального захисту та соціального забезпечення прийняті у різний час і нерідко є суперечливими. Крім того, чинне законодавство України встановлює набагато більше різноманітних видів пільг, виплат та послуг у соціальній сфері, ніж це передбачено Конституцією або міжнародно-правовими зобов'язаннями нашої держави.

Доволі часто держава бере на себе додаткові зобов'язання у сфері соціального захисту та соціального забезпечення, які часто не дають жодного соціального чи економічного ефекту, крім встановлення привілеїв для представників 3 певних професій або окремих соціальних груп, тому що для цього немає в країні необхідних ресурсів [1].

До речі, розміри різноманітних видів допомоги в Україні є невисокими, у більшості випадків вони не сягають розміру прожиткового мінімуму, а сім'я, яка належить до найбіднішого населення, одержує менше допомоги, ніж середньостатистична сім'я. Останні дані підтверджують той факт, що Україна перебуває серед країн з високим рівнем бідності. На сьогодні низка питань відносно подолання бідності залишаються не вирішеними. Все це свідчить про гостроту проблеми бідності українського населення.

У даний час Україна переживає складний період розвитку державності, що відбивається на її населенні. Починаючи з 1993 року, чисельність постійного населення країни зменшується приблизно на 300-400 тис. осіб щорічно.

За прогнозом Інституту демографії і соціальних досліджень НАН України, до 2050 року чисельність населення України може скоротитися до 35 млн. осіб.

Це скорочення зумовлене великою кількістю факторів, серед яких економічна криза, зміна типу і режиму відтворення (переважання смертності над народжуваністю людей), негативні тенденції у міграційних процесах, екологія та ін. [9].

На жаль, за рівнем смертності Україна посідає перше місце в Європі [19]. Зниження рівня життя основної маси населення України супроводжується зростанням безробіття. Незареєстроване безробіття в багато разів перевищує офіційні показники і сягає сьогодні майже п'ятої частини економічно активного населення. В умовах відсутності ефективної системи соціального захисту ця група населення взагалі не має будь-яких засобів до існування. Від зниження рівня життя найбільш страждають групи населення, які не можуть самостійно повністю забезпечувати задоволення своїх потреб – люди похилого віку, діти та інваліди, тобто саме та частина населення, за рівнем життя якої визначається добробут суспільства. Ці категорії населення сьогодні найбільше підпадають під ризик опинитися за межею бідності тому, що система державного соціального захисту не може гарантувати їм навіть відносно задовільні умови існування. Високий та задовільний рівень життя є сьогодні виключним явищем, яке практично не фіксується даними офіційної соціально-економічної статистики та опитуваннями населення. Але в суспільстві вже з'явилася соціальна група багатіїв, відмінною особливістю яких є володіння капіталом у класичному розумінні цього поняття.

Останніми роками спостерігається стрімке зростання соціально-економічної нерівності, що веде до поляризації суспільства. Майже 90% населення України сьогодні живе за межею бідності, 5% складають ті, кого можна віднести до середнього класу, і 5% – до багатих людей.

За роки незалежності України відбувся основний перерозподіл коштів, склалися певні класи та верстви населення. Основною проблемою, з якою зіткнулося суспільство, є його велика соціальна нерівність. Населення розподілилося на дві основні, при цьому досить чисельно нерівномірні групи – бідні і багаті. Розрив у їх доходах настільки великий, що так званого «середнього» класу в Україні фактично немає [3].

Україна буде соціально спрямовану ринкову економіку з орієнтацією на європейські стандарти. Показниками ефективності такої економіки є високий рівень життя населення. Вирішення проблем щодо забезпечення його зростання особливо у період глибокої економічної кризи часто пов'язують саме із соціальною функцією політики держави. Оскільки основною складовою рівня життя населення є матеріальне становище (основні показники – доходи та витрати громадян), а ситуація у сфері доходів характеризується постійним соціальним напруженням, тому надзвичайно важливими є наукові дослідження, пов'язані з теоретичними та практичними аспектами доходів і життєвого рівня, відслідковуванням тенденцій у їх зміні з метою своєчасного коригування механізму реалізації соціальної політики.

Одне з центральних місць у системі оцінки матеріального добробуту населення займають показники доходів і витрат. У монетарній економіці саме доходи характеризують економічний статус особи чи домогосподарства. Але трансформаційні процеси, що відбулися в економіці України, вплинули на специфіку формування доходів населення, а саме: призвели до появи значних масштабів тіньових надходжень. У результаті цього доходи перестали відображати реальний рівень добробуту населення, що викликало потребу вивчати їх тільки в тісному зв'язку з показниками витрат.

Доходи – це, дійсно, складна і багатогранна соціально-економічна категорія, до складу якої включають заробітну плату, прибуток та змішаний дохід, доходи від власності (одержані), соціальну допомогу та трансферти.

Друге місце за вагомістю після заробітної плати становлять доходи населення у вигляді соціальної допомоги і трансфертів – 36,7%, 37,8%, 40,7%, 38,4%, 37,1%, 37,4% відповідно за роками [2]. Така ситуація свідчить про те, що більше третини населення одержує дохід від держави у формі соціальної допомоги й трансфертів. Це говорить, скоріше за все, не про турботу держави стосовно населення, а про скорочення зайнятості, зростання частки соціально незахищених, про вади діючої державної системи соціальних виплат і врешті-решт, про «проїдання» бюджетних коштів.

Третє місце займають доходи від підприємницької діяльності та від власності – 18,5%, 19,2%, 18,4%, 20,7%, 21,1%, 20,4% відповідно. Це є свідченням того, що тільки менше п'ятої частини населення заробляє підприємницькою діяльністю або використовує свою власність [8, с. 121]. Проте, ми маємо справу з офіційною статистикою, у зв'язку з чим необхідно пам'ятати, що саме у секторі підприємницької діяльності існує найвищий рівень тінізації доходів, тому реально частка доходу від підприємницької діяльності є більшою.

Отже, структура доходів населення України характеризується негативною диспропорцією: питома вага заробітної плати є не набагато більшою, ніж питома вага соціальних трансфертів.

Основною причиною низького рівня життя населення в Україні є: відсутність оплачуваної роботи для частини працездатного населення, низька оплата праці працюючим громадянам при енергозатратній економіці, існування певних диспропорцій в заробітній платі, важкі умови праці тощо.

Забезпеченню народного добробуту повинні сприяти безкоштовні послуги закладами соціальної сфери (освіти, охорони здоров'я, культури). Оскільки бюджетне фінансування в даний час є недостатнім, а колективні джерела фінансування тільки почали створюватися, витрати населення на отримання цих послуг досить вагомі, що негативно впливає на рівень та якість життя народу. Показники рівня та якості життя населення України підтверджують, що заходи, які держава вживає для поліпшення життя (підвищення мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму тощо) є вкрай недостатніми.

Українська держава в умовах відсутності достатніх фінансових коштів для переорієнтації економіки із сировинних галузей на наукоємні повинна створити такі умови, щоб працездатне населення змогло реалізувати свій творчий потенціал та забезпечити якісне життя, а непрацездатне – отримало гідний соціальний захист [5].

Уявлення про рівень життя перш за все дає аналіз потреб, задоволення яких необхідне для життєдіяльності. Найважливіші серед них (перша група) – одяг, взуття та інші предмети та складові. Другу групу потреб створюють духовні (інтелектуальні) умови життя і, нарешті, третю – соціальні потреби, що задовольняються в процесі суспільної діяльності. Усі три групи потреб породжено не тільки природними, але й історичними умовами життя.

Рівень життя є достатньо складною і багатогранною категорією. Не дивлячись на те, що багато елементів життєвого рівня взаємозв'язані між собою, вони мають значні особливості, специфіку і для їх комплексної характеристики потрібне використання відповідної системи специфічних показників. Через відсутність раціонального способу об'єднання різнорідних показників такої системи в єдиний показник у вітчизняній і міжнародній практиці визнана неможливість використання одного показника, що всесторонньо характеризує рівень життя.

Існує думка, що рівень життя відображає стан економіки. Економістів, зокрема тих, хто спеціалізується на економіко-математичному моделюванні рівня життя, насамперед цікавить та грань потреб, формування і задоволення якої залежить від виробництва. Тому в економічній літературі найбільш поширено уявлення про рівень життя як про кількість споживаних матеріальних, культурно-побутових і соціальних благ і ступеня задоволення потреб у них на досягнутій стадії розвитку продуктивних сил.

Слід зазначити, що шляхи і методи підвищення рівня життя людей в різні періоди розвитку країни неоднакові, перш за все, через змінні економічні можливості. Якщо в перші роки існування радянської влади вони дозволяли лише частково регулювати матеріальне положення шляхом перерозподілу благ на користь робочого класу, то в роки довоєнних років зростання рівня життя було пов'язане з плановими заходами, спрямованими на ліквідацію безробіття, збільшення фонду заробітної плати, доходів населення і виробництва товарів народного споживання. Відновлення економічного потенціалу країни в післявоєнні роки і його подальше зростання дозволили спочатку здійснити заходи щодо підвищення рівня життя всього населення (шляхом, наприклад, неодноразових знижень роздрібних цін, а потім перейти до диференційованого зростання добробуту.

Так, рівень життя можна розглядати в трьох аспектах: 1 – стосовно всього населення; 2 – за його соціальними групами; 3 – відносно сімей з різною величиною доходу. Останні дві категорії є особливо важливими для характеристики ступеня розшарування населення за майновим станом. Вони активно вивчаються, оскільки зближення добробуту різних груп населення і скорочення диференціації доходів сімей є пріоритетними цілями соціальної політики розвинених країн.

Статистичні показники життєвого рівня розраховуються, як правило, на одного середньостатистичного мешканця. Але, враховуючи сучасний підхід до населення країни як до сукупності сімей чи домогосподарств, безпосередньо в яких і формується добробут, здійснюється дослідження рівня життя за відношенням до всього населення, до сімей, домогосподарств (особливо з різною величиною доходу), до окремих соціальних груп.

Отже, підвищення рівня життя населення є головною метою будь-якого прогресивного суспільства. Держава зобов'язана створювати сприятливі умови для довгого, безпечного, здорового і благополучного життя людей, забезпечуючи економічне зростання і соціальну стабільність суспільства [6].

Найважливішим пріоритетом соціальної політики є підвищення рівня життя всіх верств населення. З цією метою держава робить послідовні кроки стосовно забезпечення зростання доходів громадян. З метою забезпечення нормального рівня життя держава визначає розмір прожиткового мінімуму. В Україні його визнано базовим державним соціальним стандартом. Прожитковий мінімум визначається на основі так званого кошика споживача. Кошик споживача – вартість стандартного набору товарів та послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості.

Таким чином, було зрівняно мінімальну заробітну плату з тим рівнем, який влада вважає мінімальним, щоб прожити місяць. Але це досить суперечно, враховуючи сьогоднішні темпи зростання цін. Навряд чи можна забезпечити підтримання життєдіяльності організму людини, яке досягається за рахунок харчування, тому що на сьогодні офіційний рівень прожиткового мінімуму зростає темпами, в кілька разів нижчими, ніж реальні ціни на продовольчі товари. Розрахунки політиків знову відстають від реального життя.

Отже, не дивлячись на те, що прожитковий мінімум із року в рік зростає, він ледве забезпечує первинні або фізіологічні потреби людини та практично ігнорує соціальні потреби, які є невід'ємною складовою гідного життя. Аналіз показників прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати свідчить про те, що система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні не відповідає європейським стандартам. Незважаючи на зростання цих показників, їх співвідношення залишається далеким від стандартів Європейської соціальної хартії (переглянутої), відповідно до вимог якої мінімальна заробітна плата повинна становити не менше ніж 2,5 прожиткового мінімуму [7, с. 91].

Соціальні потреби найбільш соціально незахищених категорій населення в Україні задовольняються недостатньою мірою: високий рівень бідності, особливо у сім'ях із дітьми та сім'ях з інвалідами або непрацездатними особами працездатного віку, свідчить про недостатню ефективність механізмів соціальної підтримки з боку держави найбільш соціально незахищених категорій населення [9, с. 100-101].

Українська держава в умовах відсутності достатніх фінансових коштів для переорієнтації економіки із сировинних галузей на наукоємні повинна створити такі умови, щоб працездатне населення змогло реалізувати свій творчий потенціал та забезпечити якісне життя, а непрацездатне - отримало гідний соціальний захист.

Висновки. Показники рівня та якості життя населення України підтверджують, що заходи, які держава вживає для поліпшення життя своїх громадян (підвищення мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму, тощо) є недостатніми. Щоб забезпечити суттєве підвищення ефективності усіх галузей народного господарства слід завершити реформування усіх сфер суспільного життя відповідно до європейських стандартів, включаючи і сільськогосподарське виробництво, потенціал якого є величезним. Рівень життя основної маси населення України під час проведення ринкових реформ знизився і сьогодні не відповідає загальноєвропейським стандартам. Таким чином, найважливішим напрямом соціально-економічної політики уряду та держави повинно бути досягнення стійкої позитивної динаміки добробуту населення на основі збільшення платоспроможного попиту, зокрема підвищення заробітної плати працюючого населення. Необхідною постає розробка системи соціальних стандартів, яка б дійсно забезпечувала гідний рівень життя населення та відповідала європейським стандартам, при цьому її запровадження має передбачати поступові етапи досягнення цих стандартів протягом кількох років окремо для кожної категорії населення. З огляду на це в основу розрахунку допомог необхідно закласти не прожитковий мінімум, як це визначається в діючих соціальних законах, а соціальні стандарти [7]. Також необхідно встановити реальний прожитковий мінімум, удосконалити методику його визначення, яка має узгоджуватися із соціально-економічними умовами, що змінюються в країні, а також з необхідністю переходу до міжнародних стандартів в умовах зростаючої глобалізації [5, с. 7].

Державна соціальна політика, орієнтована на підвищення рівня життя всіх верств населення (незалежно від їх майнового положення), повинна бути пов'язана з такими задачами стабільного економічного розвитку, як забезпечення реального зростання виробництва, поліпшення ситуації на національному ринку праці, стримування інфляційних процесів, ефективне використання бюджетних коштів і засобів спеціальних позабюджетних фондів. Саме ефективний економічний розвиток на макрорівні закладає фундамент соціального розвитку країни і зрештою визначає рівень добробуту її населення.

Список використаних джерел

1. Актуальний стан та проблеми діючої системи соціального захисту в Україні. – Режим доступу: <http://gurt.org.ua/news/recent/3803/> 6.
2. Бабак І.М. Бідність в Україні: методологічний аспект // *Стратегія розвитку України: соціологія, економіка, право*. – 2008. – № 1/2. – С. 201–204.
3. Баранова Н.П. Соціальні стандарти та соціальні гарантії в системі соціальної політики України / Н.П. Баранова, Т.В. Новікова ; Центр перспективних соціальних досліджень // *Національна академія наук України*. – Режим доступу: http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=42:2010-06-13-21-23-56&catid=20:2010-06-13-21-06-26&Itemid=27.
4. Ватченко О.Б. Дослідження рівня життя населення в Україні / О.Б. Ватченко, Д.С. Козенко // *Держава та регіони. Серія. Економіка та підприємництво*. – 2010. – №4. – С. 22-28.
5. Державний бюджет і бюджетна стратегія в умовах економічних реформ: у 4 т. / ДННУ «Академія фін. управління»; за заг. ред. М.Я. Азарова. – К., 2011.
6. Мандибура В.О. Рівень життя населення та механізми його регулювання: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.09.01 / Мандибура В.О. ; НАН України. Ін-т економіки. – К., 1999. – 36 с.
7. Прожитковий мінімум потребує не ліквідації, а термінового перегляду / Бізнес-портал Луцька. – Режим доступу: http://toplutsk.com/biznews-news_4783.html; Прожитковий мінімум у 2011 році. – Режим доступу: http://www.dinai.com/Docs/Svod/obsheecon/proj_min.doc
8. Сайт Кабінету Міністрів України (вихід на всі міністерства і відомства). – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua> ; Свенціцькі М. Демографічні та фінансові передумови пенсійної реформи в Україні: прогноз – 2050 / М. Свенціцькі, Л. Ткаченко, І. Чапко. – К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2010. – 72 с.
9. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування. – К.: Центр громадської експертизи, 2009. – 104 с.

References

1. Current situation and problems of the current Infusion social protection in Ukraine. - Access: <http://gurt.org.ua/news/recent/3803/> 6.
2. Babak I.M. Poverty in Ukraine: methodological aspects // Strategy of Ukraine, sociology, economics, and law. - 2008. - № 1/2. - P. 201-204.
3. Baranova N.P. Social standards and social benefits in the social policy of Ukraine / N.P. Baranov, T.V. Novikova; Center for Advanced Social Research // National Academy of Sciences of Ukraine.: http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=42:2010-06-13-21-23-56&catid=20:2010-06-13-21-06-26&Itemid=27.
4. Vatchenko O.B. The study of living standards in Ukraine / O.B. Vatchenko, D.S. Kozenko countries and regions. Series. Economics and Business. - 2010. - №4. - P.22-28.
5. State budget and fiscal strategy in terms of economic reforms: in 4 vol. / DNUU «Academy fin. management»; by the Society. ed. M.J. Azarov. - K., 2011.
6. Mandybura V.A. living standards and mechanisms of regulation: Author. Thesis.... Dr. Sc. Sciences: 08.09.01 / Mandybura V.A. ; National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of Economics. - K., 1999. - 36 p.
7. Living level requires not elimination, and urgent review / Business Portal Lutsk.: http://toplutsk.com/biznews-news_4783.html ; The subsistence level in 2011.: http://www.dinai.com/Docs/Svod/obshecon/proj_min.doc
8. The Cabinet of Ministers of Ukraine Site (access to all departments and agencies): <http://www.kmu.gov.ua>
13. Świącicki M. Demographic and Financial Preconditions of the Pension Reform in Ukraine: Forecast - 2050 / Świącicki M., Tkachenko L., Chapko J. – K.: Analytical and Advisory Centre Blue Ribbon, 2010. - 72 p.
9. The system of social protection and social security in Ukraine. The real state of and prospects for reform. - K: Center for Public Examination, 2009. - 104 p.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Чабан Вікторія Віталіївна, кандидат економічних наук, викладач кафедри політичної економії ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
вул. Чайковського, 5, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., 084001, Україна.
e-mail: lesia.tirbah@mail.ru

ДАНИЕ ОБ АВТОРЕ

Чабан Виктория Витальевна, кандидат экономических наук, преподаватель кафедры политической экономики ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды»
ул. Чайковського, 5, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл., 084001, Украина.
e-mail: lesia.tirbah@mail.ru

DATA ABOUT THE AUTHOR

Chaban Victoria Vitaliivna, candidate of economic sciences, lecturer of Department of Political Economy of the SHEE «Hryhoriy Skovoroda Pereiaslav-Khmelnytskyi state pedagogical University»
Chaykovskogo 5 st., Pereiaslav-Khmelnytskyi, Kyiv region, 08401, Ukraine.
e-mail: lesia.tirbah@mail.ru

УДК 658

ТЕОРЕТИЧНА СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «УПРАВЛІНСЬКЕ РІШЕННЯ» ТА КЛАСИФІКАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Чередник В.А.

Предметом роботи є дослідження сутності та визначення понять «рішення», «управлінське рішення», як одного із центральних понять життєдіяльності людини, суспільства та держави.

Мета написання статті. Дослідити існуючі підходи до трактування понять «рішення», «управлінське рішення» та класифікацію управлінських рішень.

Завдання дослідження. Дослідити сутність та визначення понять «рішення», «управлінське рішення», показати різні погляди вчених на поняття «управлінське рішення».

Методологія проведення роботи. Робота виконана за результатами дослідження сучасних поглядів вітчизняних вчених на визначення теоретичної сутності понять «рішення», «управлінське рішення».

Результат роботи. У статті висвітлено суть поняття «рішення», погляди вітчизняних вчених на трактування поняття «управлінське рішення», а також запропоновано класифікацію управлінських рішень.

Галузь застосування. Полягає в тому, що подані в роботі теоретичні положення, висновки до поняття «управлінське рішення» можуть бути використані для забезпечення удосконалення умінь розробки та ухвалення управлінських рішень.

Висновки. Ефективність управлінської діяльності значною мірою залежить від умінь керівника розв'язувати нестандартні завдання та проблеми. Управлінське рішення приймається керуючою системою для цілеспрямованого впливу на керовану систему, який забезпечує отримання відповідних результатів для досягнення визначеної мети. Здатність і умінь правильно ухвалювати рішення становлять компетентність керівника будь-якого рівня управління.

Таким чином, до успіху в прийнятті найкращого управлінського рішення приводить поєднання досвіду, знань кваліфікованих спеціалістів-експертів і мистецтва управління зрозуміти, оцінити ситуацію та прийняти єдино правильне рішення.

Ключові слова: рішення, управлінське рішення, управління, процес прийняття управлінського рішення, класифікація управлінських рішень, якість управлінських рішень.

ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ПОНЯТИЯ «УПРАВЛЕНЧЕСКИЕ РЕШЕНИЯ» И КЛАССИФИКАЦИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ

Чередник В.А.

Предметом работы является исследование сущности и определения понятий «решение», «управленческое решение», как одного из центральных понятий жизнедеятельности человека, общества и государства.

Цель написания статьи. Исследовать существующие подходы к трактовке понятий «решение», «управленческое решение» и классификацию управленческих решений.

Задачи исследования. Исследовать сущность и определение понятий «решение», «управленческое решение», показать разные взгляды ученых на понятие «управленческое решение».

Методология проведения работы. Работа выполнена по результатам исследования современных взглядов отечественных ученых на определение теоретической сущности понятий «решение», «управленческое решение».

Результат работы. В статье отражена суть понятия «решение», взгляды отечественных ученых на трактовку понятия «управленческое решение», а также предложена классификация управленческих решений.

Область применения. заключается в том, что представленные в работе теоретические положения, выводы к понятию «управленческое решение» могут быть использованы для обеспечения совершенствования умений разработки и принятия управленческих решений.

Выводы. Эффективность управленческой деятельности во многом зависит от умения руководителя решать нестандартные задачи и проблемы. Управленческое решение принимается управляющей системой для целенаправленного воздействия на управляемую систему, который обеспечивает получение соответствующих результатов для достижения определенной цели. Способность и умение правильно принимать решения составляют компетентность руководителя любого уровня управления.

Таким образом, к успеху в принятии наилучшего управленческого решения приводит сочетание опыта, знаний квалифицированных специалистов-экспертов и искусства управленца понять, оценить ситуацию и принять единственно правильное решение.

Ключевые слова: решение, управленческое решение, управления, процесс принятия управленческого решения, классификация управленческих решений, качество управленческих решений.

THEORETICAL NATURE OF THE CONCEPT «MANAGEMENT DECISION» AND THE CLASSIFICATION OF MANAGEMENT DECISIONS

Cherednyk V.A.

The subject of research is to study the nature and definition of concepts «decision», «management decision» as one of the central concepts of vital activity of a man, society and state.

The purpose of research is to examine existing approaches to the interpretation of concepts «decision», «management decision» and the management decisions classification.

Research tasks are to investigate the nature and definition of concepts «decision», «management decision», to show different scientists' views on the concept «management decision».

Methodology of work. The study was based on research of modern domestic scientists' views for definition of the theoretical nature of concepts «decision», «management decision».

The results of work. In the article, the nature of the concept «decision» and the domestic scientists' views on the interpretation of the concept «management decision» are cleared up; the management decisions classification is propounded.

Practical implications. Presented the theoretical principles and the conclusions to the concept «management decision» can be used for improving skills of development and management decisions-making.

Conclusions. *The effectiveness of management activity depends largely on the ability of the chief to solve non-standard tasks and problems. The management decision is taken by the chief for purposeful influence on a managed system that provides obtaining relevant results to achieve a specific purpose. The ability and skill to properly making decisions are the competence of the head of a management level.*

Thus, the success in the best management decisions-making brings a combination of experience, knowledge of qualified experts and art manager to understand, assess the situation and take the only right decision.

Key words: *decision, management decision, management, process of management decision-making, the management decisions classification, quality of management decisions.*

Актуальність. Актуальність даної теми полягає в тому, що процес прийняття управлінських рішень є невід'ємним елементом в діяльності будь-якої організації. Ефективність роботи господарських систем значною мірою залежить від правильності вибору підходу до процесу прийняття управлінських рішень. Саме розробка, прийняття та реалізація управлінських рішень потребує особливої уваги з боку керівництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розробку у дослідження процесу прийняття управлінських рішень було внесено у працях: М. Мескона, Ф. Хедоурі, А. Шротта, Р. Квасницька, В. Колпакова, Б. Літвака, В. Рульєва, О. Віханського, А. Наумова, А. Радугина, В. Стадника, Р. Фатхутдінова, В. Юкаєва та інших. Але й не дивлячись на значущі здобутки у вивченні цього питання, воно й надалі залишається актуальним для керівників й потребує поглибленого вивчення.

Метою статті є дослідження теоретичних аспектів поняття «управлінське рішення», різний погляд вчених на його трактування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним з найбільш відповідальних видів робіт, які в процесі управління виконують керівники професійно-технічних навчальних закладів є розробка і прийняття управлінських рішень.

Прийняття рішень – творче, відповідальне завдання управління, зміст якого в тому, щоб відповідно до ситуації визначити подальші дії підлеглих у навчальному закладі, завдання структурних підрозділів у системі діяльності організації, порядок їх взаємодії [5, с.9-10].

Поняття «рішення» в сучасному житті дуже багатозначно. Воно розуміється і як процес, і як акт чи результат вибору. Основна причина неоднозначного трактування поняття «рішення» полягає в тому, що кожного разу у це поняття вкладається зміст, що відповідає конкретному напрямку події.

Існує багато визначень і трактування поняття «управлінське рішення», що пояснюється його багатоаспектністю та наявністю нових напрямів і методів управління, використанням інформаційних технологій, ірраціональних методів прийняття рішень стосовно слабо структурованих проблем, до яких відноситься і проблема створення споживацької цінності.

Дерлоу Д. дає визначення, відповідно до якого управлінське рішення – це той пункт, у якому вибір робиться між альтернативними та, як правило, конкуруючими можливостями. Існує й інше розуміння поняття, зокрема, Карданська Н. стверджує, що управлінське рішення – становить соціальний акт, який підготовлено на основі варіантного аналізу та прийнятої у встановленому порядку оцінки, що має директивне значення, містить постановку цілей і обґрунтування шляхів їх здійснення, організує практичну діяльність суб'єктів і об'єктів управління, спрямована на досягнення вказаної мети.

В. М. Приймак у своїй роботі зазначає, що управлінське рішення – це комплекс заходів щодо вибору оптимального варіанта із множини можливих, здійснених менеджером або групою менеджерів у межах своїх посадових повноважень і компетенції і спрямований на досягнення різноманітних цілей організації.

Також можна сказати, що управлінське рішення – це результат аналізу, прогнозування, оптимізації, економічного обґрунтування і вибору альтернативи з множини варіантів для досягнення конкретної цілі управління.

А.В. Ігнат'єва і М.М. Максимцов пропонують під управлінським рішенням розуміти «вибір альтернативи керівником у рамках його посадових повноважень, спрямований на досягнення цілей організації» [2, с. 198].

В свою чергу, В.М. Колпаков визначає управлінське рішення як, результат системної діяльності людей і продукт когнітивної (опосередкованою пізнавальними чинниками), емоційної, вольової, мотиваційної природи, синтезу психічних процесів, що мають початкову регулятивну спрямованість. Це вольовий акт осіб, що ухвалюють рішення, оформлений у вигляді документа [3].

В.С. Юкаєва пояснює, що управлінське рішення – це творчий акт суб'єкта управління (індивідуального чи групового), що визначає програму діяльності колективу з ефективного вирішення назрілої проблеми на основі знання об'єктивних законів, функціонування керованої системи й аналізу інформації про її стан [7].

Г.Осовська дає визначення, відповідно до якого управлінське рішення – це сукупний результат творчого процесу (суб'єкта управління) та дій колективу (об'єкта управління) для вирішення конкретної ситуації, що виникла у зв'язку з функціонуванням системи [6].

Ці твердження досить схожі, бо на думку всіх вчених управлінське рішення це результат, який виник після аналізу керівником усіх факторів впливу на систему менеджменту та вибору з альтернативних варіантів рішень, які були сформовані ним в результаті аналізу. Також слід зазначити, що в процесі управління, здійснюваного за допомогою управлінського рішення, завжди є суб'єкт, який здійснює дію, та об'єкт, на який спрямований вплив задля досягнення певних цілей [1, с. 144].

Управлінські рішення здебільшого класифікують за такими ознаками:

1. За суб'єктом прийняття:

- одноосібні (приймаються однією особою);
- колективні (приймаються на загальних зборах чи окремою групою працівників).
- 2. За особливостями розв'язуваних завдань:
 - програмовані (передбачають структурованість і повторюваність через певні проміжки часу, ухвалюються за типових ситуацій);
 - непрограмовані (приймаються у неструктурованих, невизначених ситуаціях за нестачі повної інформації і трапляються зрідка).
- 3. За рівнем прийняття:
 - рішення на вищому (інституційному) рівні управління (мають загальний характер, стосуються всієї організації і є компетенцією керівника вищого рівня управління);
 - рішення на середньому (управлінському) рівні управління (приймаються керівниками середнього рівня управління у межах делегованих їм повноважень);
 - рішення на низовому (технічному) рівні управління (мають регулюючу спрямованість і приймаються на низовому рівні управління).
- 4. За сферою охоплення:
 - загальні рішення (стосуються всієї організації);
 - часткові рішення (спрямовані на регулювання певного процесу в конкретній ситуації та стосуються конкретних підрозділів).
- 5. За тривалістю дії:
 - короткотермінові (реалізуються протягом року для біжучої роботи організації);
 - середньотермінові (реалізуються протягом 1–5 років);
 - довготермінові (реалізуються протягом тривалого терміну більше 5 років).
- 6. За способом обґрунтування:
 - інтуїтивні (спираються на внутрішні передчуття);
 - раціональні (передбачають об'єктивний аналітичний процес);
 - аналітичні (передбачають оцінювання різних альтернатив);
 - логічні (ґрунтуються на судженнях, знаннях, попередньому досвіді).
 - імпульсивні (процеси побудови гіпотез істотно переважають над їх контролем);
 - інертні (кількість перевірок і контрольних функцій значно переважає кількість висунутих гіпотез).
- 7. За ступенем складності:
 - складні (мають важливе значення для майбутнього організації і потребують творчого підходу, вирішенню несподіваних чи непередбачуваних проблем);
 - середньої складності (вимагають комплексного розгляду);
 - прості (не вимагають великих зусиль для їх прийняття).
- 8. За рівнем централізації:
 - централізовані (приймаються важливі управлінські рішення у єдиному центрі, тобто на вищому рівні управління);
 - децентралізовані (передбачають вироблення узгодженого на всіх рівнях управління рішення, спонукають до генерування нових ідей);
 - комбіновані (поєднують елементи централізованих і децентралізованих рішень).
- 9. За цілеспрямованістю:
 - стратегічні (визначають напрями спеціалізації, перспективи соціального та економічного розвитку тощо);
 - тактичні (пов'язані з конкретним розташуванням сил і ресурсів);
 - оперативні (виникають у разі порушення виробничого процесу внаслідок непередбачених внутрішніх або зовнішніх обставин).
- 10. За частотою повторення:
 - випадкові (вимагають глибокого аналізу нестандартної ситуації);
 - періодично повторювані (містять визначені умови, кінцеві продукти і дії, необхідні для успішного досягнення мети);
 - не періодично повторювані (містять попередній досвід керівника і результати прийнятих рішень).
- 11. За ступенем новизни:
 - інноваційні (приймаються за проблемами, що виникають вперше після ретельного вивчення стану справ, досвіду інших організацій і реальних можливостей підприємства);
 - стандартні (приймаються на основі вивчення і порівняння наявного досвіду й подібних ситуацій).
- 12. За характером:
 - економічні (пов'язані з економічним механізмом функціонування організації);
 - соціально-психологічні (пов'язані з соціально-психологічними аспектами функціонування організації);
 - адміністративні (передбачають юридичний вплив на відносини людей під час виробництва, оскільки регулюються певними правовими нормами);
 - технологічні (пов'язані з технологічними аспектами функціонування виробництва) тощо.
- 13. За наслідками впливу:
 - негативні (супроводжуються типовими помилками, негативними наслідками);

- нейтральні (не мають сили управлінського впливу);
- позитивні (передбачають вибір найефективнішого варіанта рішення із можливих) [4, с. 24].

Висновки. Ефективність управлінської діяльності значною мірою залежить від уміння керівника розв'язувати нестандартні завдання та проблеми. Управлінське рішення приймається керуючою системою для цілеспрямованого впливу на керовану систему, який забезпечує отримання відповідних результатів для досягнення визначеної мети. Здатність і уміння правильно ухвалювати рішення становлять компетентність керівника будь-якого рівня управління. Тому розуміння природи прийняття рішень вкрай важливе для будь-кого, хто бажає досягти успіху в сфері управління.

Таким чином, до успіху в прийнятті найкращого управлінського рішення приводить поєднання досвіду, знань кваліфікованих спеціалістів-експертів і мистецтва управління зрозуміти, оцінити ситуацію та прийняти єдино правильне рішення.

Список використаної літератури

1. Віхляєва С.І., Федяй В.І. Шляхи оптимізації управлінських рішень підприємства в умовах ризику та невизначеності / С.І. Віхляєва, В.І. Федяй // Вісник Національного технічного університету, 2012. – Вип. 67. – С. 143-147
2. Квасницька, Р. С. Проблемні елементи прийняття управлінських рішень на промислових підприємствах України / Р. С. Квасницька, О. М. Дерикот // Формування ринкової економіки. - 2012. – С. 195-205.
3. Колпаков В.М. Теория и практика принятия управленческих решений / В.М.Колпаков. – К.: МАУП, 2004. – 504 с
4. Мала Н.Т. Управлінські рішення: класифікація та процес прийняття / Н. Т. Мала // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». – 2007. - № 605. - С. 20-24
5. Мальована М.В., Рудик Я.М. Прийняття управлінських рішень як складова системи управління професійно-технічним навчальним закладом / М.В. Мальована, Я.М. Рудик // Збірник наукових праць SWORLD, 2014. – Том 18. – Вип. 2. – с. 8-12.
6. Осовська Г.В. Основи менеджменту: Підручник. / Г.В. Осовська, О.А. Осовський – К.: «Кондор», 2006. – 664 с.
7. Юкаева В. С. Управленческие решения / В. С.Юкаева. – М.: Издательский дом «Дашков и К», 2009.–324 с.

References

1. Vikhliayeva S.I., Fedai V.I. Shliakhy optymizatsii upravlinskykh rishen pidpriemstva v umovakh ryzyku ta nevyznachenosti [Ways to optimize management solutions company in terms of risk and uncertainty] // Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu, 2012. – Vyp. 67. – S. 143-147
2. Kvasnytska, R.S., Derykot O.M. Problemni elementy pryiniattia upravlinskykh rishen na promyslovykh pidpriemstvakh Ukrainy [Problematic elements of management decisions in industrial Ukraine] // Formuvannia rynkovoї ekonomiky. - 2012. - S. 195-205.
3. Kolpakov V.M. Teoryia y praktyka pryiniattia upravlencheskykh resheniy [Theory and practice of management decision-making] – K.: MAUP, 2004. – 504 s
4. Mala N.T. Upravlinski rishennia: klasyfikatsiia ta protses pryiniattia [Management decisions: classification and decision] // Visn. Nats. un-tu «Lviv. politekhnika». - 2007. - №605. - S. 20-24
5. Malovana M.V., Rudyk Ia.M. Pryiniattia upravlinskykh rishen yak skladova systemy upravlinnia profesiino-tekhnichnym navchalnym zakladom [Management decisions as an integral system of vocational education institution] // Zbirnyk naukovykh prats SWORLD, 2014. – Tom 18. – Vyp. 2. – s. 8-12.
6. Osovska H.V., Osovskiy O.A. Osnovy menedzhmentu [Fundamentals of management]: Pidruchnyk. – K.: «Kondor», 2006. – 664 s.
7. Iukaeva V.S. Upravlencheskye resheniya [management decisions] – M.: Yzdatelskyi dom «Dashkov y K», 2009.–324 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Чередник Вікторія Анатоліївна – викладач кафедри обліку та оподаткування, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди», вул. Сухомлинського 30, м. Переяслав-Хмельницький, 08401, Україна

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ

Чередник Виктория Анатольевна – преподаватель кафедры учета и налогообложения ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды», ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий, 08401, Украина

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Cherednik Viktoriya Anatol'evna – lecturer of the Department of accounting and taxation of the SHEI «Pereyaslav-Khmelnytsky State pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda» Str. Sukhomlinsky 30, Pereyaslav-Khmelnytsky, 08401, Ukraine

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ В УКРАЇНСЬКОМУ ВИМІРІ

Шимченко Л.А.

Предметом дослідження є соціально-економічні проблеми України, невирішеність яких дестабілізує ситуацію в державі, призводить до різних форм протистояння.

Метою написання статті стало прагнення дослідити природу основних соціально-економічних проблем.

Теоретичною і методологічною основою роботи послужили нормативні акти України, друковані періодичні матеріали, інтернет-ресурси.

Результати роботи. Визначено основним джерелом більшості соціально-економічних проблем кланово-олігархічну модель розвитку України, що забезпечила високий рівень недовіри українського суспільства до влади через вражаючу соціальну несправедливість.

Галузь використання результатів. Організація та проведення досліджень в сфері соціально-економічної безпеки.

Висновки. Соціально-економічні проблеми завжди були, є і будуть рушійними силами прогресу, так як постійно активізують суспільство до боротьби за соціальні права; державні структури всіх рівнів, щоб забезпечити власне право на владу, повинні використовувати дедалі гнучкіші методи для вирішення соціальних проблем. Вважаючи, що з кланово-олігархічною моделлю розвитку держави є загроза сформування двополюсного закритого суспільства – нагальним постає пошук шляху переходу до відкритого суспільства з масовим та впливовим «середнім класом», який розглядається як соціальна база плюралізму та демократії, що створює передумови для самореалізації особистості, є гарантією стабілізації економічних процесів та збереження державної суверенності.

Ключові слова: соціально-економічні проблеми, кланово-олігархічна модель розвитку держави, демографічна проблема, бідність, соціальна нерівність, соціальна несправедливість, соціальна незахищеність.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ В УКРАИНСКОМ ИЗМЕРЕНИИ

Шимченко Л.А.

Предметом исследования являются социально-экономические проблемы Украины, нерешенность которых дестабилизирует ситуацию в государстве, приводит к разным формам противостояния.

Целью написания статьи стало стремление исследовать природу основных социально-экономических проблем.

Теоретической и методологической основой работы послужили нормативные акты Украины, печатные периодические материалы, интернет-ресурсы.

Результаты работы. Определено основным источником большинства социально-экономических проблем кланово-олигархическую модель развития Украины, которая обеспечила высокий уровень недоверия украинского общества к власти через поражающую социальную несправедливость.

Отрасль использования результатов. Организация и проведение исследований в сфере социально-экономической безопасности.

Выводы. Социально-экономические проблемы всегда были, есть и будут движущими силами прогресса, так как постоянно активизируют общество к борьбе за социальные права; государственные структуры всех уровней, чтобы обеспечить собственное право на власть, должны использовать все более гибкие методы для решения социальных проблем. Считая, что кланово-олигархическая модель развития государства является угрозой образования двухполюсного закрытого общества – неотложным является поиск пути перехода к открытому обществу с массовым и влиятельным «средним классом», который рассматривается как социальная база плюрализма и демократии, что создает предпосылки для самореализации личности, является гарантией стабилизации экономических процессов и сохранения государственной суверенности.

Ключевые слова: социально-экономические проблемы, кланово-олигархическая модель развития государства, демографическая проблема, бедность, социальное неравенство, социальная несправедливость, социальная незащищенность.

SOCIAL AND ECONOMIC PROBLEMS IN UKRAINE

Shymchenko L.A.

The subject of research is the social and economic problems in Ukraine, which are unsolved, destabilizes the situation in the country and leading to various forms of opposition.

The purpose of research is to study the nature of key social and economic problems.

Theory and methodology of work was based on the Ukraine's legislative acts, printed periodical materials and Internet resources.

The results of research. It is determined that the main source of majority social and economic problems is a clan-oligarchic model of the Ukrainian development that ensured a high level of distrust in Ukrainian society to power through impressive social injustice.

Practical implications. Organizing and carrying out research in the sphere of social and economic security.

Conclusions. *Social and economic problems have always been, are and will be the motive forces of progress, because society constantly intensify to the struggle for social rights; government agencies, at all levels to ensure its own right to power, should use more flexible methods to solve social problems. Considering the clan-oligarchic model of the state that is a threat to the formation of double-pole closed society, it is should noted that today there is search of the way transition to an open society with a massive and influential «middle class», which is regarded as the social basis of pluralism and democracy and creates conditions for self-actualization of a person, and also is a guarantee for stabilization of economic process and the preservation of state sovereignty.*

Key words: *social and economic problems, a clan-oligarchic model of state development, demographic problem, poverty, social inequality, social injustice, social insecurity.*

Постановка проблеми. Трансформаційний період української економіки, поряд з становленням його ринкових основ, принципів, механізмів, інститутів, нерозривно пов'язаний із глибинними політичними змінами, із процесом глобалізації, із створенням нових форм розвитку суспільства та породжує ряд соціальних проблем, що потребують негайного вирішення: забезпечення для переважної більшості громадян гідного рівня життя, соціальної захищеності та впевненості в поступальному розвитку держави з її оновленою економікою. Багато часу змарновано у пошуках динамічної моделі економічного розвитку, яка б поступово вирішувала соціальні проблеми; процес первісного нагромадження капіталу пройшов таким чином, що рівень корумпованості досяг масштабів національної ганьби; зріс рівень криміналізації і олігархізації влади, відбулась втеча економіки в тінь і як результат – показник бідності прирівняв Україну до африканських держав. Зростає соціальна напруга, яка вилилась у дві революції, страйкову боротьбу, недовіру до діючої влади, маргіналізацію частини українського суспільства.

Серед великої кількості соціальних проблем виокремлюється проблема запобігання розвитку двополюсного закритого суспільства – тому нагальним стає пошук шляху переходу до відкритого суспільства з масовим та впливовим «середнім класом», яке розглядається як соціальна база плюралізму та демократії, створює передумови для самореалізації особистості, є гарантією стабілізації економічних процесів та збереження державної суверенності. Отже, вивчення соціальної структури та соціальної стратифікації, тенденцій їх розвитку, дослідження низки соціальних проблем в Україні має не тільки науковий, але й практичний інтерес, бо дає змогу визначити оптимальні для суспільства напрямки прогресу.

Ступінь дослідження проблеми. Соціальні проблеми є досліджуваним явищем. Зміні соціальної структури українського суспільства, стану соціальних ідентичностей, проблемі нерівномірного розподілу соціальних благ, рівню нових соціальних нерівностей присвячені роботи С. Макеєва, С. Оксамитної, І. Прибиткової, О. Симончук, О. Іващенко. Майновій стратифікації, проблемі бідності українців свою увагу приділяють В. Пилипенко, Е. Лібанова. Соціально-психологічні зміни в трансформаційних умовах вивчають О. Злобіна, В. Тихонович та ін. Міжрегіональні соціологічні дослідження щодо відмінностей соціокультурного простору України проводять О. Стегній та М. Чурилов. Аналізу всієї ієрархії субнаціональних регіонів, що є локалізацією людських практик, носіями яких є територіальні спільноти, присвячено праці І. Кононова.

Проте у вітчизняній науці все ще не узагальнений досвід аналізу походження основних соціальних проблем, тому **метою написання статті постає** – дослідити природу основних соціальних проблем.

Основні результати дослідження. Четверта промислова революція, що характеризується роботизацією, повною автоматизацією виробництва, заміною субтрактивного виробництва адитивним (промисловий 3Д-друк) та створенням штучного інтелекту, стрімко змінює світ і свідомість людей. Україна поетапно формує основні правові засади побудови інформаційного суспільства, запроваджує нові інформаційно-комунікаційні та цифрові технології, намагається гармонізувати включеність у глобальний світовий інформаційний простір. Відкриття у медицині (ліки від раку, наноконтейнери для точкової доставки ліків, хірургія та трансплантологія, електрозварювання м'яких тканин), фізиці (участь українських науковців у відкритті бозона Хіггса та створенні детекторів для великого адронного колайдера (CERN); передбачення незвичайного цілочисельного квантового ефекту Холла в графені та теоретичне передбачення цілого ряду властивостей цього матеріалу) та ІТ (технологія розпізнавання осіб та об'єктів мобільними пристроями) стали найбільшими досягненнями українців за роки незалежності [1].

Міністерствами та відомствами активно проводиться розробка та впровадження новітніх конкурентоспроможних ІКТ в усі сфери суспільного життя і в діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Впроваджено електронне декларування доходів державних посадовців, як один з найбільш ефективних методів профілактики корупції в державній сфері. Створюються ключові елементи електронного урядування.

На фоні цих та інших досягнень ми маємо й інші показники:

За результатами 2015 року Україна посіла друге місце в світі за коефіцієнтом смертності. Про це свідчать дані, оприлюднені Центральним розвідувальним управлінням США за 2015 рік. Загальний національний коефіцієнт смертності дорівнює 14,46. Обігнати Україну в цьому антирейтингу вдалося лише африканській країні Лесото, де коефіцієнт смертності на 1000 населення становив 14,89. Демографічна ситуація в Україні ось вже багато років демонструє негативну динаміку в різниці між показниками народжуваності і смертності: у 2013 році – 162 тис. осіб, у 2014-му – 155 тис. Населення України в квітні 2015 року порівняно з квітнем 2014-го скоротилося на 155 тис. осіб і становило на 1 травня цього року 42 млн. 854 тис. 106 осіб. Згідно з прогнозом ООН, у разі збереження динаміки скорочення населення до 2030

року населення України може зменшитися до 39 млн. осіб [2]. Основною причиною смертності вважається забруднення повітря. Статистика свідчить про **120 померлих на 100 000 населення**. Забруднення повітря в Україні спричинює у 4 рази більше смертей, ніж у 5 «найчистіших країнах» (Ісландія, Фінляндія, Ліберія, Канада, Вануату) разом узятих [3].

За рівнем життя населення Україна посідає 63 місце серед 133 країн. Цього року Україна (\$8 267 ВВП на душу населення) отримала 66,43 бали зі 100 можливих, увійшовши до групи країн з рівнем соціального розвитку «нижче середнього». Україна традиційно демонструє відносно високі показники у сфері доступу до вищої освіти та до базових знань, де посіла 31 та 28 місця відповідно. Найнижчі показники Україна продемонструвала у таких сферах, як корупція (109 місце), рівень злочинності (109), доступність житла (116), стан довкілля (118), здоров'я та довголіття (127), свобода вибору життєвого шляху (132). Про це свідчать показники Індексу соціального розвитку, розробленого американською неурядовою організацією SocialProgressImperative за підтримки компанії «Делойт» [4].

Дослідження рівня життя українців, який проводили експерти ООН, показали, що близько 80% українців живуть за межею бідності. Відповідно до мінімальної зарплати із травня 2016 року, працюючий українець на добу може дозволити собі витратити близько 48 гривень, або 1,9 доларів – це рівень життя Ліберії, Зімбабве та Конго. У європейських країн добове використання становить 17 доларів, у регіоні Східної Європи – 5 доларів. 10 серпня 2016 року у Інституті демографії і соціальних досліджень повідомили, що в Україні 24% населення знаходиться за межею бідності: якщо брати за доходами, то це 8% населення нижче затвердженого прожитого мінімуму (1227 грн.); якщо брати фактичний прожитковий мінімум – 59%. Про це зауважила перший заступник міністра соціальної політики України Ольга Крентовська в ефірі Експресо.TV [5].

Реальні доходи українського населення знижуються (за 2015 рік на 22,2 % за інформацією Державної служби статистики) за рахунок високих цін на товари та послуги. Нагадаємо, наявний дохід у розрахунку на одну особу у 2015 році становив 31082,7 грн., що на 4300,6 грн. більше, ніж у 2014 році. Витрати населення у 2015 році порівняно з попереднім роком збільшилися на 16,9%. Реальна заробітна плата в Україні в лютому 2016 року порівняно з лютом 2015 року скоротилася на 8,3%, порівняно із січнем 2016 р. – зросла на 5,3% [6].

Працівниками відділів економічного аналізу, прогнозування та соціального розвитку кожної держадміністрації районів та областей постійно здійснюється моніторинг цін на сільськогосподарську продукцію, крупи, макаронні вироби. Щомісяця подається інформація до департаменту економіки щодо участі сільгоспвиробників, цін та асортименту на ярмарках міст. Результат аналізу по районних центрах є приблизно таким. За попередній рік вартість споживчого кошика зросла на 43%. Вартість хліба зросла на 32%, макаронних виробів на 36 %, м'яса на 26%, риби на 41%, молока на 21%, сира на 25%, яєць на 19%, масла на 31%, фруктів на 41%, овочів на 39% і цукру на 28%. Вартість борщового набору протягом попереднього року зросла вдвічі і на даний час складає близько 80 грн., що вдвічі більше ніж у 2015 року. Найбільше подорожчали наступні продукти: капуста на 20% (до 8-10 грн./кг), морква на 12% (до 10-12 грн./кг), яйця на 18% (до 23 грн./10 шт.), цукор на 15 % (до 16 грн./кг). Ціни виробників на нерафіновану олію збільшилися майже на 42 %. При цьому, в порівнянні з цінами першого кварталу 2015 року, ціни виробників на м'ясо великої рогатої худоби свіже чи охолоджене збільшилися на 16,6%, на вироби ковбасні варені, сосиски, сардельки ціни збільшилися на 18,3%, на масло вершкове жирністю менше 85% – на 16,8%, на тверді сири – на 15,3%, на житній хліб ціни виробників збільшилися на 29,3%.

Існують чотири основних фактори які формують вартість споживчого кошика в цьому році: по-перше, це фактор сезонності, внаслідок якого подорожчають більшість продуктів. Гречка та цукор подорожчають у зв'язку зі зменшенням виробництва. По-друге, невизначеність системи оподаткування, збільшення податкового навантаження буде стимулювати виробників підвищувати ціни реалізації. По-третє, підвищення нормативно-грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та проіндексована орендна плата призводить до росту собівартості виробництва сільськогосподарської продукції та змушує виробників підвищувати ціну реалізації. По-четверте, подальша девальвація валюти викликає ріст виробничих витрат, адже частка виробничих ресурсів має імпортне походження або залежить від курсу долара.

Особливим фактором осені 2016 року є тарифи на житлово-комунальні послуги та відпущення урядом споживчих цін на три місяці. За умовами урядового експерименту, протягом трьох місяців проводиться аналіз структури споживчих цін, складу собівартості, а також динаміка цін на окремі складові собівартості продуктів. Під час дії експерименту фермери, виробники продуктів харчування, а також їх продавці (торговельні мережі) не зобов'язані декларувати свої ціни і націнки. Це дозволить виробникам і ритейлерам заощадити сотні мільйонів гривень щомісяця на адмініструванні декларативної собівартості продуктів і націнки. Саме таку ціну вони платять сьогодні за те, щоб виконувати застарілі пострадянські вимоги – свідчить текст урядового повідомлення. Але в документі не зазначено, як відпуск цін позначиться на споживачах, так як відомо, що ціни на продукти, на які встановлено державне регулювання, зростають на 20% швидше за ціни інших продуктів. На думку експертів, у першому півріччі 2016 року громадяни України стали споживати менше продуктів харчування і із зростанням цін на продукти така тенденція продовжиться.

Відповідно до інформації Державного комітету статистики, у 2014–2015 роках усереднені ціни на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива підскочили на 151% та суттєво зростали і в 2016 році (ціна на природний газ для потреб населення становить 6879 грн. за 1 тис. м³). При цьому інфляція за два попередні роки становила 66,7%, тобто тарифи збільшувалися з темпом, у два з половиною рази вищим, ніж

усі ціни в країні загалом. За даними Державного комітету статистики, середньомісячна зарплата в Україні в першому півріччі 2016-го була 4838 грн, середня пенсія на початку цього року – 1699,5 грн., отже сьогодні на валовий оклад працюючого можна купити 703 м3 блакитного палива, на пенсію – 247 м3.

В Щорічному Посланні Президента до Верховної Ради «Про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2016 році» вказується, що упродовж останніх двох років стагнація рівня життя населення України змінилася стрімким падінням. Масштаби бідності досягли загрозливих значень: тільки за 2015 рік рівень бідності за критерієм розрахункового прожиткового мінімуму зріс удвічі, сягнувши 59,3 %. Це стало наслідком не тільки війни на сході країни, а, передусім, системної економічної кризи і пов'язаних з нею інфляції та негараздів на ринку праці. Стрімка інфляція, обумовлена передусім кількарізовим підвищенням тарифів на житлово-комунальні послуги, спричинила падіння реальних доходів населення упродовж 2015 р. на 22,2 %. Падіння доходів змусило багато домогосподарств суттєво переглянути структуру споживання. Комунальні послуги/оренда житла, ліки та їжа допоки залишаються статтями витрат, на яких економлять найменше, однак і їх споживання дедалі більше загрожує скорочення, що позначиться не тільки на рівневі соціального самопочуття, а й фізичного. Принципово нові ознаки бідності з'явилися в Україні ще до початку бойових дій. Подальший розвиток конфлікту не лише загострив наявні проблеми, але й спричинив масштабне явище, з яким Україна досі не стикалася, – раптове зuboжіння майже 5 млн. осіб (з 6 млн. мешканців зони АТО) через миттєву втрату житла, майна, доходів, а доволі часто – й соціальних зв'язків [7, с. 320].

Навіть мізерна частка названих фактів змушує задумуватися над джерелами походження перерахованих та інших важливих соціальних проблем в українському суспільстві. Першим і основним джерелом проблем є кланово-олігархічна система влади в Україні, що сформувалася шляхом «входження» радянської партійної номенклатури і так званих «червоних директорів» у нові ринкові відносини з чіткою установкою на розподіл та закріплення на власну користь колишньої державної власності. Розподіл власності відбувався повільно, так як супроводжувався глобальними порушеннями ринкових механізмів – замість відкритих конкурентних ринкових відносин сформувались тіньові сектори економіки, що забезпечили укріплення регіональних кланів та посприяли, через механізм парламентських і президентських виборів, боротьбі за вплив на центральну владу.

Тіньові сектори економіки забезпечили створення патронажних партій та своїх фракцій в парламенті, домоглися власного представлення в уряді. Ставши можновладцями – використали монополізовані ними сектори економіки для концентрації у своїх руках всієї політичної влади, а політичну владу – для подальшого збагачення. Поєднання тіньової економіки з владою, придбання чи створення ЗМІ забезпечило формування закритих кланово-олігархічних груп, що приховують свої надприбутки від оподаткування і тим самим загострюють соціальні проблеми і, що на думку автора найгірше – значну частку своїх прибутків виводять за кордон, даючи можливість розвиватися економікам інших держав, піднімаючи рівню життя інших людей планети.

Олігархічні групи існують в багатьох країнах, але міра їх політичного домінування не така загрозлива для подальшого економічно-соціального розвитку як в Україні. Багато експертів акцентують увагу на українських особливо криміналізованих методах збагачення і, відповідно, необхідності повного оволодіння владою, використання «позицій сили» у вирішенні будь яких питань. В свою чергу криміналізована влада максимально звужує сферу демократії, ігнорує суспільні інтереси, доводить соціальне розшарування до межі непристойності. Застосовуючи протиправні дії з метою власного збагачення, олігархічна влада не залишає своїм громадянам жодної надії на збереження прав та свобод – тоді народ і піднімається на революції, а що найгірше – на громадянські війни.

Кланово-олігархічна система України характеризується переважанням впливу на державний розвиток експортно-орієнтованої буржуазії, що змушує всю країну розвиватися лише у власних інтересах, контролюючи державний бюджет, уряд, інші бюджетонаповнюючі структури. Найгірше, що вони ведуть політику блокування та ізоляції середнього і малого бізнесу як своїх конкурентів. Але найбільшчим є те, що кланово-олігархічна система сформувала державу соціальної несправедливості, де майже відсутня віра громадян у свою владу. Якщо соціальну справедливість вважати як міру рівності життєвого становища людей, класів і соціальних груп, що об'єктивно зумовлюються рівнем матеріального та духовного розвитку суспільства, то інформація останнього часу про статки і заробітні плати українських чиновників просто вражає та переконує в тому, що кланово-олігархічна система вдається до прихованого знищення українського народу.

Для підтвердження довідка: В ЗМІ в квітні 2016 року потрапила бухгалтерська звітність із виплат заробітних плат апарату та керівництва «Укргазвидобування». Голова правління – мільйон гривень, його заступники по 500 тисяч, секретарка – 44 тисячі. Інформацію про розміри зарплат в «Укргазвидобування» оприлюднив громадський активіст Олексій Тамразов на своїй сторінці у ФБ. Це при тому, що у 2015 році видобуток газу обвалився майже на 600 млн. куб. м до 14,5 млрд. куб. м. Видобуток нафти і газового конденсату знизився на 20 тис. т. Виробництво нафтопродуктів впало на 7000 т. Виробництво скрапленого газу впало на 14 000 т. У підсумку, за всіма основними виробничими показниками в 2015 році компанія показала погіршення [8].

За цими «погіршеними» показниками стоять люди – скорочення робочих місць, затримка або й не виплата зарплат, збільшення тарифів на всі комунальні послуги, збідніння сімей, зниження купівельної спроможності, погіршення загальноекономічного розвитку держави з поступовим перетворенням її на сировинний придаток для світової господарської системи.

Але, соціальна справедливість – це ще й міра духовних благ, що є у розпорядженні людей; це ще й вільний вибір господарської діяльності на основі визнаних в Україні багатоманітних формах власності; це також право на боротьбу за забезпечення справедливості через самий гуманний механізм – формування громадянського суспільства.

У 2013 році у моніторингу Інституту соціології НАН України опитані громадяни давали доволі низьку оцінку ступеня справедливості українського суспільства (1,9 бала за 5-бальною шкалою). Відсутність соціальної справедливості в розрізі прихильного ставлення економічної системи до населення країни характерно не лише для України. В 2014 році було проведено глобальне опитування в 14 країнах світу (3,7 млрд. осіб) і 78% опитаних вказали на прихильність економічної системи до багатих і несправедливість до більшості населення [9, с.157].

Чи готове населення до боротьби за соціальну справедливість і в якій мірі? Моніторинг Інституту соціології НАН України вказує на те, що в останній час масовим акціям протесту запобігав фактор зовнішньої агресії і військових дій на Донбасі, що особливо слід брати до уваги регіональні особливості соціальної напруженості та такі форма боротьби, як зіткнення з правоохоронними структурами і захоплення державних установ. Є. Головаха та О. Жуленьова радять владі звернути увагу на стабілізацію національної валюти, що може запобігти поширенню акцій протесту, так як фактор стабільної валюти опосередковано впливає на три основні складові добробуту населення – збереження заощаджень, збереження зайнятості для активного населення і прожиткового мінімуму для непрацевдатних [10, с.200-202].

Забезпечення соціальної справедливості, як один із механізмів зняття соціальної напруги в державі, повинно стати пріоритетом в розвитку держави і суспільства, тому найважливішими кроками держави є: прийняття програми стратегічного розвитку, де б принцип забезпечення соціальної справедливості був узятий за основу; постійна праця над покроковим виконанням стратегічної програми; суспільні дії повинні бути направлені на безпосередню участь у досягненні намічених у програмі індикаторів реалізації програми. Владі всіх рівнів потрібно реально оцінити суспільне становище та «повернутися обличчям» до людських проблем. Спільно потрібно працювати над поверненням довіри суспільства до влади, над системою взаємодії громадян з органами держави по виведенню країни з кризи.

12.01.2015 року Указом Президента України № 5/2015 було схвалено Стратегію сталого розвитку «Україна-2020», де чітко визначається мета, вектори руху, дорожня карта, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України. Стратегія передбачає в рамках названих чотирьох векторів руху реалізацію 62 реформ та програм розвитку держави; реалізація Стратегії передбачає досягнення 25 ключових показників, що оцінюють хід виконання реформ та програм. В документі вказується, що головною передумовою реалізації Стратегії є суспільний договір між владою, бізнесом та громадянським суспільством, де кожна сторона має свою зону відповідальності. Кабінету Міністрів України повинен щороку до 15 лютого затверджувати план дій щодо реалізації положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» та щоквартально інформувати, до 15 числа місяця, що настає за звітним кварталом, про стан виконання плану дій щодо реалізації положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [11].

Документ обнадіює, найбільшою проблемою є те, щоб він не залишився лише на папері. Тому наступним повинен стати крок громадянського суспільства, спрямований на безпосередній контроль за виконанням органами державної влади і суспільством дорожньої карти Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020».

Висновки. Соціально-економічні проблеми завжди були, є і будуть рушійними силами прогресу, так як постійно активізують суспільство до боротьби за соціальні права; державні структури всіх рівнів, щоб забезпечити власне право на владу, повинні використовувати дедалі гнучкіші методи для вирішення соціальних проблем. Вважаючи, з кланово-олігархічною моделлю розвитку держави є загроза сформування двополюсного закритого суспільства – нагальним постає пошук шляху переходу до відкритого суспільства з масовим та впливовим «середнім класом», яке розглядається як соціальна база плюралізму та демократії, створює передумови для самореалізації особистості, є гарантією стабілізації економічних процесів та збереження державної суверенності.

Список використаних джерел

1. На думку міністра освіти Лілії Гриневич, відкриття у медицині, фізиці та ІТ стали найбільшими досягненнями українців за роки незалежності. Офіційний сайт Українська правда життя від 25 серпня 2016 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/technology/2016/08/25/217104/>
2. Україна – друга у світі за показниками смертності, – статистика ЦРУ США. Офіційний сайт NEWSru.ua від 2 липня 2016 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.newsru.ua/ukraine/02jul2016/smertnist.html>
3. Україна очолює список держав за кількістю смертей від забруднення повітря співвідносно із загальною чисельністю населення. Офіційний сайт Українська правда життя від 28 вересня 2016 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://life.pravda.com.ua/health/2016/09/28/218446/>
4. Індекс соціального розвитку, 2016. Офіційний сайт Deloitte від 1 липня 2016 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/research/social-progress-index-2016.html>
5. У Мінсоцполітики повідомили, скільки українців знаходяться за межею бідності. Офіційний сайт Трибуна від 10 серпня 2016 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://tribuna.pl.ua/news/u-minsotspolitiki-povidomili-skilki-ukrayintsiv-znahodyatsya-za-mezheyu-bidnosti>

6. Реальні доходи українців за 2015 рік скоротилися на 22,2%. Офіційний сайт Економічна правда від 31 березня 2016 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.epravda.com.ua/news/2016/03/31/587655
7. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». – К.: НІСД, 2016. – 688 с.
8. «Укргазвидобування» б'є рекорди із зарплати, а видобуток падає. Офіційний сайт UNN від 25 квітня 2016 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1566388>
9. Смакота В. У пошуках справедливого суспільства // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 2(16) / В. Смакота. – Київ: Інститут соціології НАН України, 2015. – 780 с.
10. Головаха Є., Жуленьова О. Соціальна напруженість і потенціал протесту в українському суспільстві: сучасний стан і динаміка // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Випуск 2(16) / Є. Головаха, О. Жуленьова. – Київ: Інститут соціології НАН України, 2015. – 780 с.
11. Про Стратегію сталого розвитку «Україна - 2020» Указ Президента України № 5/2015 від 12.01.2015. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

References

1. Na dumku ministra osvity Lili' Grynevych, vidkryttja u medycyni, fizyci ta IT staly najbil'shymy dosjagnennjamy ukrai'nciv za roky nezalezhnosti. [According to the minister of education Lilia Grinevich, discoveries in medicine, physics and IT were the largest Ukrainian achievements since independence] Oficijnyj sajт Ukrai'ns'ka pravda zhyttja vid 25 serpnja 2016 roku: <http://life.pravda.com.ua/technology/2016/08/25/217104/>
2. Ukrai'na – druga u sviti za pokaznykamy smertnosti, – statystyka CRU SShA [Ukraine - second in the world in terms of mortality - statistics CIA USA] Oficijnyj sajт NEWSru.ua vid 2 lypnja 2016 roku: <http://www.newsru.ua/ukraine/02jul2016/smertnist.html>
3. Ukrai'na ocholjuje spysok derzhav za kil'kistju smertej vid zabrudnennja povitlja spivvidnosno iz zagal'noju chysel'nistju naselennja. [Ukraine tops the list of states for the number of deaths from air pollution in relation with the total population] Oficijnyj sajт Ukrai'ns'ka pravda zhyttja vid 28 veresnja 2016 roku: <https://life.pravda.com.ua/health/2016/09/28/218446/>
4. Indeks social'nogo rozvytku, 2016. [Social Development Index, 2016]. Oficijnyj sajт Deloitte vid 1 lypnja 2016 roku: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/research/social-progress-index-2016.html>
5. U Minsocpolityky povidomyly, skil'ky ukrai'nciv znahodjat'sja za mezheju bidnosti. [The Ministry of Social Policy reported as Ukrainian are below the poverty line]. Oficijnyj sajт Trybuna vid 10 serpnja 2016 roku.: <https://tribuna.pl.ua/news/u-minsotspolitiki-povidomili-skilki-ukrayintsiv-znahodyatsya-za-mezheju-bidnosti>
6. Real'ni dohody ukrai'nciv za 2015 rik skorotylysja na 22,2%. [Ukrainian real income for 2015 decreased by 22.2%]. Oficijnyj sajт Ekonomichna pravda vid 31 bereznja 2016 roku: www.epravda.com.ua/news/2016/03/31/587655
7. Analitichna dopovid' do Shhorichnogo Poslannja Prezydenta Ukrai'ny do Verhovnoi' Rady Ukrai'ny «Pro vnutrishnje ta zovnishnje stanovyshe Ukrai'ny v 2016 roci». [The analytical report to the Annual Message of the President of Ukraine to the Supreme Soviet of Ukraine «About the internal and external situation of Ukraine in 2016»]. K.: NISD, 2016. – 688 s.
8. «Ukrgazvydobuvannja» b'je rekordy iz zarplaty, a vydobutok padaje. [«Ukrgazvydobuvannja» beats records of wages and production falls]. Oficijnyj sajт UNN vid 25 kvitnja 2016 roku: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1566388>
9. Smakota V. U poshukah spravedlyvogo suspil'stva [In Search of the Just Society]. // Ukrai'ns'ke suspil'stvo: monitoryng social'nyh zmin. Vypusk 2(16) / V. Smakota. – Kyi'v: Instytut sociologii' NAN Ukrai'ny, 2015. – 780 s.
10. Golovaha Je., Zhulen'ova O. Social'na napruzhenist' i potencial protestu v ukrai'ns'komu suspil'stvi: suchasnyj stan i dynamika [Social Tensions and Potential Protest in the Ukrainian Society: Current State and Dynamics]. // Ukrai'ns'ke suspil'stvo: monitoryng social'nyh zmin. Vypusk 2(16) / Je. Golovaha, O. Zhulen'ova. – Kyi'v: Instytut sociologii' NAN Ukrai'ny, 2015. – 780 s.
11. Pro Strategiju stalogo rozvytku «Ukrai'na - 2020». [On the Strategy for Sustainable Development «Ukraine - 2020»]. Ukaz Prezydenta Ukrai'ny № 5/2015 vid 12.01.2015.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

ДАНИ ПРО АВТОРА

Шимченко Людмила Анатоліївна, кандидат філософських наук, доцент кафедри політичної економії Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди
вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, 08400, Україна

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Шимченко Людмила Анатольевна, кандидат философских наук, доцент кафедры политической экономики Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды
ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий, 08400, Украина

DATA ABOUT THE AUTHOR

Shimchenko Ljudmila Anatol'evna, candidate of philosophical sciences, associate professor, associate professor of department of political economy
Pereyaslav-khmel'nitskiy GPU to the name of Grigory Skovorody
street of Sukhomlinskogo, 30, Pereyaslav-Khmel'nitskiy, 08400, Ukraine

ФІНАНСИ, ГРОШОВИЙ ОБІГ, КРЕДИТ

УДК 336.276

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ ЯК СКЛАДОВА СФЕРИ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ

Верещака І.М.

Предмет дослідження. Сфера державних фінансів.

Мета наукового дослідження. Сутність та значення державного боргу як складової сфери державних фінансів.

Методологія дослідження. Робота виконана на основі системного підходу до вивчення особливостей державного боргу як складової державних фінансів. Використані методи аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення.

Результат роботи. В ході дослідження була проведена систематизація складових, які визначають характеристику державного боргу як важливої категорії державних фінансів, в контексті його зв'язку з дефіцитом бюджету, виконанням ним завдань фінансування бюджету, забезпечення інвестиційної активності держави, макроекономічних впливів (позитивних та негативних) на соціально-економічний розвиток.

Галузь застосування. Подальші наукові дослідження зосереджені на запровадженні середньострокового бюджетного планування.

Висновки. проаналізовано економічну сутність державного боргу як складової державних фінансів. Показано, що основне суспільне призначення державного боргу полягає у фінансуванні бюджету, отриманні додаткових можливостей державних інвестицій та стимулювання економічного розвитку.

За допомогою теоретико-методологічного інструментарію фінансової науки проаналізовано економічну сутність державного боргу як складової сфери державних фінансів, його суспільне призначення, яке полягає у фінансуванні бюджету, отриманні додаткових можливостей державних інвестицій та стимулювання економічного розвитку, що, дозволяє забезпечити ефект збільшення масштабу національної економіки швидшими темпами, ніж у випадку відсутності запозичень. Наявність надмірного державного боргу стає гальмом економічного зростання, унеможливорює проведення економічної політики, яка б враховувала національні інтереси, виснажує бюджет та економіку держави здійсненням значних виплат кредиторам.

Ключові слова: державний борг, державні фінанси, запозичення, бюджет, економічний розвиток, економічна держава, державні інвестиції.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДОЛГ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ СФЕРЫ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ФИНАНСОВ

Верещака И.М.

Предмет исследования. Сфера государственных финансов.

Цель научного исследования. Сущность и значение государственного долга как составляющей сферы государственных финансов.

Методологія дослідження. Робота виконана на основі системного підходу к изучению особенности государственного долга как составляющей государственных финансов. Использованные методы анализа, синтеза, сравнения и обобщения.

Результат роботи. В ході дослідження була проведена систематизація складових, які визначають характеристики державного боргу як важливої категорії державних фінансів, в контексті його зв'язу з дефіцитом бюджету, виконанням ним завдань фінансування бюджету, забезпечення інвестиційної активності держави, макроекономічних впливів (позитивних і негативних) на соціально економічне розвитку.

Область застосування. Дальніші наукові дослідження зосереджені на впровадженні середньострокового бюджетного планування.

Висновки. Проаналізовано економічну сутність державного боргу як складової державних фінансів. Показано, що основне суспільне призначення державного боргу полягає в фінансуванні бюджету, отриманні додаткових можливостей державних інвестицій і стимулювання економічного розвитку.

С допомогою теоретико-методологічного інструментарію фінансової науки проаналізовані економічну сутність державного боргу як складової сфери державних фінансів, його суспільне призначення, яке полягає в фінансуванні бюджету, отриманні додаткових можливостей державних інвестицій і стимулювання економічного розвитку, що дозволяє забезпечити ефект збільшення масштабу національної економіки більш швидкими темпами, ніж в разі відсутності заборгованості.

Наявність надмірного державного боргу стає перешкодою економічного зростання, робить неможливим проведення економічної політики, яка б враховувала національні інтереси, збільшує бюджет і економіку держави здійсненням значительних виплат кредиторам.

Ключові слова: державний борг, державні фінанси, заборгованості, бюджет, економічне розвитку, економічна держава, державні інвестиції.

STATE DEBT AS A COMPONENT OF SPHERE OF PUBLIC FINANCES

Vereshchaka I.M.

The subject of the study. Sphere of government finance.

The aim of scientific research. The essence and value of public debt as part of public finance.

Research Methodology. The work was based on a systematic approach to the study of peculiarities of public debt as a part of government finances.

Results. During research the systematization of components that determine the characteristics of public debt as an important category government finance in the context of its relationship with the budget deficit, the performance of the tasks of financing the budget, the state investment activity, macroeconomic impacts (positive and negative) on social economical development was conducted.

Field of application. Further scientific researches focusing on the introduction of medium-term budget planning.

Conclusions. Analyzed the economic substance of public debt as a part of government finances. It is shown that the main social purpose of public debt is to finance the budget, getting additional possibilities of public investment and stimulate economic development.

With theoretical and methodological tools of financial science analyzed the economic substance of government debt as part of public finance its social purpose, which is to finance the budget, getting additional possibilities of public investment and stimulate economic development that allows to effect of increasing the scale of the national economy faster than in the absence of borrowing. The presence of excessive public debt becomes a brake economic growth, prevents conduction of economic policy that takes into account national interests, debilitating state budget and the economy for significant payments to creditors.

Key words. Public debt, government finance, borrowing, budget, economic development, economic state, public investment.

Актуальність. Економічна сутність державного боргу виражається не тільки в залученні державою коштів індивідуальних та інституційних інвесторів, але й у впливі на регулювання грошового обігу, на ринок позичкового капіталу, бюджетний процес, соціально-економічний розвиток загалом [1, с. 383]. Основними формуючими чинниками необхідності та актуальності запозичень є сукупність показників екзогенного та ендогенного характеру, які визначають перспективи макроекономічного розвитку держави та, відповідно, стимулюють до пошуку додаткових ресурсів.

Різні економічні школи і наукові течії впродовж тривалого часу намагаються відповісти на питання про те, чи є державний борг та запозичення стимулом чи тягарем для економіки, які передумови і причини та, відповідно, які можливі наслідки боргових запозичень. Розкид думок у ставленні до запозичень змінювався від трактування їх як сприятливої характеристики, так і до повного заперечення раціональності останніх [2].

Ступінь дослідження проблеми. Вивченню проблематики державного боргу значну увагу приділяли вітчизняні вчені: А. Андрущенко, В. Башко, Т. Богдан, О. Василик, Н. Герасименко, П. Германчук, М. Карлін, С. Ковальчук, В. Козюк, В. Кудряшов, Г. Кучер, В. Лісовенко, С. Лондар, І. Лютий, В. Опарін, В. Федосов, С. Юрій та інші.

Окремі аспекти державного боргу дослідили західні економісти: А. Алесіна, Р. Барро, Дж. Бьюкенен, Дж. Кейнс, Ф. Модільяні, К. Рогофф, Н. Рубіні, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, Дж. Тобін, М. Фрідмен та інші.

Виклад основного матеріалу. Проблема державних видатків шляхом державних запозичень викликала полеміку ще за часів «Дослідження про природу і причини багатства народів» А.Сміта та «Принципів політекономії і оподаткування» Д. Рікардо. Саме в XVIII ст. А.Сміт, а пізніше в XIX ст. Д. Рікардо вперше в історії світової економічної детально проаналізували проблематику запозичень та державного боргу. Класики дотримувалися концепції «здорових фінансів», що передбачала обов'язкове збалансування бюджетних видатків і доходів. Цією концепцією виключалась сама можливість фінансування дефіциту бюджету за рахунок запозичень. Було сформовано однозначну позицію недоцільності позикових фінансів. На думку класиків політичної економії державний борг призводить до відпливу капіталу з країни, бюджетні дефіцити скорочують приватні заощадження, а заборгованість передбачає виплату відсотків. Д. Рікардо робить висновок, що для блага людства «необхідно зробити велике зусилля аби позбутися національного боргу». Він закликав до негайної виплати всіх боргів, накопичених Англією у війнах з Наполеоном, і його безкомпромісність у цьому питанні коштувала йому парламентської кар'єри [3, с. 302]. А.Сміт висловлюється ще жорсткіше: «нагромадження величезних боргів, в кінцевому результаті, розорить всі великі нації Європи». Послідовники Сміта також вважали, що державне споживання не є продуктивним і не створює нових цінностей, а тому залучені державою кошти будуть втрачені.

Т. Мальтус допускав використання державних позик під час війн, але зазначав, що великий борг – це рак, який підточує політичне життя народу та його добробут [4]. Ж.Б. Сей вважав, що державні позики – це нова зброя самознищення, жадливіша за порох, зброя, якою держави повинні користуватися лише під страхом політичного знищення [5].

Якщо підсумувати погляди представників «класичної» школи економіки, то держава могла звертатися до запозичень лише у випадках гострої потреби, оскільки виплата боргів зв'язує ресурси, необхідні для розвитку економіки.

Погляди на питання державного боргу та запозичень дещо урізноманітнюються та диференціюються протягом XX століття. Це пов'язується передусім із розвитком соціальних і економічних функцій держави та її фінансів. Відбувається розвиток фінансового ринку. Держава, як суб'єкт кредитних відносин, також починає виступати активним учасником на фінансовому ринку, розміщуючи свої боргові зобов'язання. Вони стають найбільш високоліквідними та найменш ризиковими інструментами фінансового ринку, адже гарантуються урядом та забезпечуються майном держави. Ці обставини мали суттєвий вплив на виникнення нових поглядів на природу державних запозичень.

Цілком протилежна класичній, фінансова концепція Дж. Кейнса заперечує повне саморегулювання економіки, основним інструментом державного регулювання вона вбачала бюджетну політику. Базовою ідеєю Кейнса є ідея про ефективний попит. Кейнс вважав, що урядовий попит, забезпечений податками і позиками, здатен суттєво «оживити» підприємницьку активність, особливо в кризові періоди, і привести до зростання національного доходу і зайнятості.

Новою думкою є запропоноване Кейнсом положення про необхідність зростання державних витрат, які б фінансувалися за допомогою позик. Послідовники Дж. Кейнса назвали це принципом дефіцитного фінансування, а сам підхід отримав назву компенсаційних боргових фінансів. На думку Дж. Кейнса, державні інвестиції і поточні витрати можна фінансувати у борг. В цьому разі урядові інвестиції, акумульовані шляхом позик, стимулюватимуть інших суб'єктів економіки до розширення їх схильності до інвестування, а фінансування поточних витрат збільшить схильність до споживання. Гіпотеза про обов'язкове збалансування бюджетних видатків і доходів вважалася свого роду анахронізмом.

Таким чином Дж. Кейнс розробив принципово нову теорію фінансів, спрямовану на регулювання економіки. Ринок позикових капіталів став одним із інструментів досягнення ефективного попиту, а дефіцит державного бюджету перетворився на один із інструментів державного регулювання.

Сьогодні розгляд питань про доцільність чи не доцільність здійснення запозичень не є визначальним при розробці економічної політики держави. Майже всі розвинені країни своїми економічними успіхами тією або іншою мірою завдячують ринкам внутрішніх або зовнішніх запозичень, які вдало використовуються інститутом держави. Практично у всіх країнах сформувалася боргова економічна система: «світова економіка дефіцитна і має яскраво виражені боргові риси» [6, с.15]. За допомогою державних запозичень, які ефективно використовуються, країни отримують додаткову можливість економічного розвитку, який, в свою чергу, дозволяє розраховуватись з боргами і водночас забезпечує ефект збільшення масштабу: економіка стає більшою, ніж раніше, причому швидшими темпами, ніж у випадку відсутності запозичень.

Вчені-сучасники також зробили свій внесок в розкриття категорії «державний борг». Так, В.М. Федосов, С.Я. Суторміна, В.М. Огородник вважають, що «державний борг – це сума заборгованості за непогашеними внутрішніми державними позиками, а також сума фінансових зобов'язань країни по відношенню до іноземних кредиторів на певну дату». Подібного ж думки дотримується Б.Г. Болдирев, який вважає, що «під державним боргом слід розуміти всю суму випущених, але не погашених державних позик з нарахованими відсотками, які повинні бути по ним виплачені до певної дати або за певний термін». За визначенням К.Р. Макконнелла і С.Л. Брю, «державний борг – це загальна сума всіх позитивних сальдо бюджетів федерального уряду за вирахуванням всіх дефіцитів, які мали місце в країні». А Е.Дж. Долан, К.Д. Кемпбелл і Р.Дж. Кемпбелл

вважають, що «державний борг – це акумульована сума бюджетних дефіцитів минулих років». За визначенням Н.Ф. Самсонова, Н.Л. Баранникова, Н.І. Строкової, «державний борг – це сума заборгованостей за випущеними і непогашеними борговими зобов'язаннями держави, включаючи нараховані за ними відсотки». Інший економіст, J.M. Buchanan, вважає, що «державний борг – це зобов'язання федерального уряду у федеральній політичній системі. Уряд отримує в своє розпорядження ресурси в той момент часу, коли створюється борг, в обмін на свою обіцянку виробляти в майбутньому виплати кредиторам. Зазвичай ці майбутні платежі включають процентні виплати та виплату основного боргу».

Аналізуючи економічну категорію «державний борг», необхідно також розглянути поняття «державний кредит». Насамперед, слід зазначити відмінність цих категорій. Так, М.Б. Богачевський вважає, що «державний кредит виражає відносини між державою як позичальником і його кредиторами, головним чином корпораціями та окремими капіталістами». Таке трактування державного кредиту є не цілком коректним, оскільки тут ототожнюються поняття «державний кредит» і «державний борг». Інший дослідник Ю.Я. Вавілов, формулюючи визначення державного кредиту, також, на нашу думку, враховує не всі аспекти. Він вважає, що державний кредит являє собою сукупність розподільних відносин з мобілізації державою тимчасово вільних коштів населення, підприємств для покриття бюджетного дефіциту. Хоча він робить застереження, що держава може виступати в ролі позичальника, рідше - кредитора.

Найбільш точне, на нашу думку, визначення державного кредиту та його співвідношення з державним боргом дає Б.Г. Болдирев. Він вважає, що державний кредит являє собою економічні відносини між державою, з одного боку, і фізичними та юридичними особами - з іншого. При цьому він робить акцент на те, що держава може виступати або в ролі позичальника, або в ролі кредитора, а не тільки позичальника. Це, на наш погляд, найбільш правильний підхід до даної проблеми, оскільки державний кредит як економічну категорію слід розглядати у двох аспектах – активному і пасивному, коли держава виступає і позичальником. Ця ж позиція підтверджується В.М. Федосовим, С.І. Юрієм, а також В.М. Опаріним.

Б. М. Сабантуй, зокрема, вважає що «державний кредит - це система економічних відносин, в яких держава виступає однією зі сторін кредитних відносин». При цьому державу розглядається в трьох ролях: держава як позичальник, держава як кредитор, держава як гарант. Зауважимо, що роль держави як гаранта досить умовна і не завжди реалізується. Тому ми схильні вважати, що держава в системі державного кредиту переважно відіграє дві основні ролі – позичальника і кредитора.

Таким чином, можна погодитись із визначенням школи В.М. Федосова, що державний борг є сумою заборгованості на певну дату за непогашеними внутрішніми державними позиками та сумою фінансових зобов'язань країни по відношенню до іноземних кредиторів. Різні аспекти боргових відносин відображаються в категорії «державний кредит»: держава в одній особі може виступати як позичальник і кредитор.

Державний борг можна класифікувати за декількома ознаками. Перш за все, державний борг підрозділяється на внутрішній і зовнішній. Можна погодитись з авторами [7, с.259], що «зовнішній державний борг – це борг іноземним державам, організаціям та особам», а внутрішній борг утворюється в результаті запозичень серед резидентів. Наступною класифікаційною ознакою є поділ боргу на капітальний і поточний. Вся сума прийнятих і непогашених державних зобов'язань, включаючи процентні платежі, являє собою капітальний борг. Майбутні витрати з виплати доходів кредиторам за всіма борговими зобов'язаннями держави і з погашення зобов'язань, термін оплати яких настав, утворюють поточний борг.

Основним чинником утворення державного боргу є дефіцит державного бюджету, перевищення державних витрат над доходами. Боргові запозичення є третім в переліку основних методів фінансування державних витрат. Перші два - оподаткування та емісія грошей. Підвищення доходів держави за рахунок зростання податкових ставок означає скорочення доходів населення і всього приватного сектора. Тим самим відбувається зниження стимулів до інвестування, що в свою чергу сприяє скороченню попиту на робочу силу, веде до безробіття, спаду виробництва. Другий метод покриття бюджетного дефіциту - це додаткова емісія грошей. Цей захід послаблює тиск дефіциту на економіку, але створює сильний інфляційний тиск на економіку і може викликати розлад грошово-кредитної системи. Тому слід утримуватися від його широкого застосування.

Що стосується третього, то навряд чи можна стверджувати, що покриття дефіциту за допомогою позики необхідних коштів на ринках позикового капіталу є абсолютно безпечним. Позики легше «вписуються» в економічний механізм, ніж податки. Але зростання державної заборгованості вище певної межі може призвести до тих же наслідків, що і зростання податків, і емісія. Все ж наявність достатньо тривалого терміну між позиками і їх поверненням залишають державі свободу маневру.

Незалежно від макроекономічних сценаріїв та кон'юнктури ринків капіталу в майбутній період, урядом формується державна боргова політика як комплекс заходів і спрямований на раціональну та ефективну мобілізацію, розподіл, використання та повернення державою запозичених фінансових ресурсів. Вирішенню цього завдання сприяє регулярна присутність країни на ринках капіталу, прозора і послідовна аукціонна політика, постійна та ефективна інформаційна взаємодія з інвестиційним співтовариством, послідовне розширення кола інвесторів, зацікавлених у розміщенні коштів у державні цінні папери.

Державні запозичення – це залучення державою через уповноважені органи грошових коштів, іншого майна і майнових прав, яке передбачає прийняття державою зобов'язань щодо грошових коштів, іншого майна і майнових прав на умовах повернення, строковості та платності.

В зарубіжній науковій літературі поряд з поняттям державні запозичення (*state loan*) більш широкого розповсюдження набуло поняття суверенні запозичення (*sovereign loan*). Оксфордський тлумачний словник дає визначення суверенних запозичень, як банківських позик іноземній державі, часто уряду країни, що розвивається. Пов'язаний з позикою ризик називають «суверенним ризиком» (*sovereign risk*). В подальшому ми будемо використовувати як поняття державних, так і суверенних запозичень.

З юридичної точки зору, державні (суверенні) позики – це кредитні відносини, в яких позичальником виступає держава або її місцеві органи. Вступаючи в кредитні відносини згідно з умовами випуску державних цінних паперів, угод про позику або інших договірних документів, держава приймає безумовні зобов'язання та несе повну відповідальність за вчасне погашення та обслуговування власних боргових зобов'язань.

Основною метою здійснення державних запозичень є фінансування бюджетного дефіциту, погашення та обслуговування державного боргу, підтримка платіжного балансу та поповнення валютних резервів. Потрібно відзначити, що напрями розміщення боргових зобов'язань базуються на борговій стратегії кожної країни. Відповідно до спрямованості вектору запозичень розрізняють внутрішні та зовнішні запозичення.

До внутрішніх запозичень відносять боргові зобов'язання розміщені у вітчизняній валюті серед резидентів країни. Відповідно зовнішні запозичення – це боргові зобов'язання розміщені серед нерезидентів, іноземних країн та міжнародних фінансових організацій.

На сьогодні, більшість економістів вважають, що внутрішні запозичення є більш сприятливими для фінансового розвитку країни, ніж нарощування зовнішніх запозичень. Це пояснюється тим, що внутрішні зобов'язання є вкладом в національну економіку, а не виводять капітал за кордон. Водночас, у випадку нерозвиненості внутрішніх фінансових ринків, або неможливості забезпечити внутрішніми джерелами фінансування пріоритетні видатки, іноземні запозичення дають змогу державним органам управління залучити необхідні фінансові ресурси.

При здійсненні внутрішніх запозичень необхідно зважати на дію «ефекту витіснення», при якому державні запозичення витісняють, частково або повністю, приватні інвестиційні вкладення.

«Ефект витіснення» (*crowding-out effect*) – це підвищення процентних ставок і наступне скорочення запланованого чистого обсягу інвестицій в економіці, спричинене збільшенням позик уряду на грошовому ринку».

Суть ефекту витіснення полягає у тому, що, якщо держава фінансування своїх видатків частково переносить з податкової площини в кредитну, то внаслідок виходу на внутрішній ринок капіталу автоматично підвищується ціна кредитних ресурсів. Результатом цього є зменшення ресурсів для кредитування економіки.

Якщо уряд виходить на фондовий ринок і розміщує свої боргові зобов'язання, він вступає в конкуренцію за фінансові ресурси з приватними підприємцями та збільшує розмір власного державного боргу. Цей додатковий попит на ресурси призводить до зростання відсоткової ставки. Відомо, що інвестиційні витрати обернено пропорційні відсотковій ставці. Тобто, урядові позики будуть призводити до підвищення рівня відсоткової ставки і, таким чином, будуть «витісняти/виштовхувати» деякі витрати приватних інвесторів і, навіть, чутливі до величини ставки споживчі витрати.

Наслідком цього є витіснення альтернативних варіантів використання вільних ресурсів, що, в свою чергу, позбавляє суспільство певного обсягу споживчої вартості, що могла б бути створена за реалізації певного «недержавного» інвестиційного проекту. Це, зменшує рівень зайнятості в економіці, гальмує економічний розвиток. Хоча в короткостроковому періоді держава одержить певний тимчасовий ефект, проте втратить на майбутніх податкових надходженнях та навіть у можливості зростання ВВП. Тобто, тягар державного боргу покладається на майбутні покоління в формі зменшення запасу капіталу і зменшення виробничого потенціалу. В майбутньому економіка буде мати менший виробничий потенціал і, як наслідок, рівень життя буде нижчим.

Проте існують чинники, що згладжують дію «ефекту витіснення»:

1. Державні інвестиції. Якщо приріст урядових витрат виникає за рахунок збільшення витрат невикористаного характеру - таких, як субсидії чи інші поточні витрати (заробітна плата, тощо), тоді висновок про те, що тягар боргу перекладається на наступні покоління буде справедливим. Проте, якщо держава інвестує дані кошти в розвиток економіки, то в такому випадку покращується майбутній виробничий потенціал економіки.

2. Безробіття. В умовах безробіття (яке в тій або іншій мірі характерне практично для всіх країн) дефіцитні витрати уряду будуть справляти стимулюючий ефект на економіку, що знаходиться в стані спаду, через дію ефекту мультиплікатора, покращуючи, таким чином, очікування прибутків приватним бізнесом і викликаючи переміщення вправо прямої інвестиційного попиту з Id_1 до Id_2 (рис. 1). Тобто, приріст інвестиційного попиту виступає в якості протидії ефекту витіснення.

Протилежний погляд на ефект витіснення мав економіст – неокласик Роберт Барро. У власних дослідженнях він доводить, що дефіцит і ефект витіснення не чинять значного впливу на економіку. Споживачі очікують, що зростання дефіциту призведе до підвищення відсоткових ставок, або податків в майбутньому та, як наслідок, скорочують власні витрати і збільшують заощадження, які в майбутньому будуть використані на споживання.

Нахил показує обернену залежність між відсотковою ставкою (ціною інвестування) і сукупною величиною необхідних інвестиційних товарів. Тобто інвестиційні витрати обернено пропорційні процентній ставці.

Оскільки збільшення приватних заощаджень повністю урівноважує збільшення державних запозичень (населення купує облігації держави), величина процентної ставки за кредитами не зміниться. Таким чином, вдасться уникнути і ефекту витіснення і появи дефіциту торгівельного балансу.

3. Варто зазначити, що для більшості країн світу передумовами сталого розвитку є оптимальне поєднання внутрішніх та зовнішніх джерел запозичень. Основними чинниками при виборі повинна виступати вартість залучених ресурсів для уряду та боргова безпека.

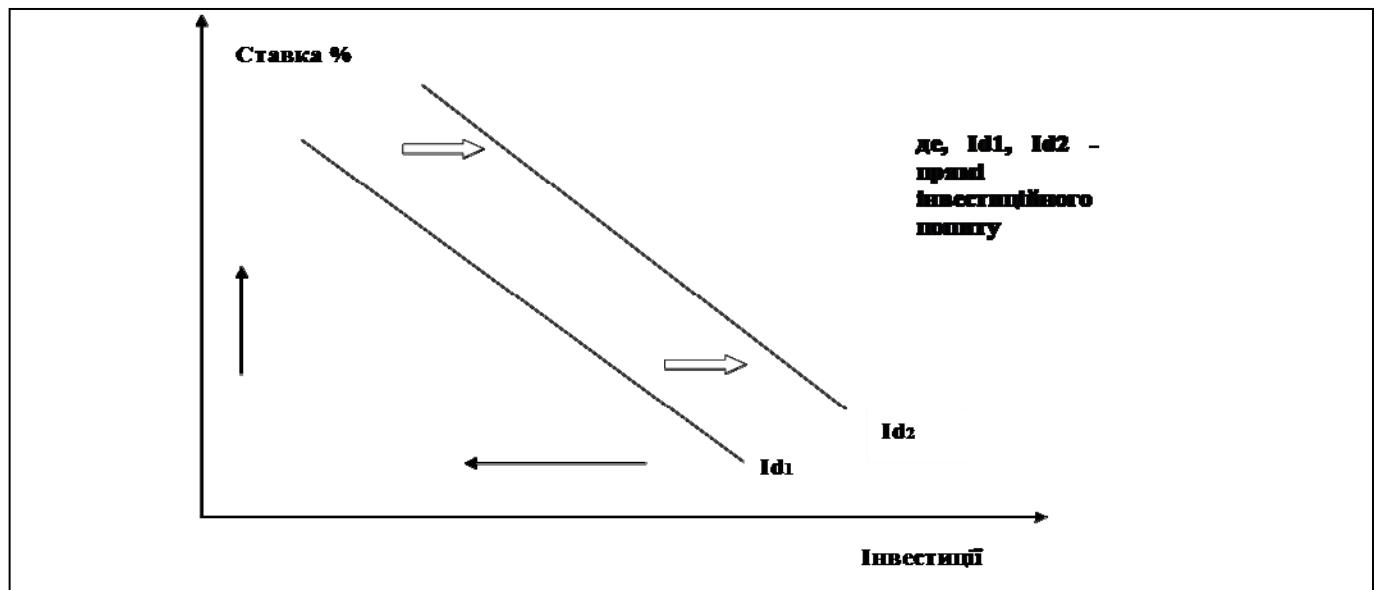

Рисунок 1. Графік попиту на інвестиції

Крім джерел (внутрішніх або зовнішніх), або так званої резидентної ознаки запозичення класифікують: за строком отримання (короткострокові – до одного року, середньострокові – від 1 до 5 років, довгострокові – понад 5 років); за типом кредитора (офіційні кредитори та приватні кредитори); за типом ставки (фіксована, плаваюча, змішана); за типом валют (деноміновані у гривнях, у доларах США, у євро і т.д.); за напрямом використання (фінансування дефіциту державного бюджету, формування валютних резервів, забезпечення інвестиційних проектів тощо); за функціональним призначенням: стимулюючі (фінансування інвестиційних та інноваційних процесів, структурної перебудови економіки, розвитку фінансової системи тощо), споживчі (фінансування соціальних програм, повернення боргів населенню тощо).

На сучасному етапі, для більшості розвинених країн світу, величина дефіциту держбюджету визначає вибір тієї або іншої моделі відносин з приводу здійснення запозичень.

Країни Євросоюзу, згідно з Маастрихтською угодою 1993 року, зобов'язалися утримувати дефіцит своїх бюджетів в розмірі не більш як 3% ВВП, державний борг в межах 60% ВВП, а річний приріст заборгованості – не більше 3% ВВП.

В переважній більшості країн, що розвиваються, економіка має яскраво виражений дефіцитний характер, що, крім податків, фінансується як за допомогою сеньйоражу так і нових запозичень на ринку капіталу (сеньйоражем називають прибуток, що отримується казною при оплаті емісійних витрат). Проте, характер фінансування бюджетного дефіциту має різні макроекономічні наслідки. Так, збільшення податкового тиску призводить до зменшення інвестицій і споживання, що, в свою чергу, знижує перспективи росту ВВП та сприяє розширенню рівня тіньової економіки. Скоротити рівень дефіциту можна також через зменшення витрат бюджету, проте це може посилити спад в економіці, призвести до соціальної напруги та до зменшення сукупного попиту. Покриття бюджетного дефіциту за допомогою позик центрального банку урядові, або купівлі центральним банком державних цінних паперів за рахунок збільшення пропозиції грошей на основі їх емісії, впливає на грошову базу та розмір грошової маси, наслідком чого є зростання середнього рівня цін.

Д. Михайлеком, М. Скатігна та А. Віларом за вибіркою даних з 1995 по 2000 роки було проаналізовано взаємозв'язок між бюджетними дефіцитами (у % до ВВП) і розміром ринку державних запозичень, що підтвердило тезу: країни з більшими бюджетними дефіцитами випускають більше зобов'язань на внутрішньому та міжнародному ринках капіталу.

З одного боку – нові запозичення збільшують борг і його обслуговування, та, у довгостроковій перспективі, мають інфляційні наслідки, якщо сеньйораж є одним із джерел фінансування майбутнього боргу. З іншого боку – боргові запозичення (*borrowings*) знижують вартість обслуговування боргу. Тобто, позичати вигідно за умови, якщо виплати гарантовані та існує можливість здійснювати запозичення.

Довіра кредиторів надзвичайно важливий чинник який прямо залежить від бездоганного повернення боргів позичальником. Вважається, що можливість позичати визначається довірою інвесторів до держави, що, у свою чергу, залежить від здатності останньої виконувати власні боргові зобов'язання, тобто, від репутації держави як платника боргів. При цьому держава, як позичальник, зобов'язана повернути борги у повному обсязі (суму основного боргу та відсотки) та у визначений термін.

У разі неспроможності, або відмови держави виконувати взяті на себе боргові зобов'язання може бути оголошений дефолт, або суверенний дефолт (*sovereign default*). Одне з найбільш розповсюджених визначень дефолту – це неспроможність позичальника своєчасно здійснювати платежі з погашення, або обслуговування власних боргових зобов'язань.

Слід також відмітити, що характеристика суверенного дефолту еволюціонує. Так, у 80–х роках ХХ ст. дефолт означав відмову від виплати процентів і/або основного боргу, що передбачено в борговій угоді, або у випадку внутрішнього боргу – гіперінфляцію (*Moody's*). Теоретично, наслідками дефолту можуть бути припинення надання кредитної допомоги, арешт закордонних активів, зменшення інвестицій тощо. Найбільш тяжкими його наслідками є загроза політичної конфронтації, ембарго на поставку товарів, призупинення міжнародної допомоги та значно ускладнений доступ до міжнародного ринку капіталу для одержання нових позик, через втрату довіри кредиторів. Проте, перелічені вище санкції практично не застосовуються, але держава значно погіршує свій кредитний рейтинг та, відповідно, імідж сумлінного позичальника. Така ситуація може спровокувати кризу ліквідності, яка не вигідна ні позичальнику, ні кредитору.

Найбільш повне поняття дефолту надає міжнародне кредитно-рейтингове *Moody's*, яке визначає суверена, як такого, що допустив дефолт, якщо виконуються хоча б одна із умов [13, с.6]:

I. пропущені, або прострочені процентні платежі та/або платежі з погашення основної суми боргу;

II. проведення вимушеного обміну (реструктуризації), в рамках якої: а) позичальник пропонує кредиторам (власникам облігацій) нові боргові зобов'язання з меншим купоном та номінальною вартістю, що зменшують фінансові зобов'язання; б) здійснюється обмін, який має за мету допомоги позичальнику уникнути більш тяжких наслідків дефолту (наприклад, пропущений процентний платіж, або погашення основної суми боргу).

Досвід останніх років показав, що боржникам і кредиторам не вигідно розпочинати процедуру дефолту. Оголошення дефолту значно ускладнює переговори і тому його, як форму домовленості, все більше застосовують в вигляді реструктуризації (*restructuring/rescheduling*). Враховуючи це, деякі автори пропонують визначати дефолт як відмову від виплат, або розширення спреду над казначейськими зобов'язаннями США вище 1000 базисних пунктів [31]. На нашу думку, таке визначення може більш точно відображати поточний стан розвитку ринків капіталу та підкреслює значення єврооблігаційних запозичень.

В свою чергу, всі перелічені економічні та політичні загрози можуть додатково погіршити як внутрішню так і зовнішню кон'юнктуру для держави на міжнародних ринках, посилити дію певних негативних чинників або створити нові джерела нестабільності.

Особливого значення при залученні зовнішніх позик та нагромадженні зовнішньої заборгованості має не лише комерційна сторона отримання доходу для повернення боргу і економічна ефективність, а й політична сторона – недопущення утиснення національного суверенітету та погіршення фінансової безпеки держави.

На сучасному етапі, для уникнення стану дефолту, особливо широко застосовується процес сек'юритизації та реструктуризації. Сек'юритизація полягає в тому, що країна-боржник емітує нові боргові зобов'язання у вигляді облігацій, що безпосередньо обмінюються на боргові зобов'язання попередніх випусків або розміщуються на ринку. Реструктуризація боргу (*debt restructuring*) – це заходи, які приймаються за згодою боржників та кредиторів і які направлені на підтримку платоспроможності боржників в середньо- та довгостроковій перспективі.

Реструктуризація зовнішнього боргу може здійснюватися в таких формах: перенесення платежів – перенесення строків виплат основної суми боргу на більш пізні терміни; скорочення суми боргу – зниження суми невиключеної заборгованості шляхом списання частини боргу, продажу зі знижкою на внутрішньому ринку або конверсії в національні активи країни-боржника; рекапіталізація – обмін нових боргових зобов'язань на попередні або надання нових кредитів з цільовим призначенням для оплати минулих боргів (відрізняється від сек'юритизації більш широким інструментарієм застосування).

Світовий досвід доводить, що своєчасне й у повному обсязі повернення боргів є справою честі як для окремих осіб, так і для держави, причому чесність боржника справедливо винагороджується ринком. Наприклад, бездоганний на протязі двох століть досвід повернення боргів Урядом США в результаті створив йому практично необмежені можливості для здійснення максимально зручних позик на ринку [14, с. 284].

Доходність боргових зобов'язань Казначейства США (*US-Treasuries*) є визнаним еталоном безризиковості для всіх інструментів міжнародного ринку капіталу. В результаті, державний борг і щорічні бюджетні дефіцити США фінансуються інструментами, які купують переважно нерезиденти (Японія, Китай, Південна Корея) через їх безризиковий статус і ліквідність. Основні тенденції, які відбуваються на внутрішньому фінансовому ринку США, негайно проявляються і в міжнародній сфері, звідки вони поширюються на національні фінансові системи інших країн. Це свідчить про посилення взаємозалежності і взаємопроникнення національних і міжнародного ринків капіталу.

Сучасний етап розвитку міжнародної економіки, в якому зростає роль міжнародного позичкового капіталу, характеризують: підвищення рівня лібералізації фінансової сфери, фінансова взаємозалежність держав та наростаюча фінансова глобалізація. Боргові національні економіки систематично поповнюють нестачу національних ресурсів залученням зарубіжних заощаджень в умовах їх загальносвітової нестачі [15].

Нерівномірність економічного розвитку та дефіцитність власних ресурсів для здійснення інвестицій та соціально-економічних перетворень передбачають актуалізацію та пріоритетність зовнішніх запозичень у сфері державних фінансів.

Для кредиторів надання позичок створює можливості для отримання відсотків та забезпечення зростання прибутковості на одиницю капіталу.

Для країн-реципієнтів притік капіталу означає кращу забезпеченість ними традиційних факторів, які, порівняно до власних, національних за походженням фінансових ресурсів, виступають в ролі відносно надлишкових. Додаткові можливості мобілізації ресурсів допомагають забезпечити як розв'язання нагальних проблем економічного розвитку, так і підвищити добробут населення. В цьому разі повинен спрацювати наступний алгоритм: залучені додаткові фінансові ресурси – інвестиції до національної економіки – динамічний внутрішній розвиток – прибуток, достатній для виплати основного боргу та відсотків.

У випадку використання залучених коштів на фінансування поточних бюджетних витрат на перший план виходить спроможність уряду до ефективного бюджетного балансування між актуальною соціальною політикою та виконанням поточних боргових зобов'язань.

Міжнародний досвід підтверджує об'єктивність тези про те, що для країн, що розвиваються, використання додаткових можливостей розвитку за допомогою зовнішніх джерел фінансування постає помітним чинником динамічних перетворень та сталого розвитку економіки.

Неефективне використання зовнішніх боргових зобов'язань призводить до зниження фінансової безпеки держави та поступової втрати маневреності і незалежності у прийнятті рішень на міжнародному рівні. При використанні зовнішніх позичок особливо необхідно зважати як на їх позитивний, так і негативний вплив на економіку.

До позитивних моментів використання державних зовнішніх запозичень необхідно віднести те, що це додаткові ресурси, які можуть дати поштовх економічному зростанню, дозволять країні здійснювати більші сукупні витрати, ніж вироблений ВВП та фінансувати інвестиції, що не забезпечуються внутрішніми заощадженнями.

Разом з тим, зовнішні запозичення можуть спровокувати надзвичайно важкі фінансові кризи, обмежити інвестиційну активність в державі та стати чинником посилення загроз і ризиків. Необхідність обслуговування та погашення зовнішнього боргу вимагає передачу частини вартості національного продукту у власність кредиторам, що призводить до того, що капітал вилучається із споживання і нагромадження в межах внутрішнього ринку, а це – пряме зменшення національного доходу країни-боржника. Наслідком цього є перевантаження витратної частини державного бюджету і підвищення його фіскальної спрямованості.

В Україні, на жаль, недостатній досвід системного інвестиційно-бюджетного планування. Встановлення взаємозв'язку інвестиційної стратегії з формуванням середньострокової боргової політики є однією з найважливіших проблем, що сьогодні постають перед органами влади. Враховуючи обмеженість та високу вартість світових енергетичних ресурсів, отримані за рахунок запозичень кошти доцільно направляти на підвищення рівня енергозбереження та впровадження енергозберігаючих технологій, на реконструкцію комунальної сфери та інші цілі.

Критеріями ефективності використання запозичених коштів на фінансування державних інвестицій можуть слугувати фінансові показники чистої дисконтованої вартості грошових потоків, внутрішньої норми беззбитковості та терміну окупності.

При здійсненні запозичень варто також приділяти увагу існуючим нормативним обмеженням. Основним з яких є граничний розмір державного боргу щодо ВВП. Міжнародний досвід свідчить, що наявність надмірного зовнішнього державного боргу є гальмом економічного зростання. Він унеможлиблює проведення економічної політики, яка б враховувала національні інтереси, виснажує бюджет та економіку держави здійсненням значних виплат кредиторам.

Таким чином, автором на основі літературних джерел проведена систематизація складових, які визначають характеристику державного боргу як важливої категорії державних фінансів, в контексті його зв'язку з дефіцитом бюджету, виконанням ним завдань фінансування бюджету, забезпечення інвестиційної активності держави, макроекономічних впливів (позитивних та негативних) на соціально-економічний розвиток.

За допомогою теоретико-методологічного інструментарію фінансової науки проаналізовано економічну сутність державного боргу як складової сфери державних фінансів, його суспільне призначення, яке полягає у фінансуванні бюджету, отриманні додаткових можливостей державних інвестицій та стимулювання економічного розвитку, що, дозволяє забезпечити ефект збільшення масштабу національної економіки швидшими темпами, ніж у випадку відсутності запозичень. Наявність надмірного державного боргу стає гальмом економічного зростання, унеможлиблює проведення економічної політики, яка б враховувала національні інтереси, виснажує бюджет та економіку держави здійсненням значних виплат кредиторам.

Висновки. проаналізовано економічну сутність державного боргу як складової державних фінансів. Показано, що основне суспільне призначення державного боргу полягає у фінансуванні бюджету, отриманні додаткових можливостей державних інвестицій та стимулювання економічного розвитку.

За допомогою теоретико-методологічного інструментарію фінансової науки проаналізовано економічну сутність державного боргу як складової сфери державних фінансів, його суспільне призначення, яке полягає у фінансуванні бюджету, отриманні додаткових можливостей державних інвестицій та стимулювання економічного розвитку, що, дозволяє забезпечити ефект збільшення масштабу національної економіки швидшими темпами, ніж у випадку відсутності запозичень. Наявність надмірного державного боргу стає гальмом економічного зростання, унеможлиблює проведення економічної політики, яка б враховувала національні інтереси, виснажує бюджет та економіку держави здійсненням значних виплат кредиторам.

Список використаних джерел

1. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: вступ до фінансової науки / Пер. з нім. С.І. Терещенка та О.О. Терещенка; Передмова та наукове редагування В.М. Федосова. – К.: Либідь, 2000. – 654 с.
2. Верещака І.М. Формування та економічна сутність державного боргу як складової сфери державних фінансів / І.М.Верещака // «Схід» (м. Донецьк). – 2014. - №5(131). С.10-14.
3. Смирнов А.Д. Лекции по макроэкономическому моделированию: учебное пособие для вузов / А.Д. Смирнов. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 351 с.
4. Мальтус Т.Р. Опыт о законе народонаселения / Мальтус Т.Р. – М.: Эконом - Ключ, 1993. – 486 с.
5. Сэй Ж.-Б. Трактат по политической экономии / Ж.-Б. Сэй. – М.: Дело, 2000. – 232 с.
6. Суворов А.В. Иммунизационные стратегии поведения инвестора на рынке финансовых обязательств: дис. ... канд. экон. наук. 08.00.13 / Суворов А.В. – Воронеж, 2000. – 174 с.
7. Бутко Ю.А. Анализ кредитного риска по долговым обязательствам страны-заёмщика российскими банками: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.10/ Ю.А. Бутко – М., 2005. – 139 с.
8. Modigliani F. The Collected Papers of Franco Modigliani / F. Modigliani // The Massachusetts Institute of Technology Press. – 2005. – Volume 6. – 401 p.
9. Смирнов А. Д. Лекции по макроэкономическому моделированию: учебное пособие для вузов / А. Д. Смирнов. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 351 с.

References

1. Blankart Sh. Derzhavni finansy v umovakh demokratii: vstup do finansovoi nauky / Per. z nim. S.I. Tereshchenka ta O.O. Tereshchenka; Peredmovta ta naukove redahuvannia V.M. Fedosova. – K.: Lybid, 2000. – 654 s.
2. Vereshchaka I.M. Formuvannia ta ekonomichna sutnist derzhavnoho borhu yak skladovoi sfery derzhavnykh finansiv. «Skhid» (m. Donetsk). – 2014. - №5(131). S.10-14.
3. Smyrnov A.D. Lektsyy po makroekonomycheskomu modelyrovanyiu: uchebnoe posobyie dlia vuzov. M.: HU VShE, 2000. – 351 s.
4. Maltus T.R. Opyt o zakone narodonaselennia. M.: Ekonom - Kliuch, 1993. – 486 s.
5. Sei Zh.-B. Traktat po politycheskoi ekonomyy. M.: Delo, 2000. – 232 s.
6. Suvorov A. V. Ymmunyzatsyonnie stratehyy povedeniya ynvestora na rinke fynansovikh obiazatelstv: dys. ... kand. ekon. nauk. 08.00.13. – Voronezh, 2000. – 174 s.
7. Butko Iu. A. Analyz kredytnoho ryska po dolhovim obiazatelstvam strani-zaemshchyka rossyiskymy bankamy: dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.10.
8. Modigliani F. The Collected Papers of Franco Modigliani. The Massachusetts Institute of Technology Press. – 2005. – Volume 6. – 401 p.
9. Smyrnov A. D. Lektsyy po makroekonomycheskomu modelyrovanyiu: uchebnoe posobyie dlia vuzov. M.: HU VShE, 2000. – 351 s.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Верещака Іван Михайлович, кандидат економічних наук, викладач кафедри професійної освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
08401, м. Переяслав-Хмельницький, вул. Сухомлинського 30

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Верещака Иван Михайлович, кандидат экономических наук, преподаватель кафедры профессионального образования
ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»
08401, г. Переяслав-Хмельницкий, ул. Сухомлинского 30

DANI about the author

Vereshchaka I.M., Ph.D. in Economical Sciences, Lecturer of Department of Vocational Education SHEE «Pereyaslav-Khmel'nyts'kyi State Pedagogic University named Grygoriy Skovoroda»
08401, Pereyaslav-Khmel'nyts'kyi, Suhomlinskogo str. 30

УДК 336.58:336.711:336.276

**ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ
В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА БОРГОВУ ПОЛІТИКУ**

Деревко О.С.

Проаналізовано операції капіталізації державних банків в Україні в контексті створення ними додаткового впливу на зростання боргового навантаження. Показано, що ці операції в 2009-2016 роках здійснювалися в умовах суперечностей фінансового законодавства, в умовах недостатньої прозорості та відсутності чітких правил, які дозволяли б обґрунтувати обсяги, механізм та наслідки

допомоги державним банкам у вигляді капіталізації. Загалом впродовж 2008-2016 років (перший квартал) на таку капіталізацію державою було витрачено близько 88 млрд грн. Здійснення капіталізації державних банків за рахунок облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) дуже дорого коштує державному бюджету. Впродовж періоду 2008-2016 років (перший квартал) видатки державного бюджету, пов'язані із обслуговуванням ОВДП, за рахунок яких було проведено капіталізацію державних банків, склала 37 млрд грн, або 15,4 відсотка від загального обсягу видатків бюджету, здійснених на обслуговування державного боргу протягом вказаного періоду.

Ключові слова: капіталізація державних банків, облігації внутрішньої державної позики, державний борг.

ФИНАНСОВАЯ ПОДДЕРЖКА ГОСУДАРСТВЕННЫХ БАНКОВ В УКРАИНЕ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ДОЛГОВУЮ ПОЛИТИКУ

Деревко Е.С.

Проанализированы операции капитализации государственных банков в Украине в контексте создания ими дополнительного влияния на рост долговой нагрузки. Показано, что эти операции в 2009-2016 годах осуществлялись в условиях противоречий налогового законодательства, в условиях недостаточной прозрачности и отсутствия четких правил, которые позволяли бы обосновать объемы, механизм и последствия помощи государственным банкам в виде капитализации. Всего на протяжении 2008-2016 годов (первый квартал) на такую капитализацию государством было потрачено около 88 млрд грн. Осуществление капитализации государственных банков за счет облигаций внутреннего государственного займа (ОВГЗ) очень дорого стоит государственному бюджету. В течение периода 2008-2016 годов (первый квартал) расходы государственного бюджета, связанные с обслуживанием ОВГЗ, за счет которых было проведено капитализацию государственных банков, составила 37 млрд грн, или 15,4 процента от общего объема расходов бюджета, осуществленных на обслуживание государственного долга в течение указанного периода.

Ключевые слова: капитализация государственных банков, облигации внутреннего государственного займа, государственный долг.

FINANCIAL SUPPORT OF STATE BANKS IN UKRAINE AND ITS IMPACT ON DEBT POLICY

Derevko H.S.

The capitalization transactions of state banks in Ukraine are analyzed in the context of the establishment of an additional impact on the growth of the debt burden. It is shown that these operations were carried out in 2009-2016 under the contradictions of financial legislation in terms of lack of transparency, and the absence of clear rules that allow justifying the volumes, mechanism and consequences of state aid to banks in the form of capitalization.

Overall during 2008-2016 years (first quarter) state spent about 88 billion UAH for such capitalization. Implementation of the capitalization of state banks at the expense of T-bills is very costly for the state budget. During the period 2008-2016 years (first quarter) state budget expenditures related to T-bills service, through which the capitalization of state banks was held, rich 37 billion UAH, or 15.4 percent of total expenditures made on public service debt over the named period.

Key words: capitalization of state banks, government bonds, state debt.

Вступ. Виклики, з якими зіткнулась фінансова система України протягом 2008-2016 років, свідчать про необхідність удосконалення механізмів її державної підтримки, зокрема через капіталізацію державних банків. Операції з капіталізації здійснюються в умовах недосконалого фінансового законодавства, в умовах недостатньої прозорості та відсутності чітких правил, які б дозволили однозначно обґрунтувати обсяги, механізм та наслідки допомоги державним банкам у вигляді капіталізації. Тому актуальним завданням залишається вдосконалення механізму фінансової підтримки державних банків та зменшення її впливу на сферу державного боргу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика ефективності підтримки державою української банківської системи у кризових умовах та її зв'язку з державним боргом розглядалась у працях вітчизняних економістів: Башка В.Й.[17], Богдан Т.П.[2], Лісовенка В.В.[3], Лондара С.Л.[19], Кузнецова К.В.[17], Козюка В.В.[15], Кудряшова В.П.[16], Опаріна В.М.[21], Федосова В.М.[33] та інших. Незважаючи на значну кількість публікацій у періодичних виданнях та науковій літературі, присвячених цій проблемі, й надалі залишається низка дискусійних питань, які потребують вивчення.

Метою статті є проведення аналізу трансформації операцій з капіталізації державних банків у фактор впливу на сферу державного боргу.

Виклад основних результатів. Законодавство, яке регулює функціонування механізму фінансової підтримки державних банків в Україні, зазнало впродовж останніх років значної еволюції. Основні принципи формування фінансової підтримки державних банків в Україні викладено у Законі України «Про банки та банківську діяльність», Законі України «Про акціонерні товариства», у відповідних рішеннях Уряду про створення того чи іншого державного банку а також у затверджених статутах цих банків, які визначають мету та предмет їхньої діяльності.

За діючими законодавчими нормами держава здійснює і реалізує повноваження власника щодо акцій (паїв), які їй належать у статутному капіталі державного банку, через органи управління державного банку.

Органами управління державного банку є наглядова рада і правління банку, а органом контролю - ревізійна комісія, персональний та кількісний склад якої визначаються наглядовою радою державного банку. Наглядова рада є вищим органом управління державного банку, що здійснює контроль за діяльністю правління банку з метою збереження залучених у вклади грошових коштів, забезпечення їх повернення вкладникам і захисту інтересів держави як акціонера державного банку.

Рішення наглядової ради приймаються простою більшістю голосів від загальної кількості присутніх на засіданні членів наглядової ради державного банку. Статут і внутрішні положення державного банку можуть передбачати порядок скликання, голосування, прийняття і оформлення рішень наглядової ради. При цьому, рішення про зміну розміру статутного капіталу державного банку та припинення його діяльності приймається Кабінетом Міністрів України на підставі позитивного висновку Національного банку України з цього питання.

Разом з цим, для проведення ефективної капіталізації державних банків в Україні все ще недостатньо нормативно-правових документів, особливо таких, які визначали б чіткі порядок і процедури, а також нормативи для проведення розрахунків та обґрунтування суми збільшення статутного фонду цих установ.

Відразу після виникнення та поширення світової фінансової кризи з метою підтримки банківського сектору в Україні було прийнято ще низку нормативно-правових актів. Одним з таких актів є Закон України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України», який було ухвалено наприкінці 2009 року. Цей закон передбачав створення Стабілізаційного фонду, джерелом наповнення якого визначено понадпланові надходження від приватизації державного майна, а також цільове розміщення державних запозичень. Кошти цього фонду мали головним чином спрямовуватися на надання фінансової допомоги банкам (у тому числі з метою збільшення статутних капіталів), поповнення статутних капіталів державних банків та Державної іпотечної установи, а також на інші цілі. Для прискорення капіталізації банків згідно з цим законом застосовується спеціальний порядок здійснення відповідних заходів, визначений Національним банком України. Такі заходи вживаються тоді, коли для того чи іншого банку виникає істотна загроза його неплатоспроможності. Рішення про збільшення статутного капіталу банківської установи приймається відповідно до плану фінансового оздоровлення.

Норми зазначеного закону застосовні до державних банків лише за окремими статтями, а не у повному обсязі. Виключення головним чином стосуються особливостей, що впливають з форми власності банківської установи. Так, якщо відповідні рішення про докапіталізацію комерційного банку приймають його акціонери, то щодо державного банку таке рішення належить до компетенції Кабінету Міністрів України [10].

В рамках управління банківською системою в Україні державні банки належать до окремої групи. У січні 2016 року Комітет з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем визначив такі критерії для різних груп банків:

- банки з державною часткою (в яких держава володіє часткою понад 75%);
- банки іноземних банківських груп (банки, власниками контрольних пакетів акцій в яких є іноземні банківські установи);
- Група I (банки, частка активів яких більше 0,5% активів банківської системи);
- Група II (банки, частка активів яких менше 0,5% активів банківської системи).

Таке групування, здійснене Комітетом з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем, дещо контрастує з нормою Закону України «Про банки та банківську діяльність», яка визначає, що державним банком вважається така банківська установа, в якій всі сто відсотків статутного капіталу належать державі.

Розглянемо правові механізми підтримки державних банків на прикладі одного з основних державних банків в Україні – ПАТ «Ощадбанк». Ряд положень стосовно цього викладено у його статуті, затвердженею відповідною постановою уряду [23].

Статутний капітал цього банку у червні 2016 року становив 34 856 840 000 грн. Банк може змінювати (збільшувати або зменшувати) розмір статутного капіталу в порядку, визначеному законодавством. Статутний капітал «Ощадбанку» сформовано відповідно до вимог Закону України «Про банки і банківську діяльність», інших норм законодавства та його статуту. Формування статутного капіталу та капіталізація банку здійснюються шляхом грошових внесків, крім окремих випадків, визначених законом. При цьому наявність збитків не є перешкодою для збільшення статутного капіталу банку. Зменшення статутного капіталу здійснюється шляхом зменшення номінальної вартості акцій.

Рішення про зміну розміру статутного капіталу «Ощадбанку» приймається Кабінетом Міністрів України за умови отримання від Національного банку України позитивного висновку щодо наявності наміру правління банку стосовно зміни розміру статутного капіталу.

Згідно з законодавчими нормами «Ощадбанк» формує резервний фонд для покриття непередбачених збитків за всіма статтями активів та позабалансових зобов'язань. При цьому розмір відрахувань до резервного фонду становить не менш як 5 відсотків прибутку банку до досягнення 25 відсотків розміру регулятивного капіталу банку. Банк формує інші фонди та резерви для покриття збитків від активів відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України. Порядок формування та використання фондів і резервів здійснюється відповідно до законодавства та рішень наглядової ради Банку.

Положення статуту ПАТ «Укресімбанк», як і статутні норми ПАТ «Ощадбанк», також визначають лише загальні норми щодо збільшення статутного фонду та не містять конкретних механізмів їхньої реалізації.

Статутний капітал ПАТ «Укресімбанк» станом на червень 2016 року становив 31 008 040 850 грн. Визначено, що збільшення розміру статутного капіталу банку може здійснюватися виключно за рахунок грошових внесків (у тому числі чистого прибутку, що залишився в розпорядженні банку), крім інших випадків, передбачених законодавством, шляхом збільшення кількості акцій існуючої номінальної вартості або збільшення номінальної вартості акцій. Наявність збитків у банку не є перешкодою для оголошення підписки на акції та збільшення його статутного капіталу. Рішення про зміну розміру статутного капіталу банку приймається Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства за умови отримання від Національного банку позитивного висновку стосовно наміру змінити розмір статутного капіталу.

Може також створюватись Резервний фонд банку, який наповнюється до обсягу 25 відсотків розміру регулятивного капіталу. Розмір відрахувань до резервного фонду становить не менш як 5 відсотків суми прибутку банку. Банк формує резервний фонд для покриття непередбачених збитків за всіма статтями активів та позабалансовими зобов'язаннями.

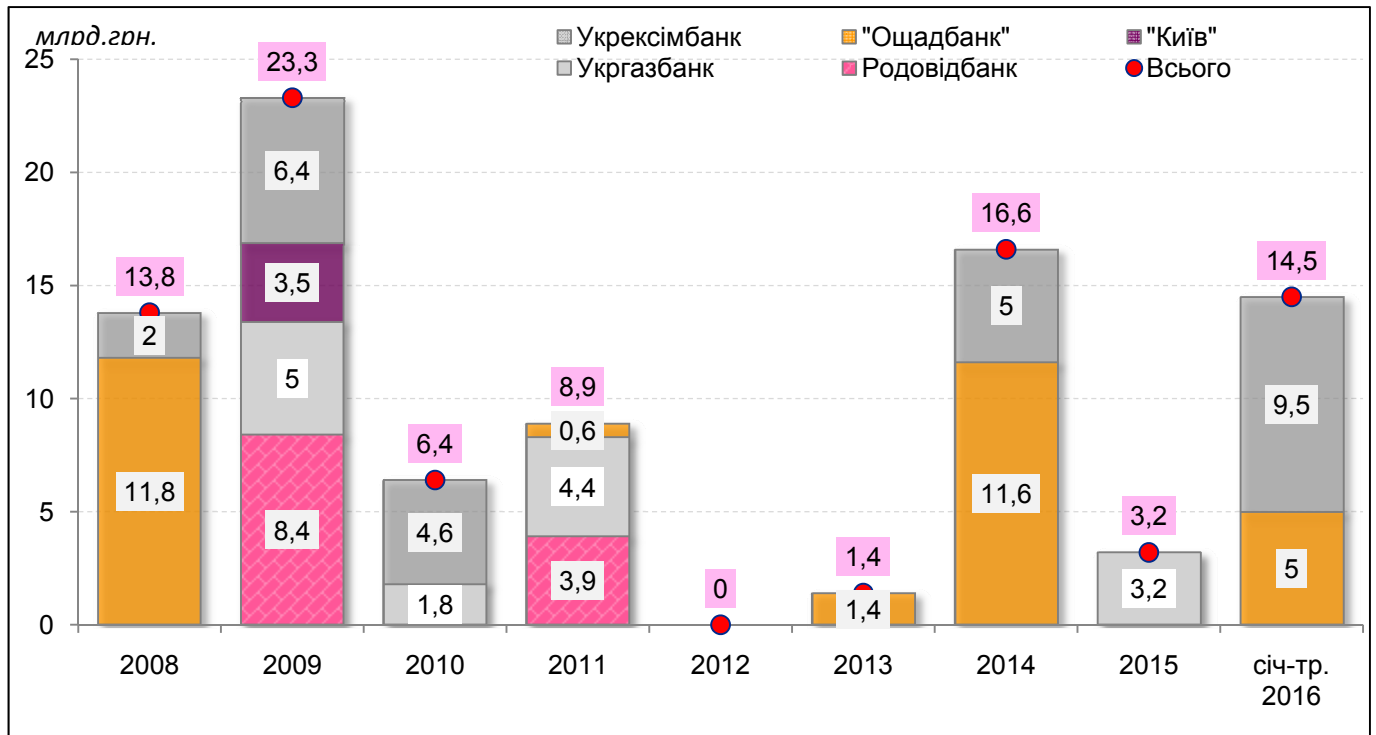

Рисунок 1. Обсяги капіталізації державних банків в період 2008 – 1 кв. 2016р.

Джерело: [12]

На рис. 1. показана динаміка зміни обсягів капіталізації державних банків в період 2008 – 1 квартал 2016 року. Після поширення світової фінансової кризи в Україну поповнення статутних фондів державних банків за рахунок випуску ОВДП номінованих у гривні почалося з «Ощадбанку» та «Укресімбанку». Ця практика була продовжена і в наступні роки. Найбільший обсяг капіталізації державних банків спостерігався у 2009 році, він склав близько 23,3 млрд.грн. У зазначеному періоді найбільші обсяги було виділено для «Родовідбанку» та «Укресімбанку». Протягом 2010 року обсяг капіталізації державних банків склав близько 6,4 млрд.грн., а у 2011 році – 8,9 млрд.грн.

Протягом 2012 року такі заходи з боку Кабінету Міністрів України не вживалися. У 2013 році за рахунок випуску ОВДП було капіталізовано лише ПАТ «Ощадбанк» в обсязі 1,4 млрд.грн.

У 2014 році 38,2 відсотка від загального обсягу державних запозичень, а це 123,3 млрд грн, було використано для поповнення статутного капіталу таких установ як АТ «Ощадбанк», АТ «Укресімбанк», підтримку «Фонду гарантування вкладів фізичних осіб» та НАК «Нафтогаз України». При цьому обсяг капіталізації АТ «Ощадбанк» становив 11,6 млрд грн, а АТ «Укресімбанк» - 5 млрд грн.

Протягом 2015 року поповнення статутного фонду за рахунок ОВДП торкнулося лише «Укргазбанку» в обсязі 3,2 млрд грн. За січень-травень 2016 року на поповнення статутного капіталу державних банків було здійснено запозичень в обсязі 14,5 млрд грн., з них для АТ «Ощадбанк» - 5,0 млрд грн, а для АТ «Укресімбанк» - 9,5 млрд грн.

Одним з основних інструментів, який використовується для формування політики підтримки державних банків, є складання та затвердження державного бюджету України на відповідний бюджетний період. Аналіз фінансової політики уряду в частині проведення капіталізації банківських установ за рахунок державних запозичень, що, як правило, передбачалися нормами закону про державний бюджет, дозволяє виділити низку її особливостей.

Капіталізація державних банків здійснювалась в межах спеціальної сформованої для цього бюджетної програми, видатки за якою визначалися у відповідному додатку закону про державний бюджет. Так, відповідно до Закону України «Про державний бюджет України на 2008 рік» за бюджетною програмою видатків 3501250 «Збільшення статутного капіталу БАТ «Державний ощадний банк» було передбачено 200 млн грн, а за бюджетною програмою 3501260 «Збільшення статутного капіталу БАТ «Державний експортно-імпорتنний банк» - 100 млн грн [6].

Звіт Міністерства фінансів України про виконання державного бюджету у 2008 році свідчить, що заплановані кошти було виділено та використано за призначенням [11]. Разом з цим, такі дії не узгоджуються з вимогами Закону України «Про господарські товариства». Так, відповідно до вимог статті 13 цього закону, бюджетні кошти для формування статутного капіталу господарського товариства використовувати забороняється. До господарських товариств відносяться й акціонерні товариства, тому кошти державного бюджету для зазначених цілей не повинні використовуватися.

Відмовившись від прямого перерахунку коштів з державного бюджету до статутних фондів державних банків, уряд, під час формування параметрів державного бюджету, в основному використовував державні внутрішні запозичення у національній валюті. Разом з цим цей механізм має складні організаційні складові. У першу чергу, проблема виникає у розділенні компетенції між декількома центральними органами державного управління – Національним банком, Урядом, Міністерством економічного розвитку та торгівлі, Міністерством фінансів, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. По-друге, формування основних параметрів державного бюджету після 2009 року відбувається в рамках тісної співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, яка активізувалась з моменту виникнення фінансової кризи. Це обумовлює необхідність пошуку компромісних рішень з основними кредиторами країни.

Планова сума капіталізації того чи іншого державного банку, яка визначалась в процесі підготовки та подання проекту державного бюджету, наводилась у розділі, присвяченому фінансуванню. Обсяг фінансування враховує суми погашення державного боргу, покриття дефіциту бюджету та забезпечення інших заходів бюджетної політики, наприклад, таких як капіталізація державних банківських інститутів.

Як зазначалось, найбільш активні дії уряду щодо капіталізації за рахунок ОВДП спостерігалися у 2009 році. Упродовж цього року згідно зі статтею 2 Закону України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» та статтею 79 Закону України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» Уряд здійснив у капіталізацію банків шляхом придбання їх акцій в обмін на облігації внутрішньої державної позики. Національний банк викупив у банків облігації внутрішньої державної позики, випущені Урядом з метою капіталізації банків, на суму 29,3 млрд. гривень. Разом з цим, незважаючи на такий значний обсяг державної допомоги, замість суттєвого покращення показників банківської діяльності, на початок 2010 року трьома капіталізованими Урядом банками отримано збитки в сумі 11,8 млрд. грн., що становило третину всіх збитків банківської системи [13].

Це сталося, зокрема, й із-за проблем з недостатнім контролем за ефективністю використання наданих коштів та недотримання принципів прозорості та відкритості. Так, текст Закону України «Про державний бюджет України на 2009 рік» не містив конкретного обсягу капіталізації банківських установ за рахунок державних запозичень. При цьому Верховна Рада України погодила норму, згідно з якою обсяг державних запозичень не мав обмежень. Відповідно до статті 79 згаданого закону за рішенням Кабінету Міністрів України могли викуповуватись акції банків (частки, паї) в обмін на державні облігації України, випущені чи отримані понад обсяги, встановлені додатком № 2 до цього закону, з відповідним коригуванням граничного розміру державного боргу України. На обсяг випущених державних облігацій України Міністерство фінансів України збільшувало відповідні показники фінансування державного бюджету понад обсяги, затверджені у додатку № 2 до цього закону.

Аналіз змін, що відбувалися під час внесення змін та доповнень до положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» дозволяє відслідкувати як капіталізація банківських установ трансформувалась у додатковий рівень боргового навантаження на економіку України.

Як видно з таблиці 1 у показниках державного бюджету на 2009 рік найбільш помітно збільшувалися лише параметри доходів та видатків бюджету, решта показників, які стосувалися державних запозичень та державного боргу майже не мінялися. Прогнозний обсяг державних запозичень під час розробки державного бюджету на 2009 рік складав 13,3 млрд.грн. При цьому обсяг внутрішніх запозичень складав 45,2 відсотка від загальної суми запозичень, а зовнішні – 54,8 відсотка. Прогнозний обсяг дефіциту державного бюджету складав близько 17,4 млрд грн. Проте впродовж тривалості періоду після подання Міністерством фінансів проекту бюджету на розгляд уряду та подальшого опрацювання проекту цього документу у Верховній Раді України, відбулося значне падіння курсу української національної валюти.

Так, якщо у середині вересня 2008 року курс української гривні до долару США складав 4,85 грн./дол.США, то у грудні 2008 року обмінний курс впав до 7,88 грн./дол. США. Разом з цим, протягом 2009 року обмінний курс залишався стабільним і у середньому дорівнював 7,7 грн./дол.США.

Параметри державного бюджету на 2009 рік у грудні 2008 року значно відрізнялися від попереднього проекту, який був представлений у вересні. Майже у два рази збільшився дефіцит державного бюджету – з 17,4 млрд.грн. до 31 млрд грн, обсяг запозичень було збільшено з 30,3 млрд грн до 88,7 млрд грн. Суттєво збільшився показник фінансування бюджету за борговими операціями: з 9,2 млрд грн до 61,3 млрд грн.

Таблиця 1. Оцінка елементів бюджетної політики в частині бюджетного фінансування у 2009 році, млрд грн.

Найменування	Проект серпень 2008	Проект грудень 2008	Закон січень 2009	Закон серпень 2009	Закон грудень 2009	Факт
Фінансування державного бюджету	17,4	31,0	31,6	31,2	31,7	35,6
Приватизація	8,5	8,5	8,5	8,5	8,5	0,8
Фінансування за борговими операціями	9,2	61,3	61,6	61,4	61,6	89,7
Запозичення	30,3	88,7	88,9	88,9	89,0	121,0
Внутрішні запозичення	13,8	69,9	70,2	70,2	70,2	62,8
Зовнішні запозичення	16,6	18,8	18,8	18,8	18,8	58,2
Капіталізація державних банків за рахунок державних запозичень (ОВДП)	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	23,3
Доходи державного бюджету	288,1	237,5	238,9	245,5	245,3	209,7
Видатки державного бюджету	302,2	265,6	267,3	274	274,2	242,4
Граничний рівень державного боргу	95,2	192,8	192,9	193	193,1	227

Джерело: [7], [13], [14], [27].

За підсумками бюджетного 2009 року структура та обсяг фінансування бюджету мали суттєві відмінності від показників, затверджених Верховною Радою України у грудні 2009 року. Так, дефіцит державного бюджету склав 35,6 млрд грн., що перевищувало показник прийнятого бюджету на 3,9 млрд грн. Не був виконаний план з надходжень від приватизації державного майна – замість 8,5 млрд грн. надійшло лише 0,8 млрд грн. Відсутність цього джерела призвела до додаткового збільшення обсягу державних запозичень. Обсяг фінансування за борговими операціями за підсумками 2009 року замість планових 61,6 млрд грн, склав 89,7 млрд грн, а обсяг державних запозичень дорівнював 121,0 млрд грн, що більше відповідного параметра бюджету на 32,0 млрд грн. Фактичний обсяг капіталізації банківських установ за рахунок випуску ОВДП склав 23,3 млрд грн. При цьому протягом 2009 року Національний банк України з метою поповнення статутних фондів банків здійснював монетизацію облігацій внутрішньої позики. Такі дії з боку НБУ забезпечили капіталізацію для ряду банків на загальну суму 29,3 млрд грн.

Вирішення проблем фінансування державного бюджету, у тому числі проведення капіталізації державних банків, за рахунок державних запозичень, призвело до перевищення граничного обсягу державного боргу, визначеного статтею 11 Закону України «Про Державний бюджет України на 2009 рік». Якщо у 2008 році співвідношення державного боргу та гарантованого державою боргу до ВВП України становило 20,0 відсотків, то за підсумками 2009 року боргове навантаження зросло до 34,8 відсотка щодо ВВП.

Фінансування державного бюджету у 2011 році мало схожі проблеми до зазначених в оцінках бюджетної політики за 2009 рік. Загальна сума капіталізації банків протягом 2011 року становила 8,9 млрд грн, з якої найбільша питома вага належить «Укргазбанку» - 49,4 відсотка. Разом з цим, текст закону про державний бюджет на 2011 рік як і у 2009 році не містив ні назв банківських установ, а ні загальної суми їхньої капіталізації за рахунок розміщення ОВДП. Так, відповідно до статті 33 Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» за рішенням Кабінету Міністрів України банкам могла надаватися фінансова допомога за рахунок випуску облігацій внутрішньої державної позики чи надходження коштів, отриманих від державних запозичень, здійснених понад обсяги, встановлені додатком № 2 до цього закону, з відповідним коригуванням граничного обсягу державного боргу. При цьому, на обсяг випущених державних облігацій України, суму надходжень від державних запозичень та витрат, передбачених цією статтею, Міністерство фінансів мало здійснювати коригування відповідних показників фінансування та видатків державного бюджету.

У 2014 році погіршення економічної ситуації в Україні стало каталізатором для здійснення подальшої капіталізації «Ощадбанку» та «Укрексімбанку» в обсязі 11,6 млрд грн та 5 млрд грн відповідно. Разом з цим під час розробки проекту державного бюджету на 2014 рік підтримка державних банків за рахунок боргових інструментів планувалася дещо іншим чином. У проекті закону обсяг фінансування державного бюджету складав 59,5 млрд грн (табл. 2). При цьому фінансування за борговими операціями становило 62,6 млрд.грн., обсяг державних запозичень було передбачено на рівні 158,1 млрд.грн., а граничний рівень державного боргу – 580,1 млрд.грн.

У проекті закону на 2014 рік запроваджено норму, відповідно до якої серед державних гарантій, що планувалося надати протягом року в обсязі до 50,0 млрд грн, було забезпечення виконання боргових зобов'язань публічного акціонерного товариства «Український банк реконструкції та розвитку». Крім цього Уряд отримав право здійснити випуск облігацій внутрішньої державної позики в межах обсягів, встановлених додатком № 2, у сумі 5,0 млрд грн з подальшим придбанням у державну власність в обмін на ці облігації акцій додаткової емісії публічного акціонерного товариства «Український банк реконструкції та розвитку».

У процесі роботи над проектом бюджету уряд намагався прийняти зміни до Податкового кодексу України в частині звільнення від оподаткування операцій з державними цінними паперами, облігаціями місцевих позик, цінними паперами, гарантованими державою, фінансовими банківськими векселями і фінансовими казначейськими векселями, цінними паперами емітованими Національним банком України, Міністерством фінансів України, Державною іпотечною установою, та звичайними іпотечними облігаціями,

емітованими фінансовою установою, більш ніж 50% корпоративних прав якої належать державі або державним банкам. Однак, такі зміни не було ухвалено. При внесенні змін у закон про державний бюджет на 2014 рік було прийнято норму згідно з якою уряд отримав право здійснити випуск облігацій внутрішньої державної позики в межах обсягів, установлених додатком № 2, у сумі 5,2 млрд грн з подальшим придбанням у державну власність в обмін на ці облігації акцій додаткової емісії банків, частка держави в яких складає не менше 75 відсотків. При цьому Кабінет Міністрів України отримав право здійснювати випуски облігацій внутрішньої державної позики понад обсяги, встановлені додатком № 2, з подальшим придбанням у державну власність в обмін на ці облігації акцій додаткової емісії банків з відповідним коригуванням граничного обсягу державного боргу.

Таблиця 2. Оцінка елементів бюджетної політики в частині фінансування у 2014 р., млрд грн.

Найменування	Проект грудень 2013	Закон січень 2014	Закон грудень 2014	Факт
Фінансування державного бюджету	59,5	71,6	68,6	78,1
Приватизація	17,0	17,0	17,0	0,5
Фінансування за борговими операціями	62,6	68,0	153,6	200,9
Запозичення	158,1	163,5	276,5	325,0
Внутрішні запозичення	114,9	111,3	178,0	230,0
Зовнішні запозичення	43,2	52,2	98,6	95,0
Капіталізація державних банків за рахунок державних запозичень (ОВДП)	5,0*	5,0*	5,2	16,6
Доходи державного бюджету	392,4	395,3	377,8	357,0
Видатки державного бюджету	447,3	462,2	441,6	430,1
Граничний рівень державного боргу	580,1	585,5	968,4	947,0

*Для «Українського банку реконструкції та розвитку». Джерело: [14] [8] [28].

Необхідно зауважити, що обмінний курс української гривні до долару США протягом 2014 року зріс з 8,5 у січні до 15,0 у грудні вказаного періоду. При цьому, рівень дефіциту бюджету збільшився з 71,6 млрд грн. до 78,1 млрд грн. Оцінка фактичних показників виконання державного бюджету свідчить про значне збільшення обсягів державних запозичень – з 163,5 млрд грн у січні до 325,0 млрд грн у грудні 2014 року або майже у два рази.

Капіталізація державних банків за фактом склала 16,6 млрд грн у порівнянні з п'ятьма мільярдами, що було передбачено у попередній редакції закону. Разом з цим, замість ПАТ «Українського банку реконструкції та розвитку» на вказану суму було капіталізовано ПАТ «Укресімбанк» та ПАТ «Ощадбанк».

За підсумками 2014 року, співвідношення державного та гарантованого державою боргу перевищило граничний показник, визначений Бюджетним кодексом України і склало 70,3 відсотка до ВВП, а на кінець 2015 року цей показник зріс до 79,4 відсотка до ВВП. Вже традиційно завищеним виявився показник надходжень від приватизації. У проекті закону та у різних його редакціях обсяг надходжень від приватизації складав 17,0 млрд грн, але за результатами виконання державного бюджету цей показник склав лише 0,5 млрд грн. Як і у попередні роки при формуванні параметрів проекту державного бюджету на 2014 рік та під час внесення змін до цього закону, уряд не подав розрахунки щодо здійснення капіталізації державних банків [30]. Це порушує вимоги статті 27 Бюджетного кодексу України, яка зобов'язує суб'єкт законодавчої ініціативи разом з проектом закону, що призведе до змін показників бюджету, подавати фінансово-економічне обґрунтування включаючи відповідні розрахунки. Частково це питання вдалося вирішити після прийняття у 2015 році Закону України «Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків» [9] та постанови Національного банку України «Про деякі питання діяльності банків» [26].

Незважаючи на значні вливання капіталу у державні банки, що здійснювалися за участю уряду, вони так і не стали локомотивом для економічного зростання в Україні. Досить часто їхня діяльність була сфокусована на кредитуванні підприємств, що перебували у колі бізнесових інтересів впливових політичних сил та не відповідала першочерговим потребам розвитку та зміцнення фінансової системи країни. Постійна та значна за обсягом допомога за рахунок державного бюджету мала негативний вплив на систему корпоративного управління та знижувала якість ризик-менеджменту. Загальна сума фінансових ресурсів, спрямованих на капіталізацію державних банків протягом 2008- 2015 років перевищила 74 млрд грн, а у січні 2016 року уряд, за підсумками проведеного Національним банком у 2015 році діагностичного обстеження банків, докапіталізував з державного бюджету «Ощадбанк» та «Укресімбанк» сукупно більш ніж на 14 млрд грн.

Серед державних банків найбільший обсяг фінансової підтримки було надано ВАТ «Ощадбанк». Так, сума капіталізації протягом 2008-2015 рр. та січня-травня 2016 року склала 30,4 млрд грн. Також значні ресурси виділялися для «Укргазбанку» – 13,8 млрд грн. та «Родовідбанку» 13,3 млрд грн.

Здійснення капіталізації державних банків за рахунок облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) коштує державному бюджету досить дорого. Так, протягом 2008 року по 1 квартал 2016 року сума видатків державного бюджету України, пов'язаних з обслуговуванням ОВДП, за рахунок яких було проведено капіталізацію державних банків, станом на 31 березня 2016 року сягнула 37 млрд грн [12]. Це складає близько 15,4 відсотка від загального обсягу видатків бюджету здійснених на обслуговування державного боргу протягом

вказаного періоду. За даними Державного казначейства України обсяг видатків, спрямованих на обслуговування державного боргу за вказаний вище період становив близько 240 млрд грн.[22]

Статутний фонд «Укргазбанку» у 2015 році було поповнено за рахунок внутрішніх державних запозичень на 3,8 млрд грн. і участь держави у статутному фонді цієї установи, на той момент, склала 84,2 відсотка [20]. Протягом першого кварталу 2016 року уряд України знову здійснив капіталізацію «Ощадбанку» та «Укресімбанку» на загальну суму 14,4 млрд грн.

Уряд України використовує державні банки перш за все для реалізації впровадження своїх рішень, спрямованих на підтримку важливих секторів економіки або стратегічних державних підприємств. Така політика обґрунтовує прийняття рішень щодо здійснення капіталізації державних банків. Наприклад, відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України № 1186-р від 3 грудня 2014 року АТ «Ощадбанк» мав надати кредит на 5 млрд грн. для ПАТ «Одеський припортовий завод». Ці кошти повинні були забезпечити закупівлю газу у іншого державного підприємства НАК «Нафтогаз України». При цьому цим розпорядженням передбачено залучення кредиту без проведення тендерної процедури.

Іншим прикладом є рішення Уряду України щодо кредитування ДП «Енергоринок» на суму 2,0 млрд грн. з метою подальшого спрямування цих коштів на оплату вугільної продукції для потреб теплових електростанцій, крім тих, що розташовані в районах проведення антитерористичної операції. Про це йдеться у розпорядженні Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2014 року № 1164-р.

Протягом 2014 року АТ «Ощадбанк» придбав облігації емісії номінальною вартістю 1 млрд. грн., випущені Львівською, Південною, Одеською та Південно-Західною залізницями України. Загалом цей державний банк упродовж кількох років активно фінансував залізниці України, не лише вкладаючи кошти в облігації залізниць, а й надаючи кредити. Зокрема, у 2014 році «Ощадбанк» надав Львівській, Південній, Одеській та Південно-Західній залізницям короткостроковий кредит на загальну суму 1 млрд грн. під ставку 19 відсотків річних. Зазначимо, що річний показник індексу споживчих цін за 2014 році склав 124,9%.

Державні банківські установи здійснюють значну кількість кредитних операцій, але ці операції не завжди є ефективними. Так, ПАТ «Державний експортно-імпорتنний банк України» звернувся до суду з позовом про стягнення 8,59 мільярда гривень з ПрАТ «Актив-Страховання», який є поручителем ВАТ «Завод напівпровідників», що протягом 2009 року отримав у банку шість кредитів. Хоча банк має право вимагати погашення боргу в обох боржників так і від будь-кого з них окремо, однак стягнути відповідні кошти з «Заводу напівпровідників» навряд чи вже буде можливо, оскільки у 2015 році розпочато процедуру банкрутства цього заводу [1].

Випуск Урядом України ОВДП з метою здійснення додаткової капіталізації є за свою суттю квазіфіскальною операцією. Відповідно до визначення, наведеного у Бюджетному кодексі України квазіфіскальні операції - операції органів державної влади і місцевого самоврядування, Національного банку України, фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, суб'єктів господарювання державного і комунального секторів економіки, що не відображаються у показниках бюджету, але можуть призвести до зменшення надходжень бюджету та/або потребувати додаткових витрат бюджету в майбутньому.

Водночас перелік квазіфіскальних операцій, визначений Кабінетом Міністрів України [31] не містить операцій щодо капіталізації банківських установ, які здійснює Кабінет Міністрів України через Міністерство фінансів України. Названі дії уряду вважаються формою екстреної допомоги, яка надається з використанням державних боргових інструментів із заниженою ставкою дохідності без відповідного обґрунтування та розрахунків. Такий стан речей призводить до відчутних додаткових витрат державного бюджету і не допускається, зокрема, в законодавстві країн ЄС [4]. Досвід Європейського Союзу свідчить про те, що удосконалення норм законодавства може значно зменшити негативний вплив квазіфіскальних операцій та покращити стан фінансової системи країни. Передусім, удосконалення правових норм повинно бути спрямовано на посилення контролю за коштами, отриманими у вигляді ОВДП, а також на формування методики розрахунків обсягу такої капіталізації та її вплив на державний бюджет.

В рамках надання державної допомоги у вигляді капіталізації з використанням ОВДП, уряд передавав Ощадбанку окремі функції, які згідно з законодавством України має виконувати Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Так, у 2014 році близько 240 тис. вкладників «Родовідбанку» було передано до ПАТ «Ощадбанк» з метою здійснення виплат в сумі близько 4,0 млрд грн. Для забезпечення цих виплат Уряд прийняв рішення про випуск ОВДП на таку ж суму [5]. За аналогічною схемою, за участю держави, було виведено всі активи та зобов'язання ПАТ «АКБ «Київ» на користь ПАТ «Укргазбанк» [29]. При цьому усі витрати, згідно з Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» під час виведення неплатоспроможних банків з ринку за участю держави здійснювалися за рахунок державного бюджету та/або коштів державного банку.

Механізми державної допомоги, наданої у період 2008-2015 рр. банківським установам, що мають значну державну частку (75 процентів або більше), не мають однозначної оцінки. Серед критичних зауважень слід вказати на фіксоване значення вартості державних запозичень, які у подальшому спрямовувалися на здійснення капіталізації банків. Наприклад, постанова уряду від 3 липня 2013 р. № 469 «Про збільшення статутного капіталу публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» та внесення змін до його Статуту» зобов'язувала Міністерство фінансів України здійснити випуск облігацій внутрішньої державної позики в розмірі 1,4 млрд грн. із строком обігу сім років та відсотковою ставкою доходу на рівні 9,5 відсотка річних.[25] Іншим прикладом є норми урядової постанови від 19 листопада 2014 р. № 633, які зобов'язали Мінфін здійснити випуск облігацій внутрішньої державної позики з індексованою вартістю в розмірі 11,6 млрд грн із строком обігу 10 років

та відсотковою ставкою доходу на рівні 6 відсотків річних в обмін на акції додаткової емісії публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» [24]. При цьому слід зазначити, що наведена у вказаних постановях уряду вартість державних запозичень суттєво відрізняється від вартості боргових інструментів які можна було отримати у той час на фінансовому ринку України. Наприклад, ставка за кредитами у гривні від 5 років у 2014 році становила 16,5 відсотка річних. Вартість п'ятирічних ОВДП, номінованих у гривні, випущених на первинному фінансовому ринку у січні 2014 року становила 14,3 відсотка річних, а протягом вересня-листопада 2014 року – 15,5 відсотка річних [32].

Залучення коштів на фінансовому ринку України за неринковим підходом негативно впливає на усю фінансову та бюджетну систему. Передусім, руйнуються механізми ринкової конкуренції щодо встановлення вартості фінансових ресурсів, що в умовах їхнього дефіциту може поглиблювати економічну кризу в країні.

Висновки. Таким чином, можна підсумувати, що існуюча форма фінансової підтримки державних банків за рахунок випуску ОВДП потребує удосконалення норм українського законодавства. Такі зміни повинні спиратися на ефективну методологію розрахунку обсягів капіталізації та передбачати можливість враховувати у бюджетному процесі оцінку її впливу на державний бюджет та політику у сфері державного боргу.

Світова фінансово-економічна криза стала потужним стимулом для зміни правових механізмів державного управління, спрямованих на підтримку банківського сектора. В Україні наприкінці 2009 року ухвалено спеціальний закон, який передбачав низку заходів щодо запобігання негативним наслідкам системній економічній кризі. Було передбачено створення спеціального стабілізаційного фонду, з якого передбачалося надання кредитів та позик для погашення, рефінансування та обслуговування кредитів і позик, одержаних вітчизняними банківськими установами до вересня 2008 року, а також надання фінансової допомоги державним та комерційним банкам, у тому числі шляхом збільшення їхніх статутних капіталів. Разом з цим, цей закон не у повному обсязі виконав покладене на нього завдання. Однією з причин є та, що його норми застосовуються до державних банків лише за окремими статтями.

В рамках управління банківською системою в Україні державні банки формують відокремлену групу. Є законодавчі розбіжності щодо визначення банківської установи як державного банку. Зокрема, Комітет з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем визначає, що до групи державних банків відносяться банківські установи, що мають у статутному капіталі 75 і більше відсотків коштів держави. У той же час Закон України «Про банки і банківську діяльність» визначає державним банком банківську установу, сто відсотків статутного капіталу якої належать державі.

Управлінське рішення щодо збільшення статутного капіталу державного банку, у тому числі за рахунок облігацій внутрішньої державної позики, приймається Кабінетом Міністрів України. Таке рішення спирається на позитивний висновок Національного банку, а реалізується Міністерством фінансів. При цьому у законодавстві України не визначено конкретних умов та механізмів реалізації рішень про надання державної допомоги банкам, що належать державі.

Протягом 2008 – січня-травня 2016 рр. за допомогою ОВДП держава надала допомогу державним банкам, збільшивши їхній капітал в обсязі 88,1 млрд грн. Зокрема ПАТ «Ощадбанк» отримав 30,4 млрд.грн., ПАТ «Укресімбанк» - 27,5 млрд.грн., ПАТ «Укргазбанк» - 14,4 млрд.грн., АТ «Родовідбанк» - 12,3 млрд грн. та АТ «Банк Київ» - 3,5 млрд грн.

Формування політики підтримки державних банків за рахунок випуску ОВДП відбувається під час складання проекту закону про державний бюджет на відповідний бюджетний період. Разом з цим, як показало дослідження, проекти законів про державний бюджет в частині фінансування не містили відповідних розрахунків та обґрунтувань. Це мало місце також й при внесенні змін до законів про державний бюджет на відповідний рік. Зазначене є порушенням статті 27 Бюджетного кодексу України, яка зобов'язує суб'єкт законодавчої ініціативи разом з проектом закону, що призводить до змін показників бюджету, подавати фінансово-економічне обґрунтування включаючи відповідні розрахунки.

Підтримка державних банків за рахунок ОВДП впродовж 2008-2015 років стало одним з суттєвих чинників поступового збільшення боргового навантаження на українську економіку та збільшення дефіциту державного бюджету. Зокрема, активне використання ОВДП для збільшення статутних капіталів державних банків призвело до перевищення граничного обсягу державного боргу, визначеного статтею 11 Закону України «Про Державний бюджет України на 2009 рік». За підсумками 2014 року співвідношення державного та гарантованого державою боргу перевищило граничний показник, визначений Бюджетним кодексом України і склало 70,3 відсотка до ВВП, а на кінець 2015 року цей показник зріс до 79,4 відсотка до ВВП. Сума видатків державного бюджету України, пов'язаних з обслуговуванням ОВДП за рахунок яких було проведено капіталізацію державних банків, станом на 31 березня 2016 року сягнула 37 млрд грн.

Залучення фінансових ресурсів для проведення капіталізації банків, що належать державі, відповідно до постанов Уряду із заздалегідь визначеними ставками державних запозичень, які є значно меншими ніж ринкові, руйнують механізми конкуренції фінансового ринку та негативно впливають на усю фінансову та бюджетну систему. При цьому підвищення дефіциту вільних коштів на фінансовому ринку скорочує обсяги кредитування реального сектору економіки та може поглиблювати економічну кризу в країні.

Випуск Урядом України ОВДП з метою здійснення додаткової капіталізації є за свою суттю квазіфінансовою операцією. Адже екстренна допомога, яка надається банкам з використанням державних боргових інструментів із заниженою ставкою дохідності без відповідного обґрунтування та розрахунків,

призводить до відчутних додаткових витрат державного бюджету. При цьому, чинний перелік квазіфіскальних операцій, визначений КМУ, не містить операцій щодо капіталізації банківських установ за рахунок ОВДП. виправити це проблемне питання та посилити контроль за квазіфіскальними операціями можна за рахунок внесення змін до вказаного переліку, який затверджує Кабінет Міністрів України.

Список використаних джерел

1. Банкрутуюча компанія Ключових винна «Укрексімбанку» 8,6 млрд. Електронний ресурс. Режим доступу. - <http://nashigroshi.org/2016/04/07/bankrutuyucha-kompaniya-kluyevykh-vynna-ukreksimbanku-86-milyarda/>
2. Богдан Т.П. Квазіфіскальні операції та їх роль у формуванні бюджетного дефіциту / Т.П. Богдан // *Фінанси України*. – 2011. – № 9. – С. 3.
3. Лісовенко В.В. Державний борг: концептуальні засади та макроекономічні аспекти / В.В. Лісовенко, Л.Я. Бенч, О.І. Беца // *Фінанси України*. – 2014. – №12. – С. 7-31.
4. Верещака І.М. Поглиблення міжнародного співробітництва у забезпеченні середньострокової боргової політики в Україні // *Наукові праці НДФІ*. – 2015. – №4 (73). – С. 142-156.
5. Двадцять питань, на які Ощадбанку боляче відповісти. http://www.epravda.com.ua/publications/2011/05/26/287062/view_print/
6. Закон України «Про Державний бюджет України на 2008 рік». Електронний ресурс. Режим доступу. - <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/107-17/print1457679059423600>
7. Закон України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/835-17>
8. Закон України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/719-18>
9. Закон України «Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків». Електронний ресурс. Режим доступу. - <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/78-19>
10. Закон України Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків. Електронний ресурс. Режим доступу. - <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/78-19>
11. Веб Міністерства фінансів України про витрачання бюджетних коштів за 2008 рік http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=208326&cat_id=208324&search_param=%E0%F3%E4%E8%F2&searchPublishing=1
12. Веб НБУ Веб про фінансову стабільність. [Електронний ресурс]. Режим доступу. - <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=32241744>
13. Веб Рахункової палати України про виконання Державного бюджету України за 2009 рік <http://www.as-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16724385>
14. Веб про виконання державного бюджету. Казначейська служба України <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>
15. Козюк В.В. Макрофіскальні фактори глобальної нестабільності / В.В. Козюк // *Фінанси України*. – 2014. – №3. – С. 8–22.
16. Кудряшов В.П. Фіскальна консолідація та її впливи / В. Кудряшов // *Економіка України*. – 2013. – №9. – С. 31-46.
17. Лондар С.Л. Рівень боргового навантаження державних фінансів в Україні [Електронний ресурс] / С.Л. Лондар, В.Й. Башко // *Фінанси України*. – 2013. – № 1. – С. 22–31. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fu_2013_1_4.pdf.
18. Лондар С.Л. Вплив реструктуризації зовнішніх боргових зобов'язань перед приватними кредиторами на боргову стійкість України / Лондар С.Л., Кузнєцов К.В., Верещака І.М. // *Фінанси України*. – 2016. – №1. – С. 39-56.
19. Лондар С.Л., Лондар О.С. Державна боргова політика України в контексті досвіду постсоціалістичних країн – членів ЄС (монографія за редакцією Федосова В.М.) // Біла Церква: Видавець Пшонківський О.В., 2016. – 242 с.
20. Один из госбанков увеличивает уставный капитал. [Електронний ресурс]. Режим доступу. - <http://minfin.com.ua/2015/04/01/6607161/>
21. Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): Навч. посібник. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с.
22. Офіційний сайт ДКСУ. <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/23593>
23. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання діяльності публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України»» від 25 лютого 2003 р. № 261. [Електронний ресурс]. Режим доступу. - <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/261-2003-%D0%BF/print1457679072583693>
24. Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2014 р. № 633 Про збільшення статутного капіталу публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» та внесення змін до його Статуту <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/469-2013-%D0%BF>
25. Постанова Кабінету Міністрів України від 3 липня 2013 р. № 469 «Про збільшення статутного капіталу публічного акціонерного товариства «Державний ощадний банк України» та внесення змін до його Статуту» <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/469-2013-%D0%BF>
26. Постанова Правління Національного банку України від 24.02.2015 № 129 «Про деякі питання діяльності банків». Електронний ресурс. Режим доступу. - <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0129500-15/print1452620814869775>

27. Проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2009 рік» http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=33318
28. Проект Закону України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48267
29. Річний звіт фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2015 рік <http://www.fg.gov.ua>
30. Рішення Рахункової палати України від 24 листопада 2015 року № 9-5 «Про результати аудиту державного та гарантованого державою боргу у 2014 році та аналізу тенденцій у 2015 році». Електронний ресурс. Режим доступу. - http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16747492/R_RP_9-5.pdf
31. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2012 р. № 692-р «Про затвердження переліку квазіфіскальних операцій і органів влади (управління), відповідальних за проведення оцінки можливого впливу таких операцій на показники бюджету». Електронний ресурс <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/692-2012-%D1%80>
32. Статистичний випуск Національного банку України. Процентні ставки. <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66237>
33. Федосов В.М. Управління державним боргом у контексті ризик-менеджменту / В.М. Федосов, О.А. Колот // *Фінанси України*. – 2008. – № 3. – С. 3–33.

References

1. Bankrutujucha kompanija Klyujevyh vynna «Ukreksimbanku» 8,6 mlrd.: <http://nashigroshi.org/2016/04/07/bankrutuyucha-kompaniya-klyujevyh-vynna-ukreksimbanku-86-milyarda/>
2. Bogdan T.P. Kvazifiskal'ni operacii' ta i'h rol' u formuvanni bjudzhetnogo deficytu. *Finansy Ukrai'ny*. – 2011. – № 9. – С. 3.
3. Lisovenko V.V., Bench L.Ja., Bec O.I. Derzhavnyj borg: konceptual'ni zasady ta makroekonomichni aspekty. *Finansy Ukrai'ny*. – 2014. – №12. – С. 7-31.
4. Vereshhaka I.M. Poglyblennja mizhnarodnogo spivrobitnyctva u zabezpechenni seredn'ostrokovoi' borgovoi' polityky v Ukrai'ni. *Naukovi praci NDFI*. – 2015. – №4 (73). – С. 142-156.
5. Dvadcat' pytan', na jaki Oshhadbanku boljache vidpovidaty. http://www.epravda.com.ua/publications/2011/05/26/287062/view_print/
6. Zakon Ukrai'ny «Pro Derzhavnyj bjudzhet Ukrai'ny na 2008 rik»: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/107-17/print1457679059423600>
7. Zakon Ukrai'ny «Pro Derzhavnyj bjudzhet Ukrai'ny na 2009 rik»: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/835-17>
8. Zakon Ukrai'ny «Pro Derzhavnyj bjudzhet Ukrai'ny na 2014 rik»: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/719-18>
9. Zakon Ukrai'ny «Pro zahody, sprjamovani na sprjannja kapitalizacii' ta restrukturyzacii' bankiv»: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/78-19>
10. Zakon Ukrai'ny Pro zahody, sprjamovani na sprjannja kapitalizacii' ta restrukturyzacii' bankiv.: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/78-19>
11. Zvit Ministerstva finansiv Ukrai'ny pro vytrachannja bjudzhetnyh koshtiv za 2008 rik http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=208326&cat_id=208324&search_param=%E0%F3%E4%E8%F2&searchPublishing=1
12. Zvit NBU Zvit pro finansovu stabil'nist': <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=32241744>
13. Zvit Rahunkovoi' palaty Ukrai'ny pro vykonannja Derzhavnogo bjudzhetu Ukrai'ny za 2009 rik: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16724385>
14. Zvity pro vykonannja derzhavnogo bjudzhetu. Kaznachejs'ka sluzhba Ukrai'ny: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=146477>
15. Kozjuk V.V. Makrofiskal'ni faktory global'noi' nestabil'nosti. *Finansy Ukrai'ny*. – 2014. – №3. – С. 8–22.
16. Kudrjashov V.P. Fiskal'na konsolidacija ta i'i' vplyvy. *Ekonomika Ukrai'ny*. – 2013. – №9. – С. 31-46.
17. Londar S.L., Bashko V.J. Riven' borgovogo navantazhennja derzhavnyh finansiv v Ukrai'ni. *Finansy Ukrai'ny*. – 2013. – №1. – С. 22–31.: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Fu_2013_1_4.pdf.
18. Londar S.L., Kuznjecov K.V., Vereshhaka I.M. Vplyv restrukturyzacii' zovnishnih borgovyh zobov'jazan' pered pryvatnymy kredytoramy na borgovu stjistik' Ukrai'ny. *Finansy Ukrai'ny*. – 2016. – №1. – С. 39-56.
19. Londar S.L., Londar O.S. Derzhavna borgova polityka Ukrai'ny v konteksti dosvidu postsocialistychnyh krai'n – chleniv JeS (monografija za redakcijeju Fedosova V.M.) // *Bila Cerkva: Vydavec' Pshonkivs'kyj O.V.*, 2016. – 242 s.
20. Odyn yz gosbankov uvelychyvaet ustavnyj kapytal.: <http://minfin.com.ua/2015/04/01/6607161/>
21. Oparin V.M. *Finansy (Zagal'na teorija): Navch. posibnyk*. – 2-ge vyd., dop. i pererob. – K.: KNEU, 2002. – 240 s.
22. Oficijnyj sajт DKSU.: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/23593>
23. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrai'ny «Dejaki pytannja dijal'nosti publichnogo akcionernogo tovarystva «Derzhavnyj oshhadnyj bank Ukrai'ny»» vid 25 ljutogo 2003 r. №261.: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/261-2003-%D0%BF/print1457679072583693>
24. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrai'ny vid 19 lystopada 2014 r. №633 Pro zbil'shennja statutnogo kapitalu publichnogo akcionernogo tovarystva «Derzhavnyj oshhadnyj bank Ukrai'ny» ta vnesennja zmin do jogo Statutu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/469-2013-%D0%BF>

25. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 lytnja 2013 r. №469 «Pro zbil'shennja statutnogo kapitalu publichnogo akcionernogo tovarystva «Derzhavnyj oshhadnyj bank Ukrainy» ta vnesennja zmin do jogo Statutu»*: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/469-2013-%D0%BF>

26. *Postanova Pravlinnja Nacional'nogo banku Ukrainy vid 24.02.2015 №129 «Pro dejaki pytannja dijal'nosti bankiv»*: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0129500-15/print1452620814869775>

27. *Proekt Zakonu Ukrainy «Pro Derzhavnyj bjudzhet Ukrainy na 2009 rik»*: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=33318

28. *Proekt Zakonu Ukrainy «Pro Derzhavnyj bjudzhet Ukrainy na 2014 rik»*: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48267

29. *Richnyj zvit fondu garantuvannja vkladiv fizychnyh osib za 2015 rik*: <http://www.fg.gov.ua>

30. *Rishennja Rahunkovoi' palaty Ukrainy vid 24 lystopada 2015 roku №9-5 «Pro rezul'taty audytu derzhavnogo ta garantovanogo derzhavuju borgu u 2014 roci ta analizu tendencij u 2015 roci»*: http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16747492/R_RP_9-5.pdf

31. *Rozporjadzhennja Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 1 serpnja 2012 r. №692-r «Pro zatverdzhennja pereliku kvazifiskal'nyh operacij i organiv vlady (upravlinnja), vidpovidal'nyh za provedennja ocinky mozhlyvogo vplyvu takyh operacij na pokaznyky bjudzhetu»*: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/692-2012-%D1%80>

32. *Statystychnyj vypusk Nacional'nogo banku Ukrainy. Procentni stavky*: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66237>

33. *Fedosov V.M., Kolot O.A. Upravlinnja derzhavnym borgom u konteksti ryzyk-menedzhmentu. Finansy Ukrainy. – 2008. – № 3. – S. 3–33.*

ДАНИ ПРО АВТОРА

Деревко Олена Сергіївна., головний економіст
Міністерство фінансів України
вул. Грушевського 12/2, м. Київ, 01108, Україна
e-mail: londar@ukr.net

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Деревко Елена Сергеевна, главный экономист
Министерство финансов Украины
ул. Грушевского 12/2, г. Киев, 01108, Украина
e-mail: londar@ukr.net

DATA ABOUT AUTHOR

Helen Derevko, Economist
Ministry of Finance of Ukraine
st. Grushevskogo 12/2, Kyiv, 01108, Ukraine
e-mail: londar@ukr.net

УДК 336.233.2: 336.22(477)

РОЗВИТОК НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

**Євтушенко Н.М.,
Пучко А.О.,
Царук А.Ю.**

Предметом дослідження є функціонування недержавних пенсійних фондів як суб'єктів недержавного пенсійного страхування та окреслення перспектив їх розвитку в Україні.

Метою роботи є узагальнення теоретичних положень функціонування недержавних пенсійних фондів, охарактеризувати їх основні види та здійснити аналіз сучасних тенденцій та особливостей функціонування недержавних пенсійних фондів, як основних учасників недержавного пенсійного страхування і на основі цього окреслити перспективи подальшого розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні.

Методологія проведення роботи. Робота виконана на основі досліджень сучасних наукових поглядів щодо визначення сутності та розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення та недержавного пенсійного страхування в Україні.

Результати роботи. Стаття присвячена проблемам становлення недержавного пенсійного забезпечення та функціонування недержавних пенсійних фондів.

Висновки. Основними перешкодами на шляху до розвитку недержавного пенсійного страхування є недостатній рівень державної підтримки, а також низький рівень довіри населення до НПФ. Суттєвим фактором, що стримує розвиток НПФ також є обмеження інвестиційної політики НПФ через

встановлення досить вузького кола інструментів, в які дозволяється вкладати пенсійні активи. З огляду на вищезазначене, необхідною є розробка та провадження дієвих заходів, які б сприяли вдосконаленню функціонування НПФ та розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Першочерговим завданням повинно стати удосконалення контролю за діяльністю НПФ, зокрема розробка адекватної моделі, що дасть змогу реально оцінити рівень їх розвитку, їх фінансовий стан та стресостійкість (стрес-тести). Важливим є завдання удосконалення законодавчого регулювання інвестиційної діяльності НПФ та розширення інструментів для інвестування пенсійних активів громадян, враховуючи їх надійність, ліквідність та прибутковість. З метою підвищення обізнаності населення у сфері недержавного пенсійного забезпечення в Україні та зміцнення його довіри до НПФ потрібно проводити постійну системну роз'яснювальну роботу. На нашу думку, держава повинна активно сприяти розвитку та вдосконаленню НПЗ, оскільки це дозволить позбавити солідарну систему тих проблем, з якими вона стикнулася за роки свого існування.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, недержавне пенсійне страхування, недержавні пенсійні фонди, інститути спільного інвестування, пенсійна система, накопичення.

РАЗВИТИЕ НЕГОСУДАРСТВЕННОГО ПЕНСИОННОГО СТРАХОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Евтушенко Н.Н.,
Пучко А.А.,
Царук А.Ю.

Предметом исследования является функционирование негосударственных пенсионных фондов как субъектов негосударственного пенсионного страхования и определение перспектив их развития в Украине.

Целью работы является обобщение теоретических положений функционирования негосударственных пенсионных фондов, охарактеризовать их основные виды и провести анализ современных тенденций и особенностей функционирования негосударственных пенсионных фондов, как основных участников негосударственного пенсионного страхования и на основе этого определить перспективы дальнейшего развития негосударственного пенсионного страхования в Украине.

Методология проведения работы. Работа выполнена на основе исследований современных научных взглядов относительно определения сущности и развития системы негосударственного пенсионного обеспечения и негосударственного пенсионного страхования в Украине.

Результаты работы. Статья посвящена проблемам становления негосударственного пенсионного обеспечения и функционирования негосударственных пенсионных фондов.

Выводы. Основными препятствиями на пути к развитию негосударственного пенсионного страхования является недостаточный уровень государственной поддержки, а также низкий уровень доверия населения к НПФ. Существенным фактором, сдерживающим развитие НПФ также ограничения инвестиционной политики НПФ путем установления достаточно узкого круга инструментов, в которые разрешается вкладывать пенсионные активы. Учитывая вышесказанное, необходима разработка и производство эффективных мер, которые бы способствовали совершенствованию функционирования НПФ и развития негосударственного пенсионного обеспечения в Украине. Первоочередной задачей должно стать совершенствование контроля за деятельностью НПФ, в частности разработка адекватной модели, что позволит реально оценить уровень их развития, их финансовое состояние и стрессоустойчивость (стресс-тесты). Важной является задача совершенствования законодательного регулирования инвестиционной деятельности НПФ и расширение инструментов для инвестирования пенсионных активов граждан, учитывая их надежность, ликвидность и прибыльность. С целью повышения осведомленности населения в сфере негосударственного пенсионного обеспечения в Украине и укрепления его доверия к НПФ нужно проводить постоянную системную разъяснительную работу. По нашему мнению, государство должно активно содействовать развитию и совершенствованию НПЗ, поскольку это позволит лишить солидарную систему тех проблем, с которыми она столкнулась за годы своего существования.

Ключевые слова: пенсионное обеспечение, негосударственное пенсионное страхование, негосударственные пенсионные фонды, институты совместного инвестирования, пенсионная система, накопления.

DEVELOPMENT OF NON-STATE PENSION INSURANCE IN UKRAINE

Yevtushenko N.M.,
Puchko A.O.,
Tsaruk A.Yu.

The subject of the study is functioning as the private pension funds of private pension insurance and outlining the prospects of development in Ukraine.

The aim is to generalize theoretical propositions operation of private pension funds, to describe their basic types and to analyze current trends and of the functioning of private pension funds as the main participants of private pension insurance, based on this outline prospects for further development of private pension insurance in Ukraine.

Methodology of work. The work was based on studies of modern scientific views on the definition of the nature and development of private pensions and private pension insurance in Ukraine.

The results of the work. The article deals with the problems of formation of private pension provision and operation of private pension funds.

Conclusions. The main obstacles to the development of private pension insurance is insufficient state support and low level of confidence in the NPF. An important factor that impedes the development of NPF also have limitations NPF investment policy by setting a fairly narrow range of tools, which are allowed to invest pension assets. Considering the above, it is necessary to develop and carry out effective measures that would help improve the functioning of the NPF and development of private pensions in Ukraine. The primary objective should be improving control over the activities of the NPF, including the development of adequate models that will enable a realistic assessment of their level of development, their financial condition and stress (stress tests). An important task is improving the legal regulation of investment and expansion NPF instruments for investing pension assets of citizens, including their reliability, liquidity and profitability. In order to raise awareness in the private pension system in Ukraine and strengthening its confidence in the NPF should conduct ongoing outreach system. In our opinion, the state should actively promote and improve the refinery because it will deprive the solidarity system of the challenges that it faced during the years of its existence.

Keywords: pensions, private pension insurance, pension funds, collective investment institutions, pension system savings.

Постановка проблеми. Забезпечена старість і пристойна пенсія - бажання кожного свідомого громадянина. Проте державі з року в рік важче наповнювати Пенсійний фонд та забезпечувати безбідне існування для людей пенсійного віку. Складна політична, економічна ситуація в країні, демографічні проблеми, зокрема швидке старіння населення, роблять солідарну пенсійну систему забезпечення неефективною. Тому необхідно перейти до багаторівневої системи пенсійного забезпечення, одним з напрямків якого є недержавне пенсійне забезпечення. На сучасному етапі розвитку економіки України гостро постало питання побудови трирівневої системи пенсійного забезпечення. У зв'язку з цим актуальним є питання про недержавне пенсійне забезпечення, яке відіграє дуже важливу роль у розвитку економіки, надаючи послуги не тільки у сфері додаткового пенсійного забезпечення, а також для задоволення інвестиційних потреб реального сектора економіки шляхом перерозподілу вільних фінансових ресурсів суб'єктів господарювання та населення.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню питань щодо розвитку недержавного пенсійного страхування присвячені праці відомих вчених-економістів: Н.М. Внукової, М.І. Мальованого, С.І. Юрія, С.В. Науменкової, Р.В. Пікус, Г.М. Терещенко та інших, однак на сучасному етапі дана тематика потребує постійного аналізу та удосконалення.

Метою статті є дослідження основних тенденцій та особливостей розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні в Україні система пенсійного забезпечення знаходиться в стадії кардинальних змін. Чинна пенсійна система, що успадкована з часів планової економіки, виявила неспроможність забезпечити достатні виплати пенсіонерам, використовуючи однорівневу модель державного пенсійного страхування. Для розвитку соціальної сфери держави необхідна чітка побудова сучасної європейської моделі пенсійної системи, яка відповідає вимогам ринкової економіки.

Таким чином, вдосконалення багаторівневої моделі пенсійної системи в Україні сприятиме зниженню соціальної напруги в суспільстві, дефіцитності державного бюджету та Пенсійного фонду України та забезпеченню обґрунтованості отримання соціальних виплат з пенсійного страхування.

Система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів [1, с. 234]. Перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом. Третій рівень – це система НПЗ, що ґрунтується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень і яка забезпечує застрахованій особі після виходу на пенсію отримання, крім пенсії за загальнообов'язковим державним пенсійним страхування, додаткової пенсії шляхом добровільних пенсійних внесків до НПЗ, які стануть основою цієї системи, в тому числі і ті, що створені за корпоративними та професійними ознаками [2, с. 362].

Система НПЗ становить третій рівень пенсійної системи, що є накопичувальним видом страхування.

Основні принципи діяльності НПЗ такі:

- економічно-соціальна заінтересованість працівників і роботодавців у НПЗ;
- добровільність участі в системі НПЗ (добровільність створення та приєднання до раніше створених пенсійних фондів, добровільність пенсійних внесків, вибору пенсійного фонду та форми пенсійних виплат тощо);
- здійснення інвестиційної діяльності виключно в інтересах вкладників та учасників з метою захисту пенсійних внесків від інфляції та збільшення пенсійних накопичень із допомогою отримання інвестиційного доходу;
- державне регулювання діяльності НПЗ і нагляд за її здійсненням тощо.

Важливими гарантіями стабільного функціонування системи НПЗ і діяльності пенсійних фондів зокрема, захисту пенсійних заощаджень мають стати:

- розмежування функцій управління пенсійними фондами, управління активами пенсійного фонду та їхнього зберігання між фінансовими установами, що надають відповідні послуги;
- ліцензування фінансових установ у системі НПЗ спеціально уповноваженими державними органами;
- здійснення зовнішнього моніторингу операцій з активами пенсійного фонду та їхнього обліку банківською установою-зберігачем активів пенсійного фонду;
- створення страхового резерву в структурі активів пенсійного фонду для забезпечення виконання зобов'язань перед вкладниками й учасниками пенсійного фонду;
- розміщення активів пенсійного фонду за принципами диверсифікації, відповідального ставлення до інвестування, надійності, ліквідності та прибутковості такого інвестування;
- проведення регулярних незалежних актуарних оцінювань пенсійних фондів;
- закріплення цілковитої відповідальності фінансових установ, котрі надають пенсійним фондам послуги з недержавного пенсійного забезпечення, усім належним їм майном[3].

Одним з можливих напрямів вдосконалення системи пенсійного страхування є розвиток недержавного пенсійного страхування, що займає винятково важливе місце у системі соціального захисту працюючої частини населення. В Україні даний напрямок уже активно розвивається, і підтвердженням цього є поява недержавних пенсійних фондів.

На сучасному етапі розвитку економіки України гостро постало питання побудови трирівневої системи пенсійного забезпечення, в якій першим рівнем виступає солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, другим – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, а третім – система недержавного пенсійного забезпечення. Розвиток недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) та недержавних пенсійних фондів (НПФ) має вагомий вплив на розбудову національної економіки та на перспективи її розвитку в умовах глобалізаційних перетворень. Для вітчизняного ринку фінансових послуг система НПЗ знаходиться на стадії становлення та розвитку і є доволі новим та не достатньо вивченим явищем. Проте, у більшості країн світу НПЗ відіграє важливу роль у формуванні компенсаційного соціального забезпечення працівників поряд із заробітною платою, преміями, соціальними допомогами, медичними страховками [4].

Розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні розпочався з 2004 року після набрання чинності Закону «Про недержавне пенсійне забезпечення» [5]. В основі даної системи функціонують НПФ. Схема їх функціонування представлена на рис.1.

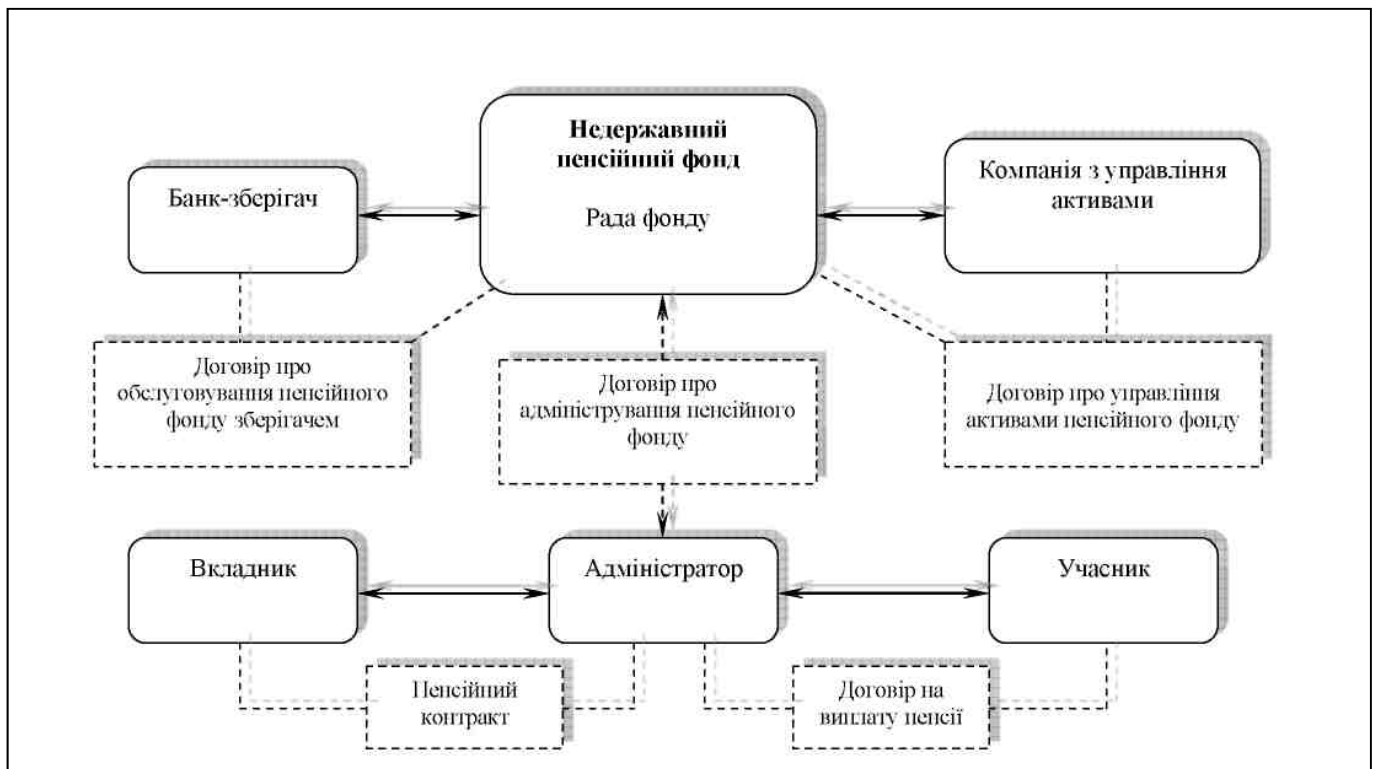

Рисунок 1. Схема функціонування НПФ

За умови ефективно організації, прибуткового інвестування, забезпечення надійності і належного регулювання недержавне пенсійне страхування сприятиме підвищенню доходів пенсіонерів. Трирівнева пенсійна система сприяє підвищенню фінансової стійкості пенсійної системи, оскільки суттєво зменшується

навантаження на солідарну систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. В результаті розвитку недержавного пенсійного забезпечення створюється додаткове потужне джерело інвестиційних ресурсів для розвитку економіки в цілому.

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється шляхом укладання пенсійних контрактів між адміністраторами пенсійних фондів та вкладниками. Крім пенсійних фондів, недержавне пенсійне забезпечення може здійснюватися страховими організаціями і банківськими установами. Однак через певні недоліки цих суб'єктів їх функціонування в пенсійній системі обмежене. Так, для страхових компаній пенсійне страхування є дуже дорогим видом страхових послуг, а банківські установи мають нормативні обмеження щодо заснування та ведення пенсійних рахунків.

Основними принципами діяльності недержавних пенсійних фондів є економіко-соціальна зацікавленість працівників (вкладників) і роботодавців та добровільність участі особи у будь-якому недержавному пенсійному фонді [6].

Яскравим прикладом є розвиток та функціонування недержавних пенсійних фондів, метою діяльності яких є виплата додаткових недержавних пенсій учасникам шляхом ефективної капіталізації заощаджень, здійснених в працездатний період життя.

Недержавний пенсійний фонд (НПФ) – юридична особа, яка має статус неприбуткової організації (непідприємницького товариства), функціонує та провадить діяльність виключно з метою накопичення пенсійних внесків на користь учасників пенсійного фонду з подальшим управлінням пенсійними активами, а також здійснює пенсійні виплати учасникам зазначеного фонду у визначеному порядку [7, с. 46].

Єдиним критерієм, за яким можна провести розподіл НПФ за законодавством України, є природа участі в НПФ. Відповідно до цього критерію та відповідно до Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» в Україні можуть створюватися недержавні пенсійні фонди трьох типів: відкриті, корпоративні та професійні (табл.1) [7, с. 47]

Таблиця 1. Характеристика типів НПФ

Тип фонду	Засновники фонду	Учасники фонду
Відкритий пенсійний фонд	Будь-які фізичні та юридичні особи (крім бюджетних установ та організацій)	Громадяни України, іноземці та особи без громадянства незалежно від місця та характеру їх роботи
Корпоративний пенсійний фонд	Юридична особа-роботодавець або декілька юридичних осіб роботодавців	Виключно громадяни, які перебувають у трудових відносинах з засновниками фонду
Професійний пенсійний фонд	Об'єднання громадян або юридичних осіб, які утворюються за професійною ознакою	Виключно фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності, визначеної статутом фонду

Державний нагляд і контроль у сфері НПЗ здійснює Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України. Одним із напрямів роботи Комісії є сприяння впровадженню та розвитку діяльності НПФ, створення нормативно-правової бази, яка б дозволяла створюватися, належно функціонувати та розвиватися НПФ, а також суб'єктам системи НПЗ, що здійснюють їх обслуговування (табл. 2).

Таблиця 2. Функції суб'єктів, що обслуговують недержавний пенсійний фонд [8, с.115]

Суб'єкт	Функції
Рада НПФ (є єдиним органом управління НПФ у кількості не менше 5 чоловік)	укладання договорів з адміністратором, компанією з управління активами, зберігачем і аудитором; заслуховування звітів про діяльність цих суб'єктів; затвердження інформації про фінансовий стан фонду; контроль цільового використання пенсійних активів
Адміністратор недержавного пенсійного фонду	залучення вкладників, укладання пенсійних контрактів; ведення індивідуальних пенсійних рахунків; облік пенсійних внесків; розрахунки та здійснення пенсійних виплат
Компанія з управління активами (КУА)	аналіз ринку фінансових інструментів; розміщення активів згідно з інвестиційною декларацією НПФ; забезпечення прибутковості вкладень пенсійного капіталу;
Банк-зберігач	зарахування пенсійних внесків; виконання розпоряджень адміністратора й КУА; ведення обліку цінних паперів; контроль за діяльністю КУА й адміністратора;
Незалежний аудитор	аудиторська перевірка діяльності пенсійного фонду, адміністратора, КУА, банку-зберігача (проводиться не частіше одного разу на рік за рахунок коштів суб'єкта, що перевіряється)

НПФ створюються на підставі рішення засновників та не мають на меті одержання прибутку для його подальшого розподілу між засновниками. Активи пенсійного фонду формуються за рахунок пенсійних внесків та доходу від їх інвестування. Він може діяти тільки на підставі статуту, який затверджується засновниками фонду. Організаційна структура недержавного пенсійного фонду складається з органів управління, органів контролю та нагляду.

До переваг недержавних пенсійних схем насамперед слід віднести [7]:

- високу стійкість до демографічних змін, оскільки розмір недержавної пенсії, періодичність її виплати не залежить від демографічної ситуації в країні, а також від співвідношення працюючих та пенсіонерів;
- безпосередню залежність рівня пенсійних виплат від ефективності інвестування, а не від стану державних фінансів.

Вкладник може контролювати стан свого індивідуального пенсійного рахунку впродовж терміну дії пенсійного договору. Робота недержавних пенсійних фондів є прозорою і чітко регламентується державою.

Враховуючи переваги системи недержавного пенсійного забезпечення, в умовах вкрай несприятливої демографічної ситуації в Україні, коли на одного працюючого приблизно припадає один пенсіонер, структура пенсійних виплат повинна збільшуватися на її користь.

Провівши аналіз системи НПЗ протягом останніх років, зазначимо про негативну динаміку в розвитку. Станом на 30.06.2016 в Державному реєстрі фінансових установ міститься інформація про 66 недержавних пенсійних фондів (далі - НПФ) та 22 адміністратори НПФ порівняно з станом на 30.06.2015 у Державному реєстрі налічувалось 72 НПФ та 23 адміністратори [9].

Згідно з даними Державного реєстру фінансових установ станом на 30.06.2016 недержавні пенсійні фонди зареєстровано у 8 регіонах України. і найбільша кількість НПФ зосереджена у м. Києві - 48, або 72,7% від загальної кількості зареєстрованих НПФ порівняно з 2015 роком їх кількість відповідно зменшилась (рис.2.).

Рисунок 2. Територіальний розподіл НПФ станом на 30.06.2016 рік.(шт.)

Здійснивши аналіз діяльності НПФ за 2014 -2016 рр. можна зробити висновок про позитивний результат діяльності. Основні показники діяльності НПФ, згідно з поданими звітними даними, та темпи їх приросту наведені в таблиці 3.

Станом на 30.06.2016 адміністраторами недержавних пенсійних фондів укладено 60,7 тис. шт. пенсійних контрактів, що більше на 7,4% (4,2 тис. шт.) порівняно зі станом на 30.06.2015.

Структура пенсійних контрактів станом на 30.06.2016:

- з вкладниками – фізичними особами – 53,2 тис. шт.;
- з вкладниками фізичними особами-підприємцями – 0,09 тис. шт.;
- з вкладниками – юридичними особами – 7,4 тис. шт.

Збільшення кількості пенсійних контрактів пов'язане в першу чергу зі збільшенням пенсійних контрактів з фізичними особами.

Так: порівняно зі станом на 30.06.2015 збільшення кількості контрактів з фізичними особами станом на 30.06.2016 становило 9,2% (4,5 тис. шт.), зменшення кількості контрактів з юридичними особами становило 3,9% (0,3 тис. шт.); порівняно зі станом на 30.06.2014 зменшення кількості контрактів з юридичними особами станом на 30.06.2016 становило 21,3% (2,0 тис. шт.), збільшення кількості контрактів з фізичними особами становило 13,2% (6,2 тис. шт.) [9].

Таблиця 3. Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів

Показники	Станом на 30.06.2014	Станом на 30.06.2015	Станом на 30.06.2016	Темпи приросту, %	
				30.06.2015/ 30.06.2014	30.06.2016/ 30.06.2015
Кількість укладених пенсійних контрактів, тис. шт.	56,5	56,5	60,7	0%	7,4%
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	837,7	833,5	831,2	-0,5%	-0,3%
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	2 381,3	2 157,1	2 000,3	-9,4%	-7,3%
Пенсійні внески, всього, млн. грн.	1 722,8	1 845,6	1 847,8	7,1%	0,1%
у тому числі:					
- від фізичних осіб	114,0	74,9	83,0	-34,3%	10,8%
- від фізичних осіб-підприємців	0,2	0,2	0,2	0,0%	0,0%
- від юридичних осіб	1 608,3	1 770,5	1 763,9	10,1%	-0,4%
Пенсійні виплати, млн. грн.	339,7	502,2	580,2	47,8%	15,5%
Кількість учасників, що отримали/отримують пенсійні виплати, тис. осіб	71,0	79,7	79,7	12,3%	0,0%
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	1 167,6	1 014,6	917,6	-13,1%	-9,6%
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	1 013,4	822,6	698,0	-18,8%	-15,1%
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	154,2	192,0	219,6	24,5%	14,4%

Пенсійні контракти станом на 30.06.2016 укладено з 54,7 тисячами вкладників, з яких:

- юридичні особи – 2,3 тисячі, або 4,2% від загальної кількості вкладників,
- фізичні особи – 52,4 тисячі, або 95,8%.

Кількість вкладників станом на 30.06.2016 збільшилася порівняно з аналогічним періодом 2015 року на 8,7% (4,4 тис. вкладників) та станом на 30.06.2015 порівняно з аналогічним періодом 2014 року кількість вкладників збільшилася на 3,3% (1,6 тис. вкладників).

Довідково: станом на 30.06.2015 кількість вкладників становить 50,3 тисячі, з яких юридичні особи становили 2,3 тисячі вкладників, фізичні особи – 48,0 тисячу вкладників; станом на 30.06.2014 – 48,7 тисяч вкладників, з яких юридичні особи становили 2,4 тисячі вкладників, фізичні особи – 46,3 тисячі вкладників.

Збільшення кількості вкладників за період з 30.06.2015 по 30.06.2016 відбулося за рахунок збільшення кількості вкладників фізичних осіб на 9,2%.

Здійснивши аналіз загальної кількості учасників НПФ (станом на 30.06. 2016 -831,2 тис.осіб порівняно станом на 30.06.2015 – 833,5 тис.осіб.) можна стверджувати про зниження їх кількості що пов'язане з негативними явищами в економіці країни [9].

У ході проведеного дослідження виявлено, що станом на 30.06.2016 переважну більшість учасників НПФ становили особи віком від 25 до 50 років, а саме 63,0%, та особи вікової групи від 50 до 60 років, що становили 26,4%. Частка учасників НПФ вікової групи старше 60 років становила 8,1%, вікової групи до 25 років – 2,5% Динаміку кількості учасників недержавних пенсійних фондів представлено на рис.3.

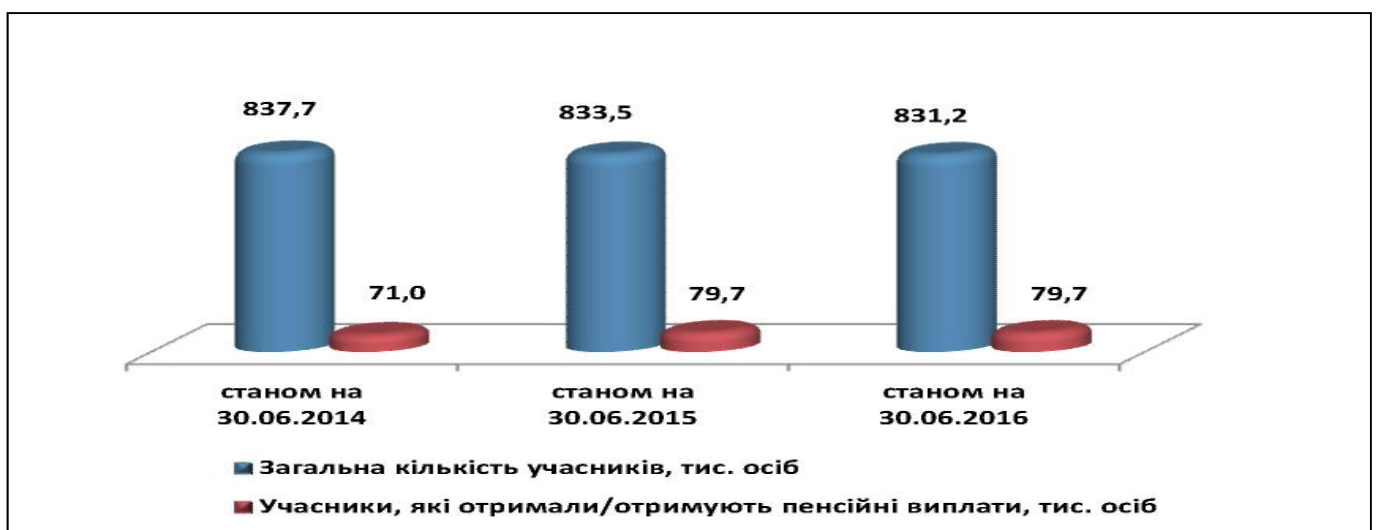

Рисунок 3. Динаміку кількості учасників недержавних пенсійних фондів

Аналізуючи пенсійні виплати (одноразові та на визначений строк), то станом на 30.06.2016 вони становили 580,2 млн. грн., що на 15,5% більше в порівнянні з аналогічним періодом 2015 року (рис. 4), при цьому одноразові виплати зросли на 7,1%, пенсійні виплати на визначений строк – на 79,8% [9].

Рисунок 4. Динаміка пенсійних виплат

Сукупно недержавними пенсійними фондами станом на 30.06.2016 було здійснено пенсійних виплат (одноразових та на визначений строк) 79,7 тисячам учасників, тобто 9,6% від загальної кількості учасників, які отримали пенсійні виплати.

Середній розмір одноразової пенсійної виплати на одного учасника НПФ, який отримав/отримує пенсійну виплату одноразово, у II кварталі 2016 року становив 6,3 тис. грн. (у II кварталі 2015 року – 5,8 тис. грн., у II кварталі 2014 року – 4,5 тис. грн.) та середній розмір пенсійної виплати на визначений строк на одного учасника НПФ, який отримав/отримує пенсійну виплату на визначений строк, становив 28,3 тис. грн. (II кварталі 2015 року – 18,8 тис. грн., II кварталі 2014 року – 24,2 тис. грн.) [9].

Одним із основних якісних показників, які характеризують систему НПЗ, є сплачені пенсійні внески, так станом на 30.06.2016 вони становлять 1 847,8 млн. грн., збільшившись протягом дванадцяти місяців на 0,1% (2,2 млн. грн.). Порівняно зі станом на 30.06.2014 сума пенсійних внесків станом на 30.06.2015 збільшилась на 7,1% (122,8 млн. грн.). У загальній сумі пенсійних внесків станом на 30.06.2016 основну частину, або 95,5%, становлять пенсійні внески від юридичних осіб, на яких припадає 1 763,9 млн. грн [9].

Слід зазначити, що на збільшення суми пенсійних внесків вплинуло:

- станом на 30.06.2016 збільшення суми пенсійних внесків від фізичних осіб на 10,8% (8,1 млн. грн.) та зменшення суми пенсійних внесків від юридичних осіб на 0,4% (6,6 млн. грн.);
- станом на 30.06.2015 збільшення суми пенсійних внесків від юридичних осіб на 10,1% (162,2 млн. грн.) та зменшення суми пенсійних внесків від фізичних осіб на 34,3% (39,1 млн. грн.).

Загальна вартість активів, сформованих недержавними пенсійними фондами, станом на 30.06.2016 становила 2 000,3 млн. грн., що на 7,3%, або на 156,8 млн. грн. менше в порівнянні з аналогічним періодом 2015 року та на 16,0%, або на 381,0 млн. грн. менше в порівнянні з аналогічним періодом 2014 року (рис. 5) [9].

Рисунок 5. Динаміка основних показників системи НПЗ

Також слід зазначити, що важливим аспектом діяльності недержавних пенсійних фондів є інвестування коштів і отримання інвестиційного доходу. На законодавчому рівні визначено перелік фінансових інструментів та максимальну частку в загальній вартості активів фонду (табл. 4).

Дослідивши прояви фінансової кризи було виявлено низку проблем на ринках фінансових послуг, серед яких: недостатня капіталізація фінансових установ, недосконалість вимог до якості та диверсифікації і ліквідності активів для окремих фінансових ринків, дисбаланс між очікуваною доходністю і спроможністю компенсувати прийняті ризики, низька ефективність системи захисту прав споживачів фінансових послуг, низький рівень прозорості діяльності фінансових установ, недостатня інституційна спроможність інститутів державного регулювання, що негативно позначилося на здатності вживати ефективних заходів з нагляду та регулювання ринків фінансових послуг.

До основних чинників, які більшою мірою впливали на розвиток кризових явищ у небанківському фінансовому секторі, слід віднести мораторій на дострокову видачу банківських депозитів, запровадження якого, в свою чергу, мало наслідком ланцюгову реакцію у небанківському сегменті кредитних установ та «замороження» активів НПФ [10, с. 158].

Таблиця 4. Обмеження частки інвестування пенсійних активів НПФ

Фінансовий інструмент	Максимальна частка в загальній вартості активів фонду, %
1. Банківські депозитні рахунки та ощадні сертифікати банків	40, але не більше 10 в одному банку
2. Банківські метали	10
3. Цінні папери, погашення за якими гарантовано КМУ	50
4. Цінні папери, погашення за якими гарантовано Радою міністрів АРК і облігації місцевих запозичень	20
5. Облігації українських емітентів	40
6. Акції українських емітентів	40
7. Цінні папери іноземних емітентів	20
8. Іпотечні цінні папери	40
9. Об'єкти нерухомості	10
10. Цінні папери одного емітента (крім цінних паперів, погашення яких гарантовано КМУ)	5

Також виявлено, що в Україні достатньо низькою залишається частка економічно активного працездатного населення, що є учасниками НПФ. Так, 87% економічно активного працездатного населення Казахстану беруть участь у НПФ, 72% населення США та 65% населення Швеції. Проблема недовіри до фінансових посередників та низький рівень доходів населення обумовлюють низьку частку участі економічно активного населення України в НПФ.

Таким чином, необхідно систематизувати напрями захисту пенсійних коштів учасників НПФ (табл. 5).

Таблиця 5. Напрями забезпечення державного захисту пенсійних коштів учасників НПФ

Напрямок захисту пенсійних коштів учасників НПФ	Характерні особливості напрямку
Законодавчі обмеження	1) встановлено вимогу щодо диверсифікації напрямів інвестування пенсійних активів; 2) заборонено нецільове використання пенсійних активів; 3) встановлено вимогу розмежування та відокремлення активів пенсійного фонду від активів його засновників і роботодавців – платників, адміністратора, КУА, страхових організацій з метою унеможливлення банкрутства НПФ; 4) НПФ не може бути проголошений банкрутом і ліквідований за законодавством про банкрутство.
Системні вимоги	1) встановлено високі вимоги до порядку створення, ліцензування та функціонування адміністратора, КУА, зберігача; 2) забезпечується чітке розділення функцій накопичення, зберігання та управління активами НПФ, а також внутрішній контроль за діяльністю суб'єктів, які надають послуги НПФ.
Регуляторні заходи	1) виконання суб'єктами НПФ своїх обов'язків контролюється національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольним комітетом України; 2) діяльність у сфері НПФ мають право здійснювати тільки суб'єкти, працівники яких мають відповідну кваліфікацію і отримали кваліфікаційне свідоцтво

До основних причин недостатнього розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні можна віднести [11, с. 44]:

- низький рівень дохідності пенсійних активів; законодавчу неврегульованість окремих питань діяльності ринку недержавного пенсійного забезпечення;
- низький рівень довіри населення до недержавного пенсійного забезпечення, банківської системи та інших фінансових установ;
- недостатню заінтересованість роботодавців у фінансуванні недержавних пенсійних програм для працівників;
- низький фінансовий рівень спроможності громадян для участі у системі недержавного пенсійного забезпечення;
- обмежений вибір фінансових інструментів, придатних для інвестування в них пенсійних коштів, унаслідок відставання розвитку ринку капіталу від потреб інституційних інвесторів;
- низький рівень роз'яснювальної роботи щодо змісту та ролі системи накопичувального пенсійного забезпечення в суспільстві та недостатність її фінансування.

Усунувши ці причини, а також здійснивши низку заходів нормативно-правового та організаційного характеру, можна суттєво стимулювати подальший розвиток ринку недержавного пенсійного забезпечення.

Список використаних джерел

1. Внукова Н.М. Соціальне страхування: кредитно-модульний курс: навч. посіб. / Н.М. Внукова, Н.В. Кузьменчук – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 412 с.
2. Юрій С.І. Соціальне страхування: підручник / С.І. Юрій, М.П. Шаварина, Н.В. Шаманська. – К.: Кондор, 2007. – 507 с.
3. Сандлер Д. Особливості впровадження системи недержавного пенсійного забезпечення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.viche.info/journal/NAUKOVA_BIBLIOTEKA/
4. Сухоруко О.В. Особливості оподаткування операцій у сфері недержавного пенсійного забезпечення / О.В. Сухоруко – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Tavnv/2009.../63_2_30.pdf.
5. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV/ [Електронний ресурс]: Офіційний веб-сайт ВР України. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15>
6. Мальований М.І. Стан та проблеми розвитку системи недержавного пенсійного страхування в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.udau.edu.ua/library.php?pid=1535>.
7. Антіпов О.М. Функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні / О.М. Антіпов, О.О. Недобіга // Часопис економічних реформ №3(7). – 2012. – С.46-50.
8. Еш С.М. Фінансовий ринок: Навч. посіб. / С.М. Еш. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 528 с.
9. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг в Україні – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>.
10. Динь І.М. Проблеми функціонування недержавних пенсійних фондів в Україні: монографія / І.М. Динь – Луцьк, 2006. – 332 с.
11. Брагін С. Недержавні пенсійні фонди на неефективному фондовому ринку: приклад України / С. Брагін, О. Макаренко // Вісник НБУ. – 2011. – № 2. – С.44-47.

References

1. Vnukova N.M., Kuz'menchuk N.V. Social'ne straxuvannya: kredy'tno-modul'ny'j kurs: navch. posib. – K.: Centr uchbovoyi literatury, 2009. – 412 s.
2. Yuriy S.I., Shavary'na M.P., Shamans'ka N.V. Social'ne straxuvannya: pidruchny'k. – K.: Kondor, 2007. – 507 s.
3. Sandler D. Osobly'vosti vprovadzhennya sy'stemy' nederzhavnogo pensijnogo zabezpechennya.: http://www.viche.info/journal/NAUKOVA_BIBLIOTEKA/
4. Suxoruko O.V. Osobly'vosti opodatkuвання operacij u sferi nederzhavnogo pensijnogo zabezpechennya: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Tavnv/2009.../63_2_30.pdf.
5. Pro nederzhavne pensijne zabezpechennya: Zakon Ukrayiny' vid 09.07.2003 No 1057-IV/: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15>
6. Mal'ovany'j M.I. Stan ta problemy' rozvy'tku sy'stemy' nederzhavnogo pensijnogo straxuvannya v Ukrayini.: <http://www.udau.edu.ua/library.php?pid=1535>.
7. Antipov O.M., Nedobyega O.O. Funkcionuvannya sy'stemy' nederzhavnogo pensijnogo zabezpechennya v Ukrayini. Chasopy's ekonomichny'x reform №3(7). – 2012. – S.46-50.
8. Esh S.M. Finansovy'j ry'nok: Navch. posib. – K.: Centr uchbovoyi literatury, 2009. – 528 s.
9. Oficijny'j sajf Derzhavnoyi komisiyi z reguluvannya ry'nkiv finansovy'x poslug v Ukrayini: <http://www.dfp.gov.ua>.
10. Dy'n' I.M. Problemy' funkcionuvannya nederzhavny'x pensijny'x fondiv v Ukrayini: monografiya. – Lucz'k, 2006. – 332 s.
11. Bragin S., Makarenko O. Nederzhavni pensijni fondy' na neefekty'vnomu fondovomu ry'нку: pry'klad Ukrayiny'. Visny'k NBU. – 2011. – № 2. – S.44-47.

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Євтушенко Наталія Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи і страхування

e-mail: ilata82@ukr.net

Пучко Анна Олександрівна, кандидат економічних наук, викладач кафедри фінансів, банківської справи і страхування

e-mail: finansu2014@ukr.net

Царук Анна Юрївна, кандидат економічних наук, викладач кафедри фінансів, банківської справи і страхування

e-mail: finansu2014@ukr.net

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

вул. Сухомлинського 30, м.Переяслав-Хмельницький, 08401, Україна

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Евтушенко Наталья Николаевна, кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов, банковского дела и страхования

Пучко Анна Александровна, кандидат экономических наук, преподаватель кафедры финансов, банковского дела и страхования

Царук Анна Юрьевна, кандидат экономических наук, преподаватель кафедры финансов, банковского дела и страхования

ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»

ул. Сухомлинского 30, г. Переяслав-Хмельницкий, 08401, Украина

DATA ABOUT AUTHORS

Yevtushenko Natalia, PhD in Economics, Teacher, Chair of Finances, Banking and Insurance,

Puchko Anna, PhD in Economics, Associate Professor, Chair of Finances, Banking and Insurance,

Tsaruk Anna, PhD in Economics, Associate Professor, Chair of Finances, Banking and Insurance,

SHEE «Pereyaslav-Khmelnitsky SPU named after Grygoriy Skovoroda»

Sukhomlynsky str. 30, Pereyaslav-Khmelnitsky, 08401, Ukraine

УДК 336.221:658.114

СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Калмиков О.В.

Предметом дослідження виступає механізм оподаткування суб'єктів малого бізнесу аграрної сфери.

Мета написання даної статті полягає в науковому обґрунтуванні раціонального оподаткування суб'єктів малого бізнесу в аграрній сфері, застосування якого сприятиме оптимізації їх функціонування.

Методологія проведення роботи. Робота виконана за результатами дослідження сучасних наукових поглядів щодо удосконалення механізму оподаткування вітчизняних сільськогосподарських виробників, що віднесені до суб'єктів малого бізнесу.

Результати роботи. В статті проаналізовано загальні концепції оподаткування аграрних суб'єктів малого бізнесу в Україні. Розглянуто механізм стягнення єдиного податку з фермерських господарств та процедуру його обліку на вітчизняних сільськогосподарських підприємствах. Визначено, що основним фактором, який впливає на побудову обліку в фермерських господарствах, є система оподаткування. Більшість фермерських господарств є платниками єдиного податку, що забезпечує зменшення податкового навантаження. Встановлено, що єдиний податок в Україні є чи не єдиною альтернативною системою оподаткування. Розмір даного податку не залежить від результатів господарської діяльності суб'єкта – він залежить від розміру та грошової оцінки земельних ділянок, які перебувають у фермерському господарстві у власності або у користуванні.

Галузь застосування результатів: організація та проведення наукових досліджень щодо удосконалення теорії та практики оподаткування суб'єктів малого підприємництва аграрної сфери.

Висновки: Оподаткування сільськогосподарських підприємств України на сучасному етапі розвитку економічних відносин характеризується різними підходами до різних категорій таких платників, хоча загалом вони формують єдиний механізм оподаткування сільськогосподарських підприємств.

Згідно діючого законодавства фермерські господарства можуть знаходитися на загальній системі оподаткування, а також бути платниками єдиного податку 4 групи, єдиного податку в складі інших груп та мати пільгові режими з ПДВ. Сплата єдиного податку вигідна для фермерських господарств, оскільки замінює декілька податків і зборів, що зменшує платежі до бюджету та заощаджує час на складання та подання податкової звітності. Традиційно цілі спрощеної системи оподаткування полягають не стільки у зниженні рівня оподаткування, скільки в скороченні витрат та часу на ведення складного бухгалтерського та податкового обліку.

Ключові слова: єдиний податок, земельні угоддя, оподаткування, Податковий кодекс, сільськогосподарські підприємства, спрощений режим оподаткування, фермерське господарство.

СИСТЕМА НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ СУБЪЕКТОВ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В АГРАРНОЙ СФЕРЕ

Калмыков О.В.

Предметом исследования выступает механизм налогообложения субъектов малого бизнеса аграрной сферы.

Цель написания данной статьи заключается в научном обосновании рационального налогообложения субъектов малого бизнеса в аграрной сфере, применение которого будет способствовать оптимизации их функционирования.

Методология проведения работы. Работа выполнена по результатам исследования современных научных взглядов на совершенствование механизма налогообложения отечественных сельскохозяйственных производителей, которые отнесены к субъектам малого бизнеса.

Результаты работы. В статье проанализированы общие концепции налогообложения аграрных субъектов малого бизнеса в Украине. Рассмотрены механизм взимания единого налога с фермерских хозяйств и процедуру его учета на отечественных сельскохозяйственных предприятиях. Определено, что основным фактором, который влияет на построение учета в фермерских хозяйствах, является система налогообложения. Большинство фермерских хозяйств являются плательщиками единого налога, обеспечивает уменьшение налоговой нагрузки. Установлено, что единый налог в Украине едва ли не единственная альтернативной системе налогообложения. Размер данного налога не зависит от результатов хозяйственной деятельности субъекта - он зависит от размера и денежной оценки земельных участков, которые находятся в фермерском хозяйстве в собственности или в пользовании.

Область применения результатов: организация и проведение научных исследований по совершенствованию теории и практики налогообложения субъектов малого предпринимательства аграрной сферы.

Выводы: Налогообложение сельскохозяйственных предприятий Украины на современном этапе развития экономических отношений характеризуется различными подходами к различным категориям таких плательщиков, хотя в целом они формируют единый механизм налогообложения сельскохозяйственных предприятий.

Согласно действующему законодательству фермерские хозяйства могут находиться на общей системе налогообложения, а также быть плательщиками единого налога 4 группы, единого налога в составе других групп и иметь льготные режимы с НДС. Уплата единого налога выгодна для фермерских хозяйств, поскольку заменяет несколько налогов и сборов, уменьшает платежи в бюджет и экономит время на составление и представление налоговой отчетности. Традиционно цели упрощенной системы налогообложения заключаются не столько в снижении уровня налогообложения, сколько в сокращении расходов и времени на ведение сложного бухгалтерского и налогового учета.

Ключевые слова: единый налог, земельные угодья, налогообложения, Налоговый кодекс, сельскохозяйственные предприятия, упрощенный режим налогообложения, фермерское хозяйство.

THE SYSTEM OF TAXATION OF SMALL BUSINESSES IN AGRICULTURE SECTOR

Kalmykov O.V.

The subject of research the mechanism of taxation of small businesses in agricultural sector.

The purpose of research is a scientific rational justification of taxation of small businesses in agriculture, the use of which will help to optimize their functioning.

Methodology of research. This research was done on the study of modern scientific views on the improvement of the mechanism of taxation of domestic agricultural enterprisers, that attributed to small businesses.

The results of the research. The article analyzed the concepts of agricultural taxation of small business in Ukraine. The mechanism of recovery of a single tax on farmers and the procedure for its accounting in domestic agricultural enterprises. Determined that the main factor that affects the construction of accounting in farms is taxation. Most farmers pay the single tax, which would reduce the tax burden. Found that a single tax in Ukraine is an only alternative system of taxation. The size of this tax is independent of the results of economic activity of the subject - it depends on the size and monetary valuation of lands, which are in farm ownership or in use.

Areas of application results: the organization and conduct research on improving the theory and practice of taxation of small businesses agricultural sector.

Conclusions: Taxation of agricultural enterprises in Ukraine at the present stage of economic relations characterized by different approaches to different categories of taxpayers, although generally they form a single mechanism of taxation of agricultural enterprises.

According to the current legislation farms may be located on a common system of taxation, and to be single tax of 4th groups, the single tax as other groups, have preferential regimes including VAT. Single tax is profitable for farmers as replacing several taxes and charges, which reduces payments to the budget and saves

time for preparation and submission tax reports. Traditionally goals of simplified tax system is not so much to reduce the level of taxation as a reduction of cost and time to conduct complex financial and tax accounting.

Keywords: *single tax, lands, taxation, tax code, agriculture enterprises, simplified taxation, farm.*

Постановка проблеми. Основним фактором, що впливає на побудову обліку в малому бізнесі, є система оподаткування. Згідно з ПКУ суб'єкти малого підприємництва (СМП) можуть обрати загальну і спрощену систему оподаткування. СМП можуть застосовувати спрощений план рахунків, вести облік без застосування плану рахунків та подвійного запису, використовувати облікові реєстри для малих підприємств, НП(С)БО чи МСФЗ, складати спрощений фінансовий звіт. Більшість сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств є платниками єдиного податку, що забезпечує зменшення податкового навантаження та часу на ведення громіздкого податкового обліку. Проте малі сільськогосподарські товаровиробники можуть використовувати й інші системи оподаткування – спрощені та пільгові режими.

Актуальність. Особливістю української держави є те, що вона має значні сільськогосподарські угіддя, які сприяють розвитку аграрного виробництва та провадженню сільськогосподарської діяльності. Однак оподаткування аграрних підприємств в Україні на сучасному етапі спричиняє багато суперечливих питань і зауважень як серед наукової спільноти, так і серед осіб, які безпосередньо опікуються цією діяльністю, що свідчить про наявність чималих прогалин у механізмі оподаткування діяльності сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблемних питань механізму оподаткування сільськогосподарських підприємств та пошуку напрямів їх розв'язання присвячено ряд наукових праць таких вітчизняних науковців: П. Боровик, М. Дем'яненко, П. Лайко, В. Синчак, Л. Тулуш та багатьох інших. Питання спрощеної системи оподаткування висвітлені у наукових працях таких вчених як Синчак В., Макаров В., Орлова В., Юшко С., Захарчин Г. та ін.

Постановка завдання. Необхідним є наукове обґрунтування раціонального оподаткування фермерських господарств та вдосконалення існуючого єдиного податку. Крім того облік єдиного податку потребує максимальної оптимізації та спрощення.

Виклад основного матеріалу. Згідно з законом України «Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001–2004 років», під сільськогосподарськими підприємства розуміються юридичні особи, основним видом діяльності яких є виробництво та переробка сільськогосподарської продукції, а виручка від її реалізації становить не менше 50 % загальної суми виручки. Проте Податковий кодекс України трактує сільськогосподарське підприємство як «підприємство, основною діяльністю якого є постачання вироблених (наданих) ним сільськогосподарських товарів (послуг) на власних або орендованих основних фондах, а також на давальницьких умовах, в якій питома вага вартості сільськогосподарських товарів/послуг становить не менш як 75 % вартості всіх товарів/послуг, поставлених протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно [3]. Тобто слід зауважити, що з метою оподаткування критерій визначення приналежності підприємства до галузі сільського господарства значно ускладнюється та встановлюється цілий ряд визначальних характеристик і обмежень. Звідси можемо констатувати, що й оподаткування таких підприємств, які фактично об'єднують особливі умови як виробництва, так і реалізації продукції, має здійснюватися з урахуванням тих нюансів і критеріїв, які прагнуть досягнути обидві сторони економічних відносин: держава – з позиції наповнення бюджету й організації сприятливого економічного клімату на ринку, та підприємство, яке переслідує цілі забезпечення оптимального розвитку та максимізації прибутків.

Проте умови провадження діяльності на сільськогосподарських територіях не обмежуються лише створенням великих підприємств. Останніми роками все більшою популярністю користується створення малих сільськогосподарських формувань, серед яких виокремлюють особисті селянські та фермерські господарства. Тому логічним, на нашу думку, є те, що й оподаткування таких різнопланових підприємств має здійснюватися по-різному, що деякою мірою присутнє у вітчизняній системі оподаткування сільськогосподарських підприємств, оскільки не враховує особливості таких платників.

Суб'єкти малого підприємництва в сільському господарстві можуть вибрати для себе один із двох способів оподаткування доходів від фінансово-господарської діяльності: загальна система (зі сплатою податку на прибуток) та єдиний податок (якщо фермерське господарство відповідає встановленим критеріям).

Фермерське господарство – це одна із найбільш розповсюджених та прогресивних форм господарювання сільського господарства. Зазвичай, невеликі за розміром, вони є основним напрямком самозайнятості сільського населення. Функціонування фермерських господарств є невід'ємною ланкою вітчизняного АПК, що дозволяє підвищити рівень виробництва аграрної продукції, забезпечити зростання сукупного капіталу, знизити рівень безробіття на селі тощо. На сьогодні фермерські господарства становлять близько чверті від всіх існуючих підприємств АПК. Саме тому фермерські господарства по праву претендують на пільги у сфері оподаткування та обліку. Одним із таких спрощень сплата єдиного податку.

Фермерські господарства та сільськогосподарські підприємства на загальній системі оподаткування сплачують відповідні загальнодержавні та місцеві податки і збори згідно з нормами Господарського кодексу України, Податкового кодексу України, Закону «Про фермерське господарство». Така система має для сільгосптоваровиробників свої особливості: особливий звітний період з податку на прибуток (з 01 липня поточного звітного (календарного) року по 30 червня наступного календарного року); суму нарахованого податку на прибуток зменшують на суму податку на землю, що використовується в сільськогосподарському виробництві та ін.

Фермерські господарства у більшості випадків обирають для себе спрощений режим оподаткування і стають платниками єдиного податку 4 групи. Виникає проблемне питання, як оподатковувати особисті селянські господарства? З одного боку таке господарство є індивідуальною трудовою діяльністю фізичної особи, а з іншого – провадження діяльності у такій формі можна вважати сільськогосподарською галуззю.

Подібні суперечки ведуться і в правових колах. Зокрема, аналіз чинного законодавства України дає змогу виділити такі правові ознаки особистого селянського господарства: суб'єктом права на ведення особистого селянського господарства є виключно фізична особа (фізичні особи) незалежно від місця проживання та громадянства; наявність у фізичної особи земельної ділянки для ведення особистого селянського господарства; метою ведення особистого селянського господарства є виробництво сільськогосподарської продукції, отримання доходів (основних або додаткових); ведення особистого селянського господарства не є підприємницькою діяльністю. Тобто провадження діяльності у формі особистого селянського господарства є виключно доходом фізичної особи та, відповідно, підпадає під визначений для фізичних осіб механізм оподаткування їх доходів.

Спірним є також і той момент, що межа між звичайним сільськогосподарським підприємством і фермерським господарством нині є дуже умовною, що спричиняє сумніви у правомірності оподаткування одних за загальним режимом оподаткування, а інших – за спеціальним.

З 2015 року з колишніх платників фіксованого сільськогосподарського податку сформована 4 група платників єдиного податку.

В 4-ту групу платників єдиного податку входять сільськогосподарські товаровиробники – юридичні особи, у яких частка сільськогосподарського товарного виробництва за попередній податковий (звітний) період дорівнює або перевищує 75%.

До податкового законодавства внесене вимога про обов'язкову реєстрацію договорів, якими передбачається право власності та право користування земельними ділянками, у тому числі на умовах оренди. Адже згідно п.292.3 підставою для нарахування єдиного податку платниками 4 групи є дані державного земельного кадастру, дані з державного реєстру речових прав на нерухоме майно. Відповідно, площа земельних ділянок, інформація про які не внесена до державного земельного кадастру, фактично не включатиметься в базу оподаткування єдиного податку.

Згідно п.291.5 ПКУ не можуть бути платниками 4 групи єдиного податку суб'єкти господарювання:

1) в яких більше 50 % доходу, отриманого від продажу сільськогосподарській продукції власного виробництва та продуктів її переробки, складає дохід від реалізації декоративних рослин (за винятком зрізаних кольорів, вирощених на угіддях, що належать сільськогосподарському товаровиробникові на праві власності або наданих йому в користування, і продуктів їх переробки), диких тварин та птиць, хутряних виробів та хутра (окрім хутрової сировини);

2) які здійснюють діяльність із виробництва підакцизних товарів, окрім віноматеріалів виноградних (коди згідно УКТ ЗЕД 2204 29-2204 30); вироблених на підприємствах первинного виноробства для підприємств вторинного виноробства, які використовують такі віноматеріали для виробництва готової продукції;

3) які станом на 01 січня звітного року мають податковий борг, за винятком безнадійного податкового боргу, що виник унаслідок дії обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин).

Згідно пункту 294.1 статті 294 Податкового кодексу України звітним періодом для платників єдиного податку четвертої груп є календарний рік.

Звітний період починається з першого числа першого місяця податкового періоду і закінчується останнім календарним днем останнього місяця податкового періоду. Попередній податковий рік для новоутворених сільськогосподарських товаровиробників - період з дня державної реєстрації до 31 грудня того ж року.

Податковий період для сільськогосподарських товаровиробників, що ліквідуються, - період з початку року до їх фактичного припинення.

Для 4-ї групи єдиним податком обкладаються угіддя, права власності та користування, які оформлено і зареєстровано згідно із законодавством.

Підставою для нарахування єдиного податку для 4-ї групи є дані Державного земельного кадастру та/або дані з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

Для обчислення суми єдиного податку 4-ї групи береться поточна нормативна грошова оцінка землі з врахуванням коефіцієнтів індексації.

Для платників єдиного податку 4 групи розмір ставок податку з одного гектара сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду залежить від категорії (типу) земель, їх розташування та становить (у відсотках бази оподаткування). У 2016 році Податковим кодексом були встановлені наступні ставки податку:

- для ріллі, сіножатей і пасовищ – 0,81%;
- для гірських зон і поліських територій – до 0,49%;
- для багаторічних насаджень – 0,49%;
- для гірських зон і поліських територій, – 0,16%;
- для земель водного фонду – 2,43%.

Сплата податку має проводитися щоквартально протягом 30 календарних днів, що настають за останнім календарним днем звітного кварталу, у таких розмірах:

- у I кварталі - 10 відсотків;

- у II кварталі - 10 відсотків;
- у III кварталі - 50 відсотків;
- у IV кварталі - 30 відсотків.

Сільськогосподарські товаровиробники для переходу на спрощену систему оподаткування або щорічного підтвердження статусу платника єдиного податку подають до 20 лютого поточного року:

- загальну податкову декларацію з податку на поточний рік щодо всієї площі земельних ділянок, з яких справляється податок (сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ, багаторічних насаджень), та/або земель водного фонду внутрішніх водойм (озер, ставків та водосховищ), - контролюючому органу за своїм місцезнаходженням (місцем перебування на податковому обліку);
- звітну податкову декларацію з податку на поточний рік окремо щодо кожної земельної ділянки - контролюючому органу за місцем розташування такої земельної ділянки;
- розрахунок частки сільськогосподарського товаровиробництва – контролюючим органам за своїм місцезнаходженням та/або за місцем розташування земельних ділянок за формою, затвердженою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики, за погодженням із центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику;
- відомості (довідку) про наявність земельних ділянок - контролюючим органам за своїм місцезнаходженням та/або за місцем розташування земельних ділянок.

У відомостях (довідці) про наявність земельних ділянок зазначаються дані про кожний документ, що встановлює право власності та/або користування земельними ділянками, у тому числі про кожний договір оренди земельної частки (паю).

Крім того для сільськогосподарських товаровиробників уведено спеціальні режими оподаткування ПДВ. Для застосування спец режиму з ПДВ потрібно відповідати трьом умовам:

- 1) суб'єкт має бути резидентом, який провадить підприємницьку діяльність у сфері сільського і лісового господарства та рибальства;
- 2) основний вид діяльності – постачання вироблених (наданих) сільгосптоварів (послуг) на власних або орендованих виробничих потужностях, а також на давальницьких умовах;
- 3) питома вага вартості сільгосптоварів (послуг) становить не менш як 75% вартості всіх товарів (послуг), поставлених протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно.

До 2016 року такі платники ПДВ акумулювали всю суму ПДВ на спеціальних рахунках у банках, куди перераховувалися суми ПДВ згідно поданих декларацій. Після започаткування електронного адміністрування податку на додану вартість з липня 2015 року для таких платників додатково до основного рахунку в системі електронного адміністрування (куди перераховувалися суми ПДВ за операціями не в межах спеціального режиму оподаткування) створено ще один рахунок в системі електронного адміністрування ПДВ - для операцій за спеціальним режимом оподаткування. На протязі одного операційного дня після зарахування коштів на такий рахунок вся сума ПДВ перераховувалась на спеціальні рахунки підприємства для акумулювання сум ПДВ.

З 2016 року замість одного рахунку по операціях в межах спеціального режиму оподаткування будуть відкриті додаткові рахунки по різних операціях. Зокрема:

1. рахунки в системі електронного адміністрування податку, призначені для перерахування коштів до Державного бюджету України та на їх спеціальні рахунки, відкриті в установах банків та/або органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, для здійснення операцій з постачання сільськогосподарських товарів/послуг (крім зернових і технічних культур та продукції тваринництва, визначеної у пункті 209.19 статті 209 цього Кодексу), за балансовим рахунком 3753 - розподіл сум ПДВ відбувається в пропорції 50% - до бюджету, 50% - на спеціальні рахунки підприємства;

2. рахунки в системі електронного адміністрування податку, призначені для перерахування коштів до Державного бюджету України та на їх спеціальні рахунки, відкриті в установах банків та/або органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, для здійснення операцій з постачання зернових та технічних культур, визначених у пункті 209.19 статті 209 цього Кодексу, за балансовим рахунком 3754 - розподіл сум ПДВ відбувається в пропорції 85% - до бюджету, 15% - на спеціальні рахунки підприємства;

3. рахунки в системі електронного адміністрування податку, призначені для перерахування коштів до Державного бюджету України та на їх спеціальні рахунки, відкриті в установах банків та/або органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, для здійснення операцій з постачання продукції тваринництва, визначеної у пункті 209.19 статті 209 цього Кодексу, за балансовим рахунком 3755 - розподіл сум ПДВ відбувається в пропорції 20% - до бюджету, 80% - на спеціальні рахунки підприємства.

З 01 січня 2016 року при здійсненні операцій з продажу зернових та технічних культур (згідно з позицій УКТ ЗЕД 1001-1008, 1205, 1206 00 - це, зокрема, пшениця і суміш пшениці та жита, жито, ячмінь, овес, кукурудза, рис, сорго, гречка, просо та насіння канаркової трави, інші зернові культури, насіння свиріпи або ріпаку, насіння сояшнику), продукції тваринництва (згідно з позицій УКТ ЗЕД 0102, 0401 - це, зокрема, велика рогата худоба (жива), молоко та вершки, незгущені та без додання цукру чи інших підсолоджувальних речовин), а також інших сільськогосподарських товарів потрібно поповнювати відповідний рахунок, звідки автоматично протягом наступного операційного дня за днем, в якому кошти

надійшли на такі рахунки, кошти перераховуються у відповідності до здійсненої операції на рахунки платників у системі електронного адміністрування податку на додану вартість та на спеціальні рахунки сільськогосподарських підприємств, відкриті в установах банків та/або в органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів.

Кошти, зараховані на будь-який із вказаних вище рахунків, включаються у показник ΣПопРах, а при автоматичному перерахуванні частини цих коштів на «загальний» рахунок в системі електронного адміністрування ПДВ ця частина повторно не включається в розрахунок вказаного показника.

Висновки. Отже, згідно діючого законодавства суб'єкти малого підприємництва в аграрній сфері (фермерські господарства та особисті селянські господарства) можуть знаходитися на загальній системі оподаткування, а також бути платниками єдиного податку 4 групи (заміна фіксованого сільськогосподарського податку), єдиного податку інших груп та мати пільгові режими з ПДВ. Сплата єдиного податку вигідна для фермерських господарств, оскільки замінює декілька податків і зборів, що зменшує платежі до бюджету та заощаджує час на складання та подання податкової звітності.

Спираючись на проведені спостереження, можна стверджувати про значну кількість проблемних моментів у функціонуванні механізму оподаткування сільськогосподарських підприємств. При цьому основна їх причина полягає в неузгодженості правових норм розуміння суб'єкта оподаткування, що викликає непорозумілість і доцільність застосування щодо них відповідного режиму оподаткування.

Список використаних джерел

1. Борисовський Д.В. Системи оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва в аграрній сфері / Д.В. Борисовський // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2012. – №2. – С. 301-310.
2. Нікітіна Г.Ю. Особливості обліку у фермерських господарствах. // Управління розвитком. – 2014. – № 2. – С. 69-71.
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Синчак В.П. Концепція удосконалення системи оподаткування у сільському господарстві України/ В.П. Синчак // Облік і фінанси. – 2012. – №4 (58). – С. 50-58.
5. Юшко С. Спрощена система оподаткування юридичних осіб: переваги та ризики застосування / С. Юшко // Економіка України. – 2011. – №7. – С. 60-71.

References

1. Borysovskiy D.V. Systemy opodatkuvannia, obliku ta zvitnosti subiektiv malogo pidpriemnytstva v agrarnii sferi // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky. – 2012. – No2. – S. 301-310.
2. Nikitina G.Yu. Osoblyvosti obliku u fermerskykh hospodarstvakh. // Upravlinnia rozvytkom. – 2014. – No 2. – S. 69-71.
3. Podatkovi kodeks Ukrainy` vid 02.12.2010 r. No 2755-VI: <http://zakon1.rada.gov.ua>
4. Synchak V.P. Konceptsiia udoskonalennia systemy opodatkuvannia u silskomu hospodarstvi Ukrainy // Oblik i finansy. – 2012. –No4 (58). – S. 50-58.
5. Yushko S. Sproshchena systema opodatkuvannia yurydychnykh osib: perevahy ta ryzyky zastosuvannia // Ekonomika Ukrainy`. – 2011. – No7. – S. 60-71.

ДАНІ ПРО АВТОРА

Калмиков Олег Валентинович, к.е.н., доцент кафедри обліку і оподаткування ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Калмыков Олег Валентинович, к.э.н., доцент кафедры учета и налогообложения ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»
ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл., Украина, 08401

DATA ABOUT THE AUTHOR

Kalmykov O.V., PhD, Associate professor of chair of the of Accounting and Taxation SHEE «Pereyaslav-Khmelnyskiy SPU after Grygoriy Skovoroda»
Sukhomlynsky Str., 30, Pereyaslav-Khmelnyskiy, Kyiv region, 08401, Ukraine

**ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ БЮДЖЕТНИХ УСТАНОВ****Канєва Т.В.,
Думікян А.К.**

У статті досліджено особливості фінансового забезпечення діяльності бюджетних установ в Україні. Визначено основні проблеми, що були характерними для функціонування бюджетних установ в різні періоди економічного розвитку. З'ясовано основні фактори, що негативно впливають на діяльність бюджетних установ, одним з яких є жорстке кошторисне фінансування, здебільшого не спрямоване на оцінку результату, а лише на покриття поточних витрат. Розглянуто особливості діяльності бюджетних установ, їх специфіка та характерні ознаки. Подано зміст механізму фінансового забезпечення бюджетних установ. Наведено відмінності порядку фінансування і розпорядження фінансовими коштами бюджетних установ. Визначено основні джерела фінансування діяльності бюджетних установ. Досліджені та проаналізовані підходи до визначення поняття «бюджетне фінансування» у вітчизняній науковій літературі. Встановлено принципи на яких воно здійснюється. Проаналізовано зарубіжні підходи до забезпечення фінансової незалежності бюджетних установ. З'ясовано, що існуюча в Україні система фінансування бюджетних установ є недосконалою і потребує реформування, насамперед в аспекті переходу від виключно витратного методу, до методу фінансування спрямованого на результат. Запропоновано напрямки підвищення ефективності функціонування бюджетних установ, шляхом застосування окремих елементів моделі часткової автономії, з урахуванням особливостей реалізації вітчизняного бюджетного процесу.

Ключові слова: фінансове забезпечення, бюджетне фінансування, кошторис, загальний фонд бюджету, спеціальний фонд бюджету, бюджетна установа.

**ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СУЩНОСТЬ ФИНАНСОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БЮДЖЕТНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ****Канева Т.В.,
Думикян А.К.**

В статье исследованы особенности финансового обеспечения деятельности бюджетных учреждений в Украине. Определены основные проблемы, которые были характерны для бюджетных учреждений в разные периоды экономического развития. Выявлены основные факторы, негативно влияющие на деятельность бюджетных учреждений, одним из которых является жесткое сметное финансирование, в основном не направлено на оценку результата, а лишь на покрытие текущих расходов. Рассмотрены особенности деятельности бюджетных учреждений, их специфика и характерные признаки. Подано содержание механизма финансового обеспечения бюджетных учреждений. Приведены отличия порядка финансирования и распоряжения финансовыми средствами бюджетных учреждений. Определены основные источники финансирования деятельности бюджетных учреждений. Исследованы и проанализированы подходы к определению понятия «бюджетное финансирование» в отечественной научной литературе. Установлены принципы на которых оно осуществляется. Проанализированы зарубежные подходы к обеспечению финансовой независимости бюджетных учреждений. Выяснено, что существующая в Украине система финансирования бюджетных учреждений является несовершенной и нуждается в реформировании, прежде всего в аспекте перехода от исключительно затратного метода, к методу финансирования направленного на результат. Предложены направления повышения эффективности функционирования бюджетных учреждений, путем применения отдельных элементов модели частичной автономии, с учетом особенностей реализации отечественного бюджетного процесса.

Ключевые слова: финансовое обеспечение, бюджетное финансирование, смета, общий фонд бюджета, специальный фонд бюджета, бюджетное учреждение.

ECONOMIC ESSENCE OF FINANCIAL PROVISION OF BUDGET INSTITUTIONS**Kaneva T.V.,
Dumikian A.K.**

The research paper deals with the features of financial provision of government-financed institutions in Ukraine. The main problems that characterized the functioning of government-financed institutions in different periods of economic development are identified. The main factors affecting the functioning of government-financed institutions, one of which is a tough estimated funding largely not aimed at the performance assessment but only at covering operating costs, are found out. The features of functioning of government-financed institutions, their specifics and characteristic features are examined. The content of the mechanism of financial provision of government-financed institutions is provided. The differences in the manner of funding and disposition of financial funds of government-financed institutions are given. The main sources of funding government-financed institutions are identified. The approaches to the definition of the concept «government

funding» in the domestic scientific literature are studied and analyzed. The underlying principles are established. The foreign approaches to ensuring financial independence of government-financed institutions are analyzed. It was found that Ukraine's current system of funding government-financed institutions is imperfect and requires reforming, especially in terms of the transition from purely cost-based method to the method of funding aimed at the performance. The ways to improve the efficiency of government-financed institutions are suggested through applying some elements of the partial autonomy model allowing for the specifics of implementation of the national budget process.

Keywords: financial support, government funding, cost estimates, the total budget of the fund, a special fund of the budget, budgetary institution.

Постановка проблеми. Зміна економічної і політичної моделі розвитку України передбачає докорінну структурну перебудову національної економіки, трансформацію механізмів забезпечення виробничого процесу, факторів і джерел, що забезпечують процеси відтворення. У перехідному періоді якісні характеристики економічного розвитку визначаються критеріями цілеспрямованих структурних перетворень суспільних відносин, форм власності та інвестування. Для відновлення економічної могутності держави, побудови економічної системи, здатної забезпечити громадянам України рівень життя, який можна порівняти з рівнем найбільш розвинених країн, необхідно домогтися значних темпів економічного зростання. Отже, необхідно забезпечити прискорені темпи розвитку всіх суб'єктів господарювання, створити умови для ефективного використання наявних ресурсів.

Механізми і чинники, що впливають на фінансове забезпечення діяльності бюджетних установ, докорінно відрізняються для таких установ відповідно в умовах планової та ринкової економік. В сучасних умовах обмеженості фінансових ресурсів потрібне проведення глибокого і всебічного аналізу, результатом якого повинно стати визначення додаткових джерел фінансового забезпечення діяльності бюджетних установ в Україні на даному етапі, що дозволить домогтися якісного економічного зростання, найбільш адекватного використання наявних ресурсів держави та суспільства.

Сьогодні існує цілий ряд факторів, що перешкоджають прискореному зростанню і прогресивним перетворенням економіки України. Необхідно детальне вивчення факторів і механізмів, щоб виробити пропозиції і сформулювати висновки, пов'язані з виявленням тих напрямків розвитку економіки в цілому, і суб'єктів господарювання, зокрема, які забезпечать залучення інвестицій, як внутрішніх, так і зовнішніх, з метою забезпечення стабільного економічного зростання.

Значну увагу в статті приділено особливостям фінансового забезпечення діяльності бюджетних установ, що пов'язано з необхідністю виявлення резервів для скорочення і оптимізації витрат держави, створенням надійної і адекватної системи перерозподілу фінансових ресурсів, що вилучаються державою, для забезпечення загальнодержавних завдань. У світлі дискусії про необхідність зниження податкового навантаження, визначення оптимальних механізмів і обсягів фінансування на утримання бюджетних установ та виконання покладених на них функцій, може забезпечити значну економію бюджетних коштів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання визначення джерел фінансування діяльності бюджетних установ, чинників і механізмів, що роблять істотний вплив на їх формування і використання досліджені в працях Бендікова М.А., Богомолова А.Ю., Василик О.Д., Герасименко Г.П., Гончарук О.В., Добросердової І.І., Книш М.І., Кузнецова Б.Т., Лішанського М.П., Лук'янової М.Н., Маркар'ян Е.А., Мнацканяна А.Г., Молякова Д.С., Огородник С.Я., Опаріна В. М., Остапенко В.В., Поддєрьогіна А.М., Привалова В.П., Попової Р.Г., Романенко І.В., Савчук В.П., Сергєєва Л.І., Сергєєва Д.Л., Татюткіної Е.Б., Шохіна Є.І., Федосова В.М., Форкун І.В., Чугунова І.Я. та інших.

Однак, незважаючи на значну кількість публікацій з даної проблематики, практично відсутні наукові роботи, що комплексно і всебічно розглядають механізми і фактори, що впливають на фінансове забезпечення діяльності державних установ, що визначають вибір оптимальних джерел фінансування в умовах ресурсного дефіциту і глибоких структурних деформацій національної економіки.

Постановка мети та завдань. Метою даної статті є виявлення економічної сутності та особливостей механізму фінансового забезпечення діяльності бюджетних установ.

Виклад основного матеріалу. Скорочення бюджетних доходів актуалізує як значимість якості фінансового планування в бюджетному секторі, так і відповідальність органів виконавчої влади та бюджетних установ за результативність бюджетних витрат. Тому питання формування гнучкої системи фінансування державних установ в Україні набули характеру гострої проблеми.

Серед основних проблем які є характерними для всіх бюджетних установ, в усі періоди економічного розвитку України, можна виокремити наступні: жорстке кошторисне фінансування у відповідності до чітко визначених статей доходів та видатків, яке не тільки гальмує стимули для знаходження бюджетними установами нових напрямків фінансування власних витрат, але не створює умови для оптимально та ефективного використання одержаних бюджетних коштів; кошти надаються лише на забезпечення утримання бюджетних установ, своєю чергою покриття витрат, яке б враховувало рівень та якість виконаних робіт, не здійснюється; кошти розподіляються у відповідності до застарілих методик та підходів; наявність постійного дефіциту коштів бюджетів всіх рівнів призводить до неможливості вчасного оновлення основних засобів, що призводить до їх морального та фізичного старіння; наявна система звітності та обліку не забезпечує одержання інформації в обсягах, достатніх для забезпечення більш оптимального планування та використання коштів.

Бюджетні установи, на відміну від інших економічних суб'єктів, являють собою первинну ланку галузей, які відносяться насамперед до сфери надання соціальних послуг (послуг не невиробничого характеру). Поряд з тим, через данні структури щоденно здійснюються рух коштів, чим забезпечується перерозподіл фінансових ресурсів між різними верствами населення, з метою реалізації визначених для кожного з цих установ функцій [1, с. 168].

Бюджетні установи будучи неприбутковими організаціями створюються виключно органами державної або місцевої влади та утримуються за їх рахунок [2]. В процесі свого функціонування вони мають ряд обмежень серед яких зокрема: неможливість бути приватизованими, чи збанкрутіти; можуть засновуватись виключно у формах державної або комунальної власності; не можуть самостійно ліквідуватись; не можуть бути частиною спільного підприємства або самостійно створювати орендне підприємство.

До бюджетних, відносяться наступні установи: Верховна Рада України; Адміністрація Президента; державні адміністрації на місцевому рівні; місцеві органи влади; галузеві міністерства та відомства; підприємства, організації та установи, основним джерелом доходів яких є надходження з державного, чи місцевих бюджетів [3, с. 8].

Таким чином, до бюджетних, належать установи, організації та інші державні структури, основною метою яких є забезпечення повноцінної реалізації всіх державних функцій в сфері охорони здоров'я, освіти, науки, культури, фізичного та духовного розвитку, соціального захисту населення, правоохоронної та управлінської діяльності, тощо. Метою діяльності бюджетних установ є надання необхідних населенню суспільних благ, достатньої кількості та якості. Поряд з тим, досягання таких цілей неможливе без фінансового забезпечення в обсягах, необхідних для повноцінного функціонування даних установ.

Розглядаючи розподіл доходів бюджетних установ, слід відмітити, що вони безпосередньо пов'язані з розподілом доходів бюджету, а відповідно, згідно з Бюджетним кодексом, поділяються на доходи загального та спеціального фондів. Самі ж бюджетні установи здійснюють фінансову діяльність виключно у відповідності до кошторису, який являє собою фінансовий план бюджетної установи на певний період, в якому містяться всі доходи та видатки даної установи. Згідно з поділом доходів державного бюджету, можна виділити два види доходів бюджетних установ:

1. доходи загального фонду бюджету;
2. доходи спеціального фонду бюджету [1].

Щодо доходів загального фонду бюджету, то це такі доходи, що складаються з державних коштів, що надходять на рахунок бюджетних установ із загального фонду державного, чи місцевих бюджетів, з метою забезпечення їх сталого функціонування [4, с. 56].

Окрім коштів, що надаються безпосередньо з бюджетів різних рівнів, існують також доходи самих бюджетних установ та доходи за іншими надходженнями спеціального фонду. Більш детально структура власних доходів бюджетних установ відображена на рисунку.

Слід відзначити, що перелік власних доходів бюджетних установ чітко регламентується Бюджетним кодексом України. При розробці кошторису бюджетної установи на рік, обов'язково враховуються розрахунки видатків, в основу яких покладено показники надання певних видів платних послуг, у відповідності до їх обсягів та розмірів плати. Такі розрахунки слугують основою для планування необхідної суми доходів на певний період, за кожним окремим джерелом, з урахуванням особливостей діяльності конкретної бюджетної установи, з розподілом доходів за кожен місяць. При розрахунку планових доходів, обов'язково враховуються показники фактичного виконання за попередні бюджетні періоди (роки).

Попри наявність власних джерел фінансування, основним для бюджетних установ залишається їх фінансове забезпечення з бюджетів різних рівнів: державного та місцевих. Щодо інших джерел, то вони виступають здебільшого додатковим джерелом доходів. Саме тому основною формою забезпечення бюджетних установ коштами є фінансування за допомогою бюджетних коштів загального фонду. Враховуючи це, розглянемо більш детально підходи до визначення поняття «бюджетне фінансування».

Так у відповідності до визначень, які надаються у вітчизняній літературі, «бюджетне фінансування» розглядається в залежності від підходів на які автори роблять основний акцент. Деякими авторами визначення «бюджетне фінансування» розглядається з точки зору витрат на які воно здійснюється [5; 6; 7].

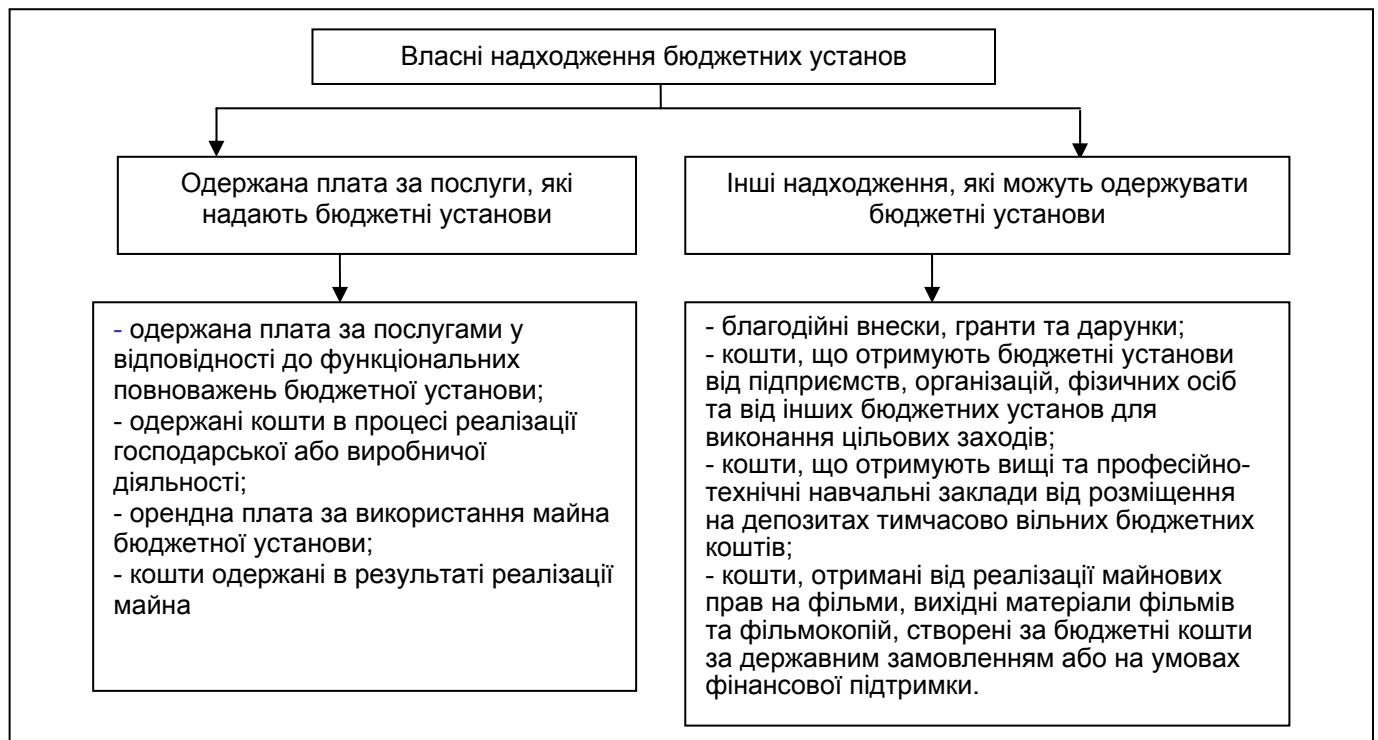
Найбільш вузько з даної позиції розглядає поняття «бюджетне фінансування» А.І. Берлач наголошуючи на тому, що це фінансування, яке здійснюване за рахунок бюджетів різних рівнів [5, с. 220]

У Фінансовому словнику Загороднього А.Г., Вознюка Г.Л та Смовженко Т.С. поняття «бюджетне фінансування» ототожнюється з «кошторисно-бюджетним фінансуванням», під яким розуміють надання державою коштів, з метою утримання бюджетних установ, яке здійснюється за фінансовим планом-кошторисом витрат [6, с. 427].

Схожим за сутністю є визначення яке надає М. Карліна, у відповідності до нього, бюджетне фінансування, являє собою надання грошового забезпечення підприємствам на здійснення певних видатків, пов'язаних з реалізацією державних замовлень та програм, утриманням бюджетних установ державної та комунальної форм власності [7, с.55].

Дещо відмінним і більш розширеним в межах дослідження поняття «бюджетне фінансування» в аспекті видатків, є його трактування Василюком О. Д. На думку науковця, «... це надання юридичним особам з бюджетів різних рівнів коштів та інвестицій, на безповоротній та безоплатній основі, з метою забезпечення

розвитку економіки, реалізації заходів соціального та культурного характеру, оборони, а також інших громадських потреб» [8, с. 331].

Структура власних надходжень бюджетних установ

Серед науковців також існують інші погляди на визначення поняття «бюджетне фінансування» в яких не тільки враховуються напрямки на які спрямовуються кошти, але й визначаються притаманні виключно даному виду фінансування ознаки.

Досить багато авторів акцентують увагу на ознаках безповоротності та безоплатності у наданні коштів з різних бюджетів (державного чи місцевих) при цьому наголошуючи, що метою бюджетного фінансування є забезпечення виконання державою (місцевими органами влади) основних функцій та забезпечення підтримки підприємствам та установам державної форми власності (Л. Воронова, О. Орлюк, А. Монаснко, О. Башняк, О. Кузьменко, С. Юрій, Й. Бескид та В. Федосов).

Розширює даний підхід В. Дем'янишин, який визначає поняття бюджетне фінансування як сукупність грошових відносин, пов'язаних з перерозподілом та подальшим використанням коштів бюджетів різних видів, які реалізуються через безповоротне та безоплатне надання коштів підприємствам чи домогосподарствам, з метою здійснення заходів визначених бюджетом на певний рік [9, с. 46];

Більш широке визначення надає Економічна енциклопедія за ред. Мочерного С.В., у відповідності до якої «бюджетне фінансування» являє собою грошове забезпечення (асигнування) з бюджетів різних рівнів (державного чи місцевих) надане у безповоротному порядку, з метою виконання державних замовлень та програм або утримання бюджетних установ, яке здійснюється у формі бюджетних асигнувань за певними призначеннями, з метою досягнення визначених державою цілей або задля покриття витрат певних галузей, чи окремих підприємств державної форми власності [10, с. 391].

Таким чином, в останньому визначенні виокремлено одразу кілька ознак характерних для даного виду фінансування: безповоротний та безоплатний характер надання; суб'єктами надання коштів є бюджети різних рівнів – державний та місцеві; мета надання полягає у досягненні певних, визначених на загальнодержавному рівні цілей.

Найбільш широко визначає ознаки бюджетного фінансування М. Харенко, серед яких виокремлюючи наступні:

1. безповоротність та безоплатність надання фінансових ресурсів з бюджетів різних рівнів розпорядникам бюджетних коштів;
2. мета бюджетного фінансування полягає у забезпеченні розпорядників коштами необхідними для покриття видатків, у відповідності до покладених на них функцій;
3. забезпечення фактичного витрачання коштів виділених з бюджетів різних рівнів [11, с. 100].

Підсумовуючи теоретичні підходи до визначення сутності бюджетного фінансування, можна виокремити основні принципи на яких воно базується:

- плановість. Всі видатки, як державного, так і місцевих бюджетів закріплюються у вигляді планово-фінансових актів;

- цільова спрямованість використання коштів. Враховуючи плановий характер бюджетного фінансування, всі кошти виділяються та використовуються у відповідності до визначених цілей;
- безповоротність та безоплатність. Так як бюджетні установи є некомерційними організаціями, їх основною метою є за рахунок виділених коштів забезпечити одержання населенням суспільно необхідних послуг, забезпечуючи при цьому мінімізацію власних витрат;
- фінансування шляхом виконання визначених планів. Передбачає асигнування у відповідності до конкретно визначених цілей;
- фінансування шляхом врахування нормативів. Кожна бюджетна установа фінансується з урахуванням специфічних особливостей окремої сфери функціонування та завдань які вона реалізує;
- контроль. Даний принцип передбачає здійснення постійного контролю за витрачанням коштів з бюджетів різних рівнів саме на ті напрямки, які передбачені кошторисом [12, с. 124].

Бюджетне фінансування має як переваги, так і недоліки. Основною перевагою, яку найчастіше виокремлюють у науковій літературі є те, що бюджетне фінансування в абсолютній більшості надається через кошторис, який передбачає баланс доходів та видатків. Таким чином, фінансування бюджетних установ забезпечується в достатніх для повноцінного функціонування обсягах. Ще однією перевагою є наявність контролю за витрачанням коштів, що надаються розпорядникам бюджетних коштів.

Поряд з перевагами, виділяють і недоліки, серед яких найчастіше наголошують на відсутності необхідних стимулів бюджетним установам для ефективного та раціонального витрачання коштів. Крім того, бюджетне фінансування не передбачає щільного взаємозв'язку між рівнем їх фінансування та результативністю, адже за рахунок бюджетних коштів фінансуються самі бюджетні установи, а не послуги, які ними надаються.

Нівелює можливості до збільшення власних доходів і те, що бюджетні установи, у відповідності до вітчизняного законодавства, мають чітко закріплений взаємозв'язок між власними джерелами надходжень (спеціальний фонд) та напрямками на які вони можуть бути використанні. Таким чином, навіть у випадку одержання бюджетними установами власних коштів, вони не мають достатньої фінансової автономії для прийняття рішень щодо їх використання [14, с. 100]. Якщо бюджетна установа в силу своїх функціональних характеристик надає певні платні послуги або ж здійснює іншу господарську діяльність та отримує за неї кошти, вони будуть включені до спеціального фонду кошторису і використовуватимуться з певною метою, тобто мати цільове призначення.

При розробці проекту кошторису, насамперед враховуються витрати на заробітну плату, що ж до інших витрат, то вони, здебільшого розраховуються з використанням даних попереднього періоду. Слід відмітити, що якість та продуктивність праці враховуються лише опосередковано, зокрема через інформацію про страж, рівень освіти, тощо. Все це призводить до відсутності стимулів до підвищення показників діяльності чи ефективності праці [13, с. 95].

Подолати дану проблему можливо шляхом врахування зарубіжного досвіду щодо введення автономії бюджетним установам. Взагалі у світі виокремлюють мінімальну, часткову та повну автономію установ з бюджетним фінансуванням. У таблиці наведено основні характеристики даних моделей, у відповідності до можливостей самостійного фінансового забезпечення бюджетних установ.

На нашу думку, задля підвищення рівня ефективності та продуктивності діяльності бюджетних установ, у вітчизняній практиці доцільним є поступове введення елементів моделі часткової автономії, з урахуванням специфіки реалізації вітчизняної бюджетної політики. Такі зміни дадуть можливість не лише збільшувати обсяги власних коштів, але й дозволять використовувати їх за власними потребами, що безперечно вплине на зростання стимулів до праці та навіть може призвести до посилення конкуренції при реалізації власної продукції, чи послуг на ринку.

Таблиця. Моделі фінансової автономії установ з бюджетним фінансуванням у відповідності до зарубіжної практики*

Модель фінансової автономії	Характеристика моделі
Мінімальна автономія	Установа в повній мірі забезпечується фінансовими коштами, ресурсами та майном за рахунок державного та місцевих бюджетів. Право на ініціативу щодо можливостей одержання та використання додаткових коштів з інших джерел, значно обмежене або взагалі відсутнє.
Часткова автономія	Установа фінансується за рахунок коштів бюджетів різних рівнів (державного та місцевих) частково. Бюджетна установа має право на власну ініціативу щодо одержання та використання додаткових коштів самостійно, без додаткового погодження.
Повна автономія	Організаційна та правова підпорядкованість відсутня, фінансування діяльності може відбуватись шляхом використання власних, залучених чи запозичених коштів та використовуватись самостійно, без попереднього погодження.

* Примітка. Складено за [14, с. 100]

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зазначити, що фінансування бюджетних установ значно впливає на не лише на соціальний, але й на економічний розвиток нашої країни. Будучи

некомерційними організаціями, бюджетні установи практично не мають додаткових надходжень грошових коштів для розвитку. Видатки з державного бюджету є необхідними для існування бюджетних установ, тому ефективне функціонування таких організацій можливо тільки при чітко налагодженому фінансовому механізмі. Задля підвищення ефективності функціонування бюджетних установ, на нашу думку, доцільно:

- враховуючи зарубіжний досвід, застосовувати окремі елементи, притаманні моделі часткової автономії, що не лише дозволить бюджетним установам самостійно залучати додаткові обсяги фінансових ресурсів, але й слугуватиме мотивуючим фактором їх подальшого розвитку;
- надати бюджетним установам розміщувати тимчасово вільні кошти в комерційних банках, що стане додатковим джерелом доходів;
- раціонально і ефективно використовувати бюджетні кошти;
- відмовитися від залишкового методу фінансування;
- здійснювати фінансування бюджетних установ з урахуванням реальних потреб;
- вдосконалити нормативну на законодавчу базу в напрямку контролю за оптимальним використанням коштів, що надаються бюджетним установам;
- організувати дієвий та ефективний контроль за дотриманням бюджетного законодавства.

Список використаних джерел

1. Атамас П. Й. *Основи обліку в бюджетних установах*. – К.: Центр навчальної літератури, 2005 р. – 288 с.
2. *Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 8 липня 2010 року*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
3. *Облік у бюджетних установах: Навчальний посібник*. За. ред. д-ра екон. наук, професора В.Ф. Максимової – Одеса: ОНЕУ, ротاپринт, 2013 р. – 264 с.
4. Канева Т.В. *Бухгалтерський облік у бюджетних установах*. – К.: КНТЕУ, 2006 - 244 с.
5. Берлач А. І. *Фінансове право України: [навч. посіб. для дистанційного навчання]*. – К.: Ун-т «Україна», 2006. – 288 с.
6. *Фінансовий словник* / Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. – [2-ге вид., випр. та допов.]. – Л.: Центр Європи, 1997. – 576 с.
7. Карлін М.І., Горбач Л.М., Новосад Л.Я. *Державні фінанси у транзитивній економіці*. – К.:Кондор, 2003. – 200 с.
8. Василюк О.Д., Павлюк К.В. *Державні фінанси України: Підручник*. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 608 с.
9. Дем'янишин В. *Бюджетне фінансування та його особливості в сучасних умовах* / В. Дем'янишин // *Світ фінансів*. – 2007. – Випуск 2 (11). – С. 34–48.
10. *Економічна енциклопедія: у 3 т.* / [редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. – К.: Вид. центр «Академія», 2000. Т. 1. – 864 с.
11. Харенко М. В. *Правові основи виконання Державного бюджету України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.07* / Харенко Михайло Володимирович. – К., 2001. – 246 с.
12. Федосов В. *Бюджетний менеджмент: Підручник* / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; За заг. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2008. – 864 с.
13. Юрій С.І. *Бюджетна система. Вишкіл студії: Навч. посіб.* / Юрій С.І., Кириленко О.П. – Тернопіль: Економічна думка, 2010. – 424 с.
14. Пігуль Н. Г. *Особливості реалізації фінансового механізму бюджетних установ* / Н. Г. Пігуль, О. В. Люта // *Вісник Академії митної служби України. Сер.: Економіка*. - 2010. - № 2. - С. 94-102.

References

1. Atamas, P.Y. (2005). *Osnovy obliku v biudzhethnykh ustanovakh [Fundamentals of Accounting in Government-Financed Institutions]*. Tsentr navchalnoi literatury, 288.
2. *Biudzhethnyi kodeks Ukrainy No 2456-VI vid 8 lypnia 2010 roku [Budget Code of Ukraine of July 8, 2010 No. 2456-VI]*.: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
3. Artiukh, O.V. (2013). *Oblik u biudzhethnykh ustanovakh: navchalnyi posibnyk [Accounting in Government-Financed Institutions: Tutorial]*. ONEU, 264.
4. Kaneva, T.V. (2006). *Bukhhalterskyi oblik u biudzhethnykh ustanovakh [Accounting in Government-Financed Institutions]*. KNTEU, 244.
5. Berlach, A.I. (2006). *Finansove pravo Ukrainy [Financial Law of Ukraine]*. Universytet «Ukraina», 288.
6. Zahorodnii, A.H., Vozniuk, H.L., Smovzhenko, T.S. (1997). *Finansovy slovnyk [Financial Dictionary]*. Tsentr Yevropy, 576.
7. Karlin, M.I., Horbach, L.M., Novosad, L.Ya. (2003). *Derzhavni finansy u tranzytyvnyi ekonomitsi [Public Finances in Transitive Economy]*. Kondor, 200.
8. Vasylyk, O.D., Pavliuk, K.V. (2004). *Derzhavni finansy Ukrainy [Public Finances of Ukraine]*. Tsentr navchalnoi literatury, 608.
9. Demianyshyn, V. (2007). *Biudzhethne finansuvannia ta yoho osoblyvosti v suchasnykh umovakh [Government Funding and its Features in the Modern Conditions]*. Svit finansiv, 2 (11), 34–48.

10. Mochernyi, S.V. (2000). *Ekonomichna entsyklopediia [Economic Encyclopedia]*. Vyd. tsentr «Akademii», Issue. 1, 864.
11. Kharenko, M.V. (2001). *Pravovi osnovy vykonannia Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy [Legal Framework of Implementing State Budget of Ukraine]*. Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv, 246.
12. Fedosov, V. Oparin, V. Safonova, L. Fedosov V. (2008). *Biudzhetni menedzhment [Budget Management]*. KNEU, 864.
13. Yuri, S.I., Kyrylenko, O.P. (2010). *Biudzhetna systema [Budget System]*. Vyshkil studii. Ekonomichna dumka, 424.
14. Pihul, N.H., Liuta, O.V. (2010). *Osoblyvosti realizatsii finansovoho mekhanizmu biudzhetnykh ustanov [Specifics of Implementation of the Financial Mechanism of Government-Financed Institutions]*. Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Ser.: Ekonomika, 2, 94-102.

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Канєва Тетяна Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
e-mail: Kaneva_tatjana@ukr.net

Думікян Артур Камосєвич, аспірант

e-mail: Adumikian@gmail.com

Київський національний торговельно-економічний університет
вул. Кіото 19, м. Київ, 02156, Україна

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Канева Татьяна Владимировна, кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов
e-mail: Kaneva_tatjana@ukr.net

Думикян Артур Камоевич, аспирант

e-mail: Adumikian@gmail.com

Киевский национальный торгово-экономический университет
ул. Киото 19 г. Киев, 02156, Украина

DATA ABOUT THE AUTHORS

Kaneva Tatjana Vladimirovna, Ph.D. in Economical Science, Associate Professor of Finance

e-mail: Kaneva_tatjana@ukr.net

Dumikian Arthur Kamoyevych, post-graduate student

e-mail: Adumikian@gmail.com

Kyiv National University of Trade and Economics
19, st. Kyoto, Kyiv, 02156, Ukraine

Рецензент: Тарасюк Михайло Вікторович, доктор економічних наук, професор кафедри фінансів
Київського національного торговельно економічного університету.

УДК 336.14:336.2 (477)

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ НАДХОДЖЕНЬ

Козій Т.В.

Стаття присвячена актуальній проблемі наповнення доходної частини державного бюджету, яка завжди була і є однією з найважливіших проблем.

Методологічною основою дослідження виступають нормативно-законодавчі акти України, аналіз наукових публікацій і статистичних матеріалів.

Методами дослідження виступає: системний підхід, статистичні спостереження і порівняння.

Результати дослідження показали, що лише при правильному здійсненню бюджетного процесу забезпечується економічна і соціальна стабільність та належний життєвий рівень доходів населення.

Ключові слова: державний бюджет, державні видатки, державні доходи, бюджетний дефіцит, податкові надходження, неподаткові надходження, регулювання, збалансування.

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ БЮДЖЕТНЫХ ПОСТУПЛЕНИЙ

Козий Т.В.

Статья посвящена актуальной проблеме наполнения доходной части государственного бюджета, которая всегда была и остается одной из важнейших проблем.

Методологической основой исследования выступают нормативно-законодательные акты Украины, анализ научных публикаций и статистических материалов.

Методами исследования выступает: системный подход, статистические наблюдения и сравнения.

Результаты исследования показали, что только при правильном осуществлению бюджетного процесса обеспечивается экономическая и социальная стабильность и надлежащий жизненный уровень доходов населения.

Ключевые слова: *государственный бюджет, государственные расходы, государственные доходы, бюджетный дефицит, налоговые поступления, неналоговые поступления, регулирования, сбалансирование.*

PROBLEMS OF FORMATION REVENUE

Koziy T.V.

The article devoted to the issue of filling the revenue of the state budget, which has been and is one of the most important problems.

The methodological basis of research is normative and legislative acts of Ukraine, analysis of scientific publications and statistical data.

Methods of research supports: a systematic approach, statistical observation and comparison.

The results showed that only with proper implementation of the budgetary process provided economic and social stability and adequate standard of living income.

Keywords: *state budget, government spending, government revenues, the budget deficit, tax revenues, non-tax revenues, regulation, balance.*

Актуальність теми. Доходи державного бюджету є базою фінансової діяльності держави. Їх склад і форми мобілізації залежать від системи господарювання, і від економічних завдань, які вирішує суспільство в певний час. Загалом, завдяки доходам державного бюджету відбувається соціально-економічний розвиток країни як на регіональному, так і на загальнодержавному рівнях, а також здійснюється забезпечення населення фінансовою підтримкою. Основою виконання бюджетом своїх завдань і функцій є збалансування доходів і витрат держави. Оскільки державний бюджет впливає на процеси розвитку як соціальної так і економічної сфер діяльності держави, то вельми актуальним є вивчення саме джерел формування доходів державного бюджету України, проведення їх оцінки, виявлення шляхів їх збільшення і раціонального використання.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей формування доходів Державного бюджету України в кризових умовах і можливих джерел їх збільшення.

Ступінь дослідження. Аналіз наукових робіт по формуванню доходів державного бюджету в теоретичному аспекті зробили різні вчені. Серед основних дослідників слід виділити таких як В.Д.Базилевич, О.Г.Біла, А.О.Епіфанов, І.І.Дьяконова, Ю.В.Пасічник, В.М.Федосов, Юрій С.І. і інші. Однак ця проблема і сьогодні залишається актуальною і потребує подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Державний бюджет України є самостійною економічною категорією, яка об'єднує в собі фінансові відносини, що виникають при формуванні централізованого грошового фонду для забезпечення витрат на загальнодержавні потреби.

Державний бюджет характеризує рівень економічного розвитку країни, і завдяки правильному здійсненню бюджетного процесу забезпечується економічна і соціальна стабільність та належний життєвий рівень доходів населення. На сьогоднішній день наша країна опинилась перед складними проблемами: спад виробництва, низька конкурентоспроможність, інфляція, різке падіння купівельної спроможності, постійне збільшення затрат, стрімке зростання прихованого безробіття, погіршення структури споживання. Найбільш гострою проблемою бюджету, яка призвела до розвитку кризових явищ та дестабілізувала загальноекономічну ситуацію, є проблема незбалансованості бюджетних ресурсів та бюджетних зобов'язань [1, с. 1-6].

Негативним фактором також виступає те, що при формуванні видаткової частини бюджету (особливо за умови частих змін уряду) дуже часто приймаються рішення, які вимагають відповідних джерел фінансування. При цьому виникає додатковий тиск на дохідну частину бюджету що призводить до того, що уряд змушений вести пошуки нових, у тому числі неподаткових джерел, залучати внутрішні та зовнішні позики для фінансування бюджетного дефіциту.

Розглянувши складові доходів державного бюджету України за 2012-2015 роки можна побачити, що найбільшу частку в протягом досліджуваного періоду в доходах бюджету склали податкові надходження 75-80%. Це говорить про те, що вони мають найбільший вплив на формування доходів державного бюджету Крім того, їх динаміка була досить нестабільною протягом досліджуваного періоду. У 2014 році був своєрідним піком для доходів бюджету (78,5%) у порівнянні з попередніми досліджуваними роками (табл.1) [3].

Неподаткові надходження, то вони найбільшого свого значення досягли у 2015 році і становили 119960,3 млн.грн (23,7%). Однак у 2015 році як податкові так і неподаткові надходження зазнали найбільшого свого зростання і склали 409417,5 млн. грн. та 119960,3 млн.грн відповідно, що є дещо незвичним явищем під час кризи.

Врегулювання податкових надходжень - це досить глобальна і копітка справа. Тому менш значущі чинники впливу на формування доходів, а саме: цільові фонди і доходи від операцій з капіталом можуть врегулювати надходження в бюджет держави, а також поліпшити соціально-економічний її стан.

Як відомо, на стан доходів Державного бюджету сучасності певним чином впливає зміна обсягів ВВП, військові дії на Сході України і втрата територій від анексії. Таким чином, необхідно знайти ефективні шляхи вдосконалення по формуванню доходів бюджету. Отже, дослідивши стан державного бюджету України

можна сказати, що тільки за умови активізації реального сектора економіки і створення в країні новоствореної вартості буде забезпечено зростання податкових надходжень до державного бюджету.

Таблиця 1. Склад і структура доходів державного бюджету України за 2012-2015 роки

Значення	Склад, млн..грн.				Структура,%			
	2012	2013	2014	2015	2012	2013	2014	2015
Податкові надходження	274715,2	262777,1	280178,3	409417,5	79,3	77,4	78,5	75,9
Неподаткові надходження	68287,6	72853,2	68355,2	119960,3	19,7	21,5	19,1	23,7
Доходи від операцій з капіталом	1231,4	255,4	888,1	171,4	0,3	0,1	0,2	0,0
Цільові фонди	254,6	202,7	161,7	155,0	0,1	0,1	0,1	0,0
Інші надходження	344711,4	337617,6	354966,2	531504,6	100	100	100	100

Якщо ж розглянути розрекламований проект Держбюджету на 2017 рік, можна констатувати, що відповідальність за нього планують передати максимально на низ. Серед шляхів «збалансування» державного бюджету пропонується передати на фінансове забезпечення оплати комунальних послуг медичних установ і загальноосвітніх навчальних закладів, а також зміст адміністративно-технічного персоналу шкіл - на місцеві бюджети (понад 16,5 млрд. грн.), а також спеціалізовані медичні установи - без відповідного фінансування.

Проект державного бюджету на 2017 рік не враховує структурні зміни в розподілі фінансових потоків через зміни податкового та бюджетного законодавства. Також передбачається зростання попиту на український експорт (на 4% щорічно), але в 2016 році (як і в 2017 році за прогнозами експертів) відбувається падіння світового попиту та цін на вітчизняну сировину продукцію, яка є основою експорту. Це призведе до посилення негативного тиску на обмінний курс гривні.

Прогноз доходів бюджету не передбачає здійснення заходів щодо детінізації. Загальна недооцінка надходжень доходів зведеного бюджету перевищує 88,6 млрд. грн. (3,43% від ВВП). Фактично, урядом не передбачено жодного реального кроку в напрямку детінізації та деофшорізації економіки України.

Проект Держбюджету на 2017 рік складено на законодавчій основі, що передбачає суттєві зміни в податковому законодавстві, Бюджетному кодексі України та соціальних законів, які спрямовані на скорочення соціальних зобов'язань держави перед громадянами, і перекладанням фінансового тягаря на місцеві бюджети.

Передбачено у 2017 році врахувати в доходах і витратах бюджету:

1) 10,5 млрд. грн. конфіскованих коштів та коштів від реалізації конфіскованого майна, отриманих від корупційних злочинів (у 2016 році за станом на 1 вересня фактично отримано лише 148,7 тис. грн. при річному плані отримати 7,7 млрд. грн.);

2) збільшення ставок акцизного податку: на цигарки: до 15%; на алкогольні напої +20%; єдина ставка на дизельне паливо: +30,5 Євро ;

3) індексації ставок оподаткування, визначених в абсолютних значеннях (тютюн, алкоголь, екологічний податок, рентна плата, ліс, вода).

4) заходів по збільшенню надходжень Єдиного соціального внеску, рентної плати, за транзит аміаку в 2 рази та рентної плати за радіочастотний ресурс;

5) оподаткуванні послуг, що надають морські (річкові) порти.

6) оподаткуванні пенсій, що перевищують 10 розмірів відповідного прожиткового мінімум (10*1 247 = 12 470 грн.) та 15% обмеження трудових пенсій для працюючих пенсіонерів;

7) скороченні на 2017 рік державного замовлення на 50% в сфері освіти (окрім військових і медичних спеціальностей);

8) об'єднанні та скороченні надання державних соціальних допомог (зокрема, допомоги на дітей одиноким матерям шляхом її об'єднання з тимчасовою допомогою на дітей, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, та допомогою малозабезпеченим сім'ям (торкнеться щонайменше 415 тис. осіб);

9) Бюджетне відшкодування ПДВ грошовими коштами складе не менше 96,0 млрд. грн., що на 5 млрд. грн. або на 5,5% більше ніж в держбюджеті на 2016 рік. Також, сума бюджетного відшкодування ПДВ не відображається (прихована) у додатку до закону про бюджет разом із надходженнями від ПДВ із вироблених в Україні товарів і послуг. Цим порушується два принципи бюджетної системи України: принцип «повноти» і принцип «публічності та прозорості».

Збільшення видатків на обслуговування боргу на 12,3 млрд. грн. або на 12,4% більше за показник бюджету 2016 року – до 111,3 млрд. грн. свідчить про неефективну «реструктуризацію». Обслуговування боргу складає майже 15,7% всіх доходів державного бюджету на 2016 рік та перевищують на 4,1% так звану «зону комфорту – нижче 10%» у загальних видатках державного бюджету. Загальна сума видатків на виконання боргових зобов'язань (без погашення основної заборгованості – тіла кредитів) складає 122,2 млрд. грн. або 4,7% до ВВП – що співставно із видатками на весь «силовий» блок (армія, розвідка, СБУ, МВД та інші).

Радикальне зменшення в 2015 році ставки Єдиного соціального внеску (ЄСВ) до 22% призвело до різкого збільшення прямих видатків бюджету у 2016 році (+74%), а в 2017 році досягло рівня 161,5 млрд. грн (+11%) на трансферт Пенсійному фонду. Доцільно було б розглянути поетапне зниження ставки. Фактично, планується, що 56% видатків Пенсійного фонду здійснюється із державного бюджету (поступово втрачається суть і логіка існування «позабюджетного» Пенсійного фонду).

Проведена фінансова децентралізація кардинально не змінює ситуацію із розподілом фінансових ресурсів між рівнями бюджетів. Питома вага у зведеному бюджеті як власних і закріплених доходів місцевих бюджетів так і їх видатків у 2017 році менші за показники 2014 року.

Крім того, на «плечі» місцевих бюджетів перекладається обов'язок оплачувати за власний рахунок комунальні послуги та енергоносії для медичних закладів та закладів загальноосвітньої освіти (потребуватиме щонайменше 16,5 млрд. грн.). Для компенсації «фінансового тягаря» планується передбачити збільшити додаткову дотацію обласним і районним бюджетам в обсязі 14,9 млрд. грн. (в 163 рази). При цьому бюджети об'єднаних громад будуть вимушені звертатися по допомогу до обласних бюджетів.

Відсутні цифри щодо граничних обсягів капіталізації Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та комерційних банків. Передбачено збільшення соціальних стандартів: в травні на 5,2% та в грудні додатково на 4,6%. За заявою уряду – для компенсації очікуваної споживчої інфляції +2%. Але це не є індексацією (автоматичний перерахунок на рівень інфляції).

Таке підвищення стандартів покриває не більше 47%-50% прожиткового мінімуму по методології.

Збільшення категорійності посадових окладів медичних працівників та освітян (+2 розряди по Єдиній тарифній сітці) створює міжгалузеву диспропорцію в оплаті праці, наприклад із працівниками галузі культури, бібліотекарями і т. д.

Слід відмітити також, що в середньому збільшення зарплатні освітян і медиків відбудеться на 30%, у той час як у суддів на 69-80%.

Бюджети Пенсійного фонду України й інших соціальних фондів не будуть затверджуватися Верховною Радою України.

Утвердження України як високорозвиненої, соціальної за своєю сутністю демократичної, правової держави, її інтегрування у світовий економічний простір потребує нових концептуальних підходів до напрямів та механізмів реалізації бюджетної політики.

Бюджетна політика в Україні постійно перебуває в центрі уваги суспільства, що зумовлено як її місцем серед основних інструментів економічної політики, так і гострою критикою, якій вона регулярно піддається з боку органів влади, громадських і міжнародних організацій, засобів масової інформації. І це не дивно, оскільки саме в бюджетній політиці найбільш яскраво проявляються та найбільш жорстко конфліктують інтереси різних суспільних груп населення.

Висновки. За своїм призначенням і змістом механізм формування доходів бюджету як такий в умовах ринкових відносин покликаний стимулювати розвиток і удосконалення виробництва, ефективності, бережливості підприємств, сприяти якнайшвидшому впровадженню нових технологій, реалізації задумів та ініціатив юридичних і фізичних осіб. Він має забезпечувати врегулювання фінансових інтересів держави, регіонів, підприємств і кожного громадянина, одночасно бути простим у виконанні, логічно обґрунтованим, ефективним, прогресивним, конкретним і стабільним, з метою гарантування виконання податкових зобов'язань стабільного приросту доходів бюджету і розширеного відтворення бюджетних коштів.

Але прийнятий новий проект бюджету показує, що уряд знову планує вирішувати всі проблеми за рахунок громадян України. А це фактична відмова від індексації доходів населення при продовженні оподаткування пенсій та підвищенні пенсійного віку, розпродаж за безцінь української землі і залишків державної власності, перекидання на місцеві бюджети утримання освітніх і медичних закладів, збільшення тиску на малий і середній бізнес і жодного реального кроку в напрямку детінізації та деофшоризації економіки.

Список використаної літератури

1. Бачо Р.Й. Стан формування доходної частини бюджету України в сучасних кризових умовах / Р.Й. Бачо, Е.Й. Иллар, Є.Й. Бачо // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. – 6 с.
2. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за січень – вересень 2015 р. / В.В. Зубенко, І.В. Самчинська, А.Ю. Рудик та ін. – К., 2015. – 72 с.
3. Статистичний збірник: Бюджет України 2014. – К., 2015. – 307 с.
4. Фінансовий портал «Мінфин»: «Валовий внутрішній продукт України» [Електронний ресурс]. – Режим до ступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>

References

1. Bacho R.Y., Illar E.Y., Bacho E.Y. Stan formuvannya dohodnoi chastini byudzhetu Ukraini v suchasnich krizovich umovach // Naukoviy visnik Uzhgorodskogo univrsitetu. – 2014. – 6 s.
2. V.V. Zubenko, I.V. Samchinska, A.Yu. Rudik ta in. Byudzhetniy monltoring: Analiz vikonannya byudzhetu za slchen – veresen 2015 r. – K., 2015. – 72 s.
3. Statistichniy zbirk: Byudzhnet Ukraini 2014. – K., 2015. – 307 s.
4. Finansoviy portal «Minfin»: «Valoviy vnutrishniy produkt Ukraini»: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>

ДАНИ ПРО АВТОРА

Козій Тетяна Вячеславівна, старший викладач кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
1прв.Трубіжний,23, м.Переяслав-Хмельницький, Київська обл.,Україна
e-mail: Koziy_TV@mail.ru

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Козий Татьяна Вячеславовна, старший преподаватель кафедры финансов, денежного обращения и кредита ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»
1пер.Трубежный, 23; г. Переяслав-Хмельницкий; Киевская обл.; Украина
e-mail: Koziy_TV@mail.ru

DATA ABOUT THE AUTHOR

Koziy Tatyana Vyacheslavovna, senior lecturer of the Department of finance, money circulation and credit Shee «Pereyaslav-Khmelnitsky GPU behalf of Gregory Skovoroda»
prv.Trubizne,23, Pereyaslav-Khmelnitsky, Ukraine
e-mail: Koziy_TV@mail.ru

УДК 336.4.

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЕКТІВ І ПРОГРАМ В БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ

Куліченко В.О.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти фінансового забезпечення інноваційних проектів і програм в бюджетній сфері.

Мета роботи полягає у дослідженні джерел фінансування інноваційних проектів і програм, що реалізуються в бюджетній сфері в Україні, їх видів, переваг та недоліків, а також аналіз їх структури на прикладі «Проекту модернізації державних фінансів».

Методи та методологія дослідження. Методологічну і теоретичну основу дослідження становлять праці зарубіжних і вітчизняних учених. У роботі застосовано низку наукових методів, у тому числі – методи аналізу та синтезу, узагальнення та порівняння.

Результати роботи. У статті проведено комплексне дослідження та порівняльна характеристика джерел фінансування інноваційних проектів і програм в бюджетній сфері в Україні. Визначено переваги і недоліки зазначених видів джерел фінансування. Проведено аналіз джерел фінансування «Проекту модернізації державних фінансів».

Галузь застосування результатів. Бюджетна політика. Бюджетний менеджмент. Система управління державними фінансами. Інноваційна політика.

Висновки. Джерела фінансування інноваційних проектів та програм поділяють на чотири основні групи: бюджетні, інвестиційні, кредитні та грантові, кожне з яких мають свої переваги, і свої недоліки. В українській практиці, фінансування інноваційних проектів і програм найчастіше відбувається на умовах співфінансування (за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів та кредитів міжнародних фінансових організацій, та/або отримання грантів). Однак, все ж таки, за сучасних умов розвитку економіки, кредитні джерела стали основним джерелом фінансування інноваційних проектів та програм в бюджетній сфері. Вибір та раціоналізація джерел фінансування мають значний вплив на успіх реалізації проектів та програм та залежить від багатьох факторів. А тому вибір того чи іншого джерела фінансування в залежності від життєвого циклу інноваційного проекту та рівня соціально-економічного розвитку держави є перспективою подальших досліджень.

Ключові слова: джерела фінансового забезпечення, інноваційні проекти, інноваційні програми, система управління державними фінансами, бюджетні джерела фінансування, кредитні джерела фінансування, інвестиційні джерела фінансування, грантові джерела фінансування.

ИСТОЧНИКИ ФИНАНСИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ И ПРОГРАММ В БЮДЖЕТНОЙ СФЕРЕ

Куличенко В.О.

Предмет исследования. Предметом исследования являются теоретические и прикладные аспекты финансового обеспечения инновационных проектов и программ в бюджетной сфере.

Цель работы заключается в исследовании источников финансирования инновационных проектов и программ, реализуемых в бюджетной сфере в Украине, их видов, преимуществ и недостатков, а также анализ их структуры на примере «Проекта модернизации государственных финансов».

Методы и методология исследования. Методологическую и теоретическую основу исследования составляют работы зарубежных и отечественных ученых. В процессе исследования был применен ряд научных методов, в том числе - методы анализа и синтеза, обобщения и сравнения.

Результаты работы. В статье проведено комплексное исследование и сравнительная характеристика источников финансирования инновационных проектов и программ в бюджетной сфере в Украине. Определены преимущества и недостатки указанных видов источников финансирования. Проведен анализ источников финансирования «Проекта модернизации государственных финансов».

Область применения результатов. Бюджетная политика. Бюджетный менеджмент. Система управления государственными финансами. Инновационная политика.

Висновки. *Источники финансирования инновационных проектов и программ разделяют на четыре основные группы: бюджетные, инвестиционные, кредитные и грантовые, каждый из которых имеют свои преимущества, и свои недостатки. В украинской практике, финансирование инновационных проектов и программ чаще всего происходит на условиях софинансирования (за счет средств государственного или местных бюджетов, а также кредитов международных финансовых организаций и/или получения грантов). Однако, все же, в современных условиях развития экономики, кредитные источники стали основным источником финансирования инновационных проектов и программ в бюджетной сфере. Выбор и рационализация источников финансирования оказывают значительное влияние на успех реализации проектов и программ, и зависит от многих факторов. Поэтому выбор того или иного источника финансирования в зависимости от жизненного цикла инновационного проекта и уровня социально-экономического развития государства является перспективой дальнейших исследований.*

Ключевые слова: *источники финансового обеспечения, инновационные проекты, инновационные программы, система управления государственными финансами, бюджетные источники финансирования, кредитные источники финансирования, инвестиционные источники финансирования, грантовые источники финансирования.*

SOURCES OF FUNDING FOR INNOVATIVE PROJECTS AND PROGRAMS IN THE BUDGETARY SPHERE

Kulichenko V.O.

The subject of research is the theoretical and practical issues of financial support for innovative projects and programs in the budgetary sphere.

The article purpose is to investigate the sources of funding for innovative projects and programs implemented in the budgetary sphere in Ukraine, their types, advantages and disadvantages, as well as their structure analysis by the example of «Public Finance Modernization Project.»

Research methods. Methodological and theoretical basis of the research consists of the works of foreign and national scholars. It is used methods of analysis and synthesis, methods of generalization and comparison.

Results of the work. Complex research and comparative description of the sources of financing for innovative projects and programs in the budgetary sphere in Ukraine are conducted in the article. The advantages and disadvantages of certain types of funding sources are identified. The sources of funding for «Public Finance Modernization Project» are analyzed.

Scope of results. Fiscal policy. Budget management. Public financial management system. Innovation policy.

Conclusions. Sources of funding for innovative projects and programs are divided into four main groups: budgetary sources of funding, credit financing, investment sources of funding, grant funding, having their advantages and disadvantages. In the Ukrainian practice, funding for innovative projects and programs most often occurs on co-financing-terms (from the state or local budgets, as well as loans from international financial institutions and/or grants). But, nevertheless, in the present conditions of economic development, financing has become a major source of funding for innovative projects and programs in the budgetary sphere. The selection and rationalization of sources of funding have a significant impact on the success of projects and programs, and depends on many factors. Therefore, the selection of one or another source of funding, depending on the innovative project life cycle and the level of socio-economic development of the state is the prospect of further research.

Keywords: sources of funding, innovative projects, innovative programs, public financial management system, budgetary sources of funding, credit financing, investment sources of funding, grant funding.

Постановка проблеми. Інноваційні проекти і програми є практичною основою для здійснення економічних реформ в країні, адже їх реалізація дозволяє залучити значні обсяги фінансових ресурсів, а також використовувати інструменти планування, контролю та координації робіт усіх учасників проекту. Як показує досвід реалізації таких проектів і програм в Україні, в сучасних умовах обмеженості фінансових ресурсів пошук та раціоналізація джерел фінансування інноваційних проектів і програм, а також підвищення ефективності використання фінансових важелів є одним із вирішальних моментів їх підготовки та успішної реалізації.

Ступінь дослідження проблеми. Дослідженню теоретичних та практичних засад фінансового забезпечення інноваційних проектів і програм присвячені праці таких відомих зарубіжних вчених: В. Зомбарта, Д. Мессі, Р. Мюллера, Б. Санто, І. Фішера, Й. Шумпетера, Ф. Котлера, М. Кондратьєва, С. Д. Ільєнкової, Ю. Морозова. Значний внесок у дослідження вказаних вище питань зробили вітчизняні науковці: І.Я. Чугунов [17], І.В. Запатріна [8], Л.В. Лисяк [11], І.Г. Ткачук [2], О.С. Власюк [5], В.А. Рач [14] та ін.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Водночас, незважаючи на значні досягнення в теорії і практиці інноваційної діяльності, переважна більшість досліджень присвячена дослідженню фінансового забезпечення проектів і програм окремих галузей, таких як охорона здоров'я, освіта, культура, державне управління та ін., національних проектів, а також програм розвитку. Разом з тим, залишається необхідним комплексне дослідження фінансового забезпечення інноваційних проектів і програм в бюджетній сфері у розрізі джерел їх фінансування, що становить вагоме підґрунтя для обґрунтування принципів та підходів щодо вибору джерел фінансових ресурсів та оптимізації структури фінансування інноваційних проектів та програм, а також оцінки ефективності їх реалізації.

Метою статті є дослідження джерел фінансування інноваційних проектів і програм, що реалізуються в бюджетній сфері в Україні, їх видів, переваг та недоліків, а також аналіз їх структури на прикладі «Проекту модернізації державних фінансів».

Виклад основного матеріалу дослідження. В теорії проектного аналізу інноваційні проекти прийнято виділяти серед інших видів проектів (інвестиційні, дослідження і розвитку, освітні, комбіновані) як такі, в яких головна мета полягає в розробці й застосуванні нових технологій, ноу-хау та інших нововведень, що забезпечують розвиток систем [16, 4, с.20].

Сьогодні ж інновації є основою будь-якого проекту. Це пов'язано із переходом суспільства від індустріальної до постіндустріальної стадії розвитку, економічною основою якої є знання та інформація. В.А. Рач, О.В. Россошанська, О.М. Медведєва стверджують, що «в епоху економіки знань кожен проект повинен впроваджувати певну новацію, отже, за своєю суттю є інноваційним» [14, с. 25].

Державні програми, спрямовані на інвестиції в людський і соціальний капітал в країнах, що не належать до розвинених, мають обмежений потенціал через недостатнє фінансування [10, с. 258]. Така ж ситуація характерна і для інноваційних проектів і програм в бюджетній сфері: відсутність систематизації використання ресурсів, їх обмеженість, недостатнє фінансування та неефективне використання бюджетних коштів гальмують швидке та ефективне впровадження інновацій в бюджетну сферу.

Джерела фінансування інноваційних проектів та програм у бюджетній сфері – ресурси всіх економічних агентів, які можуть бути спрямовані на забезпечення реалізації таких проектів і програм, зокрема, фінансові ресурси місцевих та центральних органів влади, приватних суб'єктів господарювання, іноземних держав та міжнародних організацій.

До основних джерел фінансування інноваційних проектів і програм в бюджетній сфері належать:

Бюджетні джерела – кошти державного та місцевих бюджетів, що спрямовуються на фінансування реалізації інноваційних проектів і програм і, при цьому, не тягнуть за собою боргових зобов'язань. Необхідно зазначити, що для інноваційних проектів та програм, що реалізуються на рівні громади, міста чи регіону бюджетні джерела можуть формуватись за рахунок внутрішніх та зовнішніх ресурсів. Так, надходження від податків та зборів, продажу та оренди об'єктів комунальної власності належать до бюджетних ресурсів внутрішнього походження. До бюджетних надходжень зовнішнього характеру можуть бути віднесені цільові субвенції з державного чи обласного бюджетів, у т. ч. в рамках виконання державних або регіональних цільових програм, інвестиційних проектів (програм), а також угод регіонального розвитку. Фінансування інноваційної діяльності за рахунок бюджетних коштів здійснюється відповідно до цілей і пріоритетів державної інноваційної політики. Значну роль у спрямуванні бюджетних коштів на розвиток тих чи інших сфер суспільного життя відіграє бюджетна політика. Слід погодитися з Л.В. Лисяк, яка вважає, що при визначенні пріоритетних напрямів бюджетної політики варто зважати на стратегічні орієнтири державної політики – створення економічних умов для інноваційного розвитку [11, с. 228].

Інвестиційні джерела – ресурси, залучені до економіки з метою фінансування інноваційних проектів і програм, в результаті реалізації яких досягається певний економічний та соціальний ефект. Такі проекти і програми, як правило, передбачають створення нових активів. Відповідно, передбачається інвестування коштів в проекти, які б одночасно забезпечували підвищення рівня соціально-економічного розвитку (підвищували б матеріальний добробут населення, забезпечували б розвиток матеріально-технічної бази соціальної сфери та ін.) та прибуток для економічних агентів. Інвестиційні джерела можуть перебувати як у приватній власності, так і повністю або частково знаходитись у комунальній власності. У світовій практиці вироблено багато механізмів розподілу витрат і ризиків реалізації проектів між публічним і приватним сектором, зокрема державно-приватне партнерство, податкові стимули для приватного сектору, концесія, місцеві гарантії тощо [7, с.14-15]. Особливістю інвестицій як джерела фінансування інноваційних проектів та програм є те, що вони спрямовуються на реалізацію певного проекту безпосередньо, а не через державний чи місцевий бюджети.

Кредитні джерела – ресурси, що залучаються державними чи місцевими органами влади для фінансування інноваційних проектів і програм на умовах цілеспрямованості, строковості, платності, забезпеченості та поворотності. При цьому залучені кредитні кошти можуть спрямовуватись безпосередньо до державного чи місцевих бюджетів, на рахунки комунальних підприємств, які самостійно розпоряджаються ними, здійснюють обслуговування та погашення боргу, а також на рахунки приватних суб'єктів господарювання (при цьому з метою забезпечення надійності повернення кредитів можуть надаватися державні чи місцеві гарантії).

Грантові джерела – ресурси, що надаються на фінансування реалізації інноваційних проектів і програм у формі міжнародної технічної допомоги, грантів міжнародних донорських організацій, благодійних внесків та пожертв, а також в рамках проектів корпоративної соціальної відповідальності. Як показує досвід економічно розвинених країн, грантові кошти становлять невелику частку фінансування інноваційних проектів та програм. Натомість в Україні, де доступ до інших джерел фінансування є вкрай обмеженим, саме грантові джерела у формі міжнародної технічної допомоги часто мають вирішальне значення для фінансування різноманітних проектів та програм, особливо інноваційних [7, с.15]. Гранти міжнародних донорських організацій зіграли важливу роль у трансформації економіки країн Центральної та Східної Європи, зокрема в Польщі, Словаччині, Східній Німеччині та інших країнах цього регіону.

Кожне з вищенаведених джерел фінансування має певні переваги і недоліки (табл.1).

Таблиця 1. Порівняльна характеристика джерел фінансування інноваційних проектів і програм в бюджетній сфері

Джерела фінансування	Переваги	Недоліки
Бюджетні	– простота та швидкість залучення; – повне збереження управління в руках держави (міста, регіону).	– обмеженість власних фінансових ресурсів; – залежність від бюрократичних державних інстанцій; – залежність від політичних пріоритетів; – збільшення тиску на державний / місцевий бюджети.
	– скорочення тиску на державний/ місцевий бюджет; – використання досвіду та професіоналізму приватного сектору;	– створення фінансових зобов'язань держави на довгострокову перспективу; – високий ризик значних витрат держави у випадку розірвання договору про ДПП;
Інвестиційні	– розподіл ризиків між державним та приватним сектором; – збереження державного контролю над створеними активами.	– відсутність достатнього досвіду реалізації проектів із залученням інвестиційних джерел; – відсутність фахівців високого рівня, зокрема, зі сторони державного партнера; – тривалість строків реалізації проектів; – високі витрати на етапі підготовки проекту; – відсутність дієвих механізмів відстеження реалізації проектів; – можливий високий рівень корупції.
Кредитні	– можливість отримати значні за обсягами фінансові ресурси; – тривалий термін кредиту; – наявність пільгового періоду, що дозволяє відкласти боргове навантаження на бюджет; – можливість додаткового використання різноманітних стимулів у формі грантів або технічної допомоги за умови відповідності позичальника певним вимогам; – застосування фіксованих процентних ставок.	– збільшення боргового навантаження на місцевий бюджет; – необхідність надання гарантій (на платній основі); – організаційні складнощі із залученням та оформленням кредиту; – висока вартість залучення таких ресурсів; – у деяких випадках необхідним є співфінансування проекту за рахунок коштів позичальника або залучення інших кредиторів чи спонсорів.
Грантові	– значна сума коштів на тривалий період часу; – отримання грантів на безповоротній основі; – не призводять до збільшення боргового навантаження на бюджет; надають можливість місцевим громадам напряму, без посередництва центрального уряду, реалізувати важливі для міста інноваційні проекти і програми; – виступають дисциплінуючим чинником для грантоотримувача.	– необхідне співфінансування грантових проектів з відповідних бюджетів, що може призводити до зменшення обсягів фінансування інших важливих проектів і програм; – великий обсяг попередніх інвестицій від державних чи місцевих органів влади щодо розвитку інституційної спроможності грантоотримувачів, підготовки проектних пропозицій, налагодження ефективної системи врядування; – брак досвіду та знань, необхідних для підготовки проектних заявок, а також здійснення подальшого проектного менеджменту; – обмеженість напрямків, за якими можна отримати грант, так як у кожного грантодавця є свої обмежені пріоритети, які, можуть змінюватися; – тривалий процес прийняття рішення щодо надання гранту; – поетапне надання грантових коштів; – висока імовірність лобювання інтересів окремих осіб при участі в конкурсі на отримання грантів.

Складено автором на основі [1, 3, 6, 7, 12, 15].

Саме тому реалізація будь-якого проекту чи програми, у тому числі інноваційних, передбачає обґрунтування стратегії фінансування, аналіз альтернативних методів і джерел фінансування, ретельну розробку схеми фінансування [9, с.71].

Таким чином, всі види джерел фінансування інноваційних проектів і програм мають і свої переваги, і свої недоліки. А отже, у сучасних умовах розвитку економіки важливе значення має вибір оптимальної структури джерел фінансового забезпечення інноваційних проектів і програм, що зможе забезпечити достатній обсяг ресурсів та зниження ризику не реалізації проекту (програми).

В українській практиці фінансування інноваційних проектів і програм, кошти для їх реалізації залучають відразу з декількох джерел. Найчастіше – це кошти, отримані від Міжнародних організацій у вигляді позики чи гранту та кошти Державного чи місцевих бюджетів на умовах співфінансування. За такою схемою фінансування, протягом 2008-2014рр., Міністерство фінансів України реалізувало «Проект модернізації державних фінансів» (далі – Проект), метою якого було – забезпечити зміцнення управління державними фінансами шляхом поліпшення функціональної ефективності та прозорості. Проект було зосереджено на вдосконаленні управління державними коштами та бюджетним процесом, внутрішнього аудиту та підзвітності суспільству з метою підвищення ефективності функціональних процесів, рівня прозорості та удосконалення операцій як між державними організаціями, так і між державними установами та громадянами, яких ці установи обслуговують.

Значний вплив на терміни та послідовність реалізації Проекту мали ряд об'єктивних причин, зокрема: часта зміна Керівника Проекту (8 керівників за 5 років), довготривалий процес закупівель за основною Частиною 2 Проекту (від 12 до 16 місяців).

Хоча, зважаючи на складну економічну ситуацію, яка склалася в Україні, та необхідність скорочення державних витрат, Міністерство фінансів України (далі – МФУ) ініціювало скасування частини позики та закриття Проекту, реалізація Проекту сприяла зміцненню інституційної спроможності МФУ, Державної казначейської служби України та Державної фінансової інспекції України у здійсненні реформ системи управління державними фінансами шляхом покращення процедур управління державними фінансами.

Підготовка Проекту відбувалася за рахунок Грантів Уряду Японії (Лист-угода №TF090722 від 11 лютого 2005 року на суму 673,5 тис. дол. США) і Уряду Нідерландів (Лист-угода №TF090722 від 21 вересня 2007 року на суму 177 056 євро) та охоплювала важливі заходи щодо розроблення Проекту, включаючи функціональний аналіз МФУ, ідентифікацію необхідних змін із удосконалення національної системи для здійснення реформ у сфері управління державними фінансами, включаючи системний дизайн і технічні специфікації.

За період реалізації Проекту було використано коштів позики – 3 770 582,45 дол. США та загального фонду – 23 411,35 грн. (співфінансування).

Вибірка коштів позики по роках наведена в таблиці 2.

Таблиця 2. Використання коштів позики Міжнародного банку реконструкції та розвитку на фінансування заходів за Проектом по роках [13]

Рік	Сума вибірки, долари США
2008	265 000,00
2009	-
2010	1 031 550,00
2011	1 295 370,00
2012	955 000,00
2013	166 250,00
2014	230 000,00
2015 (до кінцевої дати подання заявок 30.04.2015)	- 172 587,55
Всього	3 770 582,45

Фактичні витрати коштів загального фонду Державного бюджету України (співфінансування) наведено в таблиці 3.

Таблиця 3. Фактичні витрати коштів загального фонду Державного бюджету України (співфінансування) [13]

Напрями використання	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Частина III. Управління Проектом								
Співфінансування контрактів з консультантами ГПАУЗ	0	21237,55		0	0	0	0	0
Операційні витрати	0	547,33	366,37	0	500,44	759,66	0	0
ВСЬОГО	0	21784,88	366,37	0	500,4	759,66	0	0
За період реалізації								23411,35

Аналіз джерел фінансування «Проекту модернізації державних фінансів» показав наступну структуру джерел фінансування:

- на етапі підготовки проекту – грантові джерела;
- на етапі реалізації проекту – кредитні та бюджетні джерела (рис.1).

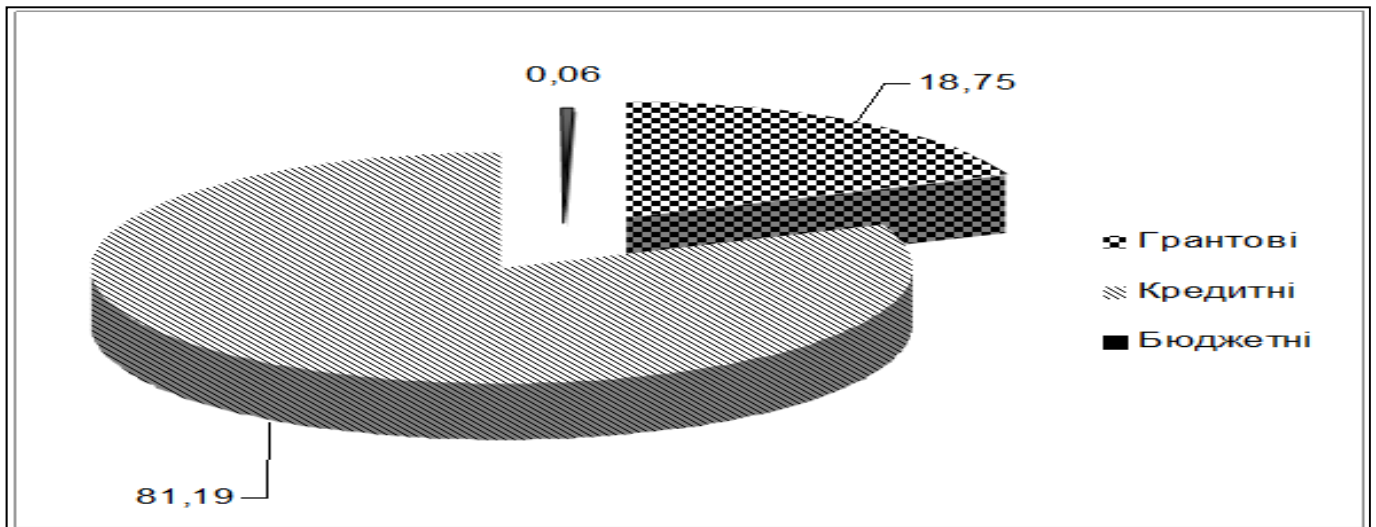

Рисунок 1. Структура джерел фінансування «Проекту модернізації державних фінансів», %*
 *складено автором за даними [13]

Серед джерел фінансування Проекту велика питома вага належить саме кредитним, а саме - позиції Міжнародного банку реконструкції та розвитку. На їх частку припадає 81,19% загального обсягу фінансування. Істотну роль у фінансуванні проекту на етапі його підготовки відіграли грантові джерела – 18,75% загального обсягу фінансування. Частка бюджетних джерел (кошти Державного бюджету України) у фінансуванні проекту дуже мала – 0,06%, причиною чого, на нашу думку, є неоптимальний розподіл видатків на розвиток, надмірна соціальна спрямованість бюджету, формування видатків на інновації за залишковим принципом.

На нашу думку, така структура джерел фінансування проекту є неефективною. Так, кошти Грантів були спрямовані на оплату послуг консультантів за проведений Аналіз інституційної спроможності та функціональної ефективності органів сфери управління державними фінансами та розробку Концептуального документа з рекомендаціями щодо підвищення інституційної спроможності та функціональних вимог до Системи управління державними фінансами (далі – СУДФ) та Документа щодо системного дизайну та Детальних функціональних вимог до інтегрованої СУДФ. Кредитні джерела використовувалися на виконання робіт (заходів) щодо зміцнення інституційної спроможності та підвищення функціональної ефективності, а також розробки інтегрованої СУДФ, тоді як бюджетні джерела були направлені на заходи щодо управління Проектом.

Відповідно до міжнародної практики, бюджетні кошти мають стати основним джерелом фінансування проектів і програм саме на етапі їх підготовки з метою розвитку інституційної спроможності органів державної влади, підготовки проектних пропозицій, налагодження ефективної системи врядування. Це, у свою чергу, збільшить можливості залучення фінансових ресурсів у вигляді міжнародної технічної допомоги та грантів, адже критичним критерієм для їх отримання у більшості випадків є готовність грантоотримувача забезпечувати сталість отриманих результатів безпосередньо після закінчення періоду фінансування проектів з коштів донорів.

Висновок. Таким чином, усі джерела фінансування інноваційних проектів та програм поділяють на чотири основні групи: бюджетні, інвестиційні, кредитні та грантові, кожне з яких мають свої переваги, і свої недоліки. В українській практиці, фінансування інноваційних проектів і програм найчастіше відбувається на умовах співфінансування (за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів та кредитів міжнародних фінансових організацій, та/або отримання грантів). Однак, все ж таки, за сучасних умов, кредитні джерела стали основним джерелом фінансування інноваційних проектів та програм в бюджетній сфері. Вибір та раціоналізація джерел фінансування мають значний вплив на успіх реалізації проектів та програм та залежить від багатьох факторів. А тому вибір того чи іншого джерела фінансування в залежності від життєвого циклу інноваційного проекту та рівня соціально-економічного розвитку держави є перспективою подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. *Public-Private Partnerships, Fiscal Risks, and Fiscal Institutions in the EU8 [Електронний ресурс] / The World Bank. – 13 April 2005. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/>.*
2. *Ткачук І. Financial support of regional socio-economic development programs estimating / І. Ткачук, І. Кокхан // Економічний часопис-XXI. – 2014. – № 9-10(2). – С. 36-39.*
3. *Бойко О. Державно-приватне партнерство: світовий досвід та перспективи реалізації в Україні / О. Бойко // Юридична газета. – 2013. – № 22. – С. 42-43.*
4. *Верба В. А. Проектний аналіз: Підручник / В. А. Верба, О. А. Загородніх. – К.: КНЕУ, 2000. – 322 с.*
5. *Власюк О. С. Інноваційна стратегія українських реформ: стан і пріоритети / О. С. Власюк // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 1 (2). – С. 102-105.*

6. Грищенко С. Підготовка та реалізація проектів публічно-приватного партнерства: Практичний посібник для органів місцевої влади та бізнесу / С. Грищенко. – К.: ФОП Москаленко О. М., 2011.
7. Джерела та механізми фінансування місцевого економічного розвитку. Навчальний посібник. – К.: Центр громадської експертизи, Проект «Місцевий економічний розвиток міст України», 2013. – 176 с.
8. Запатріна І.В. Шляхи фінансування програм будівництва та експлуатації соціального житла // Соціальне житло в Україні: проблеми і перспективи / І.В.Запатріна, О.Б.Лотоцький, О.В.Макухін та ін. – К.: Профі, 2007. – 262 с.
9. Игонина Л.Л. Инвестиции: учеб. пособие / Л.Л. Игонина; под ред. д-ра экон. наук, проф. В.А. Слепова. – М.: Экономисту 2005. – 478 с.
10. Костюченко Н.М. Концептуальні основи фінансування місцевого розвитку в проектах програми розвитку ООН в Україні / Н.М. Костюченко, Ю.М. Петрушенко, Ю.І. Данько // Науковий економічний журнал «Actual problems of Economics». – №9(159). – 2014. – С. 257-263.
11. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: [монографія] / Л. В. Лисяк. – К.: ДННУ АФУ, 2009. – 600 с.
12. Мережа експертів у сфері розробки та менеджменту євроінтеграційних проектів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eufunds.in.ua/>.
13. Остаточний звіт за результатами реалізації спільного з Міжнародним банком реконструкції та розвитку Проекту модернізації державних фінансів [Електронний ресурс] / Міністерство Фінансів України. – 2015. – Київ. – 66с. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги: Intel Pentium 1 ГГц ; 256 МБ RAM; Microsoft Windows 2000 SP 4 / XP SP 2 / Vista (32 біт) ; Adobe Reader 7.0 (або аналогічний продукт для читання файлів формату PDF).
14. Рач В.А. Управління проектами: практичні аспекти реалізації стратегій регіонального розвитку: навч. посіб. / В.А. Рач, О.В. Россошанська, О.М. Медведєва; за ред. В.А. Рача. – К.: «К.І.С.», 2010. – С. 276.
15. Рекомендації щодо отримання доступу до донорського та інвестиційного фінансування [Електронний ресурс] / Підтримка сталого регіонального розвитку в Україні. – Режим доступу: http://invest-rovenki.at.ua/donors_investors_guidelines_ua_updated_copy.pdf.
16. Чорна М.В. Проектний аналіз: навч. посібник / М.В. Чорна. – Харків: Консум, 2003. – 228 с.
17. Чугунов І.Я. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни / І.Я. Чугунов, І.М. Ігнатюк // Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди. – 2016. – № 28/1. – С. 217-226.

References

1. Public-Private Partnerships, Fiscal Risks, and Fiscal Institutions in the EU8. The World Bank. – 13 April 2005: <http://www.worldbank.org/>.
2. Tkachuk I., Kokhan I. Financial support of regional socio-economic development programs estimating. *Ekonomichnyi chasopys-XXI*. – 2014. – № 9-10(2). – С. 36-39.
3. Boyko O. Derzhavno-privatne partnerstvo: svitoviy dosvid ta perspektivi realizatsiyi v Ukrayini [Public-private partnerships: international experience and prospects for implementation in Ukraine] *Yuridichna gazeta*. – 2013. – № 22. – С. 42-43.
4. Verba V.A., Zagorodnih O.A. Proektniy analiz: Pidruchnik [Project analysis] K.: KNEU, 2000. – 322 s.
5. Vlasjuk O.S. Innovatsiyina stratehiya ukrayins'kykh reform: stan i priorityty [Innovation strategy of Ukrainian Reforms: Status and Priorities] *Stratehichni priorityty*. – 2007. – № 1 (2). – С. 102-105.
6. Grishchenko S. Pidgotovka ta realizatsiya proektiv publichno-privatnogo partnerstva: Praktichniy posibnik dlya organiv mistsevoyi vladi ta biznesu [Preparation and implementation of public-private partnership projects] K.: FOP Moskalenko O.M., 2011.
7. Dzherela ta mehanizmi finansuvannya mistseвого ekonomichnogo rozvitku. Navchalniy posibnik [Sources and mechanisms of funding of the local economic development]. – K.: Tsentrom gromadskoyi ekspertizi, Proekt «Mistseviy ekonomichniy rozvitok mist Ukrayini», 2013. – 176 s.
8. Zapatrina I.V. Lotots'kyi O.B., Makukhin O.V. ta in Shlyakhy finansuvannya prohran budivnytstva ta ekspluatatsiyi sotsial'noho zhytla [Ways of financing the construction and operation of social housing programs] // *Sotsial'ne zhytlo v Ukrayini: problemy i perspektivy*. – K.: Profi, 2007. – 262 s.
9. Igonina L.L. Investitsii: ucheb. Posobie [Investments] / L.L. Igonina; pod red. d-ra ekon. nauk, prof. V.A. Slepova. – M.: Ekonomistu 2005. – 478 s.
10. Kostyuchenko N.M., Petrusenko Yu.M., Danko Yu.I. Kontseptualni osnovi finansuvannya mistseвого rozvitku v proektah programi rozvitku OON v Ukrayini [Conceptual bases of funding for local development in the UNDP in Ukraine]. *Naukoviy ekonomichnyi zhurnal «Actual problems of Economics»*. – №9(159). – 2014, S. 257-263.
11. Lisyak L.V. Byudzhethna politika u sistemi derzhavnogo reguluvannya sotsialno-ekonomichnogo rozvitku Ukrayini [Fiscal policy in the system of state regulation of social and economic development in Ukraine]. K.: DNNU AFU, 2009. – 600 s.
12. Merezha ekspertiv u sferi rozrobki ta menedzhmentu evrointegratsiyinih proektiv [Network of Experts in the design and management of Eurointegration projects]: <http://www.eufunds.in.ua/>.
13. Ostatochniy zvit za rezultatami realizatsiyi spil'nogo z Mizhnarodnim bankom rekonstruktsiyi ta rozvitku Proektu modernizatsiyi derzhavnihi finansiv [The final report on the results of implementation of the project of

modernization of public finances conducted with the International Bank for Reconstruction and Development] / Ministerstvo Finansiv Ukrainy. – 2015. – Kyiv. – 66s. – 1 elektron. opt. disk (CD-ROM) ; 12 sm. – Sistem. Vimogi: Intel Pentium 1 GGts ; 256 Mb RAM; Microsoft Windows 2000 SP 4 / XP SP 2 / Vista (32 bit) ; Adobe Reader 7.0 (abo analogichnyi produkt dlya chitannya fayliv formatu PDF).

14. Rach V.A., Rossoshanska O.V., Medvedeva O.M. Upravlinnya proektami: praktichni aspekty realizatsiyi strategiy regionalnogo rozvitku: navch. posib. [Project Management: practical aspects of regional development strategies implementation] ; za red. V.A. Racha. – K.: «K.I.S.», 2010. – S. 276.

15. Rekomendatsiyi shchodo otrimannya dostupu do donorskogo ta investitsynogo finansuvannya [Recommendations for access to donor funding and investment] / Pidtrimka stalogo regionalnogo rozvitku v Ukraini: http://invest-rovenki.at.ua/donors_investors_guidelines_ua_updated_copy.pdf.

16. Chorna M.V. Proektniy analiz: navch. Posibnik [Project analysis] Harkiv: Konsum, 2003. – 228 s.

17. Chuhunov I.Ya., Ihnatyuk I.M. Formuvannya vydatkiv byudzhetu u systemi sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku krayiny [Formation of the budget expenditures in the system of socio-economic development of the country]. Ekonomichnyy visnyk universytetu. Pereyaslav-Khmeln'nyts'kyy derzhavnyy universytet imeni Hryhoriya Skovorody. – 2016. – № 28/1. – S. 217-226.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Куличенко Вероніка Олегівна, аспірантка кафедри фінансів
Університет митної справи та фінансів
вул. Володимира Вернадського 2/4, м. Дніпропетровськ, 49000, Україна
e-mail: nika.kulichenko@gmail.com

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Куличенко Вероника Олеговна, аспирантка кафедры финансов
Университет таможенного дела и финансов
ул. Владимира Вернадского 2/4, г. Днепропетровск, 49000, Украина
e-mail: nika.kulichenko@gmail.com

DATA ABOUT THE AUTHOR

Kulichenko Veronika Olehivna, Ph.D. Student.
University of Customs and Finance
2/4 Vladimir Vernadsky Str., Dnipropetrovsk, 49000, Ukraine
e-mail: nika.kulichenko@gmail.com

Рецензент: Лисяк Любов Валентинівна, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Фінансів» Університету митної справи та фінансів

УДК 336.143

АНАЛІЗ ДОХОДІВ ТА ВИДАТКІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

**Кучеренко С.Ю.,
Леваєва Л.Ю.**

Мета статті полягає у дослідженні тенденцій наповнення та використання державного бюджету України.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання формування та використання бюджету країни.

Методи дослідження. У статті застосовано сукупність наукових методів, зокрема, методи наукової абстракції, порівняльний, аналізу і синтезу, систематизації і узагальнення.

Результати дослідження. У статті розглянуто сучасний стан державного бюджету України. Досліджено основні складові доходів і видатків державного бюджету України. Обґрунтовано проблеми наповнення та ефективності використання державних коштів. Запропоновано заходи щодо оптимізації джерел наповнення та напрямків використання фінансових ресурсів держави.

Галузь застосування результатів. Результати цього дослідження можуть бути застосовані у процесі реформування бюджетної системи в Україні.

Висновки. Дохідна частина бюджету має наповнюватися з різних джерел для більшої стабілізації та зменшення ризикованості надходжень, тому необхідно приділяти увагу найменш розвинутим статтям доходів, таким як доходи від операцій з капіталом, цільові фонди, збільшення яких дозволить зменшити навантаження та залежність державного бюджету.

Проаналізувавши видатки бюджету України за 2010–2015 роки можна стверджувати, що сума видатків щорічно зростає по всіх показниках. Пріоритетними завдання бюджетної політики України є

модернізація бюджетного сектору економіки, переорієнтація державних видатків у напрямі економії, ефективності і результативності.

Ключові слова: державний бюджет, доходи та видатки державного бюджету, податкові надходження, неподаткові надходження, бюджетний дефіцит, ефективність використання бюджетних коштів.

АНАЛИЗ ДОХОДОВ И РАСХОДОВ ГОСУДАРСТВЕННОГО БЮДЖЕТА УКРАИНЫ

Кучеренко С.Ю.,
Леваева Л.Ю.

Цель статьи заключается в исследовании тенденций наполнения и использования государственного бюджета Украины.

Предметом исследования являются теоретические и практические вопросы формирования и использования бюджета страны.

Методы исследования. В статье применена совокупность научных методов, в частности, методы научной абстракции, сравнительный, анализа и синтеза, систематизации и обобщения.

Результаты исследования. В статье рассмотрено современное состояние государственного бюджета Украины. Исследованы основные составляющие доходов и расходов государственного бюджета Украины. Обоснованно проблемы наполнения и эффективности использования государственных средств. Предложены меры по оптимизации источников наполнения и направлений использования финансовых ресурсов государства.

Область применения результатов. Результаты этого исследования могут быть применены в процессе реформирования бюджетной системы в Украине.

Выводы. Доходная часть бюджета должна наполняться из разных источников для большей стабилизации и уменьшения рискованности поступлений, поэтому необходимо уделять внимание наименее развитым статьям доходов, таким как доходы от операций с капиталом, целевые фонды, увеличение которых позволит уменьшить нагрузку и зависимость государственного бюджета.

Проанализировав расходы бюджета Украины за 2010-2015 годы можно утверждать, что сумма расходов ежегодно растет по всем показателям. Приоритетными задачи бюджетной политики Украины является модернизация бюджетного сектора экономики, переориентация государственных расходов в направлении экономии, эффективности и результативности.

Ключевые слова: государственный бюджет, доходы и расходы государственного бюджета, налоговые поступления, неналоговые поступления, бюджетный дефицит, эффективность использования бюджетных средств.

ANALYSIS OF RECEIPTS AND EXPENDITURES OF THE STATE BUDGET OF UKRAINE

Kucherenko S.Yu.,
Levaieva L.Yu.

The purpose of research is to study the trends of receipts and use of the state budget of Ukraine.

The subject of research is theoretical and practical issues of formation and use of the country's state budget.

Methods of research. The following scientific methods are used: abstraction, comparison, analysis and synthesis, systematization and generalization.

The results of work. The current state of the state budget of Ukraine is considered in the article. The basic components of receipts and expenditures of the state budget of Ukraine are studied. The problems of receipts and effective use of public funds are substantiated. The measures for optimizing the sources of receipts and directions for use of the state's financial resources are offered.

Practical Implications: The results of this study can be applied in the reform of the budget system of Ukraine.

Conclusions. The profitable part of the budget is filled with various sources for greater stabilization and reduce the risk of receipts, so need to pay attention to the least developed source of receipts, such as receipts from capital transactions, directed funds, increase which will be allowed reduce load and dependence on the state budget.

An analysis of the expenditure budget of Ukraine for 2010-2015 shows that the amount of expenditure increases annually on all indices. The priority task of budget policy of Ukraine is to modernize the budget sector of the economy and to re-orientate the state expenditure in the direction of the economy, efficiency and effectiveness.

Key words: the state budget, receipts and expenditures of the state budget, tax revenues, non-tax revenues, a budgetary deficit, effective use of public funds.

Постановка проблеми. Державний бюджет – невід’ємний атрибут кожної країни та важливий інструмент реалізації економічної і соціальної політики держави. Сьогодні особливої актуальності набуває проблема побудови досконалої та ефективної системи формування дохідної та видаткової частини державного бюджету, враховуючи їх структуру, для ефективного розвитку економіки країни.

Аналіз останніх досліджень. Велика кількість досліджень, присвячені державному бюджету як у вітчизняній, так і в зарубіжній літературі. Проблематику державного бюджету досліджували у своїх роботах такі вітчизняні вчені: І.В. Алексєєв, Л.О. Баластрик, В.Д. Базилевич, Т.М. Боголіб, О.Д. Василик, Л.М. Демиденко, А.О. Єпіфанов, Ю.В. Коваль, І.О. Луніна, І.О. Лютий, Л.Є. Момотюк, В.М. Опарін, Ю.В. Пасічник, Ю.Д. Радіонов, Ю.Л. Субботович, В.М. Федосов, О.В. Чеберяко, І.Я. Чугунов, С.І. Юрій та ін.

Теоретико-методологічними проблемами формування та використання фінансових ресурсів держави займалися такі зарубіжні вчені: І. Озеров, А. Ослунд, М. Боголепов, Ф. Нітті, С.Фішер та ін.

Результати їх досліджень стали відповідним внеском в розвиток теорії і практики зазначених напрямів дослідження. Однак особливо актуальною і недостатньо дослідженою залишається проблема наповнення державного бюджету та ефективності використання фінансових ресурсів держави.

Мета статті полягає у дослідженні тенденцій наповнення та використання державного бюджету України.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання формування та використання бюджету країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державний бюджет – надзвичайно складне соціально-економічне явище, що є основною ланкою фінансової системи будь-якої держави. В ньому зосереджується близько 70% усіх фінансових ресурсів і включає в себе різні фінансові інституції, за допомогою яких держава здійснює свою фінансову діяльність і перерозподіл значної частини валового внутрішнього продукту.

З часу відновлення незалежності України вітчизняна бюджетна система не демонструвала належної ефективності в реалізації своїх функцій, головною з яких є ефективний і справедливий перерозподіл фінансових ресурсів у економіці.

В умовах ринкових трансформацій проблеми формування достатнього обсягу доходів бюджету і забезпечення ефективного їх використання набувають особливої гостроти. Недоліки законодавчої бази, домінування традиційних, застарілих підходів до організації бюджетних відносин у поєднанні з глибоким спадом в економіці утруднюють наповнення бюджету і, відповідно, виконання завдань соціально-економічного розвитку країни. З огляду на вищенаведене, актуальним завданням в сучасних умовах господарювання залишається побудова ефективного механізму наповнення бюджету [1].

Для аналізу тенденцій використання бюджетних коштів необхідно проаналізувати основні макроекономічні показники України за останні роки, що наведені в таблиці 1.

Таблиця 1. Загальна динаміка основних макроекономічних показників України за 2010–2015 рр., тис. грн

Показники	Рік					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
ВВП	1079,3	1300,0	1404,7	1465,2	1566,7	1979,5
Видатки зведеного бюджету	379,1	421,6	492,5	505,8	523,1	679,9
Доходи зведеного бюджету	314,5	398,6	445,5	442,8	456,1	652,0
Дефіцит	-64,8	-23,1	-50,8	-63,6	-72,0	-30,9
Рівень інфляції, %	9,1	4,6	-0,2	0,5	24,9	43,3

За даними [4].

Як видно з таблиці 1, чітка тенденція до зростання характеризується за показниками ВВП, доходів та видатків бюджету. Щодо дефіциту бюджету то ряд економістів вважають, що причинами були спад виробництва, зростання внутрішнього і зовнішнього боргу, фінансування великих проектів, значне зростання і нерациональна структура бюджетних витрат; наявність значного тіньового сектора в економіці; неспроможність влади тримати під контролем фінансову ситуацію в державі; недосконале законодавство і податкова система, військові дії в зоні АТО [3]. Вбачається за необхідне узагальнити основні статті доходів ЗБУ для подальшого аналізу у формі таблиці 2.

Таблиця 2. Дохідна частина Зведеного бюджету України за 2010-2015 роки, млн грн

Показник	Рік					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Доходи	314391	398554	445525	442789	456067	652031
Податкові надходження						
Збір ПДВ	126988	172873	184786	181717	189241	246858
Податок на доходи фізичних осіб	51029	60225	68092	72151	75203	99983
Акцизний податок	28316	33919	38429	36668	45100	70795
Плата за користування надрами	1481	2684	3272	14225	19620	38008
Податок на прибуток підприємств	40359	55097	55793	54994	40201	39053
Місцеві податки і збори	819	2550	5457	7314	8056	27041
Ввізне мито	8556	10463	12986	13265	12389	39881
Відшкодування ПДВ	-40672	-42779	-45959	-53448	-50216	-68405
Інше	29564	39661	37712	27082	27919	14421
Всього	246441	334692	360567	353968	367512	507636
Неподаткові надходження						
Надходження бюджетних установ	28719	31523	34195	37903	31672	41693
Надходження від НБУ	15547	11898	23600	28308	22807	61804
Доходи державних підприємств (окрім НБУ)	5603	5764	9209	5436	5999	9759
Адміністративні збори та платежі	3862	4459	7174	7089	6889	17854
Інше	8123	6360	6746	6245	13245	9044
Всього	61854	60004	80923	84981	80613	140154
Інше	6096	3858	4035	3840	7943	4241

За даними [2].

Значну частину надходжень до Зведеного державного бюджету складають податкові надходження, а саме більше 75%, їх частка з кожним роком має тенденцію до зростання. У 2014 податкові надходження займали 80,1%, що на 1,7% більше показника 2010 року, що у абсолютному вимірі становить 121071 млн грн. Що ж стосується неподаткових надходжень та інших джерел, то їх частка на противагу постійно зменшується. Таким чином, є всі підстави вважати, що податкові надходження є основою доходної частини бюджету України.

Для ґрунтовнішого аналізу необхідно проаналізувати структуру доходів ЗБУ, що наведна в таблиці 3 та на рисунку 1.

Таблиця 3. Структура доходів Зведеного бюджету України за 2010-2015 роки, %

Показник	Рік					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Податкові надходження	74,5	84,0	80,9	79,9	80,6	77,8
Неподаткові надходження	23,5	15,0	18,2	19,2	17,6	21,5
Доходи від операцій з капіталом	1,0	0,6	0,7	0,4	0,5	0,3
Цільові фонди	0,9	0,3	0,2	0,2	0,1	0,1
Інші надходження	0,1	0,1	0,0	0,3	1,2	0,3

За даними [2].

До 2011 року щорічне зростання податкових надходжень було не досить великим, проте у 2011 році цей показник виріс на 9,5% порівняно з попереднім 2010 бюджетним роком. Це можна пояснити зміною бюджетної класифікації, коли окремі групи неподаткових надходжень були перенесені у податкові надходження (рентна плата, збори на паливно-енергетичні ресурси тощо), внаслідок прийняття Податкового кодексу, а відтак збільшило навантаження на підприємців. Також щорічне зростання податкових надходжень може свідчити про неспроможність держави до наповнення бюджету за рахунок неподаткових та інших джерел, що також призводить до зменшення доходної бази державного бюджету.

Очікується, що з 2016 року зменшення податкового навантаження на роботодавця сприятиме легалізації частки тіньових доходів, що в свою чергу вплине на розширення бази оподаткування та забезпечить випереджальні темпи росту податкових надходжень до бюджету [5, с. 12].

Унаслідок негативного впливу світової фінансово-економічної кризи на обсяги зовнішньої торгівлі України відбувається переорієнтація економіки на внутрішній ринок, що відповідним чином відображається на структурі наповнення бюджету.

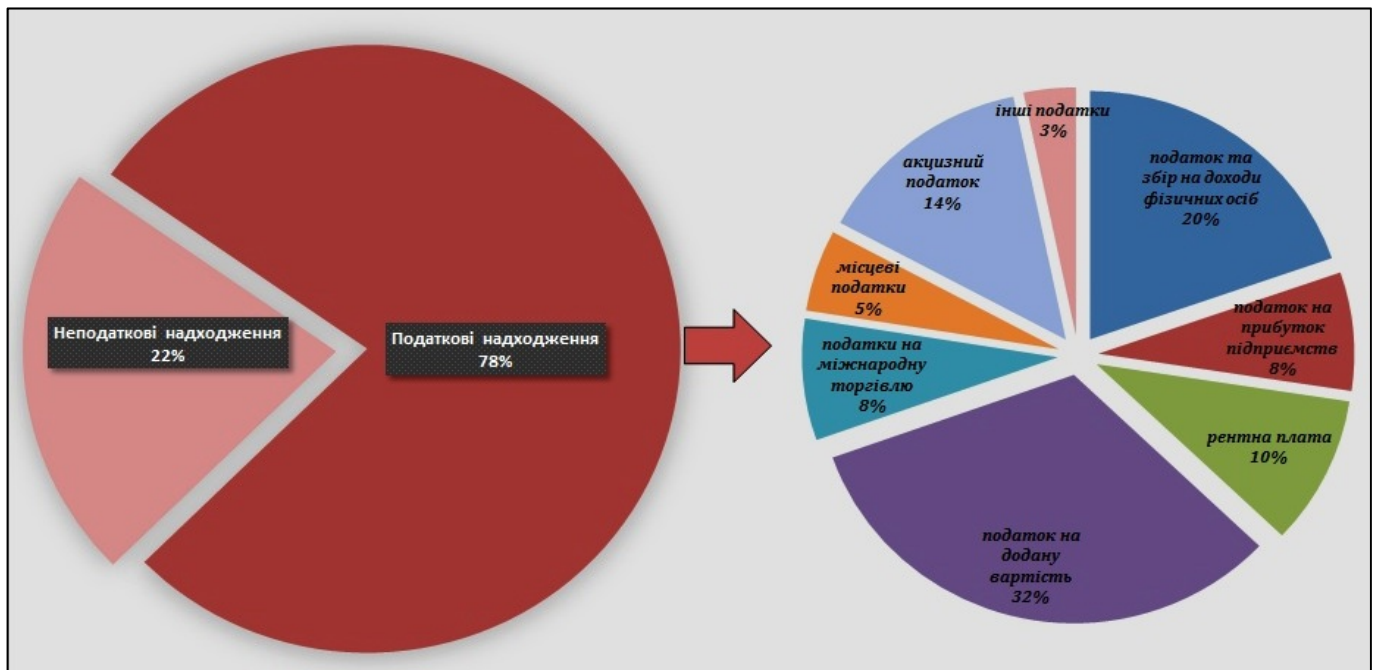

Рисунок 1. Структура доходів Зведеного бюджету України у 2015 році

Побудовано на основі даних [2].

Не зважаючи на податковий тиск підприємства просто не можуть виконувати плановані показники надходжень податку на прибуток. На зменшення обсягу податку на прибуток останніми роками мали вплив: загострення світової фінансової кризи, яке призвело до суттєвого зменшення зовнішнього попиту та падіння обсягів виробництва в експортоорієнтованих секторах економіки (в першу чергу, в хімічному та металургійному). Другою вагомою причиною, що витікає з першої є зменшення загального обсягу прибутків підприємств [6].

До державного бюджету надійшло 34,8 млрд грн податку на прибуток підприємств, що на 5,2 млрд грн, або на 12,9%, менше ніж попереднього року. Річний плановий показник не виконано на 5,8%, або на 2,1 млрд грн.

Щомісячна динаміка надходжень податку на прибуток підприємств відрізняється від тенденцій попередніх років (рис. 2).

У 2015 році до державного бюджету надійшло 178,5 млрд грн податку на додану вартість, що на 39,4 млрд грн, або на 28,4% більше відповідного показника попереднього року. Збільшенні відбулося за всіма складовими податку: з вироблених в Україні товарів – на 26,9 млрд грн, або на 33,1%, із ввезених на територію України товарів – на 31,5 млрд грн, або на 29,3%. Збільшився проти попереднього року також обсяг відшкодованого податку з бюджету на 18,2 млрд грн, або на 36,2%.

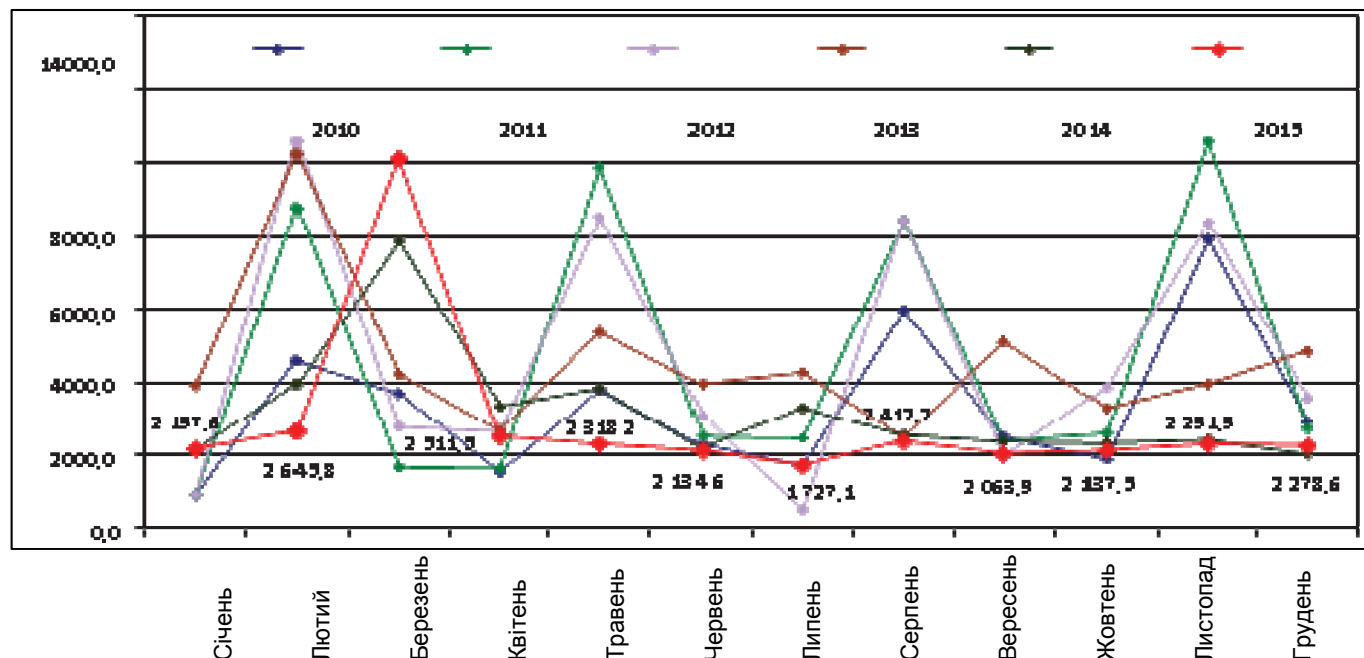

Рисунок 2. Динаміка щомісячних надходжень податку на прибуток підприємств до Державного бюджету у 2010-2015 рр.

Побудовано на основі даних [2].

Динаміка фактичних показників надходжень ПДВ за період з 2010–2015 рр., чітко видно на рис. 3. Деякі науковці вважають, що показники ПДВ реально занижені через постійне падіння обсягів експорту та імпорту України.

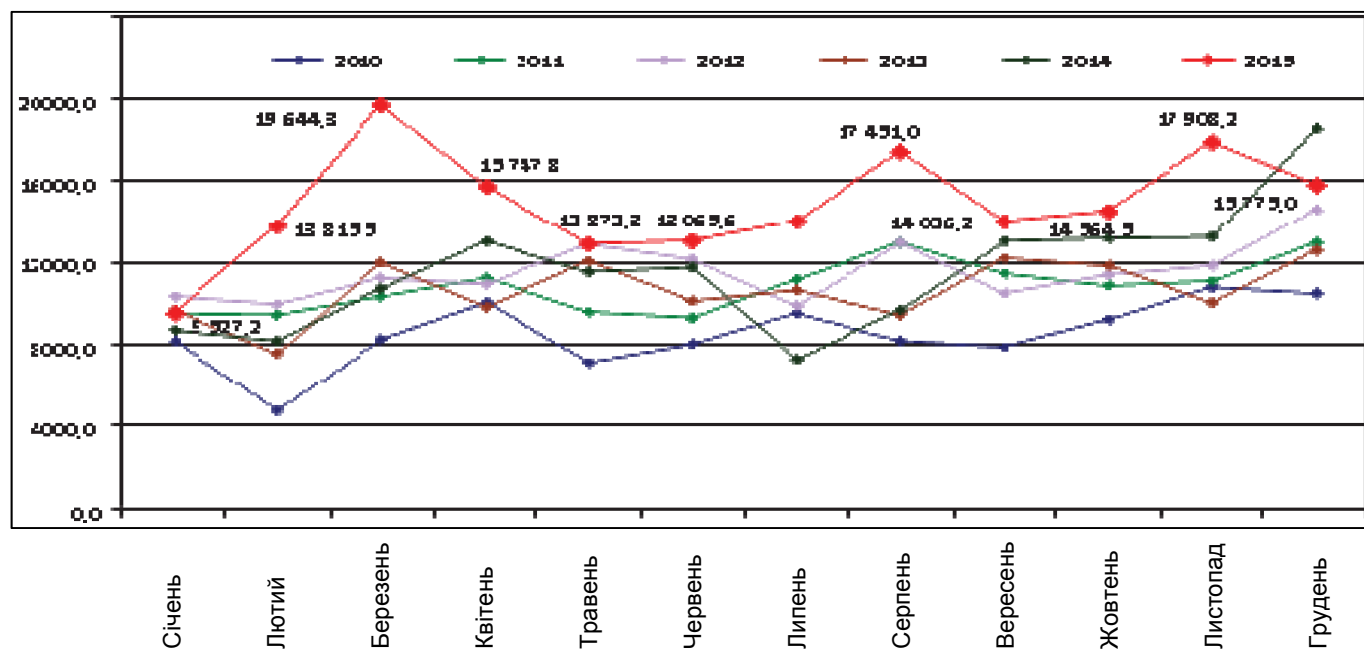

Рисунок 3. Динаміка щомісячних надходжень ПДВ до державного бюджету у 2010-2015 рр.

Побудовано на основі даних [2].

Стосовно надходжень від акцизного податку то обсяги його зборів з кожним роком зростають. У 2015 році надходження акцизного податку становило 63,1 млрд грн, що на 18,2 млрд грн, або 40,4%, більше відповідного показника минулого року. Річний план перевищено як у цілому на (5,1%), так і в частині складових: податку із вироблених в Україні товарів (6,2%) і акцизного податку із ввезених товарів (3,5%).

Структура акцизних надходжень до державного бюджету за 2014-2015 рр. представлена на рис. 4.

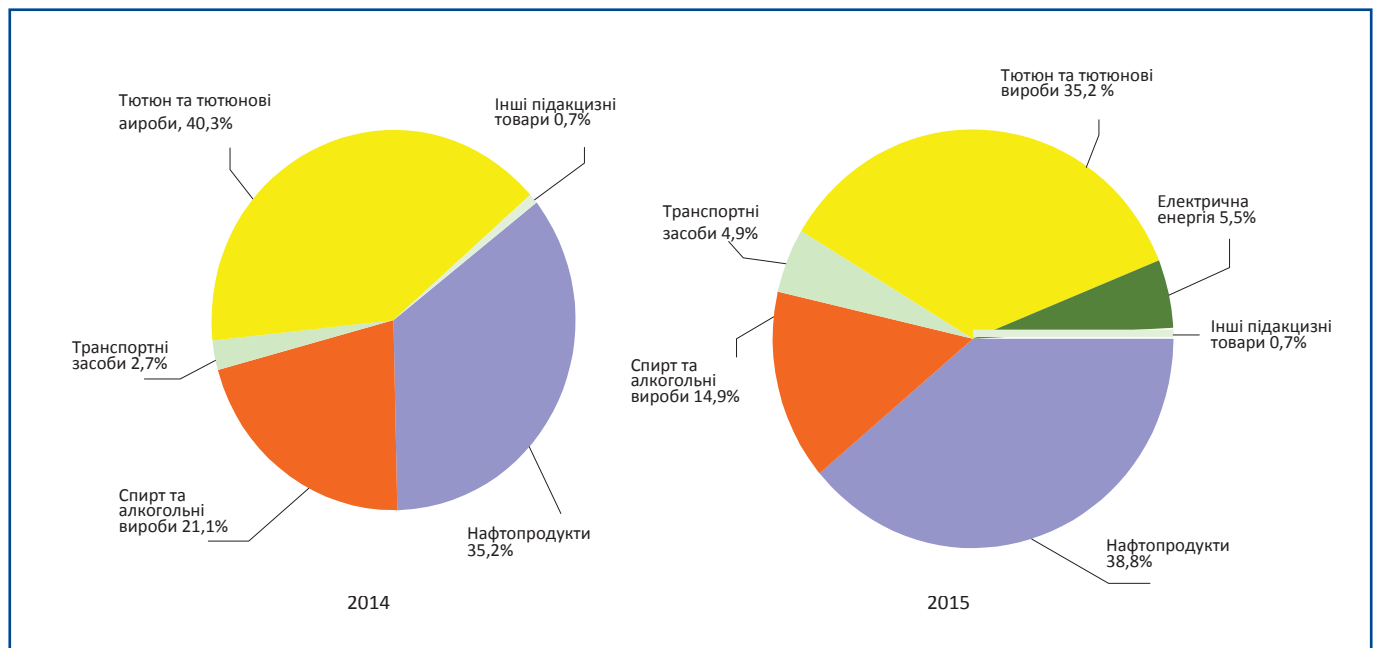

Рисунок 4. Структура акцизних надходжень до державного бюджету за 2014-2015 рр.

Побудовано на основі даних [2].

На збільшення впливає майже щорічне підвищення ставок податку на спирт, лікєро-горілану продукцію, пиво, тютюнову продукцію, бензин. Саме ця продукція і приносить основну частину акцизного податку до бюджету. Проте щорічні планові показники завжди перевищують фактично отримані через такі негативні фактори: скорочення імпорту транспортних засобів (через введення мита на іноземні автомобілі); зменшення обсягів власного виробництва легкових автомобілів; неузгодженість законодавства щодо окремих ставок (дизпаливо, легкові автомобілі).

Щодо ввізного мита, то тенденції він має приблизно такі, які і попередньо досліджені податки, але на думку деяких науковців існує нераціональна політика завищення ставок на сировинні матеріали та заниження на нафтопродукти.

Аналіз політики доходів бюджету на 2016 р. свідчить про те, що в наступному році зростання податкових надходжень від внутрішніх податків на товари та послуги стане можливим за умови розширення внутрішнього ринку та відповідно внутрішнього попиту в країні. Зростання обсягів надходжень від податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств стане можливим за рахунок розширення бази оподаткування, внаслідок зменшення рівня тіньової економіки. Зниження обсягів митних надходжень пояснюється зменшенням обсягу імпорту в Україну та повільними темпами виходу на зовнішні ринки [5, с. 14].

Біля третини доходів бюджетів формується за допомогою неподаткових надходжень, основною відмінністю яких від податкових є відсутність при використанні механізмів їхньої мобілізації більшості принципів та підходів бюджетної системи, зокрема рівнозначності, стабільності, обов'язковості, всеохоплюючого характеру тощо [7]. Разом з тим, неподаткові платежі характеризуються певними особливостями, зокрема, мають у більшості випадків цільове призначення, їм притаманний необов'язковий характер, частково зараховуються до доходів бюджетів тих рівнів, державні органи яких проводять їх збирання.

Як свідчать дані таблиці 2, перша група неподаткових надходжень включає надходження бюджетних установ, які впродовж 2010–2015 рр. зросли з 28,7 млрд грн до 41,7 млрд грн (на 13 млрд грн). Значну суму доходів цієї групи (у 2015 р. – 61,8 млрд грн) складають кошти, що перераховуються Національним банком України. Окрім цього, підприємства будь-яких організаційних форм та видів, банки, у статутному фонді яких є частка державного майна, сплачують із суми прибутку, що залишився після внесення податків і зборів до бюджету, дивіденди або інші відрахування від прибутку.

Друга група неподаткових надходжень об'єднує адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційного та побічного продажу, але надходження від цього виду доходів є несуттєвими, у доходах зведеного бюджету вони становили 3,9 млрд грн у 2010 р. та 17,9 млрд грн у 2015 р.

Основними резервами зростання таких доходів, на наш погляд, є збільшення кількості послуг, що можуть надати державні служби, та пошук нових видів платних послуг, потреба у яких з'являється у певних

ситуаціях. Можливість збільшення надходжень від державного мита можна розширити за рахунок розширення об'єктів його справляння [6].

Наступна група неподаткових надходжень до бюджету об'єднує інші надходження, серед яких можна відзначити: надходження коштів від реалізації конфіскованого майна; надходження сум кредиторської та депонентської заборгованості підприємств, організацій, установ, щодо яких минув строк позивної давності; надходження коштів від реалізації надлишкового озброєння, військової та спеціальної техніки, іншого майна збройних сил України; інші надходження. Інші неподаткові надходження характеризуються нестабільністю їх надходження. Зважаючи на незначну частку у доходах бюджетів, формування групи інших доходів у її складі є суперечливим, оскільки до неї входять, як правило, другорядні за своєю суттю і своїм фіскальним значенням платежі, тому її доцільно розукрупнити.

Значну частку серед неподаткових надходжень становлять власні надходження бюджетних установ, на яку ми рекомендуємо звертати увагу при пошуку резервів збільшення дохідної частини бюджету. Разом з тим, зважаючи на достатні обсяги таких надходжень, у процесі бюджетного планування та виконання бюджету з боку фінансового апарату держави, фінансових служб бюджетних установ і організацій, на нашу думку, бажано концентрувати зусилля на диверсифікації джерел даного виду доходів, їхній стабілізації та зростанні обсягів, особливо у частині плати за послуги.

Зниження неподаткових надходжень до бюджету на 2016 р. пояснюється політикою уряду, яка спрямована на послаблення регуляторного тиску на бізнес, що відповідно супроводжується зменшенням кількості дозвільних процедур, ліцензованих видів підприємницької діяльності, перевірок, а відповідно і штрафних санкцій та надходжень від них [5, с.16].

Запорукою ефективного виконання державою своїх функцій є обґрунтоване і своєчасне використання бюджетних ресурсів, але бюджетні проблеми, а відповідно і проблеми бюджетних видатків, стають актуальними лише в період прийняття державного бюджету або є основою передвиборчих обіцянок.

Тенденція до зростання у досліджуваних роках спостерігається і за видатками бюджету. Виконання бюджетів виконувалося із перевищенням видатків над бюджетними доходами, тобто із дефіцитом. Видатки Зведеного бюджету України виконані у сумі 679,8 млрд грн, що становить 94,7% річного планового показника, у тому числі видатки загального фонду – 604,8 млрд грн, або 97,1%, спеціального фонду – майже 75,0 млрд грн, або 79,2%.

Проаналізуємо видатки зведеного бюджету України за функціональною класифікацією. Найвищу питому вагу (25,9%) займали видатки на соціальні програми, сума яких склала 176 млрд. гривень. Значне збільшення обсягу фінансування на соціальний захист та соціальне забезпечення зумовлено політикою уряду, що спрямована на підвищення соціальних стандартів життя громадян, а відповідно збільшення обсягу їх доходів та захисту доходів від знецінення. За рахунок підвищення соціальних стандартів, а відповідно платоспроможності громадян, очікується, що це стимулюватиме внутрішній попит, що має бути чинником економічного росту [5, с.46].

На другому місці бюджетних витрат з часткою 17,3% – видатки на виконання загальнодержавних функцій (118 млрд грн); на третьому – видатки на освіту – 114 млрд. гривень (16,8%) рисунок 5.

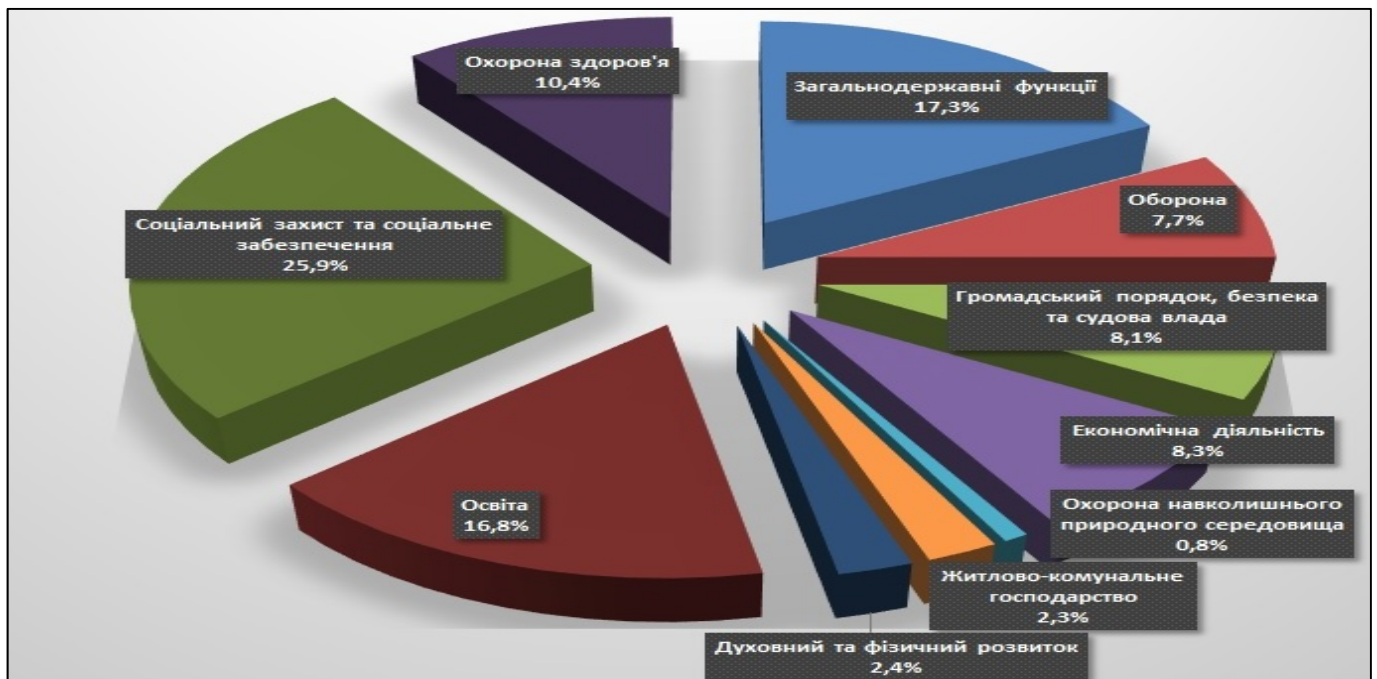

Рисунок 5. Структура видатків Зведеного бюджету у 2015 році за функціональною класифікацією
Побудовано на основі даних [2].

Фінансування освіти в Україні залишається на низькому рівні, що стримує її розвиток. Зменшення видатків на професійно-технічну освіту пояснюється передачею цієї категорії освітніх витрат до органів місцевого самоврядування [5, с.44].

У 2015 році в економіку країни було спрямовано 56,3 млрд грн бюджетних видатків (8,3% від загальної суми), що на 15,7% менше запланованого показника. Понад 50% цих коштів було спрямовано у дорожнє господарство (28,6 млрд грн), у аграрну сферу надійшло 10,8% видатків (6,1 млрд грн), на потреби паливно-енергетичного комплексу – 3,4% видатків (1,9 млрд грн).

Аналіз інформації про бюджетні видатки за попередні 9 років (рис. 6) дає підстави стверджувати, що у їх структурі в останні роки відбулися певні зміни. Так, у 2015 році порівняно з 2007 роком суттєво збільшилася частка видатків: на виконання загальнодержавних функцій – з 10,7% до 17,3%; на потреби оборони – з 4,2% до 7,7%.

В умовах тривалого військового конфлікту на сході країни, захист та безпека кордонів залишається одним з найбільших пріоритетів, відповідно уряд значно збільшив видатки на оборону в 2016 році. Збільшення видатків на громадський порядок, безпеку та судову владу зумовлено зростанням необхідності забезпечення безпеки громадян і здійсненням реформування правоохоронних органів та органів судової влади [5, с.32, 34].

Водночас спостерігається суттєве скорочення бюджетних витрат на економічну діяльність – з 17,9% до 8,3%.

Зменшення видатків на економічну діяльність пояснюється тим, що уряд країни в контексті програми економічних реформ здійснює політику дерегуляції підприємницької діяльності та послаблення податкового тиску, що має сприяти покращенню підприємницького середовища та активізації економічної діяльності в цілому, відповідно потреба державного впливу на економічну діяльність знижуватиметься [5, с.36].

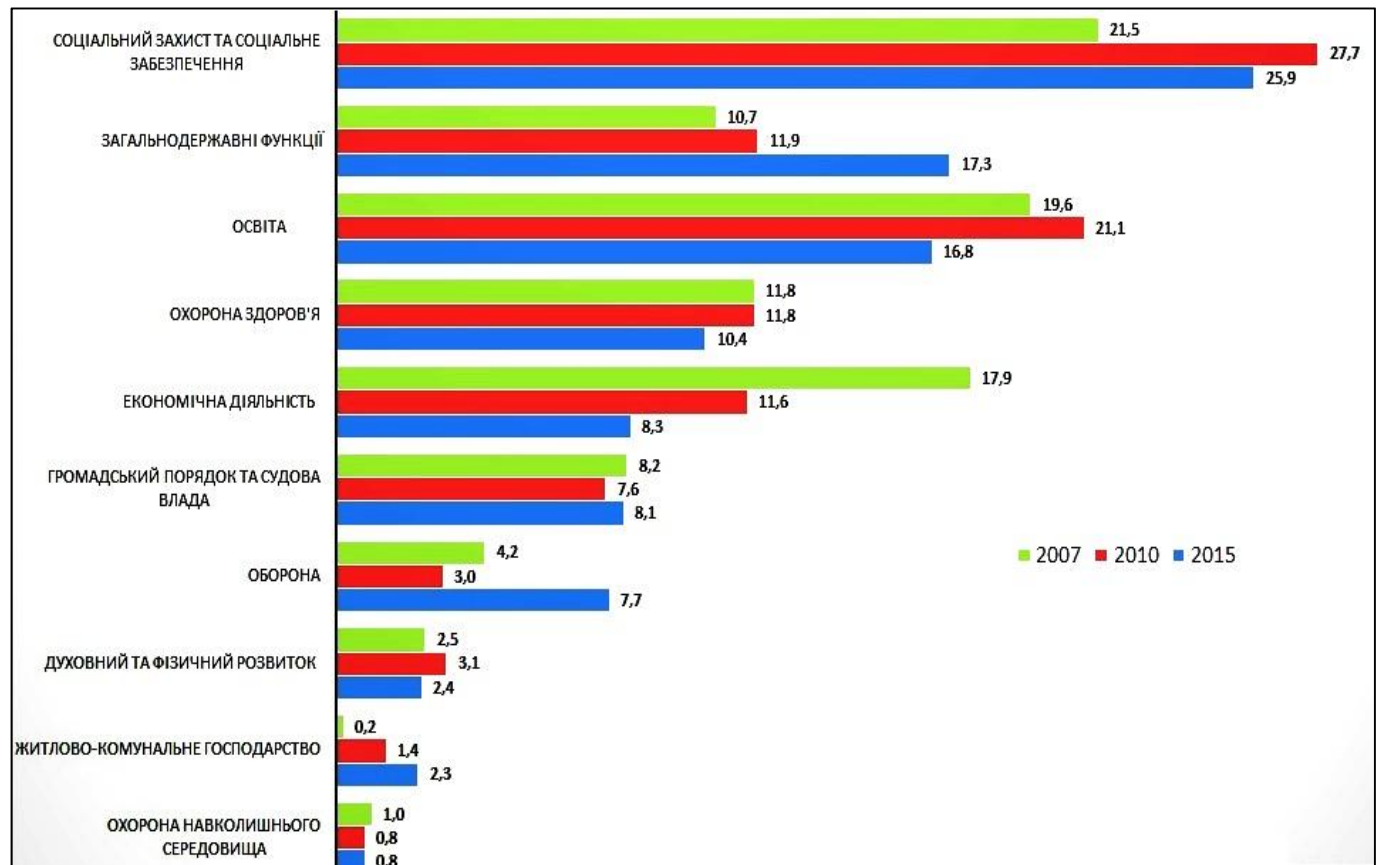

Рисунок 6. Зміна частки видатків Зведеного бюджету у 2007-2015 роках за функціональною класифікацією
Побудовано на основі даних [2].

У 2015 році касові видатки загального фонду державного бюджету на виплату заробітної плати та нарахувань для працівників бюджетної сфери становили 76,9 млрд грн, що на 10,4 млрд грн, або на 15,7% більше ніж у 2014 році.

За 2015 рік (рис. 7) касові видатки державного бюджету на перерахування трансфертів до Пенсійного фонду збільшились проти 2014 року на 19,0 млрд грн до 94,8 млрд грн, у тому числі:

- на дотацію на виплату пенсій, надбавок та підвищень до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами, на 1,9 млрд грн до 63,1 млрд грн;
- на покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду на 17,1 млрд грн (або у 2,2 разу) до 31,8 млрд гривень.

Станом на 1 січня 2016 року середній розмір пенсійних виплат становив 1700,2 грн, що на 118,7 грн більше, ніж станом на 1 січня 2015 року.

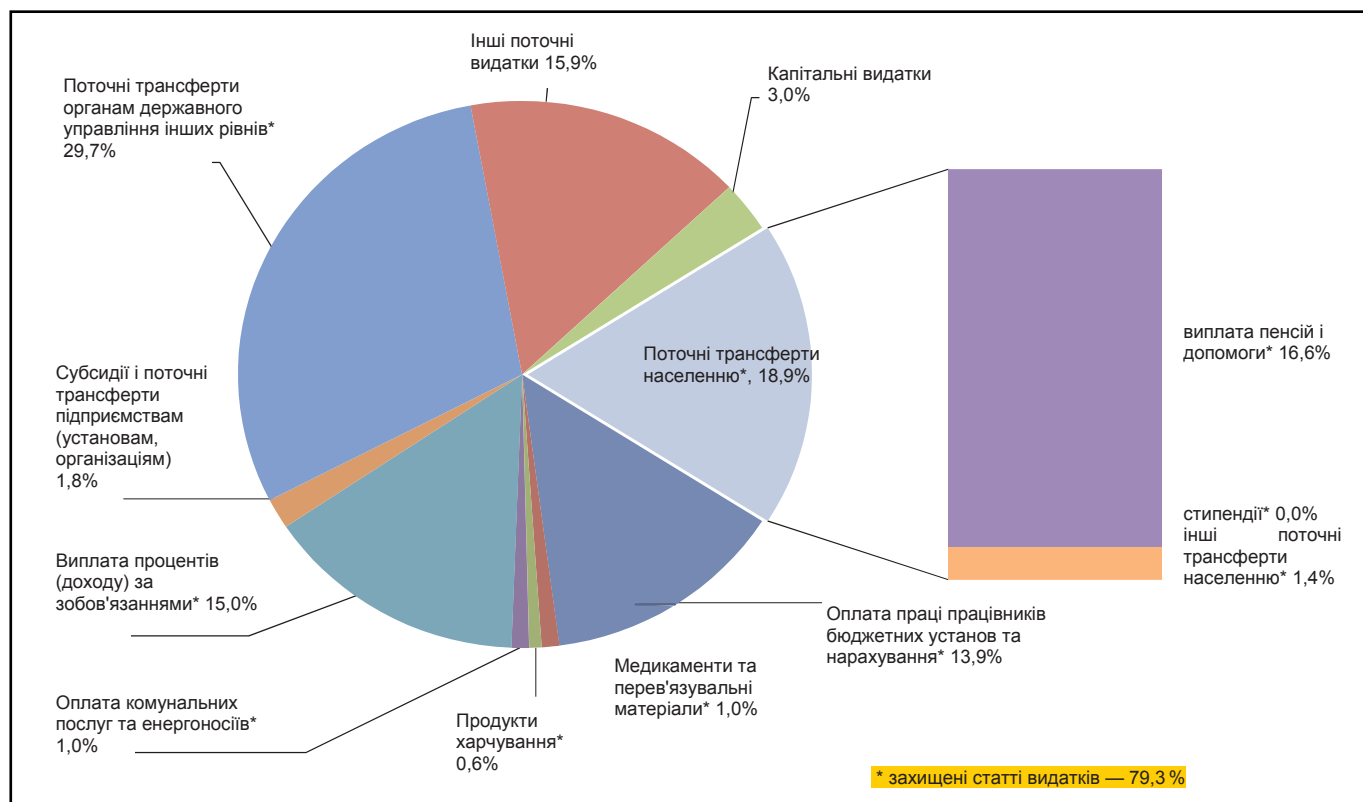

Рисунок 7. Структура видатків державного бюджету за 2015 рік у розрізі економічної класифікації
Побудовано на основі даних [2].

У 2015 році видатки на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам, тимчасової державної допомоги дітям та допомоги по догляду за інвалідами I чи II групи внаслідок психічного розладу, які фінансуються за рахунок субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам, профінансовані у повному обсязі до планових призначень і становили 41,9 млрд. гривень. Заборгованості з виплати зазначених допомог немає.

У 2015 році видатки на надання передбачених законодавством пільг та житлових субсидій населенню, які фінансуються за рахунок субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам, становили 20,8 млрд гривень.

За рахунок цих коштів надано пільги та житлові субсидії населенню на оплату житлово-комунальних послуг на загальну суму 18 млрд грн, придбання твердого палива і скрапленого газу – 1,1 млрд грн, пільги з оплати послуг зв'язку, інші передбачені законодавством пільги та компенсацію за пільговий проїзд окремих категорій громадян – 1,7 млрд гривень.

Отже, видаткова частина бюджетних видатків досліджуваного періоду має ряд проблем: негнучкість державних витрат; короткостроковість бюджетного планування, недооцінка подальших витрат після здійснення державних інвестицій, низький рівень бюджетної дисципліни, недофінансування багатьох сфер тощо.

Державний бюджет України має ряд проблем використання бюджетних коштів. Багато проблем із використанням бюджетних коштів є наслідком прямих правопорушень, які повторюються із року в рік. Погоджуємося з думкою більшості науковців, які виділили найбільш характерні проблеми використання бюджетних коштів [8, 9, 10]:

- використання коштів Державного бюджету України з порушенням бюджетного законодавства;
- втрати Державного бюджету України внаслідок прийняття незаконних управлінських рішень;
- незаконне виділення коштів з резервного фонду державного бюджету;
- порушення нормативно – правових актів, які регламентують порядок закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти;
- планування видатків державного бюджету з порушенням чинного законодавства та за відсутності правових підстав;
- здійснення видатків на фінансування бюджетних установ одночасно з різних бюджетів;
- бюджетні правопорушення, пов'язані з розміщенням та виконанням державного замовлення тощо.

Однією з основних причин неефективного використання бюджетних коштів є некомпетентні рішення головних розпорядників та керівників. Непрофесійні дії посадовців та некомпетентне планування і прогнозування призводить до неефективного використання коштів.

За пропозицією Міністерства фінансів, Уряд підвищить ефективність використання державних коштів, передбачених для утримання органів державної влади, інших державних органів та державних підприємств [11].

Висновки. Наповнення дохідної частини бюджету повинно йти з різних джерел для більшої стабілізації та зменшення ризикованості надходжень, тому необхідно приділяти увагу найменш розвинутим статтям доходів, таким як доходи від операцій з капіталом, цільові фонди, збільшення яких дозволить зменшити навантаження та залежність державного бюджету.

Проаналізувавши видатки бюджету України за 2010–2015 роки можна стверджувати, що сума видатків щорічно зростає по всіх показниках, підтверджуючи закон Вагнера про щорічне зростання державної діяльності і відповідно бюджетних видатків.

Пріоритетними завдання бюджетної політики України є модернізацію бюджетного сектору економіки, переорієнтація державних видатків у напрямі економії, ефективності і результативності.

Гармонізація законодавства та процедур у сфері державних закупівель надасть можливість українським підприємствам брати участь на рівних умовах з європейськими підприємствами у проведенні робіт за державним замовленням, наданні послуг та у проведенні тендерів на рівні ЄС, національному та регіональному рівні.

Зміни до Податкового Кодексу України, що були прийняті разом з ЗУ «Про бюджет на 2016 рік» мають сприяти зниженню податкового навантаження на виробників за рахунок зниження майже вдвічі ставок єдиного соціального внеску, а також податку на прибуток та додану вартість.

Список використаних джерел

1. Коваль Ю.В. Виявлення основних причин зменшення надходжень до державного бюджету України в період 2010–2011 рр. / Ю.В. Коваль // *Всеукраїнський науково-виробничий журнал*. – 2012. – №6. – С. 322-325.
2. Офіційний сайт Ціна держави [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://cost.ua>
3. Свєрєда Н.І. Основні проблеми та напрями подолання бюджетного дефіциту в Україні / Н.І. Свєрєда // *Формування ринкових відносин*. – 2009. – №6. – С. 98-101.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Бюджетний щоденник на 2016 рік. Київ: ФЕАО, 2015. – 56 с.
6. Олейнікова Л.Г. Аналіз податкових надходжень до державного бюджету України / Л.Г. Олейнікова // *Вісник Таврійського державного агротехнологічного університету* – 2011. – №9. – С. 319-325.
7. Шаманська В.Г. Неподаткові надходження: проблеми та роль у доходах бюджету держави / В.Г. Шаманська // *Фінанси України*. – 2011. – №15. – С.186-191.
8. Бузак Н.І. Бюджетування, облік і контроль затрат на впровадження сучасних інформаційних технологій / Н.І. Бузак // *Актуальні проблеми економіки*. – 2009. – №3. – С. 185-189.]
9. Юрій С.І. Бюджетна система України / С.І. Юрій, Й.М. Бєсکید. – К.: НІОС, 2011. – 400 с.
10. Радіонов Ю.Д. Проблема ефективності використання бюджетних коштів / Ю.Д. Радіонов // *Фінанси України*. – 2011. – № 5. – С. 47-55.
11. «Про ефективне використання державних коштів» Постанова КМУ від 11 жовтня 2016 р. № 710 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/710-2016-%D0%BF>.

References

1. Koval' Ju.V. Vyjavlennja osnovnyh prychn zmenshennja nadhodzen' do derzhavnogo bjudzhetu Ukrai'ny v period 2010–2011 rr. [Identifying the main causes reduction of the state budget of Ukraine in the period 2010-2011.] // *Vseukrai'ns'kyj nauково-vyrobnychyj zhurnal*. – 2012. – №6. – S. 322-325.
2. Oficijnyj sajт Cіna derzhavy [Price state]: <http://cost.ua>
3. Svereda N.I. Osnovni problemy ta naprjamy podolannja bjudzhetnogo deficytu v Ukraїni [Main problems and ways to overcome the budget deficit in Ukraine] // *Formuvannja rynkovykh vidnosyn*. – 2009. – №6. – S. 98-101.
4. Oficijnyj sajт Derzhavnoi' sluzhby statystyky Ukraїny [State Statistics Service of Ukraine]: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Bjudzhetnyj shhodennyk na 2016 rik. [Budget diary for 2016]. Kyїv: FEAO, 2015. – 56 s.
6. Olejnikova L.G. Analiz podatkovykh nadhodzen' do derzhavnogo bjudzhetu Ukrai'ny [Analysis of tax revenues to the state budget of Ukraine] // *Visnyk Tavrijs'kogo derzhavnogo agrotehnologichnogo universytetu* – 2011. – №9. – S. 319-325.
7. Shamans'ka V.G. Nepodatkovі nadhodzhennja: problemy ta rol' u dohodah bjudzhetu derzhavy [Non-tax revenues: challenges and role in the state budget revenues] // *Finansy Ukrai'ny*. – 2011. – №15. – S.186-191.
8. Buzak N.I. Bjudzhetuvannja, oblik i kontrol' zatrat na vprovadzhennja suchasnykh informacijnykh tehnologij [Budgeting, accounting and control costs for the introduction of modern information technologies] // *Aktual'ni problemy ekonomiky*. – 2009. – №3. – S. 185-189.]
9. Jurij S.I., Beskyd J.M. Bjudzhetna systema Ukraїny [The budget system of Ukraine] – K.: NIOS, 2011. – 400 s.
10. Radionov Ju.D. Problema efektyvnosti vykorystannja bjudzhetnykh koshtiv [The problem of efficient use of budget funds] // *Finansy Ukrai'ny*. – 2011. – № 5. – S. 47-55.
11. Pro efektyvne vykorystannja derzhavnykh koshtiv [On the effective use of public funds] Postanova KМУ vid 11 zhovtnja 2016 r. № 710: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/710-2016-%D0%BF>.

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Кучеренко Світлана Юріївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри політичної економії,
Леваєва Людмила Юріївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки,

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського 30, м. Переяслав-Хмельницький, 08401, Україна

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Кучеренко Светлана Юрьевна, кандидат экономических наук, доцент кафедры политической экономики
Леваева Людмила Юрьевна, кандидат экономических наук, доцент кафедры экономики,
ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»
ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий, 08401, Украина

DATA ABOUT THE AUTHORS

Kucherenko Svitlana Yuriivna, PhD, assistant professor of Political Economy
Levaieva Ludmila Yuriivna, PhD, associate professor of Economics,
SHEE «Pereyaslav-Khmelnitskyi state pedagogical university named after Hryhorii Skovoroda»
Str. Sukhomlinsky 30, Pereyaslav-Khmelnitsky, 08401, Ukraine

УДК 336.221.4

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

**Макарчук І.М.,
Перчук О.В.,
Виноградня В.М.**

Предметом дослідження є процес вивчення та аналізу сучасного стану та проблем реформування податкової системи України у трансформаційний період.

Метою дослідження є оцінка динаміки та структури формування податкових надходжень зведеного бюджету в Україні в 2010-2016 роках, а також визначення пріоритетних напрямків реформування національної податкової системи.

Методологія проведення роботи. Робота виконана за результатами дослідження сучасних наукових поглядів на визначення проблем реформування податкової системи, наведено динаміку та структуру формування податкових надходжень зведеного бюджету в Україні в 2010-2016 роках та обґрунтування основних завдань податкової реформи в Україні. Виконання цих та інших завдань приведе до успішного досягнення поставленої мети реформування податкової системи держави – формування максимально досконалої системи оподаткування в Україні і, як наслідок, економічного зростання загалом.

Результати роботи. Розглянуто сучасний стан та негативні риси наявної податкової системи України. Проведено оцінку структури формування податкових надходжень зведеного бюджету в Україні та обґрунтовано основні завдання податкової реформи в Україні в умовах кризових явищ в економіці.

Галузь застосування результатів: організація та проведення наукових досліджень у сфері державних фінансів, формування ефективної податкової системи України та визначення найбільш небезпечних загроз розвитку податкової системи України на сучасному етапі.

Висновки. Основою реформування податкової системи України має бути визнання того факту, що в цілому податкова система України вже склалася, і попри всі свої недоліки, не повинна розглядатись як така, що має підлягати докорінному реформуванню. Тобто створення нової законодавчої бази у сфері оподаткування повинно віддзеркалювати традиції існуючої податкової системи та відповідати світовим тенденціям розвитку податкових систем.

Ключові слова: податки, податкова система, податкове законодавство, Податковий кодекс, адміністрування податків, трансформація податкової системи України, податкова реформа, податкове навантаження.

ПРОБЛЕМЫ РЕФОРМИРОВАНИЯ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

**Макарчук И.Н.,
Перчук О.В.,
Виноградная В.М.**

Предметом исследования является процесс изучения и анализа современного состояния и проблем реформирования налоговой системы Украины в трансформационный период.

Целью исследования является оценка динамики и структуры формирования налоговых поступлений сводного бюджета в Украине в 2010-2016 годах, а также определение приоритетных направлений реформирования национальной налоговой системы.

Методология проведения работы. Работа выполнена по результатам исследования современных научных взглядов на определение проблем реформирования налоговой системы, приведены динамика и структура формирования налоговых поступлений сводного бюджета в Украине в 2010-2016 годах и обоснование основных задач налоговой реформы в Украине. Выполнение этих и других задач

приведет к успешному достижению поставленной цели реформирования налоговой системы государства – формирование максимально совершенной системы налогообложения в Украине и, как следствие, экономического роста в целом.

Результаты работы. Рассмотрено современное состояние и негативные черты существующей налоговой системы Украины. Проведена оценка структуры формирования налоговых поступлений сводного бюджета в Украине и обоснованы основные задачи налоговой реформы в Украине в условиях кризисных явлений в экономике.

Область применения результатов: организация и проведение научных исследований в сфере государственных финансов, формирования эффективной налоговой системы Украины и определение наиболее опасных угроз развития налоговой системы Украины на современном этапе.

Выводы. Основой реформирования налоговой системы Украины должно быть признание того факта, что в целом налоговая система Украины уже сложилась, и, несмотря на все свои недостатки, не должна рассматриваться как такая, которая должна подлежать коренному реформированию. То есть создание новой законодательной базы в сфере налогообложения должно отражать традиции существующей налоговой системы и соответствовать мировым тенденциям развития налоговых систем.

Ключевые слова: налоги, налоговая система, налоговое законодательство, Налоговый кодекс, администрирование налогов, трансформация налоговой системы Украины, налоговая реформа, налоговая нагрузка.

PROBLEMS OF REFORMING OF TAX SYSTEM OF UKRAINE

Makarchuk I.M.,
Perchuk O.V.,
Vynogradnyia V.M.

The subject of research is process of study and analysis of the current state and problems of reforming of tax system of Ukraine in the transformation period.

The aim of the study is to assess the dynamics and structure of formation of tax revenues of the consolidated budget of Ukraine during the years of 2010-2016, as well as identification of priority directions of reforming the national tax system.

The methodology of work. The work is done according to the research results of modern scientific views on definition of problems of reforming the tax system, given the dynamics and structure of formation of tax revenues of the consolidated budget of Ukraine during the years of 2010-2016 and rationale the main objectives of tax reform in Ukraine. The implementation of these and other challenges will lead to the successful achievement of the goal of reforming the tax system of the state – forming the most perfect system of taxation in Ukraine and, as a consequence, economic growth in General.

The results of the work. The modern condition and the negative features of the existing tax system of Ukraine. The estimation of the structure of formation of tax revenues of the consolidated budget of Ukraine and the main tasks of tax reform in Ukraine in conditions of the crisis phenomena in the economy.

The scope of the results: the organization and carrying out scientific research in the area of public Finance, the formation of effective tax system of Ukraine and determination of the most dangerous threats in the development of the tax system of Ukraine at the present stage.

Conclusions. Reforming the tax system of Ukraine should be recognition of the fact that in General the tax system of Ukraine has already happened, and despite all its shortcomings, should not be considered as such, which should be subject to radical reform. That is, the creation of a new legislative framework in the field of taxation should reflect the traditions of the existing tax system and conform to global trends of development of tax systems.

Keywords: taxes, tax system, tax legislation, Tax code, tax administration, transformation of the tax system of Ukraine, tax reform, tax burden.

Постановка проблеми. Сучасна податкова система України зберігає низку суттєвих недоліків, які є системними. По-перше, витрати платників на виконання вимог податкового законодавства лишаються надмірно високими. По-друге, відсутність стабільного регулювання оподаткування, а діюча нормативно-правова база непрозора та заплутана. По-третє, багаторазове оподаткування (оподатковуються дохід, додана вартість, справляються акцизний збір, обов'язкові відрахування до спеціальних фондів), високі ставки деяких податків, переважно фіскальний характер податкової системи створюють несприятливі умови для підприємництва та стримують економічну активність.

Актуальність. Першочерговою потребою сьогодення є забезпечення збалансованого розвитку всіх підсистем суспільства, гармонізація інтересів різноманітних верств населення, створення міцного економічного підґрунтя для інтеграції України у світову економічну систему. Чільне місце у цьому процесі посідає реформування податкової системи, яка забезпечує державу необхідними фінансовими ресурсами. Податкова система в Україні одна з найбільш громіздких і найменш ефективних у світі. На адміністрування податків бізнес щороку витрачає понад мільярди гривень. У світовому рейтингу щодо простоти їх сплати Україна посідає одне з останніх місць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. засади формування податкової системи досліджено в наукових працях таких вчених, як О.Я. Бозуленко, О.М. Десятнюк, Ю.Б. Іванов, А.І. Крисоватий, С.В. Леонов,

Н.С. Педченко, К.П. Проскура, О.В. Ревенко, Д.М. Серебрянський, С.В. Слухай, Т.В. Тучак, О.О. Чумакова, К.І. Швабій, І.М. Школа та ін.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні роль податків як регулятора економіки зростає. Держава шляхом встановлення ставок податків та їх видів стимулює чи обмежує розвиток окремих галузей або сфер економіки. Так, звільняючи від оподаткування суми, що йдуть на технологічний розвиток виробництва, а саме на інновацію та модернізацію, держава сприяє науково-технологічному потенціалу. Таким чином, держава через регулювання податками може впливати на ефективність і стабільність економічного розвитку. Податкова політика держави має забезпечити виконання таких завдань, як встановлення оптимальних податків, які не стримуватимуть розвиток підприємництва, та забезпечення надходження до бюджету коштів, достатніх для задоволення державних потреб.

На цей час в Україні діє податкова система, яка за своїм складом та структурою подібна до податкових систем розвинутих європейських країн. Закони з питань оподаткування розроблено з урахуванням норм європейського податкового законодавства, а також аспектів податкової політики ГАТТ/СОТ та інших міжнародних економічних організацій [4].

Податкова система є інструментом державного регулювання економіки, що дозволяє вилучати на постійній основі певну частину приватних доходів юридичних та фізичних осіб на користь держави, перерозподіляючи таким чином створений у суспільстві продукт. За допомогою податкової системи держава може стимулювати бажані та обмежувати небажані соціально-економічні процеси і тенденції, формувати відносини між суб'єктами господарювання відповідно до цілей обраної моделі розвитку, виконувати відповідні соціальні, гуманітарні та безпекові зобов'язання і функції. Але їх фінансове забезпечення можливе лише за рахунок частини багатства, створеного членами суспільства і в них вилученого [5].

Сучасна податкова система позбавлена стимулювальної основи, яка в нинішніх умовах розвитку повинна розкриватися у взаємозв'язку всіх основних функцій оподаткування – фіскальної, розподільної, регулятивної. Держава шляхом встановлення ставок податків та їх видів стимулює чи обмежує розвиток окремих галузей або сфер економіки. На сьогодні в Україні діє податкова система, яка за своїм складом подібна до податкових систем розвинутих європейських країн. Закони з питань оподаткування розроблено з урахуванням норм європейського податкового законодавства. Проте, на відміну від країн Європейського Співтовариства, податкова система України не є інструментом підвищення конкурентоспроможності держави.

Взагалі наявна податкова система України характеризується такими негативними рисами: нормативно-правові акти з питань оподаткування є складними, окремі законодавчі норми – недостатньо узгодженими; витрати на адміністрування окремих податків є більшими порівняно з доходами бюджету, що формуються за рахунок їх справляння; механізм митно-тарифного регулювання не дає можливості оперативно реагувати на зміни кон'юнктури світового ринку та структури економіки в Україні [1].

Зазначені вище недоліки призвели до таких проблем системного характеру у податковій системі, як:

- податкова заборгованість платників перед бюджетом та державними цільовими фондами. Ця проблема породжена низкою причин, а саме відсутністю ефективних механізмів, що забезпечують відповідальність суб'єктів господарювання за виконання своїх фінансових зобов'язань; практикою щодо списання та реструктуризації державою податкової заборгованості підприємств перед бюджетом; проведення масових бюджетних взаємозаліків, які роблять не вигідною своєчасну і в повному обсязі сплату податків, сприяють укоріненню у суспільній свідомості зневажливого ставлення до податкових зобов'язань;

- широкомасштабне ухилення від оподаткування. В Україні на масштаби ухилення від податків впливають не стільки розміри податкових ставок, скільки викривлення умов конкурентної боротьби внаслідок нерівномірного розподілу податкового тягаря; корупція; недосконалість законодавства, що регулює підприємницьку діяльність, у тому числі податкового; загальне недотримання норм законів платниками податків;

- бюджетна заборгованість з відшкодування податку на додану вартість. Основними причинами, що ускладнюють виконання державою зобов'язань перед платниками податку на додану вартість, є недоліки законодавчих норм, якими регулюється процедура відшкодування та пред'явлення необґрунтованих вимог на відшкодування податку на додану вартість та заниження сум податкових зобов'язань;

- нерівномірне податкове навантаження, внаслідок чого найбільше податкове навантаження покладено на законотворчих платників, позбавлених податкових пільг [4].

Україна як європейська держава, що має ринкову економіку і намагається створити ефективну систему господарювання, мусить формувати в усіх ланках процесу відтворення капіталістичні відносини за принципом: чим більше у країні носіїв капіталу і багатих людей, тим потужнішими є громади міст, регіони, держава загалом. Зазначений принцип є ключовим у формуванні моделі народного капіталізму євроатлантичного зразка, що орієнтована на розвиток інституції приватної власності та потужного середнього класу, і саме її реалізації має бути підпорядковано функціонування податкової системи в нашій країні. Натомість сьогодні в Україні спостерігається інший процес: чинна податкова система, яка складається із законодавчої, інструктивно-наказової та структурно-інституціональної частин, а також практичних інструментів її функціонування, обслуговує модель державно-монополістичного капіталізму, що має кланово-олігархічний характер. Ця система підпорядкована інтересам кланових фінансово-корпоративних груп, створюючи їм умови для отримання максимального монопольного прибутку і водночас гальмуючи ринкові трансформації та пригнічуючи розвиток середнього класу як основи моделі народного капіталізму [5].

Упродовж останніх років можна відзначити наступні тенденції у податковій сфері:

1. Посилення ролі непрямого оподаткування: так, якщо у 2015 р. відносно 2014 р. податкові надходження до Зведеного бюджету України зросли на 38,1%, то непрямі податки – на 47,2%. Таким чином, питома вага непрямих податків у структурі податкових надходжень збільшилася з 53,5% у 2014 р. до 57,0% у 2015 р. Відповідні показники наведені у табл. 1.

Таблиця 1. Динаміка та структура формування податкових надходжень зведеного бюджету в Україні в 2010-2016* рр.

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*	Приріст 2015/2014	
								абсол.	відносн.
Доходи бюджету	314,5	398,6	445,5	442,8	456,1	652,0	715,5	196,0	143,0
у % до ВВП	29,1	30,6	31,6	30,4	28,7	32,9	31,6	4,2	
Податкові надходження (ПН)	248,9	334,7	360,6	354,0	367,5	507,6	599,2	140,1	138,1
у % до ВВП	23,0	25,7	25,5	24,3	23,2	25,6	26,5	2,5	
у % до доходів бюджету	79,1	84,0	80,9	79,9	80,6	77,9	83,8	-2,7	
Прямі податки	125,4	158,9	170,1	175,7	170,8	218,1	259,2	47,3	127,7
у % до ВВП	11,6	12,2	12,1	12,1	10,8	11,0	11,5	0,3	
у % до доходів бюджету	39,9	39,9	38,2	39,7	37,4	33,4	36,2	-4,0	
у % до ПН	50,4	47,5	47,2	49,6	46,5	43,0	43,3	-3,5	
Податок на доходи фізичних осіб	51,0	60,2	68,1	72,2	75,2	100,0	116,4	24,8	133,0
у % до ВВП	4,7	4,6	4,8	5,0	4,7	5,1	5,1	0,3	
у % до доходів бюджету	16,2	15,1	15,3	16,3	16,5	15,3	16,3	-1,2	
у % до ПН	20,5	18,0	18,9	20,4	20,5	19,7	19,4	-0,8	
у % до прямих податків	40,7	37,9	40,0	41,1	44,0	45,8	44,9	1,8	
Податок на прибуток підприємств	40,4	55,1	55,8	55,0	40,2	39,1	50,0	-1,1	97,1
у % до ВВП	3,7	4,2	4,0	3,8	2,5	2,0	2,2	-0,6	
у % до доходів бюджету	12,8	13,8	12,5	12,4	8,8	6,0	7,0	-2,8	
у % до ПН	16,2	16,5	15,5	15,5	10,9	7,7	8,3	-3,2	
у % до прямих податків	32,2	34,7	32,8	31,3	23,5	17,9	19,3	-5,6	
Місцеві податки і збори	3,0	2,5	5,5	7,3	8,1	27,0	27,5	19,0	335,7
у % до ВВП	0,3	0,2	0,4	0,5	0,5	1,4	1,2	0,9	
у % до доходів бюджету	1,0	0,6	1,2	1,7	1,8	4,1	3,8	2,4	
у % до ПН	1,2	0,7	1,5	2,1	2,2	5,3	4,6	3,1	
у % до прямих податків	2,4	1,6	3,2	4,2	4,7	12,4	10,6	7,7	
Екологічний податок	1,9	2,7	2,9	3,9	4,8	2,7	2,8	-2,1	55,8
у % до ВВП	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,1	0,1	-0,2	
у % до доходів бюджету	0,6	0,7	0,6	0,9	1,1	0,4	0,4	-0,6	
у % до ПН	0,8	0,8	0,8	1,1	1,3	0,5	0,5	-0,8	
Непрямі податки	123,5	175,8	190,4	178,3	196,7	289,5	340,0	92,8	147,2
у % до ВВП	11,4	13,5	13,5	12,3	12,4	14,6	15,0	2,2	
у % до доходів бюджету	39,3	44,1	42,7	40,3	43,1	44,4	47,5	1,3	
у % до ПН	49,6	52,5	52,8	50,4	53,5	57,0	56,7	3,5	
Податок на додану вартість	86,3	130,1	138,8	128,3	139,0	178,5	230,5	39,4	128,4
у % до ВВП	8,0	10,0	9,8	8,8	8,8	9,0	10,2	0,3	
у % до доходів бюджету	27,4	32,6	31,2	29,0	30,5	27,4	32,2	-3,1	
у % до ПН	34,7	38,9	38,5	36,2	37,8	35,2	38,5	-2,7	
у % до непрямих податків	69,9	74,0	72,9	71,9	70,7	61,6	67,8	-9,0	
Акцизний податок	28,3	33,9	38,4	36,7	45,1	70,8	89,8	25,7	157,0
у % до ВВП	2,6	2,6	2,7	2,5	2,8	3,6	4,0	0,7	
у % до доходів бюджету	9,0	8,5	8,6	8,3	9,9	10,9	12,6	1,0	
у % до ПН	11,4	10,1	10,7	10,4	12,3	13,9	15,0	1,7	
у % до непрямих податків	22,9	19,3	20,2	20,6	22,9	24,5	26,4	1,5	
Мито	8,9	11,8	13,2	13,3	12,6	40,3	19,6	27,7	319,6
у % до ВВП	0,8	0,9	0,9	0,9	0,8	2,0	0,9	1,2	
у % до доходів бюджету	2,8	3,0	3,0	3,0	2,8	6,2	2,7	3,4	
у % до ПН	3,6	3,5	3,7	3,8	3,4	7,9	3,3	4,5	
у % до непрямих податків	7,2	6,7	6,9	7,5	6,4	13,9	5,8	7,5	

Джерело: [2]

Прискорене зростання непрямих податків у 2015 р. відбулося під впливом інфляційного (податки з вироблених в Україні товарів – ПДВ та акциз) та девальваційного процесу (податки з ввезених в Україну

товарів – ПДВ, акциз та ввізне мито), а також завдяки запровадженню у 2015 р. тимчасового імпорного збору. На 2016 р. частка непрямих податків запланована на рівні 56,7%. Перенесення оподаткування на споживання є загальноєвропейським трендом з метою збільшення частки доходів та прибутків у розпорядженні платників податків.

2. Ставки оподаткування в Україні є одними з найнижчих в ЄС (за виключенням невеликих країн), а отже найбільш конкурентоспроможними. Вітчизняні ставки податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств по 18 % є одними з найнижчих в Європі.

3. Зниження навантаження на фонд оплати праці надає певні ознаки детінізації економіки. З анексією Криму та окупацією Донбасу надходження внеску не скоротилися і становили в 2015 р. 185,7 млрд грн, що на 4,6 млрд грн або на 2,5 % більше показника 2014 р. (181,1 млрд грн) (рис. 1).

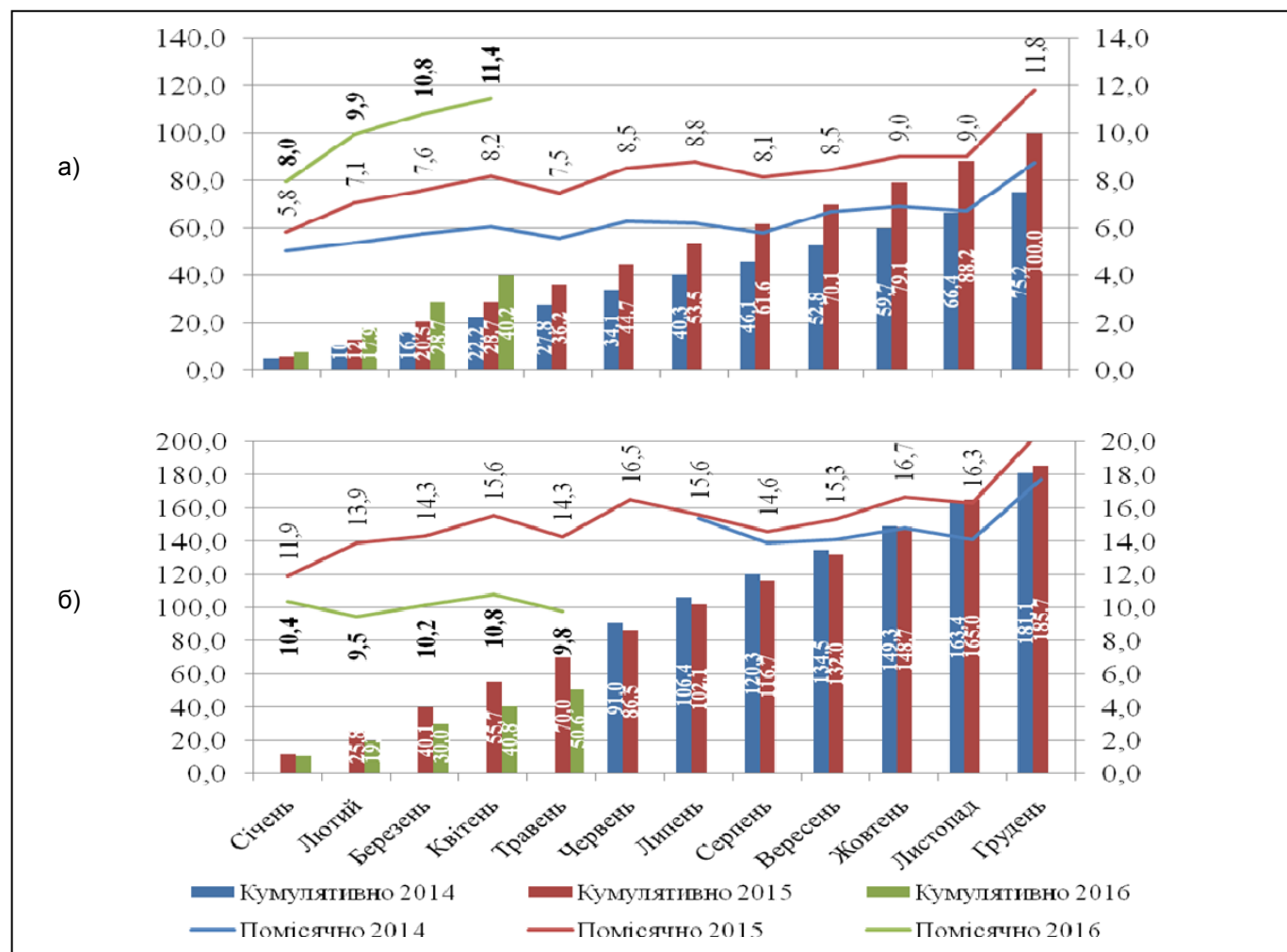

Рисунок 1. Динаміка надходжень податку та збору на доходи фізичних осіб (а) та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (б) в 2014- 2016 рр., млрд. грн.

Джерело: [2]

З 2016 року при зниженні ставки сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування вдвічі (з усередненого 41% до 22%) та скасуванні 3,6 % утримання з працівника, надходження формально скоротилися лише на чверть. Станом на 01.06.2016 р. сума надходжень коштів від сплати єдиного внеску становить 50,6 млрд грн, що на 19,4 млрд грн або на 27,7 % менше відповідного показника 2015 р. (70 млрд грн). Логічним стало збільшення з 2015 р. штрафів у трудовому законодавстві за кожного неоформленого працівника до 30 МЗП.

4. Активне впровадження найкращого європейського досвіду у податковій сфері, зокрема під егідою Угоди про асоціацію України та ЄС а також рекомендацій МВФ, особливо при модернізації роботи митниць та реформи бюджетної децентралізації.

5. Економічний спад, що відбувся внаслідок гібридної війни проти України зумовив зменшення податкових надходжень до бюджету. Торговельна блокада та розрив економічних відносин з РФ, анексія Криму та окупація Донбасу призвели до порушення цілісності господарського комплексу та фінансового простору України. Відбулося вимушене зростання оборонних та соціальних видатків, які за мирних умов могли бути витрачені на соціальну підтримку громадян [2].

Основними завданнями податкової реформи в Україні мають бути:

- формування нового інституційного середовища оподаткування, сприятливого для реалізації принципу рівності всіх платників перед законом;
- недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації, формування відповідального ставлення платників до виконання своїх податкових зобов'язань;
- підвищення фіскальної ефективності податків за рахунок розширення податкової бази, покращання адміністрування, зменшення масштабів ухилення від сплати податків;
- підвищення регулюючого потенціалу податкової системи на основі запровадження інноваційно-інвестиційних преференцій з податку на прибуток підприємств;
- забезпечення більш рівномірного розподілу податкового тягара між платниками податків;
- демократизація податкової служби України, а саме зміна ідеології її функціонування на основі реформування податкової служби [3].

Отже, у нашій країні запроваджені всі можливі податки, що існують у світі. Відтак рівень оподаткування в Україні реально є чи не найвищим у міжнародному просторі, що знищує основи для розвитку приватного бізнесу й унеможлиблює збільшення кількості заможних громадян. На жаль, у нас глибоко вкоренився і діє зв'язок, який перетворює Україну в неуспішну країну, а саме: збільшується кількість податків і зборів – скорочується підприємницьке середовище – зменшуються надходження в бюджет – слабшає міць держави, а відтак і можливість забезпечення її економічної та навіть політичної незалежності. Тож питання трансформації податкової системи вже вийшли з площини економічних і дедалі більше стають політичними, торкаються виживання України, її існування як європейської суверенної держави.

Перспективні напрями удосконалення податкової політики пропонуються розглянути через її складові механізми:

1. *Податкове регулювання* (зміна елементів одного або декількох податків у взаємоузгодженому механізмі) з метою здійснення дискреційного впливу держави на динаміку соціально-економічних процесів доцільно реалізувати за допомогою наступних заходів:

- *забезпечення дієвості існуючих засобів податкового стимулювання економіки*, оскільки традиційні інструменти не спрацьовують через адміністративні бар'єри;
- *зміна існуючого механізму оподаткування прибутку підприємств для відновлення інвестиційно-інноваційного процесу*. В умовах високої вартості кредитних ресурсів та обмеженості іноземних інвестицій, єдиним джерелом фінансування розширення діяльності є власний прибуток підприємства. Критичний стан основних засобів зі ступенем зносу на кінець 2014 р. у 83,5 % вимагає безпрецедентних заходів. Одним з таких може стати добровільний перехід на модифіковану естонську модель оподаткування розподіленого прибутку/податку на виведений капітал, яка покликана одночасно вирішити ряд поточних викликів:

1) активізація внутрішнього інвестиційного ресурсу як передумова залучення зовнішніх інвестицій – звільнення від оподаткування реінвестованого прибутку доцільно апробувати для невеликих платників, що за попередній звітний (податковий) рік сплатили податку на прибуток обсягом менше 1 млн грн;

2) убезпечити бюджет від втрат податкових надходжень – у випадку, коли протягом 3-х років розподіл прибутку не здійснюється, то 5 % задекларованого прибутку вважатиметься умовно розподіленим та підлягатиме сплаті до бюджету. Розширення надходжень до бюджету, як очікується, відбудеться також за рахунок ПДВ та податків із заробітних плат. Компенсатором у перспективі можуть виступити акцизні та майнові податки;

3) забезпечити економічну привабливість переходу зі спрощеної системи оподаткування на загальну – серед інших (дивіденди, контрольовані операції трансфертного ціноутворення, позики, роялті, виплати неприбутковим організаціям та ін.) до умовно розподіленого прибутку прирівняти платежі на спрощенців, щоб уникнути перетоку капіталу;

4) спростити адміністрування, облікову політику та документообіг;

5) при запровадженні нової моделі оподаткування прибутку підприємств необхідно врахувати наявні суми переплат за цим податком та не погіршити стан збиткових підприємств – питання відкриті. Тим часом чистий (збиток) великих та середніх підприємств за 2013-I кв. 2016 рр. перевищив 1 трлн грн.

Динаміка надходжень податку на прибуток підприємств в Україні в останні роки економічних криз є спадною (табл. 1), планові показники здебільшого не виконуються, у структурі надходжень значним є обсяг переплат;

- *розвиток механізмів оподаткування доходів фізичних осіб з розширенням сфери податкової соціальної пільги* після медичної реформи, податкове стимулювання запровадження недержавної накопичувальної пенсійної системи у середньостроковій перспективі;

- *збільшення акцизного оподаткування до рівня країн-членів ЄС у середньостроковій перспективі* (після відповідного підвищення рівня життя громадян до європейського). Анонсування таких планів підвищення є вкрай важливим для стабільної діяльності виробників та постачальників підакцизної продукції, які традиційно очолюють рейтинги TOP-100 найбільших платників податків;

- *налагодження процесу оцінки* (моніторингу) ефективності податкових пільг (втрат) бюджету за європейськими зразками;

- *бюджетна децентралізація*: частка доходів місцевих бюджетів у структурі зведеного наразі спадає (з 22,2 % в 2014 р. до 18,5 % у 2015 р. (рис. 2). У минулому 2015 р. зменшення відбулося за рахунок

випереджаючого зростання загальнодержавних непрямих податків. Доходи місцевих бюджетів зростали більш повільно в основному за рахунок розширення бази майнових податків та запровадження акцизу з роздрібного продажу на місцевому рівні, збільшення частки екологічного податку, але зменшилися за рахунок зростання частки вилучення ПДФО до державного бюджету.

Упродовж останнього десятиріччя щороку зростала залежність місцевих бюджетів від державного бюджету. Питома вага власних доходів місцевих бюджетів у загальному підсумку доходів зменшувалася з 56,5 % у 2005 р. до 40,9 % у 2015 р. Відповідно питома вага трансфертів в загальному підсумку доходів місцевих бюджетів збільшувалася з 43,5 % у 2005 р. до 59,1 % у 2015 р. Заплановані показники частки доходів місцевих бюджетів у зведеному (16,7 %), а також частки доходів (39,5 %) та трансфертів (60,5 %) у структурі місцевих бюджетів мають поступово бути приведені до цільових показників реформи бюджетної децентралізації;

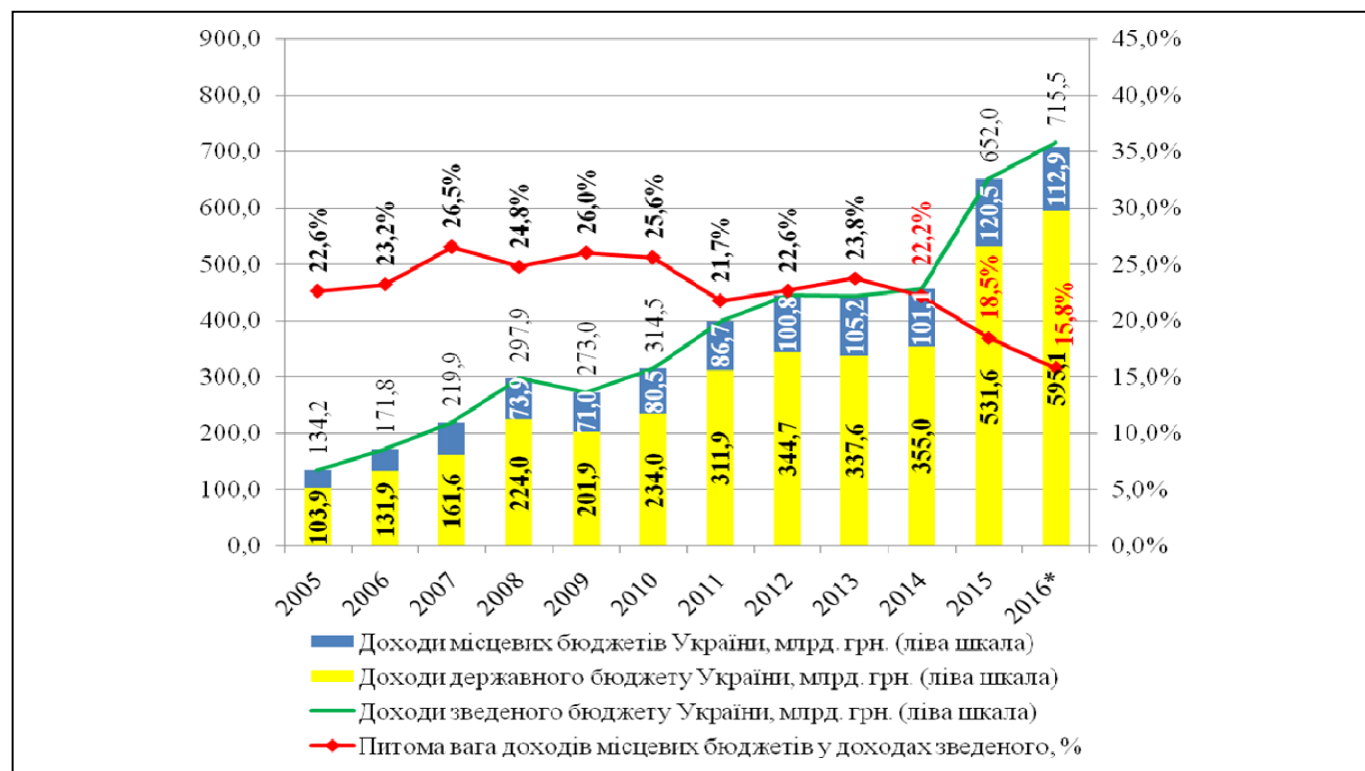

Рисунок 2. Динаміка та структура доходів Зведеного бюджету України у 2005-2016* рр., %

Джерело: [2]

Примітка: зірочкою на 2016 р. наведено прогнозне значення.

- підтримка фіскальних заходів монетарними інструментами: здешевлення вартості та збільшення обсягів кредитування реального сектору економіки, подальшої лібералізації валютного регулювання та контролю, зменшення попиту на готівку та розвитку безготівкових розрахунків. Гранична сума готівкових операцій в Україні становить 150 тис. грн або 5 300 євро (враховано курс 28,3 грн/євро). У той час у Франції та Португалії ліміт – до 1 тис. євро, Греції – до 1,5 тис., Іспанії – 2,5 тис., Італії – 3 тис., але у Східній Європі є вищим. У Німеччині у лютому ц.р. анонсовано вперше запровадження ліміту 5 тис. євро як засіб боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. Як відомо, саме готівка опосередковує кримінальну злочинність, тіньову економіку та корупцію. Концепція проекту НБУ Cashless economy передбачає, що впровадження проекту може зустріти опір. Зокрема, через низьку податкову культуру від фізичних осіб – небажання переплачувати при безготівковій оплаті на противагу готівковим розрахункам, від торговельних мереж – бажання уникати податків. Серед стимулів для торговельних мереж регулятор наводить можливість запровадження податкових пільг у майбутньому. Необхідним є також збільшення платіжної інфраструктури, розвиток мотивації та посилення фінансової грамотності серед населення. У результаті серед інших ефектів очікується розширення бази оподаткування від прозорого ведення бізнесу.

2. Податкове адміністрування. Серед останніх успішних ініціатив були гармонізація бухгалтерського та податкового обліку з коригуванням на невелику кількість податкових різниць (їх кількість зменшена з 29 до 3-х), запровадження системи електронного адміністрування ПДВ та акцизного податку з реалізації пального. Наступними кроками можуть стати:

- підвищення ефективності адміністративного оскарження дій податкових органів через запровадження однорівневої процедури;
- спрощення податкових декларацій та звітності, документообігу з використанням інвойсів;
- узгодження податкових баз, об'єднання звітності та платежів в один податок на заробітну плату;

- *електронізація спілкування* платників податків з фіскальними органами, зокрема, завдяки максимізації використання online-сервісів та розширенню функціональних можливостей «Електронного кабінету платника податків» для зручності користувачів;

- *поступове удосконалення контролю використання та розширення сфери застосування реєстраторів розрахункових операцій* (касових апаратів) із здешевленням вартості їх обслуговування;

- *вдосконалення системи електронного адміністрування ПДВ*, зокрема в частині зменшення обсягів заморожування оборотних коштів через запровадження фінансово-банківської гарантії, посилення дієвості процедури скарги на постачальника за нереєстрацію або несвоєчасну реєстрацію податкової накладної через збільшення штрафів з 50 до 70 % суми ПДВ (або навіть п'ятикратно), подовження термінів можливості реєстрації податкових накладних з 180 до 365 днів, прозорого формування єдиного реєстру заявок на відшкодування ПДВ. Для зручності користувачів рух коштів на ПДВ-рахунок має бути максимально доступним та зрозумілим;

- *модернізація роботи митниць*. Угода про Асоціацію України з ЄС вимагає імплементації низки положень в митній сфері. Створення інституту уповноваженого економічного оператора дозволить пришвидшити митні процедури і спростити формальності, встановивши новий формат взаємодії між митними органами та бізнесом. ДФС розробляє зміни законодавства щодо впровадження норм NCTS (New Computerized Transit System) – загальноєвропейської комп'ютеризованої системи управління транзитними вантажами, розробленої для електронного документообігу. Процес приєднання України до Спільної транзитної системи ЄС має бути прискорений. Інтеграція країни до NCTS значно прискорить митні процедури, забезпечить ефективну протидію контрабанді та загалом сприятиме розвитку торговельно-економічних відносин між Україною та ЄС.

Водночас необхідно зазначити, що статус уповноваженого економічного оператора та принцип «єдиного вікна» під час митного контролю та оформлення товарів не є новими інструментами, а тому слід забезпечити їх дієвість з урахуванням набутого негативного досвіду.

3. У сфері податкового контролю необхідно:

- *вдосконалення ризик-орієнтованої системи* податково-митного контролю для уникнення суб'єктивного людського фактору. Зменшення кількості виїзних податкових перевірок одночасно відповідає інтересам держави та бізнесу з метою економії ресурсів;

- *податкову амністію* у формі т.зв. «нульової декларації» з подальшим застосуванням непрямих методів контролю відповідності доходів та витрат фізичних осіб доцільно поширювати на всіх громадян у середньостроковій перспективі, але тільки після успішної апробації механізмів на державних службовцях, правоохоронцях та суддях;

- *посилення боротьби з митними правопорушеннями та контрабандою*. На даний момент 96 % митних декларацій оформлюється митницями Державної фіскальної служби України в електронній формі. Крім того, вдалось значно скоротити час митного оформлення товарів;

- *інтеграція митних та податкових баз даних* в єдину базу з метою перенесення уваги фіскального контролю інспекторів від процесу безпосереднього перетину митного кордону на пост-аудит для відслідковування повного ланцюжку руху поставок товарів до кінцевого споживача. Означене покликане зменшити час митного оформлення з прискоренням товарообігу та істотно підвищити ефективність контрольних заходів податкових органів.

4. Податкове планування на рівні держави можуть поліпшити:

- *розвиток середньострокового прогнозування і планування* для дотримання принципів стабільності бюджетно-податкового законодавства. Упродовж останніх років рішення у податній сфері нерідко приймалися та скасовувалися з недостатнім фінансово-економічним обґрунтуванням, в основному з метою досягнення поточної фіскальної збалансованості;

- *запровадження мораторію на зміни податкових ставок* у частині бюджетоутворюючих податків та ЄСВ (за виключенням індексації акцизних, рентних та майнових податків).

На рівні платників слід активно протидіяти агресивному податковому плануванню удосконаленням процедур контролю трансфертного ціноутворення відповідно до міжнародних тенденцій – запровадженням нового трирівневого формату звіту, налагодженням автоматичного обміну податковою інформацією між податковими органами іноземних держав, а також поступовою лібералізацією валютного законодавства України. Запровадження правил стосовно контрольованих іноземних компаній є дискусійним та доцільним лише для великих держав, на кшталт США.

5. *Податковий менеджмент* та інституційні зміни ДФС є визначальною складовою успішності податкових реформ:

- *аудит функцій з усуненням їх дублювання*: передача контрольних функцій з районного рівня на обласний. На місцях мають залишитися виключно сервісні функції та консультування платників податків;

- *показники оцінки ефективності роботи ДФС* слід закріпити переглядом результативних показників бюджетної програми КПКВК 350701

- *посилення відповідальності працівників ДФС* за втрати, понесені платниками податків через їх незаконні дії або бездіяльність;

- *кадрова робота*: належна фінансова мотивація кадрів конкурентоспроможним рівнем заробітною платою є визначальною. Для спеціалістів високого рівня заробітні плати у фінансовому секторі є істотно більш

привабливими, ніж у фіскальній службі. Упродовж 2008-2015 рр. розрив між рівнем середньомісячної заробітної плати у фіскальних органах (зріс з 3 839 грн до 4 106 грн або на 7,0 %) порівняно з середньомісячною заробітною платою у фінансовому секторі (з 3 747 грн до 7714 грн або у 2,1 разу) дедалі збільшувався і склав 46,8 %;

- *підвищення відкритості та прозорості роботи ДФС*. На порталі відкритих даних оприлюднено 710 наборів даних у розділі «Податки». Водночас вони потребують доповнення для здійснення аналітичної роботи. Наприклад, корисними стали б систематизовані показники галузевих та регіональних податкових надходжень, податкового боргу, переplat податків, втрат від податкових пільг. Збільшення співставних даних у динаміці у відкритому доступі зменшить кількість запитів про надання публічної інформації, а отже, зменшить навантаження на працівників;

- *узгодження моделі реформування митниці*. На даний час зареєстровано два законопроекти – Проект Закону про Національну митну службу України №3763 від 13.01.2016 р. (ініційований народними депутатами – членами податкового комітету ВР) та Проект Закону про внесення змін до Митного кодексу України щодо оптимізації територіальних органів державної фіскальної служби №4515 від 22.04.2016 р. (рекомендований МВФ), що відповідно номінально посилюють або послаблюють митницю. Кожен із законопроектів не позбавлений недоліків. Митниця контролює товари, а податкові органи – суб'єкт господарювання. Попри різні предмети, у них спільний об'єкт – фіскальна безпека держави. Необхідно обговорення в експертному середовищі для напрацювання узгодженої компромісної моделі;

- *ліквідація податкової міліції та створення на її основі Служби фінансових розслідувань*. Нагальним є об'єднання повноважень боротьби з фінансовими правопорушеннями профільних підрозділів ДФС, СБУ та МВС з підвищенням аналітичної функції. Реформа має відбутися за принципом кадрового набору до Національної поліції [2].

Отже, основною запорукою економічного відновлення разом із вдосконаленням податкової системи мають стати паралельні процеси детінізації, дерегуляції та демонополізації з подоланням проявів корупції. Важливими є реформи прокуратури та судової системи для захисту прав власності та гарантування невідворотності покарання за вчинені правопорушення. Посилення співпраці між усіма органами державної влади посилить результативність державної фінансової політики.

У процесі підвищення ефективності механізмів податкової системи першочерговим є спрощення та автоматизація податкового адміністрування. Вона надасть дієвості податковому регулюванню, підвищить цілеспрямованість податкового контролю та зменшить навантаження на податковий менеджмент. Синергетичний ефект паралельного вдосконалення роботи всіх податкових механізмів сприятиме відновленню соціально- економічного розвитку для зміцнення національної безпеки держави у стратегічній перспективі.

Враховуючи зазначене, можливо зробити висновок, що основою реформування податкової системи України має бути визнання того факту, що в цілому податкова система України вже склалася, і попри всі свої недоліки, не повинна розглядатись як така, що має підлягати докорінному реформуванню. Тобто створення нової законодавчої бази у сфері оподаткування повинно віддзеркалювати традиції існуючої податкової системи та відповідати світовим тенденціям розвитку податкових систем.

Список використаних джерел

1. Жекова О.П. Проблеми реформування податкової системи України [Електронний ресурс] URL: <http://ndi-fp.asta.edu.ua/thesis/52/>
2. Податкові механізми відновлення соціально- економічного розвитку в контексті реформи 2016 року [Електронний ресурс] URL: <http://www.niss.gov.ua>
3. Реформування податкової системи України [Електронний ресурс] URL: <http://old.minjust.gov.ua/11350>
4. Реформування податкової системи України [Електронний ресурс] URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2815>
5. Соскін О. Трансформація податкової системи в контексті формування сучасної економічної моделі України // Журнал «Економічний часопис-XXI», 2010, №3 - 4. [Електронний ресурс] URL: <http://soskin.info/news/2997.html>

References

1. Zhekova O.P. Problemy reformuvannia podatkovoi systemy Ukrainy [Problems of reforming of tax system of Ukraine]: <http://www.niss.gov.ua>
2. Podatkovі mekhanizmy vidnovlennia sotsialno- ekonomichnoho rozvytku v konteksti reformy 2016 roku [Tax recovery mechanisms for socio - economic development in the context of the reform of 2016]: <http://www.niss.gov.ua>
3. Reformuvannia podatkovoi systemy Ukrainy [Reforming the tax system of Ukraine]: <http://old.minjust.gov.ua/11350>
4. Reformuvannia podatkovoi systemy Ukrainy [Reforming the tax system of Ukraine]: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2815>
5. Soskin O. Transformatsiia podatkovoi systemy v konteksti formuvannia suchasnoi ekonomichnoi modeli Ukrainy [Transformation of tax system in the context of formation of modern economic model of Ukraine] // Zhurnal «Ekonomichnyi chasopys-KhKhI», 2010, №3-4.: <http://soskin.info/news/2997.html>

ДАНИ ПРО АВТОРІВ

Макарчук Інна Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

e-mail: makarchyck-inna@mail.ru

Перчук Оксана Валентинівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

e-mail: ruru23@ukr.net

Виноградня Віта Михайлівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування

e-mail: vinogradniy_roma@ukr.net

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., Україна, 08401

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Макарчук Инна Николаевна, кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов, банковской системы и страхования

e-mail: makarchyck-inna@mail.ru

Перчук Оксана Валентиновна, кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов, банковской системы и страхования

e-mail: ruru23@ukr.net

Виноградная Вита Михайловна, кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов, банковской системы и страхования

e-mail: vinogradniy_roma@ukr.net

ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»

ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл., Украина, 08401

DATA ABOUT THE AUTHORS

Makarchuk Inna, Candidate of economic sciences, associate professor of Finance, banking and insurance

e-mail: makarchyck-inna@mail.ru

Perchuk Oksana, Candidate of Economic Sciences, associate professor of Finance, banking and insurance

e-mail: ruru23@ukr.net

Vynogradnya Vita, Candidate of Economic Sciences, associate professor of Finance, banking and insurance

e-mail: vinogradniy_roma@ukr.net

SHEE «Pereyaslav-Khmelnyskiy SPU after Grygoriy Skovoroda»

Sukhomlynsky Str., 30, Pereyaslav-Khmelnyskiy, Kyiv region, 08401, Ukraine

УДК 336.77:338.43

ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ АПК В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Овсієнко А.М.

Предметом дослідження є теоретичні засади та методичні підходи до кредитування підприємств АПК в умовах дії кризи.

Метою наукового дослідження є аналіз особливостей процесу кредитування підприємств АПК, а також класифікації кредитів підприємствам АПК та кредитних ризиків, залежно від особливостей, притаманних міжгалузевому комплексу.

Методи дослідження. У процесі дослідження були застосовані такі загальні та конкретні наукові методи дослідження: системний підхід, методи логічного узагальнення та порівняння, наукової абстракції – для уточнення теоретичних засад здійснення кредитування підприємств АПК; методи статистичного та графічного аналізу – для оцінювання сучасного стану кредитування підприємств АПК; методи синтезу, логічного узагальнення, аналогій – при аналізі підходів до кредитування підприємств АПК.

Методологія проведення роботи. Методологічною основою дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, теорії фінансів і банківської справи.

Результати роботи. У контексті означеної проблематики здійснено спробу розкрити особливості сучасного стану кредитування АПК в Україні; виявити та обґрунтувати основні шляхи вдосконалення банківського кредитування вітчизняних підприємств АПК.

Галузь застосування результатів. Результати даного дослідження можуть бути застосовані у сфері вивчення проблем кредитування підприємств АПК в Україні.

Висновки. На фінансовому ринку України вже достатньо тривалий час залишається складна ситуація. Проте з'являються компанії з новими видами послуг. Переважно – це іноземні компанії, які мають інтерес до аграрного сектору України та готові до партнерства з аграріями, вирішуючи, з

одного боку, питання забезпечення ресурсами виробників, а з другого – досягаючи власних бізнес-інтересів. На сьогодні вдосконалення механізмів банківського кредитування є надзвичайно актуальним. Особливо важливим є перейняття досвіду розвинутих країн, які вже мають більш досконалі системи фінансування аграрного сектору.

Ключові слова: кредитування, банківський кредит, аграрні розписки, кредитні ризики, державна підтримка.

ОСОБЕННОСТИ КРЕДИТОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ АПК В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Овсиенко А.Н.

Предметом исследования является теоретические основы и методические подходы к кредитованию предприятий АПК в условиях действия кризиса.

Целью научного исследования является анализ особенностей процесса кредитования предприятий АПК, а также классификации кредитов предприятиям АПК и кредитных рисков, в зависимости от особенностей, присущих межотраслевому комплексу.

Методы исследования. В процессе исследования были применены такие общие и конкретные научные методы исследования: системный подход, методы логического обобщения и сравнения, научной абстракции - для уточнения теоретических основ осуществления кредитования предприятий АПК; методы статистического и графического анализа - для оценки современного состояния кредитования предприятий АПК; методы синтеза, логического обобщения, аналогий - при анализе подходов к кредитованию предприятий АПК.

Методология проведения работы. Методологической основой исследования являются фундаментальные положения экономической теории, теории финансов и банковского дела.

Результаты работы. В контексте обозначенной проблематики осуществлена попытка раскрыть особенности современного состояния кредитования АПК в Украине; выявить и обосновать основные пути совершенствования банковского кредитования отечественных предприятий АПК.

Область применения результатов. Результаты данного исследования могут быть применены в области изучения проблем кредитования предприятий АПК в Украине.

Выводы. На финансовом рынке Украины уже достаточно длительное время остается сложная ситуация. Однако появляются компании с новыми видами услуг. Преимущественно - это иностранные компании, которые имеют интерес к аграрному сектору Украины и готовы к партнерству с аграриями, решая, с одной стороны, вопрос обеспечения ресурсами производителей, а с другой - достигая собственных бизнес-интересов. На сегодня совершенствование механизмов банковского кредитования является чрезвычайно актуальным. Особенно важно внедрять опыт развитых стран, которые уже имеют более совершенные системы финансирования аграрного сектора.

Ключевые слова: кредитование, банковский кредит, аграрные расписки, кредитные риски, государственная поддержка.

AGRIBUSINESS LENDING ENTERPRISES IN MODERN CONDITIONS

Ovsiienko A.M.

Research subject. The theoretical basis and methodical approach to agricultural enterprises lending in the conditions of crisis.

Research purpose is to analyze the peculiarities of the agricultural enterprises lending process, as well as the classification of loans to agricultural business and credit risk depending on the features of cross-sector complex.

Research methods. In the paper the following general and specific research methods were used: system approach, methods of logic synthesis and comparison, method of scientific abstraction - for more precise definition of the theoretical framework for agricultural enterprises lending; methods of statistical and graphical analysis - to evaluate the current state of agricultural enterprises lending; methods of synthesis, logic synthesis, analogies – for the analysis of approaches to agricultural enterprises lending.

Research methodology. The methodological basis of the investigation is fundamental statements of economic theory, the theory of finance and banking.

Research results. In the context of the problems mentioned above an attempt to reveal the features of the current state of agricultural business lending in Ukraine is made; as well as the main ways to improve bank lending for domestic agricultural enterprises are identified and substantiated.

Results implementation. The results of this study can be applied in studying problems of lending agricultural enterprises in Ukraine.

Conclusions. There is a difficult situation on Ukrainian financial market for quite a long time. However, there are companies with new types of services. Most of them are foreign companies that have an interest in the agricultural sector of Ukraine and are ready for partnership with farmers, deciding the issues of resource producers on the one hand and achieving their business interests on the other hand. Improving the mechanisms for bank lending is extremely important nowadays. Taking over the experience of developed countries, which already have a perfect system of financing the agricultural sector is especially important.

Keywords: lending, banking credit, agrarian receipt, credit risk, governmental support.

Постановка проблеми. Необхідність ефективного розвитку кредитування підприємств АПК зумовлюється, насамперед, тим, що сьогодні, в умовах дестабілізації економіки, саме АПК дає можливість вирішувати питання продовольчої безпеки, створювати надійне джерело бюджетних надходжень та потужний виробничо-економічний потенціал для розвитку сільських територій. Така суттєва стратегічна важливість підприємств АПК поряд із їх недостатньою привабливістю для приватних інвесторів внаслідок сезонності виробництва продукції, високих сільськогосподарських ризиків, відсутності ліквідної застави, залежності від природно-кліматичних умов зумовлюють необхідність пошуку нових інструментів фінансування. Ситуація ще більше ускладнюється високим рівнем невизначеності, що притаманний діяльності таких підприємств.

В умовах нестабільності економіки, кризи платежів, посилення інфляційних процесів значно зросло коло проблем у кредитуванні та комерційній підтримці вітчизняних аграрних підприємств. Це зумовлює необхідність їх оцінки, виявлення причин недофінансування та проведення подальшого аналізу щодо розв'язання зазначених проблем.

Ступінь дослідження проблеми. Дослідженням проблеми розвитку та удосконалення кредитних відносин в аграрній сфері займаються Андрійчук В.Г., Алексійчук В.М., Гончаренко В.В., Дем'яненко М.Я., Доманчук Т.Г., Дудар Т.Г., Дусановський С.Л., Зіновчук В.В., Крисальний О.В., Лайко П.А., Малік М.Й., Месель-Веселяка В.Я., Мороз А.М., Паламарчук В.О., Поплавський В.Г., Примостка Л.О., Саблук П.Т., Саблук Р.П., Стельмахук А.М., Чухно А.А., Яремчук І.Г. та інші вчені.

Метою даної статті є аналіз теоретичних засад кредитування підприємств АПК в кризових умовах та розробка практичних рекомендацій щодо його удосконалення в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тенденції, які складаються у розвитку кредитування суб'єктів господарювання банківської системи України за останні роки свідчать про скорочення обсягів надання кредитних ресурсів, а також про зростання їх вартості. В першу чергу, це стосується кредитування підприємств агропромислового комплексу.

Проблеми залучення банківських кредитів у сільське господарство особливо загострюються сьогодні, в умовах фінансово-економічної кризи, коли аграрна криза і некредитоспроможність аграріїв доповнюються фінансово-економічною кризою і відсутністю позикового капіталу у вітчизняних банках.

Для аграрних товаровиробників нашої країни доступ до позикових ресурсів був і залишається досить складним, що спричинене як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками. Одна із умов отримання кредиту – кредитоспроможність позичальника, тобто гарантія повернення кредиту. В умовах же невисокого рівня прибутковості, а частіше збитковості, низької ліквідності активів, сільськогосподарські підприємства некредитоспроможні. У результаті маємо замкнене коло: відсутність фінансових ресурсів – причина низької ефективності сільськогосподарського виробництва, а це, у свою чергу, унеможлиблює отримання кредитних ресурсів. У цих умовах необхідна розробка та реалізація нових, адекватних сучасним ринковим умовам підходів до фінансово-кредитного забезпечення галузі [10].

Сільськогосподарським підприємствам сьогодні практично неможливо накопичити власні обігові кошти для динамічного розвитку стратегічно важливої для країни галузі – сільського господарства. Причиною цього є знецінення національної валюти, високою вартістю кредитних ресурсів та іншими проблемами, які лягають на плечі галузі.

Акумуляція власних фінансових ресурсів з метою технічного переоснащення на сьогоднішньому етапі розвитку сільського господарства є вкрай проблематичним, адже за результатами 2014 року 15,2% сільськогосподарських підприємств є збитковими, а середній рівень їхньої рентабельності вже два роки поспіль ледве перевищує 8% [4].

Представники агробізнесу констатують, що останнім часом галузь опинилася у надзвичайно важких фінансово-економічних умовах та постала перед низкою викликів. Окрім здорожчання банківських кредитів, більш жорсткими стали умови до кредитоспроможності позичальників, до застави, а також зменшилися пропозиції щодо кредитних продуктів через проблеми з ліквідністю в банківській системі України. А це, у свою чергу, особливо відобразилося на погіршенні кредитного забезпечення підприємницьких структур аграрного бізнесу. Зараз банки надають перевагу тим, хто має достатньо заставного майна, обробляє значні площі сільгоспугідь та має виходи на внутрішні та зовнішні ринки.

Кредитування сільського господарства зв'язане зі значними ризиками [1]. Джерелами кредитних ризиків для виробників сільськогосподарської продукції є:

- сезонність виробництва продукції, особливо у рослинництві;
- несприятливі погодні умови, погіршення екології;
- зміни у кон'юктурі пропозицій та попиту на продукцію рослинництва і тваринництва;
- зміни в обсягах грошових потоків позичальників (цей фактор тісно пов'язаний з першими трьома);
- зниження платоспроможності позичальників (цей фактор є похідним від попереднього);
- державне регулювання агропромислового ринку, в тому числі обмеження або встановлення певного рівня цін і тарифів, введення нових стандартів на продукти харчування;
- недостатньо висока ліквідність застави, що пропонується позичальниками у забезпечення зобов'язань перед банками;
- зміни у курсі валют для кредитів у іноземній валюті;

- зміни у розмірі процентних ставок;
- недостатній рівень менеджменту та організації виробництва, відсутність кваліфікованого персоналу;
- відсутність реального власника підприємства.

Банківські позики сільськогосподарським підприємствам надаються по двох напрямках:

По-перше, за рахунок централізованих кредитних ресурсів. Централізовані ресурси надаються Національним банком самостійним комерційним банкам для подальшого кредитування ними сільськогосподарських підприємств.

По-друге, за рахунок кредитних ресурсів, мобілізованих в окремих регіонах. Разом з централізованими ресурсами, комерційні банки акумулюють на місцях тимчасово вільні грошові кошти підприємств, організацій, установ, населення і до певної міри залежно від складу обслуговуваної.

Асортимент програм та продуктів з кредитування агропідприємств, який пропонують банківські установи майже не відрізняється: поповнення обігових коштів та інвестиційний кредит на купівлю техніки, будівництво елеваторів, лізинг, факторинг. Процентні ставки за кредитами підприємствам АПК, порівняно з кредитуванням інших галузей економіки, є завищеними.

Аналіз даних сайтів банків та оперативної інформації дає можливість визначити кредитні програми, що пропонують банки у сфері фінансування:

- на поповнення обігових коштів – програма спрямована на фінансування обігового капіталу, а саме придбання добрив, ремонт техніки та виплату заробітної плати (овердрафт, кредитна лінія, строковий кредит);
- на впровадження інвестиційних проектів – програма спрямована на фінансування інвестиційних проектів з будівництва основних фондів, таких як елеватори, склади тощо, а також закупівлю обладнання для облаштування цих об'єктів;
- на купівлю сільськогосподарської техніки – програма кредитування на придбання техніки іноземного, вітчизняного виробництва [4].

Умови кредитування, які пропонують банки, роблять це джерело залучення ресурсів недоступним для більшості виробників сільськогосподарської продукції. Особливо це стосується малих підприємств.

Серед банків, які працюють на фінансовому ринку України, лише одиниці у нинішніх умовах продовжують фінансувати аграріїв. Незважаючи на те, що банки мають ліквідні кошти, вони не поспішають спрямовувати їх у надто ризиковий аграрний сектор.

Більшість підприємців і банкірів основною перешкодою активізації кредитування сільського господарства сьогодні вважають проблему кредитної застави. Останнім часом це питання почало вирішуватись шляхом застави особистого майна власників господарства, і хоча його вартість найчастіше не покриває сам кредит, проте це є ефективним стимулом для повернення кредиту. Застава особистого майна керівників підприємства широко використовується в інших, розвинутих, країнах, однак в Україні поки що або самі підприємці не хочуть ризикувати власним майном, або банки відмовляються зі зрозумілих причин брати в заставу будинки, якщо в них прописані діти.

З метою удосконалення процесу довгострокового кредитування сільськогосподарських підприємств банкам необхідно:

1. Ретельно оцінювати грошові потоки від інвестиційних проектів, що кредитуються. Це обумовлено тим, що грошові потоки на сьогодні є основним джерелом погашення довгострокових кредитів у сільськогосподарських підприємствах.

2. Звертати увагу на придатність об'єктів застави з точки зору можливості їх самостійного використання, перспектив їх розвитку тощо. Це обумовлено тим, що в аграрному секторі України склалася ситуація, коли об'єкт довгострокового кредитування одночасно виступає об'єктом застави.

3. Здійснювати контроль в процесі супроводу довгострокового кредиту за такими основними напрямками: цільове використання кредиту; фінансовий стан позичальника; стан збереження застави; своєчасність повернення основного боргу і відсотків; стан реалізації інвестиційного проекту та його функціонування [10].

Зменшення обсягів довгострокового кредитування АПК призведе до уповільнення розвитку галузі, унеможливить інтенсифікацію виробництва та впровадження сучасних технологій, які вимагають значних інвестицій і мають тривалий термін окупності. В умовах збільшення вартості всіх виробничих ресурсів скорочення обсягів короткострокового кредитування може призвести до браку обігових коштів, що може стати критичним для підприємств в період активного проведення польових робіт і вплинути на продуктивність виробництва.

Найбільше скоротилися обсяги кредитування терміном 1-5 років і більше 5 років на 34% і 65% відповідно. Обсяг кредитування вітчизняного АПК впав більш ніж на третину. За даними НБУ, в 2014 р сільськогосподарські підприємства України залучили на 32% менше кредитних коштів у порівнянні з 2013 р. При цьому середня ставка кредитування в національній валюті для сільськогосподарських підприємств виросла на 1,5% і склала 21,5%. Разом з тим, на 28% зменшилася кількість підприємств, які отримали позики, що є наслідком скорочення банками програм кредитування агросектору та посилення вимог кредиторів до позичальників [3].

У той же час, загальна кількість непогашених кредитів, наданих сільськогосподарським підприємствам, становить 55340 млн. грн. і за рік зросла на 11840 млн. Це викликано зростанням вартості валютних кредитів внаслідок зниження офіційного курсу гривні і низькими темпами повернення раніше отриманих позик. Варто відзначити, що найбільше скоротилися обсяги кредитування терміном 1-5 років і більше 5 років на 34% і 65% відповідно.

Можливо потрібно перейняти позитивний досвід Бразилії стосовно системи звернення стягнення: рішення про стягнення приймається протягом 24–48 годин. Ще один важливий фактор - неможливість застосування умов форс-мажору до розписок. Отже, позичальник має дуже обмежені можливості заперечення/оскарження такого рішення про звернення стягнення. Звичайно, дана схема кредитування теж несе певні ризики, і для наших банків доцільніше було б спочатку впроваджувати її на перевірених та надійних клієнтах, а потім поступово розширювати коло користувачів такої банківської програми [5].

За статистичними даними Національного банку України, станом на 01.12.2015 кредити, надані підприємствам агропромислового комплексу склали близько 115,5 млрд гривень.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» Мінагрополітики було передбачено видатки загального фонду за програмою 2801030 «Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів» з обсягом фінансування 300 млн. грн., які спрямовано до регіонів в повному обсязі.

За підсумками року фактично використано кошти в сумі 290,6 млн грн, залишок склав - 9,4 млн. гривень. Спрямовані бюджетні кошти дозволили здешевити кредити загальним обсягом 7,8 млрд. грн., в тому числі: 3,2 млрд. грн. – кредити, залучені у 2014 році та 4,6 млрд. грн. – кредити, залучені у 2015 році.

Кредитні кошти були залучені підприємствами на:

- витрати у галузі рослинництва – понад 5,2 млрд. грн., (66,9%);
- витрати у галузі тваринництва – майже 2,3 млрд. грн., (28,9%);
- закупівлю молодняку сільськогосподарських тварин та птиці – 282,9 млн. грн., (3,6%);
- інші витрати – 48,9 млн. гривень, (0,6%).

Загальна кількість підприємств, які скористались у 2015 році програмою склала 630 підприємств, з них: 439 підприємств, які залучили кредити у 2015 році та 338 підприємств, які залучили кредити у попередні роки (147 підприємств залучали кредити, як у 2015 році, так і у 2014 році) [9].

З метою зменшення навантаження на підприємства АПК під час сплати відсотків за користування кредитами змінами до Закону України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» передбачено 300 млн. грн. на компенсацію витрат за відсотками. Зазначені кошти планується спрямувати, передусім малим та середнім суб'єктам господарювання АПК.

На думку Міністерства аграрної політики та продовольства України, виділення коштів дасть змогу зробити кредити дешевими обсягом 3,2 млрд. грн. та надати компенсацію понад 5 тис. суб'єктам господарювання АПК [4].

Незважаючи на зазначену державну допомогу, надзвичайно високі відсоткові ставки та низький рівень технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств, останні змушені винаймати сторонні організації для повного або часткового забезпечення комплексу польових робіт та оплачувати їх послуги або після реалізації сільськогосподарської продукції та/або безпосередньо шляхом передачі зернових культур фактично за собівартістю.

Наразі аграрії розглядають альтернативні варіанти поповнення обігових фондів. Тож як альтернативу банківському кредитуванню для забезпечення потреб у засобах захисту рослин, добрив і посівному матеріалі можуть застосовуватися авалювання векселів та аграрних розписок. Такі підходи дають можливість отримати відстрочку платежу за придбані ресурси (авалювання) або фінансові ресурси на придбання обігових фондів, при забезпеченні майбутнім урожаєм (використання фінансових аграрних розписок). Партнерами банків виступають потужні компанії, зокрема серед виробників та постачальників засобів захисту рослин такі, як «Байєр», «Сингента», BASF.

Для того, аби вирішити питання кредитування вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції, народні депутати України прийняли Закону України «Про аграрні розписки» від 06.11.2012 (далі – Закон), що набув чинності 19.03.2013, яким для виробників сільськогосподарської продукції було запроваджено новий механізм залучення коштів для своєї діяльності під заставу майбутнього врожаю – інститут аграрних розписок [4].

Відповідно до ст. 1 Закону аграрна розписка – це товаророзпорядчий документ, що фіксує безумовне зобов'язання боржника, яке забезпечується заставою, здійснити поставку сільськогосподарської продукції або сплатити грошові кошти на визначених у ньому умовах. Аграрні розписки використовуються в операціях із сільськогосподарською продукцією, перелік якої визначений у групах 01-14 розділів I та II Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності згідно із Законом України «Про митний тариф України». Інакше кажучи, аграрна розписка – це зобов'язання виробника сільськогосподарської продукції виплатити кошти або в майбутньому поставити продукцію в обмін на отримані матеріальні ресурси.

Перша аграрна розписка була видана 13.02.2015 компанії «ПЗК-АГРО»; кредитором виступило сільськогосподарське підприємство «Комбікормовий завод». Аграрна розписка видана на 32 т насіння соняшника, її договірна вартість – 192 тис. грн.

Надалі Міністерство аграрної політики та продовольства України планує запустити пілотні проекти з аграрних розписок на Харківщині, Вінниччині, Хмельниччині, Сумщині. Також висловлюються ідеї про запровадження проекту у Черкаській та Кіровоградській областях. Фактично, станом на теперішній час, широко розрекламований Міністерством АПК пілотний проект на Полтавщині тільки розгортається.

Так, станом на початок липня 2015 р. видано лише вісім розписок для малих і середніх фермерів на суму 19 млн грн. Спеціальний реєстр таких розписок створений, але до нього підключено лише 11 нотаріусів [6].

Висновок. Аграрний сектор має стратегічно важливе значення для України. Від його стану напряму залежить продовольча безпека країни.

На фінансовому ринку України вже достатньо тривалий час залишається складна ситуація. Проте з'являються компанії з новими видами послуг, переважно – це іноземні компанії, які мають інтерес до аграрного сектору України та готові до партнерства з аграріями, вирішуючи, з одного боку, питання забезпечення ресурсами виробників, а з другого – досягаючи власних бізнес-інтересів.

На сьогодні вдосконалення механізмів банківського кредитування є надзвичайно актуальним. До основних шляхів удосконалення банківського кредитування підприємств АПК належать: розробка нових програм кредитування підприємств АПК, які максимально враховують особливості комплексу; забезпечення мінімізації невизначеності при банківському кредитуванні підприємств АПК; підвищення рівня управління ризиками при кредитуванні аграрних підприємств; забезпечення сталого та дієвого механізму кредитування аграрного сектору через механізм компенсації відсоткової ставки; синхронізація інтересів учасників процесу кредитування підприємств АПК [2].

Особливо важливим є перейняття досвіду розвинутих країн, які вже мають більш досконалі системи фінансування аграрного сектору. Переважно в основі лежить кооперативна форма існування банківських установ. Стимулювання розвитку кооперативних банків, які взагалі відсутні в Україні, дозволить забезпечити аграріїв необхідними фінансовими ресурсами.

Список використаних джерел

1. Дії щодо мінімізації ризиків в аграрному секторі // Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=57333
2. Ісаян А.М. Банківське кредитування підприємств АПК в умовах невизначеності. – дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – ДВНЗ «Університет банківської справи», Київ, 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://ubs.edu.ua/images/2016/PDF/diser_asaian.pdf
3. Кредитування сільськогосподарських корпорацій. Статистичний випуск Національного банку України, січень 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
4. Маслак Н. Фінансове забезпечення сільськогосподарських підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://propozitsiya.com.ua/finansove-zabezpechennya-silskogospodarskikh-pidpriemstv>
5. Нові інструменти фінансування під майбутній врожай. Бразильський досвід впровадження системи CPR. Можливості та реалії для України [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу: https://www.google.com.ua/#q=amdi.org.ua%2F...%2FPHFAMDIFAO_
6. Петренко А. Аграрні розписки – альтернативний механізм кредитування аграрного сектору України [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://yur-gazeta.com/publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/agrarni-rozpiski--alternativnyi-mekhanizm-kredituvannya-agrarnogo-sektoru-ukrayini.html>
7. Про державний бюджет на 2015 рік: Закон України № 80-VIII від 28.12.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19>
8. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 № 300 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/300-2015-p>
9. Стан кредитування АПК у 2015 році // Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/17529>.
10. Шацька З.Я. Проблеми банківського кредитування підприємств агропромислового комплексу [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.global-national.in.ua/archive/4-2015/135.pdf>

References

1. Dii shchodo minimizatsii ryzykiv v ahrarnomu sektori [Actions to minimize risks in the agricultural sector] // Official site of the State Statistics Service. http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?art_id=57333.
2. Isaian A.M. Bankivske kredytuvannya pidpriemstv APK v umovakh nevyznachenosti [Bank lending to agricultural enterprises under uncertainty] – thesis for the degree of candidate of economic sciences, specialty 08.00.08 - Money, Finance and Credit. – SHEE «Banking University» Kyiv, 2016. http://ubs.edu.ua/images/2016/PDF/diser_asaian.pdf.
3. Kredytuvannya silskohospodarskykh korporatsii. Statystychnyi vypusk Natsionalnoho banku Ukrainy, sichen 2015 r. [Lending to agricultural corporations. The statistical release of the National Bank of Ukraine, January 2015]. <http://www.bank.gov.ua>.
4. Maslak N. Finansove zabezpechennia silskohospodarskykh pidpriemstv [Financial support for farms]. <http://propozitsiya.com.ua/finansove-zabezpechennya-silskogospodarskikh-pidpriemstv>.
5. Novi instrumenty finansuvannya pid maibutnii vrozha. Brazylskyi dosvid vprovadzhennia systemy CPR. Mozhlyvosti ta realii dlia Ukrainy [The new funding instruments for the future harvest. The Brazilian experience of introduction of CPR. Possibilities and Realities for Ukraine]. https://www.google.com.ua/#q=amdi.org.ua%2F...%2FPHFAMDIFAO_.
6. Petrenko A. Ahrarni rozpysky – alternatyvnyi mekhanizm kredytuvannya ahrarnoho sektoru Ukrainy [Agriculture receipts - an alternative mechanism for agricultural sector lending in Ukraine]. <http://yur-gazeta.com/>

publications/practice/zemelne-agrarne-pravo/agrarni-rozpiski--alternativniy-mehanizm-kredituvannya-agrarnogo-sektoru-ukrayini.html.

7. *Pro derzhavnyi biudzheth na 2015 rik: Zakon Ukrainy № 80-VIII vid 28.12.2014 r. [On State Budget for 2015: The Law of Ukraine № 80-VIII of 28.12.2014].* <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80-19>.

8. *Pro zatverdzhennia Poriadku vykorystannia koshtiv, peredbachenykh u derzhavnomu biudzheti dlia finansovoi pidtrymky zakhodiv v ahropromyslovomu kompleksi shliakhom zdeshevlennia kredytiv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.04.2015 № 300 [On approval of the use of funds provided by the state budget for financial support measures in agriculture through cheaper loans: Decree of Cabinet of Ministers of Ukraine of 29.04.2015 № 300].* <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/300-2015-p>.

9. *Stan kredytuvannia APK u 2015 rotsi [State of agribusiness lending in 2015] // Official site of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine.* <http://minagro.gov.ua/node/17529>.

10. *Shatska Z.Ia. Problemy bankivskoho kredytuvannia pidpriemstv ahropromyslovoho kompleksu [The problems of agriculture bank lending].* <http://www.global-national.in.ua/archive/4-2015/135.pdf>.

ДАНИ ПРО АВТОРА

Овсієнко Анатолій Миколайович, старший викладач кафедри політичної економії ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»
вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав-Хмельницький, Київська обл., 08401, Україна
e-mail: allaovsienko@mail.ru

ДАНИЕ ОБ АВТОРЕ

Овсиенко Анатолий Николаевич, старший преподаватель кафедры политической экономики ГБУЗ «Переяслав-Хмельницкий ГПУ имени Григория Сковороды»
ул. Сухомлинского, 32, г. Переяслав-Хмельницкий, Киевская обл., 08401, Украина
e-mail: allaovsienko@mail.ru

DATA ABOUT THE AUTHOR

Ovsiienko Anatolii Mykolaiovych, Senior Lecturer of the Chair of Political Economy
SHEE «Pereiaslav-Khmelnitskiy State Pedagogical University after Grigoriy Skovoroda»
30, Sukhomlinskogo Street, Kyiv region, 08401, Ukraine
e-mail: allaovsienko@mail.ru

УДК 336.1:352

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИДАТКІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ У КОНТЕКСТІ БЮДЖЕТНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Остріщенко Ю.В.

Метою дослідження є розкриття проблемних питань та недоліків системи планування видатків місцевих бюджетів, визначення напрямів її удосконалення з метою підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, структурний, порівняльний, факторний методи, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження.

Результати роботи. Досліджено передумови та напрями удосконалення формування та виконання місцевих бюджетів, зокрема їх видаткової частини. Обґрунтовано доцільність застосування програмно-цільового методу та гендерного бюджетування у бюджетному процесі на місцевому рівні як інструментів підвищення ефективності та прозорості використання бюджетних коштів.

Галузь застосування результатів. Місцеві бюджети. Формування бюджетів місцевого самоврядування у системі фінансово-економічного регулювання.

Висновки. Сучасні реалії функціонування системи місцевих бюджетів свідчать про недостатньо ефективні підходи до їх планування та виконання. Це, зокрема, стосується прийняття управлінських рішень, коли увага менеджерів зосереджується не на ефективності бюджетних видатків, а на обсягах використаних ресурсів та необхідності утримання мережі бюджетних установ, яка потребує оптимізації.

В рамках даного дослідження обґрунтовується доцільність використання програмно-цільового методу та гендерного бюджетування і гендерного аналізу при плануванні та виконанні видатків місцевих бюджетів, що дозволить підвищити ефективність та прозорість використання бюджетних коштів, забезпечити справедливий їх розподіл між різними групами отримувачів суспільних послуг.

Ключові слова: місцеві бюджети, ефективність використання бюджетних коштів, програмно-цільовий метод, гендерне бюджетування, фінансова децентралізація.

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ РАСХОДОВ МЕСТНЫХ БЮДЖЕТОВ В КОНТЕКСТЕ БЮДЖЕТНОЙ РЕФОРМЫ В УКРАИНЕ

Острищенко Ю.В.

Целью исследования является раскрытие проблемных вопросов и недостатков системы планирования расходов местных бюджетов, определение направлений ее совершенствования с целью повышения эффективности использования бюджетных средств.

Методы исследования. В работе применена совокупность научных методов и подходов, в том числе системный, структурный, сравнительный, факторный методы, что позволило реализовать концептуальное единство исследования.

Результаты работы. Исследованы предпосылки и направления усовершенствования формирования и исполнения местных бюджетов, в частности их расходной части. Обосновано целесообразность применения программно-целевого метода и гендерного бюджетирования в рамках бюджетного процесса на местном уровне как инструментов повышения эффективности и прозрачности использования бюджетных средств.

Область применения результатов. Местные бюджеты. Формирование бюджетов местного самоуправления в системе финансово-экономического регулирования.

Выводы. Современные реалии функционирования системы местных бюджетов свидетельствуют о недостаточно эффективных подходах к их планированию и выполнению. Это, в частности, касается принятия управленческих решений, когда внимание менеджеров сосредотачивается не на эффективности бюджетных расходов, а на объемах использованных ресурсов и необходимости содержания сети бюджетных учреждений, которая нуждается в оптимизации.

В данном исследовании обосновывается целесообразность использования программно-целевого метода и гендерного бюджетирования и гендерного анализа при планировании и выполнении расходов местных бюджетов, что позволит повысить эффективность и прозрачность использования бюджетных средств, обеспечить справедливое их распределение между различными группами получателей общественных услуг.

Ключевые слова: *местные бюджеты, эффективность использования бюджетных средств, программно-целевой метод, гендерное бюджетирование, фискальная децентрализация.*

INCREASING THE EFFICIENCY OF THE LOCAL BUDGETS' EXPENDITURES IN CONTEXT OF THE BUDGET REFORM IN UKRAINE

Ostrishchenko I.V.

The study is the disclosure of problems and weaknesses planning expenditures of local budgets, identifying areas of improvement to increase efficiency of budget funds.

Research methods. The paper used a set of scientific methods and approaches, including systemic, structural, comparative, factorial methods which allowed the realising conceptual integrity of the study.

Results. Background and ways to improve planning and performance approaches for local budgets, in particular their expenditures are examined in the article. It is justified expediency of program budgeting and gender budgeting introduction in the budget process at the local level as a tool for improving the efficiency and transparency of the budget funding.

Field of the results application. Local budgets. Local budgets formation in the financial and economic regulation system.

Conclusions. Modern realities of the system of local budgets indicate a lack of effective approaches to planning and implementation. This particularly applies to management decisions when managers focus attention not on the efficiency of public spending, and the volume of resources used and the need for network maintenance budget organizations in need of optimization.

In this study, necessity of the use of program-target method and gender budgeting and gender analysis in the planning and execution of local spending that will increase the efficiency and transparency of budget funds to ensure their fair distribution among different groups of recipients of public services.

Keywords: *local budgets, budget funding efficiency, program budgeting, gender budgeting, fiscal decentralization.*

Постановка проблеми. Сьогодні Україна перебуває на шляху реалізації ґрунтовних реформ, метою яких є економічне зростання та досягнення стабільності у політичній, соціально-економічній, бюджетній та фінансовій сферах.

Бюджетна реформа, важливим напрямом якої є удосконалення системи функціонування місцевих бюджетів, заслуговує на окрему увагу, оскільки від її ефективності залежить рівень життя громадян усієї країни.

Заходи, пов'язані з удосконаленням планування та виконання місцевих бюджетів, повинні бути спрямовані на досягнення децентралізованого управління фінансовими ресурсами та підвищення ефективності їх використання.

Передумовами реалізації таких заходів є недостатній рівень обґрунтованості формування прогнозних показників місцевих бюджетів, відсутність чіткого взаємозв'язку між такими показниками та очікуваними

результатами використання бюджетних коштів, незабезпеченість повноважень місцевих органів влади фінансовими ресурсами, а також їх обмеженість.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо удосконалення підходів до планування та виконання місцевих бюджетів уже тривалий час порушуються у працях таких науковців та практиків, як Чугунов І. Я., Кудряшов В. П., Кириленко О. П. Проблема підвищення ефективності бюджетних видатків, у тому числі шляхом запровадження програмно-цільового та гендерного бюджетування, дістали розвиток у працях Белец Ж. А., Голинська О. В., Корнієнко Н. М.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, багато теоретичних і практичних питань залишаються невирішеними та дискусійними. Потребують поглиблених досліджень питання підвищення ефективності використання бюджетних коштів, подальшого удосконалення розподілу видаткових повноважень між рівнями бюджетної системи, поліпшення якості надання бюджетних послуг.

Зацікавленість представників наукового кола та практиків у подальшому дослідженні шляхів удосконалення планування та виконання бюджетів територіальних громад з кожним роком зростає, особливо враховуючи той факт, що місцеві бюджети є ключовим напрямом реалізації бюджетної реформи в Україні.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття проблемних питань та недоліків системи планування видатків місцевих бюджетів, визначення напрямів її удосконалення з метою підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Викладення основного матеріалу дослідження. В умовах жорсткої обмеженості фінансових ресурсів питання економічної ефективності їх використання є першочерговим при розробці заходів з удосконалення бюджетної політики. Згідно з Глосарієм міжнародних термінів контролю, прийнятим INTOSAI у 1989 році, економічна ефективність визначена як використання фінансових, людських і матеріальних ресурсів таким чином, щоб одержати максимальний ефект за наявних ресурсів, або звести до мінімуму витрати ресурсів для даної кількості та якості продукції [1].

Переводячи це визначення у площину бюджетного процесу зазначимо, що можливість оцінки ефективності використання бюджетних коштів залежить від методики бюджетування, що використовується у бюджетному процесі.

Традиційний лінійний бюджет представлений інформацією про видатки в розрізі їх об'єктів. Такий підхід дозволяє детально класифікувати напрями використання бюджетних коштів, виділити поточні та капітальні видатки бюджету. Особливістю лінійно-орієнтованого методу бюджетування є жорсткі бюджетні обмеження, які дисциплінують розпорядників та одержувачів бюджетних коштів при здійсненні бюджетних видатків, що суттєво полегшує фінансове обслуговування прийнятих управлінських рішень. Перевагою такого методу бюджетування є його відносна простота і потенційний контроль видатків з бюджету через детальну їх специфікацію.

Разом з тим, лінійно-орієнтований метод бюджетування має суттєві недоліки: не забезпечує якісну розробку планових бюджетних показників, не враховує ефективність реалізації управлінських рішень. Зазначений метод дозволяє оцінити обсяг використаних фінансових ресурсів, однак не передбачає формування інформаційної бази, необхідної для аналізу результатів бюджетного фінансування. Тому прийняття управлінських рішень фокусується на обсягах використаних ресурсів, а не на ефективності бюджетних видатків. При цьому, проблема низької ефективності планування видатків місцевих бюджетів практично не може бути вирішена, оскільки у складі таких видатків закладено, насамперед, фінансування мережі бюджетних установ, а щорічно відтворювана структура видаткової частини бюджетів перешкоджає концентрації зусиль на вирішенні найбільш нагальних соціально-економічних завдань та проведенні структурних реформ економіки.

Інструментом вирішення зазначених проблемних питань є програмно-цільовий метод (далі – ПЦМ), концепція якого передбачає, що будь-які зміни в обсягах фінансування бюджетних видатків повинні розглядатися у контексті кінцевих результатів реалізації установою покладених завдань або завдань бюджетної програми, яку вона виконує.

ПЦМ ґрунтується на особливих підходах до використання інструментів бюджетування. Зокрема:

- акцент переноситься з потреби в коштах, необхідних для виконання відповідальним виконавцем своїх функцій, на результати від використання фінансового ресурсу, тобто на забезпечення ефективності використання бюджетних коштів;

- запровадження ПЦМ змінює підходи до формування бюджету – в першу чергу враховується очікуваний ефект від використання бюджетних коштів;

- моніторинг, аналіз та оцінка бюджетних програм є обов'язковими компонентами ПЦМ [2, с. 56].

Зарубіжний досвід складання і виконання бюджету за ПЦМ засвідчує відносну складність впровадження, але зручність та високу ефективність використання цього методу [3, с. 142]. Разом з тим, важливість застосування ПЦМ саме на рівні бюджетів місцевого самоврядування пояснюється тим, що функціонування цієї ланки бюджетної системи історично потребує активної участі громадян – жителів муніципалітетів та громад, і насамперед необхідністю представлення громадянам, як безпосереднім споживачам суспільних послуг, результатів використання бюджетних коштів, що надійшли у вигляді сплачених податків і зборів.

Отже, одне з призначень ПЦМ – уповноваження громадян дієвими інструментами впливу на результат використання бюджетних коштів, максимальне залучення громадян до бюджетного процесу.

Як зазначалося вище, обов'язковими компонентами ПЦМ є аналіз та оцінка бюджетних програм. При цьому, оцінку ефективності можливо провести тільки для тих програм, для яких на стадії планування чітко визначені цілі та завдання і безпосередні результати реалізації програми. Для забезпечення загальної ефективності програмних видатків вагоме значення має результативність програми (досягнення запланованих результатів) та її ефективність (співвідношення досягнутих результатів і витрат на їх досягнення) [4].

Оцінка ефективності програмних видатків може здійснюватися як для програми в цілому, так і для окремих етапів виконання програми. Така оцінка включає в себе п'ять елементів (табл. 1).

Оцінка ефективності програмних видатків на стадії планування може забезпечуватися за допомогою [5, с. 5–6]: визначення безпосередніх результатів реалізації програми; відображення зв'язку результатів реалізації програми зі стратегічними цілями і завданнями суб'єкта бюджетного планування; визначення переліку заходів з реалізації програми, термінів їх реалізації; встановлення цільових показників та їх значень; описи ризиків реалізації програми та їх можливого впливу на досягнення поставлених цілей (безпосередніх результатів); встановлення розмірів і джерел фінансування.

Таблиця 1. Елементи оцінки ефективності програмних видатків для окремих етапів виконання програми

Назва елементу	Зміст
Оцінка планування	Відповідає на запитання, наскільки повно вдалося передбачити хід виконання програми, а також підібрати для її оцінки індикатори результативності та ефективності
Оцінка результативності програми	Відповідає на питання, в якій мірі досягнуті цілі програми. При плануванні програмної діяльності повинні бути визначені оптимальний і мінімальний граничний рівень досягнення безпосередніх результатів залежно від наявних факторів ризику
Оцінка дотримання плану реалізації програми	Відповідає на запитання, чи були виконані всі заплановані заходи і чи здійснювалися будь-які додаткові заходи, а також чи забезпечувало фінансування можливість своєчасного виконання запланованих заходів програми
Оцінка ефективності реалізації програми	Відповідає на питання, який обсяг видатків на досягнення запланованих результатів. Якщо це можливо - оцінюється ефективність видатків, а саме, невикористані можливості їх скорочення. Чим вище невикористані можливості економії на одиницю понесених витрат, тим нижче ефективність видатків на реалізацію програми
Оцінка дотримання процедур при реалізації програми	Відповідає на запитання, чи дотримувалися процедури, що регламентують витрату коштів. При цьому використовується припущення, що повне і коректне дотримання процедур призведе до ефективного використання коштів

Джерело: Складено автором за [3]

Ефективне та результативне використання бюджетних коштів потребує вирішення ряду завдань, серед яких: обґрунтування пріоритетів при розподілі бюджетних ресурсів, застосування принципів перспективного бюджетного прогнозування і планування; оптимізація бюджетних програм з урахуванням загальнодержавних пріоритетів та удосконалення методології оцінки їх результативності; впровадження системи контролю за цільовим і ефективним використанням бюджетних коштів, системи оцінки результативності бюджетних програм та діяльності розпорядників бюджетних коштів [6, с. 73].

Іншим інструментом бюджетного планування, який дозволяє повніше і глибше оцінити наслідки рішень, що приймаються на етапі визначення напрямів спрямування бюджетних коштів, і в результаті підвищити їхню ефективність, є ґендерне бюджетування, орієнтоване на врахування інтересів та потреб різних категорій громадян в процесі формування показників бюджету, підвищення рівня соціально-економічної захищеності населення, забезпечення ґендерної рівності та розвиток демократичних принципів управління.

Аналізуючи вплив політики та бюджету на соціально-економічний статус жінок і чоловіків, зокрема на різні групи жінок і чоловіків (наприклад, з розбивкою за віком, місцем проживання, етнічним походженням), можна визначити потенційні джерела нерівності. При цьому враховуються різні позиції та преференції груп отримувачів бюджетних послуг, а також перешкоди, які заважають споживачам повністю та рівноцінно користуватися результатами використання бюджетних коштів, брати активну участь у соціально-економічному житті. Отже, результати ґендерного аналізу формують основу для вжиття «коригувальних» заходів у випадках, де існують прояви нерівності, і таким чином забезпечується врахування ґендерних аспектів не лише на етапі формування, але й виконання бюджету [7].

Крім того, питання ефективності використання бюджетних коштів доцільно розглядати в рамках визначення підходів до їх управління. В залежності від того, яка частка видаткових повноважень закріплюється за центральною, а яка за місцевою владою, розрізняють централізований та децентралізований підходи до управління бюджетними коштами.

Сутність фіскальної децентралізації у широкому розумінні полягає у розподілі та делегуванні відповідальності між державними структурами різних рівнів, включаючи центральний уряд, органи місцевого

самоврядування [8, с. 146]. Вітчизняні вчені визначають фінансову децентралізацію як спосіб територіальної організації влади, при якому держава передає право на прийняття рішень з визначених питань або у визначеній сфері структурам регіонального рівня, що не входять до системи центральних органів виконавчої влади і є відносно незалежними від неї [9, с. 26]. Фінансову децентралізацію часто асоціюють із делегуванням повноважень, що передбачає передачу деяких функцій, але не відповідальності за їх виконання [10, с. 13].

Децентралізація влади передбачає створення розгалуженої системи органів місцевого самоврядування, при якій вирішення місцевих справ покладається не на представників центрального уряду, а на осіб, обраних населенням відповідних громад чи регіонів. При цьому орган місцевого самоврядування має представляти самодостатню територіальну громаду, яка б володіла організаційними, матеріальними та фінансовими ресурсами, достатніми для забезпечення обсягу та якості послуг, які надаються населенню відповідно до загальнодержавних соціальних стандартів [11, с. 4].

При визначенні рівня бюджету, з якого потрібно фінансувати видатки для забезпечення суспільних потреб, керуються необхідністю досягнення найбільшої ефективності у виконанні тієї чи іншої видаткової функції, яку можна досягти, якщо така функція буде закріплена за тим рівнем влади, який спроможний реалізувати її належним чином [12, с. 723]. Цей принцип має назву субсидіарності.

В Україні з місцевих бюджетів здійснюються видатки на державне управління, освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та соціальне забезпечення, культуру і мистецтво, фізичну культуру та спорт (таблиця 2).

Одночасно із делегуванням видаткових повноважень у зазначених сферах держава передає на місцевий рівень фінансові ресурси. Послуги житлово-комунального господарства, місцевого громадського транспорту, пожежної охорони та охорони правопорядку, благоустрою територій закріплені за органами місцевого самоврядування та фінансуються за рахунок власних коштів місцевих бюджетів.

Висновки. Сучасні реалії функціонування системи місцевих бюджетів свідчать про недостатню ефективні підходи до їх планування та виконання. Це, зокрема, стосується прийняття управлінських рішень, коли увага менеджерів зосереджується не на ефективності бюджетних видатків, а на обсягах використаних ресурсів та необхідності утримання мережі бюджетних установ, яка потребує оптимізації.

В рамках даного дослідження обґрунтовується доцільність використання програмно-цільового методу та гендерного бюджетування і гендерного аналізу при плануванні та виконанні видатків місцевих бюджетів, що дозволить підвищити ефективність та прозорість використання бюджетних коштів, забезпечити справедливий їх розподіл між різними групами отримувачів суспільних послуг.

Таблиця 2. Структура видатків місцевих бюджетів (загальний та спеціальний фонди) за функціональною класифікацією (без урахування коштів, що передаються до державного бюджету)

Видатки	Роки											
	2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %	млн. грн.	питома вага, %
Освіта	49 083,4	32,0	56 805,9	31,9	68 709,5	31,1	71 884,6	32,9	68 889,0	30,8	80 921,9	29,2
Охорона здоров'я	35 860,1	23,4	38 573,8	21,6	46 978,9	21,2	48 608,3	22,3	46 546,5	20,8	59 399,5	21,4
Соціальний захист та соціальне забезпечення	33 763,4	22,0	40 087,9	22,5	48 104,7	21,7	54 718,4	25,1	55 789,3	25,0	70 430,2	25,4
Культура та мистецтво	6 303,5	4,1	6 891,1	3,9	8 346,9	3,8	8 818,1	4,0	9 329,4	4,2	9 457,4	3,4
Фізична культура і спорт	1 478,1	1,0	1 603,9	0,9	1 953,2	0,9	1 994,8	0,9	1 828,2	0,8	2 472,8	0,9
Разом соціально-культурна сфера	126 488,5	82,5	143 962,6	80,8	174 093,2	78,7	186 024,2	85,2	182 382,4	81,6	222 681,8	80,4
Державне управління	7 262,3	4,7	7 794,3	4,4	8 231,5	3,7	8 497,3	3,9	8 182,6	3,7	9 769,8	3,5
Житлово-комунальне господарство	4 584,6	3,0	8 354,4	4,7	19 687,4	8,9	7 611,4	3,5	17 713,8	7,9	15 672,7	5,7
Транспорт, дорожнє господарство, зв'язок, телекомунікації	4 002,1	2,6	5 455,4	3,1	5 681,0	2,6	5 045,7	2,3	5 895,3	2,6	9 466,5	3,4
Будівництво	4 481,3	2,9	6 907,2	3,9	5 057,4	2,3	4 284,0	2,0	3 297,2	1,5	8 229,2	3,0
Інші видатки	6 565,5	4,3	5 795,3	3,3	8 442,2	3,8	6 773,5	3,1	6 037,6	2,7	11 120,0	4,0
Всього видатків	153 384,2	100,0	178 269,2	100,0	221 192,7	100,0	218 236,1	100,0	223 508,9	100,0	276 940,0	100,0

Примітка. Узагальнено автором на основі звітних даних Державної казначейської служби України про виконання місцевих бюджетів.

Список використаних джерел

1. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: видання 2010 року, частина 1 / Пер. з англ. Ольховікова О.Л., Селезньов О.В., Зеніна О.О., Гук О.В., Біндер С.Г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://api.com.ua/files/temp/Ukr-block_T1-2010.pdf.
2. Програмно-цільовий метод: реалізація галузевих стратегій розвитку. Практичний посібник / О. Голинська, О. Котлярська, І. Метельєва. – К.: RTI/USAID, 2006. – 187 с.
3. Практичні аспекти програмно-цільового методу бюджетування. Зарубіжний досвід / ІБСЕД, проект «Реформа місцевих бюджетів», USAID. – Київ, 2007. – 324 с.
4. Корнієнко Н.М. Оцінка і моніторинг ефективності бюджетних програм / Н.М. Корнієнко // Економічний часопис – XXI: науковий журнал. – 2013. – № 5-6 (2). – С. 31–33.

5. Чугунов І.Я., Остріщенко Ю.В. Напрями застосування програмно-цільового методу планування місцевих бюджетів / І.Я. Чугунов, Ю.В. Остріщенко // Наукові праці НДФІ. – 2009. – № 3. – С. 3–11
6. Чугунов І.Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності // Вісник КНТЕУ. – 2014. – № 5. – С. 64–77.
7. Белец Ж.А. Гендерне бюджетування в Україні як складова механізму забезпечення рівності чоловіків і жінок. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://el-zbirn-du.at.ua/Bel_s.pdf.
8. Развитие бюджетного федерализма: международный опыт и российская практика / общая ред. Мигары де Сильвы, Галины Курляндской ; Науч. ред. центр фискальной политики. – М.: Издательство «Весь Мир», 2006. – 464 с.
9. Кудряшов В.П. Поняття бюджетної системи та її децентралізації / В.П. Кудряшов, Б.В. Сіленко // Фінанси України. – 2006. – № 6. – С. 25–32.
10. Center for Social&Economic Research Foundation: Ukrainian macroeconomic reform project. Magdalena Tomchynska. The budget process in term of time framework, 2001 – 98 pg.
11. Децентралізація та ефективне місцеве самоврядування: навчальний посібник для посадовців місцевих та регіональних органів влади та фахівців з розвитку місцевого самоврядування. – К.: ПРООН/МПВСР, 2007. – 269 с.
12. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку: монографія / за ред. І.Я. Чугунова. – К.: ДННУ «Академія фінансового управління», 2009. – 848 с.

References

1. Mizhnarodni standarty kontrolju jakosti, audytu, ogljadu, inshogo nadannja vpevnenosti ta suputnih poslug: vydannja 2010 roku, chastyna 1 / Per. z angl. Ol'hovikova O.L., Selez'n'ov O.V., Zjenina O.O., Gyk O.V., Binder S.G.: http://apu.com.ua/files/temp/Ukr-block_T1-2010.pdf.
2. O. Golyn's'ka, O. Kotljaps'ka, I. Mjetjeljeva Ppogramno-cil'ovij metod: pealizacija galuzevyh strategij pozvytku. Ppakychnyj posibnyk /. – K.: RTI/USAID, 2006. – 187 s.
3. Praktychni aspekty programno-cil'ovogo metodu bjudzhetuvannja. Zarubizhnyj dosvid / IBSED, proekt «Reforma miscevyh bjudzhetiv», USAID. – Kyi'v, 2007. – 324 s.
4. Kornijenko N.M. Ocinka i monitoryng efektyvnosti bjudzhetnyh program // Ekonomichnyj chasopys – HHI: naukovyj zhurnal. – 2013. – № 5-6 (2). – S. 31–33.
5. Chugunov I.Ja., Ostrishhenko Ju.V. Naprjamy zastosuvannja programno-cil'ovogo metodu planuvannja miscevyh bjudzhetiv // Naukovi praci NDFI. – 2009. – № 3. – С. 3–11.
6. Chugunov I.Ja. Dvogostrokova bjudzhetna strategija u systemi ekonomichnoi' cyklichnosti // Visnyk KNTEU. – 2014. – № 5. – С. 64–77.
7. Belec Zh.A. Genderne bjudzhetuvannja v Ukrai'ni jak skladova mehanizmu zabezpechennja rивnosti cholovikiv i zhinok.: http://el-zbirn-du.at.ua/Bel_s.pdf.
8. Razvitie byudzhetnogo federalizma: mezhdunarodnyy opyt i rossiyskaya praktika / obshchaya red. Migary de Sil'vy, Galiny Kurlyandskoy ; Nauch. red. tsentr fiskal'noy politiki. – M.: Izdatel'stvo «Ves' Mir», 2006. – 464 s.
9. Kudrjashov V.P., Silenko B.V. Ponjattja bjudzhetnoi' systemy ta i'i' decentralizacii' // Finansy Ukrai'ny. – 2006. – № 6. – С. 25–32.
10. Center for Social&Economic Research Foundation: Ukrainian macroeconomic reform project. Magdalena Tomchynska. The budget process in term of time framework, 2001 – 98 pg.
11. Decentralizacija ta efektyvne misceve samovrjaduvannja: navchal'nyj posibnyk dlja posadovciv miscevyh ta regional'nyh organiv vlady ta fahivciv z rozvytku misceвого samovrjaduvannja. – K.: PROON/MPVSR, 2007. – 269 s.
12. Finansy Ukrai'ny: instytucijni peretvorennja ta naprjamy rozvytku: monografija / za red. I.Ja. Chugunova. – K.: DNU «Akademija finansovogo upravlinnja», 2009. – 848 s.

ДАНІ ПРО АВТОРА

Остріщенко Юлія Вікторівна, кандидат економічних наук
Міністерство фінансів України
вул. Грушевського 12/2, м. Київ, 01108, Україна

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Острищенко Юлия Викторовна, кандидат экономических наук
Министерство финансов Украины
ул. Грушевского 12/2, г. Киев, 01108, Украина

DATA ABOUT AUTHOR

Ostrishchenko Iuliia, PhD
Ministry of Finance of Ukraine
st. Grushevskogo 12/2, Kyiv, 01108, Ukraine

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ ЯК ІНДИКАТОР БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ**Чеберяко О.В.,
Пасічна Н.М.**

Предметом даного дослідження є теоретичні засади боргової безпеки та розрахунок індикаторів боргової безпеки для України.

Метою статті є дослідження основних аспектів вимірювання боргового тягаря та економічних наслідків існування державного боргу в Україні, чітке визначення поняття боргової безпеки та її індикаторів, визначення рівня боргової безпеки та заходів щодо підвищення її рівня в Україні.

У роботі використаний методичний апарат, що складається з: дослідження, аналізу, синтезу та узагальнення - при визначенні основних понять, причин виникнення, класифікації державного боргу, а також при з'ясуванні боргового стану України використовувалися інструменти економіко-математичного моделювання та графічного представлення результатів дослідження.

Результати роботи. У статті визначено основні причини виникнення, економічна сутність та роль державного боргу. Охарактеризовано основні напрями управління державним боргом. Розглянуто сучасний стан державного боргу та боргової безпеки України. На основі отриманих результатів запропоновано заходи щодо підвищення рівня боргової безпеки України.

Галузь застосування результатів: організація та проведення наукових досліджень у сфері державних фінансів, формування основних напрямків державної політики регулювання боргових відносин держави.

Висновки: стан державного боргу в Україні постійно погіршується, рівень боргової безпеки знизився з небезпечного рівня в 2011 році до критичного рівня в 2015 році. Така ситуація не може лишитися поза увагою та вимагає негайного втручання з боку вітчизняного Уряду. Стратегія формування і обслуговування ринку державних запозичень має базуватися на науково обґрунтованих засадах. Розмір і структуру державного боргу необхідно прогнозувати на декілька років і навіть десятиріч з метою забезпечення збалансованості державного бюджету, сприяння стабільного економічного зростання і розвитку потужної фінансової системи. За відсутності вказаної стратегії можливе загострення економічної кризи, що призводить до зростання державного боргу.

Ключові слова: державний борг, боргова політика, боргова безпека, індикатори боргової безпеки, управління державним боргом.

ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ДОЛГ КАК ИНДИКАТОР ДОЛГОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ**Чеберяко О.В.,
Пасичная Н.Н.**

Предметом данного исследования является теоретические основы долга и расчет индикаторов долговой безопасности в Украине.

Целью статьи является исследование основных аспектов измерения долгового бремени и экономических последствий существования государственного долга в Украине четкое определение понятия долговой безопасности и ее индикаторов, определение уровня долговой безопасности и способов повышения ее уровня в Украине.

В работе использован методический аппарат, состоящий из: исследования, анализа, синтеза и обобщения - при определении основных понятий, причин возникновения, классификации государственного долга, а также при выяснении долгового состояния Украины использовались инструменты экономико-математического моделирования и графического представления результатов исследования.

Результаты работы. В статье определены основные причины возникновения, экономическая сущность и роль государственного долга. Охарактеризованы основные направления управления государственным долгом. Рассмотрено современное состояние государственного долга и долговой безопасности Украины. На основе полученных результатов предложены меры по повышению уровня долговой безопасности Украины.

Область применения результатов: организация и проведение научных исследований в сфере государственных финансов, формирование основных направлений государственной политики регулирования долговых отношений государства.

Выводы: состояние государственного долга в Украине постоянно ухудшается, уровень долговой безопасности снизился с опасного уровня в 2011 году до критического уровня в 2015 году. Такая ситуация не может остаться без внимания и требует немедленного вмешательства со стороны отечественного правительства. Стратегия формирования и обслуживания рынка государственных заимствований должна базироваться на научно обоснованных принципах. Размер и структуру государственного долга необходимо прогнозировать на несколько лет и даже десятилетий в целях обеспечения сбалансированности государственного бюджета, содействие стабильному экономическому росту и развитию мощной финансовой системы. При отсутствии указанной стратегии возможно обострение экономического кризиса, что приводит к росту государственного долга.

Ключевые слова: государственный долг, долговая политика, долговая безопасность, индикаторы долговой безопасности, управления государственным долгом.

PUBLIK DEBT AS INDICATOR OF DEBT SECURITY

Cheberyako O.V.,
Pasichna N.M.

The subject of the article is the theoretical basis of debt security and accounting the indicators of debt security indicators for Ukraine.

The purpose of this article is to search the main aspects of indicating the burden of the debt and identify the main problems existing in the management of public debt in Ukraine, identify category of the debt security and its indicators, determinate the level of debt security and methods of its improving.

We used methodical apparatus, consisting of research, analysis, synthesis and generalization when determining the basic concepts, causes, and classification of state loans and public debt, as well as clarification of the status of Ukraine's debt instruments using economic and mathematical modeling and graphical presentation of the results of research.

The results of the work: The article reviews the main causes, economic meaning and role of the government debt, characterizes the main directions of state debt management, and shows ways of improving the debt security in Ukraine.

Sphere application of the results: Organizing and carrying out scientific research in the field of public finance and forming the main directions of public policy in regards to debt regulation.

Conclusions: debt security is getting worse in Ukraine; level of debt security has decreased from the dangerous level in 2011 to critical level in 2015. This situation couldn't be without attention from Ukrainian government and needs their intervention immediately. The strategy of shaping up and financing the government debt has to base on scientific discoveries. The size and structure of the public debt should be predicted on several years. The purpose of the forecast is to balance public debt, promote the sustainable economic growth and development of the financial system. Without this strategy we could mention future aggravation of the economic crisis that will lead to the growth of public debt.

Key words: government debt, debt policy, debt security, indicators of debt security state debt management.

Постановка проблеми. Складна економічна та політична ситуація в Україні вимагає значних фінансових інвестицій в країну для її стабілізації, тому Уряд активно залучає нові кредити як у резидентів так і у нерезидентів. Проте залучення великих кредитів сьогодні загрожує борговій безпеці країни та збільшує навантаження на економіку по обслуговуванню та погашенню державного боргу в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень. Серед відомих авторів, які займалися дослідженням проблеми боргової безпеки та впливу державного боргу на економічний розвиток країни, вивченням основних аспектів політики управління державним боргом є дослідження таких вчених: Барановського О.І., Варналія З.С., Василика О.Д., Версаль Н.І., Козюка В.В., Круши П.В., Романенка О.Р., Юрія С.І. та інші.

Виклад основного матеріалу. Державний борг, як економічна категорія, настільки ж важливе поняття у сучасній науці, як бюджет, фінанси, податки; відіграє не менш важливу роль в економічному житті держави та потребує зрозумілої концептуальної організаційно-правової та законодавчої регламентації, в першу чергу, з точки зору необхідності забезпечення ефективного управління ним.

У загальному розумінні, державний борг - це загальна сума заборгованості держави перед своїми внутрішніми і зовнішніми кредиторами. З юридичної точки зору, державний борг - це загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [1]. З економічної точки зору, державний борг - це сукупність непогашених запозичень країни на певний момент часу, отриманих нею для фінансування бюджетного дефіциту, невипланих відсотків за обслуговування цих запозичень, наданих гарантій за зобов'язаннями інших державних структур, а також для фінансування інших, визначених законодавством, цілей.

Загальна сума державного боргу складається з усіх випущених та непогашених боргових зобов'язань держави (внутрішніх та зовнішніх), відсотків за ними, включаючи надані гарантії за кредитом місцевим органам влади, державним підприємствам та іноземним позичальникам. Також до суми державного боргу відносять невідшкодований податок на додану вартість, неоплачені державні замовлення, заборгованість з заробітної плати перед працівниками бюджетних структур тощо. Фактично, така заборгованість є некоректно сформованим державним боргом, на який, крім того, не нараховуються відсотки.

До сучасних основних факторів зростання державного боргу в Україні можна віднести:

- 1) анексію Автономної Республіки Крим та військовий конфлікт на сході України, що розпочався в 2014 році й досі триває, це, в свою чергу, вимагає додаткового фінансування сфери оборони;
- 2) глибока економічна рецесія, викликана переформуванням економічних зв'язків з міжнародними партнерами та руйнуванням інфраструктури та промислових об'єктів на частині території країни;
- 3) необхідність виконання обов'язкових для держави соціальних та інших зобов'язань, незважаючи на економічну нестабільність (забезпечення потреб населення в енергоносіях (природному газі та електроенергії), виконання зобов'язань з виплати соціальних пенсій тощо);
- 4) необхідність додаткового фінансування для здійснення структурних реформ та стабілізації економічної ситуації;
- 5) фінансування за рахунок державних запозичень дефіциту державного бюджету, зростання якого обумовлене в значній мірі збільшенням видатків на оборону та обслуговування державного боргу;

6) необхідність подальшої бюджетної підтримки державних підприємств та банків шляхом збільшення їх статутних капіталів, тощо.

Залежно від суб'єктів кредитних відносин розрізняють внутрішній та зовнішній державний борг (табл. 1).

Таблиця 1. Характеристика зовнішнього і внутрішнього державного боргу

Вид	Сутність
Зовнішній борг	Борг перед фізичними, юридичними особами за кордоном та урядами інших країн; є обтяжливим для країни-боржника, оскільки нерідко іноземні країни надають кредити за умови внесення певних корективів у його економічну політику.
Внутрішній борг	Боргові зобов'язання уряду перед юридичними і фізичними особами даної країни та нерезидентами, здійснені шляхом випуску цінних паперів від імені уряду і за його дорученням. В цьому випадку, якщо борг не надто великий, він не здійснює відчутного негативного впливу на економіку, оскільки не супроводжується вивезенням за кордон матеріальних цінностей.

Джерело: розроблено авторами.

Державі може бути оголошений дефолт (визнання її неплатоспроможною), якщо вона має занадто великий зовнішній або внутрішній державний борг та нездатна виплачувати борг або платіжні зобов'язання за ним перед кредиторами.

Державний борг може частково погашатися у разі профіциту бюджету. Зі збільшенням ставки відсотка за державними запозиченнями, витрати на погашення боргу також збільшуються.

Розмір державного боргу відображає економічний і фінансовий стан держави загалом, ефективність функціонування її урядових структур, тому державний борг повинен мати економічно обґрунтовані межі. Оскільки джерелом погашення державного боргу є надходження до державного бюджету, тобто податки, можна стверджувати, що величина боргу - це сума податків, взята авансом у населення та суб'єктів господарювання.

Статтею 18 Бюджетного кодексу України встановлено загальний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу: на кінець бюджетного періоду він не може перевищувати 60 відсотків річного номінального обсягу валового внутрішнього продукту (ВВП) України. У разі очікуваного перевищення цієї граничної величини Кабінет Міністрів України невідкладно звертається до Верховної Ради України за дозволом на тимчасове перевищення такої граничної величини та подає для схвалення план заходів з приведення загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу до встановлених вимог [1].

У міжнародній практиці безпечним вважається державний борг, що не перевищує 60% від ВВП. Така вимога міститься у ст. 104 Маастрихтської угоди як критерій для країн Європейського валютного союзу.

Забезпечення реалізації ефективного механізму використання державного боргу є одним з найважливіших завдань фінансової політики держави. Метою такої політики має стати отримання найкращого результату від вкладення запозичених урядом коштів.

Управління державним боргом передбачає комплекс державних заходів з формування умов залучення кредитів, їх використання та сплати відсоткових доходів кредиторам і погашення боргу, а також забезпечення потрібної платоспроможності держави. Такий комплекс державних заходів передбачає процедуру підготовки до випуску і розміщення державних цінних паперів, регулювання ринку державних цінних паперів, спрямування запозичених коштів на цілі, визначені в законодавстві, здійснення обслуговування і погашення державного боргу.

Процес управління державним боргом повинен базуватися на таких основних принципах: безумовність виконання зобов'язань держави перед кредиторами; оптимальність структури боргових зобов'язань держави; мінімальні ризики за державними борговими цінними паперами при нестабільності світового фінансового ринку; зменшення вартості за обслуговування державного боргу при наступних запозиченнях; забезпечення фінансової незалежності; відкритість та прозорість інформації про залучення, використання і погашення запозичених коштів.

Управління державним боргом має здійснюватись з урахуванням боргової політики. У свою чергу, боргова політика включає в себе підготовку та реалізацію таких взаємопов'язаних та взаємозумовлених елементів, як: розробка стратегії здійснення державних зовнішніх і внутрішніх запозичень; визначення обґрунтованої норми обсягу державного боргу загалом, а також внутрішнього та зовнішнього, зокрема; визначення тривалості боргового циклу шляхом раціоналізації управління динамікою сукупного, внутрішнього і зовнішнього державного боргу; вибір найбільш оптимальних у конкретній ситуації форм і методів фінансування внутрішніх і зовнішніх державних запозичень; дослідження питання щодо можливості капіталізації частини державного боргу (з відповідною пропозицією кредиторам щодо погашення певної частини боргу за рахунок державної власності); заходи щодо зменшення вартості та ризику обслуговування державних запозичень.

Управління державним боргом в Україні здійснюють: Кабінет Міністрів України; Міністерство фінансів України; Національний банк України; Державне казначейська служба України.

Для того щоб забезпечити платоспроможність держави, знизити рівень боргового навантаження та ризик невиконання боргових зобов'язань, а також ефективно управління державним боргом застосовують різноманітні ринкові та неринкові методи управління державною заборгованістю (табл. 2).

Щоб гарантувати державну платоспроможність в ході управління державним боргом застосовують різні методи коригування боргової політики. Найпоширенішими серед них є реструктуризація та рефінансування державного боргу.

Реструктуризація державного боргу - це відстрочення сплати частини або повної суми боргу країною-боржником. В цьому випадку можливий також обмін боргових сум на акції або спеціальні облігації для інвестування в національну економіку.

Рефінансування державного боргу - це сплата основної суми боргу та відсотків по ньому за рахунок коштів, отриманих від нових запозичень. Рефінансування боргів є ефективним лише у тому випадку, якщо країна-боржник має високий кредитний рейтинг на світовому фінансовому ринку.

Отже, стратегія формування і управління державними запозиченнями має зосередитись на науково обґрунтованих засадах. Для забезпечення збалансованості бюджету, стабільного економічного зростання і стійкої фінансової системи, структура та розмір державного боргу мають прогнозуватись в часовому інтервалі на декілька років та навіть десятиліть. Відсутність такої стратегії призведе до загострення економічної кризи, а державний борг продовжуватиме зростати.

Перевищення гранично допустимого рівня державного боргу може стати причиною неспроможності країни повною мірою виконувати свої зобов'язання перед кредиторами. Вивчення вітчизняними науковцями проблеми впливу державного боргу на економічну ситуацію країни відшукало своє вираження в значенні поняття боргової безпеки.

Таблиця 2. Методи управління державним боргом

Метод	Характеристика
Ринкові	
Сек'юритизація	Обмін несек'юритизованого боргу на облігації країни-боржника, тобто переоформлення боргу у знову випущені облігації
Конверсія (обмін боргу)	Зміна норми прибутковості кредиту, при якій держава-кредитор може зменшити розмір належних до сплати відсоткових сум по кредиту.
Уніфікація боргу	Обмін кількох раніше випущених боргових зобов'язань держави на одне нове зобов'язання.
Консолідація боргу	Зміна початкових умов державної позики (зміна часу її тривалості, величини позикового відсотка тощо)
Викуп боргу з дисконтом на вторинному ринку	Скорочення обсягу державного боргу завдяки викупу власних боргів зі знижкою на вторинному ринку. Можуть собі дозволити країни боржники, які мають у своєму активі значні золотовалютні резерви.
Неринкові	
Тимчасовий мораторій на виплату боргу	Відстрочення сплати внутрішніх або зовнішніх боргових зобов'язань, що оголошуються спеціальними актами державної влади на певний строк чи до закінчення певних надзвичайних подій.
Пролонгація	Форма добровільної згоди кредиторів на відстрочення виплат за зобов'язаннями боржника (як правило, проводиться тоді, коли випуск нових позик на обслуговування раніше випущених фінансово недоцільний).
Списання (анулювання) частини боргу	Застосовується кредиторами у випадку фінансової неспроможності держави погасити свої зобов'язання.

Джерело: складено авторами.

Спроможність держави обслуговувати і своєчасно погашати борг є головним показником боргової політики та запорукою боргової безпеки країни. Тому, співвідношення сумарних виплат з обслуговування і погашення державного боргу до доходів державного бюджету та ВВП є найважливішим індикатором, який характеризує ефективність боргової політики країни.

У широкому розумінні під борговою безпекою держави розуміють певний рівень внутрішньої і зовнішньої державної заборгованості з урахуванням вартості обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень й оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує втраті суверенітету та руйнуванню вітчизняної фінансової системи [6]. У вузькому значенні під борговою безпекою держави розуміють оптимальне співвідношення між внутрішніми й зовнішніми позиками з урахуванням сумарної величини державного боргу та вартості обслуговування його складових.

На нашу думку, основними показниками, які впливають на рівень боргової безпеки України є:

- сукупний обсяг, динаміка і структура державного боргу (за видами кредиторів, умовами емісії, валютою погашення, обслуговування боргових зобов'язань), а також терміни його погашення;
- монетарна політика, зокрема, коливання валютного курсу;
- рівень соціально-економічного розвитку;
- політична і економічна ситуація в країні.

Розмір державного боргу є важливим індикатором загального стану економіки. Однак, існує декілька показників вимірювання рівня боргової безпеки в Україні. І загальна сума державного боргу не найкращий серед них, оскільки на його величину впливає інфляція. Міністерством економічного розвитку і торгівлі України згідно з Наказом №1277 від 29 жовтня 2013 року були розроблені індикатори оцінки боргової безпеки та їх порогові значення для України (табл. 3).

Таблиця 3. Індикатори боргової безпеки та їх критичні значення в Україні

Індикатор, одиниця виміру	Характеристичні значення індикатора				
	Оптимальне	Задовільне	Незадовільне	Небезпечне	Критичне
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	20	30	40	50	60
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	40	45	55	60	70
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, %	4	5	7	9	11
Індекс EMBI + Україна	200	300	500	700	1000
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	50	45	41	36	20

Джерело: складено авторами на основі [6].

Вихідні показники для розрахунку та аналізу боргової безпеки в Україні за 2011-2015 роки знаходяться в таблиці 4.

Таблиця 4. Вихідні показники для розрахунку боргової безпеки за 2011-2015 рр.

Показник	Період				
	2011	2012	2013	2014	2015
Державний прямий та гарантований борг України, млн. грн.	473185,18	515510,83	584786,57	1100833,22	1571765,64
Валовий зовнішній борг, млн. дол. США	126 236	134 625	142 079	126 308	118 729
Середній курс 1 гривні до долара США	7,97	7,99	7,99	11,89	21,84
ВВП, млн. грн.	1316600	1408889	1454931	1566728	1979458
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, %	9,17	12,94	13,13	13,44	13,07
Індекс EMBI + Україна	496,61	514,86	570,90	567,46	446,61
Офіційні міжнародні резерви, млн.дол. США	31 794,61	24 546,19	20 415,71	7 533,33	13 299,99

Джерело: складено авторами за даними [3, 4, 5, 6, 7, 8, 9].

Порядок розрахунку кожного з індикаторів боргової безпеки наведено в таблиці 5.

Таблиця 5. Перелік індикаторів та порядок їх розрахунку

Індикатор, одиниця виміру	Порядок розрахунку індикатора
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	обсяг державного та гарантованого боргу, млн. гривень / ВВП, млн. гривень x 100
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	обсяг валового зовнішнього боргу, млн.доларів США x середній курс гривні до долара США / ВВП, млн.гривень x 100
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, %	-
Індекс EMBI + Україна	-
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	обсяг офіційних резервних активів, млн. доларів США / обсяг валового зовнішнього боргу, млн. доларів США x 100

Джерело: складено авторами на основі [6].

Відповідно до даних таблиць 4 та 5 розраховуємо значення індикаторів боргової безпеки України у 2011-2015 роках (табл. 6).

Таблиця 6. Значення індикаторів боргової безпеки України за 2011-2015 рр.

№	Індикатор	Період				
		2011	2012	2013	2014	2015
1	Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	35,9	36,6	40,2	70,3	79,4
2	Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	76,4	76,3	78,0	95,9	131,0
3	Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, %	9,2	12,9	13,1	13,4	13,1
4	Індекс EMBI + Україна	496,6	514,86	570,9	567,46	446,61
5	Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	25,2	18,2	14,4	6,0	11,2

Джерело: складено та розраховано авторами на основі [3, 4, 5, 6, 7, 8, 9].

Приводимо індикатори боргової безпеки, які є різними за типами, шляхом нормування до інформаційної односпрямованості та розмірності тлумачень характеристичних значень та, за допомогою вагових коефіцієнтів, розраховуємо рівень боргової безпеки в Україні (табл. 7).

Основний показник боргової безпеки – співвідношення державного і гарантованого державою боргу до валового внутрішнього продукту перевищив визначений статтею 18 Бюджетного кодексу України критерій на 19,4% і становив 79,4 %, що спричинене зростанням загального обсягу державного і гарантованого державою боргу в умовах економічного спаду. Порівняно з 2014 роком цей показник збільшився на 9%. Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до валового внутрішнього продукту найбільше значення мало в 2015 році – 131% і, порівняно з 2014 роком, даний показник збільшився на 35%, що пояснюється знецінення гривні відносно долара США майже вдвічі. Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку в 2015 році дещо знизилась, порівнюючи з 2014 роком. Індекс ЕМВІ + Україна, який розраховується Всесвітнім банком, має тенденцію до зменшення, що сприяє збільшенню рівня боргової безпеки в Україні. Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу за період 2011-2015 років скоротився в більше ніж 2 рази, що негативно впливає на рівень боргової безпеки. Проте порівнюючи цей показник в 2015 році з 2014 роком бачимо, що його значення покращилось, а саме збільшилось з 6% у 2014 році до 11,2% в 2015 році.

Таблиця 7. Нормовані значення індикаторів боргової безпеки України у 2011-2015 рр.

№	Індикатор	Період					W
		2011	2012	2013	2014	2015	
1	Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП	0,681	0,668	0,596	0,171	0,151	0,22
2	Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП	0,183	0,183	0,179	0,146	0,107	0,221
3	Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку	0,383	0,170	0,168	0,164	0,168	0,183
4	Індекс ЕМВІ + Україна	0,603	0,585	0,529	0,533	0,653	0,178
5	Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу	0,265	0,182	0,144	0,060	0,112	0,198
Значення боргової безпеки		0,420	0,359	0,324	0,206	0,226	-

Джерело: складено та розраховано авторами за даними [3, 4, 5, 6, 7, 8, 9].

На основі здійсненого аналізу боргової безпеки України, зроблено висновок, що показник боргової безпеки постійно зменшувався - з небезпечного рівня (42%) в 2011 році до критичного рівня (22,6%) боргової безпеки в 2015 році (рис. 1).

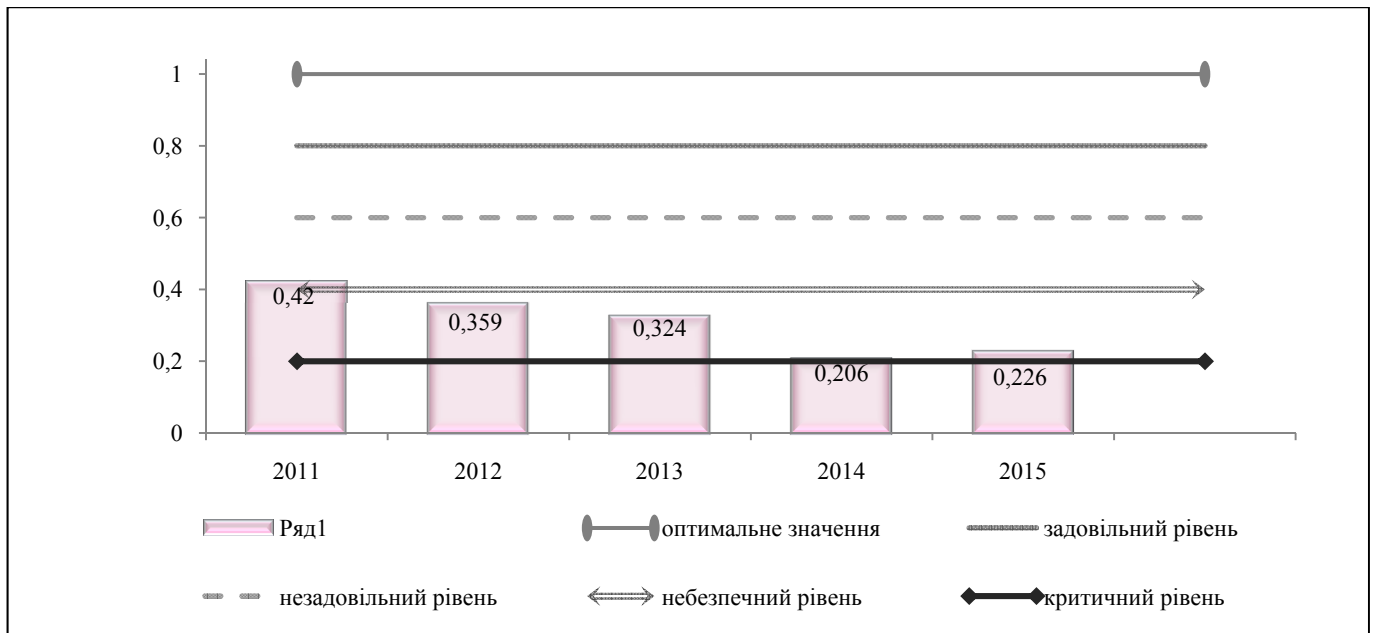

Рисунок 1. Боргова безпека України за 2011-2015 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [3, 4, 5, 6, 7, 8, 9].

Хоча, якщо порівнювати 2014 та 2015 роки, ми бачимо не значне, в 2%, покращення боргової безпеки в 2015 році. Найбільший вплив на значення боргової безпеки здійснюють такі індикатори як відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП та відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП.

Варто зазначити, що справжній тягар боргових виплат на державний бюджет є набагато вищим, тому що за існуючої методології підрахунку розміру державного боргу до його складу не входить цілий ряд внутрішніх та зовнішніх зобов'язань уряду, виплати за якими здійснюються за рахунок державного бюджету. Йдеться про виплати щодо знецінених заощаджень громадян, заборгованості із відшкодування ПДВ, з погашення та обслуговування боргу перед банками, з погашення кредиторської заборгованості бюджетних організацій та заборгованості за внесками до міжнародних організацій.

Таким чином, стан державного боргу в Україні постійно погіршується, рівень боргової безпеки знизився з небезпечного рівня в 2011 році до критичного рівня в 2015 році. Така ситуація не може лишитися поза увагою та вимагає негайного втручання з боку вітчизняного Уряду. Важливою умовою, що перешкоджає формуванню ефективної стратегічної боргової політики в Україні є відсутність цілісної системи законодавчого забезпечення управління витратами з обслуговування і погашення державного боргу.

Існуюче законодавство, що регулює відносини, які виникають в ході управління державним боргом України не задовольняє вимоги щодо покращення макроекономічної політики та функціонування фінансових ринків та їхнього інституційного забезпечення, має несистемний характер. Зокрема, має місце нерегульованість значного діапазону питань, що пов'язані з:

- 1) відповідальністю органів державної влади щодо державного боргу;
- 2) визначенням обсягу, складу та структури державного боргу, на які повинна орієнтуватись фінансова політика;
- 3) регламентуванням операцій щодо управління державним боргом;
- 4) можливостями здійснювати таке управління за рахунок фінансового ринку.

На думку експертів «Національного інституту стратегічних досліджень з питань державного боргу і запозичень» стратегічною метою державної боргової політики України повинно бути залучення фінансових ресурсів з метою ефективною реалізації програм інституційного та інвестиційного розвитку держави з одночасним забезпеченням сталого співвідношення державного боргу до ВВП.

Крім того, одним із перспективних завдань боргової політики в Україні є пошук найбільш оптимального співвідношення між борговим та податковим фінансуванням видатків бюджету. Залучення запозичених ресурсів у короткостроковому періоді дозволяє дещо знизити фіскальне навантаження на економіку України в розрахунку на спрямування додаткових коштів, які залишаються у суб'єктів господарювання, на їхній розвиток. Отже, фінансування поточних бюджетних видатків здійснюватиметься за рахунок майбутніх ресурсів розвитку, що у довгостроковій перспективі призведе до гальмування економічного розвитку.

На нашу думку, проаналізувавши вищезазначене, стратегія формування і обслуговування ринку державних запозичень має базуватися на науково обґрунтованих засадах. Розмір і структуру державного боргу необхідно прогнозувати на декілька років і навіть десятиріч з метою забезпечення збалансованості державного бюджету, сприяння стабільного економічного зростання і розвитку потужної фінансової системи. За відсутності вказаної стратегії можливе загострення економічної кризи, що призводить до зростання державного боргу.

Для забезпечення стабільності боргової ситуації в державі та результативного використання кредитів варто:

- створити умови для прозорого і цільового використання грошових ресурсів, отриманих від кредиторів, здійснювати моніторинг та інформувати суспільство про напрямки і ефективність їх використання;
- обмежити швидкість зростання прямого і гарантованого державою боргу, з метою недопущення значного навантаження на бюджет у короткостроковій перспективі, тобто заздалегідь забезпечити вчасне обслуговування і повернення боргів;
- покращити систему визначення меж зовнішнього боргу України на відповідний рік за рахунок введення додаткових індикаторів боргового навантаження, а також здійснення контролю та постійного моніторингу виконання графіків обслуговування і погашення основної суми державного боргу;
- підготувати довгостроковий прогноз індикаторів боргової безпеки, уточнити та розподілити по роках граничні значення боргової безпеки;
- поставити під контроль Раді національної безпеки і оборони України графік обслуговування і погашення боргів по роках та джерела їх погашення.

З метою зменшення боргового тягара на бюджет і платіжну систему, а також забезпечити умови для економічного розвитку, в Україні варто запровадити механізм укладання угод з кредиторами про реструктуризацію боргу на умовах зменшення боргових виплат і обміну боргових зобов'язань держави на майнові активи. При цьому слід також взяти до уваги світовий досвід щодо врегулювання зовнішньої заборгованості.

Захищаючи власні державні інтереси та посилаючись на міжнародні договори, Україна повинна також активно здійснювати управління зовнішнім боргом, шляхом обміну боргових зобов'язань перед кредиторами на акції державних підприємств, погашення боргів товарними поставками, викуп державних облігацій на вторинному ринку за гроші.

Слабкість зовнішнього та внутрішнього попиту обмежують перспективи відновлення економіки в найближчому майбутньому. Основні завданнями для уряду полягають в поверненні державного дефіциту на прийнятний рівень, уникнення монетизації державного боргу та стабілізація фінансової системи. У віддаленій перспективі для досягнення стійкого і швидкого економічного зростання потрібні глибокі структурні та інституційні реформи - можливо, в контексті подальшого зближення з Європейським союзом.

На основі аналізу перспектив розвитку боргової політики в Україні, можна зробити висновки про те, що на даний час Україна потребує удосконалення механізму управління державним боргом через високий обсяг державного боргу і швидкі темпи його збільшення, головним чином, за рахунок мінімізації ризиків, оптимізації структури і розміру державного боргу, удосконалення нормативно-правової бази, зокрема через прийняття Закону України «Про державний борг України», розроблення відповідної стратегії, яка регулюватиме основні аспекти боргового стану держави і визначатиме напрямки здійснення боргової політики в державі.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page>.
2. Василюк О.Д., Павлюк К.В. Державні фінанси України: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 608 с.
3. Дохідність ОВДП на первинному ринку [Електронний ресурс] // Національний банк України: - Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44580
4. Експрес-випуск «Валовий внутрішній продукт України» / [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України: – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/express/expres_u.html
5. Міжнародні резерви [Електронний ресурс] // Національний банк України: - Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=7693066.
6. Про затвердження рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України №1277 від 29 жовтня 2013 року] / [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/file/link/222830/file/1277.TIF>.
7. Середній курс гривні [Електронний ресурс] // Національний банк України: - Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44446.
8. Статистична інформація щодо боргу України [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України: - Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/borg/statistichna-informacija-schodo-borgu>.
9. Global Economic Monitor, Emerging Market Bond Index (JPM Total Return Index) [Електронний ресурс] // The World Bank: - Режим доступу: <http://data.worldbank.org/data-catalog/global-economic-monitor>.

References

1. Byudzhetniy kodeks Ukrayini // Verhovna Rada Ukrayini: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/page>.
2. Vasiluk O.D., Pavlyuk K.V. Derzhavni finansi Ukrayini: Pidruchnik. – K.: Tsentr navchalnoyi literaturi, 2004. – 608 s.
3. Dohidnist OVDP na pervinnomu rinku // Natsionalniy bank Ukrayini: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44580.
4. Ekspres-vipusk «Valoviy vnutrishniy produkt Ukrayini» // Derzhavna sluzhba statistiki Ukrayini: http://ukrstat.org/uk/express/expres_u.html
5. Mizhnarodni rezervi // Natsionalniy bank Ukrayini: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=7693066. - Nazva z ekrana.
6. Pro zatverdzhennya rekomendatsiy shchodo rozrahunku rivnya ekonomichnoyi bezpeki Ukrayini [Nakaz Minekonomrozvitku Ukrayini №1277 vid 29 zhovtnya 2013 roku] // Ministerstvo ekonomichnogo rozvitku i torgivli Ukrayini: <http://www.me.gov.ua/file/link/222830/file/1277.TIF>.
7. Seredniy kurs grivni // Natsionalniy bank Ukrayini: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44446.
8. Statistichna informatsiya shchodo borgu Ukrayini // Ministerstvo finansiv Ukrayini: <http://www.minfin.gov.ua/news/borg/statistichna-informacija-schodo-borgu>.
9. Global Economic Monitor, Emerging Market Bond Index (JPM Total Return Index) // The World Bank: <http://data.worldbank.org/data-catalog/global-economic-monitor>.

ДАНИ ПРО АВТОРІВ

Чеберяко Оксана Вікторівна – доктор історичних наук, кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри фінансів,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
cheberyako@ukr.net

Пасічна Наталія Миколаївна – науковий співробітник (економіка), економіст
e-mail: levcov@ukr.net

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Чеберяко Оксана Викторовна – доктор исторических наук, кандидат экономических наук, доцент, профессор кафедры финансов,

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко
cheberyako@ukr.net

Пасичная Наталия Николаевна – научный сотрудник (экономика), экономист
e-mail: levcov@ukr.net

DATA ABOUT THE AUTHORS

Cheberyako Oksana Viktorivna – Doctor of Historical Science, Ph. D. in Economics, cheberyako@ukr.net
Professor of Department of finances,
Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Pasichna Natalia Mykolaivna – Researcher (Economics), Economist
e-mail: levcovvec@ukr.net

УДК: 336.14:352

ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ І КООРДИНАЦІЯ ФІСКАЛЬНОЇ ТА МОНЕТАРНОЇ ПОЛІТИКИ

**Лук'яненко І.Г.,
Токарчук В.В.**

Ключові слова: системний аналіз, економічне зростання, монетарна політика, фінансова політика, загальний ефект, моделі панельних даних

ЭКОНОМИЧЕСКИЙ РОСТ И КООРДИНАЦИЯ ФИСКАЛЬНОЙ И МОНЕТАРНОЙ ПОЛИТИКИ

**Лукьяненко И.Г.,
Токарчук В.В.**

Предметом исследования является взаимно согласованность фискальной и монетарной политики и оценивание ее воздействия на экономический рост как в Украине, так и в странах с рыночной и развивающейся экономикой.

Целью исследования является комплексный анализ каналов воздействия координации монетарной и фискальной политики на экономический рост страны; оценивание степени такого воздействия на основе эконометрических моделей панельных данных, и рекомендации по формированию государственной стратегии, направленной на достижение макроэкономической стабильности и стимулирование экономического роста в краткосрочной и долгосрочной перспективах.

В процессе исследования были использованы общенаучные методы анализа и синтеза, методы группировок, детализации, обобщения и систематизации данных, а также экономико-математические методы и модели, включая эконометрические модели панельных данных.

Результаты работы. Аргументировано, что монетарная и фискальная политики совместно оказывают воздействие на основные макроэкономические индикаторы, такие как инфляция, процентные ставки, обменный курс и др. На основе статистического анализа динамики основных инструментов фискальной и монетарной политики, роста реального ВВП и основных макроэкономических показателей как развитых, так и развивающихся стран определено, что, в среднем, скоординированная политика оказывает большее стимулирующее влияние на не инфляционный экономический рост, чем нескоординированная. Однако в общем случае результаты не являются однозначными, соответственно, проведенное дополнительное исследование на основе эконометрических методов, а именно разработанных моделей панельных данных в нескольких модификациях, позволило уточнить влияние как отдельных, так и синергетических эффектов монетарной и фискальной политики на экономический рост. Эмпирический анализ подтвердил существенное значение координации фискальной и монетарной политики для стимулирования экономического роста в краткосрочной и среднесрочной перспективах. Однако было определено, что в долгосрочной перспективе фундаментальные факторы, такие как начальный уровень ВВП, формирование капитала, человеческий потенциал, свобода торговли и др. оказываются более существенными для обеспечения экономического роста страны.

Результаты исследования могут быть использованы для формирования государственных программ и стратегий достижения макроэкономической стабильности и стимулирования экономического роста в краткосрочной и долгосрочной перспективах.

Выводы. Результаты проведенного теоретического, статистического и эконометрического анализа подтверждают важность координации фискальной и монетарной политики. В общем случае, для большинства стран достаточно хорошей смешанной политикой, оказывающей влияние на экономический рост, является политика монетарной экспансии и фискальной рестрикции в краткосрочной и среднесрочной перспективах, однако в долгосрочной перспективе более значимыми являются фундаментальные факторы. Обосновано, что для достижения более высоких темпов экономического роста украинской экономики в краткосрочной и среднесрочной перспективах возможно рассматривать варианты проведения умеренно сдерживающей фискальной политики и политики умеренной монетарной экспансии, тогда как в долгосрочной перспективе основное внимание должно быть сосредоточено на прогрессивных институциональных изменениях в экономике, а также усовершенствовании физического и человеческого капитала.

Ключевые слова: системный анализ, экономический рост, монетарная политика, фискальная политика, общий эффект, модели панельных данных.

ECONOMIC GROWTH AND FISCAL–MONETARY POLICY COORDINATION

Lukianenko I.G.,

Tokarchuk V.V.

The object of the research is the coordination of fiscal and monetary policies and the methods of the estimation of its effect on economic growth in Ukraine as well as in the other developed and emerging countries.

The main aim of the research is to find out whether and how the coordination of fiscal and monetary policies affects economic growth in a country; estimate the impact of their coordination policy on economic growth on the base of the build econometric panel data models and elaborate the propositions about effective government strategies for macroeconomic stability achievement and stimulation of the economic growth in short and long run.

The study used general scientific methods of analysis and synthesis, methods of grouping, detailing, generalization and systematization of data, as well as economic and mathematical methods, including econometrics panel data methods and models.

The results. Fiscal and monetary policies jointly influence on economic growth through the key macroeconomic indicators such as inflation, interest rates, exchange rate etc. The joint statistical investigation of fiscal and monetary policies with real GDP growth and the main macroeconomic indicators in the developed and emerging countries revealed that, on average, coordinated policies are more supportive for non-inflationary economic growth than uncoordinated. However, in general, as statistical analysis has shown, evidence is mixed, so further quantitative investigation on the based of econometric tools has been done. In this context the panel data empirical model of economic growth and some of it modifications incorporating separate and joint effects of fiscal and monetary policy were elaborated. Quantitative econometric analysis of economic growth and coordination of fiscal and monetary policies, undertaken on the basis of neoclassical model of growth and panel data methodology, revealed that there is an impact of coordination of fiscal and monetary policies on the short- and medium-term economic growth. However, in the long run there are fundamental factors (initial GDP, capital formation, human capital, and trade freedom) that matter.

The results can be used to form government programs and strategies for macroeconomic stability achievement and stimulation of the economic growth in short and medium terms as well as in long run.

Conclusions. The results of the system theoretical, statistical and econometrics analysis reveal that coordination of fiscal and monetary policies do matter in the short to medium run. More specifically, it has been found that the «ideal» policy mix for economic growth is one of contractionary fiscal and expansionary monetary policy, however, in the long run there are fundamental factors that matter. As for economic policies in Ukraine, given the empirical findings it is desirable to pursue reasonably tight fiscal and reasonably expansionary monetary policies to achieve higher rates of economic growth in the short and medium run, while improving the economy's institutional framework, physical and human capital to sustain higher rates of growth in the long run.

Keywords: system analysis, economic growth, monetary policy, fiscal policy, joint effect, panel data models

Relevance of the research. The stimulation of economic growth is one of the key problems in any country elsewhere throughout the world, especially during the periods of the global instability and crisis. In this context, the reinforcement of the regulating function of the state on the base of the implementation of the suspended stabilization economic policy is very important and urgent. The economy of any country is extraordinarily complex and includes millions of households, firms, institutional and private investors which collectively determine in what direction the economy is going. But the most important constituents of any economy are the government and the central bank which have a mandate from a society to conduct economic policy which includes a variety of different and specific parts such as trade, industrial, competition and other very affluent policies. However, the most significant and, to a large extent, the most ambiguous economic policies are fiscal and monetary ones [1,2,3,8, 10]. According to this, the system analysis of the joint effect of the fiscal-monetary policies interaction on economic growth and the estimation of such effect on the base of econometrics tools with the aim to elaborate the effective economic strategy directed at the macroeconomic stabilization and the stimulation of the economic growth is very important [1,8, 10]

Degree of the investigation of the problem. A great body of literature, including the theoretical and empirical studies has significantly contributed to our knowledge on how fiscal and monetary policies work, when and how they should be used, and what benefits and drawbacks they have. The literature on this topic starting with Adam Smith's classic «The Wealth of Nations», through John Maynard Keynes' «The General Theory of Employment, Interest and Money», and all over the modern research can be divided into 3 major groups. The first one is dedicated to investigation of the effects that fiscal and monetary policies have on the economy through both theoretical New Keynesian models and empirical applications, such as dynamic stochastic general equilibrium models, vector-autoregressive models, dynamic simultaneous equations models etc [9,15,16,18]. The best recent representatives of this group are the papers [15,18]. The authors build New Keynesian as well as open-economy QUEST III dynamic stochastic general equilibrium model with fiscal and monetary policy rules, fit it to the data and simulate the model in order to examine how fiscal and monetary policies react to different shocks. They have found that the way fiscal and monetary policies interact depends on nature of shocks in the economy: output shocks cause fiscal and monetary policies to act in tandem, while inflation shocks or shocks to one of the policies cause them to move in opposite directions (substitute one for another) [15].

The second part of the literature is concerned with strategic interactions between fiscal and monetary authorities, uses game theory analysis, and answers the question of whether coordination of fiscal and monetary policy is

achievable. One good example of such papers is paper [17], which introduces a simple game with two players – fiscal and monetary authorities – which are trying to maximize their utility – achieve high employment and low inflation respectively – using instruments such as fiscal surplus and interest rates [17]. It has been demonstrated that if two policy-makers are independent and uncooperative they will produce outcome with both surplus and interest rates worse than desirable for either of them, underscoring the need for explicit policy coordination [17]. The third group of the literature investigates what practical arrangements should be put in place in order to promote coordination of fiscal and monetary policies [5,6,8,10,12]. For example in one of the recent papers of this group, seven main phases of the monetary and fiscal policies interconnections for Ukrainian economy have been distinguished. Effects of the regulatory actions during these phases allow for defining of the governmental regulation features [10]

Problem statement. Despite the fact that all analyzed research has significantly contributed to our knowledge on how fiscal and monetary policies work, when and how they should be used, and what benefits and drawbacks they have, however there still exists a some scientific gap in the field of fiscal and monetary policy research. The first insufficiently investigated question is a positive one – how do fiscal and monetary policies interact in different countries? And the second one is from the realm of normative economics – given the tendencies and laws of fiscal-monetary interaction, how should they be coordinated? These two questions are of great relevance for both economic science as such and economic policy-making. Therefore the issue of fiscal-monetary policies coordination is important for economics since the solution of this problem may significantly improve our understanding of how the economic system work, how the economy responds to these policies, allowing the profession to understand better what effects of fiscal and monetary policies are peculiar to them individually and what are the joint effects, spillovers, etc. And the relevance of fiscal and monetary policies' coordination for policy-makers is extreme for largely the same reasons – both the government and the central bank aim at maximizing the effects of their policies on the economy, accomplishing which requires 1) better understanding of fiscal-monetary interdependence and influence on one another, and 2) arrangements which will force them to cooperate for the best policy mix, maximizing social welfare with minimum costs and stimulating of the economic growth. Given the fact that the issue of coordination of fiscal and monetary policies is unsatisfactory studied, despite its enormous relevance to economic science and policy-making, this paper is an attempt to fill some scientific gap and find practical, theory- and evidence-based recommendations for economic policy through examination of existing research and application of statistical and econometric methods to analyze the features of the coordination of fiscal and monetary policies in Ukraine as well as in the other countries.

The aim and the tasks of the research. The main aim of the research is the system analysis to find out whether and how the coordination of fiscal and monetary policies affects economic growth in a country; estimate the impact of their coordination policy on economic growth on the base of the build econometric panel data models and elaborate the propositions about effective government strategies for achievement of the macroeconomic stability and stimulation of the economic growth in short and long run.

In order to accomplish the main objective the following tasks should be completed: find out in what areas of economic activity fiscal and monetary policies interact and how; investigate the ways in which both of them affect economic growth; examine the laws and data of a few countries in order to determine whether coordination of fiscal and monetary policies is achieved and whether there is a tendency that coordinated economic policies promote economic growth; build the panel data models to evaluate the effects of fiscal and monetary policies' coordination empirically.

Results of the reserch. Fiscal policy is generally defined as a set of government actions regarding its expenditures and taxation [11], while monetary policy is related to central bank's management of money supply and interest rates [14]. As a rule, fiscal policy is responsible for the achievement of full employment and economic growth, whilst monetary policy manages inflation [17]. Being, at the first sight, to a great extent independent, having an impact on separate aspects of the economy, they jointly influence on the macroeconomic conditions and on one another in many important ways.

First of all, both fiscal and monetary policies have an impact on *inflation*. For illustration of this statement in general the classic AD-AS model (aggregate demand – aggregate supply), which shows the relationship between the aggregate price level in the economy and the amount of goods and services demanded and supplied is usually used [4]. The dependence of inflation on fiscal policy is more thoroughly studied by Leeper, Sims and others, who formulate their position in the Fiscal Theory of Price Level, using more comprehensive dynamic stochastic general equilibrium models to prove their proposition It is worth mentioning that the «fiscalist» position was severely criticized by McCallum and other researchers who prove that monetary policy affect prices, while not rejecting that fiscal policy do this as well [13]. Closely related issue to the phenomenon of inflation is credibility of fiscal and monetary authorities and how it influences on prices in the economy. Inflation is usually seen as a function of expectations, either forward- or backward-looking, or both, such as [19]:

$$\pi_t = \omega^f E_t[\pi_{t+1}|I_t] + \omega^b \pi_{t-1} + \gamma_{x_t}, \quad (1)$$

where π_t - realized inflation in the period t; $E_t[\pi_{t+1}|I_t]$ – expected value of inflation in the period (t+1) conditional on information I_t available at the time t, x_t – the measure of excess demand pressure, e.g. the output gap, $\omega^f, \omega^b, \gamma$ – respective weights of forward-looking, backward-looking, and demand components. The set of information I_t incorporates fiscal and monetary policies' stance in the current and previous periods, therefore giving attention to accumulated credibility of these authorities in the determination of inflation rate [2].

The next major economic phenomenon which fiscal and monetary policies affect simultaneously is *interest rates* [20]. This statement usually is illustrated through classical IS-LM model [11].

Closely related issue to the interest rates, affected by both fiscal and monetary policies, is the *exchange rate* of a national currency. Exchange rate plays an important role in any open economy, especially small ones [11]. The classic framework to study a small open economy and how fiscal and monetary policies affect it is the Mundell-Fleming model under floating exchange rate regime, given by:

$$Y = C(Y - T) + I(r^*) + G + NX(e) \quad (2)$$

$$\frac{M}{P} = L(r^*, Y), \quad (3)$$

where NX – net exports (exports - imports); e – exchange rate; r^* - world interest rate.

So, even on the base of very simple classical theoretical models the necessity of the coordination of fiscal and monetary policy can be confirmed regarding their common impact on the key macroeconomic indicators. It's necessary to stress that the efficiency of the coordination of monetary and fiscal policies regarding their impact on economic growth from the theoretical point of view can be also show on the base of the more complicated theoretical model and mathematical tools such as game theory [17].

Moreover, the need to coordinate fiscal and monetary policies is emphasized even more for developing countries, which often should undertake structural reform and liberalization of the financial sector. Such reforms may be successful if fiscal authorities conduct policies that are supportive to macroeconomic stability, fiscal discipline, and avoidance of distortionary taxation [2]. To support these ideas from the empirical point of view it's important to compare the historical experience of coordination of fiscal and monetary policy on the base of real statistical data in different countries, including Ukraine, the European Monetary Union (EMU) countries, USA etc. In this context it is essential to examine how fiscal and monetary policies' stances interplay with economic growth in the said countries, and with inflation because it is a conventional wisdom that economies want to achieve high, but non-inflationary growth.

It should be emphasized that the economic growth is measured in this case as change in real GDP; inflation – by Consumer Price Index. Fiscal policy stance is measured by general government structural deficit which is defined by Hagemann as actual budget balance of all levels of government purified from the estimated budget changes due to the effects of the business cycle [7]. We use the measure of structural deficit as a percent of nominal GDP. This indicator is more appropriate as a measure of discretionary fiscal policy due to the fact that it excludes the effects of automatic stabilizers. However, it should be noted that it is not perfect because, for instance, interest payments are not eliminated, despite the fact that they do not represent discretionary fiscal policy [21].

Furthermore, we employ here a different measure of monetary policy stance, as suggested by Ahrend et al. [1]. Real central bank discount rates are used as an indicator of monetary policy stance:

$$r = i - \pi_{core}, \quad (4)$$

where r – real discount rate; i - nominal discount rate; π_{core} - core inflation, which is calculated as:

$$\pi_{core} = \frac{\sum_i p_t^i q_{t-1}^i}{\sum_i p_{t-1}^i q_{t-1}^i}, \quad (5)$$

where p_t^i - price of a good i in the period t ; q_t^i - quantity of a good i in the period t ; $i = \{(Good_1), (Good_2), \dots\}$, i does not include food and energy items of a consumer basket [5]. For Ukraine we define real discount rates by subtracting GDP deflator (defl GDP) from nominal discount rates, given the unavailability of the data on core inflation for this country:

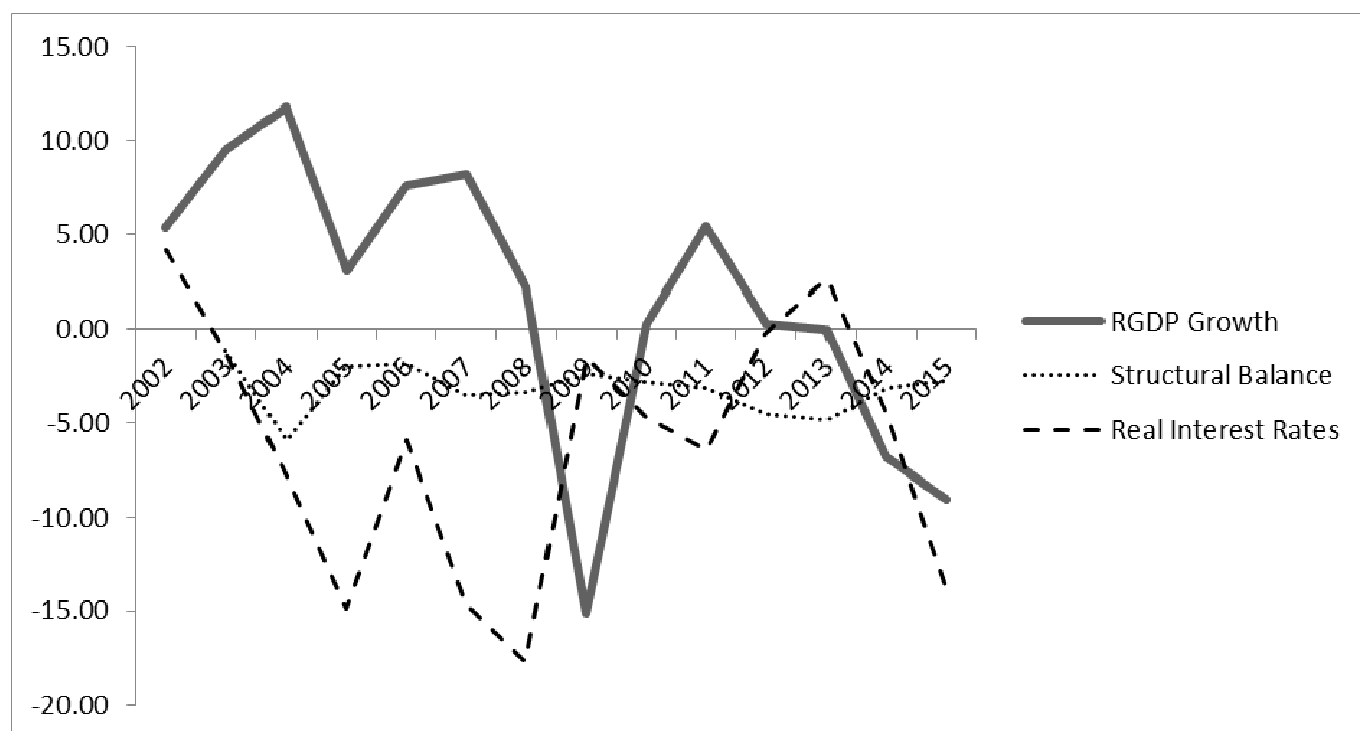
$$r = i - defl\ GDP. \quad (6)$$

All 4 indicators used are measured in percent: real GDP growth – percentage change year-on-year of real GDP; structural balance – in percent of nominal GDP; and real interest rates – simply in annual percent.

In pictures 1-4, as example, are presented the dynamics of the fiscal - monetary policy indicators and the economic growth as well as the dynamics of the fiscal-monetary policy indicators and inflation in Ukraine and in Germany during the period 2002-2015 years.

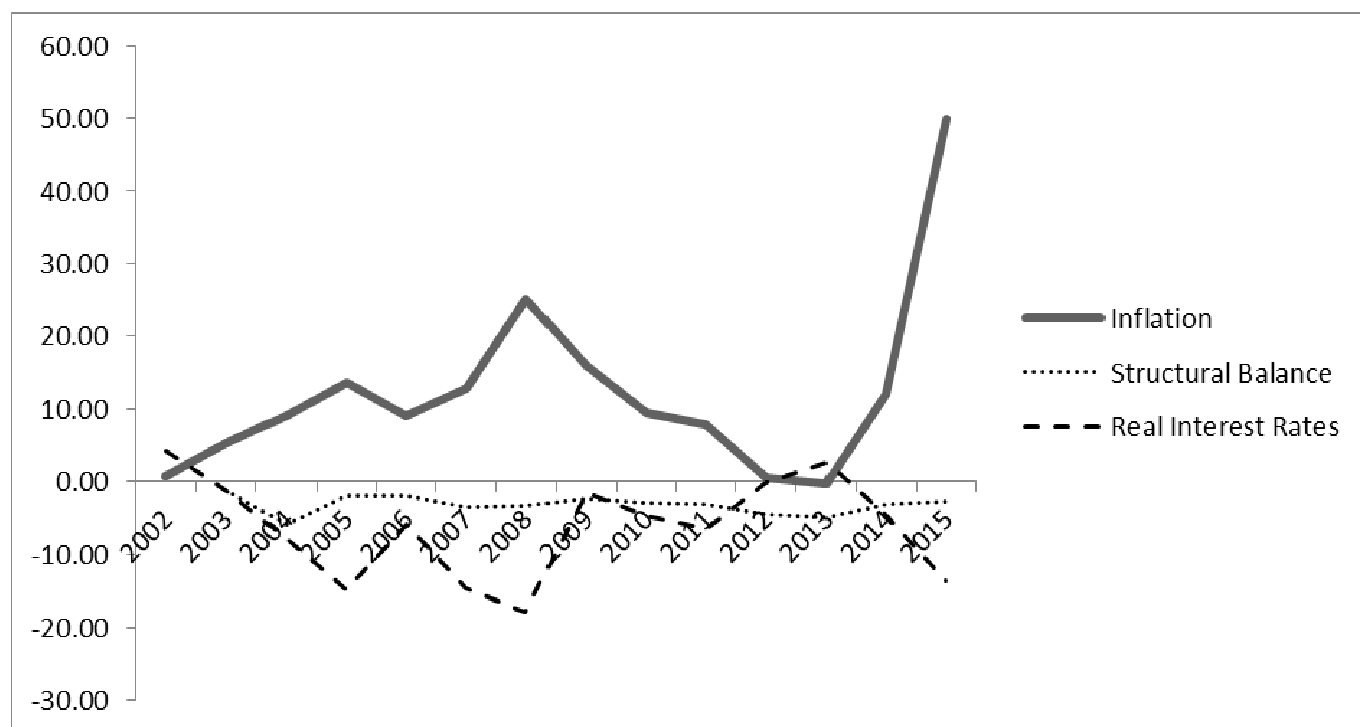
It can be inferred from the picture 1 that fiscal policy in Ukraine was mostly pro-cyclical – the government pursued more expansionary fiscal policy when the economy grew well, e.g. in 2002-2004, 2007-2008 and 2011. More recently, however, in the year 2013, fiscal policy became more anti-cyclical, expanding deficits during the beginning of economic turmoil. But in the last two years, the government once again turned away from expansionary fiscal policy, despite the deep recession which hit the economy of Ukraine.

Overall, structural balance was relatively stable, indicating that the government had actually very little room for discretionary policy (especially expansionary) due to the high cost of borrowing, underdevelopment of domestic financial markets, etc

Picture 1. Fiscal and monetary policy indicators and the economic growth in Ukraine in 2002-2015.

Data sources: authors calculations on the base of [22,23].

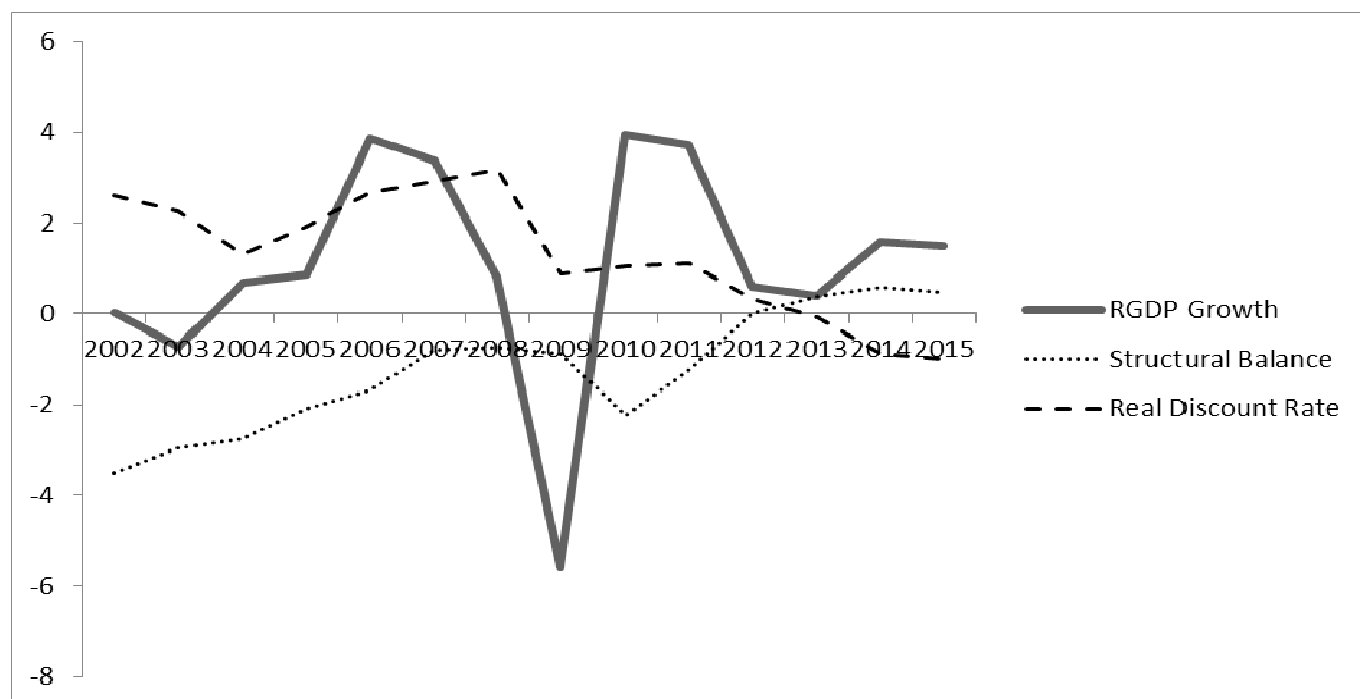

Picture 2. Inflation and fiscal-monetary policy mix in Ukraine in 2002-2015.

Data sources: authors calculations on the base of [22,23].

The same problem holds true for monetary policy, almost during the same time frame. However, the National Bank of Ukraine employed more counter-cyclical policy in 2014-2015 using expansionary monetary policy in an attempt to stop the economy from going into a depression. This is, however, quite contradictory policy due to the fact that the main responsibility of the NBU is to keep inflation low, and in 2014-2015 Ukraine experienced a typical stagflation – recession combined with inflation, as illustrated on the pictures 1 and 2.. As we have already observed, the best coordination between fiscal and monetary authorities was achieved in 2003, 2006, 2008, and 2010-2013, and to some extent in 2005 and 2007. These years generally correspond to the much higher levels of real GDP growth with relatively mild inflation. Consequently, it can be concluded that coordination of fiscal and monetary policies may be a very important factor for the achievement of non-inflationary economic growth in Ukraine.

Comparative to Ukraine, for example, in Germany, fiscal and monetary policies generally were rather counter-cyclical, with lower structural deficits and higher real discount rates during the periods of relatively high real GDP growth, such as 2005-2007, and 2010-2012.

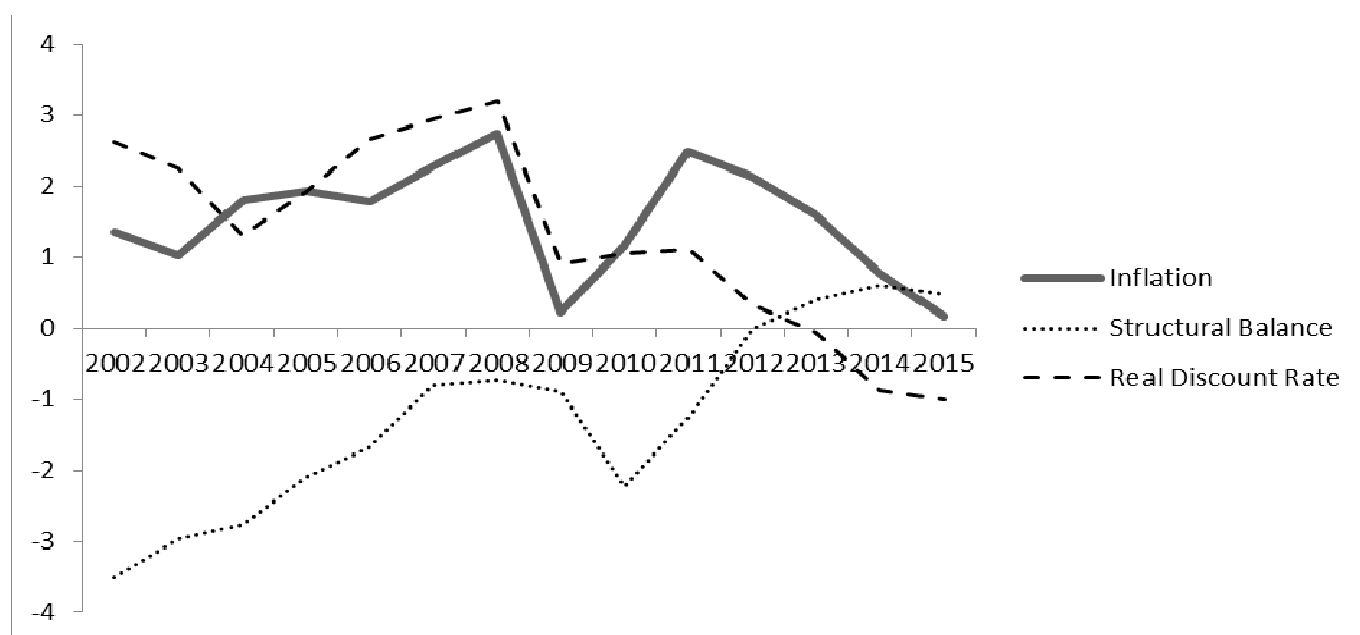

Picture 3. Fiscal-monetary policy mix and real GDP growth in Germany in the years 2002-2015.

Data sources: authors calculations on the base of [22].

In the last two years, however, real GDP growth was relatively high, at least by the standards of developed countries, and the government of Germany rightfully pursued more contractionary fiscal policy. But the European Central Bank set up monetary stimulus, so-called Quantitative Easing Program, mainly to boost inflation, which was extremely low and declining during the said years (see picture 4).

The coordination of fiscal and monetary policies seems to be as important for Germany as for Ukraine. The highest rates of real GDP growth with moderate inflation were achieved in 2004-2007 and 2010-2011, which generally correspond with the years of the highest degree of coordination between German government and the ECB, with a notable exception of the years 2007 and 2008, suggesting that this relationship is far from being perfect or the only explanatory factor in the determination of economic growth.

Picture 4. Inflation, and fiscal and monetary policy indicators in Germany, 2002-2015.

Data sources: authors calculations on the base of [22].

The similar statistical analysis made for the other countries show that, for example, for Greece it seems that coordinated policies are associated with higher economic growth with moderate rates of inflation. For the United States, the relationship between the degree of coordination of fiscal and monetary policies and economic growth is rather unclear. It seems, contrary to the conventional wisdom, that monetary policy moves are more closely related to the movements in real GDP, while fiscal policy influences more on inflation.

In general, as statistical analysis has shown, evidence is mixed, so further quantitative investigation on the based of econometric tools is desirable. In this context the panel data empirical model of economic growth and some of it modification incorporating separate and joint effects of fiscal and monetary policy has been build. The purpose of it is to verify from the estimated models the hypothesis that fiscal-monetary interactions do matter for economic development of Ukrainian and the other countries and estimate the separate and joint influence of the main instruments of fiscal-monetary policy on economic growth in short and long run.. The proposed econometric panel data model based on the framework of neoclassical growth theory, primary the one developed by Mankiw, Romer and Weil [12] and has such general form:

$$[\ln(RGDP_{it}) - \ln(RGDP_{i,t-1})] = \beta_0 + \beta_1 \ln(GDP04_i) + \beta_2 \ln(GCF_{it}) + \beta_3 \ln(n_{it} + g + \delta) + \beta_4 EDUC_{it} + \beta_5 PRI_{it} + \beta_6 IFI_{it} + \beta_7 TFI_{it} + \beta_8 OIL_{it} + \beta_9 CRISIS_t + \beta_{10} SURP_{it} + \beta_{11} INFL_{it} + \beta_{12} (SURP_{it} \times INFL_{it}) + \varepsilon_{it}, \quad (7)$$

where $RGDP_{it}$ - real gross domestic product per capita of a country i in time t (measured in local currency units); $GDP04_i$ - initial GDP per capita of a country i in the year 2004 (in US dollars); GCF_{it} - gross capital formation as a fraction of GDP of a country i in time t (percent of GDP); n_{it} - population growth of a country i in time t (measured in fraction, e.g. 0.01, which means 1 percent growth); $(g + \delta)$ - the rate of technology development plus the rate of depreciation, taken as the same for all countries, $(g + \delta) = 0.05$, as was estimated to be the common rate of technology growth and depreciation by Mankiw, Romer and Weil [12]; $EDUC_{it}$ - education index of a country i in time t (a part of the United Nation's Human Development Index) (measured in fraction units from 0 - the worst education, to 1 - the best education); PRI_{it} - Property Rights Index of a country i in time t (in units, from 0 - private property is banned to 100 - private property is fully protected by law); IFI_{it} - Investment Freedom Index of a country i in time t (in units, from 0 - least free, to 100 - most free investment activities); TFI_{it} - Trade Freedom Index of a country i in time t (in units, from 0 - least free, to 100 - most free trade), OIL_{it} - a dummy variable where 1 indicates that a country i is rich in mineral fuels (mineral fuels constitute more than 50 percent of merchandise exports) and 0 otherwise; $SURP_{it}$ - fiscal surplus of a country i in time t (in order to eliminate effects of debt service on government expenditures, the variable $PRSURP_{it}$ - primary surplus has been also used instead of $SURP_{it}$) (measured in percent of GDP); $INFL_{it}$ - inflation rate of a country i in time t measured by GDP deflator index (in percent); $(SURP_{it} \times INFL_{it})$ - interaction term of surplus and inflation, aimed at measuring their joint effects; $CRISIS_t$ - a dummy variable indicating years of the Great Recession, this dummy variable has been included to account for a general decline in economic conditions during the Great Recession of 2008-2009 where 1 appears for every country in the years 2008 and 2009, and 0 otherwise; $i = \overline{1, 130}$; $t = \overline{1, 10}$; γ_i - the unknown specific effects parameters for the country i ; $\beta_j, j = \overline{0, 12}$ - unknown parameters of the model; ε_{it} - error term of a country i in time t (residual in an estimated model).

We should stress that in order to measure whether coordination of fiscal and monetary policies influence on economic growth, we include the interaction term, that is, a product of two policy variables - either surplus and inflation or primary surplus and inflation.

The estimation of the model (7) has been done on the real data set obtained from two major international sources - World Bank's World Development Indicators International Monetary Fund's World Economic Outlook. Additionally, we got Education Index from the United Nation's website, and Property Rights, Investment Freedom and Trade Freedom Indices from the Heritage Foundation's website. In total, we were able to gather information on all variables for 130 countries and the years 2004-2014, organized as panel data. In order to estimate the model (7) accurately, the first thing to do is to decide what type of panel data model is appropriate for the data used. There are 3 main options: pooled ordinary least squares estimation, random effects and fixed effects models. Using a set of the diagnostic tests such as Breusch-Pagan Lagrangian Multiplier test for pooled vs. random effects estimation, and Hausman test for random vs. fixed effects model it was found that in our case the appropriate type of the model is the fixed effects panel data model.

So, the model (7) has been estimate as the panel data fixed effects model in two modifications. Using notation given above the first from the estimated models has such view (t-statistic value in the parenthesis):

$$\begin{aligned}
 [\ln(RGDP_{it}) - \ln(RGDP_{i,t-1})] = & -0.394 + 0.0638 \ln(GCF)_{it} - 0.0847 \ln(n_{it} + g + \delta) - \\
 & (-5.2) \quad (7.29) \quad (-3.64) \\
 - & 0.046 \ln(EDUC_{it}) + 0.0001 PRI_{it} - 0.0002 IFI_{it} - 0.0003 TFI_{it} - 0.0261 CRISIS_t + \\
 & (-1.08) \quad (0.16) \quad (-1.19) \quad (-1.69) \quad (-9.81) \\
 & + 0.0015 SURP_{it} + 0.0002 INFL_{it} + 0.0001(SURP_{it} \times INFL_{it}) + e_{it} \\
 & (3.52) \quad (1.6) \quad (3.34)
 \end{aligned} \tag{8}$$

The second, from the estimated models is (t-statistic value in the parenthesis):

$$\begin{aligned}
 [\ln(RGDP_{it}) - \ln(RGDP_{i,t-1})] = & -0.3964 + 0.0646 \ln(GCF)_{it} - 0.084 \ln(n_{it} + g + \delta) - \\
 & (-5.2) \quad (7.29) \quad (-3.64) \\
 - & 0.0486 \ln(EDUC_{it}) + 0.00001 PRI_{it} - 0.0003 IFI_{it} - 0.0003 TFI_{it} - 0.0261 CRISIS_t + \\
 & (-1.12) \quad (0.04) \quad (-1.23) \quad (-1.63) \quad (-9.77) \\
 & + 0.0014 PRSURP_{it} + 0.0002 INFL_{it} + 0.0001(SURP_{it} \times INFL_{it}) + e_{it} \\
 & (3.25) \quad (1.38) \quad (2.70)
 \end{aligned} \tag{9}$$

Overall, the fit of the models is sufficiently good as for macroeconomic, cross-country studies. Each model has highly (at the level of 0.01) significant non-policy variables: natural logarithm of gross capital formation (GCF); natural logarithm of the sum of population growth, technology development and depreciation rate $\ln(n_{it} + g + \delta)$. Since technology and depreciation rates are fixed over time and across countries, we should interpret this parameter only with respect to population growth. The dummy $CRISIS$ - on average, all countries grew by 2.6 p.p. less during the financial crisis of 2008-2009, other things equal.

The interpretation of fiscal and monetary policy variables is a bit more complicated because of their interaction term. Let us differentiate the equations (8-9) with respect to $SURP_t$, $PRSURP_t$ та $INFL_t$:

$$\frac{\partial [\ln(RGDP_{it}) - \ln(RGDP_{i,t-1})]}{\partial SURP_{it}} = 0.0015 + 0.0001 INFL_{it}, \tag{10}$$

$$\frac{\partial [\ln(RGDP_{it}) - \ln(RGDP_{i,t-1})]}{\partial PRSURP_{it}} = 0.0014 + 0.0001 INFL_{it}, \tag{11}$$

$$\frac{\partial [\ln(RGDP_{it}) - \ln(RGDP_{i,t-1})]}{\partial INFL_{it}} = 0.0002 + 0.0001(PR)SURP_{it} \tag{12}$$

The impact of surplus depends not only on its own influence, but on inflation as well, and vice versa. The estimation results of the model equations (8) and (9) reveal that fiscal policy measured either by fiscal or by primary surplus is significant at the level 0.01, monetary policy, as measured by inflation rate, is insignificant, and their interaction term is statistically significant at the level of 0.01.

An increase in fiscal surplus of a country by 1 percentage point is associated with 0.15 p.p. rise in the rate of real GDP growth, an increase in primary surplus by 1 p.p. – with 0.14 p.p. rise in the growth rate. This means that balanced and to some degree tough fiscal policy is conducive for economic growth in a country.

Monetary policy can actually enhance the effectiveness of fiscal policy, despite the fact of being statistically insignificant on its own. For instance, 1 p.p. increase in surplus with inflation being equal to 2 percent is likely to lead, on average, to a rise in the rate of growth by 0.17 p.p., while in case of inflation being 5 percent – to a 0.2 p.p. rise in the rate of real GDP growth. We should mention some reservations here. This relationship, of course, cannot hold forever. Nevertheless, we can conclude here that reasonable movements in fiscal policy should be counteracted by opposite monetary policy: fiscal consolidation (decreasing fiscal and/or primary deficit or increasing surplus) should be accompanied with monetary expansion (higher inflation rate), and vice versa, in order to enhance the rate of economic growth in the short and medium run.

Conclusion. Fiscal and monetary policies jointly influence on economic growth through the key macroeconomic indicators such as inflation, interest rates, *exchange rate* etc. The joint inspection of fiscal and monetary policies with real GDP growth and the main macroeconomic indicators in the developed and emerging countries revealed that, on average, coordinated policies (expansionary-contractary or neutral-neutral mixes) are more supportive for non-inflationary economic growth than uncoordinated. However, the results from preliminary data analysis are somewhat ambiguous, since the United States, having largely uncoordinated policies, managed to achieve higher rate of real GDP growth than Germany, while Ukraine, experiencing relatively coordinated fiscal and monetary policies, lagged behind. These findings suggest that there is much more to the story of economic growth than economic policies and their coordination.

Quantitative econometric analysis of economic growth and coordination of fiscal and monetary policies, undertaken on the basis of neoclassical model of growth and panel data methodology, revealed that there is an impact of coordination of fiscal and monetary policies on the short- and medium-term economic growth. The fixed effects panel data model was employed in order to explore the effects of fiscal-monetary coordination on economic

growth taken into account the unobservable, country-specific characteristic (e.g., richer countries has better education, more open trade policies and better protected property rights), thus being able to explore mainly time series effects of different factors, such as education, gross capital formation rate, property rights, investment and trade freedom, population growth, and, of course, surplus (fiscal variable) and inflation (monetary variable).

The analysis of the results after panel data model estimation on real data reveals that coordination of fiscal and monetary policies do matter in the short to medium run. More specifically, it has been found that the «ideal» policy mix for economic growth is one of contractionary fiscal and expansionary monetary policy. The received results also lead to a conclusion that reasonably higher inflation rate is likely to boost the effectiveness of fiscal policy. This conclusion has some similarity to the one reached by Ahrend et al. [1], that expansionary monetary policy helps to accommodate fiscal consolidation.

However, in the long run it is fundamental factors (initial GDP, capital formation, human capital, and trade freedom) that matter. As for Ukraine thus, given the empirical findings several recommendations for fiscal and monetary policy-making in the short to medium run can be made. For example, for economic policies in Ukraine and elsewhere it is desirable to pursue reasonably tight fiscal and reasonably expansionary monetary policies to achieve higher rates of economic growth in the short and medium run, while improving the economy's institutional framework, physical and human capital to sustain higher rates of growth in the long run.

References

1. Ahrend, R. *Interactions between monetary and fiscal policy: How monetary conditions affect fiscal consolidation*/Rudiger Ahrend, Pietro A. Catte, Robert Price// OECD Economics Department Working Papers, No. 521. – 2006. – 44 p.
2. Bernard, L..*Coordination of monetary and fiscal policies*/ L.Bernard, Enrique De La Piedra//IMF Working Paper WP/98/25. – 1998. – 32 p.
3. Bogolib, T.M. *Serednyostrokove byudjetne planuvannya yak byudjetnii mechanism styimulyuvannya ekonomichnoi aktivnosti v Ukraini* / T.M. Bogolib // *Investizii: praktika I dosvid*. – 2011. – No 12. – S. 121 – 125.
4. Dornbusch, R. *Macroeconomics*./ R Dornbusch, S. Fischer, R. Startz. – New York: McGraw-Hill, 2011.. – 636 p.
5. Filho, S. A Volatility and Persistence-Based Core Inflation/ Silva. Filho, Tito Teixeira, Francisco Figueiredo// *International Monetary Fund*. – WP/15/18. – 2015. - 19 p
6. Fischer, S. *The role of macroeconomic factors in growth*/ Stanley Fischer// *Journal of monetary economics*. – 1993. – 32. – P. 485 -512.
7. Hagemann, R. *The structural budget balance: The IMF's methodology*/ Robert P.Hagemann// IMF WP/99/95. – 1999. – 14 p.
8. Kozyuk, V. *Coordination of fiscal and monetary policies in globalization conditions: integration of the old and new ideas*/ V.Kozyuk// *Economic theory*, 2007.- 4.- P. 59-70.
9. Lukianenko, I.. *Forecasting the consequences of economic policy using general equilibrium model*/ I.G. Lukianenko, R.B Semko // *Actual Problems of Economy*, 2012.-1.- P. 303-319.
10. Lukianenko, I. *Monetary and Fiscal policies interaction in Ukraine*/ I.G. Lukianenko, P.A Dadashova // *Actual Problems of Economy*.-2016.- №5((179)).- P. 295-307
11. Mankiw, G. *Macroeconomics*/Gregory Mankiw.- 7th edition. – NY: Worth Publishers, 2009. – 598 p.
12. Mankiw G. *A contribution to the empirics of economic growth*/Gregory Mankiw, David Romer, David N. Weil. // *The Quarterly Journal of Economics*. – 1990. – Vol. 107. – No.2. – p. 407-437.
13. McCallum, B. *Indeterminacy, bubbles, and the fiscal theory of price level determination*/ B. McCallum // *Journal of Monetary Economics*. – 2001. – 47.1. – p. 19-30.
14. Mishkin F. *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets*/ Frederic S.Mishkin.- 7th edition. – Reading, Mass.: Addison-Wesley, 2004. – 732 p.
15. Muscatelli, V. *Fiscal and monetary policy interactions: Empirical evidence and optimal policy using a structural New-Keynesian model*/ V. Muscatelli, P. Tirelli, C.Trecroci // *Journal of Macroeconomics*. – 2004. – 26.2. – p. 257-280.
16. Nikolaychuk, S. *Using Macroeconomic Models for Monetary Policy in Ukraine*/ S. Nikolaychuk, Y.Sholomytskyi // *Visnyk of the National Bank of Ukraine*, 2015.- 233.- P. 54-64.
17. Nordhaus, W. *Policy games: coordination and independence in monetary and fiscal policies*/ W. Nordhaus, C. Schultze, S. Fischer // *Brookings Papers on Economic Activity*. – 1994. – 1994.2. – P. 139-216.
18. Ratto, M. *QUEST III: An estimated open-economy DSGE model of the euro area with fiscal and monetary policy*/M.Ratto, W. Roeger, J. In't Veld//*Economic Modelling*, 2009.- 26.- P. 222-233.
19. Rudd, J. *New tests of the new-Keynesian Phillips curve*/ J.Rudd, K. Whelan // *Journal of Monetary Economics*. – 2005. – 52.6. – p. 1167-1181.
20. Šehović, D. *General Aspects of Monetary and Fiscal Policy Coordination*/ D. Šehović // *Journal of Central Banking Theory and Practice*. – 2013. – 3. – p. 5-27.
21. *General Government Structural Balance*. – OECD Glossary of Statistical Terms. [Electronic Resource] – Access Online: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=3343>
22. Database «IMF World Economic Outlook (WEO); «World Development Indicators (WDI) – Knoema. [Electronic Resource] – Access Online: <http://knoema.com>

23. Official website of national bank of Ukraine. [Electronic Resource] – Access Online:
http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=53647

ДАНИ ПРО АВТОРІВ

Лук'яненко Ірина Григорівна, завідувач кафедри фінансів, д.е.н., професор,

e-mail: luk@kse.org.ua

Токарчук Віктор Васильович, доцент кафедри фінансів, к.ф.-м.н.,

e-mail: fivalet@gmail.com

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

вул. Сковороди, 2, кафедра фінансів, НаУКМА, Київ, 04070, Україна

ДАННЫЕ ОБ АВТОРАХ

Лукьяненко Ирина Григорьевна, заведующая кафедры финансов, д.э.н., профессор

e-mail: luk@kse.org.ua

Токарчук Виктор Васильевич, доцент кафедры финансов, к.ф.-м.н.,

e-mail: fivalet@gmail.com

Национальный университет «Киево-Могилянская академия»

ул. Сковороды 2, кафедра финансов НаУКМА, г. Киев, 04070, Украина

DATA ABOUT THE AUTHORS

Lukianenko Iryna Grygoryvna, head of the Department of Finance, Doctor of Economic Science, Professor,

e-mail: luk@kse.org.ua

Tokarchuk Victor Vasyliovych, as. professor of the Department of Finance, Candidate of f.-m. Science,

e-mail: fivalet@gmail.com

National University of «Kyiv-Mohyla Academy»

Skovoroda 2, street, Department of Finance, NaUKMA, Kyiv, 04070, Ukraine

ЗМІСТ

Економіка знань, інноваційна економіка

МАЛИШКО В.В., ЯРЕМЕНКО Л.М. Світові рейтинги університетів на глобальному ринку освітніх послуг	7
ХАМЕТОВ А.А. Інформатика як складова розвитку інноваційної економіки	16

Економіка та управління

ІГНАТЕНКО М.В. Удосконалення інвестиційної привабливості економіки України	22
ГЕРАСЕНКО В.П. Методологічні основи побудови гнучких структур організацій	29
ГОРА Н.В. Стандартизація як важливий інструмент управління якістю на підприємствах	35
ГОРБАТЕНКО О.А. Механізми впровадження оптимальної стратегії використання прибутку на акціонерних товариствах з державною часткою в Україні	40
ДРОК П.В. Інформаційний маркетинг в контексті розвитку інформаційних технологій	46
ЖЕЛЕЗНЯК О.В. Особливості ціноутворення в туристичній галузі	51
ЗЛЕНКО А.М., ІСАЙКІНА О.Д. Проблеми комунікацій в управлінні організацією	56
ЛИСЕЦЬКИЙ А.С., БУРЛАКОВ О.О., ЧАБАН Г.В. Моделювання як метод облікового синтезу і аналізу економічної ефективності використання ресурсів	63
НАТРУС К.С., ХАМІНІЧ С.Ю. Антикризовий маркетинг як складова стратегічного управління	72
ПАВЛОВ К.В., СТЕПЧУК М.А., ПІНКУС Т.М. Напрямки і динаміка розвитку медичної допомоги населенню в умовах модернізації охорони здоров'я (на прикладі Белгородської області)	79
ПЕРЧУК О.В. Показники фінансових результатів підприємства у системі фінансової звітності	91
ПОКОРНІЦЬКА К.В. Удосконалення системи управління інноваційним розвитком виноробних підприємств	99
СЕМЕНЕНКО О.Г. Переробна промисловість: аналіз стану та основних тенденцій розвитку	104
ХІТОВ М.М. Україна слідами Болгарії – соціально-економічний аналіз і прогноз	114
ЮРЧЕНКО Ю.О. Процес стратегічного управління діяльністю будівельних підприємств	120

Економічна теорія

БОГОЛІБ М.А. Міжнародний досвід забезпечення соціально-економічних потреб територіальних громад	126
ГАЙДУК І.С. Теоретичні аспекти формування резервів в системі бухгалтерського обліку	130
ГУК О.В. Відображення взаємозалежності моделі сталого розвитку і конкурентоспроможності національної економіки	136
КЛІМЕНКО І.М. Генезис сутності та трактування поняття конкурентоспроможності підприємства	143
КОВАЛЬ С.П. Статистичний огляд проблем ринку праці в Україні	151
КОСТИК Є.П. Розвиток організаційної та економічної структури кооперативного видавництва «український робітник» у контексті вивчення проблем економічної історії	156
КУРОК О.О. Державне регулювання економіки в ринкових умовах	164
РІЗНИК В.В., РІЗНИК Н.А. Світовий досвід розв'язання проблеми забезпечення зовнішньоекономічної безпеки	170
РУСИН Р.С. Інвестиційні проекти: сутність та класифікація	177
ЧАБАН В.В. Рівень життя населення як показник стану економіки країни	183
ЧЕРЕДНИК В.А. Теоретична сутність поняття «управлінське рішення» та класифікація управлінських рішень	189
ШИМЧЕНКО Л.А. Соціально-економічні проблеми в українському вимірі	194

Фінанси, грошовий обіг, кредит

ВЕРЕЩАКА І.М. Державний борг як складова сфери державних фінансів	200
ДЕРЕВКО О.С. Фінансова підтримка державних банків в Україні та її вплив на боргову політику	208
ЄВТУШЕНКО Н.М., ПУЧКО А.О., ЦАРУК А.Ю. Розвиток недержавного пенсійного страхування в Україні ...	219
КАЛМИКОВ О.В. Система оподаткування суб'єктів малого підприємництва в аграрній сфері	229
КАНЄВА Т.В., ДУМІКЯН А.К. Економічна сутність фінансового забезпечення діяльності бюджетних установ	235
КОЗІЙ Т.В. Проблеми формування бюджетних надходжень	241
КУЛІЧЕНКО В.О. Джерела фінансування інноваційних проектів і програм в бюджетній сфері	245
КУЧЕРЕНКО С.Ю., ЛЕВАЄВА Л.Ю. Аналіз доходів та видатків державного бюджету України	252
МАКАРЧУК І.М., ПЕРЧУК О.В., ВІНОГРАДНЯ В.М. Проблеми реформування податкової системи України	262
ОВСІЄНКО А.М. Особливості кредитування підприємств АПК в сучасних умовах	271
ОСТРИЩЕНКО Ю.В. Підвищення ефективності видатків місцевих бюджетів у контексті бюджетної реформи в Україні	277
ЧЕБЕРЯКО О.В., ПАСІЧНА Н.М. Державний борг як індикатор боргової безпеки	283
ЛУК'ЯНЕНКО І.Г., ТОКАРЧУК В.В. Економічне зростання і координація фінансової та монетарної політики	291

СОДЕРЖАНИЕ

Экономика знаний, инновационная экономика

МАЛЫШКО В.В., ЯРЕМЕНКО Л.М. Мировые рейтинги университетов на глобальном рынке образовательных услуг	7
ХАМЕТОВ А.А. Информатика как составляющая развития инновационной экономики	16

Экономика и управление

ИГНАТЕНКО Н.В. Усовершенствование инвестиционной привлекательности экономики Украины	22
ГЕРАСЕНКО В.П. Методологические основы построения гибких структур организаций	29
Гора Н.В. Стандартизация как важный инструмент управления качеством на предприятиях	35
ГОРБАТЕНКО Е.А. Механизмы внедрения оптимальной стратегии использования прибыли на акционерных обществах с государственной частью в Украине	40
ДРОК П.В. Информационный маркетинг в контексте развития информационных технологий	46
ЖЕЛЕЗНЯК Е.В. Особенности ценообразования в туристической отрасли	51
ЗЛЕНКО А.Н., ИСАЙКИНА Е.Д. Проблемы коммуникаций в управлении организацией	56
ЛИСЕЦКИЙ А.С., БУРЛАКОВ А.А., ЧАБАН Г.В. Моделирование как метод учетного синтеза и анализа экономической эффективности использования ресурсов	63
НАТРУС К.С., ХАМИНИЧ С.Ю. Антикризисный маркетинг как составляющая стратегического управления	72
ПАВЛОВ К.В., СТЕПЧУК М.А., ПИНКУС Т.М. Направления и динамика развития медицинской помощи населению в условиях модернизации здравоохранения (на примере Белгородской области)	79
ПЕРЧУК О.В. Показатели финансовых результатов предприятия в системе финансовой отчетности	91
ПОКОРНИЦКАЯ Е.В. Усовершенствование системы управления инновационным развитием винодельческих предприятий	99
СЕМЕНЕНКО Е.Г. Перерабатывающая промышленность: анализ состояния и основных тенденций развития	104
ХИТОВ М.М. Украина по стопам Болгарии – социально-экономический анализ и прогноз	114
ЮРЧЕНКО Ю.А. Процесс стратегического управления деятельностью строительных предприятий	120

Экономическая теория

БОГОЛИБ М.А. Международный опыт обеспечения социально-экономических потребностей территориальных обществ	126
ГАЙДУК И.С. Теоретические аспекты формирования резервов в системе бухгалтерского учета	130
ГУК О.В. Отражение взаимозависимости модели устойчивого развития и конкурентоспособности национальной экономики	136
КЛИМЕНКО И.Н. Генезис сущности и определение понятия конкурентоспособности предприятия	143
КОВАЛЬ С.П. Статистический обзор проблем рынка труда в Украине	151
КОСТИК Е.П. Развитие организационной и экономической структуры кооперативного издательства «украинский рабочий» в контексте изучения проблем экономической истории	156
КУРОК А.А. Государственное регулирование экономики в условиях рынка	164
РЕЗНИК В.В., РЕЗНИК Н.А. Мировой опыт решения проблемы обеспечения внешнеэкономической безопасности	170
РУСЫН Р.С. Инвестиционные проекты: сущность и классификация	177
ЧАБАН В.В. Уровень жизни населения как показатель состояния экономики страны	183
ЧЕРЕДНИК В.А. Теоретическая сущность понятия «управленческие решения» и классификация управленческих решений	189
ШИМЧЕНКО Л.А. Социально-экономические проблемы в украинском измерении	194

Финансы, денежное обращение, кредит

ВЕРЕЩАКА И.М. Государственный долг как составляющая сферы государственных финансов	200
ДЕРЕВКО Е.С. Финансовая поддержка государственных банков в Украине и ее влияние на долговую политику	208
ЕВТУШЕНКО Н.Н., ПУЧКО А.А., ЦАРУК А.Ю. Развитие негосударственного пенсионного страхования в Украине	219
КАЛМЫКОВ О.В. Система налогообложения субъектов малого предпринимательства в аграрной сфере	229
КАНЕВА Т.В., ДУМИКЯН А.К. Экономическая сущность финансового обеспечения деятельности бюджетных учреждений	235
КОЗИЙ Т.В. Проблемы формирования бюджетных поступлений	241
КУЛИЧЕНКО В.О. Источники финансирования инновационных проектов и программ в бюджетной сфере	245
КУЧЕРЕНКО С.Ю., ЛЕВАЕВА Л.Ю. Анализ доходов и расходов государственного бюджета Украины	252
МАКАРЧУК И.Н., ПЕРЧУК О.В., ВИНОГРАДНАЯ В.М. Проблемы реформирования налоговой системы Украины	262
ОВСИЕНКО А.Н. Особенности кредитования предприятий АПК в современных условиях	271
ОСТРИЩЕНКО Ю.В. Повышение эффективности расходов местных бюджетов в контексте бюджетной реформы в Украине	277
ЧЕБЕРЯКО О.В., ПАСИЧНАЯ Н.Н. Государственный долг как индикатор долговой безопасности	283
ЛУКЪЯНЕНКО И.Г., ТОКАРЧУК В.В. Экономический рост и координация фискальной и монетарной политики	291

CONTENTS

Economy knowledge, Innovative economy

MALYSHKO V.V., YAREMENKO L.M. Global university rankings at the global market of educational services	7
KHAMETOV A.A. Information as a part of innovation economy	16

Economy and Management

IGNATENKO M.V. Improvement of investment attraction of Ukraine's economy	22
GERASENKO V.P. Methodological bases of construction of flexible structures organizations	29
GORA N.V. Standardization as an important tool of quality management in enterprises	35
GORBATENKO O.A. Implementation mechanisms of the optimal strategy to use joint-stock companies' incomes with the state share in Ukraine	40
DROK P.V. Information marketing in the context of information technologies development	46
ZHELEZNIAK O.V. Features pricing in tourism	51
ZLENKO A.M., ISAYKINA O.D. Problems of communication in organization management	56
LISIECKYI A.S., BURLAKOV O.O., CHABAN G.V. Modeling as a method of accounting synthesis and analysis of economic efficiency of resource use	63
NATRUS C.S., KHAMINICH S.Y. Anti-crisis marketing as a component of strategic management	72
PAVLOV K.V., STEPCHUK M.A., PINKUS T.M. The directions and dynamics of development of medical care to the population in the conditions of health care upgrade (on the example of the belgorod region)	79
PERCHUK O.V. Enterprise's financial results scorecard in the system of financial statement	91
POKORNITSKA K.V. Improvement of system managements innovative development of vine-making enterprises	99
SEMENENKO E.G. Processing industry: analysis of the status and main trends in development	104
HITOV M.M. Ukraine in the footsteps of Bulgaria – the socio-economic analysis and forecast	114
YURCHENKO Y.A. Strategic management process of construction enterprises	120

Economic theory

BOGOLIB M.A. Foreign experience providing socio-economic needs of territorial societies	126
GAIDUK I.S. Theoretical aspects of provisioning in accounting	130
HOOKE O.V. Reflection of interdependence of model of steady development and competitiveness of national economy	136
KLIMENKO I.M. The genesis of the essence and interpretation of the concept of the enterprise's competitive ability	143
KOVAL' S.P. A statistical overview of the labor market problems in Ukraine	151
KOSTYK YE.P. Development of organizational and economic structure of the cooperative publishing «ukrainian worker» in the study of issues on economic history	156
KUROK O.O. State regulation of economy in the market	164
RIZNYK V.V., RIZNYK N.A. World experience problems software solution external security	170
RUSYN R.S. Investment projects: essence and classification	177
CHABAN V.V. The standard of living of the population as an indicator of the state of the economy	183
CHEREDNYK V.A. Theoretical nature of the concept «management decision» and the classification of management decisions	189
SHYMCHENKO L.A. Social and economic problems in Ukraine	194

Finance, Monetary circulation and Credit

VERESHCHAKA I.M. State debt as a component of sphere of public finances	200
DEREVKO H.S. Financial support of state banks in ukraine and its impact on debt policy	208
YEVTUSHENKO N.M., PUCHKO A.O., TSARUK A.YU. Development of non-state pension insurance in Ukraine	219
KALMYKOV O.V. The system of taxation of small businesses in agriculture sector	229
KANEVA T.V., DUMIKIAN A.K. Economic essence of financial provision of budget institutions	235
KOZIY T.V. Problems of formation revenue	241
KULICHENKO V.O. Sources of funding for innovative projects and programs in the budgetary sphere	245
KUCHERENKO S.YU., LEVAIEVA L.YU. Analysis of receipts and expenditures of the state budget of Ukraine	252
MAKARCHUK I.M., PERCHUK O.V., VYNOQRADNYA V.M. Problems of reforming of tax system of Ukraine	262
OVSIIENKO A.M. The peculiarities of agricultural enterprises lending in modern conditions	271
OSTRISHCHENKO I.V. Increasing the efficiency of the local budgets' expenditures in context of the budget reform in Ukraine	277
CHEBERYAKO O.V., PASICHNA N.M. Publik debt as indicator of debt security	283
LUKIANENKO I.G., TOKARCHUK V.V. Economic growth and fiscal–monetary policy coordination	291

До авторів збірника

Шановні автори!

Державний вищий навчальний заклад «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди приймає до друку у науковому збірнику «Економічний вісник університету» статті з економічної тематики

1. Умови опублікування статті.

1.1. Подана до публікації стаття повинна актуальною, мати новизну, містити постановку завдань (проблем), опис основних результатів дослідження, отриманих автором, висновки.

1.2. Відповідати правилам оформлення.

2. Правила оформлення.

2.1. Рекомендований обсяг статті – 8-12 сторінок, формату А4 через інтервал 1. Поля: верхнє, нижнє, ліве, праве – 2 см. Абзац – 1 см. Шрифт: Arial. Розмір – 12. Вирівнювання тексту по ширині. Автоматична розстановка переносів включена. Нумерація сторінок не ведеться. Мова – українська, російська, англійська. Текстовий шрифт та шрифт формул повинні бути різними. Формули чіткі, із загальноприйнятим використанням символів. Таблиці компактні, з назвою та нумерацією. Ілюстративні матеріали повинні бути якісними, розміщуються в тексті.

2.2. Обов'язковим є список використаних джерел у кінці статті (не посилатися на підручники та застарілу літературу; роботи не тільки вітчизняних, а й зарубіжних авторів). Посилання на інших дослідників та на ту чи іншу роботу повинні позначатися в тексті у квадратних дужках порядковим номером.

2.3. Назва статті має бути коротка, але максимально точно відображати досліджувану проблему.

2.4. Текст статті повинен бути уважно вчитаним, зрозумілим і лаконічним.

2.5. Рубрикація тексту – необхідний елемент всіх статей. Стаття має містити вступ: актуальність, ступінь дослідження даної проблеми вченими, предмет дослідження, мету дослідження, завдання дослідження, методи, постановку проблеми, результати дослідження, висновки.

2.6. Стаття має обов'язково містити:

Блок 1 – українською мовою: УДК; назва статті, прізвище і ініціали автора; анотація; ключові слова.

Блок 2 – російською мовою: назва статті, прізвище і ініціали автора; анотація; ключові слова.

Блок 3 – англійською мовою: назва статті, прізвище і ініціали автора; анотація; ключові слова.

За умови, якщо стаття подається російською чи англійською мовою анотація українською мовою не подається.

Блок 4 – повний текст статті.

Блок 5 – бібліографічні дані.

Блок 6. – бібліографічні дані в романському алфавіті (References). Бібліографічне посилання містить: прізвище, ім'я, по-батькові (всіх авторів в транслітерації). Транслітерація назви статті [Назва статті англійською мовою]. Транслітерація назви журналу, том, випуск, рік видання, сторінки.

Блок 7. – дані про автора: прізвище, ім'я, посада, вчене звання, науковий ступінь, адресні дані, організація, де працює (навчається) автор, електронна пошта, (додатково: службовий та домашній телефони);

Блок 8 – дані про автора в тій же послідовності російською та англійською мовами.

Анотація має включати наступні аспекти:

- предмет, мету роботи;
- метод або методологію проведення роботи;
- результати роботи;
- галузь застосування результатів;
- висновки.

Обсяг анотації до 1 сторінки формату А4.

Анотація подається українською, російською та англійською мовами.

Англомовна анотація має бути написана якісною англійською мовою, без використання on-line – перекладачів.

У разі використання on-line – перекладачів стаття до друку не приймається.

Цитовані посилання мають бути подані літерами латинського алфавіту.

3. Обов'язковими є рецензії фахівця у відповідній галузі науки, для аспірантів та здобувачів – віза наукового керівника.

4. Назви файлів повинні відповідати прізвищам авторів.

5. У разі невиконання вищевказаних вимог редакція не приймає статей до друку.

Постановою президії ВАК України від 10 лютого 2010 р. № 1-05/1 збірник наукових праць «Економічний вісник університету» внесено до нового переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з економічних наук на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Наказом Міністерства освіти і науки України № 1021 від 7 жовтня 2015 р. відповідно до рішення Державної атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України від 29 вересня 2015 року збірник наукових праць «Економічний вісник університету» перереєстровано як фахове наукове видання України, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з економічних наук на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Довідки за телефонами; +38 (04567) 5-66-71, 5-37-92, (068)3558320

Сайт збірника наукових праць: www.economik.phdpu.edu.ua. Електронна адреса: ekon.dek@mail.ru, ekon.dek@ukr.net

Редакційна колегія

К авторам сборника

Уважаемые авторы!

Государственное высшее учебное заведение «Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет имени Григория Сковороды» принимает к печати в научном сборнике «Экономический вестник университета» статьи по экономической тематике

1. Условия опубликования статьи.

1.1. Представленная к публикации статья должна быть актуальной, обладать новизной, содержать постановку задач (проблем), описание основных результатов исследования, полученных автором, выводы.

1.2. Отвечать правилам оформления.

2. Правила оформления.

2.1. Рекомендуемый объем статьи - 8-12 страниц, формата А4 через интервал 1. Поля: верхнее, нижнее, левое, правое - 2 см. Абзац - 1 см. Шрифт: Arial. Размер - 12. Выравнивание текста по ширине. Автоматическая расстановка переносов включена. Нумерация страниц не ведется. Язык - украинский, русский, английский. Текстовый шрифт и шрифт формул должны быть разными. Формулы четкие, с общепринятым использованием символов. Таблицы компактные, с названием и нумерацией. Иллюстративные материалы должны быть качественными, размещаются в тексте.

2.2. В конце статьи помещается Список использованных источников (не ссылаться на учебники и устаревшую литературу; работы не только отечественных, но и зарубежных авторов). Ссылки на других исследователей и на ту или иную работу должны обозначаться в тексте в квадратных скобках порядковым номером.

2.3. Название статьи должно быть коротким, но максимально точно отражать исследуемую проблему.

2.4. Текст статьи должен быть внимательно вычитанным, понятным и лаконичным.

2.5. Рубрикация текста – необходимый элемент всех статей. Статья должна содержать введение: актуальность, степень исследования данной проблемы учеными, предмет исследования, цель исследования, задачи исследования, методы, постановку проблемы, результаты исследования, выводы.

2.6. Статья должна обязательно содержать:

Блок 1 - на украинском языке: УДК; название статьи, фамилия и инициалы автора; аннотация; ключевые слова.

Блок 2 - на русском языке: название статьи, фамилия и инициалы автора; аннотация; ключевые слова.

Блок 3 - на английском языке: название статьи, фамилия и инициалы автора; аннотация; ключевые слова.

При условии, если статья представляется на русском или английском языке аннотация на украинском языке не подается.

Блок 4 - полный текст статьи.

Блок 5 - библиографические данные.

Блок 6. - Библиографические данные в романском алфавите (References). Библиографическая ссылка содержит: фамилию, имя, отчество (всех авторов в транслитерации). Транслитерация названия статьи [Название статьи на английском языке]. Транслитерация названия журнала, том, выпуск, год издания, страницы.

Блок 7. - Данные об авторе: фамилия, имя, должность, ученое звание, ученая степень, адресные данные, организация, где работает (учится) автор, электронная почта, (дополнительно: служебный и домашний телефоны);

Блок 8 - данные об авторе в той же последовательности на русском и английском языках.

Аннотация должна включать следующие аспекты:

- предмет, цель работы;
- метод или методологию проведения работы;
- результаты работы;
- область применения результатов;
- выводы.

Объем аннотации к 1 странице формата А4.

Аннотация подается на украинском, русском и английском языках.

Англоязычная аннотация должна быть написана качественной английской языком, без использования on-line - переводчиков. При использовании on-line - переводчиков статья в печать не принимается.

Цитируемые ссылки должны быть представлены буквами латинского алфавита.

3. Обязательными являются рецензия специалиста в соответствующей области науки, для аспирантов и соискателей - виза научного руководителя.

4. Названия файлов должны соответствовать фамилиям авторов.

5. В случае невыполнения вышеуказанных требований редакция не принимает статей в печать.

Постановлением президиума ВАК Украины от 10 февраля 2010 № 1-05/1 сборник научных трудов «Экономический вестник университета» внесен в новый перечень научных профессиональных изданий Украины, в которых могут публиковаться результаты диссертационных работ по экономическим наукам на соискание ученых степеней доктора и кандидата наук.

Приказом Министерства образования и науки Украины № 1021 от 7 октября 2015 г. в соответствии с решением Государственной аттестационной коллегии Министерства образования и науки Украины от 29 сентября 2015 сборник научных трудов «Экономический вестник университета» перерегистрирован как профессиональное научное издание Украины, в котором могут публиковаться результаты диссертационных работ по экономическим наукам на соискание ученых степеней доктора и кандидата наук.

Справки по телефонам; +38 (04567) 5-66-71, 5-37-92, (068) 3558320

Сайт сборника научных трудов: www.economik.phdpu.edu.ua. Электронный адрес: ekon.dek@mail.ru, ekon.dek@ukr.net

Редакционная коллегия

To the authors of Bulletin

Dear authors!

State Higher Educational Establishment «Pereyaslav-Khmelnyskiy State Pedagogic University after Grygoriy Skovoroda» accepts economic articles for printing in the scientific collection «University Economic Bulletin»

1. Conditions of publishing the article.

1.1. Article for publication shall be up-to-date, have novelty and contain description of tasks (problems), the main results of research and conclusions.

1.2. The article shall comply with the designing rules.

2. Designing rules:

2.1. Recommended size of article is 8-12 pages of format A4 with interval 1. Fields: upper, lower, left, right – 2 sm. Indent – 1 sm. Font: Arial. Size – 12. Text justification is on width. Automatic hyphenation is on. Pages are not numbered. Languages are Ukrainian, Russian and English. Text font and formula font shall be different. Formulae shall be clear with generally accepted symbols. Tables are compact with name and numbering. Text shall contain qualitative illustrative materials.

2.2. Presence of list of references at the end of the article is obligatory (please do not refer to manuals and old sources; refer not only to the works of Ukrainian, but also to the works of foreign authors). References to other researchers or to other works shall be marked in the text by the sequence number in square brackets.

2.3. Name of the article shall be short and shall maximally reflect the object of research.

2.4. Text of the article shall be proof-read, understandable and concise.

2.5. Headings of the text constitute necessary element of all the articles. The article shall contain introduction: actuality, volumes of researches performed on the problem, subject of research, aim of research, tasks of research, methods, formulation of problem, results of research, conclusions.

2.6. The article shall contain:

Block 1 – in Ukrainian: UDK; name of article, surname and initials of author; annotation; key words.

Block 2 – in Russian: name of article, surname and initials of author; annotation; key words.

Block 3 – in English: name of article, surname and initials of author; annotation; key words.

On condition of submitting the article in Russian or English, annotation in Ukrainian is not necessary.

Block 4 – complete text of article.

Block 5 – bibliography.

Block 6. – bibliography in Latin letters (References). Bibliographic reference shall contain: surname, name, patronymic (all the authors in transliteration). Transliteration of the article name [Name of the article in English]. Transliteration of name of magazine, volume, issue, year of issue, pages.

Block 7. – information about the author: surname, name, position, science degree, address, employment (educational) institution, e-mail, (additionally working and home phone numbers.

Block 8 – information about the author in the same sequence in Russian and English.

Annotation shall include the following aspects:

- subject and aim of research;
- method or methodology of research;
- results of research;
- application of results;
- conclusions.

Volume of annotation should not exceed 1 page of A4 format.

Annotation is provided in Ukrainian, Russian and English.

Annotation in English shall be written in good English, without using the on-line translators. In case of using on-line – translators, the article is not accepted for printing.

Citations shall be given in Latin letters.

3. Review of the specialist in the corresponding branch of science, for post-graduate students and doctoral candidates – visa of research advisor are obligatory.

4. Name of files shall correspond to the surnames of authors.

5. In case of incompliance with the above mentioned requirements, the Editorial Board does not accept the articles for printing.

By the decision of Presidium of Higher Attestation Committee of Ukraine dated February 10, 2010, No 1-05/1 Collection of Scientific Articles «University Economic Bulletin» was included to the new list of the professional publications of Ukraine, in which results of Dissertations in Economy for the Doctor and Candidate scientific degrees may be published.

By the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine № 1021 from October 7, 2015 and according to the resolution of the State Attestation Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine from September 29, 2015 the Collection of Scientific Articles of Scientists and Post-graduate Students «University Economic Bulletin» is re-registered as a professional scientific publication of Ukraine where the research results of doctoral and candidate theses in Economics can be published.

Tel.: +38 (04567) 5-66-71, 5-37-92, (068)3558320

Website of scientific bulletin: www.economik.phdpu.edu.ua E-mail: ekon.dek@mail.ru, ekon.dek@ukr.net

Editorial Board

Міністерство освіти і науки України

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

Економічний вісник університету

Збірник наукових праць
учених та аспірантів

Випуск 31/1

Головний редактор Т. М. Боголіб

Переяслав-Хмельницький
2016

Підписано до друку 30 червня 2016 року. Формат 60x84/8.
Гарнітура тип Arial. Друк офсетний. Обл.–вид. арк. 30,22.
Ум. др. арк. 35,92. Наклад 300 примірників.

Министерство образования и науки Украины

ГВУЗ «Переяслав–Хмельницкий государственный педагогический
университет имени Григория Сковороды»

Экономический вестник университета

Сборник научных трудов
ученых и аспирантов

Выпуск 31/1

Главный редактор Т. М. Боголиб

Переяслав–Хмельницкий
2016

Подписан к печати 30 июня 2016. Формат 60x84/8.
Гарнитура тип Arial. Печать офсетная. Обл.–изд. л. 30,22.
Ус. п.л. 35,92. Тираж 300 экземпляров.

Ministry of Education and Science of Ukraine
SHEE «Pereyaslav–Khmelnyskiy State Pedagogical University after
Grygoriy Skovoroda»

University Economic Bulletin

Collection of scientific articles of scientists
and post–graduate students

ISSUE 31/1

Chief editor T. M. Bogolib

Pereyaslav–Khmelnyskiy
2016

Signed for print on June 30, 2016. Format 60x84/8.
Type Arial. Offset print. Conventional printed sheet 30,22.
Issued sheets 35,92. 300 copies.